

หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : พื้นที่พิธีกรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์
ในกระแสโลกาภิวัตน์

วิทยานิพนธ์
ของ
ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทศึกษา
ตุลาคม 2551
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

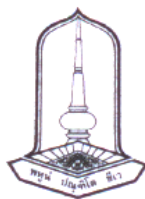

หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : พื้นที่พิธีกรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์
ในกระแสโลกาภิวัตน์

วิทยานิพนธ์
ของ
ศุภชัย ลิงห์ยะบุศย์

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา
ตุลาคม 2551
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

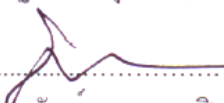

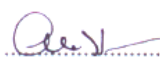

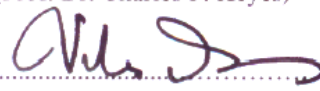
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนายศุภชัย สิงห์ยะบุศย์
แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา
ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผศ.ดร.ปฐม หงษ์สุวรรณ) (กรรมการบัณฑิตศึกษาประจำคณะ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณนะภูติ) (ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

..... กรรมการ
(Prof. Dr. Charles F. Keyes) (กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

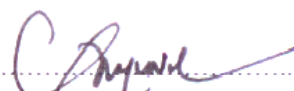

..... กรรมการ
(รศ.ศรีศักร วัลลิโกดม) (กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

..... กรรมการ
(รศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์) (กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.รัตนา ไตสกุล) (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโทศึกษา ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ.ดร.สมเกียรติ ภูพัฒน์วิบูลย์)
คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ.ดร.ไพฑูรย์ สุขศรีงาม)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่ ๒๕ เดือน ๑๑..... พ.ศ. 2551

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก
The Jim Thompson Foundation

และ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้รับทุนอุดหนุนโครงการวิจัยของนิสิตระดับปริญญาเอก
งบประมาณเงินรายได้ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ปีการศึกษา 2550

ประกาศคุณูปการ

ประดิษฐกรรมที่ถูกเรียกว่า “วิทยานิพนธ์” เรื่องนี้ สำเร็จลงได้จากความเมตตาทางวิชาการ และการสนับสนุนจากบุคคล องค์กร และหน่วยงานทั้งในและต่างประเทศที่ค่อนข้างจะหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยขอประกาศคุณูปการดังนี้

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย อาจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณະภูติ ประธานกรรมการ Professor Dr.Charles F. Keyes รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลดีโกดม และ รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ‘ครู’ ผู้เฟิรพัฒนาลูกศิษย์ด้วยความทุ่มเทและจริงใจ มาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณະภูติ ที่ได้ใช้จ่ายเวลา ความคิด งบประมาณ และความสุขสบายส่วนตัว ดูแลผู้วิจัยในทุกลำดับขั้นของกระบวนการวิจัย ทั้งทางกายภาพ จินตนาการ และปฏิบัติการ ทั้งในพื้นที่ประเทศไทย ณ มหาสารคาม เชียงใหม่ และใน สปป.ลาว ณ สนามวิจัย เมืองหลวงพระบาง ‘ศิษย์’ ขอกราบเท้าขอบพระคุณประธานและคณะกรรมการวิทยานิพนธ์ ด้วยความซาบซึ้งและเคารพรักอย่างสูงยิ่งมา ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณรัฐบาล สปป.ลาว ที่กรุณาอนุญาตให้ผู้วิจัยทำงานวิทยานิพนธ์ ในพื้นที่รัฐชาติของท่าน ตามหนังสืออนุมัติของกระทรวงการต่างประเทศ สปป.ลาว เลขที่ 280 / ตปท.อปอ.4/2006 (ในภาคผนวก) นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่าง ‘สุดอกสุดใจ’ ต่อผู้บริหาร และคณาจารย์คณะวิทยาศาสตร์สังคม และมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว ที่กรุณาเป็น ‘Host’ การทำงาน วิจัยข้ามรัฐชาติเรื่องนี้ ขอขอบพระคุณต่อบุคลากรภาครัฐการและเอกชนลาว รวมทั้งชาวต่างชาติ ทุกท่าน ทุกระดับ ทุกหน่วยงาน และทุกพื้นที่ ที่ได้ให้ความสะดวก ปลอดภัย และไม่รีจิติอันอบอุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้วิจัยขอขอบพระคุณต่อ ‘คนหลวงพระบาง’ ทั้งคนรุ่นเก่า รุ่นใหม่ และ ‘Neo-Tribe’ ที่สนับสนุนการอยู่อาศัย และทำงานสนามแก่ผู้วิจัยเสมือนญาติสนิท ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและเป็นหนี้บุญคุณต่อ ‘รัฐชาติลาว’ และ ‘คนลาว’ ดังกล่าวข้างต้น อย่างมีอาจลึ้มเลื่อนไปจากความทรงจำ

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยขอขอบพระคุณอย่างสูงต่อผู้ให้ทุนหลัก สนับสนุนการทำงานวิจัยข้ามชาติ คือ The Jim Thompson Foundation และ Professor William J. Klausner ประธาน The James H.W. Thompson Foundation และขอขอบพระคุณมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่สนับสนุนทุนวิจัยบางส่วน

อนึ่ง สำหรับข้อบกพร่องและความผิดพลาดใด ๆ ที่อาจปรากฏในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เป็นผลมาจาก ‘ผู้วิจัย’ เพียงคนเดียว หากได้เกี่ยวข้องกับคณะกรรมการวิทยานิพนธ์ รัฐชาติ ข้าราชการ หน่วยงาน องค์กร ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน คนต่างชาติ และคนหลวงพระบาง ทั้งที่ปรากฏใน ประกาศคุณูปการและในเนื้อหาวิทยานิพนธ์

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์

ชื่อเรื่อง	หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : พื้นที่พิธีกรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ ในกระแสโลกาภิวัตน์
ผู้วิจัย	นายศุภชัย สิงห์ชะบาศย์
กรรมการควบคุม	อาจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณะภูติ Prof. Dr.Charles F. Keyes, รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม และ รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์
ปริญญา	ปร.ค. สาขาวิชา ไทศึกษา
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ปีที่พิมพ์ 2551

บทคัดย่อ

หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกท้องถิ่น ที่ได้รับการสถาปนาให้เป็นเมืองมรดกของชาติ เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม และเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในระดับโลก ทำให้หลวงพระบาง ตกอยู่ในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางสังคม พื้นที่พิธีกรรม และการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบาง

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์การศึกษา 3 ประการ คือ 1) ศึกษาอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางผ่านความสัมพันธ์ด้านการใช้พื้นที่ที่สืบทอดมาจากบรรพชน 2) ศึกษาบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางในปัจจุบัน และ 3) ศึกษาการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางภายในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ เน้นการศึกษาในพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ พ.ศ.2549 การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงมานุษยวิทยาเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการทำงานสนามที่เมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว

ผลการวิจัยพบว่าเมืองหลวงพระบางเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มีลักษณะเฉพาะตัว รองรับพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่พิธีกรรมของผู้คนหลายกลุ่มชาติพันธุ์สืบเนื่องมาตั้งแต่บรรพกาล ในอดีตหลวงพระบางเคยเป็นราชธานีแห่งราชอาณาจักรลาว ปัจจุบันเป็นเมืองหลักของแขวงหลวงพระบาง เป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมของ UNESCO และเป็นเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก เมืองหลวงพระบางมีพัฒนาการ 3 ช่วงเวลาสำคัญ คือสมัยราชอาณาจักร ปกครองด้วยระบบกษัตริย์ สมัยสังคมนิยมระยะแรก ปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมอย่างเข้มงวดกดขี่ และสมัยจินตนาการใหม่ ซึ่งรัฐชาติลาวได้สร้างความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก

ภายใต้บริบทใหม่ ราชอาณาจักรลาวกำหนดและสร้างให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ควบคู่กับเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในระดับโลก หลวงพระบางจึงตกอยู่ใน ‘จินตนาการ’ และ ‘ปฏิบัติการ’ ของ 3 อำนาจหลัก คือ ราชอาณาจักรลาว สำนักงานมรดกโลก และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อบริโภคนิยม เจริญไปจากไตรภาคีแห่งอำนาจข้างต้น ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สังคม และพิธีกรรม นำไปสู่การรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างประเพณีพิธีกรรม การทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นพื้นที่สามัญ การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ และการสร้างพื้นที่เพื่อคืนดีกันทางสังคมในรูปแบบต่างๆ จนกลายเป็นบรรทัดฐานใหม่ และประดิษฐ์สร้างความทรงจำใหม่ทางสังคมให้กับคนหลวงพระบางในปัจจุบัน

โดยสรุป วิธีการวิจัยและผลการวิจัยเรื่องนี้เป็นประโยชน์สำคัญต่อ 1) วงวิชาการด้านไทศึกษาและวัฒนธรรมศาสตร์ สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและทำความเข้าใจเมืองมรดกวัฒนธรรมอื่นๆ ในประเทศไทยและต่างประเทศ 2) รัฐบาล สปป.ลาว และ UNESCO ใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินงานที่เป็นประโยชน์ ‘ผู้คน’ และเมืองหลวงพระบางในบริบทโลกาภิวัตน์ และ 3) ประชาชนทั่วไปได้มีมุมมองใหม่ในการทำความเข้าใจ ‘หลวงพระบาง’ และเมืองมรดกโลกอื่นๆ ที่ดำรงอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์เช่นเดียวกัน

TITLE Luang Prabang, the World Cultural Heritage : Ritual Space and
Negotiating Identity in the Process of Globalization

AUTHOR Mr.Supachai Singyabuth

ADVISORS Dr. Chayan Vaddhanaphuti, Prof. Dr. Charles F. Keyes,
Assoc.Prof.Srisakra Walliphodom and
Assoc.Prof.Dr.Attachak Sattayanurak

DEGREE Ph.D. **MAJOR** Tai Studies

UNIVERSITY Mahasarakham University **DATE** 2008

ABSTRACT

Luang Prabang is a local cultural heritage town which is established to be a cultural heritage town of Nation State, world cultural heritage town of UNESCO and international cultural tourism town. Luang Prabang is in the context of globalization and influence to change of social space, ritual space and negotiating identity of Luang Prabang people.

This study has three objectives that can be grouped as follows. Firstly, to study "identity" of the people of Luang Prabang as seen through of spatial practices of their city and suburbs. Secondly, to study the influences of globalization on ritual and tradition in Luang Prabang space. Finally, to study "negotiating of identity" of the people of Luang Prabang in the process of globalization with an emphasis on the "Boon Pee Mai" (New year ceremony) of 2006. This research used the anthropology research method in collecting field data.

The research found that Luang Prabang is a unique physical space within which has been contained the social spaces and ritual spaces of various groups of people since prehistoric times. In the past, Luang Prabang was a capital city of Lao kingdom; nowadays it is main town of Luang Prabang province of Lao PDR, a world cultural heritage town of UNESCO and also one of the world's most notable international tourism cities. Luang Prabang's history can be divided into three periods. The first and longest was the period of the monarchy. The second, the beginning of the Socialist was the time when there was a strict adherence to the socialist ideology. The third, the period of the 'New Imagination Policy' was the time which the government reversed the isolationist policy and sought to integrate the economy with world capitalism. In this third period the

government of Lao PDR successfully nominated Luang Prabang as a world cultural heritage town and sought to develop it as a cultural tourism destination.

So Luang Prabang has been 'imagined' and 'practiced' by three powers: the Lao nation state, the World Cultural Heritage authorities of UNESCO and tourism industry entrepreneurs consuming the past. The influence of this social change is the creation of a new social space, resulting in the contestation of space, re-inventing of tradition, changing sacred to profane space, negotiating of identities and creation of new ritual space for social reconciliation which has become new norm and 'new social memory' of the people of Luang Prabang.

In conclusion, the potential academic benefit of this research is that Thai and international academic associations can use the results and the process as a model to study in many other cultural heritage sites and Government of Lao PDR and UNESCO can use findings of this dissertation as information for policy planning on 'Luang Prabang' in the process of globalization and people around the world who are interested will get new perspective to understand 'Luang Prabang' and other World Cultural Heritage towns in the process of globalization.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	4
คำถามการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
ระเบียบวิธีการวิจัย	6
ขอบเขตการวิจัย	7
แนวคิดและกรอบแนวคิดของการวิจัย	7
2 หลวงพระบางในจักรวาลวิทยาแบบรัฐจารีต : พื้นที่พิธีกรรมและพัฒนาการของ ปฐมราชธานีแห่งราชอาณาจักรล้านช้าง	10
หลวงพระบาง : พื้นที่กายภาพและความหมายต่อการตั้งถิ่นฐาน	13
พัฒนาการของ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ในฐานะ ‘ราชธานี’ แห่งราชอาณาจักร ล้านช้างสมัยรัฐจารีต	17
พื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคมของเมืองหลวงพระบางในสมัยรัฐจารีต	51
สรุป	57
3 พื้นที่เมืองหลวงพระบางในบริบทของรัฐชาติสมัยใหม่	58
เมืองหลวงพระบาง : ราชธานีแห่งราชอาณาจักรลาว (อาณานิคม- ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง)	58
เมืองหลวงพระบาง : ราชธานีแห่งความทรงจำ (หลวงพระบางในบริบท รัฐชาติสังคมนิยมที่เข้มงวดกวาดขัน พ.ศ.2518-2529)	84
สรุป	98

4	เมืองหลวงพระบาง : ความเปลี่ยนแปลงในฐานะเมืองมรดกโลก	99
	นโยบายจินตนาการใหม่กับการเปิดประเทศสู่โลกาภิวัตน์ของชาติ	
	สังคมนิยม	101
	วิกฤติของ ‘มรดกวัฒนธรรม’ จุดเริ่มต้นของการปกป้องรักษาด้วยการสร้าง	
	มรดกท้องถิ่นหลวงพระบางเป็นมรดกชาติและมรดกโลก	104
	ปฐมบทการสร้างหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก : การทำให้ภาครัฐและ	
	คนหลวงพระบางเห็นความสำคัญ	111
	หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : การเมืองเรื่องพื้นที่	120
	การเปลี่ยนแปลงในเขตมรดกโลก : ความหมายใหม่อันหลากหลายซึ่งแฝง	
	อยู่กับมรดกวัฒนธรรมที่ถูกตรึงรูปแบบ	119
	“บุญสว่างเชื้อ” : ภาพสะท้อนทางประเพณีต่อโครงสร้างทางสังคมที่	
	เปลี่ยนแปลง	137
	สรุป	140
5	การท่องเที่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของหลวงพระบาง	142
	เมืองมรดกโลก : ที่มาและความเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวระดับโลก	143
	การเขียนความหมายและผลิตซ้ำ ‘พื้นที่มรดกหลวงพระบาง’ บนพื้นที่	
	การท่องเที่ยว ‘มรดกโลกทางวัฒนธรรม’	146
	ชุมชนเก่าหลวงพระบางในบริบทใหม่	139
	“ตลาดมืด” ความหมายใหม่ของ ‘พื้นที่’ ถนนสี่สะพาน	
	หน้าพระราชวังเก่า	155
	กษัตริย์กับการหวนคืนสู่พื้นที่มรดกโลก	161
	วัด พระ เณร : พื้นที่ทางสังคมของคนหลวงพระบางหรือพื้นที่ของใคร?	175
	สรุป	181

6	พิธีกรรมบุญปีใหม่ พ.ศ.2549 : พื้นที่แห่งการ ‘รื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้าง ประเพณี พิธีกรรม’ ของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’	184
	วัน เวลา พื้นที่ และผู้คน : ราชธานีแห่งความทรงจำและการหวนคืนสู่อดีตกาล ...	186
	ขบวนแห่บุญปีใหม่ : ‘ฉาก’ แห่งการช่วงชิงความหมายและประดิษฐ์สร้าง ความทรงจำใหม่ทางสังคม	189
	นางสังขาน : ธิดาพรครุฑ และศูนย์กลางพิธีกรรมบุญปีใหม่ปัจจุบัน	212
	สรองน้ำพระบาง : การช่วงชิงความหมายพื้นที่พิธีกรรมและการจับจองที่ แตกต่างกัน	223
	สรุป	231
7	การสร้างตัวตนและต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของ ‘คนท้องถิ่น’ ในบริบทบุญปีใหม่ของ เมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน	236
	ชาละวันและปฏิบัติการในเรือนกายหญิงสาว : การต่อรองของอดีตราชินิกุลและ เจ้านายชั้นสูง กับการสร้างตัวตนในพื้นที่บุญปีใหม่ปัจจุบัน	237
	การสร้างตัวตนในพื้นที่ทางสังคมเมืองหลวงพระบางในช่วงกาลของบุญปีใหม่ ...	249
	พิธีกรรมสรองน้ำพระม่าน กับ “บุญแปดหมื่น” : การสร้างพื้นที่เพื่อคืนดีและ คืนกลับมา ‘ที่เดิมของสังคม’	267
	สรุป	275
8	สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	281
	สรุปผลการวิจัย	281
	อภิปรายผล	284
	ข้อเสนอแนะ	296
	บรรณานุกรม	298
	ภาคผนวก	302
	ประวัติย่อของผู้วิจัย	312

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดและโครงสร้างการวิจัย	8
2 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเมืองหลวงพระบาง ที่แวดล้อมด้วยภูเขาและเป็น จุดบรรจบกับสายน้ำสำคัญที่ส่งผลต่อการทำให้หลวงพระบางกลายเป็นศูนย์กลาง การเดินทางและค้าขายของภูมิภาคตั้งแต่สมัยรัฐจารีต	14
3 ภาพแผนที่แสดงพื้นที่ของเมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นพื้นราบขนาดเล็กแวดล้อม ด้วยภูเขาขนาดใหญ่ และถูกกำหนดขอบเขตด้วยสายน้ำโขงกับสายน้ำคาน อย่างเด่นชัด	15
4 ภาพถ่ายทางอากาศเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน แสดงพื้นที่ของเมือง บริเวณบรรจบกันระหว่างสายน้ำคานกับแม่น้ำโขง ซึ่งเรียกว่า “สบคาน”	15
5 โบสถ์ หรือ ‘อาราม’ วัดวิชุนราชหลังเดิมผลงานวาดเส้นของเดอลาปีอก	35
6 ‘ศรีสัตนาค’ พื้นที่ทางจินตนาการของคน ‘หลวงพระบางในอดีต’ ทับซ้อนกับพื้นที่ กายภาพของสายน้ำโขง ปากน้ำคาน และปากน้ำคองทำให้ราชธานีแห่งนี้ในสมัย ก่อนพุทธศาสนากลายเป็นนครแห่ง ‘นาคาคติ’	37
7 ภาพแสดงตำแหน่งที่ตั้งของวัดมหาธาตุราชวรวิหาร (วัดธาตุน้อย) กับวัดเชียงทอง ..	44
8 ผังพื้นที่กายภาพของเมืองหลวงพระบาง ที่ถูกกำหนดด้วยสายน้ำโขง และน้ำคาน แบ่งชุมชนออกเป็นรูปสามเหลี่ยม โดยมีภูสีเป็นแกนกลาง	54
9 แผนที่แสดงการตัดถนนสายหลักพร้อมกับการ ‘เขียน’ ความหมายใหม่ ลงบนพื้นที่	62
10 ขบวนแห่หมากมันหมากยี่น เพื่อประกอบราชพิธีในเช้าวันสังขานขึ้น (ภาพจากหนังสือมรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง)	81
11 หน้านับ ‘พระราชวัง (เก่า)’ กับ ‘ธงวงเดือน’ การเปลี่ยนผ่านความหมายพื้นที่จาก ราชอาณาจักรลาวล้านช้าง’ สู่ ‘รัฐชาติสังคมนิยม’ หลังจากเปลี่ยนแปลง การปกครอง	86
12 พื้นที่เมืองหลวงพระบางและปริมณฑล ถูกกำหนดความหมายใหม่ จากสำนักงาน มรดกหลวงพระบาง และสำนักงานมรดกโลก	123

- 13 แผนผังแสดงเขตปกครองรักษามรดกชั้น หรือ ‘เขตอนุรักษมรดกวัฒนธรรม’
ที่ทับซ้อนกับเขตหัวเมือง กลางเมือง หางเมือง และปากภู ในการแบ่งพื้นที่
ตามโลกทัศน์ของคนท้องถิ่น แผนผังดังกล่าวแสดงให้เห็นกลุ่มที่มีอำนาจ
เหนือพื้นที่ ที่ได้สร้าง กำกับควบคุมความหมายของพื้นที่อนุรักษมรดก
วัฒนธรรม ซึ่งปรากฏด้วยสัญลักษณ์ที่ด้านล่างของแผนผัง ประกอบ
รัฐชาติลาว สำนักงานมรดกโลก แห่งสหประชาชาติ และ สำนักงาน
มรดกหลวงพระบาง 125
- 14 หนึ่งในภาพตัวอย่าง ‘แผนที่ท่องเที่ยว’ (พ.ศ. 2549) ที่เขียนทับแผนที่
มรดกโลกชั้นใน แผนที่ชุดนี้ เน้นการชี้จุดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวหลัก
ในเขตอนุรักษมรดก โรงแรม และร้านอาหาร 149
- 15 แผนที่แสดงตำแหน่งหัวเมือง (ด้านขวาซึ่งเป็นรูปปลายแหลม) หางเมือง
(ด้านซ้าย) และเส้นทางสายกลางเมือง ที่ใช้ในการแห่บุญปีใหม่ 189
- 16 การแห่วอนในอดีต ‘วอหามพระราชกณะ’ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสของวัดหลวงคือ
ศูนย์กลางและหัวใจสำคัญ ของขบวนแห่ (ภาพจากหนังสือมรดกอันล้ำค่า
ของเมืองหลวงพระบาง) 200
- 17 ภาพร่างแสดงการเปรียบเทียบระดับของนางสังขาน กับ พระเถระ 203
- 18 ‘นางแก้ว’ นักแสดงจากโครงการฟื้นฟูการแสดงพระลักษณะ พระราม
ที่ถูกนำเข้ามาเป็นหนึ่งในตัวบทใหม่ของขบวนแห่บุญปีใหม่ปัจจุบัน 206
- 19 ชุดซาระบับ ควันหม้อ และชุดเครื่องเฮ้อ อายุ 40 ปีเศษ ของตระกูล
เจ้าพระยาหลวงมรดกของนางปรารถนาขณะทำหน้าที่ประดับแต่งเรือนกาย
ในนางสังขานปี พ.ศ.2548 237
- 20 สะกุนา อินทวง ในชุดซาระบับ ควันหม้อ และเครื่องเฮ้อที่ถูกประดิษฐ์สร้าง
ขึ้นใหม่เพื่อเปลี่ยนผ่าน ‘ราชันดาดองคัมภูฏ’ เป็น ‘กิมิทาเทวี’
ธิดาพญากบิลพรหมและธิดาภาครัฐ 246

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

‘เมืองหลวงพระบาง’ ในปัจจุบันเป็นตัวเมืองหลักของ ‘แขวงหลวงพระบาง’ ตั้งอยู่ภาคเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ สปป.ลาว และมีสถานภาพเป็น ‘เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม’ ของสำนักงานมรดกโลกแห่ง UNESCO สหประชาชาติ ตั้งแต่ พ.ศ.2538 เป็นต้นมา

ทั้งนี้ อัตลักษณ์ของ ‘ท้องถิ่นหลวงพระบาง’ ที่ได้ถูกยกระดับเป็น ‘มรดกทางวัฒนธรรมของโลก’ ได้เกิดจากสัมพันธภาพแห่งการดำรงอยู่ของผู้คนกับ ‘พื้นที่กายภาพ’ อันเป็นที่ตั้งของเมืองที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือ เป็นพื้นที่ราบที่ถูกแวดล้อมด้วยภูเขาสลับซับซ้อน และถูกกำกั้นขอบเขตด้วยเส้นทางกรไหลของแม่น้ำโขง สายน้ำคาน และ สายน้ำดง ดังนั้น ผังของเมืองหลวงพระบาง จึงถูกตรึงขอบเขตให้ยาวขนานไปตามขอบฝั่งแม่น้ำโขง และแนวการไหลของสายทั้งสอง รวมทั้งแนวภูเขาที่แวดล้อม อย่างไรก็ตาม นอกเขตปริมณฑลของพื้นที่ราบ ยังมีสายน้ำขนาดกลางที่ไหลทอดยาวมาจากต่างพื้นที่มาบรรจบกับแม่น้ำโขงอีก 2 สาย ส่งผลให้ ‘พื้นที่ราบ’ และตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่ส่วนนี้ เหมาะสมต่อการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ อันเป็นผลมาจาก ความสมบูรณ์ของปัจจัยที่ตอบสนองเงื่อนไขการดำรงชีวิต และยังคงกลายเป็นจุดศูนย์กลางของการคมนาคมทางน้ำ พื้นที่ราบขนาดเล็กแห่งนี้ จึงมีผู้คนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่บรรพกาล¹

การดำรงอยู่ของ ‘ผู้คน’ ใน ‘พื้นที่พิเศษ’ ส่วนนี้ ได้ถูกอธิบายเชิงตำนาน และนิทานปรัมปราในพงศาวดารล้านช้าง ที่ถูกลิขิตขึ้นในสมัยพระเจ้าวิชุนราช² เป็นการอธิบายความเป็นมาของพื้นที่ เพื่อเชื่อมต่อการเข้ามาดำรงอยู่ของกลุ่มชนชาติลาวว่า ก่อนนี้เป็นที่อยู่ของ ‘อมนุษย์’ คือ

¹ UNESCO. Tourism and Heritage site Management LUANG PRABANG Lao PDR. 2004. p. 6.

² แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณฤๅ เฮย์มอนต์. 2547. หน้า 13-14.

แกรนท์ อีแวนส์ ได้อธิบาย ว่า พระเจ้าวิชุนราชต้องการประดิษฐ์ความเป็นมาของกษัตริย์หลวงพระบางว่ามีความสัมพันธ์กับขุนบรม ผู้เสด็จลงมาจากเมืองฟ้า

“ฝูงปีศาจ ยักษ์ร้าย นาคา” และ “เป็นดินเป็นหญ้าเป็นฟ้าเป็นแดน ผีกับคนเที่ยวไปมาหากันบ่ขาด”

‘อมนุษย์’ ดังกล่าวได้สถิตอยู่ตามพื้นที่ที่กายภาพต่างๆ ของเมืองและปริมณฑล สะท้อนให้เห็นถึง ‘จินตนาการ’ ของผู้คนที่มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่กายภาพได้เป็นอย่างดี

พงศาวดารได้ทำหน้าที่ประดิษฐ์สร้าง ‘คน’ ที่มาครอบครองพื้นที่ ก่อนที่ชนชาติลาวจะเข้ามาสถาปนาเป็น ‘ราชธานี’ ของอาณาจักรลาวล้านช้าง คือ จันทะพานิช พ่อค้าที่พายเรือขึ้นมาจากเวียงจันทน์ และกลุ่มคนที่ถูกเรียกว่า “ชะวา” ซึ่งพงศาวดารกล่าวว่าเป็นชาวข่า ก่อนที่พวกเขาจะสูญเสีย ‘พื้นที่’ แห่งเดียวกันนี้ ให้กับขุนลอ ปฐมกษัตริย์ของชนชาติลาว จากนั้น จึงเป็นเรื่องราวของชนชาติลาว ที่ได้ดำรงอยู่ ทั้งในเชิงกายภาพ สังคม และจินตนาการอย่างสอดคล้องกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ จนกลายเป็นอัตลักษณ์ในแต่ละช่วงบริบท พร้อมกับการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของตน อย่างมีสัมพันธภาพไปตามบริบทประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ที่ผกผันไปตามเงื่อนไขต่างๆ ในแต่ละช่วงเวลา¹

เรื่องราวความเป็นมาครั้งปฐมบทของพื้นที่ ‘หลวงพระบาง’ ที่ปรากฏในพงศาวดารข้างต้น ได้สะท้อนถึง ‘จินตนาการ’ และ ‘ปฏิบัติการ’ ของผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาครอบครองเหนือผู้คนกลุ่มอื่นในพื้นที่แห่งเดียวกัน ซึ่งพวกเขาได้ใช้สถานภาพของการเป็นผู้มี ‘อำนาจ’ ที่เหนือกว่า ‘กำหนดความหมายใหม่’ ทาบลงบนพื้นที่เดิมที่บรรจุความหมายเก่าของผู้มีอำนาจชุดเดิมประทับไว้ ‘หลวงพระบาง’ จึงกลายเป็นพื้นที่ที่ทับซ้อน และช่วงชิงความหมาย จากผู้คนกลุ่มต่างๆ มาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะครั้งที่พระเจ้าฟ้างุ้มอัญเชิญพระพุทธศาสนา เข้ามาสถาปนาในพื้นที่หลวงพระบาง อย่างเป็นทางการ และสมัยต่อมา ได้เกิดปรากฏการณ์ต่อสู้ ช่วงชิง และผนวกรวมความหมายต่างๆ ของพื้นที่ และจินตนาการถึง ‘อมนุษย์’ ที่คารคาสอยู่ในพื้นที่ที่กายภาพของเมืองและปริมณฑล เข้ามาไว้ในร่มเงาของพุทธศาสนาอย่างเป็นเอกภาพ ซึ่งได้กลายเป็น ‘อัตลักษณ์’ สำคัญของเมืองที่ถูกผลิตซ้ำจนกลายเป็นมรดกของท้องถิ่น และได้ถูกยกระดับเป็นมรดกภูมิปัญญาและมรดกโลกในกาลปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เป็นประเด็นที่น่าสนใจเชิงวิชาการทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ในการทำความเข้าใจอัตลักษณ์กลุ่มคนผ่าน ‘พื้นที่’ ว่าชนชาติลาวใน ‘ราชธานี’ แห่งนี้ ได้บูรณาการความเชื่อและจินตนาการที่แตกต่าง ให้ดำรงอยู่ในฐานะพุทธสาวก หรือบริวารของพุทธศาสนาแห่งเมืองหลวงพระบาง ได้อย่างไร? ‘อมนุษย์’ และคนกลุ่มเดิม มีกระบวนการต่อสู้ และขัดแย้งจาก ‘พุทธศาสนา’ และผู้มีอำนาจชุดใหม่หรือไม่ อย่างไร?

นอกจากนี้ ในช่วงบริบทที่แตกต่างของหลวงพระบาง ที่สัมพันธ์กับรัฐชาติลาว ตั้งแต่สมัยรัฐจารีต รัฐชาติสมัยใหม่ รวมทั้งในช่วงสมัยแห่งการเปลี่ยนผ่าน จากระาอาณาจักรลาวสู่รัฐชาติสังคมนิยม ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนความหมายของ ‘ราชธานีหลวงพระบาง’ สู่การเป็นเมืองสามัญ

¹ กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ. พงศาวดารล้านช้าง บริเฉทที่ 1. 2457. หน้า 388-389.

หรือเป็นเพียง ‘ราชธานีแห่งความทรงจำ’ นั้น ‘ท้องถิ่นหลวงพระบาง’ มีความเปลี่ยนแปลง และ ต่อรองเชิงอัตลักษณ์กับบริบทใหม่ ซึ่งหมายรวมถึงการให้ความหมายต่อพื้นที่ที่แตกต่างจากเดิม อย่างไร?

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีล่าสุดที่ ‘พื้นที่หลวงพระบาง’ ได้ถูกเปลี่ยนแปลงความหมายครั้งสำคัญ โดยรัฐบาลลาวร่วมกับสำนักงานมรดกโลกแห่งสหประชาชาติ ที่กำหนดให้ ‘เมืองหลวงพระบาง’ มีความหมายเป็น ‘เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม’ ซึ่งเป็นการนิยามที่มีนัยยะ ไม่ต่างจากกรณีของการกำหนดความหมายต่อพื้นที่ในแต่ละครั้งในอดีต ที่ได้ใช้ ‘อำนาจใหม่’ อันเหนือกว่าอำนาจชุดเดิม นิยามความหมายใหม่ และปฏิบัติการต่อ ‘พื้นที่’ ด้วยการควมรวม และครอบทับลงไป บนความหมาย ความเชื่อ และวิถีชีวิต วิถีสังคมวัฒนธรรมชุดเดิมมาโดยตลอด รวมทั้งการเรียกกลับอดีตบางส่วน ขึ้นมาตกแต่งใหม่ เพื่อรับใช้ปัจจุบันในหน้าที่ต่าง ๆ อย่างหลากหลายภายใต้านิยามของ ‘มรดก วัฒนธรรม’ ซึ่งได้กลายเป็นบริบทของการประดิษฐ์สร้างอัตลักษณ์ชุดใหม่ของ ‘หลวงพระบาง’ ที่สัมพันธ์กับกระแสโลกอย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตาม ในกรณีการเปลี่ยนแปลงความหมาย จาก ‘เมืองสามัญ’ สู่อการเป็น ‘เมืองมรดกโลก’ ครั้งนี้ มีความแตกต่างจากการเปลี่ยนผ่านความหมายชุดเดิมในอดีต ด้วยกระบวนการนิยามเพื่อประดิษฐ์สร้างการเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ของ ‘ราชธานีแห่งความทรงจำ’ แห่งนี้ มีนัยของ ‘การเมืองเรื่องวัฒนธรรม’ จากกระบวนการเชื่อมโยง ‘มรดกท้องถิ่นหลวงพระบาง’ ที่สัมพันธ์กับ ‘ราชอดีต’ สู่อการเป็นมรดกวัฒนธรรมของประชาชาติสังคมนิยมลาว และมรดกวัฒนธรรมของโลก ที่มีธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีตเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงเป็นประเด็นสำคัญในการเปลี่ยนแปลงของ ‘ท้องถิ่น’ ที่เชื่อมโยงกับ ‘โลกาภิวัตน์’ ทั้งในส่วนขององค์การระหว่างประเทศ และอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวสากล ซึ่งเป็นคำถามหลักของการวิจัยเรื่องนี้ว่า

บริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่นโยบายจินตนาการใหม่ปี พ.ศ.2529 มีความเด่นชัดและเข้มข้นตั้งแต่รัฐบาลลาว พยายามผลักดันให้หลวงพระบางได้รับการสถาปนาเป็น “เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม” และในที่สุดก็ได้รับการขึ้นบัญชีเมืองมรดกโลกในปี พ.ศ.2538 ดังกล่าวข้างต้นนั้น กระแสโลกาภิวัตน์มีลักษณะการ จินตนาการ และ ปฏิบัติการต่อรัฐชาติลาว และเมืองหลวงพระบางอย่างไร? จินตนาการและปฏิบัติการดังกล่าว ส่งผลต่อพื้นที่ที่กายภาพ พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่จินตนาการ ของคนหลวงพระบางที่สืบทอดจากบรรพชนของตนอย่างไร? และในบริบทใหม่นี้ ‘คนหลวงพระบาง’ ได้แสดง ‘ตัวตน’ และต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของตนอย่างไร? โดยเฉพาะในพื้นที่บุญปีใหม่ ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวได้ทำให้เมืองหลวงพระบางตกอยู่ในสถานะของ ‘Time and Space Compression’ จากการกลายเป็น ‘พื้นที่’ และ ‘เวลา’ ของการ ‘ปีบรวม’ ภาพ และ เสียงของ ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ และ ท้องถิ่นกับ รัฐชาติ และโลกาภิวัตน์เข้ามารวมไว้ในพื้นที่และเวลาแห่งพิธีกรรมดังกล่าว

จากคำถามหลักข้างต้น ผู้วิจัยได้ใช้เป็น ‘ทิศทาง’ การทำงานสนามเชิงมานุษยวิทยา ใน ‘พื้นที่หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ ปี พ.ศ.2549 และพรรณนาวิเคราะห์เพื่อตอบโจทย์คำถามหลักข้างต้นเป็นเนื้อหาวิทยานิพนธ์ 8 บท คือ บทที่ 1 บทนำ บทที่ 2 “หลวงพระบางในจักรวาลวิทยาแบบรัฐจาริต : พื้นที่พิธีกรรมและพัฒนาการของปฐมราชธานีแห่งราชอาณาจักรล้านช้าง” บทที่ 3 “พื้นที่เมืองหลวงพระบางในบริบทของรัฐชาติสมัยใหม่” บทที่ 4 “เมืองหลวงพระบาง : ความเปลี่ยนแปลงในฐานะเมืองมรดกโลก” บทที่ 5 “การท่องเที่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของหลวงพระบาง” บทที่ 6 “พิธีกรรมบุญปีใหม่ พ.ศ.2549 : พื้นที่แห่งการ ‘รื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างประเพณีพิธีกรรม’ ของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ ” บทที่ 7 “การสร้างตัวตนและต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของ ‘คนท้องถิ่น’ ในบริบทของบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบางปัจจุบัน” และ บทที่ 8 บทสรุป อภิปรายผล และเสนอแนะ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ 3 แนวคิดหลักเป็น ‘ไฟส่องทาง’ ในการพรรณนาวิเคราะห์เนื้อหาวิทยานิพนธ์ คือ แนวคิดเรื่องพื้นที่ (Place / Space) ของอังรี เลอเฟบว์ (Lefebvre)¹ แนวคิดเรื่องการเมืองเรื่องโบราณวัตถุและธุรกิจแห่งการถวิลถึงอดีต (The Politics of Ruin and The Business of Nostalgia) ของ มัวริซิโอ เปเลจจี (Peleggi)² และแนวคิดการประดิษฐ์ประเพณี (Inventing of tradition) ของ อีริค ฮอบสบอว์ม (Hobsbawm, 1983)³ ซึ่งแนวคิดทั้งหมดข้างต้น ผู้วิจัยได้นำเสนอพร้อมถกเถียง และแทรกผสานไว้ในบทต่างๆ

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางผ่านความสัมพันธ์ด้านการใช้พื้นที่ของเมืองและปริมณฑลในบริบทของพื้นที่สาธารณะและพื้นที่พิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ
- 2.2 เพื่อศึกษาเงื่อนไขและบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางในปัจจุบัน
- 2.3 เพื่อศึกษาการแสดงตัวตน และ ต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในพิธีกรรมบุญปีใหม่ของคนหลวงพระบางภายใต้เงื่อนไขและบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์

¹ Lefebvre, Henri. The Production of Space. 1991.

² Peleggi, Maurizio. “Introduction : From National Heritage to World Cultural” in The Politics of Ruins and the Business of Nostalgia. 2002.

³ Hobsbawm, Eric and Ranger, Terence. The Invention of Tradition. 1983.

คำถามการวิจัย

1. บนพื้นที่กายภาพที่มีลักษณะเฉพาะตัวของเมืองและปริมณฑล ‘คนท้องถิ่นหลวงพระบาง’ ได้ ‘สร้างอัตลักษณ์’ ผ่านความสัมพันธ์กับพื้นที่ดังกล่าวอย่างไร?
2. ในกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นบริบทของ ‘การเมืองเรื่องวัฒนธรรม’ โดยเฉพาะการเมืองเรื่องการสร้างมรดกท้องถิ่น กลุ่มมรดกชาติ มรดกโลก และธุรกิจแห่งการถวิลหาอดีต มีความสัมพันธ์กับรัฐชาติลาว และท้องถิ่นหลวงพระบางเช่นไร? และได้ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่สังคม พื้นที่จินตนาการของ ‘คนหลวงพระบาง’ อย่างไร?
3. ในกระแสโลกาภิวัตน์ข้างต้น ‘คนหลวงพระบางปัจจุบัน’ ที่มีอยู่อย่างหลากหลายกลุ่ม ได้นำเสนอตัวตน และต่อรองเชิงอัตลักษณ์อย่างไร? โดยเฉพาะในบริบทของพิธีกรรมบุญปีใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่แห่ง ‘Time and space compression’

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. พื้นที่พิธีกรรม (Ritual Space) ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึง พิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวหลวงพระบาง ที่เกิดขึ้น หรือถูกปฏิบัติบนพื้นที่กายภาพของเมืองและปริมณฑล ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะตน และได้ถูกประดิษฐ์สร้างความหมายศักดิ์สิทธิ์ อาทิ เป็นที่อยู่ของนาคนต่าง ๆ เป็นสถานที่สิงสถิตของทวยเทพ เป็นที่ตั้งของสิ่งเคารพบูชา นอกจากนี้ พื้นที่พิธีกรรมในที่นี้ ยังมีความหมายรวมถึงบุคคล วัตถุสิ่งของ และสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม สะท้อนถึงจักรวาลวิทยาของคนหลวงพระบาง ที่สืบทอดมาจากบรรพชน และยังหมายรวมถึงพิธีกรรมในบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีการช่วงชิงความหมาย และต่อรองเชิงอัตลักษณ์ด้วยการประดิษฐ์สร้างประเพณีพิธีกรรมในรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ

2. คนท้องถิ่นหลวงพระบาง (Luang Prabang Local People) ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึงคนท้องถิ่นทุกกลุ่มที่ดำรงอยู่ และดำเนินชีวิตในเมืองหลวงพระบางและปริมณฑล สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพชน คนเหล่านี้มีวิถีชีวิต สังคม ดำเนิน ประวัติศาสตร์และปฏิบัติการทางพิธีกรรมที่ผูกพันระหว่างกัน พวกเขามีความทรงจำร่วมกันทางสังคม อีกทั้งยังส่งทอดความทรงจำดังกล่าวต่อคนรุ่นหลังผ่านกระบวนการทางประเพณีพิธีกรรมและอื่น ๆ สืบมา อย่างไรก็ตาม คนหลวงพระบาง ณ ที่นี้มีได้ดำรงอยู่ในลักษณะที่เป็นหนึ่งเดียวอย่างเป็นเอกภาพ หากแต่มีความแตกต่างและหลากหลายทางชาติพันธุ์ สถานภาพ และระดับชั้นทางสังคม ซึ่งแต่ละกลุ่ม แต่ละคนต่างก็มีจินตนาการ มีความหมาย และบทบาทต่อพื้นที่หลวงพระบางทั้งเหมือนและแตกต่างกันไปแล้วแต่บริบท

3. คนหลวงพระบางรุ่นใหม่ (New Luang Prabang People) ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึงกลุ่มบุคคลที่ประกอบด้วย ทั้งคนลาว และชาวต่างประเทศ ที่ไม่ใช่คนท้องถิ่นหลวงพระบางโดยกำเนิด ตามความหมายในข้อ 4.2 แต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ จึงก่อเกิดความสัมพันธ์และการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ระหว่างกัน แต่ในขณะที่เดียวกัน คนรุ่นใหม่เหล่านี้ ก็มีส่วนในการประดิษฐ์สร้าง ความหมาย และอัตลักษณ์ใหม่ให้กับ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ เช่นกัน

4. กระแสโลกาภิวัตน์ (Process of Globalization) ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึง กระบวนการจินตนาการ และปฏิบัติการด้านต่าง ๆ อันเป็นผลจากกระแสโลกในปัจจุบัน ในส่วนขององค์กรหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ปักjekชน ระดับรัฐ ภูมิภาค และสากล ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับความคิด จินตนาการ อุดมการณ์ ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบาง ซึ่งในงานวิจัยเรื่องนี้ เน้นพิจารณาในมิติของ ‘เมืองมรดกโลก’ และ ‘อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสากล’

5. การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ (Negotiating Identity) ในงานวิจัยเรื่องนี้หมายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดจากการปะทะ ประสาน ขัดแย้ง และการนำเสนอตัวตน ของคนท้องถิ่น ในเงื่อนไขและบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ ในพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่พิธีกรรมของหลวงพระบางเมืองมรดกโลก

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงมานุษยวิทยา ศึกษาอัตลักษณ์และการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางกับคนอื่น ในพื้นที่ทางสังคมของ ‘เมืองมรดกโลก’ ทั้งในส่วนของพื้นที่ทางสังคม ในช่วงเวลาปกติ และ ในบริบทของพื้นที่พิธีกรรม โดยเฉพาะพิธีกรรมบุญปีใหม่ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรหลักของการวิจัย และวิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. ประชากรการวิจัย

ประชากรการวิจัยหลัก ของงานวิจัยเรื่องนี้ มี 2 กลุ่ม คือ กลุ่มคนท้องถิ่นหลวงพระบาง คนหลวงพระบางรุ่นใหม่ ตามความหมายในนิยามศัพท์เฉพาะข้อ 2. กับ 3.

2. วิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย

ด้วยการวิจัยเรื่องนี้เป็นงานวิจัยทางมานุษยวิทยา ทำงานสนามข้ามรัฐชาติ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตและได้รับการอนุญาตให้ทำงานสนามในพื้นที่ สปป.ลาว จากรัฐบาล สปป.ลาว อย่างถูกต้องตามจรรยาบรรณการวิจัยของนักวิจัยข้ามรัฐชาติ ตามหนังสืออนุมัติของกระทรวงการต่างประเทศ สปป.ลาว เลขที่ 280 / ตปท.อปอ.4/2006¹ ภายใต้การดูแลของคณะวิทยาศาสตร์สังคม

¹ เอกสารในภาคผนวก

มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว และได้เก็บข้อมูลวิจัยจากประชากรวิจัยตามข้อ 1. โดยเน้นปฏิบัติการวิจัยสนามในพื้นที่วิจัยในเขตตัวเมืองหลวงพระบาง และปริมณฑล รวมทั้งการสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลเอกสารที่ศูนย์กลางนครหลวงเวียงจันทน์ ผู้วิจัยเข้าถึงข้อมูลด้วยวิธีการสังเกตการณ์ปรากฏการณ์สนาม ควบคู่กับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งใช้ทั้งวิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ใช้แบบบันทึกการทำงานสนาม (Field Note) เครื่องบันทึกเสียง และกล้องบันทึกภาพเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำงานสนาม

ขอบเขตการวิจัย

1. พื้นที่การวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ที่ปฏิบัติงานสนาม และพื้นที่เพื่อการศึกษาค้นคว้าเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1.1 พื้นที่ปฏิบัติงานสนามหลัก คือ เขตตัวเมืองหลวงพระบาง และปริมณฑล ทั้งฝั่งเมืองจอมเพ็ด ฝั่งบ้านพันหลวง บ้านทุ่งนาหลวง บ้านผานม เขตเมืองเชียงเงิน เมืองปากอู เขตภูคอยที่ตั้งถิ่นฐานเผ่ากะสักบ้านกัวจะหลวง และชุมชนลาวสูงบ้านคอน ฯลฯ

1.2 พื้นที่ส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย คือ พื้นที่ที่อยู่นอกเหนือจากข้อ 1.1 เป็นพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ ค้นคว้า รวบรวมเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พื้นที่ส่วน อาทิ ที่กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม ยูเนสโกลาว องค์กรท่องเที่ยวแห่งชาติลาว (ททล.) ฯลฯ

2. หน่วยการวิเคราะห์ (Unit of Analysis)

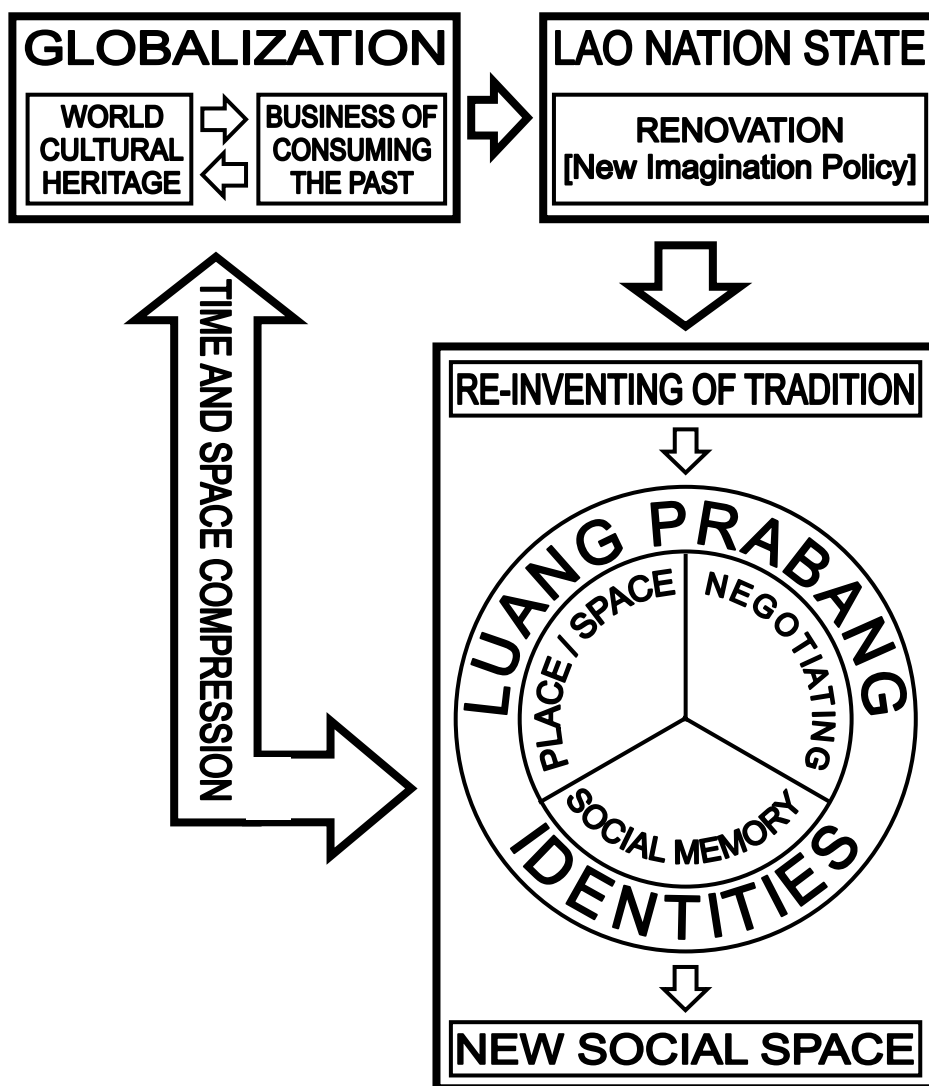
ศึกษาปรากฏการณ์ในพื้นที่วิจัยในปี พ.ศ.2549 เน้นการพรรณนาวิเคราะห์ใน ‘พื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง’ ในปีดังกล่าว

แนวคิดและกรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : พื้นที่พิธีกรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์” ใช้แนวคิดสำคัญ 3 แนวคิด เป็นแนวคิดหลักการวิจัยในการพรรณนาวิเคราะห์ปรากฏการณ์สนาม คือ แนวคิดเรื่องพื้นที่ (Place / Space) ของอังรี เลอเฟบว์ (Lefebvre) แนวคิดเรื่องการเมืองเรื่องโบราณวัตถุและธุรกิจแห่ง การถวิลถึงอดีต (The Politics of Ruin and The Business of Nostalgia) ของ มัทธิชิโอ เพเลจจิ (Peleggi) ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาในมิติ “การเมืองเรื่องมรดกวัฒนธรรมและธุรกิจเกี่ยวกับมรดกวัฒนธรรม” และแนวคิดการประดิษฐ์ประเพณี (Inventing of

Tradition) ของ อีริค ฮอบสบอว์ม (Hobsbawm) เพื่อที่จะอธิบายและทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของ หลวงพระบางในกระแสโลกาภิวัตน์ และการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ โดยมีโครงสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ 1 แผนภาพแสดงกรอบแนวคิดและโครงสร้างการวิจัย

จากภาพประกอบ 1 ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นถึงกรอบแนวคิดและโครงสร้างการวิจัยที่เกิดจากความสัมพันธ์ของ 3 โครงสร้างหลัก คือ โลกาภิวัตน์ (Globalization) ชาติแห่ง สปป.ลาว (Lao Nation State) และ ท้องถิ่นเมืองหลวงพระบาง (Luang Prabang) กล่าวคือ โลกาภิวัตน์ในที่นี้ผู้วิจัยเน้นพิจารณาผ่านมิติของ ‘เมืองมรดกโลก’ แห่ง UNESCO และ ธุรกิจการท่องเที่ยวเพื่อบริโภคนิยม ซึ่งเป็นกระแสหลักที่ส่งผลต่อรัฐชาติ สปป.ลาว ได้ปรับเปลี่ยนนโยบายการปกครองที่แข็งตึง สู่การเชื่อมโยงกับระบบทุนนิยมสากล ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีว่า นโยบายจินตนาการใหม่ (New Imagination Policy) นโยบายดังกล่าว ได้ส่งผลต่อ ‘จินตนาการ’ และ ‘ปฏิบัติการ’ ของรัฐบาลลาวที่มีต่อท้องถิ่นหลวงพระบาง ซึ่งเป็น ‘ราชธานีแห่งความทรงจำ’ ในความหมายใหม่ นั่นก็คือ การสร้างให้เป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ที่มีนัยยะของการเป็นเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมระดับโลกไปพร้อมกัน ซึ่งได้กลายเป็นบริบทใหม่ของเมืองหลวงพระบาง กดดันให้หลวงพระบางกลายเป็นพื้นที่ของการรื้อฟื้น-ประดิษฐ์สร้างวัฒนธรรม (Re-inventing of Tradition) และเป็นพื้นที่ทางสังคมใหม่ (New Social Space) อย่างไรก็ตาม บริบทใหม่ข้างต้นของ ‘เมืองหลวงพระบางปัจจุบัน’ ได้กลายเป็นคู่ปฏิสัมพันธ์โดยตรง ‘โลกาภิวัตน์’ ด้วย และสัมพันธ์ภาพดังกล่าวของกลุ่มปฏิสัมพันธ์ชุดนี้ ได้กดดันให้ ‘หลวงพระบาง’ กลายเป็นพื้นที่ที่ดำรงอยู่ในลักษณะการที่เรียกว่า “Time and Space Compression” อันเป็นบริบทหลักในความสัมพันธ์ของ ‘ตัวละคร’ ต่าง ๆ บนพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่พิธีกรรมในขอบเขตของงานวิจัยเรื่องนี้

บทที่ 2

หลวงพระบางในจักรวาลวิทยาแบบรัฐจารีต : พื้นที่พิธีกรรมและพัฒนาการของปฐมราชธานี แห่งราชอาณาจักรล้านช้าง

ในบทนี้ ผู้วิจัยมีเป้าหมายเพื่อวางพื้นฐานการทำความเข้าใจ ‘อดีต’ ของ ‘หลวงพระบาง’ ตั้งแต่ระยะเริ่มแรกในการ ‘ปรากฏ’ ตัวของชนชาติลาว จนถึงก่อนการเข้าครอบครองของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ซึ่งเป็นช่วงเวลาพัฒนาการของหลวงพระบาง ในฐานะ ‘ปฐมราชธานี’ แห่งราชอาณาจักรลาวล้านช้างสมัยรัฐจารีต (Pre Modern Nation State) ผู้วิจัยจะพรรณนาวิเคราะห์ผ่านจักรวาลวิทยาของ ‘คนหลวงพระบาง’ ณ ช่วงเวลาดังกล่าว ในมิติสัมพันธ์ภาพระหว่างบรรพชนของ ‘คนหลวงพระบาง’ กับ ‘พื้นที่กายภาพ’ ที่มีลักษณะเฉพาะตัวเป็นสำคัญ กระนั้น ผู้วิจัยก็ได้ ‘เลือก’ นำเสนอ เฉพาะ ‘อดีตบางส่วน’ และพื้นที่บางแห่ง ที่มีความสัมพันธ์กับ ‘ปัจจุบัน’ ของเมืองหลวงพระบาง ที่ดำรงอยู่ในสถานภาพของการเป็น ‘เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม’ ของ UNESCO และดำรงตนอยู่ในกระแสของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อบริโภค ‘อดีต’ ในความหมายของวัฒนธรรมระดับโลก ที่ได้หวนกลับคืนไปหา ‘อดีต’ ของหลวงพระบาง มาใช้ในการธำรงรักษาสถานภาพของเมืองมรดกโลกและเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของโลก ซึ่งได้กลายเป็นบริบทสำคัญของพื้นที่ทางสังคมใหม่ (New Social Space) ที่ส่งผลต่อการประดิษฐ์สร้าง ‘ความทรงจำใหม่’ และการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางใน ‘ปัจจุบัน’ ที่ถูกขับเคลื่อนภายใต้พลวัตของปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ และ ระหว่าง ‘ท้องถิ่น’ กับ ‘โลกาภิวัตน์’

ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะอธิบาย พัฒนาการของ ‘ปฐมราชธานี’ แห่งราชอาณาจักรลาวล้านช้าง ผ่านมุมมองพื้นที่ทางสังคมศาสตร์ โดยใช้แนวคิด “พื้นที่” (Place / Space) ของอังรี เลอเฟบว์¹ (Lefebvre) เป็นโครงสร้างความคิดในการพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งเลอเฟบว์ ได้ศึกษา “พื้นที่” ในมิติของการผลิตสร้างและผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคม ไว้ในหนังสือ The Production of Space เขาอธิบายว่า “พื้นที่” คือ ผลผลิตจากการให้ความหมายของผู้คนในสังคม ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่า ‘พื้นที่’ เป็น ‘ผลิตภัณฑ์’ (Product) ของสังคม อันเป็นผลจากจินตนาการและปฏิบัติการทางสังคม นอกจากนี้ การผลิตพื้นที่ยังรวมถึงการ ‘กำกับควบคุม’ พื้นที่ ด้วยอำนาจต่าง ๆ รวมทั้งการปกครอง นอกจากนี้ เลอเฟบว์ยังได้เปิดมุมมองต่อพื้นที่ในมิติ ‘เทคนิควิทยาของการสร้างพื้นที่’ หรือ Technologies of

¹ Lefebvre Henri. The Production of Space. 1991.

Spaces อาทิ การทำให้พื้นที่กลายเป็น ‘พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์’ ที่เลอแพ้วเรียกว่า “การทำพื้นที่ให้บริสุทธิ์ ผุดผ่องนำยกย่องบูชา” (The Purification of Space) ซึ่ง ไชยรัตน์ เจริญสินโอสการ¹ ได้กล่าวถึงกรณี การสร้าง ‘ความศักดิ์สิทธิ์’ ให้กับพื้นที่ว่า มีความหมายรวมไปถึงการสร้างพื้นที่ส่วนตัว พื้นที่ สาธารณะ พื้นที่ทำงาน พื้นที่พักผ่อน พื้นที่เมือง ชนบท รัชชาติ ฯลฯ ซึ่งถูกประดิษฐ์สร้างขึ้น ด้วยการกำหนดบทบาท และหน้าที่ที่เฉพาะเจาะจงของพื้นที่นั้นๆ เพื่อป้องกันมิให้มีการล่วงละเมิด ขณะเดียวกันก็มีการกำหนดคติ และผู้พิทักษ์ความศักดิ์สิทธิ์ หรือ ‘คติภา’ ของพื้นที่ ซึ่ง เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย

ในประเด็นเรื่อง ‘การเปลี่ยนแปลง’ ในพื้นที่ หรือ ‘พื้นที่ที่ถูกเปลี่ยนแปลง’ เป็นอีกประเด็น สำคัญหนึ่งที่ ชยันต์ วรรธนะภูติ² ได้เชื่อมโยงมาสู่การเป็นบริบทในการทำความเข้าใจ ‘พื้นที่ที่ เปลี่ยนแปลงไป’ อันเป็นผลมาจากเมื่อ ‘คน’ ได้เข้าไปใช้ประโยชน์ และดัดแปลงพื้นที่เพื่อ วัตถุประสงค์บางอย่าง ทำให้เรามองเห็นวิธีการที่คนผูกโยง ‘พื้นที่’ กับความคิดและปฏิบัติการทาง สังคมด้านต่างๆ ประการสำคัญ ด้วย ‘คน’ มีความทรงจำและผูกพันกับพื้นที่ จึงให้ความหมายต่อ พื้นที่ด้วยการสร้างตำนาน เรื่องราว รวมถึงความหมายทางจิตวิญญาณ และภูมิปัญญา ที่คนในพื้นที่ สร้างขึ้นและสืบทอดให้กับคนรุ่นหลัง อาทิ ชนเผ่า Apache ให้ความหมายแก่พื้นที่แต่ละแห่งรอบตัว ด้วยเรื่องเล่าหรือนิทานที่มีคติสอนใจถ่ายทอดกันมาจากบรรพชน พื้นที่เหล่านี้จึงมีความหมายให้ปัญญา สะท้อนอัตลักษณ์และความทรงจำเกี่ยวกับพื้นที่ ดังนั้น เราจึงสามารถเข้าใจตัวตน อัตลักษณ์ ภาพลักษณ์ และภูมิปัญญาของชนเผ่า Apache ได้ ถ้าเราเข้าใจความหมายที่ชาว Apache ได้ให้ไว้ต่อ พื้นที่ของเขา

กรณีเดียวกันนี้ ศรีศักร วัลลิโภดม³ ก็ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ด้านการให้ความหมาย ต่อพื้นที่และการก่อเกิดชุมชนว่า ‘พื้นที่’ ไม่ได้ปรากฏอยู่อย่างเลื่อนลอยโดยปราศจากการให้ ความหมายจากมนุษย์ มนุษย์มักจะให้ความหมายต่อพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ตามภูมิลักษณะ ที่รองรับ การตั้งบ้านแปงเมือง ในแทบทุกสังคมวัฒนธรรมจึงมักจะให้ความหมายศักดิ์สิทธิ์แก่พื้นที่ที่กายภาพ ที่มีลักษณะเฉพาะตัว อาทิ ภูเขาพอบาของพม่าถูกนิยามว่าเป็นที่สถิตของมหาสิรินัต ผิผู้คุ้มครองเมือง

¹ ไชยรัตน์ เจริญสินโอสการ. วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น. 2542. หน้า 184.

² ชยันต์ วรรธนะภูติ. “คนเมือง : ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคม ของคนเมือง,” ศึกษาศาสตร์สาร. 30(2) : 19, 2546.

³ ศรีศักร วัลลิโภดม. ทัศนะนอกรีต ภูมิศาสตร์-ภูมิลักษณะตั้งบ้านแปงเมือง. 2543. หน้า 12-36.

ตามความเชื่อของชาวพม่า เขาร้างแมวเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์แห่งแคว้นอมราวดีของพวกจามในเวียดนาม
ถึงบรรพตที่แขวงจำปาสัก สปป.ลาว ก็เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของพวกเจนละเช่นเดียวกัน

ประการสำคัญ ชยันต์ วรรธนะภูติ¹ ได้อธิบายว่า เราสามารถพิจารณา ‘อัตลักษณ์’ ของ
กลุ่มคน ผ่านพื้นที่ในรูปของพิธีกรรม หรือ “พื้นที่พิธีกรรม” (Ritual Space) ได้โดยตรง ทั้งนี้
เพราะว่าพิธีกรรมต่างๆ อาทิ ราชพิธี ศาสนพิธี แม้กระทั่งงานศพ ได้สะท้อนอัตลักษณ์ของผู้คน
กลุ่มนั้นๆ ในบริบทของ ‘พื้นที่’ และ ‘เวลา’ นอกจากนี้ ยังสามารถพิจารณาพื้นที่พิธีกรรมได้หลายมิติ
กล่าวคือ 1) พิธีกรรมในมิตินิการแสดง หรือความเป็น Drama ซึ่งเมื่อมองพิธีกรรมในมิตินี้จะสามารถ
วิเคราะห์พิธีกรรมว่า เป็นการแสดงเพื่ออะไร ใครเป็นผู้แสดง ใครเป็นผู้ชมการแสดง คนในสังคม
หรือนักท่องเที่ยว หรือเป็นการแสดงเพื่อคงความเป็นกลุ่มชนนั้นๆ ให้ดำรงอยู่ 2) พิธีกรรมในมิติ
สำนึกของกลุ่มคนที่ประกอบพิธีกรรม 3) พิธีกรรมในมิติของตัวบท (Text) และบริบท (Context) เพื่อ
“อ่าน” ความเป็นคนกลุ่มนั้นผ่านประเพณีพิธีกรรม 4) พิธีกรรมในมิติความทรงจำทางสังคม (Social
Memory) พิธีกรรมจะเป็นการร่อนหรือกรองสัญญาณที่สืบทอดมาจากบรรพชน การประกอบพิธีกรรม
จึงเป็นการต่อยอด และบอกเล่าเรื่องราวที่เคยเชื่อเคยทำของคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง รวมทั้งเครื่องแต่งกาย
ในพิธีกรรม ที่สามารถบ่งบอกว่า พวกเขามีความเป็นมาอย่างไร กระนั้นพิธีกรรมก็มิได้ดำรงอยู่อย่าง
ตายตัว แต่พิธีกรรมต้องปรับเปลี่ยนไปตามบริบทสังคม

การศึกษา “พื้นที่พิธีกรรม” จึงต้องมองให้เห็นการ “เปลี่ยนแปลง” ซึ่งสามารถพิจารณา
ในส่วนประกอบที่ปรับเปลี่ยนไป อาทิ เครื่องแต่งกาย เครื่องประกอบพิธีกรรม นอกจากนี้ การมอง
ให้เห็นการเปลี่ยนแปลง ยังช่วยให้เราไม่ติดกับดักการมองพิธีกรรมในลักษณะการที่เป็น “แก่นแกน”
อันเป็นภาพที่สถิตนิ่ง ทั้งนี้เพราะว่า พิธีกรรมจะมีการยืดหยุ่นในมิติของพื้นที่และเวลาอยู่เสมอ และ
ต้องตระหนักว่า พิธีกรรมอาจไม่ใช่สิ่งที่ “แท้” ทั้งหมด พิธีกรรมอาจถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ หรือไม่
สามารถดำรงสภาพเช่นเดิมได้ตลอดไป หากแต่มีความผกผันไปตามบริบทของพิธีกรรมที่
เปลี่ยนแปลงไปด้วยนั่นเอง

สำหรับการวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะมอง “พื้นที่” ในฐานะสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมที่ถูกประจ
ไว้ด้วยความหมาย (Coded Space) ตามมุมมองพื้นที่ในมิติทางสังคมศาสตร์ดังกล่าวข้างต้น พื้นที่
หลวงพระบางที่ผู้วิจัยนำเสนอ โดยเฉพาะตั้งแต่ในบทที่ 2 เป็นต้นไป จึงมิใช่พื้นที่ที่สถิตนิ่งตายตัว
แต่กลับมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง ตามเงื่อนไขของแต่ละบริบทใหม่ตลอดเวลา ประการสำคัญ
มันได้มีปฏิสัมพันธ์ทางความหมายของพื้นที่ ระหว่าง ‘ปัจจุบัน’ กับ ‘อดีต’ ของหลวงพระบาง ดังนั้น

¹ ชยันต์ วรรธนะภูติ. “คนเมือง” : ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของ
คนเมือง,” ศึกษาศาสตร์สาร. 30(2) : 20-21, 2546.

สำหรับ ‘พื้นที่หลวงพระบาง’ ในบทที่ 2 จึงมีความหมายต่อการเป็นรากฐานให้เห็นพัฒนาการของอดีต ‘ราชธานี’ แห่งราชอาณาจักรลาวล้านช้าง

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกโครงสร้างเนื้อหาภายในบท ดังนี้

1. หลวงพระบาง : พื้นที่กายภาพและความหมายต่อการตั้งถิ่นฐาน
2. พัฒนาการของ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ในฐานะ ‘ราชธานี’ แห่งราชอาณาจักรล้านช้างสมัยรัฐจารีต
3. พื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคมของเมืองหลวงพระบางในสมัยรัฐจารีต
4. สรุป

หลวงพระบาง : พื้นที่กายภาพและความหมายต่อการตั้งถิ่นฐาน

“หลวงพระบางนครแห่งพระบาง ... ตั้งอยู่สถานที่อันพิสดารแห่งยุคดึกดำบรรพ์ เป็นบ่อนมาคบ (บรรจบ) กันของปากน้ำคานไหลป่องใส่น้ำของ (แม่น้ำโขง) ที่เป็นเสมือนกำแพงวังน้ำมาปกป้องกันเมือง ...”¹

ข้อความข้างต้น เป็นส่วนหนึ่งจากบทนำของหนังสือ ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ ที่นำเสนอความโดดเด่นของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ ในด้านต่างๆ ได้ชี้ให้เห็นว่านครแห่งนี้ตั้งอยู่บนพื้นที่กายภาพที่มีลักษณะพิเศษ ซึ่งได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของเหตุผลในการรับรองเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมในปัจจุบัน

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของ ‘เมืองหลวงพระบาง’² เป็นพื้นที่ราบขนาดเล็กวางตัวอยู่ในแอ่งของภูเขาขนาดใหญ่ ที่มีสายน้ำโขงไหลเลียบขนานข้างด้านหนึ่ง มีสายน้ำขนาดกลาง 2 สาย คือ สายน้ำอูกับสายน้ำเซียงไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขงที่ปริมาตรส่วนบนของตัวเมือง และสายน้ำคานไหลมาบรรจบกับสายน้ำโขงในเขตตัวเมือง ดังนั้น พื้นที่กายภาพของเมืองจึงสัมพันธ์กับภูเขาและสายน้ำ โดยเฉพาะ เมื่อขยับกรอบมองให้ ‘แคบ’ เข้ามาในระดับตัวเมือง จะปรากฏเป็นพื้นที่ราบแคบๆ

¹ คณะกรรมการแห่งชาติลาว. มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง. ม.ป.ป. หน้า 12.

² ตำแหน่งที่ตั้งของ ‘หลวงพระบาง’ อยู่ระหว่างเส้นละติจูด (Latitude) 9 องศา 0 ลิปดา ถึง 21 องศา 5 ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูด (Longitude) ที่ 101 องศา 48 ลิปดา ถึง 103 องศา 30 ลิปดาตะวันออก ซึ่งตั้งอยู่ส่วนกลางของสายน้ำโขงที่มีความยาว 4,909 กิโลเมตร หรือตั้งอยู่ใจกลางภาคเหนือของ สปป.ลาว ในปัจจุบัน

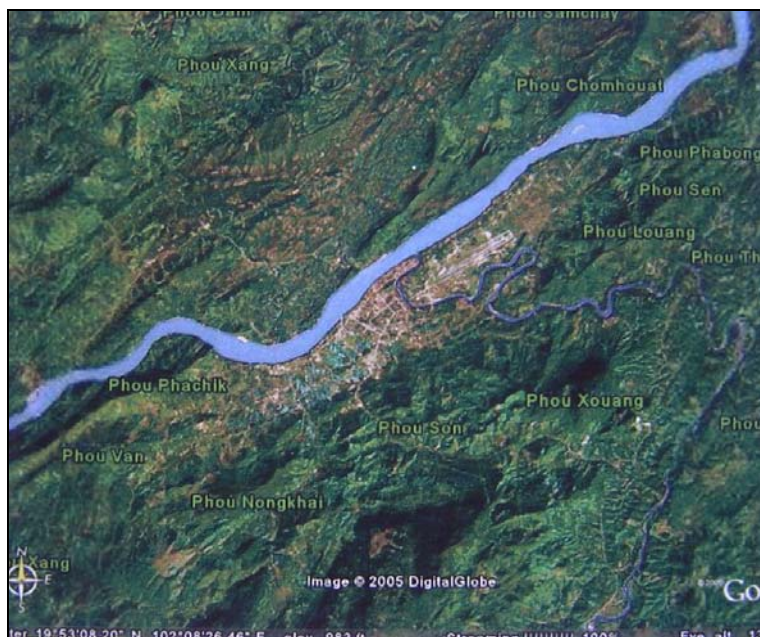
เพียง 8 ตารางกิโลเมตรเศษ มีความสูงเฉลี่ย 1,300 เมตรจากระดับน้ำทะเล ด้วยสภาพภูเขาที่รายรอบ ครอบคลุมตัวเมืองไว้ทุกด้าน ประกอบด้วยแนวการไหลของสายน้ำคานที่ส่วนบน กับสายน้ำคองที่ส่วนล่าง ได้กำหนดรูปร่างและขนาดของตัวเมืองให้ ‘คงที่’ อยู่ภายในแอ่งกระทะของเวียงจันทน์ ด้วยทิศทาง การไหลของสายน้ำคาน ที่มาชนกับแกนหินส่วนฐานของภูเขาขนาดเล็ก ณ ใจกลางเมือง จึงเบี่ยงตัววก ไหลสู่ด้านขวาขนานไปกับแม่น้ำโขง แนวการไหลคู่ขนานของสายน้ำทั้งสองได้บีบให้รูปร่างส่วนบน ของเมืองมีลักษณะเป็นแหลมยื่น กว้าง 250 เมตร ยาว 1,200 เมตรเศษ ก่อนที่สายน้ำคานจะรวมลงกับ แม่น้ำโขง ณ บริเวณที่ถูกเรียกว่า “สบคาน” ซึ่งเป็นพื้นที่ ‘สบน้ำ’ คู่กับ ‘สบคอง’ ที่อยู่ส่วนล่างของเมือง ห่างจากสบคานประมาณ 8 กิโลเมตร เขตเมืองเชียงคองในอดีตหรือบ้านสังกะโลกปัจจุบัน

ที่มา : Graphicmaps.com, วันที่ 3 มกราคม 2549

ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเมืองหลวงพระบาง ที่แวดล้อมด้วยภูเขา และเป็นจุดบรรจบกันของสายน้ำสำคัญที่ส่งผลต่อการทำให้หลวงพระบาง กลายเป็นศูนย์กลางการทางเดินทางและค้าขายของภูมิภาคมาตั้งแต่สมัยรัฐจารีต

ที่มา : Googleearth.com, วันที่ 19 กันยายน 2548

ภาพประกอบ 3 ภาพแผนที่แสดงพื้นที่ของเมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นพื้นราบขนาดเล็ก
 แวดล้อมด้วยภูเขาขนาดใหญ่ และถูกกำหนดขอบเขตด้วยสายน้ำโขงกับสายน้ำคาน
 อย่างเด่นชัด

ที่มา : สำนักงานมรดกโลกหลวงพระบาง พ.ศ.2549

ภาพประกอบ 4 ภาพถ่ายทางอากาศเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน แสดงพื้นที่ของเมือง
 บริเวณบรจบกั้นระหว่างสายน้ำคานกับแม่น้ำโขง ซึ่งเรียกว่า “สบคาน”

สำนักงานมรดกโลกหลวงพระบาง¹ ได้อธิบายพื้นที่กายภาพของเมืองอย่างมีความสัมพันธ์กับการอยู่อาศัยของมนุษยชาติ ที่สัมพันธ์กับ ‘อดีตอันยาวไกล’ ของผู้คนอยู่อาศัยบนพื้นที่แห่งนี้ว่า ด้วยลักษณะเฉพาะตัวของผืนดิน ที่ถูกขนาบและประกบไว้ด้วยสายน้ำหลัก สายน้ำรอง และถูกโอบล้อมไว้ด้วยภูเขาน้อยใหญ่ ถือเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการสร้างบ้านแปงเมือง คือ สายน้ำและผืนป่าเป็นแหล่งปัจจัยสี่รองรับวิถีการดำรงชีวิต นอกจากนี้สายน้ำโขงกับสายน้ำสาขายังส่งเสริมความสะดวกในการเดินทาง ขณะที่ภูเขาที่แน่นหนาทำหน้าที่เป็นป้อมปราการธรรมชาติป้องกันพายุที่รุนแรง และเป็นกำแพงเมืองครามีศึกสงคราม อีกทั้งยังเป็นแหล่งสินค้าเครื่องป่าของดง ความเหมาะสมดังกล่าวจึงทำให้พื้นที่ราบขนาดเล็กแห่งนี้ ถูกเลือกเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่ยุคคัมภีร์ ซึ่งเชื่อว่าเจ้าของพื้นที่ดั้งเดิมคือชนเผ่าขมุ ต่อมาชนชาติลาวจึงเข้ามาช่วงชิงพื้นที่ และได้สร้างให้กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมของคนลาวในที่สุด

อย่างไรก็ตาม บุนเทียง สิริปะพันธ์² ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยธรรมแห่งชาติลาว หนึ่งในคณะกรรมการสำนักงานมรดกโลกหลวงพระบาง ชี้ว่า ตำแหน่งที่ตั้งและลักษณะกายภาพของเมืองที่อุดมสมบูรณ์ มีส่วนต่อการกำหนดให้ ‘คน’ ที่เข้ามาอยู่อาศัยมีมิติสัมพันธ์ที่โน้มเอียงไปกับการค้าขายมากกว่าเกษตรกรรม เช่นเดียวกับ โยชียูกิ มาซุฮาร่า³ ที่ได้อธิบายถึงพื้นที่เดียวกันในมุมมองด้าน “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ” ว่า ลักษณะทางกายภาพ และตำแหน่งที่ตั้งของเมืองหลวงพระบาง ได้ส่งผลต่อการเป็นชุมชนศูนย์กลางการค้าขาย กับชุมชนบนภูเขาและผืนป่าตามสองฝั่งน้ำสาขาระหว่างลำค้ำย ตำแหน่งที่ตั้งของ ‘หลวงพระบาง’ ยังวางอยู่บนเส้นทางคมนาคมระดับภูมิภาค คือเป็นชุมชนที่เป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างยูนนาน เวียดนามทางตอนเหนือ กับเมืองต่างๆ ตามชายฝั่งทะเล

¹ สำนักงานมรดกโลกหลวงพระบาง. การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้าน. 2000. ไม่มีเลขหน้า.

² บุนเทียง สิริปะพันธ์. เอกสารประกอบการบรรยายในงานสัมมนาเรื่องหลวงพระบางเมืองมรดกโลก. ณ วิทยาลัยครูเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว เมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ.2547.

ดร.บุนเทียง สิริปะพันธ์ เป็นคนหลวงพระบางโดยกำเนิด เกิดในตระกูลเพียงสรรพช่างพันนายช่างใหญ่แห่งราชสำนักผู้มีผลงานสร้างสรรค์ศิลปกรรมในสมัยเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ ซึ่งได้ฝากฝีมือไว้เป็นมรดกของเมืองหลวงพระบางหลายชิ้น อาทิ การซ่อมแซมพระธาตุหมากโม พระธาตุกุสีบัน ไคทางขึ้นกุสี ฯลฯ ดร.บุนเทียงเป็นแกนนำสำคัญคนหนึ่งในการรื้อฟื้นองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนการขึ้นบัญชีเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง และเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่งของการวิจัยเรื่องนี้

³ โยชียูกิ มาซุฮาร่า. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้างสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 14-17 จาก “รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป” ไปสู่ “รัฐกิ่งเมืองท่า”. 2546.

อันดามันและอ่าวไทย ขณะที่จีนกับอินเดียสองรัฐมหาอำนาจแห่งทวีปเอเชีย ซึ่งได้มีการติดต่อค้าขายระหว่างกันตั้งแต่สมัยโบราณ ก็ได้วางเส้นทางการค้าบางสายพาดผ่านเมืองหลวงพระบาง ลงไปยังบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามัน ด้วยเหตุผลข้างต้นจึงทำให้หลวงพระบางกลายเป็นศูนย์กลางของการค้าในภาคพื้นทวีป และรัฐกึ่งเมืองท่าตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18-21 อีกด้วย

มาชูฮาราได้สรุปว่า ‘หลวงพระบาง’ มีศักยภาพทางเศรษฐกิจที่สำคัญสามประการ คือ

1) หลวงพระบางและเขตใกล้เคียงเป็นแหล่งผลิตของสินค้าสำคัญบางอย่าง เช่น โลหะมีค่า สัตว์ป่า ไม้ป่า และเครื่องเทศ 2) ตั้งอยู่ในจุดที่เชื่อมโยงของเส้นทางคมนาคมระดับภูมิภาค จึงมีความได้เปรียบในการรวบรวมผลิตผลในภาคเหนือของลาว 3) หลวงพระบางตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมระดับสากล ระหว่างยูเนี่ยนกับบริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันและอ่าวไทย จึงมีส่วนในการสร้างความสัมพันธ์ทางการค้ากับโลกภายนอก ศักยภาพทางเศรษฐกิจสามประการเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้ ‘รัฐ’ เกิดขึ้น และดำรงอยู่ด้วยการถูกระงับเส้นทางเศรษฐกิจจากปัจจัยอิทธิพลทางเศรษฐกิจของรัฐใกล้เคียง

พัฒนาการของ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ในฐานะ ‘ราชธานี’ แห่งราชอาณาจักรล้านช้างสมัยรัฐจารีต

การศึกษาพัฒนาการของ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยเน้นอธิบายบริบททาง ‘ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม’ เป็นแนวทางการศึกษา ‘อดีต’ ของหลวงพระบางสมัยรัฐจารีตในฐานะ ‘ราชธานี’ เพื่อรองรับการวิเคราะห์เมืองหลวงพระบางในบริบทของ “เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม” ในบทที่ 4 – 7 เป็นสำคัญ ดังนี้

1. ‘อดีต’ ของเมืองหลวงพระบางก่อนการสถาปนาอาณาจักรลาวล้านช้าง : เมืองของฝูงผีปีศาจ ยักษ์ร้าย แลนาคา

1.1 ยักษ์นั้นทักกับจันทพานิช : เรื่องเล่าเชิงนิทานของผู้เข้ามาปกครองเชียงใหม่ครั้งปฐม

คณะกรรมการแห่งชาติลาว¹ ได้อธิบาย ‘อดีต’ ของเมืองหลวงพระบางและปริมณฑลไว้ในหนังสือ ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ ว่า มีร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ยุคสังคมน้ำสัตว์ ปรางค์หลักฐานเครื่องมือหินกะเทาะและเครื่องมือที่ทำจากกระดูกสัตว์ ณ ถ้ำผาเชียงทอง บ้านเชียงเหล็ก บ้านโพนเหนือ และผาโคม นอกจากนั้นยังพบเครื่องใช้สมัยสังคม

¹ คณะกรรมการแห่งชาติลาว. มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง. ม.ป.ป. หน้า 35.

เกษตรกรรม เช่น ขวานหินขัด เครื่องมือสำริดและเหล็กโบราณ วัตถุเหล่านี้แสดงให้เห็นว่ามีผู้คนอยู่อาศัยในพื้นที่กายภาพส่วนนี้มาแล้วไม่น้อยกว่า 10,000 ปีขึ้นไป

ประเด็นข้างต้นเป็นเรื่องของการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ดึกดำบรรพ์กับพื้นที่หลวงพระบาง สำหรับ ‘คน’ ดั้งเดิมที่ปรากฏอยู่ในความทรงจำของคนหลวงพระบางปัจจุบันซึ่งพวกเขาได้เข้ามาอยู่อาศัย มีจินตนาการและปฏิบัติการต่อพื้นที่ จนส่งทอดเป็น ‘มรดก’ ของหลวงพระบางในระยะต่อมามีลำดับบริบทที่สำคัญ กล่าวคือ

พงศาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม บริเวณที่ 1 เปิดฉากการอธิบายพื้นที่เมืองหลวงพระบางในระยะเริ่มแรกว่า เป็นดินแดนของฝูงยักษ์ นาคา ภูติ ผี ปีศาจร้าย และได้มีพญายักษ์จากเมืองลังกานามว่า “นันทา” ผุดขึ้นมาเป็นใหญ่ พร้อมกับเมียชื่อมหาเทวี มีธิดาชื่อนางเมรีคนลาวเรียกว่านางกงฮี¹ ตระกูลของยักษ์นันทาได้สืบทอดการปกครองเหนือพื้นที่และตัวละครข้างต้นจนสิ้นยุค จึงมีฤทัยพี่น้องสองคนเข้ามา ‘เทศนาธรรม’ สั่งสอน “ฝูงปีศาจ ยักษ์ร้าย แลนาคา” ซึ่งในช่วงนั้นประกอบด้วยพญานูเหลือม พญาเงือก และพญานาคใหญ่ต่างๆ ได้มาฟังธรรมจากฤทัย จนเปลี่ยนแปลงการใช้อำนาจร้ายกลายเป็นผู้คอยทำหน้าที่ปกป้องรักษาพื้นดินและแผ่นดินน้ำ ซึ่งหลายคนได้ปรากฏอยู่ในก้านสวายเทพ ในฐานะเทพารักษ์ของคนหลวงพระบางปัจจุบัน จากนั้น สองฤทัยได้สร้างเมืองล้านช้าง ด้วยการตั้งเสาอินทขิลไว้ 3 จุด คือ ด้านทิศตะวันออกของเมือง บริเวณนาไฮ่เดียว

¹ คนหลวงพระบางได้สร้างความทรงจำเรื่องราวของ ‘นางกงฮี’ ผ่านการให้ความหมายภูเขาที่ขนาบเป็นฉากหลังบ้านเชียงแมนได้ว่า “ภูนางกงฮี” เรียกสั้นๆ ว่า “ภูนาง” มีความหมายว่าเป็นร่างของนางยักษ์กงฮี ขณะที่ภูเขาที่อยู่ถัดไปตามแนวการไหลของสายน้ำโขง คือ “ภูท้าว” มีความหมายถึงร่างของพระรุด คนเชียงแมนและหลวงพระบางเรียกสั้นๆ ว่า “ภูท้าว” ที่เชิงภูนางในเขตบ้านเชียงแมนได้ มี “หอผีนางยักษ์กงฮี” เป็นผีที่ทรงอิทธิฤทธิ์สูงสุดในเขตเชียงแมน มีผู้คนนับถือและเกรงกลัวมาก กรณีการตายอย่างหาสาเหตุไม่ได้ของคนเชียงแมน มักจะถูกอธิบายว่าเกิดจากการทำความผิดต่อพื้นที่ เป็นผลให้นางยักษ์กงฮีพิโรธและเอาชีวิต ในสมัยราชอาณาจักร คนฝั่งเชียงแมนและคนเมืองหลวงพระบาง ได้จัดพิธีกรรม ‘คล่าหอผีนางยักษ์กงฮี’ อย่างยิ่งใหญ่ รongลงมาจาก พิธีคล่าหอผีปู่เฒ่าเฒ่าที่รัฐและราชย์เป็นเจ้าภาพ ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครองรัฐบาลได้สั่งให้ยุติการขึ้นหอผี โดยเฉพาะเมื่อร่างทรงของนางยักษ์ถึงแก่กรรม ดูเหมือนว่าพื้นที่พิธีกรรมได้ถูกปิดฉากลงอย่างสิ้นเชิง แต่หลังจากหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก ‘นางยักษ์กงฮี’ ได้มาเข้าทรงร่างทรงคนใหม่ จึงเกิดการรื้อฟื้นหอผีนางยักษ์กงฮีอีกครั้ง สะท้อนให้เห็นว่าเรื่องราวของนางยักษ์ยังเป็นความทรงจำทางสังคมที่ถูกอธิบายซ้ำในกลุ่มคนหลวงพระบางอยู่ตลอดเวลาตราบปัจจุบัน

และบริเวณที่จารึกในพงศาวดารว่า “สุพโสม” สองฤๅษีจึงได้ตั้งชื่อเมืองว่า “ ‘เชียงทอง’ เหตุเอาต้นทอง เป็นนิมิตกับ ‘เชียงดง’ เหตุเอาน้ำดงเป็นนิมิต ชื่อว่า ‘ล้านช้าง’ เหตุเอาภูช้างเป็นนิมิต และ ชื่อว่า ‘ศรีสัตนาคนหุต’ เหตุเอานาคทั้งเจ็ดเป็นนิมิต จึงเรียก ‘ศรีสัตนาคนหุตราชธานีศรีเชียงดง เชียงทอง’ ” จากนั้นฤๅษีทั้งสองก็เสด็จหนีตามอิทธิฤทธิ์ของตน

ถัดจากฤๅษีก็มีพ่อค้าชื่อจันทพานิช พาขีเรือขึ้นมาจากเวียงจันทน์ได้เข้ามาสร้างบ้านแปงเมือง เชียงทอง การเข้ามาของจันทพานิชแสดงให้เห็นถึงการเป็นดินแดนค้าขายของเมืองหลวงพระบางมา ช้านาน “สาธุใหญ่คำจัน”¹ ได้เล่าถึง “จันทพานิช” ในความทรงจำจากประวัติศาสตร์บอกเล่าของคน หลวงพระบาง และที่ปรากฏในภาพกระจกสีที่หลังอุโบสถวัดเชียงทองว่า จันทพานิช เป็นพ่อค้าที่ เดินทางมาจากเวียงจันทน์ เขาได้นำหมากพลูขึ้นมายขาย และได้สอนให้คนท้องถิ่นเชียงทองรู้จักการ ทำมาค้าขาย กลายเป็นเมืองการค้าที่มั่งคั่งเต็มไปด้วยคนร่ำรวย จนเมืองเชียงทองถูกเรียกอีกนามว่า “สุวรรณภูมิ” ประชาชนได้เห็นคุณงามความดี จึงเลือกจันทพานิชเป็น ‘เจ้ามหาชีวิต’² องค์แรกของ

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2549.

“สาธุใหญ่คำจัน” มีนามสงฆ์ว่า ‘พระหลักคำ วิระจิตตะเถระ’ เป็นชาวหลวงพระบาง โดยกำเนิด ท่านเกิดในตระกูลขุนนางระดับเจ้าพระยาหลวง ท่านเป็นประธานองค์การพุทธศาสนา สัมพันธ์ หรือเจ้าคณะแขวงคนปัจจุบัน (พ.ศ.2549) มีอายุ 84 พรรษา เป็นสงฆ์ที่คนหลวงพระบางและ คนลาวเคารพศรัทธาสูงสุดรูปหนึ่งของประเทศ ท่านได้รับการ “เถรภิเษก” หรือ “ฮดสรง” ซึ่งเป็น พิธีการให้การยกย่องพระสงฆ์ ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบสูงสุดรูปหนึ่งของประเทศลาว นับถึงปี พ.ศ. 2549 ท่านได้รับการฮดสรงจากคนที่ศรัทธาถึง 470 ครั้ง ในจำนวนนั้น รวมถึงจากเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ ด้วย นอกจากนี้ พุทธศาสนิกชนหลวงพระบางยังมีวิธีการยกย่องสงฆ์ที่ได้รับความศรัทธาสูงสุด ด้วยการจารึกนามบนแผ่นทองคำนำมาถวาย ซึ่งพระสงฆ์รูปใดที่ได้รับการยกย่องดังกล่าวจะถูก เรียกว่า “สาธุ” ไปตลอด สำหรับสาธุรูปใดที่มีความอาวุโส ก็จะถูกรเรียกว่า “สาธุใหญ่” อย่างไรก็ตาม นอกจากบทบาทของสงฆ์ที่เป็นเลิศแล้ว ท่านยังเป็นปราชญ์คนสำคัญผู้ให้ความรู้แก่คณะอนุรักษ์มรดก หลวงพระบาง ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อเสนอหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก และท่านเป็นผู้ให้ ข้อมูลสำคัญที่สุดท่านหนึ่งต่อผู้วิจัยในการทำงานสนามที่เมืองหลวงพระบางในปี พ.ศ.2549

² คนลาวเรียกกษัตริย์ว่า “เจ้ามหาชีวิต” ซึ่งในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “กษัตริย์” และ “เจ้ามหาชีวิต” ควบคู่กันไป แล้วแต่บริบทของการนำเสนอ ทั้งนี้ ในบริบทที่เกี่ยวกับท้องถิ่นหลวงพระบาง จะใช้คำว่า “เจ้ามหาชีวิต” เป็นสำคัญ เพื่อสะท้อนให้ได้ยิน ‘เสียง’ ของคนหลวงพระบางไปพร้อมกัน

นครเข็ญทอง ถวายพระนามพระองค์ว่า “พระยาจันทพานิชตติสุวรรณภูมิ” พระยาจันทพานิชได้สร้างพระราชวังขึ้นในสถานที่ที่ถ้ำมีสององค์ปักเสาหลักหมายไว้ในเขตปลายแหลม ซึ่ง ‘ถ้าเป็นจริง’ ก็น่าจะอยู่ในอาณาเขตวัดเข็ญทอง

1.2 คนชะวากับเมืองชะวา : รอยต่อระหว่างนิทานกับเรื่องราวถึงประวัติศาสตร์สิ้นสุดสมัยจันทพานิชเป็นช่วงสมัยของ “ขุนชะวา” ขึ้นมามีอำนาจเหนือพื้นที่ ขุนชะวาได้ย้ายเมืองหลักจากเขตเข็ญทองซึ่งอยู่ปากน้ำคาน หรือ ‘สบคาน’ มายังพื้นที่บริเวณปากน้ำดง หรือบริเวณ ‘สบดง’¹ เป็นที่ตั้งของเมืองหลักเรียกว่า “เมืองชะวา” ในสมัยขุนชะวาปกครอง พงสาวดารล้านช้างเรียกพื้นที่ส่วนนี้ว่า “ล้านช้าง” แต่ยังคงเรียกเมืองหลักของพวกเขาว่า “เมืองชะวา” ตามนามของผู้ปกครองคนแรก และพงสาวดารได้อธิบายว่า พวกเขาคือก็คือชนเผ่า ‘ชะมุ’ เมืองชะวาได้ถูกปกครองโดยเชื้อสายของขุนชะวาสืบมาจนถึงผู้ปกครองที่มีนามว่า “ขุนกันฮาง” จึงถูก “ขุนลอ” ปฐมกษัตริย์ของชนชาติลาวเข้ามาช่วงชิงและมีอำนาจเหนือพื้นที่แทน ดังปรากฏในพงสาวดารล้านช้างความตอนหนึ่งว่า

“ผู้เป็นใหญ่ในเมืองชะวาแต่ก่อนเรียกชื่อขุนชะวานั้น มันอยู่สร้างบ้านแปงเมืองชะวานี้แต่ก่อนแล ขุนชะวาตายไว้เมืองแก่ยี่บาผู้ลูก ยี่บาได้ลูกคนหนึ่งชื่อวิริยา ยี่บาตายไว้เมืองแก่วิริยา วิริยาได้ลูกผู้หนึ่งเรียกย้ายกันฮาง วิริยาตายไว้เมืองแก่ย้ายกันฮาง ขุนกันฮางได้ลูกผู้หนึ่งชื่อว่าลกลิง ลกลิงได้ลูกผู้หนึ่งชื่อว่าระวัง ขุนระวังได้ลูกผู้หนึ่งชื่อว่ายี่ผง เมื่อย้ายกันฮางเป็นขุนอยู่เมืองชะวา ลูกมันผู้ชื่อลกลิงกะยัง หลานมันผู้ชื่อระวังกะยัง หลานมันผู้ชื่อยี่ผงกะยัง เขาสามคนพ่อลูกปู่หลานนี้ยังเป็นขุนใหญ่อยู่กินเมืองชะวาหั้นแล ยามนั้นขุนลอล่องมาฮวดน้ำของกัณโณรีพลเข้ามาเมืองชะวารบฆ่ากันแพ้ เขาพ่อลูกปู่หลานเหลนกะอยู่บ่ได้ลวดพ่ายหนีเมื่อตกเมืองผาน้ำทาฟูนแล เมื่อนั้นขุนลอจึงได้ตั้งเมืองเป็นท้าวเป็นพระยาแก้วท้าวทั้งหลายก่อน...”²

การอธิบายพื้นที่หลวงพระบางในปริเฉทนี้ของพงสาวดารล้านช้าง ได้สะท้อนถึงการขยับออกมาจากมิตินิทานปรัมปราสู่การอธิบายในมิติถึงประวัติศาสตร์ นอกจากนั้นคำอธิบายใน

¹ ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของบ้านเข็ญดง หรือ บ้านสังคะโลก หรือ เขตเมืองเข็ญดงในสมัยราชอาณาจักร

² กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ. พงสาวดารล้านช้าง บริเฉทที่ 1. 2457 ก. หน้า 402.

พงศาวดารท่อนนี้ ยังก่อให้เกิดการถกเถียงของนักประวัติศาสตร์ปัจจุบัน เพื่อหาคำตอบเชิง ‘ความเป็นจริง’ ว่า แท้จริงแล้วคนชะวา คือ ‘คนขมุ’ หรือคนกลุ่มอ้ายลาว หรือชาวกะตัก? และคนลาวได้อพยพมาจาก ‘ที่อื่น’ หรือดำรงอยู่ในพื้นที่ส่วนนี้ ร่วมกับชาวอ้ายลาว และชาวขมุ แต่เพียงสามารถช่วงชิงการมีอำนาจเหนือพื้นที่จากคนเผ่าอื่นในสมัยขุนลอ ซึ่งต่อมาได้ถูกสถาปนาให้เป็นปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรลาวล้านช้าง กรณีการถกเถียงข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการสกัดประวัติศาสตร์ออกจากนิทานปรัมปรา แม้ว่า ‘เรื่องราว’ ที่สกัดออกมาได้ก็ยังคงดำรงอยู่ในลักษณะการแบบกึ่งนิทาน กึ่งประวัติศาสตร์ก็ตาม

2. ‘อดีต’ ของเมืองหลวงพระบางสมัยเริ่มต้นสถาปนาอาณาจักรลาวล้านช้าง

ช่วงนี้อยู่ระหว่างสมัยขุนลอปฐมกษัตริย์ชนชาติลาวจนถึงก่อนสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง เป็นช่วงเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ชาติลาว สำนักงานมรดกหลวงพระบาง¹ ได้เลือกอธิบายการตั้งถิ่นฐานของชนชาติลาว ณ พื้นที่ราบระหว่างสวดงกับสบคานว่า เริ่มต้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 15–16 กลุ่มคนที่ใช้ภาษาตระกูลไทลาว เริ่มขยายตัวจากพื้นที่สูงบริเวณเมืองແຂງ เขตรอยต่อระหว่างสิบสองจุไท แขวงหัวพันห้าทั้งหก ทางด้านตะวันออก และตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองหลวงพระบาง ลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยปะปนกับชนพื้นเมืองเดิมตามที่ราบริมฝั่งแม่น้ำโขงตอนบน และลำน้ำสาขา อาทิ น้ำทา น้ำอู น้ำคาน และน้ำงึม หนาแน่นมากขึ้นเป็นลำดับ ครั้นราวปลายพุทธศตวรรษที่ 17 ‘ขุนลอ’ จึงได้ยกไพร่พลจากเมืองແຂງลงมาตามลำน้ำอู จากนั้นจึงยกกำลังเข้าชิงเมืองซบไล่ ‘ขุนกันฮาง’ เจ้าเมืองและบุตรหลานแตกหนีไป แล้วเสด็จขึ้นเสวยราชเป็นปฐมกษัตริย์ลาวล้านช้าง

ภายหลังการชิงอำนาจจากขุนกันฮางได้สำเร็จ ขุนลอยังคงใช้เมืองชะวาเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรสืบต่อจากพวกชะวา ช่วงเวลาถัดจากนั้นเป็นต้นมา พงศาวดาร เรื่องเล่า และความทรงจำของคนหลวงพระบาง ได้อุทิศให้กับการอธิบายถึงการประดิษฐ์สร้างพื้นที่ระหว่างสวดงซึ่งเป็นที่ตั้งราชธานีแห่งใหม่ กับสบคานซึ่งเป็นพื้นที่อดีตราชธานีสมัยจันทพานิช ให้เป็นพื้นที่ขึ้นฟ้า-ขึ้นแดน พื้นที่ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับนิทาน “ขุนบรมราชาธิราช” ผู้เสด็จลงมาจากเมืองແຂງ² และเป็นพระบิดาของขุนลอผู้ปกครองเมืองชะวาคนใหม่

¹ UNESCO. Tourism and Heritage site Management LUANG PRABANG Lao PDR. 2004. p. 8-12.

² “เมืองແຂງ” บางครั้งก็เรียกว่า “เมืองແຂງ” ขณะที่ “แดน” มีความหมายว่า ผู้อยู่บนฟ้า ดังนั้นบางครั้ง “เมืองແຂງ” จึงถูกเรียกว่า “เมืองฟ้า” ในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะใช้สลับกันผันแปรไปตามบริบท ที่สัมพันธ์กับลักษณะการใช้คำเรียกดังกล่าวของชาวหลวงพระบาง

อย่างไรก็ตาม เมืองชะวาในระยะแรกของการเป็นเมืองศูนย์กลางอำนาจของกลุ่มชนชาติลาว ยังคงดำรงอยู่ในลักษณะของการเป็นพื้นที่ของ ‘ผีกับคน’¹ ดังที่ปรากฏในพงสาวดารล้านช้างบริเจทที่ 2 ความตอนหนึ่งว่า “กาลเมื่อก่อนนั้น ก็เป็นดินเป็นหญ้าเป็นฟ้าเป็นแดน ผีแลคนเที่ยวไปมาหากันบ่ขาด”² ดังนั้น เมื่อใช้ข้อความในพงสาวดารทำความเข้าใจเมืองชะวา ในฐานะศูนย์กลางอาณาจักรลาวล้านช้าง จึงสามารถอธิบายได้ 2 มิติ คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างผีกับคนในแนวระนาบ ซึ่งมีการเดินทางเชื่อมกันในเส้นทางหลักของชุมชน ที่ทอดยาวไปตามแนวการไหลของสายน้ำโขง และ 2) การเดินทาง ‘ทางจินตนาการ’ เพื่อติดต่อสัมพันธ์ระหว่าง ‘คน’ กับ ‘แดน’ บนฟ้า ด้วยการยึดโยงกับตำนานการกำเนิดมนุษย์ จากการเสด็จลงมาสู่ ‘เมืองลุ่ม’ ของขุนบรมราชาธิราช ที่มีความหมายถึงการสร้าง ‘ความทรงจำใหม่’ ให้เกิดขึ้นบน ‘พื้นที่ทางสังคมใหม่’ ของคนลาว อันเป็น ‘พื้นที่เดิม’ ของกะสั๊ก เป็นเทคนิควิธีการช่วงชิงพื้นที่ด้วยตำนานและพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความเหนือกว่าต่อชนเผ่าอื่น ๆ ที่ใช้พื้นที่ร่วมกัน ด้วยการอธิบายความเป็นมาของกลุ่มชนชาติลาว เชื่อมโยงกับ ‘แดนหลวง’ ผู้อยู่บนฟ้าผ่านพิธีกรรมขึ้นฟ้าขึ้นแดน จึงมีการสร้างหอผีระดับเมืองและอาณาจักร ที่สามารถเดินทางเชื่อมต่อกับเมืองแดน เรียกว่า ‘หอขึ้นแดน’ หรือ ‘สวนแดน’ และได้กลายเป็นศูนย์กลาง หรือหัวใจของพื้นที่เมืองชะวาและเชียงทองในบริบทอำนาจของชนชาติลาว ในช่วงก่อนพุทธศาสนาจะถูกนำเข้ามาสถาปนา ณ หลวงพระบาง³

2.1 หอขึ้นแดน : อัตลักษณ์ของพื้นที่และการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างผีกับคน

พงสาวดารล้านช้างได้กล่าวถึง ‘หอผีใหญ่’ ของเมืองเชียงดงกับเชียงทอง ผสานกับการตั้งเสาอินทขิล ณ จุดของหัวเมือง-หางเมือง เมื่อนำเอาข้อมูลในพงสาวดารล้านช้างข้างต้นมา ทาบทับกับปรากฏการณ์จริงของพื้นที่ตั้งเสาอินทขิลที่วัดเชียงดงกับวัดเชียงทอง และเรื่องเล่าจากคนหลวงพระบางรุ่นเก่า สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของปฐมราชธานีแห่งนี้ว่า เป็น ‘พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์’ ที่สัมพันธ์กับอำนาจของ ‘แดน’ โดยเฉพาะกรณีที่แดนหลวงได้มีการสั่งให้ลูกหลานเมืองลุ่ม ทำพิธีส่งอาหาร

¹ คำว่า “ผี” ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าผีปีศาจ แต่ ‘ผี’ ในพงสาวดารล้านช้างยังหมายถึงรวมถึง ‘แดน’ ผู้อยู่บนฟ้าด้วย ซึ่งพงสาวดารดังกล่าว ยังไม่ได้เรียกแดนหรือผู้อยู่บนฟ้าว่า ‘เทวดา’ จนกระทั่งพุทธศาสนาเข้ามา ผีส่วนที่อยู่บนฟ้าจึงถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นเทวดา

² กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ. พงสาวดารล้านช้าง บริเจทที่ 2. 2457 ข. หน้า 389.
คำว่า “ผีแลคนเที่ยวไปมาหากันบ่ขาด” หมายถึง การเดินทางติดต่อกันระหว่างเมืองลุ่มของมนุษย์ กับเมืองฟ้าของ ‘ผีแดน’

³ มะณี ขัดติยะราช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และหน่อแสง ไชวงเดือน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโพนแพง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2549.

การกินขึ้นไปให้แถมไม่ให้ขาด ถึงขนาดที่ว่าเมื่อแถมหลวงได้สั่งให้กระทำแล้วไม่ปฏิบัติตาม แถมจะบันดาคาให้น้ำท่วมเมืองลุ่มจนอยู่ไม่ได้ ซึ่งน่าจะเป็นที่มาของการขึ้นแถม ดังกรณีของแถมได้สั่งการผ่านขุนทั้งสามลงมายังเมืองลุ่มว่า

“ดูราสปริสทั้งหลาย ดังเราจรรู้ว่ามีในกาลเมื่อก่อนแต่เก่าเล่ามาเป็นคำปรัมปราสืบๆ มาว่าดังนี้ กาลเมื่อก่อนนั้น ก็เป็นดินเป็นหญ้าเป็นฟ้าเป็นแถม ผิแถมคนเที่ยวไปมาหากัน บขาด เมื่อนั้นยังมีขุนใหญ่ 3 คน ผู้หนึ่งชื่อว่าปูลางเชิง ผู้หนึ่งชื่อว่าขุนคาน อีกผู้หนึ่งชื่อว่าขุนเด็ก อยู่สร้างเมืองลุ่ม กินปลาเห็ดคณาเมืองลุ่มกินข้าว เมื่อนั้นแถมจึงใช้ให้มากล่าวแก่คนทั้งหลายว่า ในเมืองลุ่มนี้กินข้าวให้บอกให้หมาย กินแลงกินงาย (กินข้าวเย็น-ข้าวเช้า) ให้บอกแก่แถม ได้กินขึ้น (เนื้อ) กะให้ส่งขาได้กินปลากระให้ส่งฮอยแก่แถม เมื่อนั้นคนทั้งหลายกะบ่ฟังความแถมแม่นใช้มาบอกสองสามเทือกก็บ่ฟังหันแล แต่นั้นแถมจึงให้น้ำท่วมเมืองลุ่ม ลิดเลียงท่วมเมืองเพียงละลายคนทั้งหลายกะจิบหายมากนักชะแล”¹

กระนั้นก็ตาม ‘หอขึ้นแถม’ ก็เป็นเพียงพื้นที่พิธีกรรม ที่ปรากฏในพงสาวดารล้านช้างฉบับต่างๆ และปรากฏใน ‘ความทรงจำ’ ของคนหลวงพระบางในปัจจุบัน พวกเขามีเรื่องราวและเรื่องเล่าเกี่ยวกับหอแถม ซึ่งมีจุดสำคัญคือ ที่เชียงดง เชียงทอง ปากห้วยโสม และภูเหมือด² ซึ่งหากพิจารณาในบริบทของประวัติศาสตร์ ช่วงก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามาประดิษฐานในตัวเมืองหอขึ้นแถมก็ได้สะท้อนถึงการช่วงชิงพื้นที่เดิม ที่เคยอยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มชะวา มาเป็นพื้นที่ของกลุ่มชนชาติลาว ด้วยการผนวกพื้นที่กับจักรวาลวิทยาการกำเนิดมนุษย์กับกษัตริย์ ที่ปรากฏในนิทานขุนบรม

หอขึ้นแถมจึงทำหน้าที่เป็นเวทีประดิษฐ์สร้างเชียงดง-เชียงทอง ให้กลายเป็น “เมืองลุ่ม” ในตำนานขุนบรม เพื่อเป็นศูนย์กลางของคนลาวทั้งปวง ขณะที่ปฏิบัติการของการขึ้นฟ้าขึ้นแถมก็ได้ถูกผลิตซ้ำพร้อมไปกับการครอบครองพื้นที่ทางจินตนาการ มันได้สร้างอัตลักษณ์ให้กับ

¹ กรรมการหอพระสมุควชิรญาณ. พงสาวดารล้านช้าง บริเฉทที่ 2. 2457 ข. หน้า 389-390.

² คนหลวงพระบางปัจจุบันจะรับรู้หอแถมในมิติของเรื่องเล่าที่เป็นพื้นที่ในจินตนาการ ซึ่งถูกซ้อนทับด้วยพื้นที่กายภาพของอุโบสถพุทธศาสนา และทุกครั้งทีกล่าวถึงวัดสังคะโลก หรือวัดสีสะหวันเทวโลก วัดป่าสมันต์ วัดภูเหมือด พวกเขา มักจะกล่าวถึงหอขึ้นแถมที่ถูกวัดเหล่านี้สร้างปิดทับควบคู่กันไปเสมอ

ปฐมมอดิตเมืองหลวงพระบาง เป็นเสมือนหนึ่งฉากของตำนานขุนบรมราชาธิราช ขณะที่พิธีกรรมขึ้นฟ้าขึ้นแดง ก็ได้สะท้อนถึงอำนาจของกษัตริย์ลาวผู้สืบทอดมาจากเมืองฟ้า ที่ลงมาปกครองเมืองมนุษย์

2.2 พิธีกรรมขึ้นฟ้าขึ้นแดง จุดกำเนิดของการแห้วเมืองหางเมือง

ชูลุงมะณี ชัดติยะราช¹ กับ นายสายเพ็ด คำพาสิด² ได้อธิบายการเชื่อมโยงพื้นที่ระหว่างผิกับคน ผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่าระหว่างรุ่นต่อรุ่นว่า หอผีใหญ่ระดับผิแดงกับพิธีกรรมขึ้นฟ้าขึ้นแดงที่ 3 หอแดง ณ เชียงดง (ในเขตหางเมือง) ปากห้วยโสม กับที่เชียงทอง³ (หัวเมือง) มีส่วนต่อการทำให้ผู้คนเดินเชื่อมต่อระหว่างหัวเมืองมายังหางเมือง ตัวละครประกอบด้วยกษัตริย์และประชาชน เหตุที่มีการเดิน “หัวเมือง หางเมือง” เพราะว่า หอผีใหญ่ หรือสวนแดงเป็นใจกลางของแต่ละกลุ่มชุมชน เมื่อถึงเทศกาล “ขึ้นแดง” จะมีขบวนเสด็จของเจ้ามหาชีวิตและประชาชน ร่วมกันประกอบพิธีกรรมในแต่ละสวนแดง จึงได้เกิดการเดินตามเส้นทางที่ขนานไปกับสายน้ำโขง จากสวนแดงหนึ่งไปยังอีกสวนแดงหนึ่ง ทำให้พื้นที่เมืองชะวา (เชียงดง) กับเชียงทอง เป็นพื้นที่แห่งความสัมพันธ์ระหว่างผิกับคน ที่ดำรงอยู่และเชื่อมต่อกันในแนวระนาบกับพื้นที่กายภาพ ขณะที่ในช่วง ‘เวลาศักดิ์สิทธิ์’ แห่งการประกอบพิธีกรรมในแต่ละสวนแดง จะเป็นการเดินทาง ‘ทางจินตนาการ’ เพื่อติดต่อกับ ‘แดน’ บนฟ้า จึงเป็นการเดินทางตามแนวตั้ง จากพื้นดินขึ้นไปสู่เมืองฟ้า อันเป็นการผลิตซ้ำตำนานการถือกำเนิดของชนชาติลาว ที่มีความสัมพันธ์กับการเดินทางลงมาสู่เมืองลุ่ม นับตั้งแต่สมัยขุนบรม และขุนตนต่างๆ รวมทั้งปู่เยอย่าเยอ

พิธีกรรมบนพื้นที่กายภาพที่มีลักษณะเฉพาะดังกล่าว จึงกลายเป็นการผลิตซ้ำความทรงจำเกี่ยวกับพื้นที่ ที่จะต้องเดินทางระหว่างหัวเมืองกับหางเมือง พร้อมไปกับการเดิน ‘ขึ้นฟ้า’ เพื่อเชื่อมต่อกับเมืองแดนไปพร้อมกัน

¹ “ชูลุงมะณี” เป็นอดีตเชื้อพระวงศ์กลุ่มวังหน้า ที่มีชีวิตอยู่ในเมืองหลวงพระบางในสมัยราชอาณาจักร ท่านทำหน้าที่เป็นนายช่างทุกสาขา ทั้งทัศนศิลป์ ดนตรี ศิลปะการแสดง ปัจจุบันท่านเป็นปราชญ์คนสำคัญที่ให้ความรู้สนับสนุนภาครัฐในการสถาปนาหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก และรับหน้าที่รื้อฟื้นราชศิลปะแทบทุกชนิดให้กับหลวงพระบาง และท่านเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านหนึ่งในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ ผู้วิจัยมักจะเรียกท่านว่า ‘ชูลุงมะณี’ ตามการเรียกขานของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ที่เอ่ยเรียกเชื้อพระวงศ์ด้วยคำว่า “ชู”

² ประธานคณะกรรมการฟื้นฟูวัฒนธรรมของหลวงพระบาง ท่านเป็นปราชญ์และมีบทบาทต่อการรื้อฟื้นประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญคนหนึ่งของเมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน

³ ในสมัยต่อมาพื้นที่หอแดงได้ถูกสร้างวัดในพุทธศาสนาครอบทับ ดังจะปรากฏในบทถัดไป

3. รัฐจารีตช่วงระยะเวลาการสถาปนาพุทธศาสนาลงบนพื้นที่ของผีและนาคาคติ (สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง-พระเจ้าหล้าแสนไท)

ผู้วิจัยได้กำหนดให้ช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.1896 ที่พระเจ้าฟ้ารุ่งขึ้นครองราชย์ ถึง พ.ศ.2045 ก่อนพระยาวิษณุราชจะนำพระบางเข้าสู่ราชธานีเชียงทอง เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในช่วงนี้ คือ หลังจากพระเจ้าฟ้ารุ่งซึ่งอำนาจจากพระเจ้าอาได้แล้ว พระองค์ได้ย้ายราชธานีจากเมืองชะวามาที่เมืองเชียงทอง และได้รวบรวมอาณาจักรลาวล้านช้างให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง มีการกำหนดขอบเขตทางอำนาจกับรัฐข้างเคียง และช่วงตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งเป็นต้นมาประวัติศาสตร์ล้านช้างมีความชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น ในช่วงเวลาระหว่างนี้เป็นระยะของการสถาปนาพุทธศาสนาลงครอบทับบนพื้นที่ของผีและนาคาคติ ทำให้อัตลักษณ์ของเมืองเชียงทองกลายเป็น “ราชธานีแห่งพุทธศาสนาในระยะแรก” ที่สัมพันธ์กับการเมืองเรื่องวัฒนธรรม ระหว่างกลุ่มคนชั้นสูงในราชธานีชุดเดิมที่อิงอำนาจการปกครองของตนไว้กับหอแดง หอผี และความเชื่อนอกพุทธศาสนา กับอำนาจผู้ปกครองกลุ่มใหม่ นำโดยพระเจ้าฟ้ารุ่ง กับพระมเหสีแก้วกัลยา และข้าราชการชั้นสูงที่ตามเสด็จพระมเหสีมาจากอินทปัตนครหรือเมืองพระนคร¹ พร้อมกับการสร้างพื้นที่อำนาจยึดโยงไว้กับพุทธศาสนา จึงเกิดความขัดแย้งระหว่างขั้ว ทั้งสอง ภายใต้บริบทดังกล่าว แต่ละฝ่ายต่างใช้ศาสนาและความเชื่อเป็นเทคนิควิธีการสร้างและรักษาอำนาจเหนือพื้นที่ อัตลักษณ์ของรัฐจารีตลาวล้านช้างในระยะนี้ จึงอยู่ภายใต้บริบทการเมืองเรื่องวัฒนธรรม ระหว่างกลุ่มขุนนางจากต่างอาณาจักรกับกลุ่มอำนาจเก่า ควบคู่ไปกับความขัดแย้งระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อชุดเดิม ราชธานีเชียงทองจึงกลายเป็นพื้นที่ของการช่วงชิงความหมายและการต่อรอง ระหว่างคนใหม่กับคนเก่าและพุทธศาสนากับความเชื่อเดิม ดังปรากฏในพงศาวดารเมืองล้านช้าง ฉบับนิทานขุนบรมราชา ท่อนหนึ่งที่อธิบายถึงวาทกรรมในการที่จะปฎิพุทธศาสนา ลงบนแผ่นดินที่ ‘ผีกับคนเที่ยวไปมาหากันบ่ได้ขาด’ ว่า

¹ ยังมีข้อถกเถียงของนักวิชาการเกี่ยวกับเมืองอินทปัตนครว่า เป็นเมืองในอาณาจักรเขมรหรืออยุธยา แต่งานวิจัยเรื่องนี้ จะไม่ขอถกเถียงเพื่อหาข้อสรุป แต่จะเรียกเมืองที่มาของนางแก้วกัลยาว่า “เมืองพระนคร”

“... เมื่อพระยาฟ้าโงมผาบบ้านผาบเมืองทั้งมวลได้แล้ว จึงขึ้นมาอยู่เชิงดงเชียงทอง ยามนั้น คนทั้งหลายในเมืองล้านช้างทั้งมวลเอาผีฟ้า ผีแถน ผีพ่อ ผีแม่ เขาเป็นที่จิ้งที่เพ็ง เขากะฮ้ายนัก เขาบ่สู้จักคุณพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์เจ้าสักอัน อันใดท้ออ้างแก้ว อ้างหาร อ้างหอก อ้างดาบ นางแก้วฟ้าอันเป็นลูกพระยานครหลวง อันเป็นเมียพระยาฟ้าโงมนั้น นางจึงจกกับผัวว่า เมืองอันใดบ่มีศาสนาพระเจ้าดังนี้ ข้ากะอยู่บ่เป็น จักคืนเมื่อหาพ่อข้าชื่อเมืองพระนครหลวงพุ้นแล ...”¹

ธุลงมะณี²อธิบายว่า ภายใต้อิทธิพลของความขัดแย้งข้างต้น ราชธานีเชียงทองจึงได้กลายเป็นพื้นที่ของการประทะประสานกันระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อเดิม กลุ่มคนที่มาจากเมืองพระนครได้พยายาม ‘สร้าง’ วัดลงบนพื้นที่ในเมืองเชียงทอง และสร้างเรื่องราวใหม่ๆ ให้กับพื้นที่เพื่อรองรับพุทธศาสนา แต่ความพยายามดังกล่าวก็ไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่น เห็นได้จากกรณีที่พระเจ้าฟ้ารุ่งไม่สามารถนำพระบางเข้ามาประดิษฐานในเขตราชธานีเชียงทองได้นั้น แท้จริงแล้วมิได้เป็นเพราะพระบางแสดงปาฏิหาริย์ แต่น่าดูกลุ่มอำมาตย์ราชมนตรีรวมทั้งประชาชนที่ยังคงนับถือผีต่อต้าน ขณะที่การสร้างวัดป่าสมันต์³ ในสมัยของพระองค์ ก็เป็นการสร้างอยู่นอกเขตกำแพงราชธานี ซึ่งสะท้อนถึงการต้านยันพุทธศาสนา และอำนาจใหม่จากบรรดากลุ่มอำนาจเก่าได้เป็นอย่างดี

สัมพันธภาพระหว่างพระเจ้าฟ้ารุ่งกับกษัตริย์แห่งเมืองพระนคร ได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างอาณาจักรทั้งสอง ดังนั้น เมื่อพระมเหสีแก้วกัลยาสิ้นพระชนม์ คุลอำนาจที่มาจากเขมรจึงพลอยสูญเสียไป ส่งผลต่อความเสื่อมถอยในอำนาจของพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากที่พระเจ้าฟ้ารุ่งได้สร้างพระธาตุศรีธรรมมหาโยทก⁴ เพื่อบรรจุ

¹ พงศาวดารเมืองล้านช้าง (นิทานขุนบรมราชา). ประชุมพงศาวดารภาค 70. เล่มที่ 44. 2512. หน้า 26.

² มะณี ขัดติยะราช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโพนแพง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2549.

³ ด้วยวัดป่าสมันต์ถูกสร้างครอบทับสวนแดนที่ปากห้วยโสมบ นามของวัดจึงถูกคนหลวงพระบางเรียกทับซ้อนกับสวนแดนเดิมว่า “วัดสวนแดน”

⁴ ปัจจุบันคือ พระธาตุหลวง ที่วัดธาตุหลวง

พระอัฐิพระมเหสี ก็ได้กลายเป็นชนวนเหตุสำคัญให้พระองค์ถูกขับออกจากราชธานี จนไป
สิ้นพระชนม์ที่เมืองน่านในที่สุด¹

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มจนถึงสมัยพระเจ้าหล้าแสนไท ราชธานี
เชียงทองในช่วงระยะนี้ อยู่ในบริบทของการประทะ ประสานกันระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อ
ชุดเก่า กลายเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่พิธีกรรมเมืองเชียงทอง มีประเด็นสำคัญ ดังนี้

3.1 เชียงทอง : พื้นที่แห่งการรวบรวมความเชื่อเหนือเหตุผลไว้ในบริบทพุทธศาสนา
แกรนท์ อีแวนส์² ได้เสนอมุมมองว่า พุทธศาสนามีัยสำคัญกับการเมืองเรื่อง
การปกครอง และวัฒนธรรม กล่าวคือ พุทธศาสนาเป็นแนวคิดที่เป็นสากล สามารถดึงดูดผู้คนต่าง
ชนชาติต่างภาษาให้เข้ามาอยู่ในกรอบวัฒนธรรมเดียวกันได้ นอกจากนี้ คณะสงฆ์ยังมีประโยชน์
ต่อกษัตริย์ผู้มีบทบาทเป็นองค์อุปถัมภ์ เนื่องจากคณะสงฆ์เป็นแหล่งของอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ที่แข่งกับ
พระภูมิเจ้าที่ หรือผีตนต่างๆ ที่สถิตอยู่ในศาลหลักเมือง คณะสงฆ์จึงช่วยให้กษัตริย์สามารถลดอำนาจ
เหนือเหตุผล รวมทั้งอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าเมืองเล็กเมืองน้อยลงได้

ผู้วิจัยเห็นว่ากรณีของราชธานีเชียงทองในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มถึงพระเจ้าสามแสนไท
ก็ตกอยู่ในบริบทคล้ายคลึงกัน ทำให้อัตลักษณ์ของราชธานีในบริบทของพื้นที่พิธีกรรมสมัยรัฐจารีต
ระยะแรก ดำรงอยู่ในสถานลักษณะของการช่วงชิงอำนาจเหนือพื้นที่และต่อรองเชิงอัตลักษณ์ระหว่าง
สิ่งเก่ากับสิ่งใหม่ ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อเหนือเหตุผลด้วยเทคนิควิธีการต่างๆ ดังนี้

3.1.1 การเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่จากผีสู่พุทธ

แม้ว่านับจากสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มล่วงถึงปัจจุบันเป็นเวลา 650 ปีมาแล้ว
‘สวนแดง’ ซึ่งได้ปลานาการไปจากพื้นที่กายภาพของตัวเมืองจนสิ้นแล้ว ก็ยังคงดำรงอยู่ในความ
ทรงจำของคนหลวงพระบาง เห็นได้จากกรณีที่ผู้วิจัยเฝ้าถามคนรุ่นเก่าว่า “วัดมหาปาสมันต์อยู่ที่
ไหน?” ทุกท่านมักจะย้อนถามเพื่อความแน่ใจว่า “วัดสวนแดงนั่นปะ? กะอยู่โรงเรียนสร้างแพทย์
ปัจจุบันนั่นละโอ”

ข้อสงสัยข้างต้นของผู้วิจัย ได้ถูกอธิบายจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญว่าคนทั่วไป
มักจะเข้าใจว่า หลวงพระบางเป็นเมืองแห่งพุทธศาสนาอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง แต่แท้จริงแล้วกลับเป็น

¹ อ่ำไพ โคร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ชะบูนชัย เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านป่าขาม
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2549.

² แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์.
แปลโดย คุณหญิง เฮย์มอนด์. 2547. หน้า 13-14.

พื้นที่ของการอยู่ร่วมกันของ ‘สิ่งศักดิ์สิทธิ์’ ที่หลากหลาย ภายใต้การ ‘กำกับควบคุม’ ของพุทธศาสนา ไว้ในบริบทต่างๆ กรณีการเอ่ยเรียกวัดป่าสมันต์ว่า “วัดสวนแดง” สะท้อนถึงการควมรวมพื้นที่ศักดิ์เดิม มาเป็นพื้นที่พุทธศาสนา ขณะเดียวกันก็ได้สะท้อนให้เห็นการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่าง ‘ความทรงจำ’ แต่ละชุดที่ถูกเก็บรักษาไว้ด้วยการเรียกขาน และเรื่องเล่าที่คลุกเคล้ากันบนพื้นที่แห่งพุทธศาสนา

นอกจากสวนแดงแล้ว พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของนาคา และ ‘ปู่เยอย่าเยอ’

ผิบรรพบุรุษก็ได้ถูกผนวกเข้ามาเป็นส่วนประกอบของพุทธศาสนาเช่นกัน ชูลงมะณีเชื่อว่า แม่หอผีแดง จะถูกสร้างวัดครอบทับ แต่ก็ไม่สามารถทำลายล้างผิออกไปจากจิตใจของคนเมืองเชียงใหม่ได้ เห็นได้จากการที่ยังคงมีหอผีกระจายอยู่ทั่วเมืองหลวงพระบางและปริมณฑลในปัจจุบัน สะท้อนให้เห็นว่า ในช่วงระยะก่อนพุทธศาสนาเข้ามาสถาปนาขึ้น หอผีต่างๆ น่าจะมีอยู่เป็นจำนวนมาก และต่างเป็นบริวารของสวนขึ้นแดงที่บริเวณปากน้ำคง ปากน้ำคาน และภูเหมือด ซึ่งต่อมาได้ถูกเปลี่ยนแปลงความหมาย ด้วยการสร้าง ‘วัด’ ครอบทับพื้นที่สวนแดง นับเป็นความพยายามในการสลายความทรงจำเก่า เพื่อสร้างความทรงจำชุดใหม่ ที่มีความสัมพันธ์กับอำนาจของกษัตริย์และขุนนางชุดใหม่ ที่มาจากอินทรีปัตนกร

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระเจ้าฟ้ารุ่ง พระมเหสีแก้วกัลยา และพระโอรสจะพยายามสถาปนาพุทธศาสนา เป็นศาสนาหลักแทนความเชื่อชุดเดิม แต่ทุกพระองค์ก็ยังไม่สามารถสร้างวัด และพระธาตุไว้ในพื้นที่กำแพงเมืองได้ ดังปรากฏลำดับของวัดที่ถูกสร้างขึ้นในราชธานีเชียงทอง วัดแรกคือ วัดป่าสมันต์¹ ถูกสร้างทับลงบนพื้นที่สวนแดงที่บริเวณสบโสบ² หรือปากห้วยโสบ จากนั้นจึงได้ข้ามไปสร้างวัดที่บ้านพานหลวง ที่บ้านเชียงเหล็ก และที่ภูเหมือด สะท้อนให้เห็นว่าความเชื่อชุดเดิมยังมีอิทธิพลต่อผู้คน และพลังอำนาจของขุนนางรุ่นเก่าก็ยังคงมีบทบาทในศูนย์กลางอาณาจักร แรงต้านดังกล่าวได้ปรากฏเป็นรูปธรรมทันที เมื่อพระเจ้าฟ้ารุ่งสร้างเจดีย์ศรีธรรมหัยโศก³ เพื่อบรรจุพระอัฐิพระมเหสี ไว้ในเขตกำแพงราชธานีดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น

¹ ต่อมาได้กลายเป็นวัดร้าง และรัฐบาลสมัยราชอาณาจักรได้ใช้พื้นที่ส่วนนี้ สร้างโรงเรียนสร้างแพทย์หลวงพระบาง ซึ่งยังคงดำเนินกิจกรรมจนปัจจุบัน

² ห้วยโสบ เป็นลำห้วยขนาดเล็กไหลลงสู่แม่น้ำโขง อยู่ระหว่างกลางของน้ำคานกับน้ำคง

³ ปี พ.ศ.2361 พระเจ้ามันทาตุลาตได้บูรณะธาตุหลวงพร้อมกับสร้างอารามประกอบ จึงกลายเป็นวัดที่สมบูรณ์แบบ กระนั้นก็ยังคงเรียกว่า ‘วัดธาตุหลวง’ ตามนามขององค์พระธาตุ

3.1.2 การฟ้อนรำบูชาผี สู่การฟ้อนนางแก้วและการแสดงพระลักษณ์พระราม

ทูลงมะณี ชัดติยะราช กับ นายสายเพ็ด คำพาลิด อธิบายว่า การฟ้อนเป็นส่วนประกอบสำคัญในพิธีกรรมขึ้นฟ้าขึ้นแสง ในอดีตจะมีการฟ้อนถวายผีของบรรดาสตรีผู้เป็นบริวารผีแดง ฟ้อนเพื่อบูชาดอกไม้ และถวายเครื่องเช่นสังเวย ประกอบด้วยเนื้อสัตว์ เป็ด ไก่ แล้วแต่ผีแดงแต่ละสวนแดงจะบอกร่างทรงว่าต้องการสิ่งใด¹ เรียกว่า “การฟ้อนขึ้นฟ้าขึ้นแสง”

หลังจากนางแก้วกัลยาได้สนับสนุนให้มีการสร้างวัดป่าสมันต์ พระนางได้รับสั่งให้มีการฟ้อนเพื่อเฉลิมฉลองวัด พระนางได้นำเอาการฟ้อนบูชาผีแดงมาจัดรูปแบบใหม่ ทั้งเครื่องแต่งกายและลักษณะการฟ้อนรำ ผสานกับเครื่องดนตรีที่นำมาจากเมืองพระนคร และนำเอาการแสดงพระลักษณ์พระราม มาร่วมแสดงเฉลิมฉลองวัดป่าสมันต์ด้วย ซึ่งการฟ้อนและการแสดงดังกล่าวดำเนินไปเพื่อการบูชาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ หาใช่เพื่อความบันเทิงดังปัจจุบัน ด้วยการที่พระนางแก้วกัลยาเป็นผู้บุกเบิกการฟ้อนในราชธานีเชียงทอง คนเชียงทองจึงเรียกว่า “การเล่นนางแก้ว” หมายถึงการฟ้อนนางแก้ว ซึ่งเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี และเป็นอัตลักษณ์ด้านศิลปะการแสดงของราชธานีเชียงทอง ที่สัมพันธ์กับความศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรมแห่งพุทธศาสนา

3.1.3 ‘ปู่เยอ่าเยอ’ : การต่อรองเชิงอัตลักษณ์ การชื้อหยุด และการผลิตซ้ำ

ความทรงจำ ระหว่างผีบรรพบุรุษ กับพุทธศาสนา ในอาณาเขตกำแพงราชธานีเชียงทอง

ปู่เยอ่าเยอ เป็น ‘ผลิตกรรม’ บนพื้นที่ราชธานีเชียงทอง ที่เกิดขึ้นจากการต่อรองเชิง อัตลักษณ์ และการชื้อหยุดระหว่างพุทธศาสนากับผีบรรพบุรุษ ในช่วงที่พระเจ้าฟ้าจุ่มถูกกดดันจากกลุ่มอำนาจเดิมโดยการใช้ ‘ผี’ เป็นเงื่อนไขในความขัดแย้ง พระเจ้าฟ้าจุ่มจึงได้ทรงโปรดให้มีการสร้างหุ่นหน้ากากของปู่เยอ่าเยอ ซึ่งเป็น ‘ผีบรรพบุรุษ’ มีที่มาจากตำนานขุนบรมราชาธิราช ทั้งสองเป็น ‘แกน’ ผู้เดินนำหน้าเพื่อทำหน้าที่ขับไล่บรรดาภูตผี ปีศาจ และยักษ์ร้ายออกจากทางเสด็จของขุนบรมราชาเสด็จลงมาจากเมืองฟ้า ครั้นเมื่อมีการสร้างบ้านแปงเมืองเรียบร้อยแล้ว ยังได้ช่วยขจัดทุกข์ภัยให้ลูกหลานเสมอมา จนวาระสุดท้ายปู่เยอ่าเยอได้ทำหน้าที่โค่นเรือเขากาดที่ปกคลุม

¹ คำอธิบายของปราชญ์ทั้งสองของเมืองหลวงพระบาง มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมบุญคล้ำห่อผีในปัจจุบัน ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยสังเกตการณ์ในบุญคล้ำห่อผีต่างๆ ในหลวงพระบางปี พ.ศ.2549 พบว่า ทุกห่อผีจะมีกิจกรรมการฟ้อนบูชาผีซึ่งเป็นส่วนประกอบหลักในพิธีกรรม โดยเฉพาะในช่วงที่ ‘ผี’ คนดังกล่าวได้มาเข้าทรงกับร่างทรงแล้ว จะมีการฟ้อนเพื่อบูชาผีเป็นเวลานาน จนกว่าผีในร่างทรงจะสั่งให้หยุด

เมืองลุ่ม จนลูกหลานมองไม่เห็นตะวัน ไม่สามารถทำมาหากินได้ ท่านทั้งสองได้จบชีวิตลงด้วยไม้
 ยักษ์ล้มทับร่าง ‘ปู่เยอย่าเยอ’ จึงกลายเป็นผีเทพารักษ์ปกปักรักษาราชธานีของอาณาจักรล้านช้าง ที่มี
 กษัตริย์ผู้สืบเชื้อสายมาจากขุนบรมราชาธิราชเป็นผู้ปกครองมาตั้งแต่สมัยขุนลอ และเป็นผีที่ชนชาติ
 ลาวในอาณาจักรล้านช้างให้ความเคารพยำเกรง ตั้งแต่กษัตริย์จนถึงสามัญชน และเป็นผีใน ‘จินตนาการ’
 ของคนเชียงทอง ที่ถูกชูเป็นคู่ปรปักษ์กับพุทธศาสนาซึ่งเป็นสิ่งใหม่ สาธุใหญ่คำจัน วิเคราะห์ว่าด้วย
 เหตุผลข้างต้นพระเจ้าฟ้ารุ่งต้องการเอาใจคนส่วนใหญ่ จึงได้บัญชาให้ประดิษฐ์สร้างหุ่นหน้ากาก¹
 ปู่เยอย่าเยอ จากนั้น ปู่เยอย่าเยอก็ได้กลายเป็นภาพตัวแทนของผีบรรพบุรุษ และได้กลายเป็น ‘ตัวละคร’
 ที่มีตัวตนทางกายภาพในรูปของหุ่นหน้ากาก และถูกประกอบไว้ในราชพิธีกรรม และพิธีกรรมระดับ
 ราชธานีตลอดมา โดยเฉพาะราชพิธีราชาภิเษกและถวายพระเพลิงพระศพแก่กษัตริย์แห่งล้านช้างทุก
 พระองค์

สาธุใหญ่คำจันเชื่อว่า การสร้างหุ่นหน้ากากของพระเจ้าฟ้ารุ่งได้ผ่อนคลาย
 ความตึงเครียดในภาวะความขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นับถือพุทธกับนับถือผีลงไปได้ เป็นการเริ่มต้น
 แนวคิดในการสร้างความสมานฉันท์ระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อเดิม ที่น่าจะเป็นผลดีต่อการ
 ปกครองมากกว่าการแข็งตึงแบบคู่ตรงกันข้าม แนวคิดดังกล่าวได้ส่งผลอย่างชัดเจนในสมัยพระเจ้า
 สามแสนไทไตรภูวนาถ ผู้เป็นโอรส ผู้ครองราชย์สืบต่อจากพระเจ้าฟ้ารุ่ง ระหว่าง พ.ศ. 1936-1959
 และเป็นกษัตริย์ที่คนเชียงทองทุกกลุ่ม ทุกระดับให้การยอมรับ แกรนท์ อีแวนส์² ได้วิเคราะห์สาเหตุ
 ข้างต้นว่า เป็นเพราะพระองค์ได้ประสูติและเติบโตมาในนครเชียงทอง จึงสามารถรับพระองค์
 เข้ากับวัฒนธรรมที่เป็นศูนย์อำนาจใหม่ได้ดีกว่าพระบิดา โดยเฉพาะการทรงรับพระธิดาจากกษัตริย์
 อูชยา ล้านนา และเชียงรุ่ง มาเป็นพระมเหสีและพระชายา อันเป็นการรับประกันช่วงเวลาที่ยั่งยืน
 เพื่อสร้างพระราชอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่น รวมถึงการที่พระองค์ยังทรงรับเอาหญิงสาวจากตระกูล
 ขุนนางมาเป็นพระสนมจำนวนมาก ก็เป็นการปูทางในการเชื่อมโยงพันธมิตรหรือการยอมรับจากฝ่ายต่างๆ

พระเจ้าสามแสนไททรงมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา
 เช่นเดียวกับพระนางแก้วกัลยาพระราชมารดา แต่พระองค์ทรงใช้วิธีการประนีประนอม กับฝ่าย
 ที่นับถือผีตามลัทธิธรรมนิยมเดิมโดยสันติวิธี จึงปราศจากการต่อต้าน และปรากฏเรื่องราวการ

¹ ในตำนานและเรื่องเล่าปู่เยอย่าเยอ และคนเชียงทองเชื่อว่า หน้ากากปู่เยอย่าเยอถูกสร้าง
 ขึ้นในสมัยเจ้ามหาชีวิตฟ้ารุ่ง

² แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์.
 แปลโดย คุณหญิงเฮย์มอนต์. 2547. หน้า 12.

ทะนุบำรุงกิจการศาสนาของกษัตริย์ล้านช้างเป็นครั้งแรก พระองค์ทรงสร้างพระอารามและนำเอา
ดวงแก้วลูกหนึ่ง ซึ่งตำนานกล่าวว่า พระราชมารดานำมาจากเมืองพระนครหลวงบรรจู่ไว้ในพระอุระ
พระประธาน แล้วพระราชทานนามวัดว่า “วัดแก้ว” หรือ “วัดแก้วฟ้า” อันอาจจะหมายถึงการ
ประดิษฐานพระรัตนตรัยขึ้นเป็นครั้งแรกในนครเชียงใหม่ และได้สร้างพระธาตุบรรจุพระอัฐิของ
พระเจ้าฟ้ารุ่งแก้วที่วัดแก้วด้วย ซึ่งต่อมา ‘วัดแก้ว’ ก็ได้กลายเป็น ‘หางเมือง’ ในความหมายของปู่เยอ
ย่าเยอ ที่ผลิตข้าวความทรงจำ ผ่านพิธีกรรม ‘นบไหว้’ เนินหินบริเวณขอบถนนโพธิสาราช ฝั่งวัดธาตุ
หลวง ซึ่งเชื่อว่าเป็นซากวัดแก้ว ในบ้ายแก่ของวันสังขานขึ้นเป็นประจำทุกปีไม่เคยขาด แม้ว่าจะเป็น
ช่วงเวลาที่มึนงงสับสน หรือห้วงเวลาที่ภาครัฐสั่งให้ยุติพิธีกรรมแห่ขอหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง
ระยะแรก¹

3.1.4 การเข้ามาเชียงใหม่ของพระบางกับการเปลี่ยนผ่านความหมายปู่เยอ
ย่าเยอจาก ผิบรรพบุรุษสู่สถานภาพ “เทวดาหลวง” ตาม โลกทัศน์ทางพุทธศาสนา

นอกจากการสร้างวัดแก้วฟ้าแล้ว พระเจ้าสามแสนไทยังได้สร้างวัด
เชียงกลาง² กระนั้นตำแหน่งของวัดเชียงกลางก็ยังอยู่ภายนอกกำแพงเมือง และอยู่ห่างจากพระราชวัง
ซึ่งเป็นศูนย์กลางราชธานีที่อยู่ส่วนแหลมของพื้นที่ สะท้อนให้เห็นสภาวะอำนาจของพระองค์ที่ยังคง
จัดวางไว้อย่างควบคู่กันระหว่าง กลุ่มอำนาจเก่ากับกลุ่มใหม่ที่สัมพันธ์กับความเชื่อที่แตกต่างกัน
อย่างไรก็ตามสถานภาพของพุทธศาสนาในเขตพระนครในสมัยของ
พระองค์ ก็ได้รับการยอมรับจากประชาชนและอำมาตย์ราชมนตรีมากขึ้นเป็นลำดับ จนถึงสมัย
พระเจ้าหล้าแสนไท³ ได้โปรดให้ท้าวสุเพ็ชฌมารหรือพระยาวิษณุราช พระอนุชาผู้กำลังปกครอง
เมืองเวียงคำ อัญเชิญ ‘พระบาง’ ขึ้นมาประดิษฐานยังวัดเชียงกลางเป็นการชั่วคราว พร้อมกับการจัด
งานพระราชพิธีสมโภชพระบาง ซึ่งปู่เยอย่าเยอก็ได้ถูกอัญเชิญเข้าไปร่วมพิธีดังกล่าว และได้ถูก
เปลี่ยนผ่านเป็น ‘สาวกของพระบาง’ และพุทธศาสนา กลายเป็น ‘เทวดา’ ตามโลกทัศน์ทาง

¹ ทองวัน พมพิล็ก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านอาไพ
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2549.

ทองวัน พมพิล็ก เป็นกวนจ้ำเทวดาหลวงคนปัจจุบัน (พ.ศ. 2549)

² พ.ศ.2038-2039 พระเจ้าหล้าแสนไททรงสร้างวัดมโนรมย์ในพื้นที่ติดกับเขตวัดเชียงกลาง
และได้ใช้เป็นสถานที่ประดิษฐานพระบาง ในระยะหลังวัดเชียงกลางได้ถูกสลายรวมเป็นส่วนหนึ่ง
ของวัดมะโนรม

³ กษัตริย์ล้านช้างองค์ที่ 6 นับจากพระเจ้าฟ้ารุ่ง ปกครองเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ.2029-2039

พุทธศาสนา ปู่เยอย่าเยอจึงถูกเรียกอีกนามว่า “เทวดาหลวง” ซึ่งมีความหมายว่าเป็นเทวดาของอาณาจักร และเป็นเทวดาผู้ยิ่งใหญ่ พร้อมกับการมอบหมายบทบาทใหม่ให้ทำหน้าที่เป็น ‘เทวดา’ ผู้ปกป้องรักษาพระบางและพุทธศาสนาอีกหน้าที่หนึ่งตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา¹

3.2 เชียงทอง : ในบริบทราชธานีแห่งพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับล้านนา

ราชธานีเชียงทองในช่วงสมัยของพระเจ้าวิษณุราช พระเจ้าโทธิสาราช และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ซึ่งอยู่ระหว่าง พ.ศ.2044-2103 เป็นระยะเวลาที่อาณาจักรล้านช้างสงบสุขทั้งภายในและภายนอกราชธานี จึงเป็นช่วงเวลาที่เชียงทองถูกวางรากฐานให้เป็น ‘ราชธานีแห่งพุทธศาสนา’ ที่มั่นคง ส่งผลต่อ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ในระยะต่อมา อัตลักษณ์ของราชธานีแห่งราชอาณาจักรล้านช้างในช่วงเวลา 59 ปีนี้ กลายเป็นนครที่พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสูงสุดจากที่ผ่านมา พุทธศาสนามีอำนาจเหนือกว่าความเชื่ออื่นๆ อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ด้วยการครอบทับ เบียดขับ ถิ่นกลาย และรวบรวมความเชื่ออื่น ให้เข้ามาอยู่ภายใต้บริบทของพุทธศาสนาด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ ประการสำคัญ ปรากฏการณ์แห่งความรุ่งเรืองดังกล่าว ได้ตกทอดสู่การเป็น ‘มรดก’ ให้กับ ‘หลวงพระบาง’ และรัฐชาติลาวในระยะต่อมา โดยเฉพาะในส่วนของ ‘พื้นที่ทางศาสนา’ ที่ถูกใช้เป็นพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ตราบจนปัจจุบัน ดังนี้

3.2.1 พระเจ้าวิษณุราช : เจ้ามหาชีวิตผู้วางเสาหลักด้านพุทธศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรม

พระเจ้าวิษณุราชเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรล้านช้าง ระหว่าง พ.ศ. 2044 – 2063 ตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2034 – 2072) และตรงกับสมัยพระเมืองแก้วแห่งล้านนา (พ.ศ.2038 – 2068) ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่พระพุทธรูปทั้งสองอาณาจักรมีความเจริญรุ่งเรือง พระองค์ได้เปลี่ยนทิศทางการสัมพันธ์ระดับอาณาจักรจากเขมรมาสู่อาณาจักร

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2548.

อยุธยา และล้านนาแทน¹ เป็นผลให้ลักษณะรูปแบบทางศิลปะในพุทธศาสนาของหลวงพระบาง มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรทั้งสอง

พระเจ้าวิษณุราชมีบทบาทสำคัญทางพุทธศาสนา สืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งที่ ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองเวียงคำ ที่ได้อัญเชิญพระบางเข้ามาสู่เมืองเชียงทองในปลายรัชสมัยพระเจ้า หล้าแสนไท และประดิษฐานไว้ที่วัดเชียงกลาง ก่อนจะย้ายมาประดิษฐานที่อารามวัดมะโนรมดังได้ กล่าวไว้ข้างต้น กระนั้น วัดทั้งสองก็ยังตั้งอยู่นอกกำแพงราชธานี ครั้นพระยาวิษณุราชได้ขึ้น ครองราชย์ได้ทรงสร้างวัดวิษณุราช ณ พื้นที่ด้านหลังกุฏิ ซึ่งอยู่ในเขตกำแพงชั้นในราชธานี และ ได้อัญเชิญพระบางมาประดิษฐาน ณ อารามดังกล่าวในปี พ.ศ. 2046 จากนั้น ‘พระบาง’ ก็กลายเป็น พระพุทธรูปที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในเขตกำแพงราชธานี ก่อเกิดการประดิษฐ์ประเพณีพิธีกรรมที่ ผวนกพระบาง เข้าเป็นตัวละครหลักที่กดทับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ในตัวเมือง และบทบาทของพระบาง ในฐานะศูนย์กลางความเชื่อและศาสนา ก็ได้ช่วยส่งเสริมบทบาทและสถานภาพเข้ามาชีวิตให้กับ พระเจ้าวิษณุราชไปพร้อมกัน ดังที่ พูทอง แสงอาคม² นักประวัติศาสตร์ลาวได้สรุปดี พระองค์ไว้ว่า พระเจ้าวิษณุราชเป็นเจ้ามหาชีวิตผู้วางเสาหลักด้านพุทธศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรมอย่าง รอบด้าน

พระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระองค์อีกประการหนึ่งคือ การลิขิต พงสาวดารล้านช้างฉบับแรกสุด ซึ่งถือเป็นการ ‘ช่วงชิง’ การให้ความหมายต่อพื้นที่ราบระหว่าง สบคานกับสบคง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ของราชธานี และราชอาณาจักร รวมทั้งการ ‘กำหนด’ เวลาและที่มาของชนชาติลาวซึ่งรัฐชาติลาวในระยะหลังได้ใช้เป็น ‘หลักหมาย’ ในการ อธิบายจุดกำเนิดของรัฐชาติลาว แกรนท์ อีแวนส์³ ได้ให้ความหมายพงสาวดารล้านช้างว่า เป็น

¹ หลักฐานสำคัญ ที่บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอยุธยา พิชญ์ โลก เชียงใหม่ และล้านนา ปรากฏชัดเจนในปี พ.ศ. 2475 เมื่อทางการเมืองหลวงพระบางได้ทำการบูรณะ พระธาตุหมากโมที่ซำรดหนัก ได้ค้นพบบรรดาโบราณวัตถุจำนวนมาก เช่น สถูปจำลองทองคำ พระพุทธรูปทองคำ และสำริด ซึ่งส่วนหนึ่งได้ถูกนำออกมาจัดแสดง ณ หอพิพิธภัณฑสถานหลวงพระบาง ปัจจุบัน ลักษณะรูปแบบศิลปกรรมที่พบดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางด้านรูปแบบ ศิลปกรรม และคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ระหว่างล้านช้างกับอาณาจักรข้างต้นได้เป็นอย่างดี

² พูทอง แสงอาคม. ชาตลาว คนลาว อาศัยและปะจจุบัน. 2002. หน้า 21.

³ แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุชฎี เฮย์มอนต์. 2547. หน้า 10-11.

พงศาวดารที่มีจุดมุ่งหมายไม่ต่างจากพงศาวดารอื่นๆ คือถูกเขียนขึ้นเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับรัชสมัยของพระองค์ ซึ่งเป็นความพยายามในการสืบสาวราชวงศ์ของตนเองย้อนกลับไปในอดีตให้ยาวนานที่สุด เพื่อเป็นการสรรเสริญพระเกียรติยศของบรรพบุรุษ ดังนั้นความจริงจึงถูกผสมด้วยเรื่องมหัศจรรย์จำนวนมาก

3.2.2 อาราม และพระธาตุหมากโม : การวางทับและปรับเปลี่ยนความหมายพื้นที่เมืองเชียงทอง

อารามวัดวิชุนราช เป็นพุทธศาสนาคารหลังแรกในเขตกำแพงราชธานีเชียงทอง ได้ถูกกวาดไว้ในปี พ.ศ.2410 โดยเดอลาป็อก (Delaporte) นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ก่อนที่อารามดังกล่าวจะถูกโจรสลัดทำลายใน พ.ศ.2430 กอปรกับ หนังสือ “มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง”¹ ได้ให้รายละเอียดที่สะท้อนถึงความ ‘ยิ่งใหญ่’ ของอารามดังกล่าวว่า เป็นวิหารไม้แกะสลักทั้งหมด มีขนาดความยาว 36 เมตร กว้าง 18 เมตร มีประตูทางเข้า 4 ด้าน หน้าต่างประดับด้วยลูกมะหวดทำด้วยไม้ 21 ช่อง หลังคาตั้งบนเสาขนาดใหญ่ 12 ต้น สูงต้นละ 30 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 130 เซนติเมตร ฝาผนังห้องและผนังทำด้วยไม้แกะสลักทั้งหมด เว้นแต่เสาใหญ่สองต้นที่เป็นทางเข้าเท่านั้นที่ไม่ได้ถูกแกะสลัก การก่อสร้างอารามวัดวิชุนราชต้องใช้ไม้เนื้อแข็งขนาดใหญ่ถึง 4,000 ท่อน ไม้เสาแต่ละต้นตัดมาจากป่าไม้ในสถานที่แตกต่างกัน และหนังสือ “มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง” ยังกล่าวชื่นชมว่า ก่อนถูกเผาทำลาย อารามวัดวิชุนราชเป็นหนึ่งในวัดที่งามสง่าสูงสุดของเมืองหลวงพระบาง สมกับเป็นสถานที่ประดิษฐานพระบาง¹ ถ้าพิจารณาจากบันทึกของหนังสือ ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ ข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า เมืองเชียงทองในสมัยพระเจ้าวิชุนราชได้กลายเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

¹ คณะกรรมการแห่งชาติลาว. มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง. ม.ป.ป. หน้า 57-59.

ที่มา : หนังสือมรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง

ภาพประกอบ 5 โบสถ์ หรือ ‘อาราม’ วัดวิษณุราชหลังเดิมผลงานวาดเส้นของเคอลาป็อก

การสร้างวัดวิษณุราชที่ยิ่งใหญ่ในเขตกำแพงราชธานีตั้งหลักฐานข้างต้น มีน่าจะมีความหมายเพียงการสร้างวัดๆ หนึ่งขึ้นในเขตกำแพงเมืองเชียงทอง แต่พระเจ้าวิษณุราชได้เลือกสร้างวัดวิษณุราช และพระธาตุหมากโม ทับลงบนพื้นที่พิธีกรรมในจักรวาลวิทยาเดิมของเชียงดง คือพื้นที่ที่เรียกว่า “นาไฮ่เดียว” ซึ่งเป็นหนึ่งในสถานที่ตั้งเสาอินทขิล ตั้งแต่สมัย ‘ฤาษีสองพี่น้อง’ เข้ามาสร้างบ้านแปงเมืองล้านช้างเป็นครั้งแรก อย่างไรก็ตามคนหลวงพระบางปัจจุบันจะมีชุดของการอธิบายสาเหตุของการสร้างพระธาตุหมากโมของพระเจ้าวิษณุราชแตกต่างกัน

พ่อทองวัน พมพิลิก กำนันเจ้าทเวดาหลวง กับชาวหลวงพระบางกลุ่มหนึ่งอธิบายว่า ก่อนหน้าที่พระเจ้าวิษณุราชจะสร้างวัดวิษณุ พื้นที่แห่งนี้ “เจ็ดย่า (มีอำนาจที่น่ากลัว) คักแท้” ด้วยว่าเป็นเขต “นาไฮ่เดียว” เป็นสถานที่ปลูกข้าวเจ้าวมงคลของเจ้ามหาชีวิต และเป็นที่ตั้งของเสาอินทขิลอีกต้น นอกจากนั้นยังมีสระน้ำชื่อว่า “หนองชะวา” เป็นหนองของพญานาคตนหนึ่งที่มีมักจะออกมาก่อวนบ้านเมืองและเป็นเขตของ ‘หอผีปู่เฒ่าเยอ’ ที่อยู่ข้างเคียงกัน

ขณะที่พ่อหล้า เพิ่งสะหวัด¹ และชาวหลวงพระบางอีกกลุ่ม กลับอธิบายว่า พระเจ้าวิษณุราชสร้าง ‘พระธาตุหมากโม’ ครอบ ‘หินชะวา’ ซึ่งเป็นหินของ “ขุนชะวา” เจ้าของพื้นที่เดิม ซึ่งได้มาปักหมวย และมีการลงคาถาอาคมเอาไว้ให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขา

แต่ไม่ว่าจะอธิบายอย่างไร การสร้างวัดวิษณุราช กับพระธาตุหมากโมทับ ‘หนองน้ำชะวา’ ก็ยังมีความหมายเดียวกัน คือ เป็นปฏิบัติการช่วงชิงพื้นที่ ‘เข็ชวาง’ ในอดีต ด้วยการจัดวางพุทธศาสนาคารที่ยิ่งใหญ่ อลังการครอบทับลงบน ‘ใจกลาง’ ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ชุดเดิมที่สถิตอยู่ในพื้นที่ราชธานีอย่างเป็นรูปธรรม และสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมั่นในชัยชนะของพุทธศาสนา และอำนาจการปกครองของพระองค์บนใจกลางราชธานี และพื้นที่ราชอาณาจักรล้านช้างไปพร้อมกัน

3.2.3 นาคาคติและผียักษ์ กับการกลายเป็นผู้พิทักษ์พุทธศาสนา

‘นาคาคติ’ เป็นจินตนาการที่สัมพันธ์กับพื้นที่กายภาพ ของบรรพชน เชียงทองมาตั้งแต่ก่อนพุทธศาสนา ดังปรากฏการเรียกขานนามเมืองว่า “ศรีสัตตนาคนหุตอุมราชธานี” นอกจากนี้ นาคตนต่างๆ ยังปรากฏอยู่ตามพื้นที่กายภาพต่าง ๆ ของเมือง นาคตนที่สำคัญและยิ่งใหญ่ที่สุดในเชียงทองคือ ‘ศรีสัตตนาคน’ นาคาใหญ่ผู้ซูดสร้างแม่น้ำโขง คนเชียงทองได้นิยามสายน้ำโขง ช่วงระหว่างสบคานกับสบคงว่าเป็นกายาของนาคาใหญ่ตนนี้ บริเวณสบคานคือตำแหน่งของเคียร ส่วนสบคงคือหาง ศรีสัตตนาคนสถิตอยู่ ณ จอมภูสี นอกจากนี้ยังมีนาคอีกจำนวนมากถึง 15 ตระกูล 24 ตน ซึ่งสถิต ณ พื้นที่ต่างๆ² นาคจึงเป็นสิ่ง ‘ศักดิ์สิทธิ์’ ผู้สร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่ในเขตเมืองชะวาและเชียงทอง ก่อนที่พุทธศาสนาจะสามารถครอบครองพื้นที่ได้

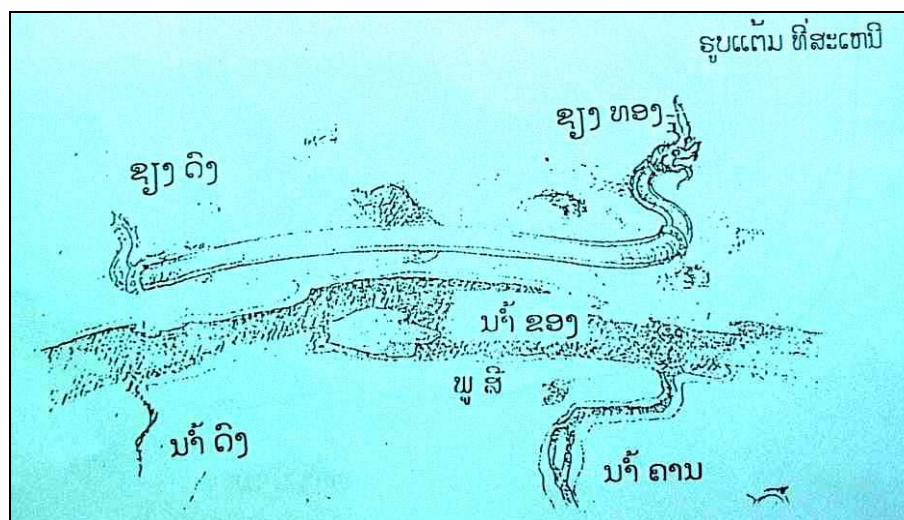
ในสมัยพระเจ้าวิษณุราชยังเป็นช่วงเวลาของการปรับเปลี่ยนจินตนาการ ต่อพื้นที่กายภาพ ด้วยการสร้างความหมายทางพุทธศาสนากำกับไว้ ณ จุดต่างๆ อาทิ การประดิษฐ์รอยพระพุทธรูปที่ ภูสี และวัดพระบาทใต้ พร้อมกับสร้างเรื่องเล่าประกอบตำนานพระเจ้าเลียบโลกว่า ในช่วงที่พระองค์เสด็จมายังล้านช้าง ได้ทรงพิศนาบริเวณเมืองเชียงทองและทำนายว่า ในภายภาคหน้า

¹ หล้า เพิ่งสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ชะบาศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2548.

พ่อหล้า เพิ่งสะหวัด หรือ ‘เพี้ยหล้า’ อายุ 84 ปี เป็นคนหลวงพระบางรุ่นเก่าในเขตหัวเมือง อดีตข้าราชการระดับเจ้าเมืองในสมัยราชอาณาจักร ปัจจุบันเป็นผู้อาวุโส และผู้นำพาคนหลวงพระบางในเขตหัวเมืองประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่ง ดร.บุญเที่ยง สิริปะพันธ์ แกนนาคณะกรรมการสำนักงานมรดกโลกหลวงพระบางได้แนะนำให้ผู้วิจัยได้รู้จักเพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัย

² ผู้วิจัยได้อธิบายไว้ในก้านสวายเทพ ซึ่งจะกล่าวถึงในส่วนถัดไป

ที่มา : สถาบันศึกษาเทคนิคผังเมือง เมืองเวียงจันทน์

ภาพประกอบ 6 ‘ศรีสัตนาค’ พื้นที่ทางจินตนาการของคน ‘หลวงพระบางในอดีต’ ทับซ้อนกับพื้นที่
 กายภาพของสายน้ำโขง ปากน้ำคาน และปากน้ำดง ทำให้ราชธานีแห่งนี้
 ในสมัยก่อนพุทธศาสนากลายเป็นนครแห่ง ‘นาคาคติ’

จะกลายเป็นพื้นที่ที่พุทธศาสนาจำเริญรุ่งเรืองเป็นยิ่งนัก จึงได้ประทับฝ่าพระบาทข้างขวาเหยียบ
 ไว้ที่ภูสี พร้อมกับสั่งให้พญาศรีสัตนาค ผู้ทอดร่างนอนยาวในสายน้ำโขง ให้ขึ้นมาสถิตที่จอมภูสีเพื่อ
 เฝ้าดูแลรอยพระพุทธรบาท นอกจากพื้นที่ของนาคแล้ว ‘นางกวางฮี’ ซึ่งเป็นศิโยกนิคนสำคัญผู้มี
 ฤทธานุภาพสูงสุดอยู่ฝั่งเชียงแมน ซึ่งได้ทอดร่างเป็นภูเขาที่ขนาบมุมชนริมฝั่งโขงด้านตรงกันข้าม
 เมืองเชียงทองนั้น ก็ยังได้ถูกเรื่องเล่าตำนานพระเจ้าเลียบโลกอธิบายให้อยู่ได้อำนาจของพุทธศาสนาว่า
 ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับฝ่าพระบาทข้างขวาเหยียบไว้ที่ภูสี แล้วยื่นอีกข้างไปเหยียบที่บริเวณโศดหิน
 ริมฝั่งโขงด้านล่างซึ่งเป็นที่อยู่ของนาคผู้มีนามว่า ‘ใจจางง’ ต่อมาพื้นที่แห่งนี้ได้ถูกสร้างวัดอยู่ริมฝั่ง
 โขงชื่อวัดพระบาทใต้ ก่อนที่จะแสดงปาฏิหาริย์ยกเท้าซ้ายดังกล่าวข้ามโขงไปเหยียบทับภูนางกวางฮี
 เพื่อแสดงอำนาจที่เหนือกว่านางยักษ์ร้าย จนยอมเป็นสาวกแห่งพุทธศาสนา¹

¹ หล้า เฟ็งสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่เมืองหลวงพระบาง
 เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2549.

นอกจากนี้ นาค 15 ตระกูล¹ ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของเจ้าของพื้นที่เมือง เชียงทอง อันเกิดจากการนิยามความหมายให้กับพื้นที่มาตั้งแต่ปฐมกาล ก็ยังคงได้ถูกนำไปสร้างเป็น ตัวแทนในการปกป้องศาสนาในอุโบสถ คือ เป็นฉากรูปพระบาท อยู่ด้านหลังพระพุทธรูปประจำโบสถ์ รูปปั้นที่เชิงบันไดโบสถ์ และทางขึ้นวัดต่างๆ

การผนวกรวมนาคและยักษ์ร้ายเข้าไว้ในบริบทของพุทธศาสนาข้างต้น จนกลายเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่และประเพณีพิธีกรรมของเมืองเชียงทอง นอกจากจะเป็นการตีความ ที่แสดง ‘ความเหนือกว่า’ ของพุทธศาสนาดังที่คนหลวงพระบางปัจจุบันมักจะอธิบายแล้ว ผู้วิจัยเห็น ว่า นี่คือเทคนิควิธีการที่ ‘คนเชียงทอง’ ได้เก็บรักษาความทรงจำเกี่ยวกับพื้นที่และสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอก พุทธศาสนาของตนไว้ แทนที่จะถูกสลายทิ้งด้วยอำนาจของพุทธศาสนา ในบริบทความรุ่งเรือง ทางพุทธศาสนาที่เริ่มต้นอย่างชัดเจนในสมัยพระเจ้าวิษณุราชให้คงอยู่ จนกลายเป็นอัตลักษณ์ของ พื้นที่เมืองหลวงพระบางในเวลาต่อมา

3.2.3 ราชธานีเชียงทองสมัยพระเจ้าโพธิสาราช และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช : พื้นที่พุทธศาสนา การเมือง และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับล้านนา และการเบียดขับความเชื่อออก พุทธศาสนาออกจากราชธานี

พระเจ้าโพธิสาราช เป็นโอรสพระเจ้าวิษณุราช ครองราชย์ที่นครเชียงทอง สืบต่อจากพระบิดาระหว่างปี พ.ศ.2063 – 2090 เมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์และวางระบบอำนาจ การบริหารในพระราชวัง รวมทั้งหัวเมืองต่างๆ แล้ว ได้ส่งราชทูตไปขอพระไตรปิฎก และพระสงฆ์ จากนครเชียงใหม่ มาขยายพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านช้างให้รุ่งเรืองยิ่งขึ้น ซึ่งได้รับการตอบสนอง จากพระเมืองเกษเกล้ากษัตริย์เชียงใหม่เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะว่ากษัตริย์แห่งล้านนาก็ทรงมีความ ต้องการที่จะประสานสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านช้าง เพื่อหวังให้ล้านช้างค้าจุนพระราชบัลลังก์ให้ รอดพ้นจากการครอบงำของบรรดาขุนนางที่มีอำนาจเหนือราชสำนัก และการรุกรานของอยุธยา

¹ นาค 15 ตระกูล เป็นนาคที่ถูกกำหนดไว้ใน “ก้านสวายเทพ” ซึ่งเป็นบทสวดปาวณา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนหลวงพระบาง ดังนี้ “นางคำอยู่กทอน นางค่อนอยู่กเคือ นางम्मเฝืออยู่เหนือท่าซ้าง ท้าวโด่งกว้างขวางอยู่ปากคาน ท้าวทองจางอยู่ผาเคี้ยว ท้าวคำเปียวอยู่ผาเคือ ท้าวบุญเฝืออยู่ก้อนกายฟ้า ท้าวคำหล้าอยู่ผาบ้ง ท้าวคำป้งอยู่ภูซ้าง ท้าวบุญกว้างอยู่ภูซวง ท้าวบุญวงอยู่ก้อนมิดเอน ท้าวคำแทน อยู่ก้อนผาชะวา ท้าวจงหลายอยู่ผาย่าเฒ่า อุตฺพนาคเจ้าอยู่เฝือสบดง ท้าวใจจางอยู่รักษาพระบาท ศรีสัตตะนาคเจ้าอยู่เฝือจอมลี กุณฐนบุรีอยู่ผาสุมเส้า อรุณคะเจ้าอยู่เฝือสบอู ท้าวชมพู่อยู่แก่งคอง ...”

จึงทรงพระราชทานพระนางยอดคำ พระราชธิดามาเป็นพระมเหสีของพระเจ้าโพธิสาราชด้วย¹ ดังนั้น
ในสมัยของพระองค์จึงมีความสัมพันธ์กับล้านนาอย่างใกล้ชิดแทบทุกด้าน

สำหรับความทรงจำอันสำคัญที่คนหลวงพระบางมีต่อพระเจ้าโพธิสาราช คือ
เรื่องราวเกี่ยวกับการ ‘แตกหัก’ กับความเชื่อนอกพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏในพงสาวดารตอนหนึ่งว่า

“เมื่อโพธิสาราชกุมารใหญ่มาได้ 15 เข้าก็ได้เป็นพระยาแทนพ่อตนในปีคคสี
คนทั้งหลายก็ราชาภิเษกขึ้น ชื่อว่า พระโพธิสาราชธิบติทศวรรคคุณชละแล เมื่อพระเจ้าโพธิสาราช
เสวยศิริสมบัติได้ 7 ปี ก็จึงปลงพระราชอาญาไปในอาณาเขตเมืองล้านช้างทั้งมวล ให้มังรีด
เสียดังมิจฉาธิยฐิติเย่าผีเสื่อน ทั้งผีเสื่อ อันอยู่เรือนอยู่กว้านขึ้นแดนที่สบดงนั้นก็ให้มังเสียด
ให้รีดเลิกเสียดหมด แล้วให้สร้างแปงให้เป็นวัดความหาพิหาร อันใหญ่ก็ให้ใส่ชื่อว่าวัด
ศรีวรรคเทวโลก ในปีเมืองไคศักราชได้ 889 ตัวหันแล”²

อย่างไรก็ตาม กรณีความทรงจำในส่วนของประชาชนบางกรณี เกี่ยวกับ
พื้นที่พิธีกรรมที่ถูกพระเจ้าโพธิสาราชเบียดขับออกจากพื้นที่เดิม ก็ไม่ได้สอดคล้องกับพงสาวดารที่ถูกล
ผลิตซ้ำในรูปแบบของเอกสารภาคประวัติศาสตร์ แต่กลับเด่นชัดอยู่ในความทรงจำที่ถูกผลิตซ้ำผ่าน
การบอกเล่า พิธีกรรมคำห่อผีหลักมัน ซึ่งเป็นผีสำคัญสูงสุดลำดับสองรองจากผีเทวดาหลวง ที่คน
หลวงพระบางในปัจจุบันยังคง ‘เคารพนับไหว’ ซึ่งมีเรื่องราวเชื่อมโยงไปถึงปฏิบัติการเบียดขับ
สิ่งเข็ดขวงดังกล่าวออกจากตัวเมืองโดยพระเจ้าโพธิสาราช กล่าวคือ

คำว่า “ผีหลักมัน” หมายถึงผีอารักษ์ประจำเสาหลักเมือง หรือเสาอินทขิล
ที่เรียกตามชื่อหญิงขมุผู้สละชีพเป็นผีเฝ้าเสาอินทขิลว่า “เสาหลักมัน”

วันทอน เพ็ดมวงคุณ³ คนหลวงพระบางรุ่นเก่าเชื้อสายจีน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
คนหนึ่ง ได้นำพาผู้วิจัยไปชมสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับ ‘เสาหลักมัน’ ที่ถูกพระเจ้าโพธิสาราชเบียดขับออก
จากเมืองเชียงทอง เขาผลิตซ้ำเรื่องราวการเสียดสละชีพิตของนางมันว่า ในช่วงเวลาของการตั้งเสาอินทขิล
ของเมืองเชียงทอง ขณะที่ชาวเมืองได้ขุดหลุมและเตรียมเสาหินขนาดใหญ่แวนไว้เหนือปากหลุม
แล้ว จึงได้ป่าวประกาศให้หญิงตั้งครรภ์ที่พร้อมจะสละชีพเป็นผีอารักษ์เสาหลักเมือง เพื่อให้

¹ สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. ล้านช้าง : ล้านนา. 2546. หน้า 47.

² กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ. พงสาวดารล้านช้าง บริเฉทที่ 2. 2457 ข. หน้า 413.

³ วันทอน เพ็ดมวงคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่เมืองหลวงพระบาง
เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2548.

เสาลักเมืองมีความ “เข็ดขย้า” หรือศักดิ์สิทธิ์ ปรากฏว่า มีผู้หญิงผ่าชะมูกำลังตั้งครรภ์นางหนึ่งชื่อนางมัน ได้กระโจนลงหลุม พร้อมกันนั้น เท้าของนางได้เหยียบไภษณแห่งหินยักษ์ หล่นทับร่างตนกับลูกในครรภ์จนถึงแก่ความตาย แล้วชาวเมืองเชียงทองก็ได้กลับคืนมรณางไว้ได้เสาลักเมือง และเรียกเสาลินทิลต้นนี้ว่า “เสาลักมัน” ตามนามหญิงชะมูกะสิพเป็นผัวรัก และเรียกชุมชนที่อยู่บริเวณนี้ว่า “บ้านลักมัน” หรือ “บ้านลัก”¹ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ครั้นสมัยพระเจ้าโพธิสาราช ผู้มีนโยบายกวาดล้างลัทธิมหายานนอกพุทธศาสนา ออกจากราชธานี พระองค์จึงได้ย้ายเสาลักมันไปไว้ในเขตป่าหนาริมฝั่งห้วยมวอนนอกตัวเมือง ซึ่งคนหลวงพระบางได้อธิบายการเปลี่ยนแปลงสถานที่ตั้งของเสาลักมัน จากกลางเมืองไปอยู่ยังป่าหนาริมฝั่งห้วยมวอนดังกล่าวว่า เป็นผลมาจาก ‘เจ้ามหาชีวิตโพธิสาราช’ ได้สั่งให้ถอดเสาลินทิลมัน ไปเสียบใหม่ที่อยู๋ใหม่โดยการล่องน้ำโขง ปรากฏว่า เสาลักมันได้ลอยทวนน้ำโขงวกเข้าสู่สายน้ำคาน ครั้นถึงปากห้วยมวอน เสาลินทิลมันก็ได้ลอยเข้าไปตามลำห้วย จึงได้ตำแหน่งที่ตั้งเสาลักมันในเขตป่าที่ห่างไกลใจกลางเมือง กระนั้น ชาวเมืองเชียงทองก็ยังคงตามไปสร้างหอคอบเสาลิน และเรียกว่า “หอป่า” เพราะในอดีตพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตผืนป่าที่หนาแน่น²

เรื่องราวที่สะท้อนผ่านพงศาวดาร และประวัติศาสตร์บอกเล่าของคนหลวงพระบางปัจจุบัน ช่างต้น ได้ประดิษฐ์สร้างให้ภาพลักษณ์ของพระองค์ เป็นเจ้ามหาชีวิตผู้กวาดล้างสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ หรือภาพตัวแทนของความเชื่อพุทธศาสนาออกจากนอกราชธานี ยกเว้นกรณีของปู่เยอย่าเยอ ที่ยังคงถูก ‘เก็บรักษา’ ไว้ในใจกลางราชธานีเช่นเดิม ด้วยท่านทั้งสองแตกต่างจากผีประจำถิ่น เพราะเป็น ‘ผี’ ที่ยึดโยงกับตำนานการกำเนิดขุนบรมราชาธิราช ประการสำคัญ เรื่องราวและหุ่นหน้ากากของท่าน ได้เก็บรักษาความทรงจำเกี่ยวกับการอธิบายที่มาของกษัตริย์แห่งล้านช้างว่าสืบทอดเชื้อสายมาจากขุนบรมราชาธิราช ผู้เสด็จลงมาจากเมืองฟ้าพร้อมกับปู่เยอย่าเยอ ผิบรรพชนผู้ถูกเปลี่ยนความหมายเป็น “เทวดาหลวง” แห่งพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้าจุ่ม

¹ สถานที่ตั้งเสาลินทิลที่เรียกว่า “เสาลักมัน” อยู่บริเวณสำนักงานไปรษณีย์หลวงพระบางปัจจุบันซึ่งบริเวณนี้ยังคงถูกเรียกว่า “บ้านลัก” สืบมา จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครองภาครัฐได้เปลี่ยนนามชุมชนเป็นบ้านหอเสียง กระนั้นคนเมืองหลวงพระบางดั้งเดิมก็ยังคงเรียกชุมชนบริเวณนี้ว่า ‘บ้านลัก’ เช่นเดิม

² ปัจจุบันพื้นที่ส่วนนี้เป็นเขตเมืองใหม่ ที่สัมพันธ์กับเขตสถานศึกษา คือ โรงเรียนมัธยมศึกษา วิทยาลัยครูหลวงพระบาง และมหาวิทยาลัยสุภานุวงศ์ (เดิม) รายรอบเสาลักมันในปัจจุบันจึงเป็นอาคารที่พักนักศึกษา

3.3 พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชและการผลิตซ้ำอัตลักษณ์พื้นที่ราชธานีเชียงทองที่สัมพันธ์กับอาณาจักรล้านนา

3.3.1 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางสังคมและพิธีกรรม

ปี พ.ศ.2089 ในช่วงปลายรัชสมัยพระเจ้าโพธิสาราช ขุนนางผู้ใหญ่แห่งเมืองเชียงใหม่ได้เดินทางมาทูลขออัญเชิญ ‘พระเจ้าไชยเชษฐา’ พระโอรสองค์ใหญ่ซึ่งประสูติจากพระนางยอศคำไปครองนครเชียงใหม่ เนื่องจากราชสำนักเชียงใหม่เกิดวิกฤติ พระเมืองเกษเกล้าและพระเชษฐาของพระนางยอศคำ ถูกกลุ่มขุนนางที่เป็นปฏิปักษ์ปลงพระชนม์ ทำให้สิ้นเชื้อสายกษัตริย์ราชวงศ์มังรายแห่งนครเชียงใหม่ ขณะนั้นพระเจ้าไชยเชษฐามีพระชนมายุเพียง 12 พรรษา ยังไม่สามารถว่าราชการงานเมืองได้ จึงต้องพึ่งพระราชอัยิกา พระมเหสีของพระเมืองเกษเกล้า พระราชมารดาของพระนางยอศคำ¹

พระเจ้าไชยเชษฐาได้ขึ้นครองราชย์เป็น “พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช” แห่งล้านนาได้เพียง 2 ปี ก็จำต้องเสด็จกลับมายังเชียงทอง ด้วยพระเจ้าโพธิสาราชสิ้นพระชนม์จากการออกคล้องช้างเถื่อน จึงเกิดความวุ่นวายขึ้นในราชธานีและราชอาณาจักร บรรดาเสนาอำมาตย์หลวงพระบางเห็นพ้องที่จะอัญเชิญพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชให้กลับมาเป็นกษัตริย์แห่งแผ่นดินล้านช้าง ขณะเดียวกันพระองค์ก็ต้องการเสด็จมาถวายบังคมพระศพพระราชบิดา ครั้นเมื่อเสร็จจากพระราชพิธีศพพระเจ้าโพธิสาราช ราชสำนักเชียงทองก็ได้จัดพระราชพิธีอภิเษกพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชขึ้นเสวยราชย์เป็นกษัตริย์แห่งล้านช้างสืบต่อจากพระเจ้าโพธิสาราช และได้รับการถวายพระนามว่า “พระอุทัยพุทธอนบวอนไชย-เชษฐาภูวนาถธิปัตติสัตตะนาคะนะหุตะ” ทั้งนี้ ด้วยพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ครองสองแผ่นดิน คือล้านช้างกับล้านนา²

สุรศักดิ์ ศรีสำออง³ วิเคราะห์ว่าบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมารับการราชาภิเษกเป็นกษัตริย์แห่งล้านช้างน่าจะเป็นพระราชมารดาของพระองค์ ซึ่งยังคงมีอำนาจและบทบาทสูงในราชสำนักล้านช้าง ทั้งนี้ เพราะพระนางยอศคำคงตระหนักว่าการสวรรคตอย่างกะทันหันของพระเจ้าโพธิสาราช ได้ทำให้อำนาจของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งล้านนาไม่มั่นคง ดังนั้นการเสด็จกลับมาเสวยราชย์ที่นครเชียงทองจึงมีสมเด็จพระอัยิกามาหาเทวีเจ้าตามเสด็จด้วย และทรงนำเอาพระพุทธรูปสำคัญของนครเชียงใหม่

¹ สุรศักดิ์ ศรีสำออง. ล้านนา: ล้านช้าง. 2546. หน้า 48-49.

² พุทอง แสงอาคม. ชาดลาว คนลาว อาดิิดและปะจุบัน. 2002. หน้า 31.

³ สุรศักดิ์ ศรีสำออง. ล้านนา: ล้านช้าง. 2546. หน้า 52.

มาประดิษฐานที่นครเข็ญทองหลายองค์ อาทิ พระแก้วมรกต พระพุทธรูปสี่หังค์ พระจันทร์รัตน์ (พระแก้วขาว) และพระแซกคำ¹ ประการสำคัญการเสด็จคืนสู่เข็ญทองในครั้งนี้ มีพระเถระผู้ใหญ่ตลอดจนข้าไพร่บริวารฝ่ายพระเมืองเกษเกล้า และสรรพช่างต่างๆ ติดตามมาด้วยเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้เข็ญทองกลายเป็นพื้นที่ทางสังคม ที่มีคนล้านนาชุดใหม่เข้ามาเป็นส่วนผสม และได้ส่งผลต่อลักษณะรูปแบบศิลปกรรมทั้งด้านสถาปัตยกรรม ปฎิมากรรม² ในสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นต้นมา ซึ่งปฎิมากรรมเหล่านี้ได้สะท้อนถึงอิทธิพลศิลปะล้านนาในล้านช้างอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

3.3.2 “หลวงพระบางราชธานีศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาว” และ การย้ายราชธานีจากเข็ญทองสู่เวียงจันทน์

ในปี พ.ศ.2102 พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์แห่งหงสาวดีได้ส่งกองทัพมาปราบปรามกลุ่มเมืองเข็ญแสน เข็ญราย ลำปาง แพร่ และน่าน ที่ร่วมกันแข็งเมืองต่อพม่าจนเมืองเหล่านี้แตกและถอยทัพกลับมาขึ้นนครเข็ญทอง ในช่วงเดียวกันนั้น พม่ายังแผ่อิทธิพลรุกรานกรุงศรีอยุธยาและล้านนาอย่างไม่หยุดยั้ง ด้วยบริบทข้างต้นพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงตัดสินใจย้ายราชธานี ในฐานะศูนย์กลางการปกครองอาณาจักร จาก ‘นครเข็ญทอง’ ไปยัง ‘เมืองเวียงจันทน์’³ และนำเอาพระแก้วมรกตลงไปประดิษฐานที่เวียงจันทน์ด้วย พร้อมกันนั้น พระองค์ได้ประกอบราชพิธีอาราธนาพระบางให้เป็นผู้ปกปักรักษาเมืองเข็ญทอง และพระราชทานนามเมืองเข็ญทองให้เป็นเมืองแห่งพุทธศาสนาว่า “หลวงพระบางราชธานีศรีสัตนาคนหุต ล้านช้างร่มขาว”⁴

อย่างไรก็ตาม กรณีเหตุผลที่แท้จริงของการย้ายราชธานียังคงเป็นที่ถกเถียงระหว่างนักประวัติศาสตร์ลาวและนักวิชาการลาวศึกษาส่วนใหญ่ ที่อธิบายด้วยเหตุผลข้างต้น คือการ

¹ ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงส่งคืนพระสี่หังค์กับพระจันทร์รัตน์ให้กับนครเข็ญใหม่ ส่วนพระพุทธรูปองค์อื่นประดิษฐานไว้ที่นครเข็ญทอง โดยพระองค์ได้สร้างวัดอารามติดกับวัดวิชุนราชเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ก่อนที่พระองค์จะอัญเชิญพระพุทธรูปองค์นี้ไปขึ้นนครเวียงจันทน์คร้ายราชธานี

² คำว่า “ปฎิมากรรม” เป็นการเขียนตามรากศัพท์ภาษาบาลี ใช้เฉพาะการกล่าวถึงผลงานประติมากรรมที่เป็นพระพุทธรูป หรือ ‘พุทธปฎิมากรรม’

³ สุเนต โททิตาน และคณะ. ปะหวัดสาตลาว ดึกดำบัน-ปะจจุบัน. 2000. หน้า 181-186.

⁴ พงศาวดารล้านช้าง (ฉบับศาลาลูกขุน). 2512. หน้า 328.

แสวงชัยภูมิที่เหมาะสมต่อการป้องกันศึกจากหงสาวดี รวมทั้งมีที่ราบลุ่มกว้างขวางและอุดมสมบูรณ์ สามารถทำการเพาะปลูกเลี้ยงดูไพร่พลได้เป็นจำนวนมาก ด้านมาชูฮารา¹ นักประวัติศาสตร์ชาวญี่ปุ่นที่เสนอความเห็นของการย้ายราชธานีที่แตกต่าง เขาอธิบายว่า เหตุผลสำคัญของการตัดสินใจย้ายราชธานีจากเชียงทองสู่เวียงจันทน์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช หมายเพื่อหลบภัยที่อาจเกิดขึ้นจาก การศึก แต่น่าจะเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจของภาคพื้นทวีปได้เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้เพราะว่า ตั้งแต่ก่อน การสถาปนาอาณาจักรล้านช้างจนถึงปลายพุทธศตวรรษที่ 18 หลวงพระบางได้รับอิทธิพลทางเศรษฐกิจ จากอาณาจักรในภาคพื้นทวีปทางเหนือเป็นอย่างมาก ขณะที่อาณาจักรทางใต้กำลังก้าว

เข้าสู่บริบทเศรษฐกิจใหม่ ที่ทราบกันดีในชื่อว่า “ยุคของการค้า” หรือ “The Age of Commerce”

มาชูฮาราอ้างผลการศึกษาเบื้องต้นที่พบว่า ครั้นถึงพุทธศตวรรษที่ 20 อาณาจักรล้านช้างสร้างความสัมพันธ์ทางการค้ากับอาณาจักรทางใต้ คือ อยุธยา และกัมพูชา ซึ่งมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจการค้าของล้านช้างมากกว่าเดิม นอกจากนี้เครือข่ายทางเศรษฐกิจของอาณาจักรล้านช้างยังได้ขยายออกไปสู่อาณาเขตทางทิศตะวันออกเฉียงใต้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้เวียงจันทน์ได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าแทนเชียงทองในที่สุด จึงเป็นเหตุผลหลักในการตัดสินใจย้ายราชธานีสู่เวียงจันทน์ อย่างไรก็ตาม ภายหลังการย้ายราชธานี ‘หลวงพระบาง’² ก็ยังคงรักษาความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งรวบรวมสินค้าระดับภูมิภาค

3.3.3 วัดชานน้อยกับวัดเชียงทองศูนย์กลางใหม่หางเมือง/หัวเมือง

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชครองราชย์เป็นเวลา 23 ปี ทรงครองราชย์ที่ ‘ราชธานีเชียงทอง’ 12 ปี คือ ระหว่าง ปี พ.ศ.2091-2103 ในช่วงระหว่างนี้พระองค์ทรงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างอัตลักษณ์ให้กับพื้นที่เมืองเชียงทองที่ส่งผลต่อการเป็น ‘มรดกวัฒนธรรม’ ให้กับ ‘เมืองหลวงพระบาง’ มาจนถึงปัจจุบันอย่างน้อย 3 ประการ คือ การสร้างพระมหาธาตุ และวัดมหาธาตุ-ราชวรวิหารสร้างวัดเชียงทอง และการเปลี่ยนนามเมืองเชียงทองเป็น “เมืองหลวงพระบาง” ดังกล่าวข้างต้น

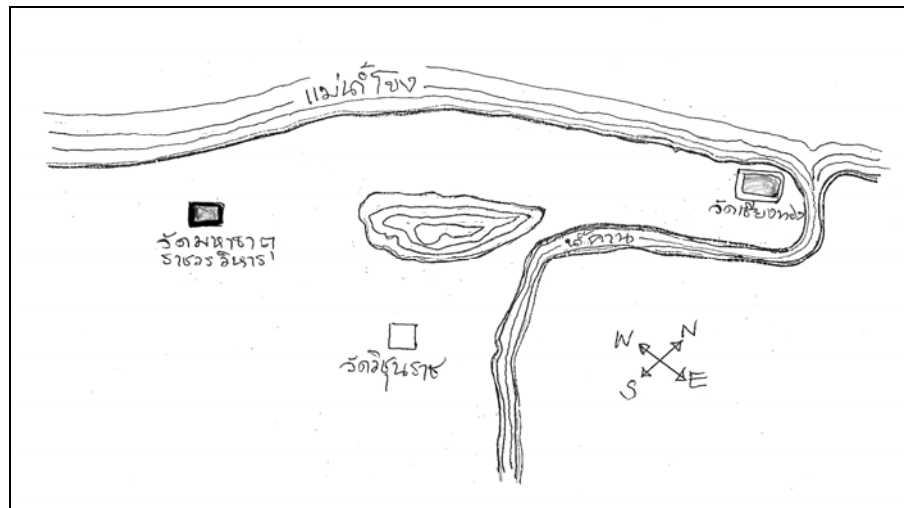
¹ โยชิยุกิ มาชูฮารา. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้างสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 14-17 จาก “รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป” ไปสู่ “รัฐกึ่งเมืองท่า”. 2546. หน้า 49-50, 96-97.

² จากนี้เป็นต้นไป ผู้วิจัยจะเขียนนามเมืองเชียงทองว่า “หลวงพระบาง” ตามนามใหม่ที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชพระราชทาน

วัดมหาธาตุราชวรวิหาร ซึ่งชาวหลวงพระบางเรียกสั้นๆ ว่า “วัดธาตุน้อย”¹ ตั้งอยู่ริมถนนสายกลางเมือง ห่างจากกุสึไปทางเขตเชียงดงระยะทาง 600 เมตร ถ้านับระยะจากพระราชวังพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ซึ่งอยู่ปลายแหลมมีระยะทางประมาณ 1,600 เมตรเศษ เป็นวัดแรกที่ถูกสร้างในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในปีที่ขึ้นเสวยราชย์ ขณะที่วัดเชียงทอง ทรงสร้างขึ้นในที่สุดท้ายที่ทรงครองราชย์ในราชธานีเชียงทอง ประการสำคัญวัดทั้งสองได้กลายเป็น ‘ตำแหน่ง’ ของหัวเมือง (วัดเชียงทอง) และ หางเมือง (วัดธาตุน้อย) ในความหมายของการแห้ว หรือบุญปีใหม่ของชาวเมืองหลวงพระบางตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างวัดธาตุน้อย คือสมเด็จพระอัยยิกามาหาเทวีเจ้า เพื่อความเป็นสิริมงคลแห่งการขึ้นเสวยราชย์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช โดยสร้างพระมหาธาตุที่มีรูปทรงสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกับเจดีย์วัดโลกโมฬี ที่พระสวามีทรงโปรดให้สร้าง ณ นครเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ.2071 การที่ทรงเลือกรูปแบบขององค์พระมหาธาตุเป็นเจดีย์รูปทรงปราสาทคล้ายคลึงกับเจดีย์โลกโมฬี จึงเป็นการสื่อความหมายบางประการว่า สมเด็จพระอัยยิกาเจ้ากับพระมหาเทวียอดคำ ทรงมีพระประสงค์ที่จะอุทิศราชกุศลถวายแด่พระเจ้าเมืองเกษมเขมรราช จึงได้บรรจุพระสรีรังคารส่วนหนึ่งของพระองค์ ไว้ในองค์พระมหาธาตุนี้อีกด้วย²

ภาพประกอบ 7 ภาพแสดงตำแหน่งที่ตั้งของวัดมหาธาตุราชวรวิหาร (วัดธาตุน้อย) กับวัดเชียงทอง

¹ ทั้งนี้ เพราะถูกเปรียบเทียบขนาดกับพระธาตุศรีธรรมหายโสกราช หรือ พระธาตุหลวง

² สุรศักดิ์ ศรีสำออง. ล้านช้าง: ล้านนา. 2550. หน้า 53-54.

ผู้วิจัยเชื่อว่ากรณีการสร้างวัดมหาธาตุ และการขึ้นเสวยราชย์ ณ นครเข็ญทองของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช น่าจะมีส่วนสำคัญต่อการที่พระอัยยิกาเจ้า นำเอาช่างจำนวนมากเข้ามาอยู่อาศัยในเขตบ้านวัดธาตุน้อย โดยเฉพาะกลุ่มช่างเงินช่างทองของเมืองหลวงพระบาง ซึ่งน่าจะมีนัยสำคัญต่อการสร้างพระธาตุน้อย และประดิษฐ์สร้างเครื่องราชกกุธภัณฑ์ และราชศิลปะทั้งปวง ‘ช่างลู’ หรือนายไชชนะ วิพามาลี¹ ช่างเงินฝีมือดีในบ้านวัดธาตุน้อย กล่าวกับผู้วิจัยว่า บรรพชนของเขาคือชาว ‘ไทยวน’ ที่มาจากล้านนาเข้ามาอยู่เข็ญทองพร้อมกับพระมหาเทวียอดคำ ครั้งเสด็จมาเป็นพระอัครมเหสีของพระเจ้าโพธิสาราช มีหน้าที่ดูแลราชสำนักด้านการช่างตั้งแต่สมัยนั้นสืบมา นอกจากนี้ยังมีชาวล้านนารุ่นใหม่อพยพเข้ามาเพิ่มเติม พร้อมกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช คราวเสด็จกลับมาปกครองอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งสอดคล้องกับจารึกวัดมหาธาตุ เมืองหลวงพระบาง ว่า

“จุลศักราช 910 (พ.ศ.2091) ปีเป็กสัน (ปีวอก สัมฤทธิศก) เดือน 7 ออก 11 ค่ำ วันศุกร์ มีอรรวายี ... พระราชโอรสกาหมหาเทวเจ้า (พระราชอัยยิกามาหาเทวีเจ้า) ตั้งพระมหาธาตุที่โอกาสหยายน้ำข้อย้ำ กับอารามแลไพร่... บ้านโคมข้าววงวด 200 บ้านคางวงวดข้าวแสนหนึ่ง บ้านโจนวงวดข้าวเปือก 20 เกิง บ้านใหม่วงวดหมาก 5 มัด บ้านจิงวงวดหมาก 3 มัด บ้านชะวากวงวดหมาก 2 มัด นาพูกุดเหนือทั้งมวลให้เป็นนาข้าวพระเจ้า แลข้อยพระเจ้ากินท้าวลูนขุนมาใหม่บ่ให้ถอดถอนออก หากผู้ใดยังเอาออกให้มันไปตกในนรก”²

จากบันทึกข้างต้น แสดงให้เห็นว่า นอกจากการมีอยู่จริงในประวัติศาสตร์หลวงพระบางของสมเด็จพระอัยยิกาเจ้าแล้ว ยังบ่งบอกถึงการนำเอาผู้คนจากล้านนา ที่ว่า “ข้อยพระเจ้ากินท้าวลูนขุนมาใหม่บ่ให้ถอดถอนออก หากผู้ใดยังเอาออกให้มันไปตกในนรก” นั้นน่าจะหมายถึงบ่าวไพร่ และขุนนางจากล้านนา ผู้เข้ามาสมทบในชุมชนและราชสำนัก สะท้อนว่าการสร้างวัดมหาธาตุมีนัยยะอำนาจทางการเมืองกำกับด้วย ดังนั้น งานสมโภชวัดมหาธาตุน่าจะมีตัวละครทั้งคนเก่า คนใหม่ ในระดับชุมชนและราชสำนักเข้าร่วมในพิธีกรรมอันเกี่ยวโยงกับการขึ้นเสวยราชย์ของ ‘เจ้ามหาชีวิตพระองค์ใหม่’ พอสมควรทีเดียว

¹ ไชชนะ วิพามาลี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2548.

² สุรศักดิ์ ศรีสำอาง. ล้านช้าง : ล้านนา. 2550. หน้า 54. (อ้างอิงมาจาก จารึกวัดมหาธาตุ เมืองหลวงพระบาง. ม.ป.ป.)

อีกวัดหนึ่งซึ่งเป็นผลงานของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช คือ วัดเชียงทองสร้างในปี พ.ศ. 2103 ปีที่พระองค์จะเสด็จย้ายเมืองราชธานีไปอยู่ที่เวียงจันทน์ วัดเชียงทองตั้งอยู่ส่วนปลายแหลม ณ บริเวณบรรจบกันระหว่างน้ำโขงกับน้ำคาน มีบันไดลงสู่แม่น้ำโขงที่สะดวกต่อการเดินทางขึ้นลง และด้วยลักษณะทางกายภาพเหมาะสม จึงกลายเป็นท่าเรือค้าขายทางน้ำ เรือส่วนหนึ่งจะเข้ามาจอดเทียบที่ท่าเรือวัดเชียงทอง ดังนั้น วัดแห่งนี้จึงถูกให้ความหมายอีกนามว่าเป็น “วัดประตูเมือง” ด้านทิศเหนือของเชียงทอง

4. “เมืองหลวงพระบาง” : รัฐจาริตช่วงสุดท้าย (หลังการย้ายราชธานี-ก่อนตกเป็นอาณานิคมฝรั่งเศส)

4.1 หลวงพระบางยุคไร้กษัตริย์ : 143 ปี กับเสียงเงียบทางประวัติศาสตร์และมรดกวัฒนธรรม

หลังจากพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงย้ายราชธานี เสด็จไปประทับที่นครเวียงจันทน์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2103 แล้ว ไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้ทรงแต่งตั้งเชื้อพระวงศ์ หรือขุนนางผู้ใดเป็นเจ้าของเมืองหลวงพระบาง ล่วงมาถึง พ.ศ.2246 พระธรรมกิตติ์ล้านช้างร่มขาว จึงได้สถาปนาราชวงศ์ขึ้นปกครองนครหลวงพระบางอีกครั้ง ทำให้เมืองหลวงพระบางได้หวนกลับมาเป็นราชนครแห่งกษัตริย์ตราบจนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2518

ในช่วงเวลา 143 ปีที่หลวงพระบางไร้กษัตริย์ หลวงพระบางแทบจะถูกลืมจากหน้าประวัติศาสตร์ลาว จากการสำรวจเอกสารต่างๆ แทบไม่ปรากฏเอกสารชิ้นใดกล่าวถึงหลวงพระบางในช่วงดังกล่าว รวมทั้งเอกสารเรื่อง “วัดและประวัติศาสตร์ : มรดกโลกหลวงพระบางครอบรอบ 10 ปี” ของสำนักงานโครงการมรดกโลก¹ เพื่อ ‘มอง’ หลวงพระบางช่วงไร้กษัตริย์ผ่านพัฒนาการสร้างวัด ก็ไม่ปรากฏว่าได้มีการสร้างวัดเกิดขึ้นเลย ดังนั้น ในทางประวัติศาสตร์ จึงเป็นช่วงเวลาที่ ‘ไม่ได้ยินเสียง’ ใดๆ ปรากฏแม้แต่ในความทรงจำของคนหลวงพระบางในปัจจุบัน มันจึงกลายเป็นเพียง ‘เสียงเงียบ’ ของประวัติศาสตร์ทั้งภาคเอกสารและการบอกเล่าของชาวหลวงพระบาง

4.2 หลวงพระบางในบริบทของกษัตริย์ระยะหลังและอัตลักษณ์จากการสร้างวัดวาอารามรอบใหม่

ช่วงนี้อยู่ระหว่าง พ.ศ.2246-2435 มีบริบทสำคัญ คือการแตกแยกของอาณาจักรลาว ส่งผลต่อการเกิดขึ้นใหม่ของ ‘ราชธานีหลวงพระบาง’ ในฐานะเมืองศูนย์กลางการปกครอง และ

¹ สำนักงานโครงการมรดกโลกหลวงพระบาง. มรดกโลกหลวงพระบางครอบรอบ 10 ปี : วัดและประวัติศาสตร์. 2005. หน้า 12-18.

เมืองแห่งกษัตริย์ของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ช่วงสมัยนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากประมาณ พ.ศ.2241 หลังจากพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 หรือพระเจ้าไชยองค์เว้ ยกทัพจากเมืองเว้เข้ามาชิงราชสมบัติจากพระยานันทราช แล้วขึ้นเสวยราชย์ที่นครเวียงจันทน์ เจ้ากิง กิจราช และเจ้าอินทโสม พระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเกรงอันตราย จึงพาพระญาติ ฝ่ายเมืองเชียงรุ่งหนีขึ้นมายังเมืองหลวงพระบาง แต่ยังคงถูกพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 ส่ง ‘ท้าวทอง’ พระอนุชาไปชิงและรักษาเมืองหลวงพระบางไว้ เจ้ากิงกิจราชจึงไปขอรับการสนับสนุนจากเจ้าเมือง เชียงรุ่ง ยกทัพกลับมาชิงเมืองหลวงพระบางคืนจากท้าวทองได้ใน พ.ศ.2246¹ และได้แยกการ ปกครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ ตั้งแต่เมืองเชียงคานขึ้นไปถึงผาได และสิบสองจุไท เป็นอาณาจักร ล้านช้างหลวงพระบาง มีราชธานีที่นครหลวงพระบาง แต่ก็ขึ้นตรงต่ออำนาจของธนบุรี และ รัตนโกสินทร์ในลำดับต่อมา เช่นกันกับล้านช้างเวียงจันทน์ และล้านช้างจำปาสัก จนกระทั่งเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสเข้าครอบครองแทนสยามในปี พ.ศ.2436 จึงได้รวบรวมลาวทั้ง 3 อาณาจักรเป็นหนึ่งเดียว คงสถาบันกษัตริย์ไว้เพียงราชวงศ์หลวงพระบาง และกำหนดให้เมืองหลวงพระบางเป็นราชธานีแห่ง กษัตริย์ของราชอาณาจักรลาว²

ระหว่างปี พ.ศ.2246-2435 ก่อนที่ฝรั่งเศสจะเข้ามาปกครอง เป็นช่วงเวลาที่ ราชธานีหลวงพระบางมีความเปลี่ยนแปลงในด้านกายภาพ จากการก่อสร้างวัดวาอารามเป็นจำนวนมากที่สุดในประวัติศาสตร์หลวงพระบาง การสร้างวัดในช่วงนี้มีบันทึกที่ชัดเจน มีทั้งวัดหลวงที่ ถูกสร้างโดยเจ้ามหาชีวิต และวัดราษฎร์ที่สร้างโดยข้าราชการ พ่อค้า คหบดี และสามัญชน วัดเป็น จำนวนมากเหล่านี้ได้สะท้อนถึงบริบททางพุทธศาสนาในเมืองหลวงพระบางได้เป็นอย่างดี

กษัตริย์ผู้สร้างวัดที่สำคัญ คือพระเจ้าอนุรุท กับพระเจ้ามังฆาตุราช ซึ่งวัดของสอง พระองค์ได้กลายเป็นวัดที่มีราชศักดิ์ ที่นครหลวงพระบางเรียกว่า “วัดมีหนอมมีงา” ร่วมกับวัดที่ถูกสร้าง โดยพระเจ้าวิษณุราช พระเจ้าโพธิสารราช และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในช่วงเวลาที่ผ่านมา วัดที่พระเจ้า อนุรุททรงสร้างคือ วัดจอมลี หรือ วัดภูสี (สร้าง พ.ศ.2347) กับวัดใหม่ศรีสุวรรณภูมิาราม (สร้าง พ.ศ. 2339) ตั้งอยู่ริมถนนสายหลักข้างพระราชวัง หลังจากพระเจ้ามังฆาตุราชได้ทรงบูรณะและปรับปรุง

¹ ขณะเดียวกัน ท้าวทอง ก็ได้นำเอาพระบางออกจากเมืองหลวงพระบาง ไปไว้ที่นคร เวียงจันทน์ และพระบางก็ได้ถูกนำไปไว้ที่ธนบุรีพร้อมพระแก้วมรกต เมื่อกองทัพของเจ้าพระยา มหากษัตริย์ศึกแห่งธนบุรีได้ยึดครองเวียงจันทน์ พระบางจึงได้สถิตที่ธนบุรี และ กรุงเทพฯในกาล ต่อมา

² สุรศักดิ์ ศรีสำออง. ลำดับกษัตริย์ลาว. 2545. หน้า 276.

ครั้งใหญ่ในปี พ.ศ.2364 จึงถูกเรียกว่า ‘วัดใหม่ศรีสุวรรณภูมิราม’ วัดแห่งนี้ถูกใช้เป็นวัดสำคัญใน พิธีกรรมบุญปีใหม่ และราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของบรรดาขุนนางและข้าราชการชั้นสูงจนกระทั่ง เปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ.2518 พระเจ้ามั่งชาตุราชได้สร้างวัดอาฮาม (ใน พ.ศ.2365) จาก อารามเดิมที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้สร้างเป็นสถานที่เก็บรักษาพระแก้วมรกต วัดอาฮามได้ครอบทับ อาณาเขตของ ‘หอเทวดาหลวง’ และได้ทำให้เทวดาหลวงกลายเป็นผู้อาศัยในเขตวัดอาฮาม และ กลายเป็นพื้นที่พิธีกรรมของเทวดาหลวง โดยเฉพาะพิธีกรรมคล่าห่อศีเทวดาหลวง ในช่วงวันเพ็ญ เดือนหกของทุกปี ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุดพิธีกรรมหนึ่งสำหรับคนหลวงพระบาง トラบจน ปัจจุบัน

ส่วนวัดราษฎร์ที่ขุนนาง พ่อค้า และประชาชน เป็นผู้สร้าง อาทิ วัดปากคาน สร้างโดยพระยาจันทเทพ (พ.ศ.2280) ในสมัยเจ้ามหาชีวิตอินทโสม วัดสีนูนเฮือง (พ.ศ.2300) สร้างใน สมัยเจ้ามหาชีวิตโชติ कुमार วัดสีมุงคน สร้างโดยเพี้ยก้งมุงคน (พ.ศ.2306) ในสมัยเจ้ามหาชีวิตโชติ कुमार วัดนาก สร้างโดยพ่อบารัง (พ.ศ.2311) ในสมัยเจ้ามหาชีวิตโชติ कुमार วัดแสนสุขาราม สร้าง โดยตาเจ้าเฮ่ง (พ.ศ.2257) ในสมัยเจ้ามหาชีวิตเจ้ากิงกิสราช วัดสีคูนเมือง สร้างโดยพระยาจันทเทพ (พ.ศ.2280) ในสมัยเจ้ามหาชีวิตอินทโสม

ผู้วิจัยกับสาธุใหญ่คำจัน ได้ร่วมกันวิเคราะห์ถึงจำนวนวัดวาอารามที่เพิ่มขึ้น อย่างรวดเร็ว และเป็นจำนวนมากที่สุดในเมืองหลวงพระบาง ในช่วงระยะแรกของการหวนกลับคืน มาของระบบกษัตริย์ พบว่าน่าจะมีสาเหตุมาจาก ‘กษัตริย์ชุดใหม่’ ต้องการแสดงให้เห็นว่าราชวงศ์ ของพระองค์สามารถสืบทอด และสร้างความรุ่งเรืองให้กับราชธานีหลวงพระบางได้ไม่ต่างจาก ราชวงศ์ที่ยิ่งใหญ่ในอดีต ประการสำคัญ ปริมาณของวัดวาอารามที่เพิ่มมากขึ้น ยังแสดงถึงความ มั่งคั่งในระบบเศรษฐกิจของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ที่มีเมืองหลวงพระบางเป็น ‘ราชธานี’

4.3 การรุกรานและทำลายหลวงพระบางของโจรสอ

ระยะเวลาระหว่าง พ.ศ.2248-2436 เป็นช่วงเวลาที่ราชอาณาจักรลาว ตกอยู่ภายใต้ อำนาจของแผ่นดินธนบุรีและรัตนโกสินทร์ ราชอาณาจักรหลวงพระบางได้สวามิภักดิ์ต่อพระเจ้า กรุงธนบุรี ต่อเนื่องมาจนถึงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าสุริยวงศ์ (พ.ศ.2314-2334) เจ้ามหาชีวิต องค์ที่ 6 ของหลวงพระบางในระยะหลัง จากนั้นหลวงพระบางก็อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสยามมา โดยตลอด จนกระทั่งช่วงระยะท้ายสุดของสมัยรัฐจารีต ได้เกิดเหตุการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนผ่านสำคัญ ของเมืองหลวงพระบาง คือการเข้ามาในอาณาจักรลาวและเวียตนามของ “โจรสอ” ซึ่งอยู่ในสมัยพระเจ้า จันทเทพประภาคุณ หรือ พระเจ้าจันทราช ตรงกับสมัยพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของสยาม ประการ สำคัญ การช่วยเหลือเพื่อขับไล่โจรสอ ได้กลายเป็นเงื่อนไขของการช่วงชิงหลวงพระบาง และ

ราชอาณาจักรลาวไปจากสยาม โดยเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของพื้นที่กายภาพเมืองหลวงพระบางในระยะต่อมา

“ฮ่อ” เป็นคำที่ชนเผ่าไทเรียกชาวจีนในมณฑลยูนนานและภาคใต้ของราชอาณาจักรจีน ซึ่งประสบกับความรุนแรงครั้งใหญ่จากกบฏไทผิง และกบฏมุสลิมยูนนาน พวกเขาถูกจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ฉิง มีบัญชาให้ใช้กำลังปราบปรามขึ้นเด็ดขาด กบฏเหล่านี้ได้หนีตายเข้ามาในลาวและเวียดนามเหนือเป็นจำนวนมาก พร้อมกับการรวมกลุ่มเป็นกองโจรออกปล้นสะดม โดยใช้ธงเป็นสัญลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม อาทิ ‘ฮ่อลิวต๋าหยัน’ ใช้ธงดำ ‘ฮ่ออาเจียง’ ใช้ธงแดง ‘ฮ่อยิบมันไต’ ใช้ธงเหลือง และ ‘ฮ่อไกซิง’ ใช้ธงลาย

ด้วยอดีตของพวกเขาคือนักรบผู้เชี่ยวชาญ กอปรกับสภาวะของการหนีตายและต้องดิ้นรนเพื่อสะสมทุนไว้ต่อสู้กับจักรพรรดิ รวมทั้งการแสวงหาพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย เมื่อเปลี่ยนสถานภาพเป็นนักปล้นสะดม จึงกลายเป็นกลุ่มโจรที่โหดร้าย โจรฮ่อสามารถพิชิตกองทัพลาวและเวียดนามได้อย่างง่ายดาย และกระจายไปยังพื้นที่ต่างๆ อย่างรวดเร็ว และได้แผ่อิทธิพลอยู่ในลาวเป็นเวลา 3 ทศวรรษ สร้างความเสียหายให้กับเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมลาวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะได้สร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะการปกครองลาว ซึ่งในที่สุดลาวต้องตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในปี พ.ศ.2436 ดังกล่าวข้างต้น

สำหรับเมืองหลวงพระบางในช่วง 3 ทศวรรษดังกล่าว ได้ถูกทำลายจากกลุ่มโจรฮ่อที่เข้ามาปล้นสะดม ในระยะแรกเป็นกลุ่มฮ่อซางเตอะเข้ามาในสมัยพระเจ้าจันทราช¹ ซึ่งพระองค์สามารถตีได้โจรฮ่อกลุ่มนี้จนแตกพ่ายและทำให้สยามพอใจ ปี พ.ศ.2409 พระเจ้าจันทราชได้ใช้

¹ ในสมัยของพระเจ้าจันทราช อองรี มูโอ นักสำรวจชาวฝรั่งเศสได้เดินทางเข้าสู่หลวงพระบาง เขาออกเดินทางจากสยาม ผ่านเข้าสู่อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์แล้วขึ้นไปเมืองหลวงพระบาง และเสียชีวิตที่เชิงเขาริมฝั่งน้ำคาน ที่บ้านนูน เมืองหลวงพระบางในปี พ.ศ.2404 มูโอได้บันทึกภาพเมืองหลวงพระบางด้วยการวาดภาพ ทำให้เราเห็นลักษณะของ ‘อติตราชธานี’ ในช่วงดังกล่าว พร้อมกันนั้น เขายังได้บรรยายว่า “หลวงพระบางเป็นเมืองเล็กน่าสบาย มีพื้นที่หนึ่งตารางไมล์ มีประชาชนเพียง 7-8 พันคน หรืออาจกล่าวได้ว่ามีขนาดเท่าหมู่บ้านขนาดใหญ่ หรือเมืองเล็ก ๆ” ภาพประกอบและบันทึกความทรงจำของเขา เป็นภาพของกษัตริย์และอุปราช ซึ่งประทับอยู่บนพื้นยกสูง กำลังมีพระราชปฏิสันถารกับตัวเขาที่นั่งอยู่ ส่วนข้าแผ่นดินต่างพากันหมอบอยู่รอบๆ พระองค์ มูโอก็กล่าวว่า มันมิได้เป็นราชสำนักที่ใหญ่โต ความไร้ระเบียบของบ้านเมืองที่มีสาเหตุมาจากพวกฮ่อบุกทำลาย ทำให้หลวงพระบางคู่อ่อนกำลังลงและลดอำนาจการควบคุมเมืองอื่นๆ

โอกาสอันเป็นเสมือนความดีความชอบขอพระราชทานพระบางจากกรุงเทพฯ กลับไปยังเมืองหลวงพระบาง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานคืน ขบวนการอัญเชิญพระบางเดินทางกลับไปถึงนครหลวงพระบางในปี พ.ศ. 2410 พระเจ้าจันทราธิราช โปรดให้มีการเฉลิมฉลองพระบางอย่างยิ่งใหญ่ และให้ช่างสร้างวิหารสำหรับประดิษฐานพระบางไว้ในเขตพระราชวัง

หลังจากพระเจ้าจันทราธิราชสวรรคตในปี พ.ศ. 2414 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการสถาปนาเจ้าอนุวงศ์ โอรสพระเจ้ามั่งคณาธิราชผู้เป็นพระอนุชาของพระเจ้าจันทราธิราช ขึ้นเป็นกษัตริย์ มีราชทินนามว่า “เจ้ามหินทรเทพนิภาธร” แต่พระองค์มักจะเป็นที่รู้จักกันในนาม “พระเจ้าอนุวงศ์” ในสมัยของพระองค์ ได้เกิดสงครามกับพวกฮ่อขึ้นอีกหลายครั้งและรุนแรงกว่าเดิม เกินกว่าจะต้านทานด้วยตนเองได้ สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ส่งกองทัพสยามขึ้นมาปราบปรามและขับไล่ โดยเฉพาะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2417 เป็นต้นมา¹

ครั้นเมื่อเห็นว่าเหตุการณ์สงบดีแล้ว กองทัพสยามจึงถอนกำลังกลับในปี พ.ศ. 2430 แต่ในปีเดียวกันนั้นเอง โจรสอกลับร่วมมือกับเจ้าเมืองไล ซึ่งบุตรชายของเขาถูกกองทัพสยามคุมตัวไว้ที่หลวงพระบาง ยกกำลังไพร่พลผู้ไทและฮ่อประมาณ 1,000 คนเศษ บุกเข้าเมืองหลวงพระบางและยึดคุ้มหลวงไว้ได้ พร้อมกับปล้นสะดมทรัพย์สินอันมีค่าและเผาทำลายสร้างความเสียหายอย่างมากที่สุดในประวัติศาสตร์หลวงพระบาง ราชธานีหลวงพระบางได้สูญเสียพระราชวังไม้และอารามวัดวิษณุราชอันงดงามและยิ่งใหญ่ ขณะที่วัดวาอารามอื่นๆ ก็ถูกทุบทำลายเพื่อค้นหาทรัพย์สมบัติ ‘วิกฤตการณ์’ ครั้งนั้น ได้ตราตรึงอยู่ในความทรงจำ และถูกผลิตซ้ำผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่าของผู้คนจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง มันเป็นความทรงจำทางสังคมที่คนหลวงพระบางแทบทุกคนสามารถเล่าขานได้

การณ์ครั้งนั้น พระเจ้าอนุวงศ์กษัตริย์ผู้ชราภาพได้เสด็จหนีเอาชีวิตรอดอย่างหวุดหวิด พระองค์ได้เขียนหนังสือขอความช่วยเหลืออย่างเป็นทางการต่อออกุสต์ ปาวี รองกงสุลใหญ่ฝรั่งเศส ปาวีได้เสนอขอ “ความคุ้มครองของฝรั่งเศสให้กับหลวงพระบาง” ซึ่งถือเป็นการละเมิดอำนาจอธิปไตยสยามจึงได้ส่งพระยาสุรศักดิ์มนตรี เป็นแม่ทัพใหญ่ขึ้นมาทำหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อย ณ เมืองหลวงพระบางอีกครั้ง พร้อมกันนั้นกษัตริย์สยามยังได้โปรดเกล้าฯ ตั้งเจ้าอุปราชคำสุก โอรสของพระเจ้าอนุวงศ์ขึ้นเป็นกษัตริย์หลวงพระบางแทนพระเจ้าอนุวงศ์ซึ่งชราภาพมาก โดยพระราชทานพระนามว่า “เจ้าสักรินทร์ฤทธิ” แต่ฝรั่งเศสกลับใช้หนังสือที่ได้รับจากพระเจ้าอนุวงศ์ เป็นข้ออ้างใน

¹ Forbes, Andrew and Henley, David. The Haw : Traders of the Golden Triangle. 1977. p. 139-146.

การปกป้องหลวงพระบาง และผนวกลาวเข้ามาเป็นรัฐภายใต้การอารักขาของตน จึงเกิดความขัดแย้งระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ซึ่งในที่สุดสยามก็ได้สูญเสียอำนาจเหนือหลวงพระบาง และราชอาณาจักรลาวโดยรวมให้กับฝรั่งเศส¹

พื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคมของเมืองหลวงพระบางในสมัยรัฐจาริต

จากลักษณะทางธรรมชาติของภูมิภาคที่ประกอบขึ้นเป็น ‘พื้นที่กายภาพ’ ของเมืองหลวงพระบาง นอกจากจะเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมต่อการสร้างบ้านแปงเมือง และการกลายเป็นชุมชนแห่งการค้าขาย ดังได้กล่าวไว้ส่วนต้นของบทนี้แล้วนั้น ‘คน’ ผู้เป็นตัวละครในพื้นที่ทางสังคม ชุมชนแห่งนี้ ได้มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเฉพาะของพื้นที่กายภาพ สะท้อนอัตลักษณ์ ‘คนหลวงพระบาง’ ผ่านจินตนาการและปฏิบัติการต่อพื้นที่กายภาพ ดังนี้

1. วัดกับแนวการไหลของแม่น้ำโขงและสายน้ำคาน : ความหมายและการใช้พื้นที่ ‘เมือง’ ในสมัยรัฐจาริต

เอกสารเรื่อง ‘การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้าน’ ของ ‘ห้องกรมรดกหลวงพระบาง’²

ได้อ้างถึงการค้นคว้าของ Sophie Clement- Charpentier กับ Pierre Clement ผู้ศึกษาลักษณะรูปแบบการตั้งชุมชนของคนหลวงพระบางสมัยโบราณ ก่อนที่จะมีการ ‘ตัดถนน’ ตามจินตนาการของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส Charpentier และ Clement ได้อธิบายการตั้งถิ่นฐานของคนหลวงพระบางในอดีตว่ามีความสัมพันธ์กับแนวการไหลของสายน้ำโขง โดยเฉพาะการวางทิศทางของตัวเรือน ซึ่งโดยทั่วไปแล้วคนหลวงพระบางจะตั้งเรือนกระจายไปตามแนวการไหลของน้ำ ชุมชนของชาวหลวงพระบางจึงถูกสายน้ำเป็นตัวกำหนดผังเมือง ขณะที่ทิศทางการปลูกเรือนก็สัมพันธ์กับแนวการไหลของสายน้ำโขงเช่นกัน การให้ความสำคัญกับสายน้ำ แนวการไหลของแม่น้ำโขงจึงเป็นตัวกำหนดทิศทางใหม่ของคนหลวงพระบางคือ “ทิศมาทิศไป” หรือ “ทิศหัวน้ำกับทิศหางน้ำ” และด้วยแม่น้ำโขงเป็นตัวกำหนดเส้นแกนกลางของเมืองให้ขนานไปกับสายน้ำ ดังนั้น รูปแบบผังเมืองหลวงพระบางจึงมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากการตั้งเมืองของชาวลาวลุ่มทั่วไป กล่าวคือ ชาวหลวงพระบางได้กำหนด

¹ แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณฤทธิ เฮอร์มอนต์. 2547. หน้า 42.

² สำนักงานมรดกหลวงพระบาง. การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้าน. 2000. ไม่มีเลขหน้า.

พื้นที่ส่วนปลายแหลม ซึ่งเป็นจุดบรรจบระหว่างน้ำโขงกับน้ำคานเป็นพื้นที่กำหนดหัวน้ำและให้ความหมายเป็น ‘หัวบ้าน’ หรือ ‘หัวเมือง’ ซึ่งอยู่คนละด้านกับ ‘หางน้ำ’ หรือ ‘หางบ้าน’ หรือ ‘หางเมือง’ ที่อยู่ถัดไปด้านล่างตามแนวการไหลของสายน้ำดังกล่าว

Charpentier กับ Clement ยังได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การกำหนดพื้นที่ปลูกเรือนและทิศทางของเรือนหลังหนึ่งๆ จะต้องสอดคล้องกับแนวการไหลของสายน้ำโขงเช่นกัน สายน้ำจะกำหนด ‘ทิศนอน’ ของคน ซึ่งต้องให้ตั้งฉากกับแนวไหลของสายน้ำ นอกจากนั้น คนหลวงพระบางยังไม่ต้องการให้ศีรษะของตนไปอยู่ด้านเท้าของเรือนข้างเคียง ดังนั้น ถ้าหากคนอยู่บ้านข้างเคียงนอนหันเข้ามาทางบ้านตน พวกเขา ก็จะนอนหันเท้าเข้าหากัน และมักจะสร้างเรือนครัวและชานเรือนให้หันมาทางทิศเดียวกันกับเรือนหลังอื่น จึงไม่ค่อยมีการปลูกบ้านที่ด้านหัวเรือนของบ้านที่ปลูกก่อน ดังนั้น การกำหนดทิศและวิธีการใช้ชีวิตในเรือนแต่ละหลัง นอกจากจะคำนึงถึง ‘ทิศของน้ำ’ แล้ว ยังต้องมีความสัมพันธ์กับเรือนและการใช้ชีวิตของคนในเรือนข้างเคียงของตนด้วย

นอกจากนี้ Charpentier กับ Clement ยังเชื่อว่า ชาวหลวงพระบางจะตั้งเรือนหลังแรกไว้ที่ปากน้ำ แล้วตั้งเรือนหลังต่อๆ ไปกระจายไปตามทิศทางไหลของสายน้ำใหญ่ กรณีดังกล่าว ผู้ศึกษาทั้งสองต้องการอธิบายว่า การตั้งชุมชนและการขยายชุมชนของเมืองหลวงพระบางในอดีตนั้น เริ่มตั้งแต่กลุ่มชุมชนในเขตปลายแหลมซึ่งก็คือเขต ‘บ้านหัวคอง’ ในอดีต หรือเขต ‘บ้านวัดเซียงทอง’ ในปัจจุบัน แล้วตั้งเรือนหลังอื่นกระจายไปตามพื้นที่ที่ทอดยาวไปกับสายน้ำโขง

ผู้วิจัยไม่เห็นด้วยกับแนวข้อสรุปส่วนท้ายของ Charpentier กับ Clement เช่นเดียวกันกับสาธุใหญ่คำจันและพ่อหล้า เพิ่งสะหวัด ซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสสนทนากับท่านทั้งสองที่กุฎิสาธุใหญ่คำจัน ณ วัดแสนสุขารามในช่วงค่ำหลังจากสาธุใหญ่ทำวัตรเย็นแล้วเสร็จอยู่เสมอ วันหนึ่งผู้วิจัยได้นำเอาข้อเขียนเกี่ยวกับการอธิบายพื้นที่ชุมชนโบราณของนักวิชาการข้างต้นเป็นประเด็นสนทนา สาธุใหญ่กับพ่อหล้าเห็นด้วยกับการอธิบายว่า ในอดีตนั้นการสร้างเรือนของคนหลวงพระบางจะหันหน้าเรือนข้างที่มีเฉลียงบ้าน ไปยังท่าน้ำ และเรือนหลังอื่นๆ ก็มักจะสร้างบนพื้นที่ถัดๆ กันไป โดยมักจะยึดพื้นที่ตาม ริมฝั่งน้ำก่อน ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่ต้องใช้น้ำอุปโภคและบริโภค

อย่างไรก็ตาม ผู้อาวุโสทั้งสองยืนยันถึง วิธีคิดอีกอย่างหนึ่งในการตั้งชุมชนนอกจากสายน้ำแล้วคือ ‘วัด’ ทั้งนี้เพราะว่า ยังมีคนหลวงพระบางอีกกลุ่มใหญ่ที่ปลูกเรือนรายรอบวัดเพื่ออุปัฏฐากพระภิกษุสงฆ์และวัดวาอาราม ดังนั้น คนที่สร้างเรือนอยู่ใกล้วัดตามนัยยะของสาธุใหญ่กับพ่อหล้าก็ถือว่าเป็นคนเก่าแก่ของเมืองหลวงพระบาง เช่นเดียวกันกับคนที่ปลูกเรือนอยู่ริมฝั่งน้ำ กระนั้น ผู้อาวุโสทั้งสองก็ไม่เชื่อว่า คนหลวงพระบางจะเริ่มปลูกเรือนหลังแรกตั้งแต่ส่วนหัวแหลมหรือหัวน้ำจนเต็มก่อน แล้วจึงกระจายไปยังส่วนอื่นๆ ทั้งนี้เพราะว่า ในแต่ละส่วนของพื้นที่ริมฝั่งน้ำ

โจงและฝิ่งน้ำคาน เป็นชุมชนของคนที่มีอาชีพแตกต่างกัน เช่น ชาวบ้านเชียงทองส่วนใหญ่เป็นข้าราชการ พ่อค้าเรื่อถ่อ และชาวประมง ขณะที่ชาวคุ้มบ้านวัดธาตุน้อย ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ถัดจากภูสี ไปตามแนวการไหลด้านล่างของน้ำโจง เป็นชุมชนของกลุ่มช่างเงิน ส่วนชุมชนบ้านวัดอาไฟที่ปลูก เรือนดินน้ำคาน พวกเขาเป็นกลุ่มคนทำขนมเงินที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำคานในการผลิตขนมเงิน

อย่างไรก็ตาม กลุ่มบ้านเรือนของชุมชนทั้งริมฝิ่งน้ำและรายรอบวัด ก็จะเชื่อมต่อกัน ด้วยเส้นทางเดินเท้า ไปยังวัด เรือน และทำน้ำ เรียกว่า “ทางย่าง” และทางเดินตั้งแต่บรรพกาลที่ยัง ปรากฏให้เห็นในหลวงพระบางตราบปัจจุบัน ก็คือชุมชนในหมู่บ้านอาไฟนั่นเอง

2. อาณาเขตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัด และการทำมาหากิน : วิธีคิดในการจำแนกเขตเมือง ตามโลกทัศน์เดิมของคนหลวงพระบาง

คนหลวงพระบางในอดีต มีวิธีการอธิบายพื้นที่ของตนด้วยการจัดกลุ่ม และกำหนด เขตพื้นที่เป็น 3 แบบ คือจำแนกด้วยอาณาเขตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ วัด และการทำมาหากิน การให้ความหมาย ของพื้นที่ในมิติสังคมข้างต้น ยังเป็นที่รู้จักกันดีในกลุ่มคนหลวงพระบางรุ่นเก่า แม้ว่าเมืองหลวงพระบาง จะดำเนินผ่านช่วงรัฐชาติสมัยใหม่ ตั้งแต่สมัยอาณานิคมเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ที่ได้มีการแบ่งเขต พื้นที่หลวงพระบางด้วยวิธีการต่างๆ นานา ไม่ว่าจะเป็นการแบ่งเขตตามการปกครองของภาครัฐ วรรคโลก และเขตพื้นที่ของการท่องเที่ยว ซึ่งต่างเป็นการจำแนกที่ทับซ้อนบนพื้นที่ดั้งเดิม

ดังนั้น เขตที่ปรากฏในการจำแนกของบรรพชนชาวหลวงพระบางข้างต้น แท้จริง แล้ว ก็คือเขตชุมชนดั้งเดิมของเมืองหลวงพระบาง ซึ่งก็คือพื้นที่ “เขตอนุรักษณ์วรรคหลวงพระบาง” ของสำนักงานวรรคโลกในปัจจุบัน ดังนี้

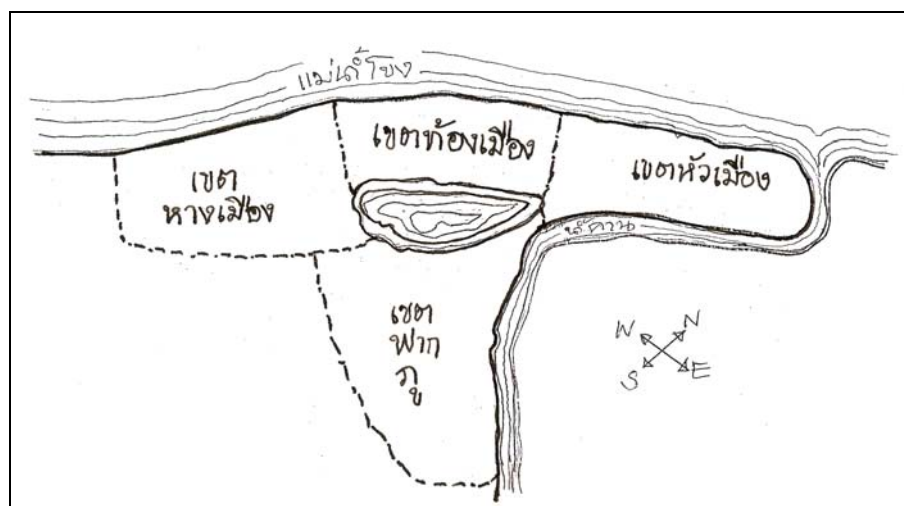
2.1 เจ็ดสบเจ็ดเชียง : ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่เมืองกับสายน้ำ

คำว่า ‘สบ’ ในความหมายของคนหลวงพระบาง หมายถึงบริเวณที่สายน้ำ บรรจบกัน ดังนั้นการกำหนดขอบเขตหลวงพระบาง ซึ่งได้ใช้จุดบรรจบของสายน้ำและร่องน้ำเป็น ขอบเขตว่ามี 7 สบ คือ สบคาน (น้ำคาน-น้ำโจง) สบดง (น้ำดง-น้ำโจง) สบอู (น้ำอู-น้ำโจง) สบเชียง (น้ำเชียง-น้ำโจง) สบลิ้ม (น้ำลิ้ม หรือห้วยลิ้มอยู่บริเวณบ้านจานใต้ไหลลงน้ำโจงที่ฝิ่งเชียงแมน) สบโอบ (น้ำโอบ น้ำโจง) และ วัดสบ ซึ่ง ‘วัดสบ’ เป็นชื่อยกเว้นที่ไม่เกี่ยวกับการเป็นจุดบรรจบของ สายน้ำ แต่คน หลวงพระบางได้เอาชื่อวัดสบ ซึ่งเป็นพื้นที่ทางศาสนา ที่มีความหมายว่าเป็นสถานที่ ที่คนมา ‘สบ’ หรือพบปะกัน เข้ามารวมไว้ในความหมายของ 7 สบด้วย ทั้งนี้ เพราะว่าโดยปกติแล้ว วัดเป็นพื้นที่สาธารณะที่คนหลวงพระบางได้ใช้เป็นสถานที่มาพบปะหรือ “สบ” กันมากกว่าสถานที่ อื่นของเมือง

นอกจากจุดบรรจบกันของสายน้ำและวัด อันเป็นที่ตั้งและเขตหมายของเมืองหลวงพระบางแล้ว พื้นที่ภายในอาณาเขตดังกล่าว ได้มี “จุ่ม” หรือกลุ่มชุมชนของคนในเขตหลวงพระบางและปริมณฑล ที่มักจะปรากฏเป็นกลุ่มๆ เรียกว่า ‘เชียง’ สำหรับเมืองหลวงพระบางประกอบด้วย 7 เชียง คือ เชียงแมน เชียงเหล็ก เชียงทอง เชียงม่วง เชียงดง เชียงกลาง และเชียงแก้ว ซึ่งแต่ละ ‘เชียง’ นั้นได้ใช้จุดของวัดเป็นศูนย์กลางหรือตัวกำหนด

คนหลวงพระบางจะมีพิธีกรรมบูชาเจ็ดสเบ็ดเชียง ซึ่งเป็นการบูชาสถานที่ข้างต้น ในเดือนเก้า เรียกว่าการ “เฮ็ดบุญเจ็ดสเบ็ดเชียง” นอกจากนี้ ในช่วงบุญปีใหม่ในอดีตจะมีการบูชาพื้นที่เจ็ดสเบ็ดเชียงเช่นกัน ซึ่งเป็นการบูชากันทั้งชุมชน ตั้งแต่ผู้อาวุโสจนถึงเด็กๆ แต่ปัจจุบันการบูชาพื้นที่ดังกล่าวได้ถูกเลิกสืมนำไป จึงเหลือไว้แต่ความทรงจำของคนหลวงพระบางรุ่นเก่าเพียงไม่กี่คน ที่ยังคงทำพิธีบูชา “สบ” และ “เชียง” ที่อยู่ในเขตชุมชน เชื่อมโยงความทรงจำของตนเองกับรัฐจารีต¹

ภาพประกอบ 8 ผังพื้นที่กายภาพของเมืองหลวงพระบาง ที่ถูกกำหนดด้วยสายน้ำโขง และน้ำคาน แบ่งชุมชนออกเป็นรูปสามเหลี่ยม โดยมีภูสีเป็นแกนกลาง

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ และหล้า เฟ็งสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2548.

2.2 หัวเมือง กลางเมือง หางเมือง และ ฟากภู : พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่พิธีกรรม ที่มีสายน้ำและภูติเป็นลิ่งกำหนด

สำหรับการเรียกนามพื้นที่กายภาพว่า เขตหัวเมือง กลางเมือง หางเมือง และ ฟากภูนั้น เป็นผลมาจากลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เมืองหลวงพระบาง ที่มีโครงสร้างเป็นแหลม ยื่นยาวตามแนวการไหลของสายน้ำโขงและการบีบรัดของสายน้ำคาน มีภูเขาขนาดเล็กอยู่ใจกลาง เมือง ส่งผลต่อรูปร่างของผังเมืองที่ยาวแหลมไปตามรูปร่างของพื้นที่กายภาพ จึงส่งผลต่อการอยู่อาศัยและการแบ่งกลุ่มชุมชนใน ตัวเมืองเป็นเขตหัวเมือง กลางเมือง หางเมือง และฟากภูดังกล่าวข้างต้น

นอกจากนี้การจำแนกพื้นที่ข้างต้น ยังมีความสัมพันธ์กับการอธิบายเขตวัดซึ่ง ถูกเรียกว่า ‘คณะวัด’ แบ่งเป็น 4 เขตไปพร้อมกัน คือ วัดในกลุ่มของคณะเหนือ คณะกลาง คณะใต้ และ คณะฟากภู วัดในกลุ่มของคณะเหนืออยู่เขตหัวเมือง มีวัดเชียงทองเป็นศูนย์กลาง คณะกลางอยู่ในเขต กลางเมือง มีวัดใหม่ศรีสุวรรณภูมิรามเป็นศูนย์กลาง คณะใต้อยู่ในเขตหางเมืองมีวัดธาตุน้อยหรือวัด มหาธาตุราชวรวิหารเป็นศูนย์กลาง ส่วนคณะฟากภูอยู่ในเขตฟากภู มีวัดวิษณุราชเป็นศูนย์กลาง

สาธุใหญ่คำจันอธิบายว่า การกำหนดเขตคณะวัด ที่สัมพันธ์กับเขตหัวเมือง กลางเมือง หางเมือง และฟากภู มีความหมายเชิงปฏิบัติการในพิธีกรรมบุญปีใหม่มาตั้งแต่บรรพกาล เพราะได้มีประเพณีการแห่ขอ ซึ่งเป็นการเดินหัวเมือง-หางเมืองที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ก่อนสมัยอาณาจักร ที่เชื่อมโยงกับโลกทัศน์การแบ่งเขตชุมชนตามลักษณะกายภาพและคณะวัดเข้ามาเกี่ยวข้อง แม้ ปัจจุบัน คนหลวงพระบางรุ่นเก่าก็ยังคงจำแนกเขตพื้นที่วัดและชุมชน ตามโลกทัศน์เดิมที่สืบทอดมา ตั้งแต่บรรพชนของพวกเขา

ผู้วิจัยเคยเฝ้าถามถึงที่ตั้งเรือนของผู้อาวุโสหลายท่านว่าอยู่ในส่วนใดของเมือง หากเป็นผู้อาวุโสที่เป็นคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ท่านจะตอบว่าอยู่ในเขต หัวเมือง กลางเมือง หางเมือง หรือฟากภู ตรงกันข้ามกับคำตอบที่ได้จากผู้อาวุโสที่มีใช้คนหลวงพระบางรุ่นเก่า หรือเป็นคนหลวงพระ บางรุ่นใหม่ มักจะระบุชื่อบ้านที่ปรากฏในทะเบียนของฝ่ายปกครอง หรือไม่ก็มักจะตอบว่าตนอยู่ “ใน” หรือ “นอก” เขตอนุรักษ์มรดกโลกเป็นสำคัญ

2.3 ปากเมือง ท้องเมือง ก้นเมือง : การกำหนดพื้นที่ตามโลกทัศน์แห่งการทำมาหากิน

นอกจากการอธิบาย ‘พื้นที่’ ของเมืองตามกรณีข้างต้นแล้ว คนหลวงพระบาง ใน ‘อดีต’ ยังมีการจำแนกพื้นที่หลักด้วยการยึดโยงกับสายน้ำโขง ในมิติของการค้าขายที่สัมพันธ์กับ การคมนาคมทางน้ำ โดยได้ตัดส่วนของฟากภูออกไป การจำแนกดังกล่าวได้เปรียบเทียบกับ ‘เมือง’ กับ ร่างกายมนุษย์ คือ ปาก ท้อง และก้น กล่าวคือ พื้นที่ส่วนแหลมของตัวเมืองและปากน้ำคาน เป็นส่วน ที่ถูกให้ความหมายว่า ‘ปากเมือง’ ตรงกับพื้นที่ในส่วนที่เรียกว่า ‘หัวเมือง’ พื้นที่ส่วนปากเมือง ถูก

อธิบายว่า เป็นทำเลที่เหมาะสมต่อการทำมาหากินและค้าขาย ซึ่งถ้าพิจารณาในการดำรงอยู่ของผู้คนดั้งเดิมจะพบว่า ‘ปากเมือง’ เป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์และสะดวกสบายที่สุดของเมือง อันเกิดจากการถูกสายน้ำขนาบไว้ทั้งสองข้าง ขณะที่ ความกว้างของแหลมก็มีขนาดเพียง 250 เมตร ผู้คนจึงสามารถเดินข้ามไปมาระหว่างฝั่งน้ำโขงและน้ำคานได้อย่างง่ายดาย

ส่วน ‘ท้องเมือง’ เป็นพื้นที่ส่วนที่อยู่ถัดลงไปตรงกับพื้นที่ในความหมายของส่วน ‘กลางเมือง’ เมื่อพิจารณารูปร่างจากแผนที่ พื้นที่ส่วนนี้จะโป่งยื่นออกมาสู่สายน้ำโขง คล้ายท้องของสัตว์ตั้งครกที่ยื่น โย้ออกมา ปัจจุบันคือพื้นที่ของเขตบ้านเชียงม่วน บ้านจุมหม่อง และเขตบ้านป่าขาม ท้องเมืองถูกอธิบายว่าเป็นพื้นที่รองรับการค้าขายของหลวงพระบางมาตั้งแต่สมัยรัฐจาริตเหมาะสมกับการค้าขาย เรือเล็ก เรือใหญ่สามารถเทียบชายฝั่งได้โดยตลอด และหากพิจารณาหลวงพระบางด้วยมิติเศรษฐกิจจะพบว่า พื้นที่ส่วนท้องเมือง เป็นเขตเศรษฐกิจของหลวงพระบางมาตั้งแต่ บรรพกาล โดยเฉพาะ “ตลาดหม้อ” ซึ่งเป็นตลาดขายหม้อดินเผาเนื้อพรุนของชาวบ้านพันหลวงที่นำหม้อเข้ามาค้าขายมาวางจำหน่ายที่ตลาดหม้อ ซึ่งมีประชาชนและพ่อค้าแม่ขายจากต่างถิ่นถ่อเรือมาซื้อ ไปใช้สอยและจำหน่ายต่ออีกทอดหนึ่ง

สำหรับส่วน ‘ก้นเมือง’ เป็นพื้นที่เดียวกันกับส่วนของ ‘หางเมือง’ ในปัจจุบันคือชุมชนบ้านวัดธาตุและบ้านป่าขาม พื้นที่ส่วนนี้ถูกให้ความหมายว่าเป็นเขตของการทำมาหากินที่ฝืดเคือง จึงเป็นพื้นที่ที่ไม่เหมาะต่อการทำมาหากิน แต่จากการที่ผู้วิจัยพิจารณาพื้นที่กายภาพของ ‘ก้นเมือง’ พบว่า ฝั่งโขงบริเวณนี้เป็นตลิ่งชัน ไม่มีชายฝั่งเหมือนกับสองเขตแรก จึงไม่เหมาะสมในการตั้งเพิงค้าขายและเข้าเทียบฝั่งของเรือไม่ว่าเรือเล็กหรือเรือใหญ่ สาธุใหญ่คำจันยังได้อธิบายเสริมว่า ครั้งสมัยของ “พ่อเต่ามอน-แม่เต่ามอน” หรือ สมัยปู่ย่าตายาย และสมัยคุณพ่อคุณแม่ของท่านรวมทั้งสมัยก่อนที่หลวงพระบางจะตกอยู่ในกระแสของความทันสมัยอย่างปัจจุบัน ในยามที่ลูกหลานจะเลือกตำแหน่งพื้นที่เพื่อการทำมาหากิน ผู้อาวุโสมักจะพิจารณาเขตพื้นที่จากมุมมองปากเมืองท้องเมือง และก้นเมือง ประกอบการให้ความเห็นกับลูกหลานเสมอ ถ้าเป็นส่วนของปากเมืองและท้องเมืองถือว่าเป็นทำเลที่ดี แต่ก้นเมืองเป็นพื้นที่ทำมาค้าขายไม่ก้าวหน้า

อย่างไรก็ตาม การจำแนกพื้นที่ของเมืองตามอวัยวะ ปาก ท้อง และก้น เป็นการจัดแบ่งเขต ทำมาหากินในบริบทของการค้าขาย ที่สะท้อนให้เห็นว่าชุมชนหลวงพระบางในอดีตเป็นพื้นที่ทางสังคมของพ่อค้าแม่ขาย ที่ระบบเศรษฐกิจยึดโยงอยู่กับการเดินทางด้วยเรือและสายน้ำโขงเป็นสำคัญ

สรุป

หลวงพระบางในบริบทของรัฐจารีต เป็นพื้นที่ของการ ‘นิยาม’ และ ‘ช่วงชิงความหมาย’ ที่หลากหลายชุด ซึ่งถูกประทับลงบนพื้นที่กายภาพที่มีลักษณะเฉพาะตัว จากการเป็นพื้นราบขนาดเล็กวางตัวอยู่ในแอ่งเขาที่ถูกขนาบข้าง และกำหนดขอบเขตด้วยเส้น ทางการไหลของสายหลักและสายน้ำสาขา ลักษณะการข้างต้นได้กลายเป็นส่วนประกอบสำคัญในการกำหนดลักษณะทางสังคมของผู้คน ให้เป็นสังคมของนักการค้าที่พึ่งพาสายน้ำ อย่างไรก็ตาม ‘ผู้คน’ ดังกล่าวนี้นี้ ต่างมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ด้วยจินตนาการที่แตกต่าง โดยเฉพาะการประดิษฐ์สร้างพื้นราบขนาดเล็กให้กลายเป็น ‘พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์’ หรือ พื้นที่สักการะ มาตั้งแต่ยุคก่อนชนชาติลาวจะมีอำนาจเหนือดินแดน เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของในฐานะผู้มีอำนาจ ซึ่งต้องแสดงออกด้วยจินตนาการและปฏิบัติการต่อพื้นที่ในลักษณะการที่ ‘เหนือกว่า’ ชนกลุ่มเดิม หรือผู้ปกครองชุดเดิมมาเป็นลำดับ ทั้งด้วยเทคนิควิธีการสร้างนิทาน ตำนาน และพิธีกรรม โดยเฉพาะกรณีการเชื่อมโยงกับตำนานขุนบรมราชริราช และการกำเนิดมนุษย์ ของกลุ่มชนชาติลาวเข้ามาผนวกกับพื้นที่ทางกายภาพของ ‘เมืองชะวา’ เพื่อแสดงให้เห็นว่าตนเป็นชนชาติที่ ‘เหนือกว่า’ กลุ่มชะวา ส่งผลต่อการเกิด ‘สวนแดง’ และการเดินหัวเมืองหางเมืองเพื่อขึ้นฟ้าขึ้นแดง

ขณะเดียวกัน ครั้นเมื่อพระเจ้าฟ้างุ้ม ในฐานะผู้ปกครองชุดใหม่เข้ามาครอบครอง ‘ราชธานีเชียงทอง’ ก็ได้ใช้ ‘พุทธศาสนา’ ในความหมายของสิ่งที่เหนือกว่าเข้ามา ‘วางทับ’ สวนแดงและความเชื่อชุดเดิมของคนเชียงทอง กระนั้นพุทธศาสนาก็ไม่สามารถเบียดขับและสลาย ‘จินตนาการชุดเดิม’ ที่ได้กลายเป็น ‘ความทรงจำทางสังคม’ โดยเฉพาะผีบรรพชนและนาคาออกจากคนเชียงทองไปได้ จึงเกิดกระบวนการควมรวมจินตนาการชุดเดิม เข้ามาไว้ในบริบทของพุทธศาสนา กลายเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่หลวงพระบางที่ถูกผลิตซ้ำผ่านประเพณีพิธีกรรม ด้วยปฏิสัมพันธ์ของตัวละครที่มีระดับชั้นทางสังคมอันแตกต่าง ตั้งแต่ระดับกษัตริย์จนถึงสามัญชน จนกระทั่งสิ้นสุดยุคสมัยรัฐจารีต

หลวงพระบางในสมัยรัฐจารีต จึงกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมซึ่งมีระดับชั้นที่แตกต่าง พวกเขากลายเป็นตัวละครที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายใต้ระบบเศรษฐกิจของการเป็นชุมชนการค้าขาย ระบบสังคมของการเป็นราชธานีแห่งราชอาณาจักร และภายใต้เงื่อนไขของพุทธศาสนาที่ควมรวมผีบรรพบุรุษ นาคาคติ และความเชื่ออื่นเข้ามาไว้ในร่มเงาแห่งตน โดยใช้ ‘พิธีกรรม’ อันหลากหลายเป็นเทคนิควิทยาของการธำรงการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างผู้คนที่แตกต่างระดับชั้นและ ‘สิ่งเก่า’ กับ ‘สิ่งใหม่’

บทที่ 3

พื้นที่เมืองหลวงพระบางในบริบทของรัฐชาติสมัยใหม่

ในบทนี้ผู้วิจัยมีเป้าหมายนำเสนอ ‘พื้นที่เมืองหลวงพระบาง’ ในบริบทของรรัฐชาติสมัยใหม่ (Modern Nation State) ก่อนที่รัฐชาติลาวจะสร้างนโยบายจินตนาการใหม่ ทำให้ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ตกอยู่ในบริบทของกระแสโลก ผู้วิจัยได้จำแนกนำเสนอเป็น 2 ช่วงเวลาสำคัญ คือ เมืองหลวงพระบาง ในบริบทราชธานีแห่งราชอาณาจักรลาว กับบริบทของรรัฐชาติสังคมนิยมที่เข้มงวดกวดขัน ซึ่งทั้ง 2 ส่วนจะเป็นรากฐานการทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงพื้นที่กายภาพ และ ‘อดีต’ โดยเฉพาะ ‘ราชอดีต’ ที่เป็นคู่ตรงกันข้ามกับ ‘สังคมนิยม’ ที่เข้มงวดกวดขันในลำดับถัดมา

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกโครงสร้างเนื้อหาภายในบท ดังนี้

1. เมืองหลวงพระบาง : ราชธานีแห่งราชอาณาจักรลาว (อาณานิคม-ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง)
 - 1.1 ภาพรวมประวัติศาสตร์พื้นที่หลวงพระบางสมัยรัฐชาติสมัยใหม่
 - 1.2 พื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคมเมืองหลวงพระบางสมัยอาณานิคมและราชอาณาจักร
 - 1.3 พื้นที่พิธีกรรมเมืองหลวงพระบางสมัยอาณานิคมและราชอาณาจักร
2. เมืองหลวงพระบาง : ราชธานีแห่งความทรงจำ (หลวงพระบางในบริบทรรัฐชาติสังคมนิยมที่เข้มงวดกวดขัน พ.ศ.2518-2529)
3. สรุป

เมืองหลวงพระบาง : ราชธานีแห่งราชอาณาจักรลาว (อาณานิคม-ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง)

1. ภาพรวมประวัติศาสตร์พื้นที่หลวงพระบางในสมัยรัฐชาติสมัยใหม่
หลังจากลาวทั้ง 3 อาณาจักร (หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาสัก) ตกอยู่ใต้การปกครองของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสตั้งแต่ พ.ศ.2436 เป็นต้นมา ฝรั่งเศสได้ผนวกลาวเป็น 1 ใน 5 ของเขตปกครองอินโดจีน ร่วมกับเขมร ตองแกง อันนัม และโคชินจีน หลวงพระบางถูกฝรั่งเศสกำหนดให้เป็นเขตในอารักขา (Protectorate) ทางตอนเหนือ ซึ่งหมายถึงเขตปกครองโดยทางอ้อม ขณะที่ทางตอนกลางและตอนใต้จะถูกปกครองในฐานะอาณานิคมโดยตรง แต่ในปี พ.ศ.2442 หลวงพระบางก็ได้ถูกปกครองเป็นหน่วยการปกครองเดียวกันกับอาณานิคมส่วนอื่นของฝรั่งเศส กระนั้น ฝรั่งเศส

ก็ยังคงดำรงความเป็น ‘ราชนคร’ หรือเมืองที่ประทับของเจ้ามหาชีวิตหลวงพระบางที่ถูกยกกระดืบให้เป็น ‘กษัตริย์’ แห่งราชอาณาจักรลาวทั้งประเทศ

ในช่วงระยะเริ่มต้นของการเข้ามา ‘อารักขา’ ระหว่าง พ.ศ.2436-2438 ฝรั่งเศสได้แต่งตั้งให้ออกุส ปาวิ เป็นข้าหลวงใหญ่ประจำลาว เขาได้ถอดพระเจ้าอุนคำกษัตริย์ผู้ชราภาพและประชวรแล้วสถาปนาเจ้าราชบุตรคำสุก หรือพระเจ้าสักรินทรฤทธิ์ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน และประกาศว่า “ข้าพเจ้าขอยืนยันว่า ตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ของเจ้านายลาวทุกพระองค์ในปัจจุบันล้วนเป็นกรรมสิทธิ์ของฝรั่งเศสทั้งสิ้น” และเดือนธันวาคม พ.ศ.2438 บูลโลช (Bulloche) ข้าหลวงประจำภาคเหนือผู้ทำหน้าที่สืบต่อจากปาวิ ได้ทำสัญญากับกษัตริย์องค์ใหม่ มอบอำนาจให้พระองค์บริหารราชการทั่วไปในราชอาณาจักร ด้วยโครงสร้างการปกครองแบบจารีตประเพณี ฝรั่งเศสได้แบ่งกำไรจากการค้าฝิ่นและภาษีที่เก็บได้ ให้กับท้องพระคลังหลวงหลวงพระบาง อันเป็นไปตามข้อตกลงที่อยากจะทำการตรวจสอบ¹

อย่างไรก็ตาม บริบทสำคัญของเมืองหลวงพระบางระยะนี้ก็คือ การปะทะและประสานกัน ระหว่าง ‘พื้นที่’ ในโลกทัศน์ของคนท้องถิ่น (Local World) กับ ‘คนตะวันตก’ ที่ถูกนำเข้ามาโดยเจ้าอาณานิคม กอปรกับช่วงสุดท้ายสมัยรัฐจารีต เมืองหลวงพระบางตกอยู่ในสภาพที่พังพินาศจากการเผาทำลายของโจรสลัด สร้างความสูญเสียให้กับพื้นที่กายภาพที่สำคัญ อาทิ พระราชวัง ศาสนสถาน วัดอาราม ตำหนักราชินิกุล รวมทั้งบ้านเรือนประชาชนก็อยู่ในสภาพที่ย่อยยับไม่ต่างกัน ฝรั่งเศสจึงถือโอกาสแสดงบทบาทในฐานะเจ้าอาณานิคม ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงพื้นที่หลวงพระบาง ส่งผลต่อการช่วงชิง และแลกเปลี่ยนความหมายกับโลกทัศน์เดิมของท้องถิ่น ขณะเดียวกันกษัตริย์แห่งหลวงพระบางก็ได้ถือโอกาสทำการฟื้นฟูราชธานีครั้งใหญ่ โดยเฉพาะในสมัยเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ กับศรีสว่างวัฒนา ส่งผลให้เกิดช่างศิลป์แห่งราชสำนักทุกสาขา พวกเขาได้ฝากผลงานที่ตกทอดเป็น ‘มรดก’ ให้กับเมืองหลวงพระบางในระยะต่อมา ประการสำคัญราชศิลปินเหล่านี้จำนวนหนึ่งยังมีชีวิตอยู่ และมีอิทธิพลต่อหรือฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม (Reinventing of Tradition) ในปัจจุบันด้วย

¹แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณฉวี เสียมอนต์. 2547. หน้า 49-52.

การเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่ ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม คือ การประดิษฐ์สร้าง โครงสร้างใหม่ของผังเมือง รูปแบบ เทคนิค และทิศทางการปกครอง และการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ ทางสังคม การที่มี ‘คนอื่น’ เข้ามาเป็นส่วนผสมด้วยเงื่อนไขของอาณานิคม ประกอบด้วยคนฝรั่งเศส คนเวียดนาม และคนจีน กระนั้นก็ตาม ระยะเวลาของช่วงสมัยนี้ หลวงพระบางก็ได้ผ่นไปตาม บริบททางการเมืองระดับสากล ที่มีความสัมพันธ์กับสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นได้เข้ายึดครองอินโดจีน ซึ่งอยู่ภายใต้อาณานิคมฝรั่งเศสในปี พ.ศ.2484 ขณะเดียวกันไทยก็ย้อนกลับเข้ายึดดินแดนฝั่งขวา แม่น้ำโขงบางส่วนที่ถูกฝรั่งเศสเอื้อนไป ในช่วงระยะแรกของการช่วงชิงการครอบครองลาว ขณะที่ ดูเหมือนว่าฝรั่งเศสกำลังเพื่อยงพลังและสูญเสียอำนาจในอินโดจีน พระเจ้าศรีสว่างวงศ์ในฐานะ กษัตริย์แห่งราชอาณาจักรลาว ก็ได้ทรงประกาศเอกราชจากฝรั่งเศสในเดือนเมษายน พ.ศ.2488 แต่ลาว ก็อยู่ในบริบทประเทศเอกราชเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ เมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลงโดยฝ่ายสัมพันธมิตร ที่มีประเทศฝรั่งเศสเป็นหนึ่งในแกนนำเป็นผู้มีชัยต่อฝ่ายอักษะ ที่มีเยอรมันและญี่ปุ่นเป็นแกนหลัก ฝรั่งเศสได้หวนกลับมายึดลาวกลับไปเป็นเมืองขึ้นครั้งใหม่ในทันที พร้อมกันนั้นก็เรียกคืนแผ่นดิน ลาวบางส่วนที่ไทยเข้ามายึดครอง

การหวนกลับมาปกครองลาวครั้งใหม่ของฝรั่งเศส ได้เกิดกลุ่มลาวอิสระลุกขึ้นต่อสู้ขับ ไล่ฝรั่งเศส เพื่อสนับสนุนการประกาศเอกราชของเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์เมื่อ พ.ศ.2488 ครั้นปี พ.ศ.2489 ขบวนการ ‘ลาวอิสระ’ ได้แตกออกเป็น 3 ฝ่าย แต่ละฝ่ายล้วนมีราชินิกุลแห่งหลวงพระบาง เป็นแกนนำด้วยกันทั้งสิ้น ฝ่ายแรกสนับสนุนการต่อสู้ด้วยตนเอง ฝ่ายที่สองต้องการใช้วิธีเจรจากับ ฝรั่งเศสแบบสันติวิธี ส่วนฝ่ายที่สามเข้าร่วมกับขบวนการ โฮจิมินห์ในเวียดนามเหนือ ซึ่งฝ่ายหลังได้ พัฒนามาเป็นพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในลำดับต่อมา

วิกฤตการณ์ในราชอาณาจักรลาว มีความเชื่อมโยงกับสถานการณ์ในเวียดนามและ กัมพูชา ด้วยเป็นประเทศในเครืออินโดจีนของฝรั่งเศสเช่นกัน การมีชัยชนะเหนือฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟู ใน พ.ศ.2497 ของกองกำลังโฮจิมินห์ จึงมีความหมายต่อการขับไล่เจ้าอาณานิคมออกจากพื้นที่อินโดจีน โดยภาพรวม ดังนั้นในปีเดียวกันนั่นเอง ฝรั่งเศสก็ได้ลงนามรับรู้การเป็นเอกราชของสามชาติอินโดจีน แต่สามประเทศข้างต้นกลับต้องเผชิญกับความขัดแย้งภายใน ระหว่างกลุ่มที่ฝักใฝ่ระบอบสังคมนิยม กับฝ่ายประชาธิปไตย สหรัฐอเมริกาจึงถือโอกาสเข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคแทนที่ฝรั่งเศส เพื่อยับยั้ง การขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ ด้วยการสนับสนุนรัฐบาลฝ่ายประชาธิปไตย สำหรับลาว อเมริกา ได้สนับสนุนรัฐบาลฝ่ายราชอาณาจักร ที่มีกษัตริย์ซึ่งประทับที่หลวงพระบางเป็นประมุข ต่อสู้กับกอง กำลังแนวลาวยักชาติ ซึ่งผสานกับกองกำลังโฮจิมินห์ ที่มีประเทศด้วยสังคมนิยมให้การสนับสนุน ปฏิบัติการต่อสู้ของทั้งสองฝ่าย กลายเป็นจุด ‘เปลี่ยนผ่าน’ ที่สำคัญของประเทศ และส่งผลต่อหลวง

พระบาง ซึ่งเป็น ‘ราชธานีแห่งกษัตริย์’ สถาบันอันเป็นสัญลักษณ์ของศักดินาแห่งราชอาณาจักรลาว ที่เป็นคู่ตรงกันข้ามกับระบอบสังคมนิยม

บริบทของความขัดแย้ง ได้กดดันให้เกิดการจัดตั้งรัฐบาลผสมแห่งชาติ ระหว่างแนวลาอฮักชาติกับราชอาณาจักรใน พ.ศ.2500 แต่รัฐบาลผสมแห่งชาติก็ได้ถูกทำลายลงในปี พ.ศ.2505 ทำให้เกิดการสู้รบที่รุนแรงยิ่งขึ้นและเลวร้ายที่สุดในประวัติศาสตร์ชาติลาว หลังจากกองกำลังแนวลาอฮักชาติ ที่ได้พัฒนาไปสู่ ‘กองทัพพรรคประชาชนปฏิวัติลาว’ สามารถช่วงชิงและยึดครองพื้นที่ภาคพื้นดินของประเทศเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้รัฐบาลราชอาณาจักรและสหรัฐอเมริกาเปลี่ยนยุทธศาสตร์ จากการรบบภาคพื้นดินที่ล้มเหลว เป็นการทิ้งระเบิดทางอากาศอย่างรุนแรงหนักหน่วง และต่อเนื่องในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2507-2516¹

ด้วยเป็นพื้นที่ของกษัตริย์ ในบริบทของการสู้รบ ‘เมืองหลวงพระบาง’ จึงเป็นเขตที่ ‘ได้รับการคุ้มกันเป็นพิเศษ และกลายเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่ผู้คนใน ‘เขตปลอดภัย’ หนีภัยพิบัติจากการทิ้งระเบิดเข้ามาอยู่ใน ‘เมืองที่ปลอดภัย’ แต่ในขณะเดียวกัน บรรดานักธุรกิจในตัวเมืองหลวงพระบางจำนวนมาก โดยเฉพาะชาวจีนและเวียดนาม กลับทยอยออกจากราชธานี ไปอยู่เวียงจันทน์และต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีความรุนแรงในการต่อสู้ที่ดำเนินอยู่รายรอบปริมณฑล แต่ในเขตตัวเมืองหลวงพระบางก็ยังคงดำเนินประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะพิธีกรรมบุญปีใหม่ในช่วงท้ายของสมัยราชอาณาจักร ซึ่งมีพระยาบุญคง ประดิษิต เป็นเจ้าผู้ครองกำแพงนคร ก็ได้มีการประดิษฐ์วัฒนธรรมใหม่ในขบวนแห่ขอ โดยประดิษฐ์สร้าง ‘นางสังขาน’ เข้ามาประกอบไว้ในขบวนแห่บุญปีใหม่ของแต่ละกลุ่มคณะวัด ซึ่งถือเป็นมรดกชิ้นสำคัญที่ภาครัฐฝ่ายราชอาณาจักรได้มอบเป็นมรดกไว้ให้กับ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ในกาลต่อมา

เค้าร่างแห่งการพ่ายแพ้ของฝ่ายราชอาณาจักร ปรากฏชัดหลังจากเปิดยุทธการทิ้งระเบิดทางอากาศอย่างเข้มข้นและยาวนาน แต่ก็ยังไม่สามารถมิชชีเห็นอฝ่ายตรงข้ามได้ กอปรกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาถูกต่อต้านจากประชาชนของตนอย่างหนัก จึงเริ่มผ่อนคลายการสนับสนุนและยุติการสู้รบด้วยสัญญาสงบศึก และตั้งรัฐบาลผสมอีกครั้งที่นครเวียงจันทน์ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2516 แต่สถานการณ์กลับส่งเสริมไปสู่การต่อสู้ทั้งในเชิงการเมืองและการทหาร ทั้งในและนอกศูนย์กลางของประเทศ ซึ่งฝ่ายราชอาณาจักรเป็นผู้เสียเปรียบมาโดยตลอด ในที่สุดกองทัพพรรคประชาชนปฏิวัติลาวก็สามารถควบคุมอำนาจการปกครองประเทศอย่างเด็ดขาด ในวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ.2518 และได้

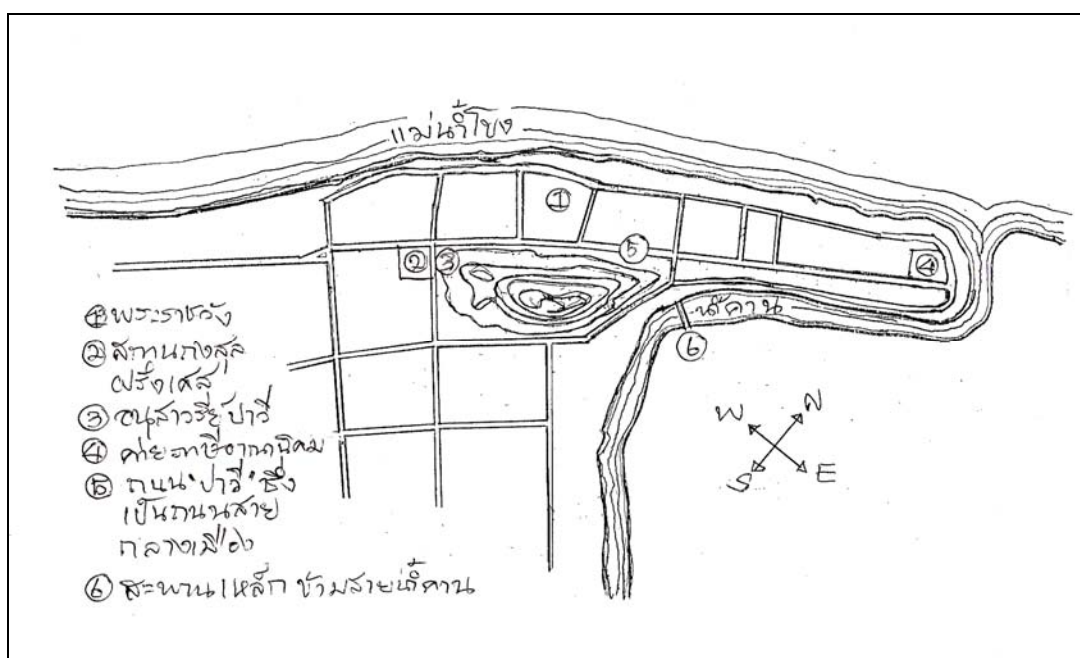
¹ แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณฉวี เฮย์มอนต์. 2547. หน้า 160-161.

เปิด ‘กองประชุมใหญ่พรรคประชาชนปฏิวัติลาว’ ที่นครเวียงจันทน์ เพื่อประกาศเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศอย่างเป็นทางการในวันรุ่งขึ้น คือ วันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2518 อันถือเป็นวันชาติหรือเป็นวันถือกำเนิดของ ‘สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว’ หรือ สปป.ลาว ซึ่งถือเป็นการ ‘เปลี่ยนความหมาย’ ของประเทศโดยภาพรวม สำหรับเมืองหลวงพระบาง ก็ได้กลายเป็น ‘อดีตราชธานี’ หรือ ‘ราชธานีแห่งความทรงจำ’ ไปในที่สุด

พลันที่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ศัพท์คำว่า “ระบอบใหม่” กับ “ระบอบเก่า” ได้ถูกบัญญัติขึ้นเพื่อใช้จำแนกสิ่งที่เป็นคู่ตรงข้ามระหว่างกัน

คำว่า “ระบอบเก่า” หมายถึงการปกครองแบบประชาธิปไตย มีกษัตริย์แห่งหลวงพระบางเป็นประมุข ส่วน “ระบอบใหม่” คือการปกครองแบบสังคมนิยมซึ่งเข้ามาแทนที่ ความเป็น ‘ระบอบใหม่’ กับ ‘ระบอบเก่า’ ได้ถูกนำไปใช้ในการจำแนกศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และแนวทางประเพณีปฏิบัติ รวมทั้งการจำแนกกลุ่มคนที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ คนที่เคยเป็นข้าราชการในสมัยราชอาณาจักรจะถูกเรียกว่า “คนระบอบเก่า” ขณะที่ ‘ข้าราชการ’ ชุดใหม่จะถูกเรียกว่า “คนระบอบใหม่” แต่สำหรับ ‘ข้าราชการ’ ในสมัยราชอาณาจักรที่ผ่านการ ‘สัมมนา’ เพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้านการเมืองจากรัฐบาล สปป.ลาว เรียบร้อย ก็มีสิทธิ์ในการเข้าทำงานเป็น ‘ข้าราชการ’ ระบอบใหม่ได้ คนกลุ่มนี้จะถูกเรียกว่า “คนสองระบอบ”

ภาพประกอบ 9 แผนที่แสดงการตัดถนนสายหลัก พร้อมกับการ ‘เขียน’ ความหมายใหม่ลงบนพื้นที่

2. พื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคมเมืองหลวงพระบางสมัยอาณาจักร

2.1 ถนน และอาคารอาณาจักร : อัตลักษณ์ใหม่ของพื้นที่กายภาพสมัยอาณาจักร

ในบริบทของอาณาจักรฝรั่งเศส หลวงพระบางถูกกำหนดให้เป็นเมืองศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรในเขตลาวภาคเหนือ เจ้าอาณาจักรได้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างพื้นที่กายภาพของตัวเมืองด้วยการตัดถนน พร้อมกับการกำหนดนามถนนและกลุ่มชุมชนแบบใหม่ ทาบทับลงบนพื้นที่และโลกทัศน์เดิมของคนหลวงพระบาง ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของพื้นที่กายภาพครั้งสำคัญของเมืองหลวงพระบาง

สาเหตุใหญ่ที่จูงใจให้ผ่าน ‘การจดจำ’ จากการบอกเล่าของ ‘พ่อเฒ่าใหญ่’ (คุณตา) ซึ่งเป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่มีบรรดาศักดิ์เป็น ‘พระยาหลวง’ ในช่วงเวลาคาบเกี่ยวกับฝรั่งเศสเข้ามาปกครอง รวมถึงการบอกเล่าของบิดาว่า ฝรั่งเศสได้วางระบบโครงสร้างพื้นฐานของเมืองหลวงพระบาง โดยการปรับผังใหม่ภายใต้แนวคิดแบบตะวันตก พวกเขาตัดถนนสายหลักผ่าผ่านกลางเมืองตามแนวยาวของแหลม พร้อมกับตัดถนนสายรองและตรอกซอยตามส่วนต่างๆ ของพื้นที่ทั่วทั้งตัวเมือง ขยายทางเดินตามขอบถนนให้กว้างและได้ระดับ โดยใช้ดินจากพื้นที่ส่วนอื่นเข้ามาถมพื้นถนน นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังได้สร้างร่องระบายน้ำ สะพาน และท่าเรือ

ในช่วงระหว่างนั้น เจ้านายชั้นสูงและคนหลวงพระบางทั่วไป ต่างรู้สึกแปลกใจว่าทำไมฝรั่งเศสจึงได้ให้ความสำคัญกับการสร้างถนนที่เป็นเส้นตรง ทั้งที่ก่อนหน้านี้ เมืองหลวงพระบางเคยอยู่ร่วมพันปีก็มีเพียง “ทางย่าง” (ทางเดินเท้า) ก็สามารถอยู่กันได้ นอกจากนี้ ยังมีการสร้างอาคารพระราชวัง สำนักงาน บ้านเรือนสมัยใหม่ ที่สร้างด้วยปูนผสมสานกับวัสดุธรรมชาติ ในรูปทรงของอาคารแบบหลวงพระบางผนวกกับแบบฝรั่งเศส กลายเป็นสถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่ ซึ่งคนหลวงพระบางเรียกว่า “อาคารอาณาจักร” หรือ “อาคารแบบหัวเมืองขึ้น” พร้อมกันนั้นก็มีการสร้างกำแพง รั้วล้อม และมีการทำสีอาคาร ซึ่งถือเป็นสิ่งใหม่ที่ตั้งอยู่ข้างเคียงกับเรือนของประชาชนและวัดวาอาราม

ประการสำคัญ สิ่งที่ฝรั่งเศสได้สร้างขึ้นได้มีความหมายต่อการจัดวาง ‘อำนาจ’ ของอาณาจักร และสร้างความทรงจำใหม่เกี่ยวกับพื้นที่ให้กับคนหลวงพระบางไปพร้อมกัน ณ สี่แยกและจุดตัดของถนนสายสำคัญ ได้กลายเป็นจุดศูนย์รวมสำนักงานที่ขึ้นตรงต่ออาณาจักร เจ้าอาณาจักรได้สร้างสิ่งดังกล่าวแทรกกลงไปในพื้นที่กายภาพเดิมของเมืองหลวงพระบาง พร้อมกับตั้งชื่อถนนทุกสายด้วยนามบุคคลสำคัญของตนกำกับไว้ อาทิ ถนนเป็นเส้นแกนกลางของเมืองชื่อ “ถนนปาวี” ตามนาม

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2548.

ของกงสุลใหญ่ผู้มีบทบาทในการยึดครองลาว ขณะที่ถนนสายตัดผ่านถนนปาวี บริเวณสี่แยกกลางเมืองด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ภูสี ชื่อถนนกามิเอ (Gamier) บริเวณสี่แยกแห่งนี้เป็นจุดเด่นของตัวเมือง คือ มีการสร้างสถานกงสุลฝรั่งเศส (ณ ตำแหน่งของโรงแรมภูสีในปัจจุบัน) และติดตั้งอนุสาวรีย์ปาวี ไว้ที่ฝั่งตรงกันข้ามสถานกงสุล (บริเวณตลาดมั่งปัจจุบัน) อาคารรัฐการ ไปรษณีย์ สำนักงานตำรวจ (อาคารฝ่ายวัฒนธรรมปัจจุบัน) โรงพยาบาล อาคารสโมสร และตึกคลังหลวง ขณะที่ปลายสุดถนนสายปาวีซึ่งอยู่สุดเขตบ้านเชียงทอง ถูกฝรั่งเศสสร้างสำนักงานภาษีอาณานิคม กำกับไว้ ณ ส่วนนั้น (ปัจจุบันเป็นอาคารสำนักงานมรดกหลวงพระบาง) ด้านปลายของถนนกานีเอ ฝรั่งเศสได้สร้างกองบัญชาการตำรวจ กองกำลังป้องกันอิน โดจีน และสำนักงานโยธาธิการ เชื่อมต่อกับถนนสายรองหน้าวัดวิชุนราช และวัดหมื่นนา ซึ่งถูกตั้งนามว่าถนนอังรีดอกลอง และถนนกานีแตนมารีอานซ์ ตามลำดับ²

สารุใหญ่กำจั้นให้ข้อสรุปว่า อำนาจของถนนนอกจากจะสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตที่เคยพึ่งพิงสายน้ำโขงและน้ำคาน ได้หันหน้ามาสู่ถนนสายหลัก สายรอง ตรอก ซอย แล้ว มันยังมีอำนาจปรับย้ายสิ่งกีดขวางทุกอย่างออกไปได้ แม้แต่ ‘หอเวตคาหลวง’ ที่ทุกคนเกรงกลัว ก็ได้ถูก ‘เส้นตรง’ ของถนนเบียดให้ขยับเข้าสู่พื้นที่ด้านในของวัดอาสาม เพื่อให้ถนนเป็นไปตามการออกแบบของฝรั่งเศส

2.2 คนหลวงพระบางในสมัยอาณานิคมและราชอาณาจักร

สถานภาพการเป็นเมืองศูนย์กลางอาณานิคมในเขตลาวตอนเหนือ ได้ส่งผลต่อการเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองหลวงพระบางของคนฝรั่งเศส เวียดนาม จีน และไทดำ เพิ่มเติมจากคนกลุ่มเดิมที่ประกอบด้วยคนลาวลุ่ม ลื้อ ขมุ และกะตัก คนใหม่เหล่านี้เข้ามาด้วยเงื่อนไขด้านผลประโยชน์ของอาณานิคมหรือมีความสัมพันธ์กับอาณานิคมเป็นสำคัญ คนเวียดนามส่วนใหญ่เข้ามาในฐานะพนักงาน นายช่างและกรรมกรของฝรั่งเศส แต่ส่วนหนึ่งก็คือ โอกาสเข้ามาค้าขาย คนจีนส่วนใหญ่ เข้ามาค้าฝิ่นและค้าขายทั่วไป ส่วนคนไทดำเข้ามาหลังจากฝรั่งเศสพ่ายแพ้สงครามเวียดนาม

¹ ในช่วงที่ลาวประกาศอิสรภาพ สิ่งแรกที่คนหลวงพระบางลงมือทำคือการโค่นทิ้งประติมากรรมรูปปาวี พร้อมกับเปลี่ยนนามถนนทุกสายที่ถูก ‘เขียน’ ด้วยชื่อบุคคลสำคัญของเจ้าอาณานิคม และแทนที่ด้วยพระนามเจ้ามหาชีวิตองค์สำคัญ และบุคคลสำคัญของหลวงพระบาง อาทิ ถนนปาวีถูกแทนที่ด้วย ‘ถนนศรีสว่างวงศ์’ ถนนกามิเอ ถูกแทนที่ด้วยนาม ‘ถนนไชยเชษฐาธิราช’ เป็นต้น

² สถาบันศึกษาศึกษาศึกษาและผังเมือง ห้องการโครงการผังเมือง. การค้นคว้าหาสาระเนื้อแท้เมืองหลวงพระบาง. ม.ป.ป. หน้า 19.

Eric Pietrtoni ได้บันทึกจำนวนประชาชนในเขตตัวเมืองหลวงพระบาง พ.ศ.2486 ใน “La Population du Laos en 1943 Dans Son Milieu Geographique” ว่ามีคนลาวลุ่ม 3,000 คน (61%) เวียดนาม 1,400 คน (28%) จีน 480 คน (10 %) และอื่นๆ 70 คน (1 %) รวม 4,950 คน ขณะที่ปี พ.ศ.2473 มีประชาชนรวม 5,400 คน¹ จะเห็นได้ว่า สัดส่วนจำนวนคนเวียดนามมีสูงมากทีเดียว ซึ่งเวอร์จิเนีย ทอมป์สัน ได้เขียนไว้ใน French Indochina ดิพิมพ์ในปี พ.ศ.2480 ว่า การปกครองของฝรั่งเศส “เป็นความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการปกครองที่ล่อยอยู่เหนือระบบบริหารราชการพื้นเมือง” ผู้บริหารระดับสูงเป็นคนฝรั่งเศส แต่ระบบราชการรองลงมาจากคนฝรั่งเศส เต็มไปด้วยเจ้าหน้าที่ชาวเวียดนามที่มีการศึกษา เป็นเหตุให้มีชาวเวียดนามเข้ามาอยู่อาศัยในลาวเป็นจำนวนมาก²

อย่างไรก็ตาม คนกลุ่มต่างๆ ในเขตเมืองหลวงพระบางข้างต้น ก็ได้กลายเป็นส่วนผสมในพื้นที่ทางสังคมของหลวงพระบาง และได้ส่งผลสะท้อนสืบเนื่องมาจนถึงสมัยราชอาณาจักร ก่อนที่โครงสร้างดังกล่าวจะถูกปรับเปลี่ยนไปบ้าง ในวิกฤติภาวะเปลี่ยนแปลง การปกครอง ซึ่งสำหรับคนหลวงพระบางในช่วงสมัยอาณานิคม และราชอาณาจักรอริบายได้ ดังนี้

2.2.1 ราชย์และราษฎรชาวลาวลุ่ม : ประชาชนพื้นฐานของเมืองหลวงพระบาง

ชาวลาวลุ่ม คือ กลุ่มคนใช้ภาษาตระกูลไทลาว เป็นประชากรพื้นฐานหรือคนดั้งเดิมของเมืองหลวงพระบาง มีอาชีพรับราชการ ค้าขาย และเกษตรกรรม พวกเขาอาศัยในเขตหัวเมือง กลางเมือง หางเมือง และปากภูดั่งที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 และด้วยการที่หลวงพระบางเป็นราชธานีแห่งกษัตริย์ ส่งผลให้มีพื้นที่ทางสังคมที่แยกระดับชนชั้นเด่นชัด รวมทั้งผู้ทำหน้าที่รับใช้ เจ้ามหาชีวิตหรือข้าราชการที่ได้ถูกยกกระดบออกจากสามัญชนทั่วไป ด้วยตำแหน่งนามยศเป็นหมื่น แสน เพี้ย พระยา เจ้าพระยา และเจ้าพระยาหลวง ผู้ที่ได้รับนามยศดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นชาวลาวลุ่ม การตั้งถิ่นที่อยู่ของชาวหลวงพระบางมักจะมีความสัมพันธ์กับอาชีพ กล่าวคือ กลุ่มพ่อค้า และนักเดินเรือ มักจะอยู่เขตหัวเมือง กลางเมือง และชายฝั่งแม่น้ำโขง ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมักจะอยู่ในเขตปากภู กลุ่มช่างเงินจะอยู่ที่เขตหางเมือง ขณะที่กลุ่มข้าราชการ และราชินิกุลจะกระจายอยู่ทั่วไป

¹แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณหญิง เฮย์มอนต์. 2547. หน้า 76.

²แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณหญิง เฮย์มอนต์. 2547. หน้า 52-54.

ราชินิกุลที่สำคัญในราชธานีหลวงพระบางมี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวังหลวง วังหน้า และวังหลัง กลุ่มวังหลวงคือกลุ่มผู้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ของหลวงพระบางและราชอาณาจักรลาว กลุ่มนี้มี “โสม” หรือตำหนักอยู่ในเขตกลางเมืองและหัวเมือง ตำหนักของเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ ตั้งอยู่คุ้มวัดหนอง ส่วนโสมเจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนาอยู่ที่เขตบ้านเชียงทอง กลุ่มวังหลัง มีหน้าที่เกี่ยวกับการเก็บเกณฑ์เสบียงในยามศึก มีตำหนักอยู่ในเขตปากภู ขณะที่กลุ่มวังหน้าซึ่งเกี่ยวข้องกับการรบและความสงบเรียบร้อยของอาณาจักร มีตำหนักอยู่ในเขตหางเมือง

การดำรงอยู่ของครอบครัวราชินิกุลในพื้นที่ต่างๆ มักจะทำให้เขตพื้นที่เหล่านั้นกลายเป็นเขตของเจ้านายชั้นสูงและข้าราชการผู้มีหน้าที่การรับใช้กษัตริย์และราชินิกุล กระนั้น ราชินิกุลแห่งราชวงศ์หลวงพระบางก็ได้ใช้ชีวิตแทรกและสัมพันธ์อยู่กับคนหลวงพระบางทั่วไป ต่างเพียงว่า ฐานันดรที่แตกต่าง มีผลต่อการจัดวางสถานภาพทางสังคม สะท้อนผ่านการเรียกขานที่จะต้องเอ่ยคำนำหน้าชื่อว่า “ชู” อาทิ ชูเจ้า ชูเอื้อย ชูลุง ชุน้อง ชูป้า ฯลฯ ราชินิกุลเหล่านี้ก็ทำหน้าที่รับราชการ หรือค้าขายและดำเนินชีวิตในพื้นที่ทางสังคม เสมือนดังประชาชนทั่วไปในเมืองหลวงพระบาง

2.2.2 คนลื้อ : ช่างทอและนักแสดงแห่งราชสำนัก

คนลื้อเป็นกลุ่มคนดั้งเดิมของเมืองหลวงพระบาง มีความเป็นมาตั้งแต่บรรพกาล ชุมชนของพวกเขาคือบ้านผานม ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำคาน ห่างจากขานเมืองหลวงพระบางไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ 3 กิโลเมตร พวกเขาเป็นที่รู้จักกันดีตั้งแต่สมัยรัฐจาริต อาณานิคม และราชอาณาจักร ในฐานะช่างทอและนักแสดงแห่งราชสำนัก

ชาวลื้อบ้านผานมได้อธิบาย ‘ตัวตน’ การเข้ามาเป็นคนหลวงพระบาง ผ่านความทรงจำทางสังคม ที่ถูกผลิตซ้ำด้วยการเล่าขานว่า บรรพชนของพวกเขามาจากสิบสองพันนาได้อพยพตามมาดูแล ‘นางผมหอม’ พร้อมกับเจ้ามหาชีวิตองค์หนึ่งของหลวงพระบางเมื่อหลายชั่วคนมาแล้ว พ่อเฒ่าเพี้ยสีจัน¹ อดีตผู้นำลื้อและหัวหน้านักแสดงพระลักษณ์พระรามวัย 85 ปี (พ.ศ.2549) ท่านเป็นผู้อาวุโสสูงสุดของชาวผานมที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันระบุว่า เจ้ามหาชีวิตพระองค์นี้คือ ‘พระเจ้าฟ้าจุ่ม’ ครั้งนั้นเจ้ามหาชีวิตหลวงพระบางได้เสด็จประพาสสิบสองพันนา และหลงรักเจ้าหญิงลื้อแห่งเมืองเชียงรุ่ง จึงสู่ขอมาเป็นชายา เจ้าเมืองเชียงรุ่งได้มอบหมายให้ข้าทาสบริวารคนลื้อร่วมร้อยครอบครัว อพยพตามมารับใช้นางผมหอม ประกอบด้วยช่างฝีมือและคนที่มีวิชาอาคม พวกเขาได้รับ

¹ สีจัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย ลิงห้วยบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านผานม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2548.

พระราชทานญาติให้ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณบ้านนาเวียงคำและเชิงเขาภูวาวในปัจจุบัน ต่อมาปริมาณพลเมืองเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้หากินฝืดเคือง จึงโยกย้ายไปสร้างชุมชนใหม่อยู่ริมฝั่งน้ำคานที่มีผาหินรูปปทุมฉัตรจึงเรียกชุมชนของตนว่า “บ้านผานม”

แม้ว่าที่บ้านผานมจะอยู่เขตปริมณฑลหลวงพระบาง แต่พวกเขาก็ได้ถูกจัดวางสถานภาพให้เป็นช่างทอ และนักแสดงแห่งราชสำนักมาตั้งแต่สมัยรัฐจาริต พ่อเฒ่าเพียงสีจันเล่าว่า ชาวบ้านผานมในสมัยอาณาจักรและราชอาณาจักร มีหน้าที่รับใช้ราชสำนักทุกครัวเรือน ฝ่ายชายทำหน้าที่ทอครกซ์ ผลัดเปลี่ยนกันเข้าเฝ้าประจำพระราชวังคนละ 15 วัน สลับกับการทำหน้าที่เป็นช่างฟ้อนละครพระลักษณะพระราม ฟ้อนดาบ ช่างแกะสลัก ช่างประดิษฐ์หัวโขนละคร ขณะที่บางคนเป็นนักดนตรีประจำราชสำนัก และเป็นช่างเหล็ก ฝ่ายหญิงทำหน้าที่ทอผ้าถวายราชสำนัก จัดเตรียมอาหารและสิ่งของเครื่องใช้ในราชพิธี รวมทั้งเป็นช่างฟ้อนนางแก้ว ชาวบ้านผานมรุ่นเก่าจึงมีเครื่องแต่งกายเข้าเฝ้าเจ้ามหาชีวิตแทบทุกคน หลายคนได้รับพระราชทานนามยศเป็น “หมื่น” และ “แสน” ที่ยังมีชีวิตในปัจจุบัน (พ.ศ.2549) อาทิ แม่เฒ่าแสนดา อายุ 83 ปี กับแม่เฒ่าแสนแพง อายุ 78 ปี ทั้งสองเคยเป็นทั้งช่างทอผ้าไหมหเสีเจ้ามหาชีวิต และเป็นช่างฟ้อนนางแก้วที่เคยแสดงต่อหน้าพระพักตร์ในงานวันบุญปีใหม่และไปแสดงต้อนรับราชทูตที่กำแพงนครเวียงจันทน์หลายครั้ง รวมทั้งพ่อเฒ่าเพียงสีจัน นักแสดงพระลักษณะพระราม ที่ยังมีความทรงจำเกี่ยวกับการแสดงพระลักษณะพระรามเป็นอย่างดี

2.2.3 คนเวียดนาม

คนเวียดนามเข้ามา ‘ร่วม’ เป็นคนเมืองหลวงพระบางด้วยเงื่อนไขอาณาจักร พวกเขาเป็นส่วนผสมสำคัญในพื้นที่ทางสังคมของเมืองหลวงพระบางที่มีจำนวนมาก รองลงมาจากชาวลาวลุ่ม Eric Pietratori ได้บันทึกว่าในปี พ.ศ.2473 ว่า มีคนเวียดนามอยู่ในเมืองหลวงพระบางถึง 1,400 คน ขณะที่ประชากรทั้งหมดของเมืองมี 5,400 คน¹ สะท้อนว่าคนเวียดนามเข้ามาอยู่อาศัยในราชธานีแห่งนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งข้อมูลดังกล่าวก็สอดคล้องกับความทรงจำของคนเวียดนามรุ่นเก่า ที่เข้ามาอยู่หลวงพระบางและที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

‘องเหียงน’ หรือ ฟาม ฮวง เหียงน² ผู้ประสานงานสมาคมเวียดนามเมืองหลวงพระบาง อธิบายถึงการดำรงอยู่ของคนเวียดนามในเมืองหลวงพระบาง สมัยอาณาจักรและราชอาณาจักรว่า

¹ แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณฉวี เฮอร์มอนด์. 2547. หน้า 76.

² ฟาม ฮวง เหียงน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สมาคมเวียดนาม บ้านมะโน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2548.

คนเวียดนามมักจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน โดยมีสมาคมชาวเวียดนามเป็นศูนย์กลาง พวกเขาจะมีวิธีการปรับตัวเป็นคนลาวในบางสถานการณ์ อาทิ องเหียงนได้กลายเป็น ‘คนลาว’ ด้วยการบวช ท่านผ่านการอุปสมบทในสมัยราชอาณาจักรหลายปี จนได้รับการรดสงฆ์จากคนลาวลุ่มทั่วไปให้เป็น ‘จารย์’ และถูกตั้งชื่อเป็นคนลาวว่า ‘สาธุนจัน’ เมื่อลิกขาคคนลาวจึงเรียกท่านว่า “พ่อจารย์นจัน” และให้ความเคารพนับถือท่านในฐานะที่เป็น ‘จารย์’ แต่สำหรับคนเวียดนามกลับยังคงเรียกท่านว่า “องเหียงน”

พ่อจารย์นจันกล่าวถึงพัฒนาการการอพยพเข้ามาหลวงพระบางของคนเวียดนามว่า มีหลายระยะ ระยะแรก คือสมัยสงครามฝรั่งเศส ชาวเวียดนามกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะอพยพมาจากเวียดนามเหนือ ระยะดังกล่าวฝรั่งเศสปกครอง และบังคับให้คนเวียดนามจ่ายค่า “ตัวเลข” หรือค่าช่วยเหลือบุคคล คนที่ยากจนและไม่ต้องการจ่ายค่าตัวเลขได้หนีเข้ามายังแผ่นดินลาว ซึ่งตอนนั้นยังไม่ได้เป็นอาณานิคมฝรั่งเศส ชาวเวียดนามเหนือมักจะมุ่งเน้นเข้ามาที่หลวงพระบาง ด้วยเป็นเมืองค้าขาย พวกเขาได้เข้ามาอยู่รวมกันในพื้นที่ว่างเปล่าบริเวณบ้านพระบาทใต้¹ จนถูกเรียกว่า “บ้านเวียดนามใหม่” แต่ชาวลาวมักจะเรียกว่า “บ้านแกว” อาชีพของชาวเวียดนามในระยะนั้นผู้ชายเป็นช่างเลื่อยไม้ ก่อสร้าง ชายไอศกรีม ฝ่ายหญิงหาบฝื่อ (ถ้วยเตี้ยเวียดนาม) และอาหารจำหน่าย

‘คนเวียดนามใหม่’ บ้านพระบาทใต้ ได้สร้างชุมชนเวียดนามในเขตพื้นที่เมืองหลวงพระบาง โดยปฏิสังขรณ์วัดพระบาทใต้ด้วยศิลปะแบบเวียดนาม และผนวกลัทธิมหายานเข้าไปผสมกับหินยาน วัดแห่งนี้จึงมีเจ้าอาวาสเป็นชาวเวียดนามมาโดยตลอด และมีพระสงฆ์ทั้งคนเวียดนามและคนลาว สำหรับพุทธศาสนิกชนที่เข้าปฏิบัติธรรม ณ วัดพระบาทใต้ จะต้องดำเนินพุทธกิจทั้งหินยานและมหายานไปพร้อมกัน พระสงฆ์จากวัดพระบาทใต้เป็น ‘พระ’ ที่ขึ้นชื่อว่ามีความเคร่งครัดในวัตรปฏิบัติ จึงได้รับการนับถือจากทั้งคนเวียดนามและคนลาวเป็นอย่างมาก

ระยะที่ 2 เข้ามาหลังจากลาวตกเป็นอาณานิคม และเข้าเป็นประเทศเครือสหพันธอินโดจีนฝรั่งเศสร่วมกับเวียดนามและกัมพูชา เจ้าอาณานิคมได้นำเอาชาวเวียดนามที่เป็นเจ้าหน้าที่มาช่วยเหลืองานด้านธุรการ แต่กลุ่มใหญ่ที่เข้ามา คือ ช่างก่อสร้าง และมีครอบครัวเวียดนามอื่นๆ อพยพเข้าสู่เมืองหลวงพระบางเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ พวกเขาจะตั้งบ้านเรือนในเขตบ้านคอกวัว² ส่งผลให้บริเวณสี่แยกคอกวัวกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจแห่งใหม่ที่ถูกขับเคลื่อนโดยคนเวียดนาม พร้อม

¹ ปัจจุบันคือพื้นที่บริเวณที่ตั้งของอนุสาวรีย์ท่านประธานไกสอน พมวิหาน

² ปัจจุบันคือบ้านเวียงไซ บ้านทุ่งจะลิน และบ้านมะโน

กันนั้น มิชชันนารีชาวฝรั่งเศสก็ได้มาสร้างโบสถ์คริสต์นิกายโรมันคาทอลิกในเขตดังกล่าว ทำให้ชาวเวียดนามส่วนหนึ่งนับถือคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก¹

ใน พ.ศ.2493 เดียนเบียนฟูแตก ฝรั่งเศสพ่ายแพ้ต่อเวียดนามเหนือ ชาวเวียดนามได้อพยพเข้ามาสู่หลวงพระบางเป็นระลอกใหญ่ ดังเช่นกรณีของ ‘องเชือน’² ชาวหลวงพระบางเชื้อสายเวียดนามซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ.2549) มีอายุ 95 ปีเศษ ท่านยังมีชีวิตอยู่กับลูกหลาน เล่าว่า ในบริบทของสงครามระหว่างฝรั่งเศสกับโฮจิมินห์ บ้านเมืองเวียดนามท่ามาหากินยากลำบาก ด้วยศึกสงครามที่ยาวนานยืดเยื้อ จึงข้ามพรมแดนเข้ามาค้าขายผ้าแพรและสินค้าต่างๆ ให้กับพวกม้งตามแนวชายแดนลาว แล้วจึงนำครอบครัวเข้ามาตั้งรกรากที่เมืองหลวงพระบาง โดยเช่าอาคารรัฐบริเวณหน้าตลาดคาราขายอาหารและเครื่องใช้ในครัวเรือนที่นำมาจากเวียดนาม ปัจจุบัน ลูก ๆ ของพ่อเชือนได้สัญชาติเป็นประชาชนลาวกันหมดแล้ว ยกเว้นเฉพาะผู้เป็นพ่อที่ยังคงเป็นคนสัญชาติเวียดนามเช่นเดิม

ชาวเวียดนามในหลวงพระบางได้พบกับวิกฤตการณ์หลายครั้ง โดยเฉพาะในบริบทของความขัดแย้งภายในประเทศก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พวกเขาถูกสงสัยว่าเป็นผู้ชักนำระบอบคอมมิวนิสต์เข้ามายังลาว จึงถูกขับไล่ด้วยวิธีการต่างๆ แม้แต่การจุดไฟเผาบ้าน ทำให้ชาวเวียดนามเกือบทั้งหมดต้องอพยพหนีภัยไปยังประเทศที่สาม และล้มตายระหว่างการหลบหนีเป็นจำนวนมาก

พ่อจารย์บุณจันสะท้อนความทรงจำในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองว่ามีคนเวียดนามในหลวงพระบางจำนวน 555 ครอบครัว มีประชากรรวมประมาณ 5 พันกว่าคน ชาวเวียดนามได้หนีไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส คานาดา และประเทศอื่นๆ จนเหลือเพียงไม่กี่ครอบครัว ซึ่งปัจจุบัน หลวงพระบางมีชาวเวียดนามเพียง 99 ครอบครัว มีประชากร 500 คนเศษ ซึ่งได้สัญชาติลาวเกือบทั้งหมด และพวกเขาก็ได้เป็นส่วนประกอบสำคัญในพื้นที่ทางสังคมของหลวงพระบาง โดยเฉพาะในบริบททางเศรษฐกิจ การโรงแรม การท่องเที่ยว และธุรกิจการค้าระดับต่างๆ

¹ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง บรรดามิชชันนารีได้หลบหนีออกนอกประเทศ โบสถ์ดังกล่าวได้ถูกปรับเปลี่ยนเป็นศูนย์บัญชาการกองตำรวจแทน

² เชือน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวิซุนเมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2548.

2.2.4 จีน : พ่อค้าฝิ่นและนักธุรกิจ

‘จีน’ ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับเมืองหลวงพระบางระยะแรก 3 กลุ่ม คือ คาราวาน พ่อค้าจีนนำสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนที่เมืองหลวงพระบาง กลุ่มจีนฮ่อที่มาในรูปแบบของกองโจร และ ‘คนจีน’ ที่เข้าสู่เมืองหลวงพระบางสมัยเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ภายใต้บริบทของการค้าขาย โดยเฉพาะการค้าฝิ่นของเจ้าอาณานิคม Eric Pietrtoni ได้บันทึกไว้ว่า ในปี พ.ศ.2473 มีคนจีนอยู่อาศัยในเมืองหลวงพระบาง 480 คน คิดเป็นร้อยละ 10 ของประชาชนทั้งหมดของเมือง¹

วันทอน เฟ็ดมุงคุน² ลูกหลานของคนจีนที่เข้ามาค้าฝิ่นกับฝรั่งเศสเล่าว่า ปู่ของเขา ชื่อ “สุน ทุง เหยา” ท่านเป็น ‘จีนไหล่’ เข้ามาค้าฝิ่นกับฝรั่งเศสที่เวียดนาม ต่อมาฝรั่งเศสได้ชักชวนให้มาทำหน้าที่บุกเบิกการค้าฝิ่นที่หลวงพระบาง

สุน ทุง เหยา แต่งงานกับคนลาวหลวงพระบาง มีลูกหลานจำนวนมาก³ เขาได้เปิดร้านรับซื้อฝิ่นดิบที่บริเวณสี่แยกคอกวัว และได้จุดที่ดินจนเป็นหนองน้ำขนาดใหญ่เก็บกักน้ำไว้ดื่มเคี้ยวฝิ่นดิบก่อนส่งขายให้ฝรั่งเศส หนองน้ำดังกล่าวจึงถูกเรียกว่า “หนองเตายา”⁴ ซึ่งชาวบ้านวิชน บ้านเวียงไซ และทุ่งจะลินในสมัยนั้น ได้เข้ามารับจ้างคัมฝิ่น และใช้น้ำอุปโภคอุปโภค และจุดบ่อเล็กรอบหนองเตายา เพื่อคักน้ำไปบริโภค นอกจากนี้ สุน ทุง เหยา ยังปลูกต้นมะพร้าวกระจายอยู่รอบขอบหนองเตายา ทำให้เกิดความร่มรื่น จึงถูกใช้เป็นสถานที่จัดงานสังสรรค์ของคนหลวงพระบางในเขตนั้น ซึ่งมีทั้งงานตรุษจีนและบุญปีใหม่ หนองเตายาของสุน ทุง เหยา จึงมีความหมายต่อพื้นที่ทางสังคมหลวงพระบางระยะนั้น ทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม

สำหรับชาวจีนกลุ่มคาราวานและกลุ่มที่เข้ามาค้าขาย พวกเขาได้เริ่มต้นด้วยการเช่าอาคารหรือเช่าที่ดินของราชินิกุล และขุนนางชั้นผู้ใหญ่สร้างอาคารพานิช ในลักษณะตึกแถว

¹แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณฤๅ เฮย์มอนด์. 2547. หน้า 76.

² วันทอน เฟ็ดมุงคุน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวิชน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2548.

³ ลูกหลานของสุน ทุง เหยา ปัจจุบันมีทั้งนักการเมืองชั้นผู้ใหญ่ในคณะรัฐบาล สปป.ลาว และนักธุรกิจระดับนำของประเทศ และของเมืองหลวงพระบาง

⁴ ปัจจุบันหนองเตายาก็ยังคงความร่มรื่นด้วยต้นมะพร้าว และทิ้งเงาสะท้อนในหนองน้ำเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว ภัทรพงศ์ คงวิจิตร นักเขียนและนักธุรกิจไทยคนหนึ่งได้เข้าพื้นที่ทำร้านอาหารและกาแฟที่ริมขอบหนองเตายา

ชั้นเดียวกระจายไปตามขอบ ‘ถนนปาวี’¹ เริ่มตั้งแต่สามแยกมุมพระราชวังไปจนถึงสี่แยกถนน สักกะริน จนได้กลายเป็นศูนย์กลางการค้าที่ถูกขับเคลื่อนพลวัตด้วยคนจีนจนถูกเรียกว่า “ตลาดเจ็ก” ซึ่งหมายถึงตลาดคนจีน

ครั้นระยะสุดท้ายของสมัยราชอาณาจักร บ้านเมืองระส่ำระสายจากการสู้รบ ส่งผลกระทบต่อการค้าขาย พ่อค้าจีนเหล่านี้จึงโยกย้ายออกจากหลวงพระบาง จนไม่มีคนจีนหลงเหลือ อยู่ในตลาดเจ็กอีกต่อไป พื้นที่ของตลาดจึงเงียบเหงา ร้านค้า ตึกแถวบริเวณตลาดถูกขายทิ้งให้กับ คนอื่นด้วยราคาถูก โดยเฉพาะผู้คนจากชนบทที่ต้องการจะเข้ามาตั้งรกรากในเมืองหลวงพระบาง อย่างไรก็ตาม ลูกหลานของคนจีนเหล่านี้ จำนวนหนึ่งก็ได้แต่งงานกับคนลาว โดยเฉพาะลูกสาวของคนจีนที่มักจะแต่งงานเป็นสะใภ้กับตระกูลของเจ้านายชั้นสูงของเมือง หลวงพระบาง อาทิ ตระกูล ‘บุบผา’ ของเจ้าพระยาหลวงเมืองจัน ก็ได้สะใภ้เป็นคนจีนจากตลาดเจ็ก และหลานสาวของตระกูลนี้ทุกคนก็เป็นที่ชื่นชมของคนหลวงพระบางว่า มีหน้าตาดี ขณะที่บางคนก็ ได้รับคัดเลือกให้เป็นนางสังขาน ของคณะวัดฟากภูในช่วงระยะปลายของสมัยราชอาณาจักร ที่เริ่มมี การประดิษฐ์วัฒนธรรมการแต่งนางสังขานในบุญปีใหม่เป็นครั้งแรก

2.2.5 ผู้คนกลุ่มอื่น ๆ ในเมืองหลวงพระบาง

นอกจากคนลาวกลุ่ม คนลื้อ คนเวียดนาม และคนจีน ซึ่งเป็นประชากรกลุ่มหลัก ของเมืองหลวงพระบางแล้ว ยังมีผู้คนอีกบางกลุ่มที่เป็นส่วนผสมทางการเมือง สังคม และพิธีกรรม คือ คนฝรั่งเศส คนไทดำ คนกะสั๊ก และชนเผ่าอื่น ๆ

แกรนท์ อีแวนส์² ได้กล่าวถึงคนฝรั่งเศสที่เข้ามาอยู่ประเทศลาวในฐานะเจ้าอาณานิคมว่า แท้จริงแล้วมีจำนวนน้อยมาก และมีน้อยยิ่งขึ้น หากพิจารณาในมิติของการตั้งรกรากในลาว โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับเวียดนามและกัมพูชา จากการสำรวจในปี พ.ศ.2450 มีชาวฝรั่งเศสในลาวเพียง 17 คน และในช่วงที่ฝรั่งเศสมีเจ้าหน้าที่ประจำในลาวมากที่สุด ก็มีเพียงไม่กี่ร้อยคนกระจายตามเมืองศูนย์กลางการบริหารอาณานิคม ซึ่งหลวงพระบางก็เป็นศูนย์กลางการควบคุมอาณานิคม ทั้งด้านการเมืองและผลประโยชน์ทางธุรกิจ โดยเฉพาะเป็นเมืองแห่งกษัตริย์ที่ฝรั่งเศสสถาปนาให้เป็นประมุขของประเทศ เพื่อรองรับกับการลงนามในนิติกรรมระหว่างลาวกับอาณานิคม นอกจากนี้ หลวงพระบางยังเป็นจุดศูนย์กลางการค้าฝิ่นของเจ้าอาณานิคมในลาวตอนเหนือ ที่เชื่อมโยงกับจีน

¹ ปัจจุบันคือถนนศรีสว่างวงศ์

² แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณหญิงเฮย์มอนต์. 2547. หน้า 66-67.

ตอนล่าง ฝรั่งเศสจึงได้ตั้งสถานกงสุล และสร้างสถานศึกษาเพื่อบรรดาลูกคนฝรั่งเศส เจ้าหน้าที่ อาณานิคม ราชินิกุล และเจ้านายชั้นสูง หลวงพระบางจึงเป็นราชธานีที่มีคนฝรั่งเศสเข้ามาเป็นส่วนผสมพอสมควร กระนั้นก็ยังถือว่าไม่มาก เมื่อเปรียบเทียบกับคนลาว คนเวียตนาม และคนจีน

นอกจากนี้ยังมีคนไทยค้าอพยพมาจากเขินเบียนฟู ประเทศเวียตนาม พวกเขาเข้ามาสู่เมืองหลวงพระบางตั้งแต่ปลายสมัยอาณานิคม ไทยคากลุ่มนี้เป็นอดีตทหารรับจ้างของฝรั่งเศสสู้รบกับทหารโฮจิมินห์ คราวที่ฝรั่งเศสแพ้สงครามที่เขินเบียนฟู พวกเขาจึงต้องหนีภัยจากทหารโฮจิมินห์ และได้ถูกฝรั่งเศสนำมาไว้เขตบ้านโพสี เมืองหลวงพระบาง

พ่อพน ลอบัน โคน¹ อายุ 73 ปี (พ.ศ.2549) เป็นไทยคอรุ่นแรกที่อพยพมาจากเขินเบียนฟู เล่าความทรงจำของตนให้ฟังว่า เดิมพ่อเป็นไทยคอบ้านเตง้วย ตำบลเมืองชาย จังหวัดเขินลา เวียตนามเหนือ มีอาชีพเป็นทหารรับจ้างฝรั่งเศสตั้งแต่อายุ 20 ปี ได้เข้ามารบในพื้นที่ระหว่างฮานอยจนถึงไซ่ง่อน เมื่อเขินเบียนฟูแตก ฝรั่งเศสได้ย้ายนักรบของตนจากไซ่ง่อนเข้ามาส่งไว้ที่เซโนแขวงสะหวันนะเขต ประเทศลาว ซึ่งส่วนใหญ่นำครอบครัวมาด้วย แล้วถูกส่งต่อมาที่เวียงจันทน์ ครั้นถึงปี พ.ศ.2503 ก็ส่งมาที่หลวงพระบาง รัฐบาลราชอาณาจักรลาวได้จัดให้พวกเขาอยู่ในพื้นที่เขตบ้านโพสี ซึ่งช่วงระยะนั้นเป็นเขตป่าทั้งหมด ใครอยากอยู่ส่วนใดก็สามารถจับจองได้เลย

‘ชายไทยคำ’ บ้านโพสีถือว่าเป็นทหารอาชีพโดยแท้ ทั้งนี้ เพราะหลังจากถูกฝรั่งเศสส่งมาอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง พวกเขาก็ถูกรัฐบาลราชอาณาจักรลาวส่งไปรบกับทหารฝ่ายปฏิวัติในเขตเมืองน้ำบัก แต่พวกเขาก็ต้องพ่ายแพ้รอบสอง พร้อมกับการพ่ายแพ้ของทหารฝ่ายรัฐบาล กระนั้นนักรบไทยคากลุ่มนี้ยังถูกกองทัพพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ที่ตนเองเคยต่อสู้เรียกเข้าประจำการหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ ปัจจุบัน (พ.ศ.2549) คนไทยคอบ้านโพสี มีจำนวน 75 หลังคาเรือน พวกเขาอาศัยความต่างทางวัฒนธรรมที่นับถือผี จัดวางตำแหน่งในพื้นที่ทางสังคมของผู้คนในเมืองแห่งพุทธศาสนา เข้าครองอาชีพรับจ้างฆ่าควายและกลายเป็นเจ้าของเจียงควายเจียงหมู และทำนา ทำไร่เป็นอาชีพพื้นฐานควบคู่กันไป

ปัจจุบัน วิถีและลีลาชีวิตทางกายภาพของไทยคอบ้านโพสี อาทิ บ้านเรือน การแต่งกายมิได้แตกต่างจากชาวหลวงพระบางแต่อย่างใด ยกเว้นความเชื่อที่พวกเขายังคงนับถือผี ทั้งที่ดำรงอยู่ในวงล้อมของผู้คนที่นับพุทธศาสนามาช้านาน เรือนของพวกเขาทุกหลังมีที่อยู่ของ ‘ผีเฮือน’ ที่เชิญเข้ามาไว้ภายหลังการตายของสมาชิกในครอบครัว และ ‘คนอื่น’ จะเห็น ‘ความเป็นไทยคำ’

¹ พน ลอบัน โคน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโพสี เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2549.

ในเทศกาลบุญกินเจียงใน ‘เดือน 3 ลาว’ เพื่อเซ่นไหว้บรรพชนทั้งที่อยู่หลวงพระบางและเซินลา ในพิธีกรรมวันดังกล่าวชาวไทดำจะแต่งกายด้วยชุดไทดำทั้งหมู่บ้าน เป็นเช่นนี้มาตั้งแต่สมัยอาณาจักร

พ่อหล้า เฟ็งสะหวัด¹ กล่าวว่า นอกจากกลุ่มคนข้างต้นแล้ว ในเมืองหลวงพระบาง สมัยอาณาจักรและราชอาณาจักร ยังมีชนเผ่าย่อยๆ อาศัยในเขตเมืองและปริมณฑลอยู่บ้าง แต่ละชนเผ่ามีความสัมพันธ์กับเมืองหลวงพระบางแตกต่างกัน อาทิ คนม้ง และ ขะมู มักจะนำเครื่องป่าของดงเข้ามาขายในตัวเมือง อีกส่วนหนึ่งก็เข้ามารับจ้างเป็นกรรมกรก่อสร้าง และแบกหามตามตลาดริมฝั่งโขง และเรียกสวนไร่นาของคนลาวลุ่ม แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับประเพณีพิธีกรรมของคนหลวงพระบางเหมือนกับ ‘คนกะสัก’ ที่เป็นตัวละครสำคัญในระดับราชพิธี

‘กะสัก’ เป็นคนดั้งเดิมที่สุดกลุ่มหนึ่งของเมืองหลวงพระบาง นักวิชาการหลายคนเชื่อว่าพวกเขาคือ ชนเผ่า ‘ฮ้ายลาว’ ซึ่งพงศาวดารล้านช้างเรียกว่า ‘ชะวา’

กะสักมีความทรงจำทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับราชพิธีกรรมในฐานะ “เจ้าฮ้าย” ของกษัตริย์และราชินิกุลแห่งหลวงพระบางที่ดำรงอยู่ในสถานะ “เจ้าน้อง” ‘กะสัก’ กับ ‘กษัตริย์’ แห่งหลวงพระบางถูกเชื่อมกันไว้ด้วยตำนานเจ้าฮ้ายเจ้าน้อง ที่บอกเล่าถึงการอพยพลงเรือตามสายน้ำโขงมาจากทางเหนือ กะสักผู้เป็น ‘เจ้าฮ้าย’ มาถึงพื้นที่ราบขนาดเล็กแห่งนี้ก่อนจึงเข้าจับจองเป็นเจ้าของพื้นที่ ส่วน ‘เจ้าน้อง’ ซึ่งเป็นคนลาวลุ่มมาถึงทีหลัง แต่ได้ช่วงชิงพื้นที่จากเจ้าฮ้ายด้วยกลอุบาย จนทำให้เจ้าฮ้ายต้องอพยพขึ้นไปอยู่บนภูสูง นอกจากนี้ ตำนานยังกล่าวถึงการแบ่งมรดกที่ได้รับมาจากพ่อแม่ ซึ่งเจ้าฮ้ายต้องเสียสละมรดกช้าง ตัวอักษร และประเพณีวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับศาสนารวมทั้งการเป็นกษัตริย์แห่งพื้นราบ เจ้าฮ้ายจึงต้องขึ้นไปอยู่บนภูเขา และมีสถานภาพเป็น ‘เจ้า’เหนือชนเผ่าต่างๆ อยู่บนภูสูงเท่านั้นเอง

อย่างไรก็ตาม ด้วยความเป็นเจ้าฮ้ายกะสักจึงต้องเสียสละให้กับเจ้าน้องได้แทบทุกอย่าง รวมทั้งจิตวิญญาณและอายุขัย เพื่อสืบทอดชะตาชีวิตให้กับกษัตริย์หลวงพระบาง ซึ่งปรากฏในราชพิธีกรรมถวายหมากมันหมากยี่น ที่พระราชวังแห่งราชธานีหลวงพระบางในรุ่งอรุณวันสังขานขึ้นของแต่ละปี ซึ่งพระยากะสักได้นำพาสมาชิกแห่งหมากมันหมากยี่นลงมาจากภูเขา เข้าไปถวายเจ้ามหาชีวิตพร้อมกับทำพิธีรับกรรมทั้งปวงแทนกษัตริย์หลวงพระบาง

¹ หล้า เฟ็งสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549.

กะสักจึงเป็น ‘ตัวละคร’ ที่ปรากฏตัวในพื้นที่พิธีกรรมระดับสูงสุดของราชธานี ในช่วงบุญปีใหม่ หลายคนในชุมชนกะสักได้รับพระราชทานนามยศระดับพระยา อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลานอกพิธีกรรมบุญปีใหม่ พวกเขาก็คือคนภูเขา ที่ดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติจับกินสัตว์ป่า ปลุกข้าวไร่ มีรายได้จากเครื่องป่าของดง และการเพาะปลูก พัก แดง สะลี (ข้าวโพด) ถั่ว งา หอม กะเทียม นำลงมาจำหน่ายในเขตเมืองหลวงพระบางตั้งแต่อดีตตราบจนปัจจุบัน

2.3 การแสดงในสมัยอาณาจักรและราชอาณาจักร : ศิลปะที่สัมพันธ์กับการเมือง

การฟ้อนนางแก้ว และพระลักษมณ์พระราม เป็นศิลปะการแสดงที่โดดเด่นในสมัยอาณาจักรและราชอาณาจักร ศิลปะการแสดงดังกล่าวถูกเรียกว่า เป็นศิลปะแห่งราชสำนัก นักแสดงหลายคนยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน อาทิ ชูลงมะณี ขัดติยะราช ฐุพ้อทองจัน¹ นายสายเพ็ด คำพาสิด นายแพย นายบุญทัน ฯลฯ และนักแสดงของบ้านผานม อาทิ พ่อเพี้ยสีจัน แม่แสนแพง เป็นต้น ใน ‘อดีต’ คนกลุ่มนี้ต่างได้รับพระราชทาน “นามยศ” หรือราชทินนามเป็น ‘หมื่น’ ‘แสน’ ‘เพี้ย’ แต่บทบาทในชีวิตจริง และการแสดงของพวกเขา ก็ผูกผันไปตามบริบทของการเมืองการปกครอง

ชูลงมะณี ขัดติยะราช² อธิบายถึงคนที่อยู่ในอาชีพศิลปะไม่ว่านักแสดง นักเสพ (นักดนตรี) นักประติมากรรม นักขับ (นักร้อง) นักวาด นักปั้น ฯลฯ จะถูกเรียกว่า “ช่าง” กันทั้งนั้น และความเป็นช่างมีลักษณะที่ผูกพันกับบุคคล กล่าวคือ คนหนึ่งๆ หากขึ้นชื่อว่าเป็นช่างแล้ว มักจะมีความสามารถทางศิลปะที่ครอบคลุมทั้งทัศนศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ในตัวคนเดียวกัน และสิ่งที่ชูลงกล่าว ก็ปรากฏอยู่ในตัวของท่านเอง ซึ่งเป็นทั้งนายช่างใหญ่ นักแสดง และปราชญ์คนสำคัญของเมืองหลวงพระบาง

ชูลงเล่าว่า การฟ้อนนางแก้วและการแสดงพระลักษมณ์พระรามเป็นการแสดงที่เคียงคู่กับเมืองหลวงพระบางมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้ารุ่ง นามของการฟ้อน ‘นางแก้ว’ ก็ได้มาจากพระนามของนางแก้วกัลยาเมเหสีพระเจ้าฟ้ารุ่ง อย่างไรก็ตาม ในช่วงของการฟื้นฟูการฟ้อนนางแก้วและการแสดงพระลักษมณ์พระราม ในสมัยเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ เจ้าอุปราชเพชรราชผู้ดูแลงานด้านวัฒนธรรม ได้มอบหมายการฟ้อนนางแก้วและการแสดงพระลักษมณ์พระรามเป็นหน้าที่ของชาวสี่บ้านผานม โดยใช้นักแสดงจากเขมร¹ มาเป็นครู และได้รับนามยศหลายท่าน ที่รู้จักกันดี คือ

¹ ชูลงมะณี กับ ฐุพ้อทองจัน เป็น ‘อดีต’ เชื้อพระวงศ์ระดับสูงของกลุ่มวังหน้า

² มะณี ขัดติยะราช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้าน โพนแพง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2549.

แสนมะอ่อง² ท่านเหล่านี้ได้กลายเป็นคนเมืองหลวงพระบาง เป็นต้นตระกูลนรเดช นรราช และนรสิงห์ ส่วนใหญ่อยู่บ้านวัดธาตุ

การทำหน้าที่เป็นช่างฟ้อนของคนลื้อบ้านผานม ที่ขึ้นตรงต่อกษัตริย์จึงได้รับยกเว้นการเสียค่าไพร่ และสามารถเข้าออกพระราชวังได้ทั้งกลางวันกลางคืน คนทั่วไปจึงเรียกพวกเขาว่า “ข้าใช้เจ้ามหาชีวิต” ดังนั้น การแสดงชุดนี้ของลื้อบ้านผานม จึงเป็นการแสดงเพื่อราชสำนัก ซึ่งแสดงในสองโอกาสสำคัญ คือ งานเลี้ยงทูตานุทูต คณะรัฐมนตรี และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ณ บริเวณลานหน้าอาคารพระราชวังในคืนวันสังขานขึ้น และในราชพิธีบุญเดือนสิบสอง ที่วัดธาตุหลวง พ่อเพี้ยสีจัน อดีตนักแสดง ‘ตัวยักษ์ทศกรรม’ ผ่านการฝึกฟ้อนยักษ์มาจากอาจารย์คนไทยและคนเขมร ขณะที่แม่แสนดา กับแม่แสนแพงเคยไปแสดงต้อนรับราชอาคันตุกะของเจ้ามหาชีวิตที่เวียงจันทน์หลายครั้ง

ครั้งมีการยกเลิกระบบไพร่ในสมัยเจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนาในช่วงสุดท้ายสมัยราชอาณาจักร หน้าที่การแสดงข้างต้นจึงถูกเปลี่ยนผ่านไปสู่นักเรียนนักศึกษา กระนั้น ‘อดีต’ นักแสดงแห่งบ้านผานมก็ยังคงถูกเรียกมาทำหน้าที่เป็นครูสอนในเขตวัง รวมทั้งการทำหน้าที่ผลิต “หัวนางแก้ว” หรือชฎาประดับเศียรนางแก้ว รวมทั้งหัวโขนให้กับผู้แสดงพระลักษณ์พระราม ยักษ์ และลิง ซึ่งทำด้วย กระจาดสา ทาสี และลงรักปิดทอง

การเปลี่ยนหน้าที่นักแสดงจากชาวลื้อบ้านผานมมาสู่หมู่เขาวชน ทำให้ ‘สตรี’ หลวงพระบางทั่วไปหลายคนได้กลายเป็น ‘นางแก้ว’ เอื้อยวันดารา³ เจ้าของกิจการเรือนพักแห่งหนึ่งรำลึกความทรงจำในช่วงวัยครุณีว่า เมื่อใกล้ราชพิธีที่จะต้องมีการฟ้อนนางแก้ว เอื้อยและเพื่อนเด็กสาวระดับมัธยมศึกษาว่า 300 คน จะเข้าไปฝึกซ้อมฟ้อนนางแก้วในเขตพระราชวัง จำนวนนางแก้วที่มีเป็นจำนวนมาก ได้ส่งผลกระทบต่อปริมาณการสร้างชฎา และตัดชุดนางแก้วเป็นจำนวนมากตามไปด้วย และชฎากับชุดนางได้กลายเป็นเสมือนชุดประจำตัวอีกชุดหนึ่งของเด็กสาวชาว

¹ อันที่จริงช่วงที่สยามเข้ามาปกครอง สยามได้ส่งคนมาสอน ซึ่งในช่วงนั้น พ่อสีจัน และชาวบ้านผานมซึ่งเป็นนักแสดงก็ได้เรียนจากอาจารย์จากประเทศไทย แต่ครูลู่มะนิ เลือกที่จะไม่กล่าวถึง

² ‘มะอ่อง’ ได้รับพระราชทานนามยศเป็น ‘แสน’ จึงเรียกนามว่า ‘แสนมะอ่อง’

³ วันดารา มะนิวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโพนแพง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2549.

หลวงพระบาง กลายเป็นเครื่องแต่งกายพิเศษที่สวมใส่ได้ทั้งในวาระพิธีการและการแสดง จนถึงขั้นว่า ในช่วงปลายสมัยราชอาณาจักร ที่มีการประดิษฐ์สร้างนางสังขานประจำขบวนแห่ของแต่ละคณะวัด เด็กสาวจำนวนหนึ่งได้แต่งกายด้วยชุดนางแก้วขึ้นทำหน้าที่นางสังขาน

อย่างไรก็ตาม ทันทีที่ลาวได้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จากราชอาณาจักรลาว ผู้สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ‘ศิลปะแห่งราชสำนัก’ ก็ได้ถูกนิยามความหมายจากรัฐบาลชุดใหม่ว่าเป็น ‘ศิลปะศักดิ์นา’ และได้ถูกเบียดขับออกไปจากพื้นที่ที่กลายเป็นเพียง ‘ราชธานีแห่งความทรงจำ’

3. พื้นที่พิธีกรรมเมืองหลวงพระบางสมัยอาณาจักรและราชอาณาจักร

ในสมัยอาณาจักรและราชอาณาจักร หลวงพระบางก็ยังคงดำรงสถานภาพในฐานะเมืองแห่งพื้นที่พิธีกรรมที่หลากหลาย แต่สำหรับพิธีกรรมระดับราชพิธีซึ่งมีกษัตริย์เป็นองค์ประธานมี “สามปางบุญ” คือ บุญเดือน 5 (บุญเปลี่ยนผ่านศักราช) บุญเดือน 9 (บุญแข่งเรือ) และบุญเดือน 12 (บุญ พระธาตุหลวง) ก่อนสมัยอาณาจักร บุญเดือน 5 เป็นราชพิธีที่ยิ่งใหญ่ที่สุด แต่ครั้งสมัยอาณาจักรเป็นต้นมาบุญเดือน 12 ได้ถูกยกระดับให้เป็น ‘ปางบุญ’ ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด จนกลายเป็นงานบุญระดับประเทศ ที่มีความสัมพันธ์กับคณะรัฐบาล ทูตานุทูตและราชอาคันตุกะ ขณะที่บุญเดือน 5 ก็ยังคงดำรงสถานภาพของการเป็น ‘บุญ’ ระดับราชธานี ที่ให้ความสำคัญกับการแห่ขอพระราชทานซึ่งมีความสัมพันธ์กับพื้นที่และผู้คนในเขตเมืองหลวงพระบาง ในที่นี้ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะบุญปีใหม่กับ บุญพระธาตุหลวง ด้วยมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ในกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นหน่วยในการการวิเคราะห์สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้ ดังนี้

3.1 บุญเดือน 5 : การผลิตซ้ำความทรงจำเกี่ยวกับกษัตริย์องค์สำคัญ

สาธุใหญ่คำจัน¹อธิบายว่า หากไม่นับรวมช่วงเวลาที่พระเจ้าศรีสว่างวงศ์ยกระดับงานบุญธาตุหลวงเป็นงานบุญระดับชาติ บุญเปลี่ยนผ่านศักราชลาว ซึ่งคนหลวงพระบางเรียกว่า “บุญเดือน 5” ถือเป็น ‘ปางบุญ’ ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด เป็นบุญที่ยึดโยงคนหลวงพระบางทุกระดับชั้น และเชื่อมพื้นที่พิธีกรรมแทบทุกส่วน และเชื่อมต่อระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ เข้ามารวมไว้ด้วยกัน ภายใต้บริบทของพุทธศาสนา หัวใจสำคัญของบุญเดือน 5 อยู่ที่การ ‘แห่ขอ’ หามพระเถระเจ้าอาวาสวัดหลวง ซึ่งเรียกว่า “พระราชาคณะ” เดินเชื่อมต่อระหว่าง ‘หัวเมือง’ กับ ‘หางเมือง’ จึงถูกเรียกอีกนามหนึ่งว่า “บุญแห่ขอ”

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2548.

ก่อนนี้ในเมืองหลวงพระบางมีวัดหลวง 8 วัด คือ วัดภูเหมือด (สร้างโดยพระเจ้าโพธิสารราช ตั้งอยู่ฝั่งบ้านพันหลวงปัจจุบันเป็นวัดร้าง) วัดสังคะโลก หรือวัดศรีสุวรรณเทวโลก (ที่เชียงคอง) วัดเชียงทอง วัดมหาธาตุราชวรมหาวิหาร (วัดธาตุน้อย) วัดอาฮาม วัดวิษณุราช วัดจอมลี และวัดใหม่ศรีสุวรรณภูมิาราม (วัดใหม่) ด้วยเป็นวัดของเจ้ามหาชีวิต ชาวหลวงพระบางเรียกวัดเหล่านี้ว่า “วัดมีนอมิงา” หมายถึงวัดที่มีอำนาจวาสนาเหนือกว่าวัดอื่น ในระยะหลัง “วัดมีนอมิงา” ที่เกี่ยวเนื่องกับการแห่ขอเหลือเพียง 6 วัด อันเนื่องมาจากวัดภูเหมือด ได้กลายเป็นวัดร้างพังทลายลงไป ส่วนวัดสังคะโลกก็อยู่ห่างไกลตัวเมืองเกินไป จึงไม่ได้ส่งขอเข้ามาร่วมแห่ แต่กษัตริย์ก็ยังคงเสด็จไปยังวัดสังคะโลกเพื่อสรงน้ำพระพุทธรูปและให้พสกนิกรในเขตเชียงคองได้สรงน้ำ ซึ่งเรียกว่า “ราชพิธีดำน้าหลวง”

3.1.1 การแห่ขอ: การแห่หัวถึงหางเมืองและการช้อน-ช้อนอำนาจราชศักดิ์ของกษัตริย์

“ขอ” คือ เสลี่ยงหรือที่นั่งที่มีคานหามสำหรับผู้มีอำนาจราชศักดิ์ ในที่นี้หมายถึงวอหามพระราชาคณะ หรือเจ้าอาวาสวัดหลวงแห่จากหางเมืองไปยังหัวเมือง และจากหัวเมืองมายังหางเมือง ในวันสุดท้ายของปีเก่า และวันเริ่มต้นของปีใหม่ตามปฏิทินลาว จึงเรียกว่า “การแห่ขอ” ดังที่ได้กล่าวมาข้างแล้วข้างต้น และด้วย ‘วอ’ เป็นสัญลักษณ์ของวัดที่ถูกสร้างโดยกษัตริย์ ขณะที่เจ้าอาวาสวัดก็มีราชศักดิ์เป็นภาพตัวแทนอำนาจของเจ้ามหาชีวิตที่มีวอเป็นสัญลักษณ์

กระบวนการแห่ขอ ซึ่งหมายถึงการเดินหัวเมืองหางเมือง มีความสัมพันธ์กับพื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคมของเมืองหลวงพระบางโดยตรง ทั้งนี้ จากลักษณะทางกายภาพของเมืองที่ได้แบ่งชุมชนออกเป็นเขตหัวเมือง (ปากเมือง) กลางเมือง (ท้องเมือง) หางเมือง (ก้นเมือง) และฟากภู และกำหนดกลุ่มชุมชนด้วยวัดต่างๆ ที่กระจายอยู่ทั่วเมืองหลวงพระบางกว่า 35 วัด¹ ดังนั้นในพื้นที่ทางสังคมของคณะสงฆ์ ก็ได้มีการจัดแบ่งออกเป็น 4 คณะวัด ช้อนอยู่ในเขตชุมชน คือ “คณะเหนือ” เป็นกลุ่มวัดที่อยู่ในเขตหัวเมือง ตั้งแต่วัดหนองขึ้น ไปถึงวัดเชียงทอง มีวัดเชียงทองซึ่งตั้งอยู่ปลายแหลมเป็นศูนย์กลาง “คณะกลาง” เป็นกลุ่มวัดอยู่ในพื้นที่เขตกลางเมือง เริ่มตั้งแต่วัดเชียงม่วน จอมค้อ วัดจอมลี ลงมาถึงวัดใหม่ ศูนย์กลางอยู่ที่วัดใหม่ศรีสุวรรณภูมิาราม “คณะฟากภู” เป็นกลุ่มวัดที่อยู่ในเขตด้านหลังภูสี ซึ่งคนหลวงพระบางเรียกว่า ‘เขตฟากภู’ ประกอบด้วยวัดวิษณุราช วัดอาฮาม วัดมะโน วัดอาไพ วัดหมื่นนา มีศูนย์กลางที่วัดวิษณุ และ “คณะใต้” เป็นกลุ่มวัดที่อยู่ในเขตหางเมือง อยู่ในพื้นที่ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของภูสี มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดมหาธาตุราชวรวิหาร หรือ “วัดธาตุน้อย”

¹ ปัจจุบัน (พ.ศ.2549) วัดในเขตตัวเมืองหลวงพระบางที่มีพระสงฆ์ดำเนินพุทธกิจมี 35 วัด จากก่อนหน้านี้นี้มีถึง 60 วัด (สาธุใหญ่คำจัน. 2549 : สัมภาษณ์)

พื้นที่ทางสังคมที่ถูกจำแนกด้วยลักษณะทางกายภาพ ได้ถูกเชื่อมโยงเข้าหากันด้วย ประเพณี ‘แห่ขอ’ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของบุญปีใหม่หลวงพระบาง ในช่วงกลางเดือนเมษายนของทุกปี การแห่ขอได้ขมวดรวมพื้นที่ทางสังคมข้างต้นเป็น 2 ส่วน คือ พื้นที่ส่วนหัวเมืองที่มี “คณะเหนือ” เป็นคณะสงฆ์เพียงหนึ่งเดียว กับชุมชนส่วนที่เหลือซึ่งมี คณะกลาง คณะใต้ และคณะปากกฎเป็น คณะสงฆ์อีกคณะหนึ่ง ซึ่งทั้งสองส่วนจะแยกกันทำหน้าที่ในพิธีกรรมการแห่ขอ ดังนี้

วันสังขานเนา (วันสุดท้ายของปีเก่า) แห่ขอขึ้นจากหางเมืองไปยังหัวเมือง วัดและ ชุมชนที่แห่คือคณะกลางกับชุมชนกลางเมือง คณะใต้กับชุมชนหางเมือง และคณะปากกฎกับชุมชน ปากกฎ ส่วนคณะเหนือกับชุมชนหัวเมืองทำหน้าที่ต้อนรับ ในทางกลับกัน วันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวัน สังขานขึ้น (วันเริ่มต้นของปีใหม่) เป็นวัน “แห่ขอลง” หรือแห่ขอลง เป็นการแห่จากหัวเมืองซึ่ง คณะเหนือกับชุมชนหัวเมืองเพียงกลุ่มเดียวเป็นผู้แห่ เมื่อแห่ไปถึงหางเมืองแล้วคณะวัดกับชุมชน ส่วนที่เหลือจะทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพต้อนรับ การแห่หัวเมือง-หางเมืองในอดีตเป็นไปอย่างเรียบง่าย แต่ละกลุ่มคณะวัดจัดเป็นขบวนเดียวกันโดยวัดหลวงซึ่งมีวอเป็นประธาน ภายในแต่ละขบวน ประกอบด้วย วอหามพระราชาคณะ ขบวนพระสงฆ์ สามเณร ขบวนเฒ่าแก่ถือเครื่องบูชาและน้ำสรง และขบวนนางวอ ซึ่งเป็นเด็กสาวแรกรุ่งในชุมชน แต่งกายด้วยชุดลาวถือขันดอกไม้เข้าร่วม ขบวนแห่ขอ จึงถูกเรียกว่า “นางวอ” ดังนั้น ขบวนแห่ขอจึงเป็นพื้นที่ทางสังคมที่บรรจุผู้คนแทบ ทุกคนในแต่ละคณะวัด และแต่ละกลุ่มชุมชนเข้าไว้ด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการแห่ขอขึ้น หรือการแห่ขอลง จะต้องมีการ ‘เทวดา หลวง’ หรือ ปู่เยอ-ย่าเยอ และสิงแก้วสิงคำเดินนำหน้า ทั้งนี้ สาธุใหญ่คำจันอธิบายว่าน่าจะยึดโยงกับ ดำเนินการเสด็จลงมาเมืองมนุษย์ของขุนบรมราชาธิราช ที่มีปู่เยอย่าเยอเดินนำหน้าขบวนเสด็จ เพื่อทำหน้าที่แผ้วถางทางและขับไล่ภูตผีปีศาจให้กับขุนบรม แต่ในบริบทของการแห่ขอทั้งสองวัน เทวดาหลวงและสิงแก้วสิงคำ ได้ทำหน้าที่เดินนำหน้าเพื่อแผ้วถางทางให้กับลูกหลานเดินทางไป เยี่ยมเยือนกัน พร้อมกับการปกปักษ์รักษาพุทธศาสนา อันถือเป็นหน้าที่ใหม่ของเทวดาหลวงด้วย

3.1.2 นางสังขาน : ประดิษฐ์กรรมใหม่ทางวัฒนธรรม มรดกชิ้นสุดท้ายของ “รัฐ” ในสมัยราชอาณาจักร

การแห่บุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง ซึ่งมีศูนย์กลางคือขบวน ‘วอ’ พระราชาคณะ ได้เริ่มถูกแทรกความหมายอื่น ด้วยการประดิษฐ์นางสังขานเข้ามาประกอบไว้ในขบวนแห่ อันเป็น แนวคิดและประดิษฐ์กรรมจากภาครัฐ การณ์ดังกล่าวเริ่มเมื่อปี พ.ศ.2515 ช่วงปลายสมัยราชอาณาจักร ในสมัยที่พระยาบุญคง ปะดีจิต เป็นเจ้าผู้ครองกำแพงนครหลวงพระบาง ท่านได้เสนอให้ชุมชนใน แต่ละคณะวัด สร้างหุ่นสัตว์ประจำปีพร้อมคัดเลือกเด็กสาวเป็นตัวแทนชุมชนในเขตวัดขึ้นนั่งหลัง สัตว์จำลองทำหน้าที่เป็น “นางสังขาน” และนำเข้าจัดวางไว้ในขบวนแห่ขอของ 4 คณะวัด ซึ่งหมายความ

ว่าบุญปีใหม่แต่ละปี จะมีนางสังขาน 4 นางตามจำนวนขบวนแห่ 4 ขบวน นอกจากนี้ ภาครัฐยังจัดให้มีการมอบรางวัลสำหรับคณะวัด ที่ตกแต่งรถนางสังขานได้สวยงามที่สุด ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการนำเอา ‘รางวัล’ เข้ามาเกี่ยวข้องกับแห่บุญปีใหม่ และ ‘นางสังขาน’ ก็ได้กลายเป็นวัฒนธรรมประติมากรรม ที่เป็นจุดเริ่มต้นการช่วงชิงความหมายของขบวนแห่บุญปีใหม่ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

วันทอน เพ็ชรมงคูน¹ กล่าวว่า พลันที่นางสังขานถูกนำเข้าไปประกอบไว้ใน ‘ขบวนแห่’ ก็ทำให้การ ‘แห่บุญ’ ดังกล่าวมีสีสันขึ้นมาทันที วันทอน จำได้ว่า ในปีแรกๆ สมาชิกของชุมชนในแต่ละคณะวัดต่างมุ่งความสนใจไปที่การสร้างหุ่นจำลองสัตว์ประจำปีให้นางสังขานนั่ง พร้อมกับการคัดเลือกเด็กสาวมาเป็นนางสังขาน ซึ่งเด็กสาวที่จะได้เป็นนางสังขานก็คือครุฑที่มีความพร้อมทั้งด้านความงามและฐานะ ทั้งนี้เพราะครอบครัวของนางจะต้องเป็นผู้ลงทุนแต่งกายให้ลูกสาวด้วยตนเอง จึงส่งผลต่อการได้มาซึ่งนางสังขานด้วยวิธีการ “บง” หรือซื้อตัวบุคคลไปเลย

นางปรารธนา บุบผา² อดีตนางสังขานในสมัยราชอาณาจักรเก่าว่า ครอบครัวของนางอยู่ในเขตบ้านหมื่นนา เข้าร่วมขบวนแห่พร้อมกับคณะฟากภู นางมีพี่สาวคนโตชื่อ “ดวงดารา” ซึ่งเป็นคนที่มีความพร้อมทั้งด้านความงาม และฐานะของครอบครัว ด้วยเป็นตระกูลของเจ้าพระยาหลวงเมืองจัน ขณะที่ยังเป็นข้าราชการระดับ ‘เพี้ย’ นางดวงดาราจึงได้รับการทาบทามเป็นนางสังขานในปีแรกที่พระยาบุณยคงประภาส แต่ด้วย ‘นางสังขาน’ เป็นตัวบทใหม่ที่ไม่เคยปรากฏในเมืองหลวงพระบางมาก่อน แม่ของดวงดาราจึงไม่อนุญาตให้ลูกสาวคนโตเป็นนางสังขาน แม้ว่า จะได้รับการร้องขอจากเพื่อนร่วมชุมชนก็ตาม แม่ให้เหตุผลว่า ด้วยขบวนแห่จากวัดธาตุน้อยไปยังวัดเชียงทอง เป็นการแห่ขอขึ้น ซึ่งเขตฟากภูเรียกอีกนามว่า ‘แห่สังขานไป’ คือ “แห่จากใต้ไปทางเหนือ” นางจึงเกรงว่าหากให้ธิดาเป็นนางสังขาน ก็จะถูกนำไป “แห่สังขานไป” จึงเกรง “ลูกจะไปตามสังขาน” แล้วไม่ได้กลับคืนมา

ครั้นระยะหลัง การแห่นางสังขานกลายเป็นที่ยอมรับ และไม่ได้มีอาถรรพณ์อย่างที่เกรงกลัว นอกจากนั้น หญิงสาวที่ผ่านการเป็นนางสังขานต่างได้รับความชื่นชมจากคนทั่วไป และหลายคนเริ่มต้องการให้ลูกสาวเป็นนางสังขาน ดังนั้น ในปี พ.ศ.2518 นางปรารธนา บุบผา ลูกสาวคนรองของ ‘เพี้ยคำพู บุบผา’ จึงได้รับอนุญาตจากมารดา ให้เป็นนางสังขานประจำคณะวัดฟากภู

¹ วันทอน เพ็ชรมงคูน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวิชุน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2548.

² ปรารธนา บุบผา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านหมื่นนา เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2548

การประดิษฐ์สร้างนางสังขาน เพื่อนำเข้าไปจัดวางไว้ในขบวนแห่ในระยะแรก ยังไม่มีรูปแบบที่แน่ชัด จึงขึ้นอยู่กับประชาชนแต่ละคณะวัด ว่าจะมีจินตนาการเกี่ยวกับนางสังขาน ในรูปแบบใด วันทอนย้อนอดีตช่วงระยะดังกล่าวให้ผู้วิจัยฟังว่า บางคณะวัดได้จัดสร้างหุ่นสัตว์ ประจำตัวนางสังขานแต่ละปี และตกแต่งรถที่จัดให้นางสังขานนั่งอย่างวิจิตรงดงาม แต่บางคณะวัดก็ จัดตกแต่งแบบเรียบง่าย เช่นเดียวกันกับการแต่งกายของนางสังขาน ก็มักจะดำเนินไปตามจินตนาการ และความพร้อมของพ่อแม่ ขณะที่ส่วนหนึ่งได้มอบให้เป็นหน้าที่ของร้านเสริมสวย ซึ่งมักจะนำเอา มงกุฎโลหะ ตามแบบอย่างการประกวดสาวงามในประเทศเพื่อนบ้านมาประดับทรงผมทั้งที่ตนเอง แต่งกายด้วยชุดสตรีลาว และบางนางก็สวมใส่ชุดนางแก้วทำหน้าที่นางสังขาน เมื่อขบวนแห่ได้ ปรากฏต่อสาธารณชน การแต่งกายของนางสังขานแต่ละคณะวัด จึงกลายเป็นประเด็นที่ถูกนำมา ถกเถียงถึง ‘ความงาม’ และ ‘ความเหมาะสม’ ทุกปี

แต่สำหรับการขึ้นทำหน้าที่นางสังขานของ นางปรารณา บุบผา ในปีนั้น ครอบครัวของนางได้นำชุด ‘ซาระบับ’ และเครื่องประดับ อันเป็นเครื่องแต่งกายของสตรีผู้สูงศักดิ์ ระดับกษัตริย์ ราชินิกุล และชนชั้นสูง ทั้งที่ประดิษฐ์ใหม่และตกทอดมาจากเจ้าพระยาหลวงมาให้ธิดา สวมใส่ทำหน้าที่นางสังขานให้กับคณะวัดฟากกุ

ชุดซาระบับที่ประดิษฐ์เรือนกายนางปรารณานั้น เป็นซาระบับจากผ้าไหม ชั้นดี ปัก ถัก ทออย่างประณีตบรรจง อีกทั้งยังมี “คว้านหม้อ” หรือมงกุฎผ้าเพื่อประดับเกล้ามวยผม ของสตรีชั้นสูง ในโอกาสการแต่งกายเต็มยศ เพื่อบ่งบอกถึง ‘ศักดิ์’ อันสูงส่งเหนือสตรีอื่นในราชพิธี สำคัญและในพิธีแต่งงาน คว้านหม้อทำด้วยผ้าไหมสีแดงสดประดับแต่งขอบบนล่างด้วยกลีบดอกกรัก สด ดิกรูปเทพพนมทองคำเป็นระยะกระจ่ายรอบมงกุฎผ้า ได้ถูกนำมาประดับศีรษะนางสังขานแห่ง หลวงพระบางเป็นครั้งปฐม เครื่องประดับทองคำ ตั้งแต่ส่วนจอมเกล้ามวยผมจรดข้อเท้า มาแต่งเต็ม เสริมสร้าง ‘นางสังขาน’ ให้กับนางปรารณา การแต่งกายของนางจึงมีความวิจิตรกว่าทุกคน

นางปรารณาอธิบายถึง ‘ซาระบับ’ ของตนว่าเป็น “ของสูง” มิใช่เครื่องประดับ ที่ผู้หญิงสามัญชนทั่วไปจะนำมาสวมใส่ได้ ด้วยหากสตรีสามัญชนที่ยศศักดิ์ไม่เพียงพอ หรือที่คน หลวงพระบางเรียกว่า “บุญหัวบ่ฮอด” นำมาสวมใส่แล้ว “บุญหัวสิหมด” ซึ่งหมายความว่า ถ้าบุญไม่ถึง แล้วก็จะทำให้ชีวิตผู้สวมใส่ตกต่ำไม่เจริญ

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่ประชาชนหลวงพระบางส่วนใหญ่เห็นด้วย กับการ เกิดขึ้นของ นางสังขาน แต่กลุ่มผู้อาวุโสโดยเฉพาะพระเถระผู้ใหญ่กลับมีทัศนคติตรงกันข้าม กับการ ประดิษฐ์สร้างนางสังขานของพระยาบุญคง โดยเฉพาะสาธุใหญ่คำจัน ท่านมักจะตำหนิการกระทำ ของเจ้าผู้ครองกำแพงนคร หลวงพระบางในสมัยนั้นว่า เป็น “พวกผีบ้า” ที่ได้นำเอารูปแบบการแห่

นางสังขานจากเมืองไทยเข้ามาไว้ในขบวนแห่ขอ ทำให้บุญปีใหม่ ‘แทนที่จะเป็นบุญแห่ขอ’ แต่กลับเป็นกิจกรรมเทิดทูนนางสังขาน เป็นการบิดเบือนคุณค่าจากเป้าหมายทางพุทธศาสนา¹

3.1.3 พิธีกรรมถวายหมากมันหมากยี่น : ราชพิธีที่สืบทอดความทรงจำระหว่างขุนลอบกับขุนชะวา และระหว่าง ‘คนลาวลุ่มหลวงพระบาง’ กับ ‘คนกะสัก’ แห่งขุนเขามืองเชียงเงิน

ภาพประกอบ 10 ขบวนแห่หมากมันหมากยี่นของคนกะสัก เพื่อประกอบราชพิธีในเช้าวันสังขานขึ้น (ภาพจากหนังสือมรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง)

พิธีรับการถวายหมากมันหมากยี่นจาก ‘พระยากะสัก’ เป็นราชพิธีกรรมในส่วนของกษัตริย์ที่ สะท้อนให้เห็นการสืบทอดความทรงจำในการช่วงชิงอำนาจเหนือพื้นที่ ระหว่างคนลาวลุ่มกับอ้ายลาว หรือ กลุ่มชะวา ซึ่งเรียกตนเองว่า “กะสัก” ซึ่งสืบทอดมาจากปฐมกษัตริย์ชนชาติลาว

‘กะสัก’ เป็นกลุ่มชนเพียงกลุ่มเดียวที่มีเชื้อชาวลาวลุ่ม ที่ได้เข้าร่วมในพิธีกรรมบุญปีใหม่ในฐานะราชพิธี พวกเขามีความเกี่ยวพันกับตำนานและพงศาวดาร ตั้งแต่ครั้งขุนลอบได้เข้าช่วงชิงพื้นที่กายภาพของเมืองหลวงพระบางจากขุนกันฮาง ซึ่ง ศาสตราจารย์ ดร.อำไพ โดเร² อธิบายว่ากะสัก

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2548.

² อำไพ โดเร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านป่าขาม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2549.

เป็นพวกลาวเก่า สืบทอดชาติพันธุ์มาตั้งแต่ครั้งสมัยอาณาจักรอ้ายลาว พวกเขาใช้ภาษาลาวเดิม สอดรับกับการที่ผู้วิจัยได้ทำงานสนามที่ชุมชนกะสัก บ้านกิวจะหลวง พวกเขายืนยันว่าตนไม่ใช่คนลาว ไม่ใช่คนข่า หรือขะมุ แต่เป็น “กะสัก” ผู้เป็น “เจ้าอ้าย” ของคนลาวทั้งปวง

กะสักอาศัยบนภูเขาสูงในเขตเมืองเชียงแมน มีศูนย์กลางคือชุมชนของพระยากะสัก ที่บ้านกิวจะหลวง ดำรงชีวิตเสมือนคนภูเขาทั่วไปดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น แต่สิ่งที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น คือ ที่ชุมชนของพระยากะสักจะมีพื้นที่พิเศษปลูกหมากหมั่นหมากยี่น เพื่อประกอบราชพิธีกรรม พ่อลุงคำพัน¹ พี่เขยของพระยากะสักที่ยังมีชีวิตอยู่ในบ้านกิวจะหลวงอธิบายว่า โดยธรรมชาติหมากหมั่นหมากยี่นจะให้ลูกเพียงปีละ 2-3 ลูกเท่านั้น ผลของมันมีลักษณะคล้ายน้ำเต้าขนาดใหญ่ยาวกว่า 1 สอก แต่ไม่ใช่เต้าน้ำเต้า เพราะน้ำเต้าชาวกะสักเรียก “หมากโป๊ะ” ประการสำคัญหมากหมั่นหมากยี่นต่างจากลูกน้ำเต้าตรงที่กลิ่นลักษณะ คือ เมื่อเก็บไว้นานวันจะไม่เน่าแต่จะหดรัดตัวเล็กลงเรื่อย ๆ ขณะที่น้ำเต้าเปลือกจะแห้งภายในจะหด จึงนำไปทำเป็นเต้าบรรจุน้ำ แต่ปัจจุบัน “แนวเชื้อ” ของหมากหมั่นหมากยี่นได้ปลาสนาการไปจากชุมชนกะสักแล้ว เพราะเป็นพืชปลูกยากและไม่ใช่พืชที่ปลูกไว้กินลูก ดังนั้น หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ไม่มีกษัตริย์จึงไม่มีใครเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ หมากหมั่นหมากยี่นจึงหายสาบสูญไปจากชุมชนอ้ายลาวบนภูสูง เหลือเพียงความทรงจำในราชพิธีกรรมดังกล่าว

พ่อลุงคำพัน ซึ่งเป็นผู้ร่วมประกอบราชพิธีดังกล่าวจนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง อธิบายถึงการลงมาประกอบราชพิธีกรรมถวายหมากหมั่นหมากยี่นในเช้าวันสังขานขึ้นว่า ก่อนวันสังขานขึ้น 1 วันจะเริ่มต้มน้ำที่หอ ผีกะสัก ณ หมู่บ้านกิวจะหลวง แล้วจึงแห่ลงมายังเมืองหลวงพระบาง แต่ละปีจะมีคนกะสักลงมาคราวละ 30-50 คน เข้ามาพักที่บริเวณวัดวิฆนราช ด้วยถือว่าวัดวิฆนเป็นพื้นที่เดิมของเจ้าอ้าย² วัสดุในพิธีกรรมนอกจากหมากหมั่นหมากยี่น ยังมียาเส้น เปลือกหาด และข้าวไร่ ทุกอย่างถูกบรรจุในภาชนะถักสาน และแยกเป็นสองชุด

ครั้นรุ่งเช้าวันสังขานขึ้น กะสักจะเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย คนที่ “แห่หมาก” หมากหมั่นหมากยี่น 25 คนสวมชุดขาว เสื้อคอปิด ส่วนพระยากะสักสวมหมวกจอมแหลม ขบวนแห่ถูกเดินนำด้วยคนถือ “บังอัญญา” พระยากะสักจะเดินตรงกลาง คณะกะสักที่สวมชุดขาวเดินตามในมือจับดาบ ง้าว ปืน แห่ไปด้วย ส่วนคนที่ห้ามหรือถือของถวายเดินเลียบขอบแต่ละด้าน พวกเขาแห่จากวัดวิฆน เข้าไป

¹ คำพัน (ไม่มีนามสกุล) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านกิวจะหลวง เมืองเชียงเงิน เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2549.

² น่าจะมีความหมายเชื่อมโยงกับความทรงจำทางสังคมเกี่ยวกับการสร้างวัดวิฆนครอบหนองชะวา

ยังพระราชวังตั้งแต่อรุณรุ่ง ขณะที่เจ้ามหาชีวิตก็จะเสด็จมาคอยต้อนรับพวกเขา ณ ปากท้องพระโรง
เมื่อถึงพระราชวัง พระยาจะสักได้ถวายหมากม่นหมากย่นและสิ่งอื่นๆ เจ้ามหาชีวิต
รับไว้แล้วพระราชทานมะพร้าว ข้าว เทียน หมาก น้ำ เกลือ เส้นหวาย และพระราชทานเงินเพื่อนำไป
ซื้อควายเผือกมาส่งเวียงฝักสะกัที่หมู่บ้าน ส่วนควายดำให้ชาวจะสักเรียรายเงินกันซื้อเอง การฆ่าควาย
เลี้ยงฝักจะเริ่มตั้งแต่ควายดำก่อน แล้วจึงฆ่าควายเผือก ทั้งนี้เพราะควายดำหมายถึงเจ้าอ้ายหรือจะสัก
ส่วนควายเผือกหมายถึงเจ้าน้องหรือคนลาว จึงเป็นที่มาของคำพูดติดปากในหมู่ชาวจะสักว่า
“ดำไปก่อน ค่อน (เผือก) นำหลัง” ซึ่งมีความหมายว่าให้คนจะสักตายก่อนคนลาว

ครั้นเสร็จพิธีจะมีช่างทรงมาเดินนำพระยาจะสักที่หน้าพระราชวัง พระยาจะสัก
นำคณะเดินลงจากพระราชวังตามหลังช้าง พร้อมกับตีกลอง กระแทกบั้งไม้ไผ่กับพื้น ขณะจะสักกำลัง
เดินลงจากบันไดวัง เจ้ามหาชีวิตจะหยิบปืนข้าวเหนียวปาลี่ชาวจะสัก 1 ก้อน พร้อมกับตรัสเสียงดัง
ว่า “ผู้อยู่ให้ตายก่อน ผู้อยู่ดำให้ตายลุน (ทีหลัง)”

พื่อคำพันอธิบายความหมายว่า ถ้าปืนข้าวเหนียวถูกจะสักคนใดก็มักจะ “บ่ม่นบย่น”
เพราะเขาจะต้องเป็นผู้ตายแทน เพื่อต่อชีวิตของเจ้ามหาชีวิตให้ ‘ม่นบย่น’

3.2 บุญพระธาตุหลวงเดือน 12 บุญที่ถูกยกระดับเป็นรัฐประเพณีในสมัยอาณาจักร

บุญธาตุหลวงคือบุญที่จัดในเขตวัดธาตุหลวงในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี
ความยิ่งใหญ่ของบุญธาตุหลวง มีความสัมพันธ์กับการที่ฝรั่งเศสได้สถาปนาภักดิ์แห่งหลวงพระบาง
เป็นประมุขของราชอาณาจักรลาว ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นราชธานีที่มีบทบาทต่อรัฐบาลที่อยู่
ภายใต้การกำกับดูแลของเจ้าอาณาจักรอีกชั้นหนึ่ง เจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ จึงได้ประดิษฐ์วัฒนธรรม
โดยกำหนดให้วัดธาตุหลวงเป็นวัดประจำพระองค์ และเพิ่มความสำคัญกับการจัดงานบุญดังกล่าว

พระเจ้าศรีสว่างวงศ์ได้ใช้ ‘พื้นที่พิธีกรรมบุญธาตุหลวง’ เป็นพื้นที่ทางสังคมระดับ
ประเทศ และระดับท้องถิ่น ด้วยการเชิญชวนคณะรัฐบาล ราชอาคันตุกะ และประชาชนเข้าร่วมพิธี
ส่งผลให้บุญธาตุหลวงกลายเป็นงาน ‘พิธีกรรมทางการเมือง’ ระดับประเทศ ครั้นเจ้ามหาชีวิต
ศรีสว่างวงศ์สิ้นพระชนม์ เจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนาได้สร้างพระธาตุบรรจุพระอัฐิพระบิดาไว้ฝั่งด้านหน้า
อุโบสถวัดธาตุหลวง ฝั่งตรงข้ามกับพระธาตุหลวง แล้วปรับเปลี่ยนความหมาย และ ‘เวลา’ ของบุญ
ธาตุหลวง เป็นบุญรำลึกถึงเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ในวันคล้ายวันสวรรคตของพระราชบิดาคือ วันที่
29 ตุลาคมของทุกปี พร้อมกันนั้นพระองค์ยังได้ ‘ลดทอน’ ความสำคัญของบุญพระธาตุหลวงเมือง
หลวงพระบาง ที่ ‘เวลา’ ทับซ้อนกับบุญนมัสการพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ
เดือน 12 ให้มีระดับเป็นเพียงงานบุญของราชธานี แต่ได้ยกระดับความสำคัญของบุญนมัสการพระธาตุ
หลวงเวียงจันทน์เป็นบุญใหญ่ของชาติและเป็นราชประเพณี ที่เจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนาเสด็จเป็น
องค์ประธาน ซึ่งได้กลายเป็นพิธีกรรมสำคัญที่สุดของประเทศตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เมืองหลวงพระบาง : ราชธานีแห่งความทรงจำ (หลวงพระบางในบริบทรัฐชาติสังคมนิยมที่เข้มงวด
กวัดขัน พ.ศ.2518-2529)

1. หลวงพระบางสมัยสังคมนิยม พ.ศ.2518-2529 : จากราชธานีแห่งราชอาณาจักรสู่ราชธานี
แห่งความทรงจำ

1.1 ชัยชนะฝ่ายปฏิวัติและการเข้าสู่หลวงพระบาง

สิงคำ พมมะรัต¹ ประธานสภาผู้แทนราษฎรแขวงหลวงพระบาง แคนนำสำคัญระดับ
พรรครัฐคนหนึ่งของเมืองหลวงพระบาง ได้อธิบายประวัติศาสตร์เมืองหลวงพระบาง ช่วงเปลี่ยนผ่าน
การปกครองว่า หลังจากฝ่ายราชอาณาจักรพ่ายแพ้ กองกำลังพรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้เข้ายึดพื้นที่
ในเขตตัวเมืองจากทหารฝ่ายราชอาณาจักรอย่างไม่มีการสู้รบ “บ่แตกเสียงปืนในหลวงพระบาง”
ขณะเดียวกัน บัวเงิน ซาพวง² รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม สปป.ลาว
คนปัจจุบัน (2549) ซึ่งเป็นทหารฝ่ายปฏิวัติในช่วงเวลาดังกล่าว เล่าถึงปรากฏการณ์สำคัญในการ
เคลื่อนกำลังเข้ายึดครองเมืองหลวงพระบางว่า ทหารฝ่ายปฏิวัติได้เข้าสู่ตัวเมืองหลวงพระบาง
พร้อมกับร้องเพลง “สบายดีหลวงพระบาง” ซึ่งเป็นเพลงที่นายทหารปืนใหญ่ชื่อ อุ่นคำ บันดาสัก
แต่งให้นายบัวเงินเป็นผู้ขับร้องครวเป็นทหารป่า และได้กลายเป็นเพลงประจำเมืองหลวงพระบาง
ในบริบทรัฐชาติ สปป.ลาว ทรายปัจจุบัน เพลงดังกล่าวมีเนื้อความว่า

“โอ้เมืองหลวงพระบาง เจ้ายังสบายดีปะ? หลายปีจึงได้มาพ้อ โคนแล้วหนอเฮจึงได้พบ
กัน พ่อแม่พี่ป้าน้ำอา เขาเด้ามาสุกกะเสมสำราน ปู่เยอ ย่าเยออีคมัน สายน้ำคานสบาย ๆ บ่
หนา

โอ้เมืองทองล้านช้าง ฟังใจชาวลาวทั้งชาติ เจ้ายื่นสง่าองอาจ ให้ทั้งชาติมีชีวิตชีวา
ท่อนโฮมเชื้อเผ่าพวงพัน ฮักแพงกันทั้งแผ่นดินจำปา ค่อยอยู่ดีเถิดหนา คู่ดินฟ้าสุดสาลาใจ
สุขใจเหลือเมื่อสันติภาพได้ตัวคืนมา ไซ้ชนะสุดเพื่อ สุดทาแผ่นดินแม่เกิดให้ผองใส
บัดนี้แล้วเชียงทองเฮาจะสูงวิไล จงอยู่ดีมีชัย สบายดีเถอ หลวงพระบาง

¹ สิงคำ พมมะรัต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงาน
สภาผู้แทนราษฎรแขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2549.

² บัวเงิน ซาพวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กระทรวงแถลงข่าว
และวัฒนธรรม เมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2549.

หลวงพระบางมันคง เจ้าจางเข้มแข็งแรงกล้า เนื้อแดนเทิงสุริยา ปวงประชาจะมีสุข
สมหวัง ยิ่งไกลยิ่งใจห้าวหา ไหลมาอย่าได้ไกลใจห่าง ประเทศลาวล้านช้าง จงใฝ่ใจ สูงเสียง
ก้าวเดิน”

บัวเงิน ชาพูวง อธิบายถึงเนื้อเพลงว่า ผู้แต่งต้องการสะท้อนความรู้สึก ที่พวกเขา
ได้ห่างเหินเมืองหลวงพระบางไปต่อสู้อยู่ในเขตป่าเป็นเวลาเนิ่นนาน ภาพ ‘ความฝังใจ’ ต่างๆ นานา
ของเมืองหลวงพระบาง ในฐานะเมืองแห่งวัฒนธรรม โบสถ์ วัดวาอารามอันงามสง่าสัมผัสได้เพียง
ความคิดคำนึง เมื่อพวกเขามีโอกาสเข้าสู่หลวงพระบางในฐานะ ‘ผู้ชนะ’ และเป็นผู้กำหนดชะตา
กรรมของประเทศรวมทั้งเมืองหลวงพระบาง ภาพที่ปรากฏเบื้องหน้าจึงเป็นสิ่งที่พวกเขาปลอบปลื้มปิติ
เป็นอย่างนัก

ประการสำคัญ บทเพลงสบายดีหลวงพระบาง ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนถ่าย
“ตัวละคร” ที่เป็นตัวแทนรัฐชาติสังคมนิยม ผู้มีบทบาทต่อการกำกับควบคุมพื้นที่ และผู้คนเมือง
หลวงพระบาง ตัวละครที่มาพร้อมกับอำนาจใหม่เหล่านี้ มีหลากหลายชนเผ่า พวกเขาได้ผ่านการ
เป็นทหารที่ตราครุฑการรบมาช้านาน ผ่านการบ่มเพาะความรู้สึกชาตินิยม นอกจากนี้ กองทัพและ
เงื่อนไขของการสู้รบยังเป็นโรงเรียนสอนทหารบรรดาเผ่าให้รับรู้ ว่า นอกจากพวกเขาเป็นสมาชิกของ
แต่ละเผ่าแล้วยังเป็นสมาชิกของ ‘ชาติ’ ที่ต้องรวมกันเป็นหนึ่งเดียว เพื่อต่อสู้กับพวกทหารอเมริกัน
และสมุน ซึ่งหมายถึงคณะรัฐบาลและทหารฝ่ายราชอาณาจักร¹ ดังนั้น ในบริบทสังคมนิยม
หลวงพระบางจึงกลายเป็นพื้นที่ที่รองรับข้าราชการต่างเผ่า ที่เพิ่งออกมาจากสนามรบใน ‘อดีต’
เขตปลดปล่อย เข้าสู่ตัวเมืองหลวงพระบาง ที่เพิ่งกลายเป็น ‘ราชธานีแห่งความทรงจำ’ เพื่อทำหน้าที่
เป็นข้าราชการ และเจ้าหน้าที่รัฐระดับต่างๆ ไม่ต่างจากแขวง และเมืองอื่น ๆ ของ สปป.ลาว

1.2 รัฐชาติสังคมนิยมที่เข้มงวดกวดขัน และการสร้างความหมายใหม่ให้กับพื้นที่

พลันที่รัฐชาติลาวได้เปลี่ยนผ่านการปกครอง ตั้งแต่วันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2518
เป็นต้นมา ความหมายของประเทศก็ถูกเปลี่ยนผ่าน จาก ‘ราชอาณาจักรลาว’ ที่มีกษัตริย์แห่ง
หลวงพระบางเป็นประมุข สู่ ‘สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว’ หรือ สปป.ลาว ที่ปกครอง
ประเทศด้วยระบอบสังคมนิยม และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงบุคคลผู้ทำหน้าที่กำกับดูแล อำนาจอธิปไตย
ในทุกระดับ แกนนำภาครัฐท่านหนึ่งในเมืองหลวงพระบาง กล่าวถึงข้าราชการของพรรครัฐระดับสูง

¹ แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์.
แปลโดย คุณหญิง เฮย์มอนต์. 2547. หน้า 140.

ของเมืองหลวงพระบางเกือบทั้งหมดในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองระยะแรกว่า คือ บรรดา นายทหารฝ่ายปฏิวัติที่เพิ่งกลับเข้ามาจากสนามรบ ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะคนลาวลุ่ม แต่ประกอบขึ้น จากผู้คนหลากหลายเผ่าเข้ามาร่วมเป็นเจ้าหน้าที่รัฐในเขตเมือง

ภาพประกอบ 11 หน้าบัน ‘พระราชวัง (เก่า)’ กับ ‘ธงวงเดือน’ การเปลี่ยนผ่านความหมายพื้นที่จาก ‘ราชอาณาจักรลาวล้านช้าง’ ตู ‘รัฐชาติสังคมนิยม’ หลังจากเปลี่ยนแปลง การปกครอง

อย่างไรก็ตาม สำหรับข้าราชการระดับแกนนำของแขวงและเมืองนั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ ที่ผ่านการทำงานในตำแหน่งดังกล่าวในเขตปลดปล่อย ซึ่งมีการจัดระบบการบริหารราชการเสมือน เป็นรัฐฯ หนึ่งมาก่อนแล้ว อาทิ นายวงเพ็ด ไชเกอ เจ้าแขวงหลวงพระบางคนที่สองของ ‘ระบอบใหม่’ ซึ่งเป็นคนม้ง ครั้งที่อยู่ในเขตปลดปล่อย ท่านดำรงตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายการศึกษาของรัฐบาลลาว อิศระ อย่างไรก็ตาม กรณีการแต่งตั้งข้าราชการสำคัญของเมืองหลวงพระบางที่เป็นคนต่างเผ่า ต่าง วัฒนธรรมจากคนเดิม หลวงพระบาง ก็ได้สร้างความเคลือบแคลงให้กับคนท้องถิ่นว่า เจ้าหน้าที่รัฐ ชุดใหม่เหล่านี้ มีความเข้าใจในวัฒนธรรมของหลวงพระบางหรือไม่เพียงไร?

สำหรับข้าราชการระบอบเดิมรวมทั้งราชินิกุลบางส่วน หลังจากถูกปลดออกจาก ตำแหน่ง หากไม่หนีไปอยู่ต่างประเทศ พวกเขาจะถูกเกณฑ์ไปศึกษาอบรมทฤษฎีการเมืองระบอบ สังคมนิยมเป็นเวลา 3 ปี จึงสามารถกลับออกมาใช้ชีวิตในฐานะประชาชนทั่วไปได้ ขณะที่บางคน อาจได้รับแต่งตั้งให้ทำงานกับรัฐบาลระบอบใหม่ในตำแหน่งที่เหมาะสม หากพวกเขาสามารถแสดง

ให้เห็นว่า ได้ละทิ้งแนวคิดเดิมและหันมาถักดีต่อแนวคิดใหม่ได้ กระนั้น หลังจากกลับมาจากสัมมนา อดีตข้าราชการส่วนหนึ่ง ก็ทยอยหนีออกจากหลวงพระบาง และ สปป.ลาว เพราะไม่สามารถยอมรับระบอบใหม่ได้ โดยเฉพาะเมื่อการบริหารประเทศตามแนวทางสังคมนิยมที่เข้มงวดกดขี่ ได้พิสูจน์ว่า กำลังนำพาประเทศและสังคมลาวไปสู่ความล้มเหลว ในที่สุดก็นำมาซึ่งการเกิดขึ้นใหม่อีกครั้งของทุนนิยมในประเทศลาว ในนามนโยบายจินตนาการใหม่ในระยะต่อมา

กรณีเมืองหลวงพระบาง อำนาจรัฐใหม่ได้เข้าไปเปลี่ยนความหมายของพื้นที่จากราชธานีเดิมให้กลายเป็น “ราชธานีแห่งความทรงจำ” ด้วยการดำเนินการเป็นปฏิปักษ์กับ ‘อดีต’ ที่มีความสัมพันธ์กับระบอบกษัตริย์ เชื้อพระวงศ์ กลุ่มอำนาจ และข้าราชการระบอบเก่า รวมทั้งประเพณีพิธีกรรมที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางของลัทธิคอมมิวนิสต์ ด้วยการปราบปราม ควบคุม กดทับ และเบียดขับออกจากพื้นที่อย่างเข้มงวดและจริงจัง

กลุ่มราชินิกุล ข้าราชการ และข้าราชการบริพาร ส่วนหนึ่งได้ถูกจับไปสัมมนาเพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชาติใหม่ ขณะที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มคนข้างต้น และกลุ่มพ่อค้านักธุรกิจทั้งที่เป็นคนลาว จีน และเวียดนาม ได้ทิ้งถิ่นหนีไปอยู่ต่างประเทศ เพื่อความปลอดภัยและความเหมาะสมต่อการค้าขาย ปล่อยให้พื้นที่เดิมของพวกเขาได้ถูกยึดและกักเก็บไว้เป็นของรัฐ อีกทั้งยังถูก ‘แทนที่’ ด้วยข้าราชการชุดใหม่ของระบอบสังคมนิยม รวมทั้งประชาชนชุดใหม่จากชนบท ต่างเมือง และต่างแขวง ซึ่งมีหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัย และกลายเป็นคนเมืองหลวงพระบางชุดใหม่เป็นจำนวนมาก พวกเขาได้เข้ามาดำเนินชีวิตภายใต้กรอบแนวทางพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ร่วมกับคนหลวงพระบางรุ่นเก่าที่ยังไม่ได้ทิ้งถิ่นไปอยู่ต่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม สำหรับคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ซึ่งมี ‘อดีต’ สัมพันธ์กับระบอบกษัตริย์ และอำนาจเก่า ที่ยังคงอยู่ในเมืองหลวงพระบางและ สปป.ลาว ก็ได้ถูกตรวจค้น ควบคุม และ กักขัง ให้ดำเนินชีวิตอยู่ภายในกรอบของระบอบสังคมนิยมอย่างใกล้ชิด พ่อเฒ่าท่านหนึ่งที่เคยรับใช้เจ้ามหาชีวิตในสมัยพระเจ้าศรีสว่างวงศ์กับศรีสว่างวัฒนา ถูกทหารชนเผ่าที่ ‘แปลกหน้า’ และ ‘พูดภาษาลาวลุ่มยังไม่ชัด’ เข้ามาตรวจค้นบ้าน พวกเขานำเอาเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์และภาพถ่ายที่ถ่ายคู่กับเจ้ามหาชีวิตไปเผาทิ้ง ขณะเดียวกัน ภาวะดังกล่าวได้สร้างความหวาดกลัวให้กับกลุ่มช่างเงินในราชสำนัก ซึ่งผลิตภัณฑ์เครื่องเงินจำนวนมากของพวกเขา มีสัญลักษณ์ของราชบัลลังก์และราชอาณาจักร อาทิ รูปช้างสามเศียร ได้ถูกนำไปหลอมเก็บไว้ในรูปของเนื้อเงิน เพื่อบูชาบิดานางปรารธนา ได้นำชุดชาระบบ ค้วนหม้อ และเครื่องประดับตกแต่ง ที่บ่งบอกถึงชนชั้นศักดิ์ตามความหมายของเจ้าหน้าที่รัฐชุดใหม่ ไปเก็บซ่อนไว้บนเพดานหลังคาเรือน ฯลฯ

นอกจากนี้ ราชศิลป์วัฒนธรรม ศิลปะการแสดงแห่งราชสำนักที่เกี่ยวข้องกับราชวิถี อาทิ หัวใจนพระลักษณ์ พระราม ชัยภักดิ์ และ ชฎานางแก้ว บางส่วนถูกเผาทำลาย บางส่วนถูกปล่อยทิ้งไม่ได้รับการดูแลรักษา เพราะมันได้หมดหน้าที่ต่อราชธานีที่เป็นอดีตไปแล้ว ขณะเดียวกันเครื่องทรง เครื่องราชกกุธภัณฑ์ ของที่ระลึกจากราชอาณาจักรที่สะท้อนถึงอดีตและความเป็นศักดิ์นาเหนือประชาชนทั่วไปของเจ้ามหาชีวิต ก็ถูกเก็บ ‘ขัง’ ไว้ในอดีตพระราชวัง นอกจากนี้รัฐชาติใหม่ยังดำเนินการเก็บรวบรวมสิ่งที่เป็นความทรงจำเกี่ยวกับกษัตริย์ จากคนที่เกี่ยวข้อง อาทิ เครื่องแต่งกาย หอกดาบ และอุปกรณ์เครื่องใช้ของคนกะสัก ที่เคยใช้ในราชพิธีกรรมถวายหมากมั้นหมากย่น ก็ได้ถูกภาครัฐยึดเข้าไปเก็บไว้ที่พระราชวังเก่า นอกจากพระราชวังเก่าที่ไว้กษัตริย์ได้กลายเป็นพื้นที่แห่งการกักเก็บวัสดุแห่งความทรงจำของเจ้ามหาชีวิตแล้ว ยังเป็นพื้นที่เก็บรวบรวมมรดกวัฒนธรรมเชิงวัตถุที่ปรากฏในเมืองหลวงพระบาง และลาวภาคเหนือไปพร้อมกัน อาทิ กลองมโหระทึก พระพุทธรูป ฯลฯ จากบริบทดังกล่าว ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนความหมายพระราชวังเก่าให้กลายเป็น “หอพิพิธภัณฑสถานหลวงพระบาง” เพื่อเป็นสถานที่กักเก็บอดีตแห่งราชธานี ไว้ในฐานะทรัพย์สินของรัฐ และวัตถุประสงค์แสดงแห่ง ‘พิพิธภัณฑสถานใหม่’ ใน ‘พระราชวังเก่า’ อันเป็นการควบคุมเสียงของอดีตให้อยู่ในบริบทปัจจุบันเท่าที่รัฐชาติใหม่ต้องการให้ปรากฏ

1.3 “คนใหม่ย้ายเข้า คนเก่าโดนหนี” : การเปลี่ยนถ่ายผู้คนและผลกระทบต่อวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของประชากรในตัวเมืองหลวงพระบาง ได้เริ่มปรากฏมาตั้งแต่ระยะสุดท้ายของสมัยราชอาณาจักรอันเป็นผลจากการสู้รบและทิ้งระเบิดที่หนักหน่วงของทหารอเมริกัน ส่งผลให้ผู้คนจากชนบทหนีภัยเข้ามาสู่ตัวเมือง แต่ขณะเดียวกันนักธุรกิจจากตัวเมืองก็อพยพ ‘โดนหนี’ ไปอยู่ต่างประเทศ จน ‘ตลาดแจ็ก’ ต้องกลายเป็นตลาดร้าง อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนถ่ายผู้คนมากที่สุดในประวัติศาสตร์เมืองหลวงพระบาง มีทั้งในส่วนของภาคประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐ สำหรับภาคประชาชนคือการทิ้งถิ่นของพ่อค้าเวียดนามและคนจีน โดยเฉพาะพ่อค้าคนจีนพวกเขาได้ประกาศขายทิ้งอาคารร้านค้า และบ้านเรือนห้องแถวในเขตที่เรียกว่าตลาดแจ็ก กับริมฝั่งโขง หลังหนึ่งแลกับทองคำหนัก 5-6 บาท ส่วนกลุ่มคนที่ซื้อ และอพยพมาอยู่แทนส่วนใหญ่คือพ่อค้าจากเขตน้ำอู น้ำเซียงที่เคยมีสัมพันธภาพด้านการค้ากับพ่อค้าเหล่านี้

นอกจากนี้ ผู้ ‘โดนหนี’ อีกกลุ่มก็คือ เชื้อพระวงศ์ ราชินิกุล และข้าราชการชั้นสูง โดยเฉพาะกลุ่มที่ทำงานฝ่ายปกครอง ทหาร ตำรวจระบอบเก่า พวกเขาก็ได้ทิ้งถิ่นฐานหนีภัยไปอยู่ต่างประเทศเป็นจำนวนมาก รัฐบาลใหม่ได้ยึดเรือนของพวกเขากลับมาเป็นทรัพย์สินส่วนกลาง ผู้อาวุโสในเมืองหลวงพระบางหลายท่านยืนยันตรงกันว่า ในช่วงระยะ 1 ทศวรรษหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง คนหลวงพระบางได้ทิ้งถิ่นไปอยู่ต่างประเทศเป็นจำนวนมาก จนทำให้คนหลวงพระบางรุ่นเก่าในเมือง

หลวงพระบางเหลือไม่ถึงกึ่งหนึ่งจากจำนวนประชากรสมัยราชอาณาจักร ในทางตรงกันข้าม ‘ประชาชนบรรดาเผ่า’ ที่หลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐสังคมนิยมลาว พร้อมครอบครัวและเครือญาติ ได้อพยพเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในเขตเมืองหลวงพระบางเป็นจำนวนมาก พอๆ กับกลุ่มที่ ‘โดนหนี’ ไป คนชุดใหม่ที่เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ส่วนหนึ่งได้ถือโอกาสเข้ามาอยู่อาศัยในบ้านเรือนของอดีตข้าราชการ ข้าราชการบริวาร และราชินิกุลที่ภาครัฐยึดไว้และจัดสรรให้เป็นสิ่งตอบแทนกับข้าราชการชุดใหม่

สาธุใหญ่คำจัน¹ ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชาชนในเขตเมืองหลวงพระบางระยนั้นว่า อยู่ในสภาพที่สับสนจากการเปลี่ยนถ่ายประชาชน ด้วยผู้ที่เข้ามาเป็นคนหลวงพระบางชุดใหม่ เป็นคนต่างเผ่าต่างวัฒนธรรม ‘ไม่รู้จัก “เข้าวัดเข้าวา บ่สู้กิน บ่สู้ทาน เฮ็ดให้วัดวาอารามในเมืองหลวงพระบางหมองลงอย่างเห็นได้ชัด”

1.4 เจ้ามหาชีวิต ราชินิกุล และข้าราชการชั้นสูงสมัยสังคมนิยม

กลุ่มราชวงศ์และเชื้อพระวงศ์ เป็นกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กับการเป็นเมือง ‘ราชธานี’ ของหลวงพระบาง คนชั้นสูงเหล่านี้ ส่วนใหญ่ได้หลบหนีไปอยู่ต่างประเทศก่อนที่ระบอบเก่าจะสิ้นสุด ส่วนที่ยังไม่ได้หลบหนีก็จะถูกนำตัวไป “สัมมนา” เพื่อเปลี่ยนแนวคิดทางการเมือง เช่นกันกับข้าราชการ ซึ่งรวมทั้งอดีตเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวัฒนา

สำหรับ ‘พื้นที่’ ของกษัตริย์และราชวงศ์ ได้ถูกภาครัฐเข้ายึดครองและเปลี่ยนแปลงความหมายใหม่ นับตั้งแต่พระราชวังจนถึงตำหนัก หรือ ‘โอง’ ต่างๆ ได้ตกเป็นของรัฐ อาทิ โองเจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนา ในเขตบ้านโพนเฮือง ใกล้กับวัดเชียงทอง โองวัดหนองของธูแม่คำฝั้นองค์มเหสี โองเชียงแก้วของเจ้าเพชรราชที่เขตเชียงแก้ว ซึ่งตั้งอยู่บนทำเลที่สามารถมองเข้ามาชมทัศนียภาพของเมืองหลวงพระบางได้อย่างเหมาะสม โองของธูเจ้าราชสัมพันธ์ พระเชษฐาต่างมารดาของเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ อยู่ข้างวัดเชียงทอง โองเจ้าสุวันนะพума และโองอื่นๆ

นอกจากนี้ ในบริบทของการเปลี่ยนแปลง ‘ความหมาย’ ของประเทศ ยังได้ส่งผลต่อการสลายราชศักดิ์ของบรรดาเชื้อพระวงศ์ โดยให้ยกเลิกการใช้คำนำหน้าว่า ธูเอื้อย ธูป่า ธูป่า ธูลุง ธูป่อ ธูแม่ ธูน้อง ที่บ่งบอกถึงฐานะอันดรดังกล่าว ขณะเดียวกันก็ถอดถอนนามยศ หมื่น แสน เพี้ย พระยา เจ้าพระยา และเจ้าพระยาหลวง อันเป็นฐานานุศักดิ์ของบรรดาข้าราชการ รวมทั้งข้าราชการที่ ‘ได้รับพระราชทานจากเจ้ามหาชีวิต ให้เหลือเพียง ‘ท้าว’ กับ ‘นาง’ และยกเลิกการใช้สรพนาม

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2548.

นำหน้าบุคคลดังกล่าวว่า หัวอ้าย หัวลุง หัวน้อง ฯลฯ ให้เหลือเพียง “อ้าย” “ลุง” “น้อง” ฯลฯ รวมถึงการใช้คำขานรับขณะปฏิสนธารกับบุคคลทั้งสองกลุ่มของคนที่มีความรู้สึกดีต่ำกว่าว่า “โดยจะน้อย” ทั่วไป เพื่อให้ทุกคน ทุกฝ่ายมีสถานภาพทางสังคมที่เท่าเทียมกัน

การยกเล็ก กำกับ ควบคุมข้างต้น จึงเป็นเสมือนการเบียดขับและกกดครอบ ‘อดีตราชอาณาจักร’ ไม่ให้ปรากฏเสียงในพื้นที่สังคมหลวงพระบาง อดีตราชวงศ์ ราชินิกุล และข้าราชการชั้นสูงจึงถูกถอดถอนความแตกต่างทางชนชั้นในพื้นที่สาธารณะ แต่ในทางปฏิบัติจริงของคนหลวงพระบางรุ่นเก่าเหล่านี้ พวกเขาก็ยังใช้พื้นที่ทางสังคมเชิงปัจเจก ที่ปราศจากสายตาและการจับจ้องของภาครัฐ เป็นพื้นที่ธำรงรักษาความเป็น ‘ราชธานีแบบเดิม’ ของตนไว้ในพื้นที่เฉพาะ อาทิ ภายในเรือน และกลุ่มญาติมิตร

ผู้วิจัยพบว่า คนหลวงพระบางรุ่นเก่าส่วนหนึ่ง ยังมีความทรงจำเกี่ยวกับเจ้ามหาชีวิต พวกเขายังคงติดตามข่าวคราวของเชื้อพระวงศ์ และราชินิกุลที่อพยพไปอยู่ต่างประเทศ มันเป็นสายใยและร่างแหของพื้นที่ทางสังคมของราชธานี ที่กระจัดกระจายไปอยู่ตามส่วนต่างๆ ของโลก อาทิ ในช่วงบุญปีใหม่ พ.ศ.2549 มีข่าวร้ายสำหรับ ชาวหลวงพระบางรุ่นเก่าที่มีความทรงจำกับ ‘เจ้าราชสัมพันธ์’ หรือ ‘เจ้ามหาชีวิตราชสัมพันธ์’ ซึ่งครอบครัวของท่านได้หลบหนีไปอยู่ฝรั่งเศส

เจ้าราชสัมพันธ์เป็นพระเชษฐาต่างมารดาของเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ กระนั้น ชาวหลวงพระบางก็เรียกท่านว่า “เจ้าชีวิตราชสัมพันธ์” ควบคู่กับเรียก “เจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์” ในสมัยราชอาณาจักร ไอรสและธิดาของท่านมีบทบาทต่อประเทศหลายคน คนสำคัญ คือ ธูเจ้าศรีวรวงศ์ เป็นนายพลทหารชั้นสูงสุดในระบอบเก่า บุตรคนหนึ่งของธูเจ้าศรีวรวงศ์ คือเจ้าสีพันทะวง ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ในหลวงพระบางปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) เจ้าสีพันทะวงมีลูกชายหลายคน ส่วนใหญ่เป็นนายทหารและนายตำรวจในระบอบเก่า ดังนั้น เมื่อสถานการณ์บ่งชี้ถึงความปราชัยของฝ่ายราชอาณาจักร ลูกๆ ของท่านจึงได้ทิ้งโฮงหลบหนีไปอยู่ต่างประเทศ

อนึ่ง แม้ว่าเจ้าราชสัมพันธ์เป็นพี่น้องต่างมารดากับเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ แต่ทั้งสองก็เกี่ยวข้องกัน กล่าวคือ “เจ้าดาราร” ราชธิดาองค์หนึ่งของเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ ซึ่งคนหลวงพระบางมักจะเรียกท่านว่า “ธูปี่าดารา” ท่านเป็นราชธิดาที่เจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์รักที่สุด ถึงกับพระราชทานนามของธิดาองค์นี้เป็นชื่อของ “ตลาดดาราร” ตลาดเอนกประสงค์ที่เพิ่งถูกรื้อถอนไปในบริบทมรดกโลก ธูปี่าดารา ยังคงอยู่ในความทรงจำของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ในภาพลักษณ์ของสตรีที่โสภณที่สุดของเมืองหลวงพระบาง ท่านได้แต่งงานกับไอรสของเจ้าชีวิตราชสัมพันธ์ ทั้งที่ต่างมีสมเด็จพระอัยกาคนเดียวกัน

ช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ครอบครัวของธูปาดารา ได้หลบหนีไปอยู่ฝรั่งเศส และข่าวร้ายสำหรับคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ก็คือการสิ้นพระชนม์ของธูปาดารา เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม ปีนี้เอง (พ.ศ.2549) อันเนื่องมาจากธูปาดาราออกมาปิดกวดทำความสะอาดเลียบบ้านชั้นบน เพื่อรับวันสังขานขึ้น ปีใหม่ลาวที่ ‘ฝรั่งเศส’ แล้วพลัดตกลงมาบนถนนและถูกรถทับซ้ำ ในช่วงการทำงานสนามที่เมืองหลวงพระบาง ผู้วิจัยได้รับรู้ถึงความอาดูรสำหรับข่าวการจากไปของธูปาดาราของบรรดาคนหลวงพระบางรุ่นเก่า

2. ระบบเศรษฐกิจแบบใหม่กับชีวิตของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า : จากชีวิตข้าราชการ และพ่อค้า ผู้ชาวไร่ชาวนาสหกรณ์รวมหมู่

แกรนท์ อีแวนส์¹ กล่าวถึงระบบเศรษฐกิจของยุคเริ่มต้นรัฐชาติสังคมนิยมลาวว่า คณะผู้ปกครองประเทศได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ ตามลัทธิมาร์กซ์เลนินแบบเข้มงวดกวดขัน ด้วยระบบนารวมและสหกรณ์กสิกรรมรวมหมู่ รัฐบาลลาวคาดหวังว่า จะสามารถสร้างรายรับเพื่อนำมาบริหารและพัฒนาประเทศได้ นอกจากนี้ รัฐบาลชุดใหม่ยังเชื่อว่า หากชักจูงให้ชาวนาชาวไร่รวมตัวกันในรูปสหกรณ์ พวกเขาจะหมดความเป็นปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นลักษณะของทุนนิยมทางเศรษฐกิจ ระบบนารวมและสหกรณ์กสิกรรมรวมหมู่ ยังสอดคล้องกับโครงสร้างหลักทางการเมืองคือทุกคนมีความเท่าเทียมกัน

แต่ในทางปฏิบัติ การจัดตั้งองค์กรทางเศรษฐกิจที่ถือครองกรรมสิทธิ์ร่วมกันข้างต้นกลับทำให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของประเทศเลวร้ายลง กระนั้น รัฐบาลลาวก็ยังยืนยันถึงความถูกต้องในแนวทาง โดยอธิบายว่าปัญหาเกิดจากเจ้าหน้าที่รัฐยังไม่มีความสามารถ เพราะส่วนใหญ่มุ่งแต่จะสร้างสหกรณ์ชุดใหม่ขึ้นเรื่อยๆ แต่ไม่ได้คำนึงถึงคุณภาพของผลผลิต สหกรณ์ถูกจัดตั้งขึ้นมาอย่างลวกๆ โดยไม่มีการเตรียมตัวที่เพียงพอ กสิกรถูกบังคับให้เข้าร่วมในสหกรณ์ และถูกยึดปัจจัยการผลิตของตน เช่น โค กระบือ ไปเป็นกองกลางโดยที่ไม่ได้รับค่าชดเชยที่คุ้มค่า เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดความดิ่งเครียดในชนบท และได้ส่งผลเสียทางเศรษฐกิจ รวมทั้งบั่นทอนความมั่นคงของรัฐ ที่เคยคาดว่าจะได้รับจากนโยบายสหกรณ์รวมหมู่ในระบบนารวม เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้รัฐบาลลาวจำเป็นต้องล้มเลิกความตั้งใจที่จะผลักดัน โครงการที่กำลังดำเนินตามหลักคอมมิวนิสต์

พ่อสมคือดีตมหาดเล็กในพระราชวัง กับ แม่จันทิออดีตแม่ค้าขายของชำที่ตลาดดารา สองสามีภรรยาคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ท่านทั้งสองได้กล่าวถึงผลกระทบต่อครอบครัวจากระบบ

¹ แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณฉวี เหมมอนด์. 2547. หน้า 208-211.

นารวมและสหกรณ์กิจกรรมรวมหมู่ว่า ทันทที่เปลี่ยนแปลงการปกครองครอบครัวของพ่อสมดี กับแม่จันทที่ต้องหลุดพ้นจากการเป็นข้าราชการและปิดกิจการค้าขายทันที เพราะขัดแย้งกับแนวทางของรัฐที่ไม่ให้มีระบบทุนนิยมปรากฏ และต้องถูกบังคับให้เป็นกสิกรทำนารวม โชคดีที่พ่อสมดีไม่ได้ถูกส่งไปสัมมนาในพื้นที่เขตปลดปล่อยเหมือนกับข้าราชการส่วนใหญ่ แต่ท่านและครอบครัวได้ถูกกำหนดให้เป็นสมาชิกหน่วยการทำนารวมหมู่ ณ ผืนนาที่ฝั่งเชียงแมน แม่จันทที่สะท้อนว่า ก่อนนี้ท่านไม่เคยทำนาข้าวเปลือก มีแต่ “ทำนาข้าวสาร” หมายถึงทำการค้าขายแล้วนำเงินมาซื้อข้าวกินจึงคับข้องใจมาก ซึ่งคนหลวงพระบางรายอื่นๆ ก็มีความรู้สึกไม่ต่างจากแม่ ทั้งนี้เพราะภาพรวมของคนหลวงพระบางมีอาชีพรับราชการกับค้าขายเป็นหลัก แล้วนำเงินรายได้ไปซื้อข้าวสารจากชาวนาในเขตเชียงแมน และน้ำอู น้ำเชียง ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครอง ภาครัฐได้บังคับให้คนหลวงพระบางทุกคนไปทำนา โดยมีทหารที่ไม่เคยรู้จักหน้ามาควบคุมที่ผืนนารวม ทหารเหล่านี้มักจะพูดกับ ‘ชาวนารุ่นใหม่’ ว่าเพื่อให้ “หมู่เจ้า” เข้าใจความยากลำบากของชาวนากับกรรมกร แต่สำหรับพวกเขาก็ได้เพียงนั่งถือปืนควบคุมอยู่ในร่มไม้

ชีวิตประจำวันของพ่อสมดี กับแม่จันทก็จึงเปลี่ยนแปลงไป พ่อสมดีต้องพายเรือนำแม่จันทและลูกๆ ที่ยังเด็กข้ามน้ำโขงไปทำนาที่ฝั่งเชียงแมน การทำนามี 2 แบบ คือ การทำนารวมซึ่งทุกคนช่วยกันทำ ผลผลิตเป็นของส่วนรวม และการทำนาส่วนตัวโดยต้องหาพื้นที่ว่างเอง ซึ่งต้องเสียภาษีเข้ารัฐ ชีวิตของคนหลวงพระบางที่ไม่คุ้นชินกับการใช้แรงงานกลางแจ้ง จึงรู้สึกยากลำบากและคับข้องใจมาก หลายคนร้องไห้ทุกวัน และหลายคนได้ตัดสินใจอพยพหนีไปอยู่ต่างประเทศด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น¹

3. บุญปีใหม่ในสมัยการปกครองที่เข้มงวดกดขี่ : การเมืองเรื่องวัฒนธรรมเพื่อเบียดขับความทรงจำเกี่ยวกับราชพิธี

หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง ภาครัฐได้เข้ามาสั่งให้ลดความเอิกเกริกของบุญปีใหม่ และสั่งให้ยุติการ ‘แห่วอ’ ซึ่งเป็นหัวใจของบุญปีใหม่ เพราะขัดแย้งกับแนวทางสังคมนิยม นอกจากนี้รัฐยังได้สั่งให้ยกเลิกห่อผี ก็คือต้อง ‘ยุติการเคลื่อนไหวกทางพิธีกรรม’ เพราะรัฐต้องการตรวจสอบว่าพิธีกรรมส่วนใดขัดต่อแนวทางของสังคมนิยมหรือไม่เสียก่อน

¹ สมดี จันนะลา และจันท จันนะลา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโพนเฮือง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2549.

การสั่งให้ยุติการแห่ขอ ถือเป็นการสั่งยุติความสัมพันธ์ของตัวละครสำคัญในหลวงพระบาง คือ เทวดาหลวง พุทธศาสนิกชน พระภิกษุสงฆ์ สามเณร และสลายโอกาสของประชาชนในการได้ แสดงบทบาทด้านประเพณี พิธีกรรม อาทิ การทำหน้าที่นางวอของบรรดาเด็กสาว การรวมตัวกันของ ประชาชนในแต่ละคณะวัด และเป็นการสลายความทรงจำของตำแหน่งพระราชาคณะ ประจำวัด หลวงทั้ง 6 วัด วัดดังกล่าวได้ถูกทำให้กลายเป็น ‘อดีต’ ที่มีสถานภาพเพียงการเป็นวัดสามัญธรรมดา กระนั้น การเดินหัวเมืองหางเมืองก็ยังคงถูกเชื่อมต่อลมหายใจ ไว้ด้วยการแข่งขันเพื่อดำรงพิธีเดินและ ไหว้หัวเมือง-หางเมืองของ ‘เทวดาหลวงผัวเมีย’ และสิ่งคำเพียงลำพัง โดยที่ไม่มีขบวนอื่นๆ เดินตามหลังดังที่ผ่านมา

ครั้น พ.ศ.2523 ภาครัฐได้มีการผ่อนปรนให้รื้อฟื้นการแห่ขอบุญปีใหม่ขึ้นมาอีกครั้ง แต่ก็ได้ดำเนินไปภายใต้การกำกับควบคุมของภาครัฐ และมีนัยยะถึงการเปลี่ยนความหมาย จากพิธีกรรม ของกษัตริย์ศานราชูร กลายเป็นพิธีกรรมของรัฐชาติสังคมนิยม อันสอดคล้องกับบริบทใหม่ของ การปกครอง ที่เมืองหลวงพระบางถูกเปลี่ยนความหมายจากราชธานีแห่งราชอาณาจักร สู่มืองหลัก ของแขวงๆ หนึ่งของรัฐชาติสังคมนิยม ดังนั้น บุญปีใหม่จึงกลายเป็นพิธีกรรมที่รัฐชาติ ได้ใช้เป็น พื้นที่ในการ ‘สลาย’ ความเป็นราชธานีแห่งราชอาณาจักร สู่มืองหลักของแขวงๆ หนึ่ง ซึ่งเบียดขับ ระบบกษัตริย์ออกจากพื้นที่พิธีกรรมอย่างค่อนข้างจะรอบด้าน โดยเฉพาะในส่วนของราชประเพณีที่เป็นรูปธรรม อาทิ การแสดงศิลปะศักดิ์นิลา พิธีกรรมถวายหมากมันหมากยี่น ราชพิธี ดำน้ำหลวง ขณะเดียวกัน ราชพิธีบางอย่างก็ได้ถูกแทนที่ด้วยตัวละครชุดใหม่ จากเจ้ามหาชีวิตของราชอาณาจักร เป็นเจ้าแขวงในฐานะตัวแทนอำนาจรัฐ ในพิธีอัญเชิญและสร่งน้ำพระบาง การ ‘บาศรี’¹ เจ้ามหาชีวิต ข้าราชการ และราชทูต ก็ถูกเปลี่ยนเป็นการบาศรีเจ้าแขวงและแกนนำพรรครัฐแทน

ในส่วนของ ‘ศิลปะศักดิ์นิลา’ อาทิ การแสดงพระลักษณะพระราม การพ่อนางแก้ว พ่อนยักษ์ พ่อนลิง นอกจากจะถูกขับออกจากพิธีกรรมบุญปีใหม่แล้ว ยังได้ถูก ‘กด’ ไว้ไม่ให้ปรากฏ ในพื้นที่ทางสังคมใหม่ ภายใต้บริบทรัฐชาติสังคมนิยมที่เข้มงวดกวดขัน ซึ่งอันที่จริง ศิลปะดังกล่าว ก็ได้สลายตนเองไปพร้อมกับระบบกษัตริย์อยู่แล้วประการหนึ่ง อีกเหตุผลหนึ่งก็คือกิจกรรมที่ เกี่ยวกับความสนุกสนานรื่นเริง แม้ไม่ได้สัมพันธ์กับกษัตริย์ก็มีนัยยะสัมพันธ์กับทุนนิยม อดีต ราชศิลปะข้างต้น จึงต้องตกอยู่ในสถานภาพของการถูกเบียดขับและกดทับไว้ไม่ให้ปรากฏตัว แต่สำหรับพิธีกรรมเชิงปัจเจก อาทิ บุญสูดเฮือน บุญสู่ขวัญบาศรีในครอบครัวก็ยังคงดำเนินต่อไปได้

¹ “บาศรี” เขียนและเรียกตามทางการลาวและคนลาว ที่เรียกการ “บายศรีสู่ขวัญ” ว่าการ “บาศรี”

แต่ต้องลดขนาด ความอึกทึก และความสิ้นเปลืองลง เพื่อไม่ให้ถูกเพ่งเล็งว่าเข้าข่ายทุนนิยม อย่างไรก็ตาม สำหรับบุญปีใหม่ช่วงการปกครองที่เข้มงวดกวดขัน มีกรณีที่ควรกล่าวถึงเป็นพิเศษ ดังนี้

3.1 “พระบางยังคงอยู่หรือไม่!?” : คำถามและการต่อสู้ของคนหลวงพระบางต่อผู้มีอำนาจ

สาธุใหญ่ท่านหนึ่งได้กล่าวถึงการสงฆ์พระพุทธรูป ในช่วงสมัยสังคมนิยมที่เข้มงวดกวดขันว่า มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัดเช่นกัน กล่าวคือ ในสมัยราชอาณาจักรจนถึงวันสังขานล่วง พระเนรจะนำพระพุทธรูปออกจากโบสถ์ มาจัดวางไว้ในแท่นสงฆ์ให้ประชาชนได้ ‘สดสงฆ์’ ซึ่งหลายวัดได้ตั้งพระพุทธรูปไว้ให้ประชาชนสงฆ์ จนถึงวันวิสาขบูชาในปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ภาครัฐได้มีคำสั่งยุติพิธีกรรม จึงไม่ค่อยจะมีประชาชนออกมาสงฆ์ มีแต่เพียงพระสงฆ์และสามเณรของแต่ละวัด นำพระพุทธรูปลงมาทำความสะอาดแล้วเก็บคืนแท่นตั้งอย่างเงียบเหงา ประการสำคัญ ในเงื่อนงำดังกล่าว ‘พระบาง’ ก็ได้ถูกตัดขาดออกไปจากประชาชนแทบจะเรียกว่าโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ เพราะ ‘พระราชวัง’ ที่ประดิษฐานพระบางได้ถูกปิดตาย และถูกแยกออกไปจากพื้นที่ทางสังคมของอดีตราชธานี ทำให้ ‘พระบาง’ ได้ถูกแยกออกจากชีวิตของประชาชน และพื้นที่พิธีกรรมเมืองหลวงพระบางด้วย

ผู้อาวุโสรายหนึ่ง เล่าถึงความรู้สึกของคนหลวงพระบางที่ถูกตัดขาดจากพระบางว่า ไม่มีพิธีแห่พระบางลงสงฆ์และไม่มีใครได้สงฆ์พระบางหลังวันสังขานขึ้นที่วัดใหม่ดังที่เคยเป็นมาอีกแล้ว สร้างความทุกข์ทรมานใจให้กับคนหลวงพระบาง ที่มีความผูกพันกับพระบาง แต่มิได้สงฆ์น้ำให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังที่เคยถือปฏิบัติสืบมาตั้งแต่สมัยรัฐจาริต

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาที่ภาครัฐใหม่ได้พราภพระบางออกจากคนหลวงพระบาง โดยดการนำพระบางออกมาให้ประชาชนสักการะดังที่เคยปฏิบัติ คนหลวงพระบางได้ต่อสู้ผ่านการสร้างข่าวลือว่า รัฐบาลระบอบใหม่ ได้นำเอาพระบางที่ศักดิ์สิทธิ์ไปหลอมเอาทองคำแล้ว ข่าวดังกล่าวได้แพร่สะพัดอย่างรวดเร็ว จริงจัง และหนักแน่น จนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ และคนหลวงพระบางเลวร้ายลงไปมาก

ผู้อาวุโสท่านหนึ่งรำลึกเหตุการณ์ช่วงนั้นว่า ข่าวลือดังกล่าวได้สร้างความแปลกแยกและ ตึงเครียด ระหว่างภาครัฐกับคนรุ่นเก่าของเมืองหลวงพระบางเป็นอย่างมาก ในที่สุดภาครัฐจึงได้อนุญาตให้อัญเชิญพระบางลงสงฆ์ และเกิดการแห่ออกครั้งใหม่ในปี พ.ศ.2523 ซึ่งได้ทำให้เกิดบรรยากาศที่ผ่อนคลายลงไป แม้ว่าพิธีอัญเชิญพระบางลงสงฆ์ และสงฆ์พระบางจะมีเจ้าแขวง เป็นประธานแทนเจ้ามหาชีวิตก็ตามที แต่ครั้งเมื่อคนหลวงพระบางได้สัมผัสกับ ‘พระบาง’ ที่ขาดหายจากกันเป็นเวลาหลายปี ทำให้พวกเขาได้เพ่งพินิจและจับจ้องพระบางเป็นพิเศษ นำมาซึ่งประเด็นข้อถกเถียงใหม่ที่ว่า พระบางที่ปรากฏเบื้องหน้ามิใช่พระบางองค์เดิม! มันได้กลายเป็นคำถามชุดใหม่ที่ถาโถมเข้าไป

ภาครัฐส่วนท้องถิ่น ประชาชนให้เหตุผลสนับสนุนความเชื่อว่าเป็นพระบาง ‘องค์ปลอม’ ว่า พระพุทธรูปที่ภาครัฐนำมาให้สรนี้ มี ‘ราศีเศร้าหมอง’ ต่างจากองค์เดิมที่ราศีสุกปลั่งสดใสและงดงาม ยิ่งนัก แต่หลายคนอธิบายผ่านความศักดิ์สิทธิ์ว่า ถ้าเป็นพระบางองค์จริง หลังจากการอธิษฐานและ เชื้อดูพระบางในส่วนที่ตนเองเจ็บป่วยอาการก็จะหายทันที แต่หลังการอธิษฐานจากพระบางองค์นี้ อาการป่วยของตนก็ยังไม่ดีขึ้น

ผู้อาวุโสรายเดียวกันอธิบายถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระบางองค์จริงว่า “โอ ... พระบางองค์แท้ (จริง) แม่นว่า เขาเจ็บตา เอน้ำหอมเช็ดเนตรเพ่น ตาเจ็บเฮากะเซา (หายเจ็บ) ในมือนั้นลูกเอ๋ย”

ความกังวลว่าพระบางที่ภาครัฐนำมาให้สักการะเป็นองค์ปลอม ได้กลายเป็นประเด็น ใหม่ที่รบกวนภาครัฐ และในที่สุดก็ได้รับการยอมรับจากภาครัฐว่า พระบางที่ปรากฏในเมือง หลวงพระบางนี้ มิใช่ของจริง! ส่วนพระบางองค์จริงได้ถูกภาครัฐนำไปเก็บรักษาไว้ที่เวียงจันทน์เพื่อ ความปลอดภัย ทั้งนี้เพราะพระบางไม่ใช่เป็นสมบัติเฉพาะของคนหลวงพระบาง แต่เป็น ‘สมบัติของ ชาติ’ ด้วย แต่เมื่อชาวหลวงพระบางเพียรหาพระบาง ภาครัฐจึงได้นำเอาพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะ คล้ายคลึง พระบางมาไว้แทน เพื่อเป็น “พระบางรักษาการ” อย่างไรก็ตาม ภาครัฐได้ยืนยันว่า เมื่อสร้าง หอพระบางแล้วเสร็จก็จะนำพระบางองค์จริงกลับมาประดิษฐานไว้ที่เมืองหลวงพระบางเช่นเดิม

ผู้วิจัยได้สอบถามเหตุผลในการ ‘สับเปลี่ยน’ พระบางจากข้าราชการระดับสูงคนหนึ่ง ของ สปป.ลาว ท่านได้อธิบายว่า ‘พระบาง’ องค์ที่อยู่เมืองหลวงพระบางตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการ ปกครองเป็นต้นมานั้น มิใช่พระบางองค์จริงแต่เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะ ‘คล้ายพระบาง’ ซึ่งถูก นำมาเก็บรวบรวมไว้ในพระราชวังเก่า ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ส่วนองค์จริงนั้น ได้ถูกนำขึ้น เครื่องบินมาเก็บรักษาไว้ที่ธนาคารชาตลาวที่เวียงจันทน์ ตั้งแต่ระยะแรกที่ทหารฝ่ายปฏิวัติเข้ายึดครอง หลวงพระบาง ทั้งนี้ ด้วยความเป็นห่วงว่าในช่วงเปลี่ยนผ่านการปกครอง ประเทศชาติยังมีความ สับสนวุ่นวาย “บ้านเมืองยังบ่ปลอดภัย” ประการสำคัญ พระราชวังเก่าเป็นพื้นที่ที่ถูกปล่อยทิ้ง รัฐบาลใหม่จึงเป็นห่วงความปลอดภัยของพระบาง เพราะเป็นพระพุทธรูปสำคัญที่สุดของลาว จึงได้ นำขึ้นเครื่องบินมาเก็บรักษาไว้ที่เวียงจันทน์ และความกังวลของประชาชนหลวงพระบางทั่วไปก็ได้ ถูกไขปริศนาไปแล้ว ในคราวเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์พระเจ้าฟ้างุ้มที่นครหลวงเวียงจันทน์เมื่อ พ.ศ. 2546 ซึ่งรัฐบาลลาวได้นำเอาพระบางองค์จริงออกมาพร้อมขบวนแห่ด้วย

3.2 การแห่ครั้งแรกในสมัยสังคมนิยม และรูปแบบการแต่งกายเพื่อประดิษฐ์สร้าง นางสังขาน

พ.ศ.2523 ภาครัฐระดับท้องถิ่นหลวงพระบาง ได้ริ้วพื้นประเพณีแห่ขอเป็นครั้งแรก หลังจากถูกสั่งห้ามมาตั้งแต่ พ.ศ.2519 แต่เป็นการ ‘เกิดขึ้นใหม่’ ภายใต้การกำกับควบคุมของราชการ

แกนนำภาครัฐท่านหนึ่งของเมืองหลวงพระบาง ให้เหตุผลการรื้อฟื้นว่า เป็นผลมาจากทักษะของ ภาครัฐลาว ได้เริ่มยึดหยุ่นสภาวะการแข่งขันภายในประเทศในทุกด้าน สอดคล้องกับการวิเคราะห์ บริบททั้งภายนอกและภายในประเทศลาวช่วงระยะดังกล่าว ของแกรนท์ อีแวนส์ วาระหว่าง พ.ศ. 2523-2529 รัฐบาลลาวกำลังปรับเปลี่ยนนโยบาย จากการปกครองที่เข้มงวดกดขี่สู่การผ่อนปรน ยิ่งขึ้น จนนำไปสู่นโยบายจินตนาการใหม่ในที่สุด ทั้งนี้ ผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์ลาวได้คำนึงถึงการ เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สำคัญ 3 ด้าน คือ 1) วิฤติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คอมมิวนิสต์ด้วยกันเอง อันเป็นผลมาจากสงครามระหว่างเวียดนาม จีน และกัมพูชา ซึ่งก่อนนี้เคยเป็น สหายนกันกลับต้องกลายเป็นคู่อริ 2) ผู้นำลาวเริ่มตระหนักถึงวิกฤตการณ์ของประเทศคอมมิวนิสต์ ในยุโรปที่รุนแรงขึ้นทุกขณะ ทำให้สภาช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ (Comecon) ลดความช่วยเหลือลง และ 3) เศรษฐกิจที่เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วในประเทศเพื่อนบ้าน คือไทย และประเทศอื่นๆ ในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ ได้เป็นบทสรุปเปรียบเทียบถึงแนว นโยบายทางเศรษฐกิจของตน ที่มุ่งให้ประชาชน ทำงานหนักอย่างเดียวนั้น เป็นสิ่งที่พิสูจน์ว่าไม่ได้ผล ประการสำคัญ ผู้นำลาว จีน และเวียดนาม ต่างเล็งเห็นว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นกุญแจสำคัญ ที่จะทำให้ประชาชน ยอมรับว่าพวกเขามีสิทธิโดยชอบธรรมในการปกครองและดำรงอยู่ในอำนาจเป็นเวลายาวนานได้

จากแนวคิดที่เริ่มปรับเปลี่ยนของรัฐบาลข้างต้น ได้ส่งผลต่อการผ่อนปรนทาง วัฒนธรรมในเมืองหลวงพระบางด้วย โดยเฉพาะการเปิดโอกาสให้ประเพณีแห่วอหวนกลับมาสู่ พื้นที่กายภาพของอดีตราชธานีอีกครั้ง แต่การหวนกลับคืนมาครั้งใหม่ก็อยู่ภายใต้การจัดการโดย ภาครัฐระดับท้องถิ่น ซึ่งได้สลายขบวนแห่ 4 ขบวนของ 4 คณะวัด ให้กลายเป็นขบวนแห่ของ ‘เมืองหลวงพระบาง’ เพียงขบวนเดียว และได้นำเอาวอของอดีตวัดหลวงมาใช้ในขบวนแห่โดยไม่ได้ จำแนกคณะวัด ขณะที่พระเถระที่ถูกนิมนต์ขึ้นนั่งวอ ก็ไม่จำเป็นต้องมาจากวัดเดียวกันกับวอ ‘วอ’ จึงกลายเป็นเพียงสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงรูปแบบการแห่ของอดีตมาใช้ในเนื้อหาใหม่ และด้วย โครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงไปจึงทำให้ ‘นางสังขาน’ ที่พระยาบุณยวงศ์ได้ประดิษฐ์ไว้ในการแห่วอระยะ สุดท้ายของราชอาณาจักรก็ให้เหลือเพียง 1 คน² ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของ ‘เมือง’ เท่านั้น ซึ่งใน ระยะแรกจะมีนางสังขาน 2 คน คือ นางสังขานของกลุ่มหางเมืองทำหน้าที่ประจำขบวนแห่วอขึ้น กับนางสังขานของกลุ่มหัวเมือง ทำหน้าที่ประจำขบวนแห่วอล่อง ต่อมาจึงให้มีนางสังขานเหลือเพียง

¹ แกรนท์ อีแวนส์. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. แปลโดย คุณฤๅ เฮย์มอนด์. 2547. หน้า 217.

² นางสังขาน 1 คนจะมีบริวาร 6 คนตามจำนวนวัน 7 วันใน 1 สัปดาห์

คนเดียว กระนั้นการคัดสรรนางสังขานก็ยังใช้วิธีการคัดเลือกแทนการประกวด ซึ่งนางสังขานคนแรกที่ได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนของเมืองหลวงพระบาง ในประเพณีการแห่วอที่ถูกรื้อฟื้นและประดิษฐ์แต่งใหม่สมัยสังคมนิยมที่เริ่มผ่อนปรน คือ นางสถาพร บุษผา น้องสาวของนางปรารธนา บุษผา เป็นนางสังขานในเขตหางเมือง ด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ คือ เธอเป็นเด็กสาวที่โสภาและบิดาของเธอคือ นายคำพู่ บุษผา ผู้มีบิดาและปู่เป็นขุนนางชั้นเจ้าพระยาหลวงในสมัยราชอาณาจักรยังมีชุดแต่งกายที่พริ้วพร้อมได้อनुญาติและสนับสนุนให้ธิดาคนเล็ก ทำหน้าที่นางสังขานเช่นกันกับนางปรารธนา ธิดาคนกลางซึ่งได้ทำหน้าที่นางสังขานในปีสุดท้ายของสมัยราชอาณาจักรดังกล่าวมาข้างต้น

นางปรารธนา¹ เล่าว่า ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับนางสังขานครั้งปฐมในสมัยระบอบใหม่ คือการแต่งกายของนางสังขานที่ยังคงปล่อยให้ไปตามจินตนาการของผู้ปกครอง หรือร้านเสริมสวย ในปีนั้นนางสังขานจากหัวเมือง ได้สวมใส่มงกุฎตามอย่างนางงามสากล นางได้ถูกวิจารณ์จากคนหลวงพระบางว่าแต่งกายไม่เหมาะสม โดยเฉพาะการนำมาใส่ร่วมกับชุดสตรีลาวแล้วขาดความกลมกลืนกันเป็นอย่างยิ่ง ประการสำคัญ การแต่งกายของนางสังขานเขตหัวเมืองได้ถูกเปรียบเทียบกับ การแต่งกายของ นางสถาพร บุษผา นางสังขานประจำเขตหางเมือง ที่แต่งกายงดงามตามแบบโบราณ ด้วยชุดชาระบบ ประดับศิระด้วยคว้านหม้อ และตกแต่งชุดชาระบบและเรือนกายด้วย ปิ่นต่างหู สัตว์ตาล เข็มขัด กำไลข้อมือ ข้อเท้า ที่ทำจากทองคำอย่างครบเครื่อง

การแต่งกายที่แตกต่างของนางสังขานทั้งสองคน ได้ทำให้เกิดการถกเถียงถึงความเหมาะสมกับการทำหน้าที่ในฐานะ ‘นางสังขาน’ ซึ่งคนหลวงพระบางต่างเห็นร่วมกันว่า ควรจะใช้การแต่งกายตามอย่างนางสถาพร เป็นรูปแบบที่แน่นอนของนางสังขานตลอดไป ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จึงถือเป็นประเพณีอย่างเคร่งครัด ที่จะให้นางสังขานในแต่ละปี ประดับศิระด้วยคว้านหม้อ และชุดชาระบบเช่นกันกับสองพี่น้อง หลานสาวของเจ้าพระยาหลวง แต่ปัญหากลับอยู่ที่ว่า คว้านหม้ออื่นๆ ของราชวงศ์ ราชินิกุล และเจ้านายชั้นสูงทั่วไป ได้ถูกทำลายไปตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองระยะแรก ด้วยถือว่าเป็นสัญลักษณ์การแต่งกายแบบศักดินา จึงเหลือเพียงคว้านหม้อของนายคำพู่ บุษผา ที่นางปรารธนา กับนางสถาพรสวมใส่ในช่วงท้ายสุดของบุญปีใหม่ในระบอบเก่า ปี พ.ศ.2518 กับปีแรกของการแห่วอที่มีนางสังขานในระบอบใหม่ ปี พ.ศ.2523 ของ นางสถาพร บุษผา ในขบวนแห่วอภายใต้การกำกับความหมายของภาครัฐการ

¹ ปรารธนา บุษผา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านหมื่นนา เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2548.

สรุป

พื้นที่เมืองหลวงพระบางในบริบทของราชอาณาจักรสมัยใหม่ เป็น “พื้นที่แห่งการเปลี่ยนผ่าน ความหมาย และประดิษฐ์สร้างสิ่งใหม่ในพื้นที่กายภาพ และพื้นที่ทางสังคม” ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจาก ช่วงระยะสำคัญ คือสมัยอาณาจักร และรัฐชาติสังคมนิยมที่เข้มงวดกวดขัน ปรากฏว่า อัตลักษณ์ของ ‘ราชธานีหลวงพระบาง’ ที่สะท้อนผ่านพื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคม ได้ถูก เปลี่ยนแปลงความหมาย ตามจินตนาการและปฏิบัติการของตะวันตก โดยเฉพาะการตัดถนนหนทาง บนตัวเมืองหลวงพระบาง ซึ่งวัตถุประสงค์หลักของเจ้าอาณานิคม คือเหตุผลต่อการจัดวาง ‘อำนาจ’ โดยตำแหน่งของสำนักงานต่าง ๆ ของอาณานิคมที่สัมพันธ์กับถนน นอกจากนั้นเจ้าอาณานิคมยังได้ ‘เขียน’ ความหมายใหม่ประทับลงบนถนนสายต่างๆ ด้วยการกำหนด ‘นาม’ และติดตั้งอนุสาวรีย์ปาวี ตำแหน่งศูนย์กลางใหม่ของเมืองที่สัมพันธ์กับจุดตัดของถนนสายหลัก อันเป็นประดิษฐกรรมเชิง สัญลักษณ์แห่งอำนาจการครอบครองเหนือพื้นที่และผู้คน กระนั้น มันก็ส่งอิทธิพลต่อการปรับแต่ง อัตลักษณ์ของคนท้องถิ่น ในวิถีสังคมและชีวิตประจำวัน ที่เคยให้ความสำคัญและสัมพันธ์กับสายน้ำ ได้หันเปลี่ยนมาเป็นถนนหนทางอย่างคลอผสานไปกับวิถีเดิมที่ผูกพันกับสายน้ำ

พลันที่ฝรั่งเศสหมดอำนาจลง สิ่งแรกที่คนหลวงพระบางกระทำต่อประดิษฐกรรมของ ฝรั่งเศสบนพื้นที่ ก็คือการ ‘ลบ’ ความทรงจำและ ‘ความหมาย’ ที่แสดงนัยยะทางอำนาจเหนือพื้นที่ ด้วยการโค่นทิ้งอนุสาวรีย์ปาวี และเปลี่ยนนามถนน โดยใช้พระนามกษัตริย์องค์สำคัญประทับลงไป แทน แต่ยังคง ‘ดำรงใช้’ มรดกทางกายภาพของถนนหนทาง และอาคารสิ่งปลูกสร้าง รวมทั้งการผนึก รวมคนเวียดนาม จีนและไทดำ ผู้เข้าสู่หลวงพระบางด้วยเงื่อนไขอาณานิคมให้กลายเป็นส่วนประกอบ ของอัตลักษณ์ใหม่บนพื้นที่ทางสังคมของหลวงพระบาง ที่มีระบอบกษัตริย์เป็น โครงสร้างหลัก ซึ่ง ส่งผลต่อลักษณะเฉพาะตัวของหลวงพระบางในบริบทของราชธานีแห่งราชอาณาจักรลาว

อย่างไรก็ตาม ในบริบทของราชอาณาจักรสมัยใหม่ หลวงพระบางได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลง ครั้งสำคัญ เมื่อมีการเปลี่ยนผ่านความหมายของประเทศ จากระบอบประชาธิปไตยสู่สังคมนิยม ในปลายปี พ.ศ.2518 บริบทดังกล่าว ‘ราชธานีหลวงพระบาง’ ได้รับผลกระทบโดยตรง อันเป็นผล มาจากสถานภาพของการเป็น ‘ราชธานี’ ที่เป็นคู่ตรงกันข้ามกับระบบสังคมนิยม ที่ต้องถูกเบียดขับ กดทับ ลบทิ้ง หรือสลายไปจากพื้นที่ ส่งผลให้เมืองหลวงพระบางกลายเป็น ‘ราชธานีแห่งความทรงจำ’ ของผู้คนที่ถูกเก็บรักษาไว้ในรูปแบบและวิธีการต่างๆ ในขณะที่ ‘ในความเป็นจริง’ หลวงพระบาง ได้ถูกทำให้กลายเป็นเพียงเมืองหลัก ของแขวงๆ หนึ่ง ของ สปป.ลาว ที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการย้ายถิ่น และแทนที่ของผู้คนต่างเผ่า ซึ่งมันได้ส่งผลพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่พิธีกรรม ของเมืองหลวงพระบางในกาลต่อมา

เมืองหลวงพระบาง : ความเปลี่ยนแปลงในฐานะเมืองมรดกโลก

บทนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอให้เห็นองค์รวมของเมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน ซึ่งอยู่บริบทของเมืองมรดกโลก ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากแนวนโยบายจินตนาการใหม่ของรัฐชาติลาว ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้งานเขียนเรื่อง The Politics of Ruins and The Business of Nostalgia หรือ “การเมืองเรื่องซากวัตถุโบราณและธุรกิจแห่งการถวิลถึงอดีต” ของ เพเลจจิ (Peleggi) เป็นแนวทาง

เพเลจจิ¹ เขียนบทนำประเด็น “จากมรดกวัฒนธรรมของประเทศชาติสู่มรดกวัฒนธรรมของโลก” (From National Heritage to World Cultural Heritage) ไว้ในงานเขียนเรื่อง The Politics of Ruins and The Business of Nostalgia ซึ่งใช้ประเทศไทยเป็นกรณีศึกษา เขาเสนอว่า ปรากฏการณ์เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยเกิดขึ้นกว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมา และเพิ่มขยายอย่างกว้างขวางในรูปลักษณะเปลี่ยนผ่านแบบเสมือนการแสดงละคร (Dramatic Transformations) ทางกายภาพอันเกี่ยวเนื่องกับ “อุตสาหกรรมจากมรดก” (Heritage Industry) ที่ก่อตัวและเติบโตมาด้วยกัน ประเทศไทยได้กระตุ้นความรู้สึกลึกลับถึงอดีตให้เป็นแง่มุมใหม่ของการบริโภคแก่คนชั้นกลาง ก่อให้เกิดการระเบิดตัวด้านธุรกิจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในคริสต์ทศวรรษ 1980 พร้อมกันนั้น นักวิชาการและปัญญาชนไทยจำนวนหนึ่งก็ได้ออกมาท้วงติงต่อสิ่งที่เริ่มสาบสูญไป อันเป็นผลมาจากการดำเนินการดังกล่าว

จากการที่เมืองโบราณสุโขทัยและอยุธยาได้รับการบันทึกใน “บัญชีเมืองมรดกโลก” (World Heritage List) ในปี พ.ศ.2534 คู่กับผืนป่าสงวน หุบใหญ่ห้วยขาแข้ง และแหล่งโบราณสถานบ้านเชียง ในปี พ.ศ.2535 นอกจากจะทำให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชาติแล้ว แหล่งวัฒนธรรมจากบรรพชนดังกล่าวได้กลายเป็นเป้าหมายด้านการท่องเที่ยวทั้งในระดับประเทศและสากล สร้างรายได้และความเติบโตอย่างรวดเร็วและมั่นคง ทำให้เกิดน้ำหนักต่อการมุ่งเน้นนโยบายอนุรักษ์-พัฒนาแหล่งอนุสรณ์สถาน การพัฒนาชุมชนและการนำเสนอภาพลักษณ์จากอดีตของชาติ (Representations of The Nation Past) ในฐานะมรดกวัฒนธรรมของรัฐที่ผูกพันกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว “มรดกทางวัฒนธรรม” จึงได้กลายเป็นประเด็นการเผชิญหน้าระหว่างผู้สนับสนุนและไม่เห็นด้วยกับนโยบายดังกล่าว²

¹ Peleggi, Maurizio. The Politics of Ruins and the Business of Nostalgia. 2002. p. 1-10.

² Peleggi, Maurizio. The Politics of Ruins and the Business of Nostalgia. 2002. p. 2.

เพลงจีเสนอแนวคิดสองส่วน ส่วนแรกเป็นเรื่อง “การเมืองเรื่อง โบราณวัตถุ” (The Politics of Ruins) มองผ่านการสถาปนามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ผู้การเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย ด้วยเทคนิควิทยาการสร้างประวัติศาสตร์ชาติ การตั้งหน่วยงานกรมศิลปากรขึ้นมาทำหน้าที่ดูแล “แหล่งประวัติศาสตร์” นั้นๆ พร้อมไปกับการสร้างสัญลักษณ์หรือ อุดมการณ์ชาติขึ้นมาจากมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ถูกสถาปนาให้เป็นมรดกวัฒนธรรมแห่งชาติ ส่วนที่สองนำเสนอแนวคิด “ธุรกิจเกี่ยวกับการถวิลหาอดีต” (The Business of Nostalgia) ภาพใหญ่ของส่วนนี้คือ การวิเคราะห์กระบวนการทำให้มรดกวัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า และการบริโภคนสถานที่มรดกวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างการบันทึกเรื่องราวจากเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายประวัติศาสตร์ และการนำเสนอเรื่องราวในอดีตของชาติเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นการดำเนินการสองส่วนควบคู่กัน คือการทำมรดกวัฒนธรรมของชาติให้ปรากฏเป็นรูปธรรม และการจัดการเพื่อให้เกิดการบริโภคมรดกดังกล่าว¹

ด้วยปรากฏการณ์การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สามารถทำรายได้หลักเข้าสู่หลายประเทศ การอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรมอย่างจริงจังจึงไม่อาจเลี่ยงได้ การได้รับจารึกในบัญชีมรดกโลกได้กลายเป็นจุดเด่น และสื่อกลางสำหรับส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตมรดกดังกล่าว นอกจากนี้ ยังได้กลายเป็นความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์ และการแสวงหาประโยชน์จากมรดกแห่งอดีตกาล หรือความขัดแย้งในแนวทางการอนุรักษ์และปกป้องรักษา

นายคำพา พอนแก้ว² เลขานุการใหญ่คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อยูเนสโก กล่าวถึงการสร้างหลวงพระบาง ในฐานะของมรดกแห่งชาติลาวเข้าสู่การรับรองขึ้นบัญชี เป็นเมืองมรดกโลกแห่ง UNESCO นั้น เป็นการดำเนินการที่ตามติดมากับ ช่วงระยะเวลาที่กรมศิลปากรของประเทศไทยดำเนินการเสนอให้แหล่งมรดกแห่งชาติสุโขทัย ผู้การพิจารณาขึ้นบัญชีเป็นแหล่งมรดกโลก ลาวจึงได้เข้ามาสังเกตการณ์และศึกษาบทเรียนจากประเทศไทย รวมทั้งประเทศอื่นๆ ของโลกด้วย อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้วิจัย ก็ได้ใช้งานศึกษาของเพลงจีข้างต้น เป็นแนวทางในการทาบมอง “การสร้างหลวงพระบางสู่เมืองมรดกโลก” และ ความเปลี่ยนแปลงของเมืองหลวงพระบางในบริบทของการเป็นเมืองมรดกโลก ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกโครงสร้างเนื้อหาภายในบท ดังนี้

¹ Peleggi, Maurizio. *The Politics of Ruins and the Business of Nostalgia*. 2002. p. 13-60.

² คำพา พอนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักเมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2549.

1. นโยบายจินตนาการใหม่กับการเปิดประเทศสู่โลกาภิวัตน์ของชาติสังคมนิยม
2. วิถีชีวิตของ ‘มรดกวัฒนธรรม’ จุดเริ่มต้นของการปกป้องรักษาด้วยการสร้างมรดกท้องถิ่น
หลวงพระบางเป็นมรดกชาติและมรดกโลก
3. ปฐมบทการสร้างหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก : การทำให้ภาครัฐและคนหลวง
พระบางเห็นความสำคัญ
4. หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : การเมืองเรื่องพื้นที่
5. การเปลี่ยนแปลงในเขตมรดกโลก : ความหมายใหม่อันหลากหลายซึ่งแฝงอยู่กับมรดก
วัฒนธรรมที่ถูกตรึงรูปแบบ
6. “บุญสว่างเอื้อ” : ภาพสะท้อนทางประเพณีต่อโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง
7. สรุป

นโยบายจินตนาการใหม่กับการเปิดประเทศสู่โลกาภิวัตน์ของชาติสังคมนิยม

นับตั้งแต่รัฐชาติลาวได้เปลี่ยนผ่านนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศ จากการใช้แนวทางเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมที่เข้มงวดกวดขัน ผู้การบูรณาการกับทุนนิยม เรียกว่าสมัย ‘จินตนาการใหม่’ อันหมายถึง ‘จินตนาการใหม่ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว’ ซึ่งประกาศในกองประชุมใหญ่ครั้งที่ 4 ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ในปี พ.ศ.2529 ครั้งนั้นนายโกสอน พมวิหาน ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเลขาธิการใหญ่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้เป็นผู้แถลงไว้ต่อที่ประชุม สาระสำคัญในการประชุมดังกล่าว คือ การทบทวนความสำเร็จและความล้มเหลว จากนโยบายการปกครองประเทศด้วยความเข้มงวดกวดขันด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ที่ผูกพันไว้กับประเทศสังคมนิยม ส่งผลต่อรายได้ผลผลิตมวลรวมของประเทศ หรือ GDP ไม่เจริญเติบโต เกิดภาวะประชาชนสิ้นหวังเกิดปรากฏการณ์อพยพทิ้งประเทศไปอาศัยในต่างประเทศ รอบใหม่ ซึ่งรัฐได้ตระหนักว่านโยบายสังคมนิยมที่เข้มงวดกวดขัน ทำให้ประเทศไม่พัฒนาเทียบทันกับความเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกในขณะนั้น พรรคประชาชนปฏิวัติลาว จึงได้ใช้วาระการประชุมดังกล่าว แถลงการณ์เพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายประเทศ เปิดรับ ‘ความแตกต่าง’ และ ‘ความทันสมัย’ ในโลกสากล รับเอาสิ่งที่ดีและเป็นประโยชน์ ทั้งของสังคมนิยม และทุนนิยมเข้ามาปรับใช้กับประเทศ ซึ่งเรียกว่า ‘นโยบายจินตนาการใหม่’¹

¹ กองประชุมใหญ่ครั้งที่ 5 ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว. 1987.

ข้าราชการระดับสูงท่านหนึ่งของ สปป.ลาว กล่าวว่า ผลจากนโยบายจินตนาการใหม่¹ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเทศโดยภาพรวม อาทิ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ปรับเปลี่ยนหลักสูตรบทเรียนได้หยิบเอาส่วนดีทั้งของประเทศสังคมนิยม และทุนนิยมมาสอนในหลักสูตร นอกจากนี้รัฐบาลลาว ยังส่งข้าราชการชั้นสูงออกไปแสวงหาความรู้ใหม่ๆ จากต่างประเทศ และเปิดรับความคิดความช่วยเหลือจากต่างประเทศ แม้ว่าประเทศดังกล่าว จะมีแนวทางการปกครองที่แตกต่างจากตนก็ตาม ทั้งนี้ ต้องอยู่ภายใต้การกำกับควบคุมของรัฐ ที่มีแนวนโยบายที่ยืดหยุ่นและเปิดกว้างมากยิ่งขึ้น

จากนโยบายจินตนาการใหม่ของรัฐชาติสังคมนิยมลาว ที่ต้องการสร้างรายได้ การมีชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชน โดยการเปิดความสัมพันธ์อย่างมีขอบเขต¹ กับนานาชาติรายประเทศ ในกลุ่มทุนนิยมที่ผนึกตัวกับความทันสมัยในด้านต่างๆ ได้ถูกนำสู่การปฏิบัติตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2530 เป็นต้นมา สิ่งปรากฏเป็นรูปธรรมในระบบเศรษฐกิจของ สปป.ลาว คือรัฐได้ยกเลิกระบบกรรมสิทธิ์ที่กำหนดให้เป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐและสหกรณ์รวมหมู่ อนุญาตให้ประชาชนถือครองกรรมสิทธิ์เป็นของตนเอง อนุญาตให้อุตสาหกรรม และข้าราชการชั้นสูงที่ลี้ภัยทางการเมืองในต่างประเทศ สามารถกลับมาแสดงตนเพื่อขอคืนกรรมสิทธิ์ในตัวเรือนหรือตำแหน่ง เปิดโอกาสให้มีการลงทุนภาคเอกชน ทั้งคนลาวในประเทศ คนลาวที่ถิ่น และคนต่างประเทศ ผลจากนโยบาย ‘จินตนาการใหม่’ ทำให้ประชาชนมีความมั่นใจในแนวทางการพัฒนาของประเทศ มีสิทธิเสรีภาพมากยิ่งขึ้น มีความหวังในการพัฒนาชีวิต การที่ถิ่นของผู้คนเริ่มลดลง ในทางตรงกันข้ามคนที่อพยพโยกย้ายออกไปได้เริ่มย้อนกลับสู่มาตุภูมิ เกิดการลงทุนในระดับต่างๆ ทั่วประเทศ

¹ คำว่า ‘อย่างมีขอบเขต’ หมายถึง รัฐชาติลาวไม่ได้เปิดรับความสัมพันธ์และความทันสมัยอย่างเสรี แต่เป็นการเปิดรับอย่างมีกรอบกำหนด ซึ่งกรอบดังกล่าวก็ได้ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนและมีการพัฒนาการไปตามบริบทใหม่ของการปกครองและความสัมพันธ์กับต่างประเทศ โดยเฉพาะในระยะต่อมาที่ลาวเริ่มเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มประเทศต่างๆ มากยิ่งขึ้น

สิงคำ พมมะรัต¹ หัวหน้าแผนกวัฒนธรรมและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแขวงหลวงพระบาง ผู้มีส่วนสำคัญที่สุดท่านหนึ่งในการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างประเพณีวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบาง หลังนโยบายจินตนาการใหม่ ราลิกถึงหลวงพระบางระยะดังกล่าวว่า เมื่อประตูประเทศถูกเปิด ‘เมืองหลวงพระบาง’ ได้กลายเป็นจินตนาการใหม่ของการท่องเที่ยว ที่ชาวต่างชาติต้องการเดินทาง มาเยือน และนักลงทุนมีจินตนาการถึงการเป็นเมืองท่องเที่ยวที่คึกคัก พวกเขาหลังไหลเข้ามาลงทุน ในธุรกิจด้านการท่องเที่ยว แรงผลักดันจากการท่องเที่ยว ได้ทำให้คนต่างถิ่นอพยพเข้ามาสู่ตัวเมือง และปริมาณเพิ่มมากขึ้น มีทั้งคนลาวต่างเผ่าจากพื้นที่อื่นและคนต่างประเทศ ข้าราชการฝ่ายแผนงาน ของแขวงหลวงพระบางท่านหนึ่งกล่าวถึงทัศนะที่มีต่อพลวัตของการท่องเที่ยวที่กำลังเกิดขึ้นใน ตัวเมืองหลวงพระบางว่า “หลวงพระบางเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จจากนโยบายจินตนาการใหม่ กะว่าได้”

พ่อหล้า เฟ็งสะหวัด² ได้เปรียบเทียบเมืองหลวงพระบางครั้งสมัยก่อนและหลังนโยบาย จินตนาการใหม่ โดยเฉพาะในบริบทของการท่องเที่ยวว่า ก่อนนี้หลวงพระบางเป็นเมืองที่มีผู้คน เบาบาง จนสามารถรู้จักกันแทบทุกคน ซึ่งผู้คนในเมืองดังกล่าวก็จะตั้งชุมชนอยู่เฉพาะในเขตชั้นใน ของมรดกโลก และในทางกายภาพของเมือง ถนนราดยางในตัวเมืองก็มีเพียงถนนศรีสว่างวงศ์บริเวณ หน้าพระราชวังเท่านั้น นอกจากนี้ เส้นทางระหว่างตัวเมืองหลวงพระบางไปยังเขตเชียงคังก็รื้อไป ด้วยป่าไม้และน้ำถล่ม ซึ่งแตกต่างจาก ‘หน้าตาของเมืองหลวงพระบางยุคจินตนาการใหม่’ ที่พื้นที่ รอบนอกได้ค่อยๆ กลายสภาพเป็นชุมชนแทบทั้งหมดแล้ว

¹ หลังนโยบายจินตนาการใหม่ สิงคำ พมมะรัต วัย 30 ปี ข้าราชการหนุ่มหัวหน้าชาวหนุ่ม แขวงหลวงพระบาง ผู้มีความรู้ด้านพุทธศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบางเป็น อย่างดี จากการเป็นศิษย์คนสำคัญของอดีตสมเด็จพระสังฆราชราชอาณาจักรลาว ซึ่งประจำที่เมือง หลวงพระบาง ได้ถูกแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองและได้รื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้าง ‘อดีต’ ที่ปรากฏใน รูปลักษณะประเพณีพิธีกรรมสำคัญของเมืองหลวงพระบางหลายอย่าง รวมทั้งบุญปีใหม่ที่ เคยถูกเบียด ขับและถูกกดทับไว้ ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองให้ปรากฏครั้งใหม่ ซึ่งได้ กลายเป็นฉากสำคัญ ให้กับการท่องเที่ยว และสถานภาพของการเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมในระยะต่อมา

² หล้า เฟ็งสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2548.

วิกฤติของ ‘มรดกวัฒนธรรม’ จุดเริ่มต้นของการปกป้องรักษาด้วยการสร้างมรดกท้องถิ่นหลวงพระบาง เป็นมรดกชาติและมรดกโลก

พ่อหล้า เพ็งสะหวัด ยังได้รำลึกถึง ‘เมืองหลวงพระบาง’ ระหว่างปี พ.ศ.2517-2518 ซึ่งอยู่ในช่วงท้ายของสมัยราชอาณาจักรว่า หลวงพระบางได้ถูกนำเสนอให้เป็นเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมก่อนนานาชาติ รัฐบาลได้ชูภาพลักษณ์ของหลวงพระบางว่า เป็นดินแดนพำนักของกษัตริย์ที่สืบเนื่องยาวนานที่สุดเมืองหนึ่งของโลก มีทัศนียภาพที่สวยงาม ด้วยเอกลักษณ์ของพื้นที่ธรรมชาติ ที่รองรับความมั่งคั่งของประเพณีพิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัดวาอารามที่สว่างงาม สีสพดมากกว่ากิ่งสหัสวรรษ ประการสำคัญ ผู้คนหลวงพระบางยังคงชำระรักษาประเพณี วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนาผนึกไว้ในชีวิตประจำวัน สะท้อนถึงการเป็นดินแดนแห่งประวัติศาสตร์และต้นแบบความเป็นคนชาติลาว จึงเป็นการกระตุ้นให้หลวงพระบางเป็นเมืองที่น่าสนใจเชิงการท่องเที่ยวไว้ก่อนหน้าปัจจุบันในระดับหนึ่ง กอปรกับการที่ ‘ราชธานีแห่งความทรงจำ’ แห่งนี้เสมือนถูกเก็บไว้ภายใต้บริบทของชาติสังคมนิยม ที่เกือบจะปิดประเทศจากโลกเสรีเป็นเวลา 1 ทศวรรษเศษ ยังเป็นการเน้นย้ำให้หลวงพระบาง กลายเป็นเมืองที่นักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความสนใจมากยิ่งขึ้น ดังนั้น เมื่อ สปป.ลาว เปิดประเทศ และเปิดประตูเมืองหลวงพระบาง ให้เป็นเมืองรองรับการท่องเที่ยวครั้งใหม่ จึงมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนหลวงพระบางอย่างรวดเร็ว ซึ่งนักท่องเที่ยวเหล่านี้ แทบทั้งหมดต่างล้วนต้องการเข้ามาเที่ยวชม หรือบริโภคมรดกทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนที่สัมพันธ์กับสิ่งดังกล่าว

พร้อมกันนั้นนักธุรกิจทั้งในและต่างประเทศก็ได้ใช้โอกาสการเปิดประเทศครั้งนี้ เข้ามาลงทุนสร้างโรงแรม เรือนพัก หรือ Guesthouse และธุรกิจบริการนักท่องเที่ยวกันอย่างคึกคัก ส่วนใหญ่มักจะช่วงชิงพื้นที่ ที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มาดัดแปลงเป็นสถานที่รองรับธุรกิจการท่องเที่ยว เพื่อเป็นจุดขายในธุรกิจการท่องเที่ยวที่มุ่งหมายบริโภค ‘อดีต’ ผ่านวัตถุที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ดังนั้น สถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างตั้งแต่สมัยอาณานิคม ซึ่งตกทอดมาจากอดีตราชธานีแห่งอาณาจักรลาวล้านช้าง จึงมักจะถูกนักลงทุนช่วงชิงไปใช้ประโยชน์ในธุรกิจการท่องเที่ยว อาทิ ‘โสม’ หรือตำหนักของเจ้าเพชรราชที่บ้านเชียงแก้ว ได้ถูกชาวต่างประเทศสัมปทานจากรัฐบาล สร้างเป็นโรงแรมระดับห้าดาว ชื่อ “เดอะแกรนด์หลวงพระบาง” ขณะเดียวกัน อาคารบ้านเรือน ร้านค้า แบบดั้งเดิมของคนหลวงพระบาง ที่มีลักษณะรูปแบบสืบทอดมาจากบรรพชนหรือรูปแบบอาณานิคม ก็ได้

ถูกดัดแปลงรองรับธุรกิจการท่องเที่ยวตามใจชอบ จนสูญเสีรูปรทรวงอดีตที่มี ‘คุณค่า’ ในสายตาของข้าราชการกรมวัตถุโบราณอย่างน่าเป็นห่วง

ทองสา ไชยะวงคำดี¹ อดีตสมาชิกสัมพันธ์นักศึกษาลาว² ผู้สำเร็จการศึกษาด้านโบราณคดีจากประเทศฝรั่งเศส ปัจจุบันดำรงตำแหน่งหัวหน้ากรมพิพิธภัณฑ์และวัตถุโบราณ ท่านเป็นสมาชิกคนสำคัญในกลุ่มข้าราชการรุ่นใหม่ ที่มีมุมมองเกี่ยวกับวัตถุทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งตกทอดมาตั้งแต่สมัยรัฐจารีต อาณานิคม และราชอาณาจักร ว่าเป็นสมบัติและมรดกของชาติสังคมนิยมลาว ھاใช้สิ่งแปลกปลอม แม้ว่าบางกรณีจะเป็นอดีตของระบบกษัตริย์ ซึ่งอยู่คนละฟากกับแนวทางสังคมนิยม อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะดังกล่าว วัตถุทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเหล่านี้ ยังไม่ได้ถูกยกระดับให้กลายเป็น ‘มรดกของชาติ’ อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเป็นวิธีการที่สหประชาชาติยอมรับ ดังนั้น นายทองสาและข้าราชการรุ่นใหม่ของกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะในกรมพิพิธภัณฑ์และวัตถุโบราณ จึงพยายามเปลี่ยนผ่านวัตถุทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่างๆ ของประเทศ ให้กลายเป็นมรดกของชาติ³

ข้าราชการซึ่งเป็นนักอนุรักษ์รุ่นใหม่ท่านหนึ่ง กล่าวถึงทัศนคติที่แตกต่างระหว่างกลุ่มนักอนุรักษ์กับแกนนำภาครัฐระดับประเทศ ระดับท้องถิ่น และชาวเมืองหลวงพระบางจำนวนหนึ่งว่า ในขณะที่ฝ่ายอนุรักษ์ เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงในเมืองหลวงพระบาง ส่งผลต่อการฉายใช้สถาปัตยกรรม และ

¹ ทองสา ไชยะวงคำดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องกรกรมพิพิธภัณฑ์และวัตถุโบราณ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม เมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549.

² “สัมพันธ์นักศึกษาลาว” เป็นกลุ่มสมาชิกนักศึกษาลาวที่ไปศึกษาต่างประเทศ โดยเฉพาะที่ฝรั่งเศส ในช่วงระยะท้ายสมัยราชอาณาจักร นักศึกษากลุ่มนี้มีความคิดเป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลราชอาณาจักรลาว จึงได้มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางการเมืองได้ดินสนับสนุน “แนวลาฮักชาติ” ซึ่งต่อมากได้พัฒนาเป็นพรรคประชาชนปฏิวัติลาว บุคคลกลุ่มนี้ ส่วนหนึ่งได้กลับเข้ามารับราชการในปลายสมัยราชอาณาจักร ขณะที่บางส่วนกลับคืนสู่ประเทศหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองระยะแรก ปัจจุบันหลายท่านมีบทบาทสำคัญในการบริหารประเทศ

³ ข้าราชการรุ่นใหม่กลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องให้รัฐบาลเวียดนาม และกัมพูชาคืน ‘มรดก’ ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของลาว ที่ฝรั่งเศสนำไปตั้งแสดงในพิพิธภัณฑ์โบราณคดีของอาณานิคมที่สองประเทศข้างต้น และนำกลับมายัง สปป.ลาว มรดกดังกล่าวส่วนใหญ่จะถูกนำมาเก็บรักษาไว้ที่หอพระแก้ว นครหลวงเวียงจันทน์

พื้นที่ประวัติศาสตร์เป็นพื้นที่ธุรกิจ ซึ่งถือเป็นวิกฤติมรดกประวัติศาสตร์วัฒนธรรม แต่บุคคลข้างต้นหลายท่านกลับเห็นว่า นั่นเป็นปรากฏการณ์ของความเจริญ ที่สอดคล้องกับแนวทางจินตนาการใหม่ของพรรครัฐ ความแตกต่างทางความคิดเห็นส่งผลต่อความยุ่งยาก ในการเปลี่ยนแปลงความคิดให้ผู้มีอำนาจระดับสูง และชาวเมืองหลวงพระบาง เห็นด้วยกับแนวทางการอนุรักษ์ ซึ่งจะเป็นการ ‘จริง’ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่กายภาพให้คงสภาพ ‘เสมือนอดีต’ ดังนั้น กลุ่มนักอนุรักษ์นำโดยข้าราชการระดับแกนนำของกรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม จึงมีความเห็นร่วมกันว่า มีหนทางเดียวที่น่าจะยับยั้งการคุกคามมรดกประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ได้ ก็คือการขี้อำนาจของหน่วยงานมรดกโลกแห่งสหประชาชาติเข้ามาสนับสนุน โดยสร้างให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก เพื่อจะได้วางกฎระเบียบปกป้องมรดกทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมข้างต้น

1. จาก ‘หอคำ’ สู่ หอพิพิธภัณฑสถาน

ในสมัยราชอาณาจักร กษัตริย์และพระราชวังถือเป็นศูนย์กลางพื้นที่ทางกายภาพและทางสังคมของเมืองหลวงพระบาง ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครองสถานที่เดียวกันนี้ ได้ถูกเรียกว่า “พระราชวังเก่า” คนหลวงพระบางมักจะเรียกสั้นๆ ว่า “วังเก่า” ด้วยกษัตริย์และระบบศักดินา ได้ถูกเบียดขับออกจากเมืองหลวงพระบาง และ สปป.ลาว พร้อมกับการปกครองแบบเดิม

พระราชวังเก่าตั้งอยู่บนถนนศรีสว่างวงศ์ อยู่กึ่งกลางระหว่างภูสีกับแม่น้ำโขง พื้นที่พระราชวังประกอบด้วยหอคำ หอประชุมภูสี โรงเก็บเรือพระที่นั่ง มีหอคำเป็นศูนย์กลางของพระราชวัง ด้วยเป็นอาคารที่ประทับและว่าราชการของเจ้ามหาชีวิต หอคำมีลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียวแบบลาวผสมอาณานิคม ยกพื้นสูง ผังอาคารวางขวางตามแนวของถนนและแนวการไหลของสายน้ำโขง ภายในอาคารพระราชวังถูกจัดแบ่งเป็นพื้นที่ใช้สอย จุดสำคัญคือท้องพระโรงซึ่งอยู่ส่วนกลาง ด้านข้างและด้านหลังของท้องพระโรงเป็นห้องสมุดและที่ประทับของกษัตริย์และพระมเหสี ปีกซ้ายเป็นห้องรับรองของพระมเหสี ปีกขวาเป็นห้องรับรองของเจ้ามหาชีวิต ห้องสุดท้ายของปีกด้านนี้ ได้ถูกจัดไว้เป็นห้องพระ หลังคาพระราชวังมียอดปราสาทอยู่ส่วนบน หน้าบันมุขทวารขึ้นประดับด้วยรูปช้าง 3 เศียร ที่มีนาค 15 ตระกูลขบวนปกป้องอยู่ด้านข้างและด้านล่าง เป็นสัญลักษณ์ของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง ที่มีราชธานี ณ เมืองแห่งนาคาคติ

ดังนั้น ‘หอคำ’ จึงเป็นศูนย์กลางของพระราชวัง และเป็นเสมือนใจกลางของพื้นที่ทางสังคมของราชธานี และเป็นสัญลักษณ์ของระบบกษัตริย์ ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครอง หอคำจึงมีความหมายเป็นสัญลักษณ์ของศูนย์กลางแห่งศักดินา ที่อยู่คนละฟากฝั่งกับระบอบสังคมนิยม จึงถูกตัดขาดจากการเป็นพื้นที่ทางสังคม มันได้ถูกทิ้งร้างและ ‘หลงลืม’ จากรัฐบาลชุดใหม่ แต่อดีตราชธานี พระราชวัง และหอคำ กลับยังคงเป็นสถานที่ที่ ‘ถูกสนใจ’ จากคนต่างประเทศ โดยเฉพาะ

อคันตุงะของรัฐบาล ซึ่งดูเหมือนว่าเป็นคนต่างประเทศเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น ที่สามารถเข้าเยี่ยมชมหอคำได้ จนกล่าวได้ว่ารัฐอคันตุงะผู้ใดมาเยือน สปป.ลาว มักจะขอเข้าชมหอคำแทบทุกคน ซึ่งรัฐบาลลาวก็ได้จัดให้เข้าชมเป็นกรณีพิเศษบ้างในบางครั้ง

ขณะเดียวกันนั้น กลุ่มข้าราชการแกนนำของกรมพิพิธภัณฑ์และวัตถุโบราณ ก็ได้เสนอโครงการอนุรักษ์และปกป้องรักษาอดีตของประเทศ ที่ถูกประดิษฐ์สร้างไว้ในพื้นที่รัฐชาติลาวตั้งแต่สมัยรัฐจาริต สมัยอาณานิคม และราชอาณาจักร โดยเลือกใช้ข้อความบางส่วนในคำประกาศของพรรครัฐวันเปิดกองประชุมใหญ่พรรคประชาชนปฏิวัติลาว ครั้งแรกสุดของ สปป.ลาว ระหว่างวันที่ 1-2 ธันวาคม พ.ศ.2518 เป็นเงื่อนไขการเสนอโครงการต่อรัฐบาล ซึ่งพรรครัฐได้แถลงการณ์ถึงภารกิจสำคัญของประเทศสองประการ คือ ‘ประกาศลบล้างระบอบเก่า’ พร้อมกับ ‘สร้างระบอบใหม่’ ให้กับประเทศลาวในบริบทสังคมนิยม ส่วนภารกิจของพรรครัฐที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มี 2 ประเด็นสำคัญ คือ “1) ค้นคว้า รวบรวมเครื่องของและวัตถุพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ เกี่ยวกับศิลปะวรรณคดีและประวัติศาสตร์ของชาติ เพื่อแสดงให้เห็นความสามารถของชาติลาวและด้านการสร้างชาติลาว 2) ค้นคว้าทำบัญชีและซ่อมแซม เพื่อรักษาปูชนียสถานต่างๆ อันเป็นมรดกสำคัญของชาติลาว”¹ จากถ้อยแถลงข้างต้น นักอนุรักษ์กลุ่มนี้ได้นำมาใช้ ‘ตีความ’ เพื่อควมรวมเอาพระราชวัง และตำหนักเก่าของกษัตริย์และราชินิกุล ซึ่งได้ถูกปล่อยทิ้งร้างและหลงลืม ให้ ‘กลับมา’ อยู่ในฐานะของ “มรดกสำคัญของชาติลาว” ด้วย

ด้วยการติดตามหน้าที่ ประกอบกับแรงปรารถนาในการอนุรักษ์อดีตราชสถาปัตยกรรมข้างต้นไว้เป็นสมบัติของรัฐชาติสังคมนิยม กรมพิพิธภัณฑ์และวัตถุโบราณจึงได้สร้างความหมายใหม่ให้กับสิ่งดังกล่าว เพื่อเปลี่ยนผ่านจากราชสมบัติที่เป็นสัญลักษณ์ของของศักดินาชั้นสูงสุด สู่การเป็นผลงานของมหาชนตามนัยยะของมาร์กซ์ เลนิน ว่า ‘อดีตพระราชวังหลวงพระบาง’ รวมทั้ง เมืองหลวงพระบางซึ่งเป็น ‘อดีตราชธานี’ มีความหมายต่อพรรครัฐไม่ต่างจากสถาปัตยกรรมชิ้นอื่น และเมืองอื่นๆ ในประเทศลาว อดีตพระราชวังจึงกลายเป็นสิ่งก่อสร้างที่ถูกเรียกว่า “วังเก่า” ขณะที่หลวงพระบางก็ถูกเรียกว่า “ราชธานีเก่า”

กระนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า “พระราชวัง” หรือ “ราชธานี” แห่งนี้เป็นราชสมบัติแม้ในสมัยราชอาณาจักรที่กษัตริย์เหล่านี้ยังคงดำรงบทบาทสำคัญของประเทศ ทั้งนี้เพราะในความหมายของมาร์กซ์ เลนิน กษัตริย์เป็นเพียงคนเริ่มต้นหรือก่อให้เกิดการสร้างพระราชวัง รวมถึงสิ่งต่างๆ ที่เคยถูกเรียกว่าราชศิลปะหรือราชประเพณี แต่กษัตริย์มิได้เป็นผู้ลงมือปฏิบัติในแรงงาน

¹ กองประชุมใหญ่ผู้แทนประชาชนทั่วประเทศ. 1976. หน้า 98-99.

การผลิต ดังนั้น ปรากฏการณ์ที่เคยถูกเรียกว่า “ราชศิลปะ” ทั้งด้านวัตถุ ศิลปะการแสดง และประเพณี พิธีกรรมอื่นๆ แท้จริงแล้ว “มหาชน” ต่างหากที่เป็นคนสร้าง และหากพิจารณาในมิติของ ‘มรดก ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม’ แล้ว ปรากฏการณ์ข้างต้นทั้งหมด จึงตกเป็นมรดกที่ตกทอดจาก มหาชนสมัยราชอาณาจักร สุ่มหาชนสมัยรัฐชาติสังคมนิยม และพื้นที่เมืองหลวงพระบางก็เป็น ศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมของมหาชนหาใช่ของกษัตริย์ ดังนั้น เมืองหลวงพระบางจึงเป็น “บ่อนยอดยิ่งของสิ่งเฝ้าโฮมศิลปะ สถาปัตยกรรม วิจิตรกรรม และวัฒนธรรมทางจิตใจอื่นๆ ที่ควรอนุรักษ์และปกป้องรักษาในฐานะมรดกของชาติ”¹

เมื่อวังเก่าเป็นมรดกของมหาชน วังเก่าจึงเป็นมรดกของชาติลาวและอยู่ในความ รับผิดชอบของกรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ ซึ่งมีทักษะในการอนุรักษ์ปกป้องรักษามรดกต่างๆ ในอาณา เขตรัฐชาติ ตามหลักวิชาการของนานาชาติ นายทองสา ไชยะวงคำดี กับ นายคำผุย พมมะวง สองแกนนำของกรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ จึงได้นำคณะขึ้นไปค้นคว้าข้อมูลใน ‘วังเก่า’ เมือง หลวงพระบาง เพื่อขึ้นบัญชี ‘มรดก’ ต่างๆ ไม่ให้ตกหล่นเสียหาย พร้อมกันนั้น ก็ได้เก็บรวบรวม โบราณวัตถุตามวัดและสถานที่ต่างๆ ในเมืองหลวงพระบาง ปริณพทล และลาวภาคเหนือบางส่วน มาเก็บรวบรวมไว้ใน ‘หอคำ’ คณะทำงานชุดนี้จึงเห็นว่าวังเก่า ชำรุดทรุดโทรมมาก จึงมีแนวคิดที่ จะซ่อมแซมวังเก่าให้อยู่ในสภาพที่ดีขึ้น แต่ติดปัญหาด้านงบประมาณ และทักษะของภาครัฐในยุค สังคมนิยมที่เข้มงวดกวดขัน ที่ยังมองไม่เห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการสนับสนุนงบประมาณ ที่มี จำกัดให้กับการซ่อมแซมวังเก่า ซึ่งเป็นพื้นที่แห่งอดีตของกษัตริย์และศักดินา ถึงแม้ว่าวังเก่าจะได้รับความ สนใจจากรัฐอาคันตุกะที่ขอเข้าชมอย่างต่อเนื่องก็ตาม

อย่างไรก็ดี ครั้นถึงช่วงสมัยนโยบายจินตนาการใหม่ ซึ่งหลวงพระบางได้ถูกเปิด ให้เป็นเมืองท่องเที่ยว รัฐบาลได้สนับสนุนงบประมาณให้กับกรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ ซ่อมแซมมรดกศาสนสถานสถาปัตยกรรมและพระราชวังเก่าที่ชำรุดทรุดโทรม โดยเฉพาะหลังการรัฐที่ ส่งผลให้โครงสร้างอื่นๆ ของอาคารเสียหายตามไปด้วย แต่ด้วยข้อจำกัดของงบประมาณ จึงทำให้การ ซ่อมแซมไม่มีความคืบหน้า กรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณจึงขอรับความช่วยเหลือทางการเงิน เพื่อซ่อมแซมวังเก่าจากสถานทูตสวีเดนประจำ สปป.ลาว ซึ่งขณะนั้น Mr.Rolf Sammelson เป็น

¹ ทองสา ไชยะวงคำดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องการ พิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม เมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2549.

เอกอัครราชทูตสวีเดน Mr.Rolf Sammelson ได้ขอกุญแจขององค์การ SIDA เพื่อสนับสนุนการซ่อมแซมพระราชวังเก่าเป็นเงิน 1 ล้านดอลลาร์ เป็นเวลา 3 ปี ซึ่งจัดเป็นเงินทุนชุดแรกสุดที่รัฐชาติสังคมนิยมลาวได้รับการช่วยเหลือจากประเทศทุนนิยม นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง

การให้ทุนของ SIDA ต่อกรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ มีเป้าหมายเพียงสนับสนุนการทำงานอนุรักษ์ข้อมูลในห้องเก็บเอกสารของเจ้ามหาชีวิตเท่านั้น แต่ครั้งนั้นคณะอนุรักษ์ได้ลงมือทำงานจริง กลับพบว่าอาคารหอคำทรุดโทรมเกินกว่าที่คิดหลายส่วน จึงขยายพื้นที่การซ่อมแซมหอคำมากกว่าห้องเก็บเอกสารของกษัตริย์ ประการสำคัญ ด้วยช่วงระยะเวลาการซ่อมแซมหอคำเป็นระยะเวลาของการเปิดประเทศ และเปิดเมืองหลวงพระบางต้อนรับการท่องเที่ยว จึงได้มีรัฐอัครคันคุดและนักท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มาเที่ยวเมืองหลวงพระบาง ได้เข้ามาขอเยี่ยมชมพระราชวังเก่าอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เพื่อสนับสนุนแนวทางจินตนาการใหม่ ที่รัฐชาติได้กำหนดให้หลวงพระบางเป็นเมืองท่องเที่ยว และแก่นนำภาครัฐก็ได้เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของพระราชวังเก่าในความหมายของ ‘จุดขาย’ ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแล้ว จึงได้ชูหอคำในฐานะ ‘พระราชวังเก่า’ ขึ้นดึงดูดการเข้ามาเที่ยวหลวงพระบางไปพร้อมกันกับสถานที่และพิธีกรรมอื่นๆ เป็นผลให้คณะทำงานซ่อมแซมอนุรักษ์ จะต้องทำหน้าที่เปิดประตูต้อนรับผู้มาเยือนหอคำไปพร้อมกัน

การเปิดรับนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมหอคำ ส่งผลให้ความหมายของพระราชวังเก่าค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่ ‘พิพิธภัณฑสถาน’ ในเชิงปฏิบัติการอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นเรื่อยๆ รัฐบาลลาวจึงได้แต่งตั้งให้นายคำผุย พมมะวง¹ หัวหน้าคณะซ่อมแซมและขึ้นบัญชีวัตถุโบราณ ทำหน้าที่ภัณฑารักษ์หอพิพิธภัณฑสถานควบคู่ไปกับหัวหน้าช่างซ่อมหอคำ วังเก่าหลวงพระบางจึงได้ถูกทำให้เปลี่ยนความหมายเป็น ‘พิพิธภัณฑสถาน’ และเปิดให้ประชาชนเข้าชมอย่างเป็นทางการในเวลาสั้นๆ คือ ระหว่างเวลา 8.30-10.00 น. หลังจากอาคารพระราชวังเก่าถูกซ่อมแซมเสร็จเรียบร้อย ก็ได้เปิดใช้ในสถานะพิพิธภัณฑสถานหลวงพระบางอย่างเต็มตัว และนายคำผุย พมมะวง หัวหน้าคณะซ่อมแซมก็ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้อำนวยการหอพิพิธภัณฑสถานหลวงพระบางเป็นคนแรก²

คณะทำงานซ่อมแซมหอคำท่านหนึ่ง กล่าวถึงผู้ที่ขอเข้าชม ‘พระราชวังเก่า’ ในความหมายของ ‘พิพิธภัณฑสถานใหม่’ ในช่วงระยะนั้นว่ามีทั้งคนต่างประเทศและคนลาว ส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะสัมผัสร่องรอยชีวิตของอดีตเจ้ามหาชีวิตลาว ว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร โดยเฉพาะ

¹ ปัจจุบันเป็นหัวหน้าแผนกท่องเที่ยวแขวงหลวงพระบาง

² คำผุย พมมะวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องการท่องเที่ยวแขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2549.

กลุ่มคนลาวที่ก่อนหน้านี้ไม่เคยได้มีโอกาสขึ้นวัง มีเพียงชาวต่างประเทศส่วนน้อยเท่านั้นที่สนใจ ‘วัดอุทรคกวัฒนธรรม’ ที่ถูกนำมาเก็บรวบรวมไว้ในวังเก่าในความหมายของพิพิธภัณฑ์ ดังนั้น การเข้าชมพระราชวังเก่า จึงเป็นเส้นทางเข้าไปสู่พื้นที่ราชอดีต อันเป็นอดีตจากสำคัญในราชธานี แห่งความทรงจำหลวงพระบาง

2. จากหอพิพิธภัณฑ์สู่แนวคิดการสร้างเมืองมรดกโลก

ในบริบทของการท่องเที่ยว นอกจากพระราชวังเก่าแล้ว วัดสำคัญๆ ในเมืองหลวงพระบาง ต่างล้วนกลายเป็นพื้นที่สำคัญที่ถูกจับจ้องของนักท่องเที่ยว ผู้ต้องการบริโภคอดีตของเมืองหลวงพระบาง ผ่านวัดอุทรคกวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตในปัจจุบันของผู้คน ความสนใจของนักท่องเที่ยวส่งผลต่อการขยายพื้นที่ซ่อมแซมมรดกวัฒนธรรมของนักอนุรักษ์ จากการซ่อมแซมเพียงพระราชวังเก่า จึงขยายไปสู่การสร้างหอพระบาง ซ่อมวัดวิชุนราชและวัดใหม่ ในขณะเดียวกันก็เป็นการขยายพื้นที่การศึกษาเรียนรู้มรดกท้องถิ่นหลวงพระบางของนักอนุรักษ์ ให้กลุ่มเด็กและชัชช้อนไปพร้อมกัน ทั้งนี้เพราะว่างานซ่อมแซมมรดกสถาปัตยกรรมทั้งหมด ฝ่ายอนุรักษ์คำนึงถึงการใช้หลักปฏิบัติตามความรู้ชุดเดิมมากที่สุด ด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อให้เกิดการผนึกตัวกับวัตถุเดิม และทำให้สถาปัตยกรรมนั้นๆ เก็บรักษา ‘คุณค่าของอดีต’ ให้มากที่สุด เงื่อนไขข้างต้นผลักดันให้นักอนุรักษ์จากหน่วยงานของรัฐชาติสังคมนิยม ต้องก้าวเข้าไปสู่ ‘พื้นที่ในความทรงจำของคนหลวงพระบาง สมัยราชอาณาจักร’ เพื่อศึกษาข้อมูลด้านเทคนิคการก่อสร้าง โดยเฉพาะด้านวัสดุและกรรมวิธี และได้ขยายไปสู่องค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์กับวัดอุทรคกวัฒนธรรมด้วย

นายทองสาคกล่าวว่า บุคคลหลักผู้ให้ข้อมูลต่อฝ่ายอนุรักษ์ในระยะดังกล่าว คือ สาธุใหญ่ คำจัน กับ ‘ลุงมะณี ชัดติยะราช’¹ ทั้งสองท่านต่างล้วนเป็นปราชญ์และคนสำคัญต่อราชศิลปวัฒนธรรม ในสมัยราชอาณาจักร การค้นคว้าข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับการช่าง ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม ในสมัยราชอาณาจักร จึงเป็นการเปิดพื้นที่รัฐชาติสังคมนิยมให้กับชุดความรู้จาก ‘อดีต’ ที่อยู่ในการจดจำของบุคคลเหล่านี้ และพวกเขาก็ได้ใช้ ‘อดีต’ ดังกล่าวในการกำหนดอัตลักษณ์ใหม่ให้กับเมืองหลวงพระบาง ณ ปัจจุบัน ด้วยการนำพาคณะอนุรักษ์ย้อนกลับไปสู่อดีตมิติในความทรงจำของพวกเขา

¹ เจ้าหน้าที่ภาครัฐจะเรียกผู้คนทุกคนด้วยความเสมอภาค ดังนั้น ในขณะที่คนหลวงพระบางรุ่นเก่ามักจะเรียกปราชญ์ท่านนี้อย่างมีฐานันดรศักดิ์แห่งเชื้อเจ้าประทับว่า “ซูลุงมะณี” แต่เจ้าหน้าที่รัฐจะเรียกท่านว่า “ลุงมะณี” เสมือนว่าท่านเป็นสามัญชนทั่วไปคนหนึ่ง

หัวหน้ากรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณกล่าวว่า จากการศึกษาความรู้จากปราชญ์แห่งหลวงพระบางข้างต้น ได้ทำให้นักอนุรักษ์เห็นความยิ่งใหญ่ในคุณค่ามรดกหลวงพระบาง โดยเฉพาะมรดกด้านสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้าง ขณะเดียวกันก็เพิ่มความกังวลใจและห่วงใย เมืองหลวงพระบางซึ่งกำลังถูกกระแสน้ำท่วมท้น บีบให้ลักษณะทางกายภาพและสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

คณะทำงานชุดนี้ ได้นำประเด็นที่น่าเป็นห่วงปรึกษากับกลุ่มผู้มีสำนึกเชิงอนุรักษ์ เช่นเดียวกัน คือ เอกอัครราชทูตสวีเดน ผู้สนับสนุนทุนการซ่อมแซมมรดกพระราชวังเก่า เลขานุการใหญ่ คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อยูเนสโก และรัฐมนตรีกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม¹ ทุกท่านมีความเห็นตรงกันว่า จำเป็นที่จะต้องหาวิธีการ ‘จริง’ ไม่ให้เมืองหลวงพระบางมีการเปลี่ยนแปลงไปมากกว่านี้ นั่นก็คือ การเสนอให้หลวงพระบางเป็น ‘เมืองมรดกโลก’ ของยูเนสโก²

ปฐมบทการสร้างหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก : การทำให้ภาครัฐและคนหลวงพระบางเห็นความสำคัญ

การสร้างหลวงพระบางให้เป็นเมืองมรดกโลก เป็นจินตนาการและปฏิบัติการโดยตรงของข้าราชการหัวหน้าของกรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม แกนนำสำคัญคือ นายทองสา ไชยะวงคำดี กับ นายคำฟูย พมมะวง แต่ในทางปฏิบัติการของบุคคลทั้งสองจะต้องเชื่อมโยงกับกลุ่มคนอย่างน้อย 3 กลุ่ม คือ ภาครัฐบาลลาว สำนักงานมรดกโลก แห่ง UNESCO และประชาชนคนหลวงพระบาง

ภาครัฐในที่นี้หมายถึงคณะรัฐบาลแห่งชาติ สปป.ลาว ที่จะต้องให้ความเห็นชอบกับโครงการสร้างหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก เพราะการเสนอหลวงพระบางให้สำนักงานมรดกโลกแห่ง UNESCO รับรอง รัฐบาลลาวจะต้องเป็นผู้รับรองโดยการออกกฎหมาย การเป็นมรดกแห่งชาติ

¹ รัฐมนตรีกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมขณะนั้นชื่อ นายทองสิง คำมะวง (ปัจจุบันเป็นประธานสภาผู้แทนราษฎร) ท่านเป็นคนที่ทำหน้าที่อบรมนักเรียนที่จบมาจากฝรั่งเศสให้รู้จักการเมืองและแนวนโยบายรัฐสังคมนิยม ในช่วงเป็นนักศึกษาอยู่ฝรั่งเศส นายทองสิงเป็นหัวหน้า “สัมพันธนักศึกษาลาว” ที่เคลื่อนไหวสนับสนุนฝ่ายลาวฮักชาติ ซึ่งพัฒนามาเป็นพรรคประชาชนปฏิวัติลาว

² คำพา พอนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักเมืองเวียงจันทน์ วันที่ 12 พฤศจิกายน 2549.

ของเมืองหลวงพระบางก่อน ซึ่งกรณีของเมืองมรดกโลกยังถือว่าเป็นสิ่งใหม่สำหรับคณะรัฐบาล และขณะนั้นประเทศลาวยังไม่มีการตรากฎหมายใช้ในประเทศ ส่วนการเชื่อมโยงกับ UNESCO นั้น เป็นหน้าที่รับผิดชอบของนายคำพา พอนแก้ว ในฐานะเลขาธิการใหญ่คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อยูเนสโก ซึ่งท่านเห็นด้วยและเป็นกำลังที่เข้มแข็งในส่วนนี้ แต่สำหรับกลุ่มสุดท้าย คือประชาชนคนหลวงพระบาง ซึ่งพวกเขาเป็นเจ้าของเมือง และเจ้าของมรดกที่บรรพชนได้สร้างสมสิ่งที่กำลังจะถูกยกระดับความหมายเป็นมรดกชาติและมรดกโลก ประการสำคัญคือ พวกเขาเป็นผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ จึงเป็นผู้ที่จะได้รับผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ จากโครงการเมืองมรดกโลกโดยตรง ซึ่งคณะแกนนำจากกรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณจะต้องโน้มน้าวและทำให้พวกเขาเห็นดีด้วยให้ได้

ดังนั้น คณะผู้ผลักดันหลวงพระบางสู่การเป็นเมืองมรดกโลก จึงต้องแสวงหาวิธีการสร้างความเห็นชอบเพื่อให้ได้ฉันทานุมติจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะภาครัฐและคนหลวงพระบางที่ยังขาดความเข้าใจความหมายของการอนุรักษ์และปกป้องรักษา โดยเฉพาะการเคลือบแคลงจากตัวแทนภาครัฐ บางท่านว่า สิ่งดังกล่าวนี้ มีความจำเป็นมากน้อยเพียงไรและจะสวนทางกับการพัฒนาที่กำลังดำเนินไปด้วยดีหรือไม่? ขณะที่ประชาชนคนเมืองหลวงพระบางจำนวนมาก ก็เคลือบแคลงว่า วิถีชีวิตของพวกเขา กำลังจะถูกนำไปอยู่ในกรอบเกณฑ์ ที่ถูกกำกับควบคุมจากอำนาจอื่นครั้งใหม่ หลังจากที่เคยตกอยู่ภายใต้การกำกับควบคุมอย่างเข้มงวดกวัดขัน ใน 2 ทศวรรษที่ผ่านมาอีกหรือไม่? ความเคลือบแคลงทั้งสองฝ่ายข้างต้นมีส่วนทำให้ภาครัฐ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นเมืองหลวงพระบาง คือเจ้าแขวง และระดับศูนย์กลาง คือรัฐบาลลาวยังไม่กล้าตัดสินใจ

1. การใช้ ‘เสียง’ ของสากล¹ สร้างความมั่นใจให้กับรัฐและประชาชน

กรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ ได้พิจารณาแก้ปัญหาการทำความเข้าใจ ในการอนุรักษ์มรดกประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบาง โดยมีเป้าหมายเบื้องต้นเพื่อนำเสนอหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก หลังจากทุกฝ่ายมีความเข้าใจ ตระหนัก และเห็นชอบกับ ‘การอนุรักษ์’ จึงได้จัด ‘สัมมนาครั้งปฐมฤกษ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองหลวงพระบาง’ ระหว่างวันที่ 5-7 ตุลาคม พ.ศ. 2536 ที่ห้องประชุมพูนสี ในเขตพระราชวังเก่า เมืองหลวงพระบาง คณะอนุรักษ์มีความมุ่งหมายเพื่อใช้การประชุม เป็นเวทีการให้ความรู้ ความเข้าใจ และกลไกทำให้ภาครัฐ และคนหลวงพระบาง เห็นความจำเป็นในการอนุรักษ์เมืองมรดกประวัติศาสตร์วัฒนธรรม โดยได้รับการสนับสนุนจาก ‘สากล’ ทั้งในส่วนงบประมาณจากสถานทูตออสเตรเลีย และ ‘เสียง’ ของตัวแทนจากหลายประเทศ ผู้มี

¹ สปป.ลาว เรียกคนต่างชาติ และหน่วยงานนอกประเทศที่มีลักษณะสัมพันธ์กับ ‘นานาชาติ’ ว่า ‘สากล’

แนวคิดร่วมในการอนุรักษ์เมืองหลวงพระบาง พวกเขาได้ถูกเชิญเข้าร่วมการสัมมนา เพื่อให้ ‘เสียง’ ของคนดังกล่าวเพิ่มน้ำหนักให้กับเสียงของกรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ ที่จะทำให้อาครรัฐ และประชาชนท้องถิ่นหลวงพระบางเห็นความจำเป็นต่อการอนุรักษ์ ดังนั้น ผู้เข้าประชุมครั้งนี้ จึงประกอบด้วยแกนนำพรรครัฐ ภาครัฐการจากศูนย์กลางและท้องถิ่น คนหลวงหลวงพระบาง และ คนต่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม แกนนำสำคัญในการจัด ‘การสัมมนาครั้งปฐมฤกษ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ เมืองหลวงพระบาง’ ยังไม่มั่นใจถึงการปฏิเสธและต่อต้านทั้งจากอาครรัฐและคนหลวงพระบาง ที่ยังไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของการอนุรักษ์ โดยเฉพาะความหมายของการอนุรักษ์ที่มีความสัมพันธ์กับการ ‘ตริง’ ลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรม ไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงจากอดีตอย่างไรทิศทาง ซึ่งในความคิดเห็นของตัวแทนอาครรัฐระดับต่างๆ และคนหลวงพระบางบางส่วน เกรงว่า อาจจะส่งผลกระทบต่อ การขยายตัวในธุรกิจการท่องเที่ยวที่กำลังเป็นไปด้วยดี ตามแนวนโยบายจินตนาการใหม่ แกนนำฝ่ายอนุรักษ์จึงอาศัยประเด็นเดียวกัน ในการกระตุ้นการยอมรับจากฝ่ายที่เป็นกังวลว่า แท้จริงแล้ว การอนุรักษ์เป็นสิ่งเดียวกันกับการพัฒนา เพราะหากสามารถอนุรักษ์เมืองหลวงพระบางได้แล้ว หลวงพระบางก็จะกลายเป็นเมืองที่ดึงดูดผู้คนจากทั่วโลกเข้ามาท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ตรงกันข้าม หากไม่เร่งอนุรักษ์และปล่อยให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร้การควบคุม เมืองหลวงพระบางจะสูญเสีย ความน่าสนใจ และจะไม่มีใครเดินทางมาท่องเที่ยว

ดังนั้น ประเด็นและข้อถกเถียงในการสัมมนา จึงอยู่ในเงื่อนไขของ ‘การอนุรักษ์เมืองเก่า หลวงพระบาง’ เพื่อประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว โดยที่ยังไม่ได้ชี้เป้าหมายไปว่าเป็นการสัมมนา ‘การอนุรักษ์เมืองเก่าหลวงพระบาง’ เพื่อการสร้างหลวงพระบางให้เป็นเมืองมรดกโลก เพราะอาจจะ ทำให้เกิดแรงต่อต้านจากคนท้องถิ่น กระนั้น เอกสารทั้งหมดที่จะนำเสนอหลวงพระบางสู่การเป็น เมืองมรดกโลก ก็ได้ถูกคณะกรรมการเตรียมไว้แล้ว

การสัมมนาครั้งนี้ มีบุคคลสำคัญจากต่างประเทศมาร่วมเสนอทัศนะ ที่เป็นประโยชน์ ด้วยการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์ ‘เมืองเก่าหลวงพระบาง’ หลายท่าน แต่คนที่สามารถ ทำให้ตัวแทนอาครรัฐบาล สปป.ลาว และคนหลวงพระบาง มีความเห็นคล้อยตามมากที่สุด คือ หม่อมราชวงศ์รุจยา อาภากร จากประเทศไทย ด้วยเหตุผลที่ท่านสื่อสารด้วยภาษาไทยซึ่งคนลาว ทั่วไปสามารถเข้าใจได้อย่างไม่มีพรมแดนทางภาษา ประการสำคัญ ท่านได้ยกตัวอย่างกรณีเมือง เชียงใหม่ ซึ่งเคยเป็นราชธานีที่เกี่ยวข้องทางประวัติศาสตร์กับเมืองหลวงพระบาง ว่าเมืองเชียงใหม่ ในอดีตก็มีสภาพที่ไม่ต่างจากเมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน (พ.ศ.2536) และได้ถูกรัฐบาลจัดให้เป็น เมืองการท่องเที่ยวอย่างขาดการวางแผนในการอนุรักษ์ เชียงใหม่จึงเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร้การ ควบคุมและสายเกินกว่าที่จะอนุรักษ์ได้ และได้กลายเป็น ‘เมืองเก่าที่น่าเสียดาย’ เมื่อวัดเก่าแก่สวยงาม

ต้องถูกดบังด้วยตึกสูง โรงแรม และสถานบันเทิงที่อีกทีก แต่สำหรับเมืองหลวงพระบางยังถือเป็นโอกาสทองที่จะอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้เอาไว้ได้ ก่อนที่ทุกอย่างจะสาบสูญไป ซึ่งท้ายที่สุดก็จะทำให้หลวงพระบางกลายเป็นเมืองเก่าที่น่าท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ท้ายที่สุด ที่ประชุมมีข้อสรุปพร้อมกันว่า การอนุรักษ์กับการพัฒนาแบบใหม่ไม่ขัดแย้งกัน อีกทั้งยังสามารถสนับสนุนซึ่งกันและกัน และเห็นพ้องให้มีการอนุรักษ์เมืองหลวงพระบางโดยได้แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ คือ การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม เป็นหน้าที่ของกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม ส่วนการพัฒนาแบบใหม่ เป็นหน้าที่ของกระทรวงคมนาคม ขนส่ง และไปรษณีย์ นอกจากนี้ ที่ประชุมยังเห็นพ้องในการอนุรักษ์เมืองหลวงพระบางไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เพื่อนำเสนอขึ้นเป็นมรดกวัฒนธรรมระดับโลกในลำดับต่อไป โดยมอบหมายให้กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม นำเสนอสำนักงานนายกรัฐมนตรี เพื่อยกระดับเมืองหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อ ‘การดึงดูดนักท่องเที่ยว’ และเป็น ‘สถานที่สร้างรายได้’ ที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งให้กับประเทศชาติ ซึ่งก็คือเป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวหลวงพระบาง เจ้าของมรดกวัฒนธรรมนั่นเอง¹

2. การขอเข้าเป็นภาคีสันติสัญญา มรดกโลก

หลังจากได้รับฉันทานุมัติจากตัวแทนรัฐบาล แกนนำภาครัฐระดับแขวง และคนหลวงพระบาง ในการอนุรักษ์เมืองหลวงพระบางจาก ‘การสัมมนาครั้งปฐมฤกษ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองหลวงพระบาง’ อีกทั้งยังได้ข้อสรุปเพิ่มเติมจากที่ประชุมว่า เห็นควรเสนอเมืองหลวงพระบางสู่การเป็นเมืองมรดกโลกด้วย ซึ่งเป็นไปตามเป้าหมายระดับลึกของกรมพิพิธภัณฑ์และวัตถุโบราณ เลขธิการใหญ่คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อยูเนสโก และ รัฐมนตรีกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม จากนั้นการดำเนินการเพื่อนำเสนอหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกก็ได้เริ่มเคลื่อนตัวอย่างเป็นทางการ

คำพา พอนแก้ว ในฐานะเลขธิการใหญ่คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อยูเนสโกจึงได้เสนอให้ลาวเข้าเป็นประเทศสมาชิกภาคีมรดกโลก ในปี พ.ศ.2536 ลงนามโดยรองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกระทรวงต่างประเทศในฐานะตัวแทนรัฐบาล จากนั้นจึงได้เสนอเมืองหลวงพระบางเข้ารับการพิจารณาขึ้นบัญชีเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยยกเอาภาพกว้างๆ ของเมืองหลวงพระบางว่าเป็นเมืองที่มี ‘เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและประเพณีวัฒนธรรมที่โดดเด่น’ พร้อมกับการเสนอภาพและข้อมูลแต่ละด้านประกอบพอสังเขป UNESCO ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาร่วมศึกษาค้นคว้าเพื่อจัดทำ

¹ กรมพิพิธภัณฑ์และวัตถุโบราณ. การสัมมนาครั้งปฐมฤกษ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองหลวงพระบาง. 1993. หน้า 3.

ข้อมูลเพื่อประกอบการรับรองเมืองหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3. จากมรดกท้องถิ่นหลวงพระบางสู่มรดกรัฐชาติลาว : การช่วงชิงพื้นที่มรดกระหว่างฝ่ายอนุรักษ์กับนักธุรกิจ

เงื่อนไขของตัวแทนสำนักงานมรดกโลกแห่ง UNESCO ได้กลายเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการมรดกวัฒนธรรมของรัฐชาติลาว ทั้งนี้เพราะว่าประเทศลาวขณะนั้น ยังไม่มีกฎหมายรับรองเมืองหลวงพระบางหรือยังไม่ได้มีการประกาศขึ้นบัญชี ‘มรดกแห่งชาติ’ สอดคล้องกับเงื่อนไขข้อแรกของสำนักงานมรดกโลก รัฐชาติลาวจะต้องออกกฎหมายยืนยันถึงความเป็นมรดกแห่งชาติของเมืองหลวงพระบาง พร้อมกับการตรากฎหมายกรรมสิทธิ์ที่ดิน ว่าส่วนใดเป็นสมบัติของรัฐ ส่วนใดเป็นสมบัติของเอกชน ผู้ใดเป็นผู้มีสิทธิเหนือพื้นที่ดังกล่าว สิทธิของพลเมืองที่มีต่อการอนุรักษ์ และการส่งเสริมมรดกของชาติคืออะไร

ทางฝ่ายอนุรักษ์ยอมรับว่า การผลักดันให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก เป็นการทำงานที่เร่งด่วนมาก โดยเฉพาะเพื่อจะได้หยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงของเมืองหลวงพระบาง และก่อนที่ ‘สิ่ง’ ที่ควรจะตกเป็นมรดกของชาติจะตกไปอยู่ในมือของนักธุรกิจการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงลักษณะรูปแบบอาคารบ้านเรือนที่สืบทอดจากบรรพชน ประการสำคัญคือเพื่อไม่ให้เกิดประวัติศาสตร์ชำระรอยครีที่รัฐได้ให้สัมปทานค่านักเก๋าท่านเพชรราช¹ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์อันดับดับันๆ ของเมืองหลวงพระบาง ในมุมมองของนักอนุรักษ์ แก่นักธุรกิจการ โรงแรมต่างประเทศ

¹ กรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณให้ความหมาย ‘โสมเชิงแก้ว’ เป็นพื้นที่มรดกประวัติศาสตร์ของชาติแห่งหนึ่งของเมืองหลวงพระบางรองลงมาจากพระราชวังเก่า ธรรมเนียมบุคคล ท่านเพชรราช เป็นบุคคลที่มีนัยสำคัญต่อประวัติศาสตร์ลาวในสมัยอาณานิคมเชื่อมต่อกับสมัยราชอาณาจักรและสังคมนิยม บริเวณค่านักของท่านเป็นสนามบินที่เครื่องบินของฝรั่งเศสได้บินมาลงแผ่นดินลาวเป็นครั้งแรก และตำแหน่งที่ตั้งสถาปัตยกรรมแห่งนี้ เป็นจุดที่สามารถมองเห็นเมืองหลวงพระบางได้อย่างงดงาม จึงเป็นพื้นที่ที่กรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณมีจินตนาการใหม่ที่จะสร้างเป็นหอพิพิธภัณฑสถานแห่งหนึ่งของเมืองหลวงพระบาง แต่ด้วยฝ่ายอนุรักษ์ไม่สามารถสร้างความเข้าใจในคุณค่าของ ‘ค่านักเก่า’ ซึ่งเป็นอดีตและความทรงจำเกี่ยวกับราชวงศ์เหล่านี้อย่างทันการณ์ จึงทำให้ค่านักท่านเพชรราชถูกชิงไปสร้างเป็นโรงแรมชั้นหนึ่ง รองรับจินตนาการของนักลงทุนต่างชาติ ที่กรมฯไม่สามารถเข้าไปเปลี่ยนแปลงสัญญาใดๆ ได้ จนกว่าสัญญาที่ทำกับรัฐบาลลาวจะสิ้นสุด แม้ว่าจะมีรัฐคำรัฐให้เมืองหลวงพระบางเป็นมรดกแห่งชาติแล้วก็ตาม ตำแหน่งของเจ้าเพชรราชจึงถูกทับซ้อนและกลายเป็นจุดขายสำคัญให้กับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของนักธุรกิจการ โรงแรมข้ามชาติดังกล่าว

คำถามหลักที่ตัวแทนของ UNESCO มีต่อคณะทำงานเสนอหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก มี 2 ข้อ คือ ลาวได้มีการคุ้มครองมรดกของชาติตนหรือไม่ มีกฎหมายและโครงสร้างการจัดตั้งงบประมาณในการดูแลคุ้มครองมรดกของตนอย่างไร? และลาวได้ทำการขึ้นบัญชีสิ่งที่เป็นมรดกของชาติแล้วหรือยัง? และในบัญชีมรดกของชาติดังกล่าว มีเมืองหลวงพระบางซึ่งถูกเสนอเข้ารับการพิจารณาขึ้นบัญชีมรดกโลกด้วยหรือไม่ อีกทั้งมีมรดกอื่นๆ ที่รัฐบาลลาว ต้องการนำเสนอให้เป็นมรดกโลกในโอกาสต่อไปหรือไม่?

ในกรณีการออกกฎหมายสร้างมรดกท้องถิ่นเป็นมรดกแห่งชาติ รัฐบาลลาวได้ต่อรองกับ UNESCO ด้วยการตราเป็น ‘รัฐคำร้สว่าด้วยมรดกวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และธรรมชาติ ระดับชาติ’ เพื่อให้แทนกฎหมายซึ่งได้รับการอนุโลมจาก UNESCO รัฐบาลลาวจึงได้มอบหมายให้กรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณเสนอร่างรัฐคำร้สดังกล่าว

กรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ จึงถือโอกาสบรรจุ ‘สิ่ง’ หรือ ‘สถานที่’ ในท้องถิ่นต่างๆ ของลาว ที่ควรจะถูกระบุเป็นมรดกแห่งชาติพร้อมกับเมืองหลวงพระบาง โดยใช้เกณฑ์ 3 เกณฑ์พิจารณาว่าสิ่งใดควรจะเป็นมรดกแห่งชาติ คือ 1) สิ่งดังกล่าวต้องยืนยันได้ว่ามีลักษณะชาติหมายถึงคนส่วนใหญ่ในชาติเห็นว่าเป็น ‘มรดก’ หรือมรดกของชาติ ซึ่งมีทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสถานที่แห่งความทรงจำทางประวัติศาสตร์ และเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญของชาติ 2) มีความเหมาะสมกับร่องรอยหรือหลักฐานที่ยืนยันว่า วัฒนธรรมของลาวได้ “ปองอก” ออกมาจากสิ่งนั้น ซึ่งหมายถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมลาวนั่นเอง และ 3) เป็นสิ่งที่มีเอกลักษณ์ ไม่ซ้ำกับที่อื่น และได้เสนอให้รัฐบาลลาวลงนามเป็น ‘รัฐคำร้สว่าด้วยมรดกวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติระดับชาติ’¹ ลงนามวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ.2536 โดย ฯพณฯ ท่านคำไต สีพันดอน นายกรัฐมนตรีขณะนั้น รัฐคำร้สดังกล่าวได้ทำให้มรดกท้องถิ่นกลายเป็นมรดกแห่งชาติ 9 แห่ง ซึ่งในจำนวนนั้นมีเมืองหลวงพระบางรวมอยู่ด้วย²

¹ สำนักนายกรัฐมนตรี. รัฐคำร้สว่าด้วยมรดกวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติระดับชาติ. 1993.

²มรดกท้องถิ่นที่ถูกยกระดับให้เป็นมรดกแห่งชาติจากรัฐคำร้สว่าด้วยมรดกวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติระดับชาติ ประกอบด้วย 1) พระธาตุหลวง, บริเวณพระธาตุหลวง, วัดสีสะเกด, หอพระแก้ว, วัดองค์ตั้ง, วัดอินทร์แปง, วัดสีเมือง 2) เมืองหลวงพระบาง และ เมืองเวียงไซ 3) วัดภูจำปาสัก พร้อมด้วยบริเวณ 4) ไหหินและบริเวณทุ่งไหหิน 5) พระธาตุศรีโคตร พร้อมด้วยบริเวณ 6) พระธาตุอิงฮัง พร้อมด้วยบริเวณ 7) วัดภูอาสา (เมืองปะทุมพอน แขวงจำปาสัก) พร้อมด้วยบริเวณ 8) อุบมุงหิน (บ้าน โตะโมะ เมืองปะทุมพอน แขวงจำปาสัก) พร้อมด้วยบริเวณ 9) ถ้ำตั้ง (แขวงหลวงพระบาง) พร้อมด้วยบริเวณ

4. จากมรดกภูมิปัญญาสู่มรดกโลก

หลังจากหลวงพระบางได้ถูกสร้างให้เป็นเมืองมรดกของชาติด้วย ‘รัฐคำร์สว่าด้วยมรดกวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติระดับชาติ’ คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อยูเนสโก จึงได้นำเสนอ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ในฐานะ ‘มรดกของชาติลาว’ สู่คณะกรรมการด้านมรดกโลกของ UNESCO เพื่อพิจารณารับบรรจุมรดกชาติไว้ในบัญชีมรดกโลก สำนักงานเมืองมรดกโลกแห่ง UNESCO จึงได้ส่งผู้เชี่ยวชาญ เข้าร่วมพิจารณาสภาพของเมืองหลวงพระบางในขณะนั้นอีกครั้งหนึ่ง ทำให้คณะทำงานเพื่อนำเสนอหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกต่อสำนักงานมรดกโลกในระยะนี้ ประกอบด้วย กรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อยูเนสโก และคณะผู้เชี่ยวชาญจาก UNESCO ซึ่งทั้งหมดมีความเห็นตรงกันว่า เมืองหลวงพระบางเป็นแหล่งมรดกของชาติที่อ่อนไหว เพราะเป็นมรดกทางกายภาพที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คน และกำลังมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพอย่างน่าเป็นห่วง เพราะกำลังตกอยู่ในกระแสการท่องเที่ยวสากลที่เข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ

คณะทำงานชุดนี้จึงได้เสนอเมืองหลวงพระบาง เพื่อขึ้นบัญชีมรดกโลกผ่านรัฐบาลลาวไปยังสำนักงานมรดกโลกแห่ง UNESCO ภายใต้เงื่อนไขเร่งด่วนที่สุด โดยมีประเด็นหลักในการขอรับรองการเป็นเมืองมรดกโลกใน 5 ด้าน¹ คือ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นหลวงพระบาง วัฒนธรรมในเขตหลวงพระบางที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตครั้งสมัยเป็นเมืองชะวา พื้นที่กายภาพ สถาปัตยกรรมทางศาสนา สำนักงาน บ้านเรือนในเขตตัวเมืองที่มีคนอยู่อาศัย ศาสนาและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวหลวงพระบาง ในที่สุดเมืองหลวงพระบางก็ได้ถูกบันทึกไว้ในบัญชีมรดกโลกแห่งสหประชาชาติ ในสมัยประชุมครั้งที่ 19 ของคณะกรรมการมรดกโลกที่เมืองเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี ในวันที่ 5 – 9

¹ ในแต่ละด้านของข้อเสนอ นอกจากจะมีความหมายเชิงการอนุรักษ์แล้ว ยังเป็นเทคนิควิธีการที่ฝ่ายอนุรักษ์ต้องการตรงความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของเมืองหลวงพระบางตามจินตนาการของฝ่ายอนุรักษ์ที่มีต่อหลวงพระบางในบริบทการท่องเที่ยวสากล

ธันวาคม พ.ศ.2538 โดยสอดคล้องกับ เกณฑ์ข้อ 2 ข้อที่ 4 และข้อที่ 5 ของการรับรองเป็นเมืองมรดกโลกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของ UNESCO ซึ่งมีทั้งหมด 6 เกณฑ์¹

นอกจากนี้ คณะกรรมการมรดกโลกแห่งสหประชาชาติ ได้กล่าวสรุปในคำประกาศความว่า

“หลวงพระบางเป็นกรณีของความยั่งยืนแห่งวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ที่ยังไม่ถูกทำลายในปัจจุบัน เป็นความสำเร็จแห่งการหลอมรวมวัฒนธรรมประเพณี สถาปัตยกรรม โครงสร้างของชุมชน และอิทธิพลของอาณานิคมยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20 ลักษณะเฉพาะของภูมิทัศน์ของเมือง หลวงพระบางบ่งบอกถึงการอนุรักษ์อย่างดีเยี่ยม แสดงออกถึงสภาพแวดล้อมแห่งขั้นตอนสำคัญของการผสมผสานกันอย่างลงตัวของทั้งสองวัฒนธรรม”²

¹ เกณฑ์ที่ 1 เป็นตัวแทนความยิ่งใหญ่แห่งอัจฉริยภาพในการสร้างสรรค์ของมนุษย์
เกณฑ์ที่ 2 แสดงถึงความสำคัญในการแลกเปลี่ยนค่านิยมของมนุษย์ผ่านช่วงสมัย หรือภายในพื้นที่ของวัฒนธรรมในโลก ผ่านสถาปัตยกรรม เทคโนโลยี อนุสรณ์ศิลปะ ผังเมือง และภูมิทัศน์
เกณฑ์ที่ 3 มีความเป็นอัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะบ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมประเพณีที่แสดงออกถึงความเจริญรุ่งเรืองที่เคยปรากฏหรือยังคงอยู่

เกณฑ์ที่ 4 เป็นตัวอย่างที่แสดงออกถึงประเภทของสิ่งก่อสร้าง หรือวัฒนธรรมสถาปัตยกรรม หรือความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ซึ่งประกอบเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม

เกณฑ์ที่ 5 เป็นตัวอย่างที่แสดงออกถึงประเพณีการตั้งหลักแหล่งของมนุษยชาติหรือการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมหนึ่งวัฒนธรรมใดหรือหลายวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่อ่อนไหวต่อการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ไม่สามารถนำกลับคืนมาได้

เกณฑ์ที่ 6 เป็นสิ่งซึ่งเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับเหตุการณ์หรือประเพณีที่ดำเนินอยู่ ด้วยความคิดหรือความเชื่อ ด้วยบทประพันธ์ หรือด้วยงานศิลปะอันงดงาม ซึ่งมีบทบาทหรือความหมายอันเป็นสากล

² ไขแก้ว คำมะณี. “การแห่งตรามรดกโลกในงานเฉลิมฉลองปีท่องเที่ยวลาว 1999-2000 ที่แขวงหลวงพระบาง,” หลวงพระบางเมืองมรดกโลก. 2 : 2 ; 2000.

5. “ห้องการมรดกหลวงพระบาง” : ศูนย์กลางการกำหนดและควบคุมความหมายของพื้นที่เมืองหลวงพระบาง

พลันที่เมืองหลวงพระบางได้รับการรับรองขึ้นบัญชีเป็นเมืองมรดกโลกแห่งสหประชาชาติดังกล่าวข้างต้นนั้น ในทางนิรนัยได้ถือว่าหลวงพระบางได้กลายเป็น “เมืองมรดกโลก” ของสำนักงานมรดกโลกเป็นที่เรียบร้อย และได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายของเมือง และพื้นที่เมืองหลวงพระบางในทันทีเช่นกัน จากที่ก่อนนี้ หลวงพระบางเป็นเพียงเมืองหลัก ที่เป็นศูนย์กลางการปกครองระดับแขวง เป็นที่ตั้งของสำนักงานว่าราชการแขวง และสำนักงานของหน่วยงานต่างๆ ของแขวงหลวงพระบาง อำนาจอสูงสุดด้านการบริหารขึ้นอยู่กับเจ้าแขวง ไม่ต่างจากเมืองหลักของแขวงอื่นๆ แต่นับจากหลวงพระบางได้ถูกบรรจุเข้าในบัญชีมรดกโลกในเดือนธันวาคม พ.ศ.2538¹ ได้ก่อเกิด “ห้องการมรดกหลวงพระบาง” หรือสำนักงานมรดกหลวงพระบาง¹ ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณดำเนินจากรัฐบาลฝรั่งเศสและประชาคมยุโรป ภายใต้การกำกับของ “หัวหน้าห้องการมรดก” ซ่อนอยู่ในพื้นที่การปกครองของเมืองหลวงพระบาง พร้อมกับอำนาจในการกำหนดเขตและความหมายของพื้นที่ ในเขตตัวเมืองและปริมณฑล “เขต” ที่ถูกกำหนดขึ้นมาใหม่ ในนามเขตมรดกหลวงพระบาง ครอบคลุมเขตการปกครองของแขวง เมือง และหมู่บ้าน ที่มีเจ้าแขวง เจ้าเมือง และนายบ้านเป็นผู้กำกับ บัดนี้ สำนักงานมรดกหลวงพระบางกลับมีอำนาจในการกำกับควบคุม ‘พื้นที่มรดกโลก’ เหนือเจ้าแขวง เจ้าเมือง และนายบ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐ หรือแม้แต่เจ้าของกรรมสิทธิ์ของพื้นที่ กระนั้น สำนักงานมรดกหลวงพระบาง ก็ได้อาศัยกลไกการบังคับใช้ระเบียบ เพื่อควบคุมพื้นที่ ผ่านบุคลากรของฝ่ายปกครองและตำรวจของรัฐในเมืองหลวงพระบางอีกชั้นหนึ่ง นอกจากนี้ สำนักงานมรดกหลวงพระบาง ยังเชื่อมโยงกับสำนักงานมรดกโลกแห่งสหประชาชาติ ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ประเมินผลการกำกับควบคุมพื้นที่มรดกโลก ของสำนักงานมรดกหลวงพระบางว่า ได้ดำเนินไปตามที่ได้เสนอไว้หรือไม่ โดยมีการประชุมใหญ่ในทุก 5 ปี ซึ่งมีผลต่อการชำระอยู่หรือถูกยกเลิกสถานภาพการเป็นเมืองมรดกโลกแห่งสหประชาชาติ

ดังนั้น ศูนย์กลางอำนาจในการกำกับควบคุมพื้นที่ของเมืองหลวงพระบาง จึงได้เคลื่อนจากสำนักงานแขวง ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่บ้านธาตุน้อย มายัง “ห้องการมรดกหลวงพระบาง” ซึ่งได้ใช้สถานที่อดีต “ค่ายภาษี” หรือ สำนักงานเก็บภาษีของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ที่ปลายสุดของถนน

¹ การกล่าวถึง “ห้องการมรดกหลวงพระบาง” ผู้เขียนจะใช้คำว่า “สำนักงานมรดกหลวงพระบาง” ตามแนวการเรียกในภาษาไทย ยกเว้นที่ตรงการเน้น ก็จะให้ปรากฏใน เครื่องหมายคำพูดกำกับไว้เป็นกรณีเฉพาะ

สักกะรินในบริเวณสุดแหลมเขตหัวเมือง เป็นสำนักงานมรดกหลวงพระบาง สำนักงานแห่งนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางใหม่ของเมืองหลวงพระบาง นับตั้งแต่การเริ่มบทบาทกำหนดเขตพื้นที่กฎระเบียบ และกำกับควบคุมการใช้พื้นที่ใน “เขตปกป้องรักษาและเสดให้มึคุณค่า” หรือที่รู้จักกันของคนหลวงพระบางว่า “เขตอนุรักษมรดก”

หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : การเมืองเรื่องพื้นที่

การถูกสถาปนาเป็น “เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม” แท้จริงแล้วก็คือการเปลี่ยนความหมายของพื้นที่ครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ของเมืองหลวงพระบางอีกครั้งหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ได้ยึดโยงเอาความหมายของหลวงพระบางในอดีตตั้งแต่สมัยรัฐจารีตและรัฐชาติสมัยใหม่ โดยเฉพาะอดีตช่วงระหว่างหลวงพระบางเป็นราชธานีแห่งราชอาณาจักรลาวล้านช้าง สมัยอาณาจักรและราชอาณาจักรลาวก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง มาพินิจเป็นความหมายของ ‘เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม’ ดังปรากฏในคุณสมบัติของเมืองหลวงพระบางที่สอดคล้องกับ ‘เกณฑ์’ การเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ของสำนักงานมรดกโลกแห่ง UNESCO ข้อที่ 2 ข้อที่ 4 และ ข้อที่ 5 ดังปรากฏในเชิงอรรถที่นำมาเสนอไว้ข้างต้น

เกณฑ์ทั้งสามข้อดังกล่าวนี้ จึงกลายเป็นความหมายใหม่ของเมืองหลวงพระบางที่ถูกกำกับไว้โดยสำนักงานมรดกโลก และได้ส่งผลต่อการ “ปกป้องรักษา” ซึ่งก็คือการ “ตรึง” ให้เมืองหลวงพระบางดำรงอยู่ภายใต้ความหมายที่ถูกกำกับไว้ โดยสำนักงานมรดกหลวงพระบางทำหน้าที่กำหนดเขตพื้นที่สร้างกฎระเบียบของเมืองมรดกโลก กำกับควบคุมให้ความหมายดังกล่าวดำรงอยู่กับเมืองหลวงพระบาง รวมทั้งการสร้างคุณค่าให้กับเขตมรดกโลกที่ถูกปกป้องรักษา อย่างสอดคล้องกับกฎระเบียบและความหมายของการเป็นเมืองมรดกโลก ที่สำนักงานมรดกโลกแห่ง UNESCO ได้สถาปนาไว้ให้ ดังนั้น สำนักงานมรดกหลวงพระบาง จึงกลายเป็นหัวใจ หรือศูนย์กลางอำนาจใหม่ในการกำกับและควบคุมพื้นที่เมืองหลวงพระบาง ภายใต้วาทกรรมของการ “ปกป้องรักษาและเสดให้มึคุณค่า”

โครงสร้างของเจ้าหน้าที่ในสำนักงานมรดกหลวงพระบาง ในระยะเริ่มต้นประกอบด้วยคนลาว 2 คน กับตัวแทนสำนักงานมรดกโลก แห่ง UNESCO 1 คน ในส่วนของเจ้าหน้าที่ฝ่ายลาวนั้นรัฐบาลลาวได้แต่งตั้งให้นายคำสุย พมมะวง ทำหน้าที่ หัวหน้าสำนักงานเป็นคนแรก ทั้งนี้เพราะนายคำสุยเป็นหนึ่งในแกนนำสำคัญของขบวนการฝ่ายอนุรักษ จากกรมพิพิธภัณฑและวัตถุโบราณ เป็นหัวหน้าคณะทำงานซ่อมแซมพระราชวังเก่า และทำหน้าที่หัวหน้าหอพิพิธภัณฑหลวงพระบางในลำดับต่อมา รวมไปถึงเป็นแกนหลักในการนำเสนอหลวงพระบางสู่การเป็นเมืองมรดกโลก

นายคำฟูย จึงเป็นคนที่รอบรู้ในระดับลึกและกว้าง ในมรดกวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบางที่ถูกเชื่อมต่อกับสำนักงานมรดกโลกแห่ง UNESCO และกลไกของรัฐบาลมาตั้งแต่เริ่มต้น ขณะที่นางสุนันทา กันละยา ตัวแทนฝ่ายลาวอีกคนเป็นสถาปนิก ซึ่งเคยเป็นผู้ร่วมงานคนสำคัญในการซ่อมแซมหอคำและศาสนสถานก่อนจะได้รับการขึ้นบัญชีเมืองมรดกโลก เธอทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานฝ่ายลาว ส่วนผู้ประสานงานที่ส่งมาจากสำนักงานมรดกโลก ทำหน้าที่ในฐานะ Coordinator of Heritage House in Luang Prabang เป็นชาวฝรั่งเศสชื่อ Mr. Philip Coluccie

ภารกิจเร่งด่วนของบุคคลทั้งสาม คือ การกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกโลก และสร้างแผนการ ‘การปกป้องรักษาและเสดให้มรดก’ เสนอต่อสำนักงานมรดกโลกเพื่อรับรอง และเสนอให้รัฐบาลลาวประกาศบังคับใช้ ในพื้นที่เมืองหลวงพระบางเสมือนกฎหมาย โจทย์ดังกล่าวจึงเป็นการเปิดพื้นที่ทางอำนาจให้กับการกำหนดความหมายกำกับลงบนพื้นที่เมืองหลวงพระบาง ที่ได้ถูกขึ้นบัญชีเมืองมรดกโลกจากการประชุม ครั้งที่ 19 ของคณะกรรมการมรดกโลกที่เมืองเบอร์ลิน โจทย์ของภารกิจที่ค่อนข้างจะเปิดไว้อย่างยืดหยุ่นดังกล่าว จึงเป็นการ ‘เปิด’ พื้นที่ทางอำนาจการสร้างความหมายใหม่ ในรายละเอียดให้กับเมืองมรดกโลกแห่งนี้ จินตนาการในการกำหนดกฎระเบียบของทั้งสามคนจึงมีความสำคัญต่อเมืองหลวงพระบางเป็นอย่างมาก

นายคำฟูย พมมะวง กล่าวถึงฐานคิดการกำหนดความหมาย และสร้างกฎระเบียบเพื่อควบคุมความหมายของคณะทำงานชุดนี้ว่า นอกจากการสร้างแผนการอนุรักษ์มรดกหลวงพระบางเสนอต่อ UNESCO ตามที่ได้รับมอบหมายแล้ว ยังมุ่งสร้างข้อบังคับเพื่อไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพใน ‘มรดก’ ที่กรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ ได้มีจินตนาการร่วมกันไว้ตั้งแต่ครั้งเริ่มต้นงานซ่อมแซมพระราชวังเก่า ซึ่งจินตนาการของ Mr. Philip Coluccie ก็ไม่ได้แตกต่างหรือขัดแย้งจากนักอนุรักษ์ลาว

สำหรับวิธีการกำหนดเขตพื้นที่มรดกโลกทับลงบนพื้นที่กายภาพของเมืองหลวงพระบาง พวกเขาได้ใช้วิธีการเดินสำรวจพื้นที่ต่างๆ ในตัวเมือง ขณะเดียวกันก็มองย้อนลึกลงไปยังอดีตแต่ละยุคสมัยของแต่ละพื้นที่ พร้อมกับวาดผังเมืองและอาคารสถาปัตยกรรม ที่สัมพันธ์กับเวลา และลักษณะรูปแบบศิลปะ สำหรับสถาปัตยกรรมที่เป็นวัตถุวัฒนธรรมที่ปรากฏบนพื้นที่และเวลาต่างๆ ได้ถูกบันทึกโครงสร้าง ส่วนประกอบ และวัตถุดิบที่ใช้ก่อสร้างอย่างละเอียด แล้วจึงกำหนดเขตและความหมายของพื้นที่เมืองมรดกโลก

ในที่สุดคณะทำงานของสำนักงานมรดกหลวงพระบาง ก็ได้สร้างเขตพื้นที่มรดก วางทับเขตการปกครองของภาครัฐ ที่มีเมืองและหมู่บ้านทั้งในเขตเมืองหลวงพระบาง รวมถึงปริมณฑลฝั่งแม่น้ำโขงเขตบ้านเชียงแมน เมืองจอมเพ็ด และฝั่งน้ำคาน เขตบ้านพานหลวง และทับพื้นที่กายภาพ และพื้นที่จินตนาการของคนหลวงพระบาง พร้อมกับการยึดโยงเอาพื้นที่ดังกล่าวเข้ามาเป็นส่วนประกอบของเขตมรดกโลกประกอบด้วย 1) เขตที่อยู่ในการปกป้องรักษา มรดกทางสถาปัตยกรรมและตัวเมือง

ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ เขตปกป้องรักษามรดกของตัวเมือง กับเขตปกป้องรักษามรดกทางธรรมชาติ
 2) เขตตัวเมือง ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ เขตล้อมรอบตัวเมือง เขตตัวเมือง และเขตริมน้ำ และ เขต
 เศรษฐกิจ 3) เขตธรรมชาติ ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ เขตขยายตัวเมืองในอนาคต และเขตกิจกรรม
 ป่าไม้ และ แม่น้ำ¹ ณ ที่นี้ผู้เขียนจะเน้นอธิบายเฉพาะเขตของการปกป้องรักษา มรดกทางสถาปัตยกรรม
 และตัวเมือง ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการอนุรักษ์ ที่มีชีวิตวัฒนธรรมของคนหลวงพระบางอยู่ด้วย

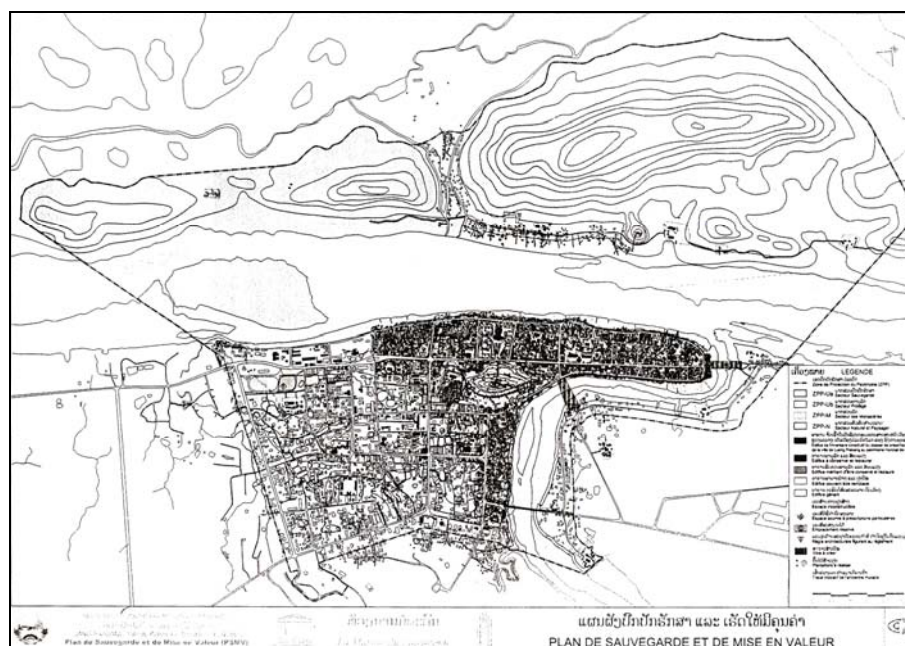
1. เขตอนุรักษ์มรดก : พื้นที่ ความหมาย และ อำนาจ

เขตอนุรักษ์มรดก มีชื่อเรียกเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า “Zone de Protection du Patrimoine”²
 เป็นหัวใจของเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง

¹ สำนักงานเมืองมรดกโลกของอูเนสโก. बदलयानसहेनो प्लेनफंगपकपकगकसा
लेहेदलहलकुनकल. 2001. नललेलेखनल.

² ภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาที่สามารถใช้ในการนำเสนอตัวเข้ารับ การพิจารณาขึ้นบัญชีเป็น
 ‘มรดกโลก’ เช่นเดียวกับภาษาอังกฤษ เพราะมีประเทศต่างๆ ที่เคยเป็นอาณานิคมของสองประเทศ
 ในโลกนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งถ้าประชาชนส่วนใหญ่คุ้นเคย หรือถนัดกับภาษาใด ก็สามารถใช้ภาษา
 ดังกล่าว ประการสำคัญ ประเทศหลักที่พิจารณา และกำกับดูแลเมืองมรดกโลกดังกล่าว ก็มักจะเป็นเจ้า
 อาณานิคมเดิมของประเทศนั้น อาทิ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมของฝรั่งเศส ซึ่งฝรั่งเศส
 ก็จะเป็นผู้นำในการให้ความเห็นและสนับสนุนงบประมาณมากที่สุด

ภาพประกอบ 12 พื้นที่เมืองหลวงพระบางและปริมณฑล ถูกกำหนดความหมายใหม่ จากสำนักงานมรดกหลวงพระบาง และสำนักงานมรดกโลก

เขตอนุรักษณ์มรดกหลวงพระบางมีเนื้อที่ 8.14 ตารางกิโลเมตร พื้นที่บก 5.57 ตารางกิโลเมตร พื้นที่น้ำ (น้ำโขงและน้ำคาน) 2.56 ตารางกิโลเมตร ภายในเขตดังกล่าวได้ถูกกำกับไว้ด้วย “แผนผังปกป้องรักษาและเสดให้มิกคุณค่า” หรือที่เขียนเป็นภาษาฝรั่งเศสว่า Plan de Sauvegarde et de Mise en Valeur ซึ่งได้ถูกกำหนดขึ้นโดยสำนักงานมรดกหลวงพระบาง โดยคณะบุคคลที่เป็นตัวแทนฝ่ายอนุรักษณ์จากกรมพิพิธภัณฑ์และวัตถุโบราณ และตัวแทนของสำนักงานมรดกโลกซึ่งเป็นคนฝรั่งเศส แผนดังกล่าวได้ถูกนำเสนอให้คณะกรรมการมรดกโลกแห่ง UNESCO รับรองว่ามีความสอดคล้องกับคำประกาศรับรองการนำชื่อหลวงพระบาง เข้าในบัญชีเมืองมรดกโลก จากนั้นจึงได้ส่งให้รัฐบาลลาวประกาศบังคับใช้ พร้อมกับมอบอำนาจในการกำกับ ควบคุม ซ่อมแซม ด้ดแปลง และผลิตสร้างสิ่งต่าง ๆ บนพื้นที่ภาพถ่ายส่วนนี้ ให้กับสำนักงานมรดกหลวงพระบางให้เป็นไปตามแผน

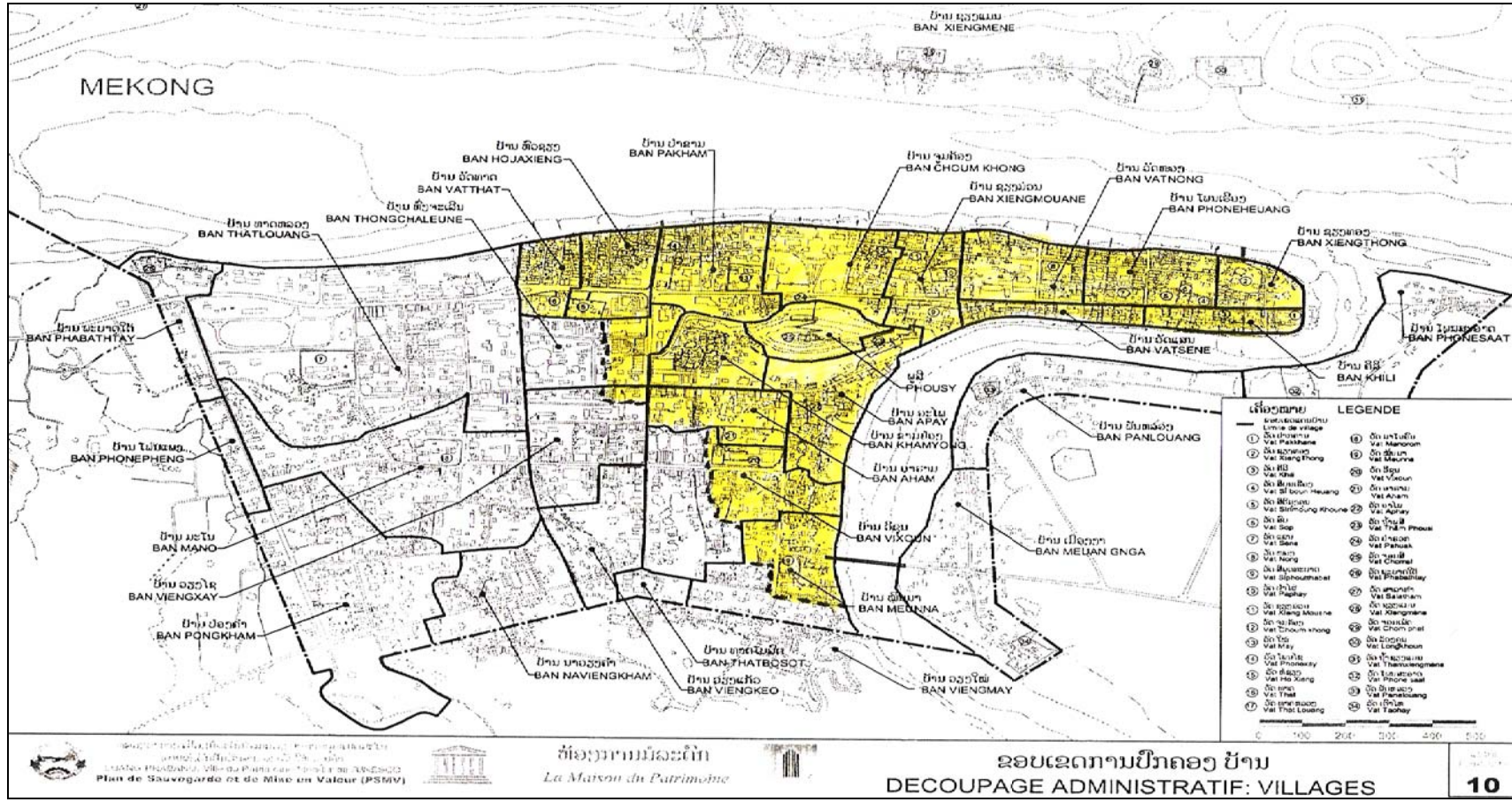
ดังกล่าว โดยเฉพาะสิ่งที่เป็น ‘มรดกทางสถาปัตยกรรมและตัวเมือง’ ที่ถูกคณะทำงานของสำนักงานมรดกหลวงพระบาง ขึ้นทะเบียน ‘บัญชีมรดกหลวงพระบาง’¹

¹ กฎระเบียบเกี่ยวกับอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่ได้รับการจดทะเบียนขึ้นบัญชีมรดกหลวงพระบาง

1. อาคารที่เป็นส่วนหนึ่งของบัญชีของแผนผังปกป้องรักษาและทำให้มีคุณค่าสามารถเปลี่ยนแปลงได้เล็กน้อย โดยการพิจารณาเป็นรายกรณี จากการเห็นชอบของสำนักงานมรดก แต่อาคารเหล่านี้ ห้ามรื้อถอน ในกรณีที่รื้อถอนด้วยอุบัติเหตุ หรือ ‘ประสงค์สิ่งไม่ดี’ เจ้าของเรือนจะต้องให้ก่อสร้างใหม่ให้เหมือนรูปแบบเดิม

2. ในกรณีการบำรุงรักษาหรือการเปลี่ยนแปลงอาคารที่ได้ขึ้นบัญชีมรดก จะต้องใช้เทคนิควิธีการก่อสร้างตามแบบดั้งเดิมของแต่ละประเภทของอาคาร ส่วนการต่อเติมต้องได้รับอนุญาต โดยพิจารณาตามกฎระเบียบมาตราที่สัมพันธ์กับความหนาแน่น ในเนื้อที่ปลูกสร้างติดหน้าดิน และความสูงของอาคารที่อนุญาตให้ และในกรณีการก่อสร้างคืนจะต้องเป็นไปตามลักษณะ และปริมาตรดั้งเดิมของอาคาร

ภาพประกอบ 13 แผนผังแสดงเขตปกปักษ์ยามรดกชั้น หรือ ‘เขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม’ ที่ทับซ้อนกับเขตหัวเมือง กลางเมือง หางเมือง และปากกู่ ในการแบ่งพื้นที่ตามโลกทัศน์ของคนท้องถิ่น แผนผังดังกล่าวแสดงให้เห็นกลุ่มที่มีอำนาจเหนือพื้นที่ ที่ได้สร้าง กำกับ ควบคุม ความหมายของพื้นที่อนุรักษมรดกวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏด้วยสัญลักษณ์ที่ด้านล่างของแผนผัง ประกอบรัฐชาติลาวสำนักงาน มรดกโลก แห่งสหประชาชาติ และ สำนักงานมรดกหลวงพระบาง

กฎระเบียบที่ถูกสร้างและกำกับลงบนพื้นที่อนุรักษณ์มรดกหลวงพระบางข้างต้น ซึ่งทาบทับลงบนพื้นที่ที่มีชีวิต และสังคมวัฒนธรรมของคนหลวงพระบาง ได้ส่งผลต่อความขัดแย้ง และไม่เห็นด้วยกับคณะทำงานของสำนักงานมรดกหลวงพระบางพอสมควร นายอุ้นคำ เจ้าของเรือนไม้แบบดั้งเดิมในเขตบ้านวัดหนอง ซึ่งเป็นเรือนหลังเก่าที่ไ้ใช้การไม่ได้แล้ว ต้องการที่จะรื้อถอนเพื่อใช้พื้นที่ดินส่วนนั้นสร้างเป็นเรือนหลังใหม่ เป็นเรือนก่ออิฐฉาบปูนหลังคากระเบื้องสมัยใหม่ อุ้นคำได้ตระเตรียมวัสดุ อุปกรณ์แทบทุกอย่างไว้เรียบร้อยแล้ว แต่ครั้งนี้เจ้าหน้าที่สำนักงานมรดกหลวงพระบางมาพบเข้า จึงคิดประกาศขึ้นทะเบียนเรือนไม้หลังเก่าของเขาว่าเป็น ‘เรือนมรดก’ พร้อมกับสั่งห้ามการรื้อถอน หรือหากจะรื้อถอนก็ต้องสร้างคืนแบบเดิม ด้วยวัสดุและวิธีการเดิมทั้งหมด ภายใต้การควบคุมดูแลของสถาปนิกจากสำนักงานมรดกหลวงพระบาง “เพราะมันเป็นเรือนมรดก”

อุ้นคำได้โต้เถียงกับเจ้าหน้าที่สำนักงานมรดกว่า ทำไมเขาจึงไม่มีสิทธิ์ในการรื้อเรือนไม้ ซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากพ่อแม่ และทำไมเรือนของเขาจึงกลายเป็นสมบัติหรือมรดกของโลก?

สุนันทา กันละยา หนึ่งในคณะทำงานสำรวจและขึ้นทะเบียนเรือนมรดกเล่าว่า การทำงานของ นักอนุรักษณ์ นอกจากจะเดินสำรวจเพื่อขึ้นบัญชีเรือนมรดกแก่เรือนและอาคารสถาปัตยกรรมแต่ละหลัง ในเขตอนุรักษณ์มรดกหลวงพระบางแล้ว ยังต้องทำงานมวลชนอธิบายให้ชาวหลวงพระบางเจ้าของเรือนที่ถูกขึ้นบัญชีมรดกเข้าใจถึงความหมายของพื้นที่ที่ตนอยู่อาศัย ว่าได้ถูกขึ้นบัญชีเป็นเมืองมรดกโลก มิได้เป็นเหมือนเมืองหลวงพระบางในอดีตที่ผ่านมา หนึ่งในเงื่อนไขของการเป็นเมืองมรดกโลก ก็คือลักษณะรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต ซึ่งจะต้องถูกปกป้องรักษาไว้ในฐานะ ‘มรดกของชาติ’ สุนันทา สรุปว่า งานที่ยุ่งยากสำหรับเธอมิใช่การจดบันทึก แต่กลับเป็นการชี้แจงและตอบคำถามคนหลวงพระบาง ที่เรือนของพวกเขาถูกจดบันทึกเข้าไว้ในบัญชีมรดกหลวงพระบาง ซึ่งมีความหมายถึงการเป็นมรดกชาติ และเป็นมรดกโลก อีกทั้งยังมีกฎระเบียบรองรับดังกล่าวข้างต้น¹

นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ของสำนักงานมรดกหลวงพระบาง ยังต้องคอยห้ามปรามเจ้าของ ‘เรือนมรดก’ ที่พยายาม ‘ลักลอบ’ ดัดแปลงเรือนของตนตามใจชอบโดยไม่ได้เสนอขออนุญาต และยังไม่ได้รับการอนุมัติจากสำนักงานมรดกหลวงพระบาง ในทางตรงกันข้าม คนหลวงพระบางจำนวนหนึ่งก็กล่าวหาสำนักงานมรดกหลวงพระบางว่า เป็นตัวแทนของคนต่างประเทศที่มากำกับควบคุม

¹ สุนันทา กันละยา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักเมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2549.

คนหลวงพระบางด้วยกันเอง บางคนกล่าวหาหนักถึงขั้นว่า คนกลุ่มนี้ได้ยกเมืองหลวงพระบางให้เป็นเมืองขึ้นของ ‘สากล’ ทั้งที่ลาวได้เอกราชจากฝรั่งเศสมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ข้อกล่าวหาลักษณะนี้ คณะทำงานมรดกโลกมักจะได้รับจากประชาชน และสื่อมวลชน ทั้งในและต่างประเทศอยู่เสมอ คำพา พอนแก้ว¹ ได้ชี้แจงข้อกล่าวหาโดยอธิบายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจต่อพื้นที่เมืองหลวงพระบางดังกล่าวว่า การที่มรดกชาติหลวงพระบาง ได้รับการขึ้นบัญชีมรดกโลกและถูกกำกับด้วยกฎระเบียบเพื่อปกป้องรักษาและสร้างให้มีคุณค่าข้างต้นนี้ มิได้หมายความว่า ‘โลก’ ซึ่งในที่นี้หมายถึง UNESCO จะเข้ามาเป็นเจ้าของมรดกชาติเหนือ สปป.ลาว UNESCO เพียงทำหน้าที่ ช่วย สปป.ลาว ปกป้องรักษามรดกหลวงพระบางให้มั่นคงสถาพร อีกทั้งยังช่วยทำให้ชาวโลกได้ตระหนักถึงสิ่ง หรือสถานที่อันมีคุณค่าของเมืองหลวงพระบาง และสปป.ลาว ไปพร้อมกัน

ดังนั้น เขตอนุรักษมรดกหลวงพระบาง จึงนอกจากจะยึดโยงกับประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบางในอดีตโดยตรงแล้ว ยังรองรับปฏิสัมพันธ์กับความหมายและกฎระเบียบใหม่ที่ถูกลงโทษลงไว้ในพื้นที่ ซึ่งมีชีวิต วัฒนธรรมและสังคมของคนหลวงพระบางที่กำลังดำเนินอยู่ กฎระเบียบและอำนาจแห่งการปกป้องรักษาและสร้างให้มีคุณค่าของสำนักงานมรดกหลวงพระบาง จึงเข้าไปเกี่ยวโยงกับชีวิต วัฒนธรรม และสังคมของคนหลวงพระบางอย่างแยกกันไม่ได้ ประการสำคัญ ภายในบริบทของความสัมพันธ์ระหว่าง ‘พื้นที่แห่งอดีต’ ‘ชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน’ และ ‘พื้นที่ของอำนาจใหม่’ จากสำนักงานมรดกหลวงพระบาง ที่ผนึกมากับการประทับตราสัญลักษณ์ของ ‘เมืองมรดกโลก’ ได้กลายเป็นแรงดึงดูดการท่องเที่ยวในระดับโลก “เขตปกป้องอักษาและเฮ็ดให้มีคุณค่า” จึงกลายเป็นใจกลางของพื้นที่ท่องเที่ยวเมืองหลวงพระบาง ส่งผลให้เขตอนุรักษมรดกแห่งนี้ กลายเป็น ‘พื้นที่ทางสังคมใหม่’ ที่มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

การเปลี่ยนแปลงในเขตมรดกโลก : ความหมายใหม่อันหลากหลายซึ่งแฝงอยู่กับมรดกวัฒนธรรมที่ถูกตรึงรูปแบบ

ความหมายของพื้นที่เขตอนุรักษพร้อมกับกฎระเบียบว่าด้วยการปกป้องรักษามรดก ที่ถูกลงโทษทัณฑ์ลงไปในพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมของคนหลวงพระบางข้างต้น ได้ทำให้ “พื้นที่อดีต” ของเมืองหลวงพระบางมีความหมายต่อ ‘ปัจจุบัน’ อย่างมีพลวัต ภายใต้กฎระเบียบที่มีอำนาจในการพิทักษ์

¹ คำพา พอนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักเมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2549.

รูปแบบดั้งเดิมของวัดสุวรรณาราม ที่ถูกให้ความหมายว่าเป็นมรดกชาติและมรดกโลกได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สังคม และพิธีกรรม ภายในรูปทรงของอดีตที่ถูกกดตรงไว้ด้วยอำนาจของสำนักงานมรดกหลวงพระบาง อย่างไรก็ตาม ภายใต้ตราสัญลักษณ์ของ ‘เมืองมรดกโลก’ ส่งผลให้หลวงพระบางกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่คึกคักขึ้นโดยฉับพลัน พร้อมกันนั้นมันได้กลายเป็นตลาดของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่มีรายได้และผลประโยชน์ของนักธุรกิจจากทั่วโลก เป็นพื้นที่ที่สามารถเปลี่ยนอาชีพจากการทำไร่บนคอยสูงสู่การทำงานบริการและขายสินค้าประจำชนเผ่าของชาวม้ง เป็นพื้นที่แห่งโอกาสในการมีเงินก้อนใหญ่พร้อมบ้านหลังใหม่ที่ทันสมัยอยู่อาศัย จากการปล่อยเรือหลังเก่าที่ถูกขึ้นบัญชีมรดกและเต็มไปด้วยกฏข้อบังคับให้คนอื่นเช่า ขณะที่ตนนำเงินไปสร้างเรือหลังใหม่ที่สามารออกแบบเรืออาชีพได้อย่างเสรีอยู่นอกเขตอนุรักษ์มรดก ที่ได้กลายเป็นใจกลางของการท่องเที่ยวไปเสียแล้ว

ความหมายที่แตกต่างข้างต้น ได้ถูกวางทับและมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในปัจจุบัน พร้อมไปกับปฏิสัมพันธ์กับอดีต และปรากฏการณ์ที่ส่งทอดมาจากบรรพชน บนพื้นที่ที่ถูกดัดแปลงรูปแบบทางกายภาพของมรดกสถาปัตยกรรมและประเพณีพิธีกรรมต่างๆ นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงความหมายที่แฝงอยู่ในรูปแบบวัฒนธรรมที่ถูกคงรูปดังกล่าวนี้ ดังนี้

1. ภาพรวมพื้นที่หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : อัตลักษณ์ของเมืองที่ถูกกำหนดโดยสำนักงานมรดกหลวงพระบางและธุรกิจการท่องเที่ยว

สีทอน ดาราแสน¹ ข้าราชการฝ่ายวางแผนพัฒนาที่ดินแขวงหลวงพระบางได้ให้ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ของเมืองหลวงพระบางว่า หลวงพระบางที่เห็นและเป็นอยู่ในปัจจุบันต่างจากก่อนการเป็นเมืองมรดกโลก เขตอนุรักษ์มรดกในช่วงหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองมันดู “หมอง” ไม่ต่างไปจากส่วนอื่นๆ ของเมือง สืบเนื่องมาตั้งคนจีนกับคนเวียดนามนักค้าขายได้ “โตนหนี” เมื่อครั้งเปลี่ยนแปลงประเทศ เปิดพื้นที่ให้พ่อค้าแม่ขายจากเขตน่านู น้ำเซียง เข้ามาครอบครองพื้นที่ทางการค้าแทน แต่พวกเขาก็ดำเนินการค้าไปอย่างเงียบเหงา ซึ่งอันที่จริง แม้ว่านักค้าขายกลุ่มแรกไม่ทิ้งเมืองหลวงพระบาง ระบบเศรษฐกิจก็ไม่น่าจะดีขึ้นได้ ด้วยสภาพการณ์ของการเป็นเมืองเล็กๆ ที่ไม่ได้มีความหมายต่อระบบเศรษฐกิจซึ่งมิได้ถูกกระตุ้นด้วยปัจจัยภายนอก

¹ สีทอน ดาราแสน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องการฝ่ายวางแผนพัฒนาที่ดินแขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2549.

พระราชวัง วัดวาอาราม ตำหนัก โสง¹ และเรือนหลังใหญ่ที่เป็นเรือนพักราคาสูงในปัจจุบัน ในช่วงเวลาดังกล่าวก็ได้ถูกปล่อยให้จมหายไปกับบรรยากาศของเมืองที่นิ่งและเงียบ ขณะที่ประเพณี พิธีกรรมและชีวิตคนที่ตักบาตรยามเช้า ไม่ได้มีความหมายทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ สปป.ลาว ดำเนินนโยบายจินตนาการใหม่ หลวงพระบาง ได้ถูกเปิดตัวต้อนรับนักท่องเที่ยวนับตั้งแต่ พ.ศ.2530 เป็นต้นมา พระราชวัง วัดวาอาราม ประเพณี พิธีกรรม ชีวิตคนที่ตักบาตรยามเช้า แหล่งธรรมชาติ ชุมชนแวดล้อม ถ้ำคิง สถานที่ทางประวัติศาสตร์ ตำหนัก และ เรือนหลังเก่ามอซอ ทุกอย่างมีความหมายต่อการท่องเที่ยวขึ้นมาทันที ระบบเศรษฐกิจในเมืองหลวงพระบางเริ่มถูกขับเคลื่อนด้วยการท่องเที่ยว อดีตและพื้นที่ของเมืองข้างต้นกลายเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและราคา มันเป็นสิ่งที่ถูกสนใจจากนักท่องเที่ยวอย่างที่คุณหลวงพระบางคาดไม่ถึง คนหลวงพระบางที่ “โดนหนี” จำนวนไม่น้อยทยอยกลับคืนถิ่น พร้อมกับเงินและวิธีการลงทุนทางธุรกิจแบบทันสมัย เช่นกันกับนักลงทุนชาวต่างแวงและต่างประเทศ ที่เดินทางเข้ามาขอซื้อขอเช่า ตำหนัก โสง และเรือนอาณานิคมหลังเก่าทำเรือนพัก ร้านค้า และพื้นที่ธุรกิจรองรับการท่องเที่ยว ‘การท่องเที่ยว’ ได้เข้ามาเปลี่ยนความหมาย และ ‘เปิดเสียง’ ของสถานที่มรดกเหล่านี้ หลังจากที่ยม่นหมองมาร่วม 20 ปี

ความคิดคักของนักท่องเที่ยว ได้เริ่มกลายเป็นบริบทใหม่สำหรับเมืองและชีวิตคนหลวงพระบาง และได้ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจในตัวเมืองขยายตัวครั้งใหม่ ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจที่ผูกพันกับนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ความจำเป็นในการเคลื่อนตัวและขนถ่ายสินค้าด้านเครื่องอุปโภคบริโภค ทำให้พ่อหน่อแก้ว อดีตนักเดินเรือขนาดใหญ่สมัยราชอาณาจักร และเพื่อนร่วมอาชีพชาวบ้านวัดหนองและบ้านวัดธาตุถูกปลุกให้ตื่น พร้อมกับเรือขนาดระวางบรรทุกสินค้า 100 ตัน ถูกเรียกกลับคืนมาซ่อมใช้ครั้งใหม่ เพื่อขนส่งสินค้าระหว่างหลวงพระบางกับเชียงคานและเชียงของของประเทศไทย เช่นกันกับท่าเรือหลวงบริเวณฝั่งโขงด้านหลังพระราชวังเก่าซึ่งเป็นท่าเรือขนาดใหญ่ มันได้กลายเป็นท่าเรือขนถ่ายสินค้าที่มีระวางบรรทุกขนาด 2-300 ตันในไม่ช้า เพราะถนนสายหลักที่ตัดมาจากเวียงจันทน์สู่หลวงพระบางยังไม่ได้ถูกบูรณะ การเคลื่อนย้ายสินค้าอุปโภคบริโภคทางเรือจึงมีความสำคัญ ทำให้ท่าเรือหลวงเป็นจุดที่มีความคักคักที่สุดในเมืองหลวงพระบาง ด้วยเป็นสถานที่เทียบเรือใหญ่ ซึ่งรถบรรทุกขนาดใหญ่วิ่งลงไปรับเอาสินค้าจากเรือมายังร้านค้าและส่งต่อไป

¹ “โสง” หมายถึงเรือนของราชินิกุล มักจะเป็นอาคารที่อยู่อาศัยที่มักจะมีขนาดใหญ่กว่าเรือนสามัญชน ทั้งอาคารไม้และปูนผสมพื้นบ้าน และคอนกรีต บางทีคำว่า “โสง” จะถูกเรียกทับซ้อนกับความหมายของ “ตำหนัก” เช่น โสงเชียงทอง โสงวัดหนอง เป็นตำหนักที่ประทับของเจ้ามหาชีวิต

ยังส่วนต่าง ๆ ในตัวเมือง รวมถึงเมืองอื่นของหลวงพระบางและลาวภาคเหนือที่ไม่ได้อยู่ติดสายน้ำโขง ระบบการค้าขายทางน้ำได้ทำให้พื้นที่ริมฝั่งท่าเรือแม่และท่าเรือวัดหนองพลอยคึกคักตามไปด้วย จากการที่มีเรือพ่อค้าจากเขตน่าน้ำ น้ำเซียงนำสินค้าและผลผลิตเข้าสู่เขตเมืองหลวงพระบาง และรับซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคจากเรือสินค้าที่มาจากไทยกระจายไปในชุมชนริมน้ำของตน ขณะเดียวกันคนหลวงพระบางกลุ่มต่างๆ ก็ได้ปรับตัว ปรับอาชีพเข้าหานักท่องเที่ยว

นายเพ็ง มะณีพอน กับนายไชชนะ วิพามาลี สองช่างเงิน ช่างทองแห่งบ้านธาตุน้อย ได้เปิดคลังเก็บเครื่องดีเงินของตนเองพร้อมกับการรื้อฟื้นอาชีพเก่า ที่ปิดตัวลงตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ่ออุ่นเฮือน กับแม่บัวแก้ว คนทำอาหารถวายราชสำนักได้ปรับตัวทำแจ่วบอง ไข่แผ่น หนังก้อย หนังก้อย และอาหารหลวงพระบางต่างๆ เป็นของฝาก แม่แสนแพงแม่เต่าชาวลื้อบ้านผานม อดีตช่างทอผ้าถวายกษัตริย์และช่างทออื่นๆ ได้ลุกขึ้นถ่ายทอดการทอผ้าให้ลูกหลาน ผลิตแผ่นแพรลื้อมาวางจำหน่ายในเขตตัวเมืองกลายเป็นจุดกำเนิดของตลาดมืด ขณะที่คนมั่งจากที่สูงก็ถูกเรียกให้อพยพลงมาจากภูคดด้วยเหตุผลอันเดียวกัน พื้นที่ในเมืองหลวงพระบางโดยเฉพาะในเขตอนุรักษมรดก ได้กลายเป็นตลาดของการท่องเที่ยว และเริ่มกลายเป็นพื้นที่ของผู้คนที่หลากหลาย ทั้งคนเก่า คนใหม่ และคนต่างประเทศ ที่เป็นนักท่องเที่ยวและนักลงทุน

การเปลี่ยนแปลงของเมืองหลวงพระบางในช่วงนั้นเริ่มมีสีสันที่จุดจาด คึกคัก ประชาชนเริ่มมีรายได้จากการค้าขายและบริการ รวมทั้งเงินลงทุนจากพี่น้องที่อยู่ต่างประเทศ อย่งไรก็ตาม ในบรรยากาศของความคึกคักที่ปรากฏขึ้นจากระแสการท่องเที่ยว ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นพื้นที่ของการขี้ยุด แข่งชิงระหว่างคนท้องถิ่น นักลงทุน ที่ต้องการใช้เป็นพื้นที่รองรับธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและขยายตัวอย่างไร้ทิศทาง ในขณะที่สำนักงานมรดกหลวงพระบาง เพียรพยายามในการตรึงพื้นที่ กำกับและควบคุมการเปลี่ยนแปลงให้ดำเนินไปใน ‘รูปทรงของอดีต’¹ บางคนปรับตัวได้ ในขณะที่บางรายก็ต้องขยับออกจากพื้นที่ของตน เพื่อให้คนอื่นเข้ามาอยู่แทน

¹ รูปทรงของอดีต ในที่นี้หมายถึงลักษณะรูปแบบที่คล้ายคลึงกับรูปแบบที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม แม้ว่าจะจะเป็นสิ่งที่ถูกสร้างใหม่ อาทิ การสร้างเรือนใหม่ในเขตอนุรักษมรดกจะต้องสร้างโดยใช้รูปแบบมรดกสถาปัตยกรรม และมุ่งหลังคาด้วยดินเผา รวมทั้งการให้สีบ้านและจัดพื้นที่บ้านจะเป็นไปตามอิสระไม่ได้ ทั้งหมดต้องอยู่ในรูปทรงของอดีตที่ถูกระบุไว้ในกฎระเบียบมรดกโลกเท่านั้น

ต่อมา กับแม่คำแดง อาชีพขายของชำที่เรือนของตนในเขตบ้านเชียงทอง เรือนของท่านถูกขึ้นบัญชีมรดกและห้ามเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ท่านถูกสั่งให้ขยับสิ่งของที่วางขายหน้าเรือนเข้าไปขายในตัวเรือน เพื่อความสวยงามและเป็นระเบียบของเขตมรดก สำหรับท่านกับแม่คำแดง สองตายายที่ค้าขายเล็กๆ น้อยๆ ให้กับคนหลวงพระบางในละแวกบ้าน จึงไม่ค่อยจะพอใจนักกับการอยู่เรือนมรดกที่ถูกควบคุม อีกทั้งถูกค้าประจำซึ่งเป็นคนท้องถิ่นก็มีน้อยลง เพราะพวกเขาพากันขยับถิ่นไปอยู่นอกเมืองกันแทบทุกวัน ท่านเองก็กำลังประกาศปล่อยบ้านให้คนอื่นเช่า ต่างกับนายจันทะโฮม ซึ่งเรือนมรดกของเขาก็อยู่ไม่ห่างกันนัก ทั้งนี้เพราะจันทะโฮมสามารถปรับตัวเข้ากับการดำรงอยู่ในใจกลางเขตมรดกในบริบทใหม่ได้ เขาเห็นว่า มรดกโลกได้ส่งเสริมชีวิตของเขาและทำให้เรือนเก่ามีคุณค่าขึ้นมาได้อย่างอัศจรรย์ เขาได้บูรณะเรือนมรดกที่ตกทอดมาจากรุ่นปู่ตามกฎเกณฑ์มรดกโลก และได้รับการสนับสนุนกระเบื้องมุงหลังคาแบบ “ดินจี่” จากสำนักงานมรดกหลวงพระบางฟรี เขาได้ปรับหน้าที่จากเรือนหลังเก่าเป็นร้านขายกาแฟสด และจำหน่ายของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวที่ผ่านเข้า-ออกวัดเชียงทอง

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เห็นได้อย่างเด่นชัด คือ การก่อสร้างและความเปลี่ยนแปลงด้านอาคารสถานที่ในเขตตัวเมือง ทั้งในส่วนของประชาชนและพื้นที่ต่าง ๆ ที่เริ่มแออัด สำนักงานมรดกโลกได้ใช้อำนาจในฐานะผู้กำกับดูแลโครงการเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง ได้อ้างถึงการทำให้เขตปกป้องรักษาเมืองมรดกโลกอยู่ในบรรยากาศของเมืองอนุรักษ์มรดก โดยเชื่อมโยงกับนโยบาย “ปีท่องเที่ยวลาว” หรือ “Visit Lao Year 1999-2000” จัดการพื้นที่ในเขตอนุรักษ์ทั้งในส่วนตัวเมืองและริมฝั่งแม่น้ำโขง ให้มีความสะอาด ระเบียบ งาม และเป็นระเบียบ เหมาะสมกับการเป็นเมืองมรดกโลกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ที่สะท้อนอารยธรรมอันสูงส่งของลาวตั้งแต่บรรพกาล จึงเกิดการ ‘พลัด’ องค์กรประกอบของเมืองบางส่วนที่ไม่สอดคล้องกับการเป็นเมืองมรดกโลกออกไป พร้อมกับการจัดพื้นที่นอกเขตอนุรักษ์มรดกรองรับ ซึ่งในส่วนของทางรัฐฯ ได้มีการย้ายท่าเรือขนส่งสินค้าขนาดใหญ่ จากท่าเรือหลวงไปยังท่าเรือบ้านเชียงแก้ว ห่างจากเมืองหลวงพระบางลงไปทางใต้ประมาณ 10 กิโลเมตร ท่าเรือแห่งนี้ในอดีตสมัยอาณาจักรล้านช้างและสมัยราชอาณาจักรเวียงจันทน์ เป็นท่าเรือขนส่งขนาดใหญ่มาก่อน

แต่ด้วยระบบเศรษฐกิจในระยะต่อมาไม่ได้เอื้อต่อการขนส่งขนาดใหญ่ ภาครัฐใหม่จึงปล่อยให้ท่าเรือเชียงแก้วเป็นท่าเรือระดับชุมชน ครั้นในบริบทของเมืองมรดกโลกท่าเรือเชียงแก้วได้ถูกรื้อฟื้นให้เป็นที่ท่าเรือระหว่างประเทศ มีเรือขนาดใหญ่ระวางบรรทุก 300 ตัน ขึ้นร่องระหว่างหลวงพระบาง ไทยและจีนเข้าเทียบท่า ส่วนท่าเรือหลวงได้ถูกใช้เป็นที่ท่าเรือท่องเที่ยว เช่นเดียวกับท่าเรือวัดเชียงทอง ที่กลายเป็นพื้นที่ของการจอดเรือท่องเที่ยวของบรรดาชายชาวเชียงแมน บ้านวัดหนอง บ้านวัดธาตุ และบ้านห่อเสี้ยว ที่สลับอาชีพหลักจากหาปลามาจับเรือนำเที่ยวทางน้ำ เส้นทาง

ส่วนใหญ่ของพวกเขา คือ ชมทัศนียภาพเมืองหลวงพระบางกลางสายน้ำ ข้ามฝั่ง ไปยังเชียงแมน และเดินทางไปชมถ้ำดิ่ง พร้อมแวะชมชุมชนผลิตเหล้าบ้านสำงไผ่ ฯลฯ

ส่วนท่าเรือโดยสารและขนส่งสินค้าขนาดเล็กในเขตเมือง กำหนดให้อยู่รวมกันที่ท่าเรือเมล์ อันเป็นจุดบรรจบกันระหว่างถนนสุวรรณะบันลึงกับถนนไชยเชษฐาธิราช ซึ่งส่วนใหญ่ได้รองรับแม่ค้าชาวเชียงแมนที่นำผลผลิตข้ามมาจำหน่ายในตัวเมือง และเรือขนส่งขนาดกลางที่รับสินค้าจากท่าเรือเชียงแก้วมายังเมืองหลวงพระบาง ส่วนท่าเรือวัดหนอง บริเวณท้องเมืองก็มีหน้าที่ไม่ต่างจากท่าเรือเมล์ ยกเว้นกลุ่มเรือที่เข้ามาจากชุมชนน้ำอูและน้ำเซียง ซึ่งมักจะเป็นเรือขนส่งขนาดเล็กและกลาง มีระวางบรรทุกไม่เกิน 60 ตัน หุมเพง สุวันไซ¹ ผู้ตั้งร้านกาแฟอยู่ใกล้บริเวณดังกล่าวบอกผู้เขียนว่า คนเดินเรือที่มาจากน้ำอูและน้ำเซียงเหล่านี้ ส่วนใหญ่ดำเนินอาชีพพ่อค้าและเดินเรือสืบเนื่องมาจากการใช้เรือถ่อสมัยอดีต ส่งผลต่อการย้ายถิ่นเข้ามาเป็นพ่อค้าริมฝั่งโขงเขตบ้านวัดหนอง พวกเขาได้เข้ามาเป็นเจ้าของอาคารพาณิชย์ แทนพ่อค้าเดิมที่ทิ้งถิ่นหนีวิกฤติการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศระหว่างเปลี่ยนแปลงการปกครอง

อย่างไรก็ตาม สำนักงานมรดกโลก ก็ได้อนุญาตให้คนหลวงพระบาง ได้ใช้พื้นที่ริมฝั่งโขงเปิดร้านจำหน่ายอาหาร เครื่องดื่มริมขอบฝั่งน้ำได้ ดังนั้น พื้นที่ระหว่างถนนกับขอบตลิ่งฝั่งโขง ตั้งแต่บ้านธาตุน้อยจนถึงบ้านวัดหนอง จึงกลายเป็นร้านอาหารและร้านกาแฟรองรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสแม่น้ำโขงอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะในช่วงกลางวันและตอนเย็น เช่นกันกับร้านกาแฟของหุมเพงดังกล่าวข้างต้น

นอกจากนี้ คณะกรรมการมรดกท้องถิ่นหลวงพระบาง ยังได้ย้าย ‘ตลาดคารา’ ซึ่งเป็นตลาดนอกประสงค์ในเขตเมืองหลวงพระบาง บริเวณสี่แยกถนนไชยเชษฐาธิราช ตัดกับถนนเจ้าสีสุพันธ์ ออกนอกเมือง โดยรัฐได้สร้างตลาดรอบนอกเขตอนุรักษ์มรดกรองรับทั้ง 3 มุมเมือง จำนวนถึง 5 ตลาด คือ ตลาดโพสี ตลาดนาเวียงคำ ตลาดนาทราย (ฝั่งบ้านพานหลวง) ตลาดสันติภาพ และ ตลาดจิ้น² (ที่บ้านนาหลวง) การย้ายโรงพยาบาลแขวงหลวงพระบางออกจากฝั่งตรงกันข้ามกับตลาดคาราไปไว้เขตบ้านนาหลวง รวมทั้งการสร้างพื้นที่ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจใหม่ที่เขตบ้านท่านาทราย

¹ หุมเพง สุวันไซ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวัดหนองเมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ.2549.

² ‘ตลาดจิ้น’ หมายถึงตลาดจิ้นใหม่ มิใช่ ‘ตลาดเจ็ก’ เดิม เป็นตลาดที่เกิดจากข้อตกลงระหว่างรัฐบาล จีนได้สร้างขึ้นที่บ้านนาหลวง ปากทางเข้าเมืองหลวงพระบาง ด้านสั้นไปนครหลวงเวียงจันทน์ ตลาดแห่งนี้รองรับพ่อค้าจีน และสินค้าจากประเทศจีนเท่านั้น

เป็นศูนย์กลางสถานีขนส่งสายเหนือ เพื่อกระจายสินค้าและการเดินทางไปยังแขวงต่างๆ ทางเหนือ เพื่อลดความอึดอัดออกจากตัวเมืองนุรริศห์ พร้อมกันนั้น เขตดังกล่าวยังรองรับระบบธุรกิจหนัก ประเภทร้านจำหน่ายเครื่องจักร เครื่องก่อสร้าง และโรงงานอุตสาหกรรมที่ต้องใช้เสียงดัง ได้ถูกผลักจากเมืองให้ออกไปอยู่ที่เขตนี้ทั้งหมด เพื่อให้เขตนุรริศห์มรดกเป็น ‘พื้นที่ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม’ ที่สงบ งาม และมี ‘มนต์ขลังแห่งอดีต’

อย่างไรก็ตาม พื้นที่แห่งอดีตดังกล่าวนี้ ก็ได้อนุญาตให้ธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอยู่ร่วมกันได้ ดังนั้น ภายในอาคารเรือนอาศัย สำนักงาน ห้องแถว และอาคารพาณิชย์แบบดั้งเดิมในเขตนุรริศห์ เมื่อครั้งสมัยอาณาจักรต่อเนื่องกับสมัยราชอาณาจักร ซึ่งถูกปล่อยให้เรื้อรัง โดยเฉพาะอดีตตลาดเจ๊กที่ถนนศรีสว่างวงศ์ เขตบ้านเชียงม่วน (ถัดจากพระราชวังไปยังเขตหัวเมือง) ก็ได้ถูกปลุกให้ตื่นด้วยธุรกิจร้านอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก อินเทอร์เน็ต บริษัทท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศ ส่วนใหญ่ถูกรอบครองโดยชาวตะวันตกทั้งผู้ให้และรับบริการ จนถูกเปลี่ยนนามใหม่ว่า “ตลาดฝรั่ง” อย่างไรก็ตาม พื้นที่ตลาดฝรั่งก็ได้เป็นศูนย์รวมของ “จัมโบ้” หรือรถมอเตอร์ไซค์ สามล้อ และรถกระบะเล็กของคนลาวลุ่มและคนม้ง ที่จอดเรียงรายรอคอยนักท่องเที่ยวใช้บริการ และผู้คนเมือง หลวงพระบางที่เข้ามาทำงานในฐานะพนักงานต้อนรับ พนักงานเสิร์ฟ และทำบัญชีให้กับสถานประกอบการต่างๆ ดังกล่าว

2. ชุมชนใหม่ในหมู่บ้านเก่า : การคงรูปแบบแต่ปรับเปลี่ยนเนื้อหาทางวัฒนธรรม

กระแสของการท่องเที่ยวซึ่งเร้าให้เกิดการปรับตัวเพื่อรองรับธุรกิจบริการ ผสานกับ “การปกป้องรักษามรดก” ที่มีความมุ่งหมายในการตรึงรูปแบบวัฒนธรรมทั้งในเชิงวัตถุ อาทิ สถาปัตยกรรม และประเพณีพิธีกรรม เมื่อทั้งสองส่วนได้มาดำรงอยู่ร่วมกัน ทั้งในบริบทของความจำเป็นจากกฎระเบียบของการปกป้องรักษา และโดยตัวของธุรกิจท่องเที่ยว ที่ยินดีกับการคงรูปอดีต เพราะอดีตดังกล่าวมีความหมายถึงการเป็นทรัพยากร จุดขาย หรือ “สิ่งที่ถูกขาย” ในบริบทของการท่องเที่ยว เมืองมรดกโลกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของหลวงพระบาง จึงดำรงอยู่ในบริบทของการเป็น “ชุมชนใหม่ในหมู่บ้านเก่า” ในขณะที่ประเพณีพิธีกรรมก็ดำเนินไปในอัตลักษณ์ “การคงรูปแบบแต่ปรับเปลี่ยนเนื้อหา”

บุญสะหนอง แสงวิเศษ¹ สถาปนิกแห่งสำนักงานมรดกหลวงพระบาง กล่าวถึงมุมมองของสำนักงานมรดกโลก ต่อความเปลี่ยนแปลงของเมืองหลวงพระบางว่า ปัจจุบันสำนักงาน

¹ บุญสะหนอง แสงวิเศษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมรดก เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2549.

มรดกมิได้เป็นห่วงการเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมเชิงกายภาพ ด้วยทั้งหมดนั้น สำนักงานมรดกสามารถควบคุมมันไว้ได้ ไม่ว่าสถาปัตยกรรมหรือสิ่งก่อสร้างเดิมและที่กำลังจะเกิดขึ้นใหม่ แต่สิ่งที่เป็นห่วงที่สุดคือ ความเปลี่ยนแปลงซึ่งอยู่ใน โครงสร้างทางกายภาพ ซึ่งถูกตรึงไว้ให้อยู่กับลักษณะรูปแบบของมรดกหลวงพระบาง เมื่อสิ่งดังกล่าวนี้ ได้กลายเป็นสิ่งที่ขายได้ในบริบทการท่องเที่ยว จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางสังคมในเขตอนุรักษณ์มรดก ที่มีคนต่างประเทศจำนวนมากเข้ามาเป็นสมาชิกทางสังคมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นสัดส่วนไปกับการเบียดขับคนหลวงพระบางออกจากพื้นที่ทางสังคมไปพร้อมกัน ได้ส่งผลให้เนื้อหาและรายละเอียดของ “ฮิตคองประเพณี” บางอย่างเปลี่ยนไป

อันที่จริงภาครัฐและสำนักงานมรดกหลวงพระบาง ได้พยายาม “ตรึงประชาชน” ให้อยู่กับพื้นที่กายภาพของเขตมรดกโลกและในเรือนมรดกของพวกเขา แต่ครั้งหนึ่งพวกเขาแล้วรัฐก็ไม่สามารถจัดหาอาชีพให้ได้ และพวกเขาไม่มีฐานอาชีพบริการนักท่องเที่ยวรองรับกับการเปลี่ยนแปลง จึงเปิดทางประชาชนให้สามารถตัดแปลงองค์ประกอบภายในของเรือนอาศัยเป็นเรือนพักให้นักท่องเที่ยวอยู่ด้วย เพื่อไม่ให้ประชาชนปล่อยอาคารเรือนให้ชาวต่างชาติเช่า แล้วออกไปสร้างบ้านใหม่อยู่นอกเมือง แต่ด้วยแรงผลักดันจากเรือนด้วยค่าเช่าราคาสูง เงื่อนไขการจ่ายเงินสดล่วงหน้าก้อนใหญ่ ที่สามารถนำไปสร้างเรือนหลังใหม่่นอกเมือง และรองรับธุรกิจใหม่ เช่น การซื้อรถกระบะเล็กมารับบริการนักท่องเที่ยว เงื่อนไขข้างต้นทำให้คนหลวงพระบางในเขตอนุรักษณ์มรดกจำนวนมาก ทอยออกจากพื้นที่เดิมไปใช้ ‘ชีวิตรูปแบบใหม่’ ที่มีความสัมพันธ์กับตัว ‘เมืองหลวงพระบางแบบใหม่’ อย่างต่อเนื่อง หลายคนได้ย้อนกลับมาทำงานที่เรือนเก่าของตน ที่ถูกเปลี่ยนความหมายเป็นเรือนพักหรือสถานบริการท่องเที่ยวแล้ว ซึ่งทำให้พวกเขาได้เข้ามาอยู่เรือนหลังเดิมของตนในความหมายใหม่ ทั้งตัวเอง เรือนเก่า และความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขากับตัวเรือน และเจ้าของเรือนคนใหม่

บุนสะหนองบอกว่า จากสถิติคนหลวงพระบางในเขตอนุรักษณ์มรดก ได้เข้ามาขออนุญาตซ่อมแซมเรือนของตนที่ถูกขึ้นบัญชีมรดกไว้เป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ แต่ที่น่าเป็นห่วง คือ มีเพียง ร้อยละ 20 หรือ 2 ใน 10 หลังเท่านั้น ที่ซ่อมแซมเรือนเก่าเพื่อทำเป็นที่อยู่อาศัยของตน นอกนั้นทำเป็นโรงแรมและเรือนพัก และเมื่อเข้าไปดู “เนื้อใน” แล้ว เจ้าของเรือนผู้มาขออนุญาตกลับทำหน้าที่เป็นเพียง “ตัวแทน” ให้กับคนต่างประเทศ ที่ได้จ่ายค่าเช่าบ้านให้เขาล่วงหน้า และเตรียมตัวจะเข้ามาดำเนินธุรกิจในตัวเรือนดังกล่าว เมื่อการซ่อมแซมเสร็จเรียบร้อย

แก้ว สมพาวัน¹ นายบ้านเชียงม่วน พื้นที่เขตอนุรักษ์มรดกที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากที่สุดกล่าวว่า ช่วงระยะที่การท่องเที่ยวเริ่มเข้าสู่เมืองหลวงพระบาง ภาครัฐได้กำหนดให้พื้นที่อาคารตลาดเจ้าเดิมเป็น ‘ตลาดกลางคืน’ รองรับวิถีการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ที่ต้องการพื้นที่พักผ่อนในยามราตรี เป็นการเปิดพื้นที่บ้านเชียงม่วนให้กลายเป็นย่านของนักท่องเที่ยวต่างประเทศ ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงทางในโครงสร้างประชาชนที่เป็นลูกบ้านของตนติดตามมา เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังไม่มีความพร้อมต่อการดำเนินธุรกิจรองรับชาวต่างชาติ ด้วยเหตุผลสำคัญสองส่วน คือ ไม่มีเงินลงทุน และไม่มีประสบการณ์ทางธุรกิจ จึงกลายเป็นโอกาสให้นักลงทุนต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวตะวันตกเข้ามาประกอบธุรกิจในพื้นที่อนุรักษ์ส่วนนี้ดังกล่าวข้างต้น

นายแก้วเปรียบเทียบสัดส่วน ประชากรบ้านเชียงม่วนในปี พ.ศ.2549 ว่า มีจำนวนรวม 290 คน มีจำนวน ‘ตัวเฮือน’ 120 หลัง ในจำนวนนี้มีครอบครัวคนหลวงพระบางที่ยังคงอาศัยในลำมะโนคร้วเพียง 63 หลังคาเรือน คนหลวงพระบางเหล่านี้ ทำรัฐการ 26 คน พวกเขาได้ปรับการใช้พื้นที่ตัวเรือนของตนทำเรือนพัก 15 หลัง เปิดร้านอาหาร 15 หลัง ปล่อยเรือนให้คนอื่นเช่า 30 หลัง ดังนั้น ในปัจจุบัน จึงมีคนหลวงพระบางรุ่นเก่า หลงเหลืออยู่ในเขตบ้านเชียงม่วนเพียง 10 หลังคาเรือน นอกนั้นเป็นคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ

นายแก้วเปรียบเทียบให้ผู้วิจัยฟังว่า บ้านเชียงม่วนในช่วงเปลี่ยนผ่านการปกครองกับปัจจุบันไม่ค่อยต่างกันนัก กล่าวคือเป็นชุมชนที่คนมักจะทิ้ง “ตัวเฮือน” ไปอยู่ที่อื่น ปล่อยให้คนอื่นเข้ามาอยู่แทน ต่างเพียงปัจจุบัน คนบ้านเชียงม่วนเต็มใจ ‘ขยับ’ ออกจากเรือนเก่าของตัวเอง โดยปล่อยให้คนอื่นเช่ามีสัดส่วนสูงที่สุดในหลวงพระบาง สำหรับอัตราค่าเช่าบ้านก็แล้วแต่จะตกลงกัน โดยปกติตัวเรือนธรรมดาในเขตชุมชนที่ไม่ได้ติดถนนสายหลัก ราคาเช่าประมาณเดือนละ 200 - 300 ดอลลาร์ การเช่าจะทำสัญญาอย่างน้อยประมาณ 5 ปี ยกเว้นร้านค้าติดถนนที่ต้องลงทุนสูง มักจะทำสัญญาเช่ากันประมาณ 10-20 ปี การจ่ายเงินมีทั้งจ่ายเงินกันงวดเดียว จ่าย 2 งวด หรือจ่ายเป็นรายเดือน เมื่อได้เงินจากผู้เช่าชาวต่างประเทศแล้ว ลูกบ้านของนายแก้วเกือบทั้งหมด จะนำเงินไปปลูกเรือนหลังใหม่ในเขตนอกเมือง พวกเขามักจะสร้างเรือนรูปทรงทันสมัยพร้อมกำแพงเหล็กดัด เรียกว่า ‘เรือนแบบวิลล่า’ พร้อมกับการแบ่งเงินลงทุนทำธุรกิจตามถนัด เช่น ขายเครื่องก่อสร้าง ซ็อรถยนต์ รับจ้างบริการ ขณะที่บางส่วนก็นำเงินไปลงทุนที่เวียงจันทน์ หรือต่างแขวง ปรากฏการณ์ดังกล่าว

¹ แก้ว สมพาวัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเชียงม่วน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2549.

เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 และมีอัตราการย้ายออกพุ่งสูงมากที่สุดในปี พ.ศ.2547 ส่งผลต่อโครงสร้างประชากรในชุมชนบ้านเชียงม่วน มีสัดส่วนของคนหลวงพระบางรุ่นเก่าเหลือน้อยกว่าคนรุ่นใหม่ ขณะที่คนรุ่นใหม่เกือบทั้งหมดของบ้านเชียงม่วน ก็คือคนต่างชาติ ต่างศาสนา และต่างวัฒนธรรม มีจำนวนมากกว่าร้อยละ 50 ของประชากรรวมของหมู่บ้าน เรียงลำดับตามจำนวน คือ คนฝรั่งเศส จีน เวียดนาม¹ ไทย และอินเดีย ทั้งหมดเป็นนักธุรกิจการท่องเที่ยว กล่าวคือ คนฝรั่งเศสเปิดร้านอาหารจำหน่ายเหล้า กับแกล้มแบบตะวันตก เปิดร้านหัตถกรรม คนจีนขายสินค้าเบ็ดเตล็ด คนเวียดนามขายเครื่องหัตถกรรมที่ระลึก เสื้อผ้า คนไทยเปิดสาขาบริษัทการบินและธุรกิจการท่องเที่ยว ส่วนคนอินเดีย เปิดร้านอาหารอินเดีย สัดส่วนโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนไปอย่างมากและรวดเร็วเช่นนี้ ได้ส่งผลต่อระบบสังคมของบ้านเชียงม่วนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกรณีการทำบุญประเพณีต่าง ๆ ซึ่งต้องอาศัย ‘ลูกบ้าน’ ที่สัมพันธ์กับวัด ดังนั้นจึงเกิดวิกฤติวัฒนธรรมสำหรับวัดบ้านเชียงม่วน อาทิ การเรียกลูกบ้านมาร่วมประชุมเพื่อแจ้งข่าวและหารือเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา จะมีคนมาร่วมประชุมเพียงเล็กน้อย

นายแก้วกล่าวว่า สังคมบ้านเชียงม่วนไม่ได้ถูกเกาะเกี่ยวกันไว้ด้วยจารีตประเพณีและพิธีกรรมเช่นเดิมอีกแล้ว แต่ถูกยึดโยงกันไว้ด้วยเงื่อนโซ่ทางธุรกิจและกฎหมาย ดังนั้น สิ่งที่บ้านได้รับจากคนรุ่นใหม่ในการจัดงานบุญประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ก็คือการสนับสนุนด้านการเงินตามที่ขอเรียราย ในขณะที่ตัวเขาซึ่งเป็น ‘สมาชิกใหม่’ ของชุมชน ไม่ได้เข้าร่วมงานบุญด้วย เพราะความต่างทางวัฒนธรรมและเป้าหมายการดำรงอยู่ในพื้นที่เมืองมรดกโลก ปรัชญาการณที่ได้รับผลกระทบอย่างยิ่ง เห็นได้จากประเพณีบุญสว่างเรือ (แข่งเรือ) ที่หากคนในชุมชนมาเป็นฝีพายไม่ได้ จึงต้องจ้างคนจากท้องถิ่นอื่นมาเป็นฝีพายให้กับเรือของวัด รวมทั้งความสามารถในการดูแลสามเณรจากต่างถิ่นที่เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนสงฆ์ในวัดสีพุทธบาท ซึ่งก่อนนี้วัดบ้านเชียงม่วนเป็นวัดหลักวัดหนึ่งที่รับดูแลสามเณรต่างถิ่น มาพักอาศัยเป็นจำนวนมาก แต่ปัจจุบันศักยภาพดังกล่าวได้หดหายไปเสียแล้ว ด้วยญาติโยมผู้นำอาหารมาถวาย ‘จิ้งห้น’ และ ‘จิ้งพล’ ในแต่ละวันมีน้อยลง จนอาหารแทบจะไม่เพียงพอต่อการฉันเช้าและเพล ของพระภิกษุ สามเณรที่มีอยู่ในวัดด้วยซ้ำไป

¹ คนเวียดนามในที่นี้ หมายถึงคนเวียดนามที่เข้ามาอยู่ใหม่ตั้งแต่หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกแล้ว ไม่ใช่คนเวียดนามรุ่นเก่า

“บุญสว่างเฮือ” : ภาพสะท้อนทางประเพณีต่อโครงสร้างทางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

วันทอน เพ็ดมงคุณ คนหลวงพระบางรุ่นเก่าเชื้อสายจีน ผู้เป็นเจ้าของบริษัทถั่วเหลือง ระดับประเทศ เขาเป็นนักธุรกิจรายใหญ่ที่ให้ทุนสนับสนุนประเพณีพิธีกรรมของเมืองหลวงพระบางแทบทุกอย่างมาโดยตลอด เขาได้สั่งต่อ “เฮือสว่าง” จากเขตเมืองน้ำบาก็ใช้เงิน 6,000 ดอลลาร์ เพื่อร่วมแข่งขันในประเพณีแข่งเรือ เขาให้เหตุผลกับผู้วิจัยว่า เรือของวัดที่ส่งลงแข่งในแต่ละปีมีน้อยลงเรื่อยๆ เขาจึงต้องการเป็นตัวอย่างนักธุรกิจ ในการรักษาประเพณีแข่งเรือให้คึกคักเช่นกับอดีต จึงลงทุนสร้างเรือแข่งเป็นของบริษัทของตนเอง และเริ่มส่งลงแข่งครั้งแรกในปี พ.ศ.2549 วันทอนให้ความสำคัญกับบุญแข่งเรือไม่น้อยกว่าบุญปีใหม่ เพราะในอดีตถือเป็นราชพิธีเช่นกันกับบุญปีใหม่ แม้ในปัจจุบันก็ยังคงเป็นประเพณีที่ภาครัฐให้ความสำคัญและเข้ามาเป็นผู้กำกับ

วันทอนอธิบายว่า “บุญสว่างเฮือ” เป็นกิจกรรมที่จัดแข่งขันในสายน้ำคานในช่วงเดือนเก้า จึงเรียกอีกชื่อว่า “บุญเดือนเก้า” และด้วยเป็นราชประเพณีที่กษัตริย์เป็นประธานจึงเรียกอีกนามว่า “ราชพิธีเยื้องคาน” หรือราชพิธีกรรมบนสายสายน้ำคาน เป็นประเพณีที่มีความสนุกสนานผสมกับความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเรือแต่ละลำที่เข้าแข่ง จะต้องพายไปบูชาพญานาค ณ จุดต่างๆ ของแม่น้ำโขงกับสายน้ำคาน และเป็นงานบุญที่เรียกความเป็นชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวัดที่ส่งเรือและฝีพายของตนลงแข่งขัน ในอดีตมีเรือเข้าแข่งขันทั้งจากตัวเมืองหลวงพระบาง เขตน้ำอู และน้ำเซียง มีเรือเข้าแข่งขันไม่เคยต่ำกว่าปีละ 30 ลำ วันทอนปรารภกับผู้วิจัยหลายครั้งว่า อยากให้ผู้วิจัยได้เห็นบุญแข่งเรือในอดีต “มันเป็นปางบุญที่ศักดิ์สิทธิ์แล้วกะม่วนหลายคักแท้ไอ”¹

สำหรับบุญสว่างเรือปี พ.ศ.2549 ตรงกับวันที่ 23 สิงหาคม มีเรือเข้าแข่งเพียง 19 ลำ ในจำนวนนี้เป็นของบริษัทเอกชน 3 ลำ สาเหตุที่วัดจำนวนมากงดส่งเรือลงแข่งขัน มักจะมีปัญหาเดียวกัน คือ โครงสร้างทางสังคมในชุมชนเปลี่ยนไปทำให้ขาดฝีพาย ดังนั้น วัดใดที่จะส่งเรือลงแข่งจะต้องจ้างชายฉกรรจ์จากต่างชุมชนหรือต่างถิ่นมาเป็นฝีพาย ซึ่งต้องจ่ายค่าจ้างตั้งแต่วันซ้อมจนถึงวันแข่งจริงคนละ 30,000 กีบต่อวัน และผู้นำชุมชนจะต้องขอบริจาคเงินจากชาวบ้านครัวเรือนละ 20,000-30,000 กีบ เพื่อเป็นค่าจ้างฝีพาย ดังกรณี ฝีพายเรือวัดเชียงทองในปีนี้ จ้างมาจากชุมชนเขตปากเซียง ผสมกับชาวบ้าน ขณะที่เรือของบริษัทถั่วเหลืองของวันทอน จ้างนักเรียนตำรวจภูธรจำนวน 36 คนเป็นฝีพาย

¹ วันทอน เพ็ดมงคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัยสิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บริษัทถั่วเหลืองวิไลกุล เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2549.

สาธุใหญ่คำจัน ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แขวง ในฐานะเจ้าอาวาสวัดแสนสุขาราม ประกาศไม่ส่งเรือของวัดทั้งสองลำลงแข่ง ทั้งที่เรือทุกลำของวัดแสนได้รับการยอมรับว่ามีขนาดใหญ่ และสวยงามที่สุดคนในแขวงหลวงพระบาง สาธุใหญ่คำจันให้เหตุผลการไม่นำเรือลงแข่งว่า

“วัดแสนบมีฝิพายในหมู่บ้านพายเฮือสว่างให้ กะบต้องเอาเฮือลงสว่าง คั้นสิจ้างฝิพาย นอกหมู่บ้านวัดแสนมาพายเรือให้ สาธุใหญ่สิจ้างเอามาพาย 10 ลำกะได้ แต่ว่าสาธุใหญ่ บ้าง มั่นบ่แม่นประเพณี สาธุใหญ่บ่อยากให้คนทางอื่นมานั่งเฮือวัดแสน!”¹

กติกากการแข่งขันและความวุ่นวาย จากการที่มีเรือเข้าแข่งขันทั้งหมด 19 ลำ จึงเริ่มจากการ “จับสลาก” จับคู่แข่งขันได้ 9 คู่ สำหรับเรือที่ไม่ได้คู่ ก็จะได้สิทธิพิเศษผ่านเข้ารอบโดยไม่ต้องแข่ง เมื่อแข่งรอบแรกแล้ว จะแยกเรือออกเป็นสองกลุ่ม คือสายชนะ กับสายแพ้ ในแต่ละสายจะทำการ แข่งขันจนได้เรือเหลือสายละ 2 ลำ เพื่อเข้าแข่งขันรอบสุดท้าย 4 ลำ

การแข่งขันในรอบสุดท้ายของปีนี้ได้เกิดปัญหาขึ้น หลังจากการแข่งขันคู่แรกจบลง คู่ที่สอง ที่ทำการแข่งขัน ปรากฏว่า เรือของบ้านป่าขาม ซึ่งจ้างฝิพายต่างท้องถิ่นที่ไม่คุ้นกับคั้งน้ำคาน กัดเรือ พลาดเข้าไปยังวังน้ำวน ที่คนหลวงพระบางรู้จักดีว่าเป็น “ตาน้ำ” ทำให้เรือล่มลง แต่คุ้มบ้านป่าขาม และกลุ่มผู้สนับสนุน โดยเฉพาะผู้ที่ลงพนันไว้ไม่ยอมแพ้ ขอให้จัดการแข่งขันซ้ำอีกรอบใหม่ เกิดการถกเถียงกันจนมีดคำ การสว่างเรือประจำปี พ.ศ.2549 จึงไม่สามารถจบลงในวันเดียวตาม ประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดมาจากบรรพชน กรรมการได้สั่งให้ยุติการแข่งขัน และประกาศให้ทำการ แข่งขันใหม่ในวันรุ่งขึ้น เพื่อหาผู้ชนะให้กับผู้ส่งเรือเข้าแข่งขันและผู้วางเดิมพัน

เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมสว่างเรือ จากการที่ต้องให้จบลงเพียง 1 วัน สูการขยายไปยัง วันใหม่ ทำให้คนหลวงพระบางรุ่นเก่าลุกขึ้นต่อต้านอย่างรุนแรง พวกเขากล่าวหา ‘คนใหม่’ และ เจ้าหน้าที่รัฐผู้จัดแข่งขันว่า ไม่ให้ความเคารพ ‘ประเพณีเก่า’ และ “เฮ็ดโลละละ” ทำให้พิธีกรรม สว่างเรือบูชาพญานาคอันศักดิ์สิทธิ์ให้กลายเป็นกีฬาเพื่อเดิมพัน และคนที่เป็นฝิพายของเรือแต่ละลำ ก็มาจากทั่วสารทิศ บางคนเป็นมั้ง เป็นชะมออยู่บนภูเขาไม่เคยลงน้ำ ก็ยังถูกจ้างมาเป็นฝิพาย ต่างกับ อดีต ซึ่งคนที่เป็นฝิพายก็คือชายฉกรรจ์ในชุมชน ที่คุ้นเคยคั้งน้ำมาตั้งแต่เยาว์ พวกเขามักจะเตรียมตัว

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2548.

เป็นอย่างดี เพื่อเก็บกำลังไว้แข่งเรืออย่างเต็มที่ อีกทั้งมีการประกอบพิธีที่โบสถ์ก่อนลงแข่งอย่างจริงจัง

ดังนั้น สาเหตุหลักของความล่าช้าจนมีค่าในปีนี้ จึงเกิดจากการแข่งขันที่แน่นเค็มพันอันผิดจารีต และฝีพายไม่คุ้นเคยกับสายน้ำคาน เพราะพวกเขาไม่ใช่คนหลวงพระบางโดยกำเนิด จึงไม่อาจบังคับเรือได้ตามจังหวะของเกลียวน้ำได้ เรือที่เข้าแข่งจึงลุ่มอยู่เป็นนิจ ต้องนำเรือขึ้นมาแข่งขันใหม่อยู่เรื่อย ๆ จนทำให้มีค่า และต้องประกาศต่อเวลาอีก 1 วันในที่สุด

พ่อค้าฝ่ายคนหลวงพระบางรุ่นเก่าวัย 83 ปี ผู้มีเรือนอยู่ริมฝั่งลำน้ำคาน ซึ่งนั่งชมการแข่งขันเรือคู่กับผู้วิจัย ให้เหตุผลถึงกรณีที่เรือลุ่มอยู่เนื่อง ๆ ว่า เป็นเพราะผู้ที่ส่งเรือและฝีพายเข้าแข่งขันต่างไม่ได้คำนึงว่า เจตนาหลัก “บุญเดือนเก้า” ของชาวหลวงพระบางในอดีต คือการ ‘สว่างเรือ’ เพื่อบูชาน้ำกับพญานาค เมื่อการ ‘สว่างเรือ’ ไม่ได้เป็นไปตาม “ฮีดเก๋าคองหลัง” จึงเกิดเหตุการณ์อย่างที่ปรากฏและไม่สามารถจัดการแข่งขันให้จบลงได้ภายใน 1 วัน ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ ‘บุญสว่างเรือ’ ของเมืองหลวงพระบาง มันเป็นเรื่องที่น่ากลัวสำหรับคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ผู้อาวุโสเหล่านี้ไม่ต้องการให้จัดแข่งขันต่อในวันรุ่งขึ้น เพราะมันอาจจะนำมาซึ่งความวิบัติของหลวงพระบางและบ้านเมืองเลยทีเดียว หากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในค้ำน้ำกริ้ว

กระนั้น ด้วยแรงกดดันของผู้สนับสนุนเรือแข่ง และคนลงเค็มพันที่ต้องการให้หาผู้ชนะให้จงได้ คณะกรรมการจึงยืนยันที่จะจัดแข่งต่อในวันรุ่งขึ้น เมื่อทราบว่าฝ่ายแข่งขันไม่ยอมยุติคืนนั้น สาธุใหญ่คำจันซึ่งอยู่ในฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง จึงเข้าพบแกนนำภาครัฐของเมืองหลวงพระบาง เพื่อขอให้สั่งยุติการแข่งขันเรือในวันรุ่งขึ้น โดยให้เหตุผลว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งไม่สามารถแข่งเรือได้อย่างราบรื่นในปีนี้นั้น แสดงให้เห็นถึง ‘อาเพศ’ บางอย่าง ที่เกิดจากการนำเอาพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์มาทำเป็นเรื่องสนุกสนานและการพนัน และหากยังคงฝืนจารีตประเพณีจัดแข่งเรือเป็นวันที่สอง เหตุร้ายอาจเกิดขึ้นยิ่งกว่านี้ ถ้าเป็นเช่นนั้นใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ

ในที่สุด เช้าวันใหม่กรรมการแข่งขัน ก็ได้ออกมาประกาศให้เรือที่เข้ามาเตรียมชิงชัยยุติการแข่งขัน โดยตัดสินให้เรือแต่ละลำแพ้ชนะกันตามคะแนนสะสม ที่ริมฝั่งน้ำคานในเช้าวันนั้น ผู้คนที่เตรียมมาชมเรือคู่ชิงชนะเลิศประลองความเร็วบนสายน้ำคาน ต่างผิดหวังและทยอยกันกลับจากการที่การแข่งขันถูกสั่งให้ยุติ กระนั้นผู้วิจัยก็สัมผัสถึงสิ่งที่ยังมิได้จบลง คือเสียงพุดคุยของคนรุ่นเก่าซึ่งยังคงเป็นกังวลกับความเปลี่ยนแปลง ที่ปรากฏในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขา ขณะที่ผู้สนับสนุนและผู้เข้าแข่งขันทั่วไปก็ยังคงค้างคาใจกับ “ผู้ชนะ” ที่ไม่ได้มาด้วยการประลองฝีพายบนสายน้ำคานในเช้าวันใหม่ อย่างที่คณะกรรมการได้ประกาศไว้แล้วตั้งแต่คำคืนที่ผ่านมา

สรุป

“หลวงพระบางเมืองที่อยู่ในจินตนาการแห่งอดีต” หรือ

“Luang Prabang as Imagining the Past”

คำว่า “เมืองมรดกโลก” ในอีกความหมายหนึ่งก็คือ เมืองที่มี ‘อดีต’ สอดคล้องกับ ‘เกณฑ์’ ที่สะท้อนถึงสิ่งที่รัฐชาติปัจจุบันและหน่วยงานมรดกโลกแห่ง UNESCO ต้องการอนุรักษ์ หรือ ตริึงอดีตส่วนนี้ไว้ในฐานะมรดก มรดกชาติ และมรดกโลกจึงเป็นมิติสัมพันธ์ระหว่างปัจจุบันกับอดีต โดยเป็นการเลือกนำเอา ‘อดีต’ ที่เป็นประโยชน์กับปัจจุบัน หรือ การสร้างความหมายใหม่ให้กับอดีต เพื่อรองรับกับปัจจุบัน ‘อดีต’ บางส่วนจึงถูกปัจจุบันหล่อเลี้ยงไว้ ไม่ให้ตายไปตามกาลเวลา

เพลงจี ชีให้เห็นว่า ประเทศไทยได้ยกระดับอดีตแห่งสุโขทัยและอยุธยา โดยการผสมผสาน ชากปรักหักพังกับจารึก บันทึก และเรื่องเล่า มาตกแต่งและสถาปนาให้เป็น ‘ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย’ ทั้งที่ ‘อดีต’ ข้างต้นกับ ‘ปัจจุบัน’ ของประเทศไทยไม่ได้เกี่ยวข้องกับองค์รวมทั้งหมดของ รัฐชาติ ที่แต่ละท้องถิ่นต่างก็มีอดีตเป็นของตนเอง การสถาปนาอดีตของอยุธยากับสุโขทัยขึ้นเป็น อัตลักษณ์วัฒนธรรมของประเทศไทยในปัจจุบัน จึงเป็น ‘การเมืองเรื่องอดีตเพื่อปัจจุบัน’ อย่างไรก็ตาม เพลงจี ชีให้เห็นว่า การสถาปนาอดีตเพื่อรับใช้ปัจจุบันในฐานะแหล่งมรดกประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของไทย กรณีสุโขทัยและอยุธยายังมีการยึดโยงกับธุรกิจการท่องเที่ยวเพื่อบริโภค อดีตเข้ามาร่วมเป็นตัวกำหนดทิศทางและรูปทรงของอดีต ที่ถูกทำให้หวนกลับคืนมาในความหมาย ของ ‘มรดก’ จึงปรากฏในรูปแบบ “Dramatic Transformations”

แต่สำหรับอดีตของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ มีความหมายลึกไปกว่าอดีตที่เป็น ‘ชากปรักหักพัง’ จากแหล่งมรดกโลกสุโขทัยและอยุธยา ที่ถูกจัดไว้ในเขตพื้นที่ ‘อุทยานประวัติศาสตร์’ ซึ่งเป็นการแยกอดีตไว้คนละส่วนกับพื้นที่ชีวิตของคนปัจจุบัน ด้วยพื้นที่อดีตของเมืองหลวงพระบาง ดำรงอยู่ในลักษณะที่วางทับซ้อน ในพื้นที่เดียวกันกับพื้นที่ของ ‘เมืองที่มีชีวิต’ ของคนหลวงพระบาง ในปัจจุบันรวมอยู่ด้วย อดีตในแต่ละช่วง ‘บริบท’ ของหลวงพระบางจึงถูกวาง / ทาบ / ทับ แฝงและ ฝังอยู่ในอาณาเขตกายภาพของเมือง ที่ถูกตรึงขนาดและรูปร่างตามแนวการไหลของสายน้ำ และ รูปทรงของภูเขา ที่มีอาจขยับเคลื่อนย้ายไปไหนได้ ‘อดีต’ ในแต่ละช่วงบริบทของหลวงพระบาง ที่ถูกจัดวางไว้ในพื้นที่เดียวกัน จึงผสมผสาน คลุกเคล้า อยู่กับพื้นที่ทางสังคม ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีพิธีกรรม อีกทั้งยังแฝงฝังอยู่ในการจดจำของผู้คน และความทรงจำ ของกลุ่มสังคม ทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน

ประการสำคัญ ‘อดีต’ ในบางช่วงของหลวงพระบาง ยังเป็นคู่ปฏิบัติกับแนวนโยบายของ ราชอาณาจักรในปัจจุบัน จึงเป็นการเพิ่มความซับซ้อนให้กับ “การเมืองเรื่องอดีต” เมื่อรัฐชาติสังคมนิยม ยุคจินตนาการใหม่ต้องการใช้อดีตดังกล่าว ต่อรองกับระบบเศรษฐกิจใหม่ที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยว ในกระแสโลกาภิวัตน์ ‘อดีตของหลวงพระบาง’ หรือ ‘หลวงพระบางในอดีต’ จึงมีความหมายสำคัญ ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมสำหรับชาตินิยมในปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์ นโยบายจินตนาการใหม่ของรัฐชาติ และการท่องเที่ยวมรดกประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ได้เปลี่ยน หรือ ปรับแต่งความหมายให้หลวงพระบาง กลายเป็นพื้นที่ของการท่องเที่ยวเพื่อจับจ้องอดีต ซึ่งเป็นอดีต ทั้งที่ดำรงอยู่ในรูปสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และดำรงอยู่ในรูปประเพณีพิธีกรรม มันได้ถูกจุดให้ ระเบิดตัวอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง เมื่อเมืองหลวงพระบางได้ถูกประกาศให้กลายเป็นเมืองมรดกโลก ทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 เป็นต้นมา

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะในบริบทของการท่องเที่ยว หรือ เมืองมรดกโลกทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม หลวงพระบางก็เป็นเมืองที่ตกอยู่ในจินตนาการแห่งอดีต หรือ “Imagining the Past” หรือ “Imagining History” บริบทดังกล่าวสะท้อนถึง ‘คุณค่า’ และ ‘ราคา’ ของอดีตหลวงพระบางที่มีต่อ ปัจจุบัน อดีตของหลวงพระบางในสวนที่ปัจจุบันต้องการให้ ‘กลับคืนมา’ จึงได้ถูกนำขึ้นมาตกแต่ง ทั้งความหมาย ลักษณะกายภาพ เนื้อหา และรายละเอียดตามที่ปัจจุบันต้องการ เมืองหลวงพระบาง โดยเฉพาะในเขตอนุรักษมรดกโลก จึงได้กลายเป็นเสมือนเวทีของ ‘อดีต’ หรือ ‘Theater of the Past’ เป็นเวทีแสดงแสง สี เสียงแห่งนาฏยลักษณ์ของอดีต เพื่อให้ผู้คนที่สัมผัสอดีตที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ประการสำคัญ เนื่องด้วยอดีตใน ‘เมืองมรดกโลก’ แห่งนี้เป็นสิ่งที่ ‘ขายได้’ หลวงพระบาง จึงเป็นพื้นที่แห่งโอกาสสำหรับการทำมาหากิน ของคนหลวงพระบาง และคนอื่น ทั้งในและ ต่างประเทศที่อพยพเข้ามาเป็นคนหลวงพระบางรุ่นใหม่ ขณะที่คนหลวงพระบางรุ่นเก่าในเขต อนุรักษมรดกโลกที่ไม่สามารถปรับตัวกับ ‘Theater of the Past’ พวกเขาก็ได้ขยับถิ่น ออกไปจาก เวทีแห่งนี้ โดยมีข้อแลกเปลี่ยนคือเงินก้อนโตที่สามารถสร้างเรือนหลังใหม่และสร้างอาชีพใหม่ ขณะที่เรือนหลังเก่าก็ยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของพวกเขา เมื่อสัญญาเช่าสิ้นสุดลง ซึ่งหากพิจารณา อีกมุมมองหนึ่ง หรืออีก ‘ชั้น’ หนึ่ง นี่ก็คือจินตนาการที่พวกเขามีต่อ ‘Theater of the Past’ ในวิถีคิด อีกแบบหนึ่ง หากให้การถอยหนีอย่างคนไร้หนทางต่อสู

มันเป็นความเปลี่ยนแปลง อันเกิดจากการต่อสู้และต่อรองในเวทีของเมืองมรดกโลก อันเป็น ‘พื้นที่’ ซึ่งรองรับความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบันอย่างมีพลวัต

บทที่ 5

การท่องเที่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของหลวงพระบาง

ในบทนี้ผู้วิจัยต้องการนำเสนอ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ในมิติสัมพันธ์ระหว่าง ‘การท่องเที่ยว’ กับ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่บรรจุอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวที่ยึดโยงอย่างมีพลวัตกับจักรวาลวิทยาผ่านพื้นที่ที่ถูกถักสานจากปฏิสัมพันธ์ของความเชื่อ ตำนาน ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ประวัติศาสตร์ ฯลฯ หลอมรวมเป็นบริบทให้กับวิถีชีวิต วิถีสังคมของคนหลวงพระบาง อีกทั้งยังวิวัฒน์ไปตามบริบทใหม่ เมื่อรัฐชาติลาวยุคปัจจุบัน ได้ผลักดันให้หลวงพระบางรับการสถาปนาเป็นเมืองมรดกโลก ดังที่ได้กล่าวถึงในบทที่ผ่านมา

สถานภาพของ ‘เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม’ ซึ่งสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ได้ส่งผลให้หลวงพระบางกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในระดับโลกที่ชัดเจนและเข้มข้นยิ่งขึ้น หลวงพระบางในปัจจุบันจึงกลายเป็นพื้นที่ที่อยู่ภายใต้การทับซ้อนอย่างมีปฏิสัมพันธ์ของ 2 บริบทหลักในมิติโลกาภิวัตน์ คือ ‘เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม’ และ ‘การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม’ ซึ่งในกรณีหลังได้ผลักดันให้หลวงพระบางกลายเป็น ‘พื้นที่ท่องเที่ยว’ ที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาบริโภคปรากฏการณ์ทางศิลปะ วิถีชีวิต และประเพณีพิธีกรรม ที่มีความสัมพันธ์กับ ‘อดีต’ การจับจ้องของนักท่องเที่ยว และการตอบสนองของ ‘คนหลวงพระบาง’ ซึ่งมีทั้ง ‘คนเก่า’ และ ‘คนใหม่’ เข้ามาร่วมดำรงอยู่ในพื้นที่ทางสังคม ในฐานะคนหลวงพระบางรุ่นใหม่ พื้นที่ทางสังคมของผู้คนที่หลากหลายและปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของ ‘เมืองหลวงพระบาง’ อันเป็นเนื้อหาของบทนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกโครงสร้างเนื้อหา ดังนี้

1. เมืองมรดกโลก : ที่มาและความเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวระดับโลก
2. การเขียนความหมายและผลิตซ้ำ ‘พื้นที่มรดกหลวงพระบาง’ บนพื้นที่การท่องเที่ยว ‘มรดกโลกทางวัฒนธรรม’
3. ชุมชนเก่าหลวงพระบางในบริบทใหม่
4. “ตลาดมืด” ความหมายใหม่ของ ‘พื้นที่’ ถนนสี่สะพานหน้าพระราชวังเก่า
5. กษัตริย์กับการหวนคืนสู่พื้นที่มรดกโลก
6. วัด พระ เณร : พื้นที่ทางสังคมของคนหลวงพระบางหรือพื้นที่ของใคร?
7. สรุป

เมืองมรดกโลก : ที่มาและความเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวระดับโลก

งานวิจัยเรื่อง “IMPACT : The Effects of Tourism on Culture and Environment in Asia and the Pacific : Tourism and Heritage Site Management in Luang Prabang, Laos PDR.” ศึกษาโดย UNESCO ในปี พ.ศ. 2547 ให้ข้อมูลการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบางว่า นับตั้งแต่ พ.ศ.2531 ที่ สปป.ลาว เริ่มต้นเปิดประตูต้อนรับการท่องเที่ยวระดับสากลอย่างเป็นทางการ มีนักท่องเที่ยวต่างชาติ เข้าสู่ลาว เพียง 600 คน และได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เป็นลำดับ ครั้น พ.ศ. 2546 มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นถึง 636,361 คน ทำให้การท่องเที่ยวกลายเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของลาว สำหรับเมืองหลวงพระบางมีอัตราการนักท่องเที่ยวเป็นอันดับสองรองจากนครหลวงเวียงจันทน์ อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ หลวงพระบางได้รับการสถาปนาเป็นเมืองมรดกโลกในปี พ.ศ.2538 เป็นต้นมา จำนวนนักท่องเที่ยวได้ทะลักเข้าสู่หลวงพระบางเพิ่มขึ้น เป็นสัดส่วนสูงที่สุดเมืองหนึ่งของภูมิภาค เอเชียอาคเนย์ คือเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 300¹ ซึ่งได้ส่งผลกระทบหรือ “Impact” ต่อเมืองหลวงพระบาง ดังข้อความที่ว่า

“หลวงพระบางเป็นเมืองที่โดดเด่น ห่างไกลจากการขยายตัวของโลก เป็นเมืองประวัติศาสตร์ ซึ่งยังมีเหลืออยู่ในเอเชียไม่มากนัก นับตั้งแต่หลวงพระบางได้ถูกค้นพบใหม่ จากนักท่องเที่ยวในระยะสิบกว่าปีที่ผ่านมา หลวงพระบางก็ได้รับความกดดันจาก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง ด้วยเหตุว่า คุณค่าทางด้าน มรดกมีความโดดเด่น หลวงพระบางจึงได้ถูกองค์การยูเนสโก นำขึ้นบัญชีมรดกโลก ในปี 1995 ได้ดึงดูดความสนใจของนานาชาติเข้ามาสู่ตัวเมือง และเป็นการจุดประกายไฟแห่งการ ท่องเที่ยวที่แตกต่างจากเดิมเป็นอย่างมาก”²

¹ Engelhardt, Richard A. Impact The Effects of Tourism on Culture and The Environment in Asia and Pacific. 2004. p. 61.

² Engelhardt, Richard A. Impact The Effects of Tourism on Culture and The Environment in Asia and Pacific. 2004. p. 10.

นายอ้วน สิริศักดิ์¹ หัวหน้าสำนักงานมรดกหลวงพระบางคนปัจจุบัน (2549) อธิบายถึงปรากฏการณ์นักท่องเที่ยวนานาชาติเข้าสู่เมืองหลวงพระบางว่า มีปริมาณมากเกินกว่าที่รัฐบาลคาดหมายเอาไว้ นักท่องเที่ยวทั้งหมดต้องการ ‘จับจอง’ สิ่งปรากฏในคำประกาศรับรองหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกทั้ง 3 ข้อ โดยเฉพาะข้อสรุปของคณะกรรมการมรดกโลกที่ว่า “หลวงพระบางเป็นแหล่งมรดกโลกที่รวมชีวิตของคนปัจจุบันรวมอยู่ด้วย” ทำให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกที่โดดเด่นด้วยเป็นพื้นที่มรดกที่มีชีวิตผู้คนผสานอยู่กับมรดกด้านต่างๆ ดังนั้น ประเพณี พิธีกรรม รวมทั้งวิถีชีวิตและสังคมของผู้คนหลวงพระบาง ที่กำลังดำเนินอยู่ในเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน จึงถือเป็นมรดกโลกด้วย หลวงพระบางจึงกลายเป็นเมืองมรดกโลกที่ถูกสนใจมากที่สุดเมืองหนึ่ง ประการสำคัญ ปริมาณนักท่องเที่ยวจำนวนมากสาธยายเกินความคาดหมาย ได้ส่งผลกระทบต่อ ‘พื้นที่มรดก’ รวมทั้งวิถีชีวิตผู้คนซึ่งเป็น ‘มรดก’ อีกชนิดหนึ่งดังคำประกาศข้างต้น

กระนั้น ในมุมมองของอ้วน สิริศักดิ์ และแกนนำคนสำคัญของภาครัฐระดับท้องถิ่นทุกท่านที่ผู้วิจัยได้พูดคุยด้วย โดยเฉพาะนายคำผุย พมมะวง หัวหน้าฝ่ายท่องเที่ยวแขวงหลวงพระบาง ต่างมีความเห็นในทางบวกต่อปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก เพราะมีความหมายต่อระบบเศรษฐกิจของเมืองและคนหลวงพระบาง ภาครัฐจึงมีนโยบายปกป้องรักษามรดกหลวงพระบางควบคู่ไปกับการส่งเสริมท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการใช้คุณค่าของมรดกสร้างรายได้ให้กับประเทศ ท้องถิ่น และครัวเรือน ดังนั้น เจ้าหน้าที่สำนักงานมรดกหลวงพระบาง จึงได้ทำการอบรมให้ความรู้กับข้าราชการทุกฝ่ายรวมถึงประชาชนให้รู้จักความหมาย ความสำคัญ และวิธีการปกป้องรักษามรดก พร้อมไปกับการ ‘เฝ้าให้มรดกมีคุณค่า’ ด้วยการแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยว ด้วยวิธีต่างๆ สำหรับภาครัฐยังได้ใช้ ‘คุณค่า’ ของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ เป็นยุทธวิธีดึงดูดและกระจายนักท่องเที่ยวไปยังแขวงอื่น ๆ ในภาคเหนือของลาว ด้วย²

ในบริบทของการท่องเที่ยว ‘เมืองมรดกโลก’ แห่งนี้ได้ถูกเปลี่ยนความหมายจาก ‘อดีตราชธานี’ สู่อารยธรรมตลาดท่องเที่ยว ‘อดีต’ และสิ่งที่ ‘เสมือนอดีต’ ขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็ได้เปลี่ยนระบบเศรษฐกิจจากกิจกรรมรวมหมู่ตามแนวทางแห่งมาร์กซ์เลนิน หันมาพึ่งพิงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวด้วยอาชีพบริการ การผลิต จำหน่ายหัตถกรรม และสินค้าพื้นเมือง รายงานวิจัยของ UNESCO

¹ อ้วน สิริศักดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุขชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมรดกหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2549.

² คำผุย พมมะวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุขชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องการท่องเที่ยวแขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2549.

ยังคงกล่าวถึงคุณค่าของการท่องเที่ยวว่า ได้สร้างทางเลือกใหม่ให้กับคนหลวงพระบางมากยิ่งขึ้น คำนีชีวดสำคัญ คือปริมาณ โรงแรมและเฮือนพักได้เพิ่มขึ้นจาก 29 แห่งในปี พ.ศ.2540 เป็น 135 แห่งในปี พ.ศ.2546 มีร้านอาหาร 65 แห่ง บริษัทท่องเที่ยว 21 แห่ง คนท้องถิ่นหลวงพระบางทำงานในธุรกิจท่องเที่ยวในตัวเมืองจำนวน 650 คน เป็นหญิง 420 คน ในจำนวนนี้ทำหน้าที่เป็นคนนำเที่ยว 86 คน สำหรับล่าสุดถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2549 ปริมาณเรือนพักได้เพิ่มขึ้นเป็น 162 แห่ง บริษัทท่องเที่ยว 32 แห่ง¹ สำหรับจำนวนคนหลวงพระบางที่ทำงานกับการท่องเที่ยว หัวหน้างานวิชาการฝ่ายท่องเที่ยวหลวงพระบางให้ทัศนะว่า ไม่อาจจะกำหนดเป็นตัวเลขที่แน่ชัดได้ เพราะในความเป็นจริงคนหลวงพระบางแทบทั้งหมดล้วนทำงานที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นแม่ค้าขายขนมหวาน² แจวบอง ผ้าแพร ผู้ผลิต และจำหน่ายของที่ระลึก แม่ค้าในตลาดมืด คนจับเรือ คนขายอาหารให้นักท่องเที่ยวดักบาตร สรุปได้ว่าแทบทุกครอบครัวต่างล้วนมีรายได้ที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวไม่มากก็น้อย และไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

การท่องเที่ยวจึงทำให้ภาพโดยรวมของ ‘อดีตราชธานี’ แห่งนี้ กลายเป็นเวทีของการท่องเที่ยวที่รองรับตัวละครทั้งคนหลวงพระบางกลุ่มต่างๆ และคนอื่นที่หลากหลาย ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐทั้งระดับชาติ และท้องถิ่น เจ้าหน้าที่สำนักงานมรดกหลวงพระบาง ทั้งคนลาวและสากล นักท่องเที่ยว นักธุรกิจภายใน และต่างประเทศ สื่อมวลชน นักวิชาการ และผู้ดำเนินโครงการที่ซ่อนอยู่ในพื้นที่เมืองมรดกโลก ปฏิสัมพันธ์ของตัวละครที่หลากหลายบนเวทีแห่งนี้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีพลวัต ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า หรือการทำให้ ‘เวลา’ และ ‘พื้นที่’ แห่งมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น กลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมระดับโลกด้วยยุทธศาสตร์ระดับประเทศที่เชื่อมโยงกับสากล หลวงพระบางได้กลายเป็นพื้นที่ของการ ‘เขียนความหมายอดีต’ บนพื้นที่เดิม ณ เวลาปัจจุบัน หรือ ‘ช่วงเวลาใหม่บนพื้นที่เก่า’ ทั้งนี้ เพราะฉะนั้น นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา ‘อดีต’ โดยเฉพาะอดีตที่มีความสัมพันธ์กับกษัตริย์ซึ่งได้ถูกกดทับ เบียดขับ หรือทำให้รางเลือนจากเมืองหลวงพระบาง รวมทั้งจากหน้าประวัติศาสตร์ของชาติสังคมนิยม แต่ในบริบทของการเป็นเมืองมรดกโลก ‘อดีต’ ที่กำลังจมหายไปเหล่านี้ ได้ถูกรัฐชาติเรียกกลับคืนมาอีกครั้ง เพื่อรับรองการเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ภายใต้การกำกับ ควบคุมและปรับแต่งความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับแนวทางสังคมนิยม พลวัตของการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบางมีความเข้มข้นขึ้น

¹ แผนกแผนงานเมืองหลวงพระบาง. สถิติต้นตอทางเศรษฐกิจแขวงหลวงพระบาง. 2006 หน้า 12.

² เครื่องบูชาของคนหลวงพระบาง ทำจากใบกล้วย ประดับด้วยดอกไม้

เรื่อย ๆ จนถึงขั้นระเบิดตัวอย่างแรงเมื่อหลวงพระบางได้รับการสถาปนาเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ของ UNESCO ในปี พ.ศ.2538 ด้วยคำประกาศรับรองการเป็นเมืองมรดกโลกทั้ง 3 เกณฑ์ รวมทั้ง คำประกาศสรุปรวมความหมายของเมืองหลวงพระบางดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 4

พลันที่คำประกาศของ UNESCO ปรากฏ หน่วยงานด้านการท่องเที่ยว ทั้งภาครัฐและเอกชน ก็ได้ใช้เป็น ‘ข้อความ’ นำเสนอและเชิญชวนนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกเข้ามาเยือน เพื่อสัมผัส ‘มรดก’ ที่ UNESCO รับรองไว้ ซึ่งต่างล้วนเป็นมรดกที่เกิดขึ้น และยึดโยงไว้กับ ‘ราชธานีในอดีต’ อาทิ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ศิลปะการแสดง ประเพณีพิธีกรรม รวมทั้งวิถีและลีลา ชีวิต-สังคมที่สืบทอดมาจากบรรพชน ‘อดีตกรรม’ ที่ถูกให้ความหมายเป็น ‘มรดก’ เหล่านี้ได้ถูกเรียก กลับขึ้นมาผลิตซ้ำด้วยการตกแต่งใหม่ ให้เสมือนกับเป็นสิ่งที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตกาลอันยาวไกล ก่อนที่จะจัดวางลงบนพื้นที่มรดกโลกหลวงพระบาง กระบวนการข้ามมิติ ‘เวลา’ ด้วยการนำเอาอดีตลักษณะ กลับคืนมาใหม่ จึงกลายเป็นการ ‘เขียนความหมายเก่า’ ขึ้นมาใหม่อีกครั้ง อย่างมี ‘นัยสัมพันธ์’ กับ ความต้องการจับจองของนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก ภายใต้การกำกับควบคุมให้อยู่ในกรอบกำหนดของ ภาครัฐระดับท้องถิ่นอีกชั้นหนึ่ง หลวงพระบางได้กลายเป็น ‘ท้องถิ่น’ ที่ถูกยึดโยงกับ ‘โลกาภิวัตน์’ ด้วยการท่องเที่ยวเพื่อบริโภคประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

การเขียนความหมายและผลิตซ้ำ ‘พื้นที่มรดกหลวงพระบาง’ บนพื้นที่การท่องเที่ยว ‘มรดกโลกทางวัฒนธรรม’

คณะกรรมการแห่งชาติลาวเพื่อยูเนสโก ซึ่งเป็นองค์กรสำคัญของรัฐบาลลาว ได้สนับสนุน การเขียนและตีพิมพ์หนังสือชื่อ “มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง” หรือ “Treasures of Luang Prabang” หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอ ‘อดีต’ ของหลวงพระบางผ่าน ภาพถ่าย และภาพวาดของนักสำรวจ ชาวตะวันตก พร้อมกับคำบรรยาย ‘มรดก’ แต่ละชิ้นค่อนข้างละเอียด มรดกหลักๆ ที่ปรากฏใน หนังสือ คือ มรดกด้านศาสนา วัดวาอาราม ประวัติศาสตร์พระราชวัง ราชประเพณี ศิลปะการแสดง แห่งราชสำนัก ศิบรรพบุรุษ และวิถีชีวิตของผู้คน มรดกดังกล่าวได้ถูกตีพิมพ์เผยแพร่สองภาษา คือ ภาษาลาว กับภาษาอังกฤษ ซึ่งมีนัยยะถึงกลุ่มคนอ่านหรือกลุ่มคนที่ ‘ต้องการให้อ่าน’ ซึ่งเป็นคนลาว และชาวต่างชาติ และในความเป็นจริง ผู้วิจัยพบว่า “Treasures of Luang Prabang” ได้ถูกใช้เป็น เส้นทางเชื่อมโยง ‘พื้นที่การท่องเที่ยวปัจจุบัน’ เข้าไปสู่ ‘มิตอดีตกาลของหลวงพระบาง’

ด้วยการรวบรวม ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ ไว้รวมกันอย่างเป็นกลุ่มก้อน ทั้งเนื้อหาและภาพอดีตอันหายาก ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ จึงกลายเป็นคัมภีร์สำหรับ

มักุเทศก์และแผนทีในการเดินทางไปสู่อดีตกาลนักของท่องเที่ยว มันได้ถูกวางไว้แทบทุกสถานที่ที่มีนักท่องเที่ยว ประการสำคัญ ภาพและข้อความที่ถูกนำเสนอในฐานะ “มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง” คือภาพสะท้อนจินตนาการของรัชชาติลาว ที่มีต่อพื้นที่ที่ท่องเที่ยวหลวงพระบางในบริบทของมรดกโลก และการท่องเที่ยวระดับโลก ซึ่งได้รวบรวม ‘อดีต’ ที่น่าจะถูกสนใจไว้เป็น ‘มรดกอันล้ำค่า’ ทั้งที่มรดกหลายอย่างในหนังสือเล่มนี้ มีความสัมพันธ์กับราชวงศ์หลวงพระบาง ซึ่งอยู่ในฟากตรงกันข้ามกับแนวทางการเมืองการปกครอง ที่มีความแตกต่างจากจินตนาการของรัฐบาลสังคมนิยมลาว ในช่วงระยะแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาจาก คำนำเขียนที่โดยนายสมสะหวาด เล่งสะหวัด¹ รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ซึ่งเขียนในนามของรัฐบาลลาว ในย่อหน้าสุดท้ายความว่า

“ประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า หลักฐานที่ปรากฏชัดแจ้งของสังคมมนุษย์ ด้วยความรับรู้อย่างถูกต้องของความหมาย ความสำคัญของมรดกแห่งชาติ รัฐบาลแห่งสปป.ลาว จึงเห็นดีและสนับสนุนให้จัดพิมพ์หนังสือ ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ แสดงให้เห็นทัศนียภาพของประเทศเราออกเผยแพร่ หนังสือนี้จะได้เสนอให้โลกเข้าใจถึงเอกลักษณ์และชื่อเสียงของประชาชนลาวพวกเราอย่างปดต้องสงสัย”²

ข้อความข้างต้นย้าจินตนาการของรัชชาติลาวที่มีต่อเมืองหลวงพระบางในปัจจุบันว่า ‘ความเป็นมรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ เป็นปรากฏการณ์หรือสภาวะของ ‘อดีตในปัจจุบัน’ ที่สัมพันธ์กับการ ‘ให้คุณค่า’ จากภาครัฐ ภายใต้บริบทปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัชชาติกับนานาชาติที่ภาครัฐต้องการให้นานาชาติได้มองเห็น ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ ดังนั้นการ ‘เขียนความเป็นมรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ ขึ้นมาอีกครั้ง จึงเป็นการสร้างภาพตัวแทน หรือ ‘Representations’ ของอดีตของหลวงพระบางให้มีคุณค่า ณ ปัจจุบัน ที่มีได้ถูก ‘เขียน’ ขึ้นเพื่อคนหลวงพระบาง หรือคนลาวเท่านั้น หากแต่มิใช่ถึง “ชาวโลก” ทั้งหมดไปพร้อมกัน

¹ สมสะหวาด เล่งสะหวัด เป็นชาวหลวงพระบางเชื้อสายจีน ที่มีบทบาทในระดับแกนนำพรรครัฐ และเป็นบุคคลที่ชาวหลวงพระบางเคารพรักมากท่านหนึ่ง ท่านมักจะเป็นตัวแทนรัฐบาลลาวในการทำหน้าที่สำคัญๆ ในเมืองหลวงพระบางอยู่เสมอ

² หุมพัน รัตตะนะวง และคณะ. มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง. ม.ป.ป. ไม่มีเลขหน้า.

พื้นที่ของเมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน จึงเป็นพื้นที่ทับซ้อนกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์กัน ทั้งในส่วนของอดีตกับปัจจุบัน จินตนาการและความเป็นจริง มรดกท้องถิ่นกับมรดกโลก และการท่องเที่ยวสากล การจับจองของภาครัฐ คนหลวงพระบาง นักธุรกิจ นักท่องเที่ยว และนักอนุรักษ์ สะท้อนผ่านแผนที่การท่องเที่ยวที่ทับซ้อนกับแผนที่เขตอนุรักษ์มรดก กำหนดการท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับกำหนดการบุญประเพณีของท้องถิ่น ฯลฯ

กรณีการทับซ้อนระหว่างแผนที่ท่องเที่ยวกับเขตอนุรักษ์มรดก อธิบายให้เห็นว่า แท้จริงแล้ว ระเบียบกฎเกณฑ์ของสำนักงานมรดกโลก ที่เขียนกำกับพื้นที่เขตอนุรักษ์ในบริบทของการท่องเที่ยว กลับทำให้ ‘พื้นที่ท้องถิ่น’ มีความหมายที่น่าสนใจและถูกสนใจจากคนอื่นและคนหลวงพระบาง ซึ่งมักจะมี ความหมายแตกต่างจากเดิม นอกจากนี้ ตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานมรดกโลก ซึ่งมักจะอยู่เคียงคู่ตราสัญลักษณ์ของ ‘เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง’¹ ที่ประทับตามป้าย เอกสาร แผ่นพับ หัวกระดาษ และปรากฏในสถานที่ราชการ ร้านค้า วัดวาอาราม และแม้แต่พื้นที่พิธีกรรม ฯลฯ ล้วนมีนัยยะถึงการเขียนความหมายประทับให้กับอดีต ในฐานะ ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ และการผลิตซ้ำ ‘พื้นที่มรดกอันล้ำค่า’ บนพื้นที่การท่องเที่ยว ‘มรดกโลกทางวัฒนธรรม’ ด้วยกันทั้งสิ้น

¹ ตราสัญลักษณ์เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง ใช้รูปทรงของบานหน้าต่างแบบดั้งเดิมของ เรือนโบราณหลังหนึ่งที่ตั้งอยู่ในเขตบ้านคีรี ริมฝั่งน้ำคาน

ภาพประกอบ 14 หนึ่งในภาพตัวอย่าง ‘แผนที่ท่องเที่ยว’ (พ.ศ.2549) ที่เขียนทับทับแผนที่มรดกโลก
 ชั้นใน แผนที่ชุดนี้ เน้นการชี้จุดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวหลักในเขตอนุรักษ์มรดก
 โรงแรมและร้านอาหาร

ชุมชนเก่าหลวงพระบางในบริบทใหม่

แม้ว่า ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ จะถูกต้องและกำหนดการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตาม
 รูปแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะในเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ซึ่งทับซ้อนกับเขตหัวเมือง (ปากเมือง)
 กลางเมือง (ท้องเมือง) หางเมือง (ก้นเมือง) และฟากภู อันเป็นการจำแนกพื้นที่ตาม โลกทัศน์ดั้งเดิม
 ของคนหลวงพระบาง ในบริบทการท่องเที่ยวเขตดังกล่าวกลายเป็นเขตท่องเที่ยวที่เข้มข้น ด้วยถูก
 ความหมาย ‘เขตมรดกโลก’ ทาบทับให้กลายเป็นพื้นที่ที่ถูกจับจ้องมากที่สุด ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง
 และประดิษฐ์สร้างความหมายทั้งในส่วนของพื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคม เพื่อรองรับการท่องเที่ยว
 ซึ่ง ณ ที่นี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะบางเขต บางกรณีที่น่าสนใจ กล่าวคือ

บ้านหัวหลาดกับบ้านป่าขาม เป็นพื้นที่บางส่วนของเขตกลางเมืองหรือท้องเมือง ในความหมายเดิม สมัยราชอาณาจักรเป็นเขตบ้านเกยช้างนามว่า ‘บ้านเกยช้าง’ เรียกตามเกยช้างหลวง ซึ่งตั้งอยู่ข้างวัดใหม่ เป็นสถานที่ใช้เทียบช้างทรงในพิธีช้างเสียดเกย¹ ในช่วงบุญปีใหม่ ปัจจุบัน เกยช้างได้รับการบูรณะเป็นสัญลักษณ์ของอดีตที่เชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์

จุดเด่นของเขตนี้นี้คือ เป็นที่ตั้งของพระราชวัง วัดใหม่ และภูสี มีถนนสี่สะพาน² ผ่ากลาง ผู้คนในชุมชนนี้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มอดีตขุนนาง พราหมณาจารย์ และข้าราชการชั้นสูง ปัจจุบันประชาชนในสองชุมชนดังกล่าว ส่วนใหญ่ยังเป็นคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ที่มักจะปรับตัวสู่อาชีพที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยว อาทิ รถบริการ รถโดยสาร สปา อบสมุนไพร เอนพัก ขายอาหารสำเร็จรูปที่ตลาดแลง (ตลาดเก่า) และขายของที่ระลึกที่ ‘ตลาดมืด’ ที่ถนนสี่สะพานระหว่างเวลา 17-22.00 น. ซึ่งชาวบ้านทั้งสองข้างจะได้เปรียบกว่าชุมชนอื่น เพราะชุมชนอยู่ติดถนนสี่สะพาน

บ้านหอเลี้ยงกับบ้านวัดธาตุ เป็นพื้นที่ที่อยู่ส่วนหางหรือก้นของเมืองนั้น ปัจจุบันอยู่ในเขตปกปักษ์รักษามรดกด้านใต้ หากพิจารณาตามโลกทัศน์เดิมของชาวหลวงพระบาง พื้นที่ส่วนนี้ก็คือ ‘ก้นเมือง’ ซึ่งถูกอธิบายว่า เป็นพื้นที่ทำมาหากินฝืดเคืองดั่งที่นำเสนอในบทที่ 2 แต่ในปัจจุบัน ผู้วิจัยกลับพบว่า ชาวหลวงพระบางในเขตหางเมืองมีความเป็นอยู่ดีไม่ด้อยไปกว่าพื้นที่ส่วนอื่น ชาวหางเมืองส่วนใหญ่มีอาชีพเดินเรือสินค้า ขั้บรถโดยสาร ค้าขาย ผลิตเครื่องเงินประจำราชสำนัก และทำงานข้าราชการ ซึ่งได้ผันอาชีพตัวเองมาเป็นพ่อค้าแม่ขายภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ความโดดเด่นที่สุดของพื้นที่ก้นเมือง ณ ปัจจุบัน คือ เป็นเขตเอนพักที่หนาแน่นที่สุด ซึ่งเจ้าของเรือนพักส่วนใหญ่ก็คือคนหางเมืองรุ่นเก่า ที่มักจะเป็นอดีตข้าราชการหรือลูกหลาน

“Veradexa Guesthouse” เป็นเอนพัก หรือ Guesthouse หลังแรกของบ้านวัดธาตุ เรือนหลังนี้ เป็นอาคารปูนสองชั้นขนาดใหญ่ ตั้งโดดเด่นอยู่ถนนริมฝั่งโขง เจ้าของเรือนคือ นายวิละเดชา พิศอนง วัย 46 ปี (พ.ศ.2549) เขาได้รับเรือนหลังใหญ่เป็น ‘มรดก’ ตกทอดจากบิดาซึ่งเป็นนายภาษีผู้มีฐานะดีในสมัยระบอบเก่า พ่อแม่วิละเดชามีลูกหลายคนจึงสร้างเรือนขนาดใหญ่ ครั้นเกิดวิกฤติการณ์บรรดาพี่น้องของเขา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการระบอบเก่า ได้ “โตนหนี” ไปอยู่ต่างประเทศ เรือนหลังใหญ่ของนายภาษีจึงตกเป็นของวิละเดชา

¹ ‘ช้างเสียดเกย’ หมายถึง ช้างเทียบ หรือ เคียงเกย

² สอดคล้องตามการออกเสียง เขียนตามวิธีสะกดของภาครัฐการลาวปัจจุบัน ด้วยเป็นนามที่นำมาใช้ในบริบทรัฐชาติ สปป.ลาว

ในบริบทของเมืองมรดกโลกเรือนมรดกของนายภานี ได้ถูกนำเข้าไปในบัญชี เรือนมรดกโลกหลวงพระบาง เพื่อ ‘ปกป้องรักษา ’ ป้องกันผู้อยู่อาศัยเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะภายนอก ขณะที่เจ้าของยังคงพักอาศัยในเรือนเช่นเดิม กระนั้น เรือนมรดกของนายภานี และเรือนมรดกหลวงพระบางหลังนี้ ก็ได้ถูกอิทธิพลการท่องเที่ยว ‘ กัดค้น ’ ให้เพิ่มอีกความหมายหนึ่ง คือ ‘ Veradexa Guesthouse ’ เมื่อนักท่องเที่ยวเริ่มทะลักเข้าสู่เมืองหลวงพระบาง ซึ่งในระยะแรกหลวงพระบางยังขาดแคลนที่พักรองรับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวกลุ่ม Back Packer จำนวนมากเห็นว่าเป็นเรือนหลังใหญ่ จึงมักจะติดต่อขอแบ่งพื้นที่พำนัก พร้อมกับจ่ายค่าตอบแทนให้ ในที่สุด วิไลเฉชาจึงตัดสินใจ ‘ ขออนุญาต ’ ดัดแปลงเรือนที่มีสถานภาพเป็นทั้ง มรดกของครอบครัว และมรดกโลก เพื่อทำเป็นเรือนพัก และเช่าพื้นที่ริมฝั่งโขงด้านหน้าสร้างร้านอาหารบริการนักท่องเที่ยวไปพร้อมกัน

‘ Veradexa Guesthouse ’ กลายเป็นต้นแบบการสร้างรายได้ จากการแบ่งปันพื้นที่ เรือนอาศัยของตนให้กับนักท่องเที่ยว จึงได้เกิดปรากฏการณ์ดัดแปลงเรือนอาศัย เป็นเรือนพักขึ้น ในชุมชนทางเมืองอย่างคึกคัก โดยเฉพาะหลังจากปีท่องเที่ยวลาว พ.ศ.2542-2543 (ค.ศ.1999 - 2000) เป็นต้นมา จนกลายเป็นชุมชนที่มีเรือนพักหนาแน่นที่สุดในเมืองหลวงพระบาง เฉพาะในชุมชนบ้านวัดธาตุ ที่มีจำนวนตัวเรือนอาศัย 149 ครัวเรือน ได้ถูกดัดแปลงเป็นเรือนพัก 43 หลัง (พ.ศ. 2549) ทำให้ชุมชนในเขตทางเมืองปัจจุบัน กลายเป็นหมู่บ้านที่รองรับการพักอาศัยของคนต่างถิ่นจำนวนมากที่สุด และทำให้ชาวบ้านเหล่านี้ได้มีโอกาสสัมผัสกับชาวต่างชาติที่หลากหลาย ซึ่งหมุนเวียนเข้ามาเป็นสมาชิกครอบครัวและชุมชนชาวทางหรือถิ่นเมืองอย่างต่อเนื่อง

บ้านพันหลวง เป็นชุมชนเก่าแก่ที่อยู่อีกฟากฝั่งลำน้ำคาน ได้กลายเป็นพื้นที่แห่งการ สับเปลี่ยน จินตนาการและปฏิบัติการระหว่างคนอื่นกับคนหลวงพระบาง ทั้งนี้ อิทธิพลจากการ ตีรังพื้นที่จากกฎระเบียบมรดกโลก กับการเบียดขับด้วยธุรกิจการท่องเที่ยว ส่งผลต่อการขยับถิ่นของ คนหลวงพระบางรุ่นเก่าในเขตอนุรักษ์มรดก ให้ออกมาอยู่อาศัยในเขตปริมาตร โดยเฉพาะที่บ้าน พันหลวง พื้นที่ส่วนนี้จึงได้กลายเป็น ‘ ชุมชนใหม่ ’ ของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ที่ขยับถิ่นออกมาจาก เรือนของตนในเขตอนุรักษ์มรดกโลก เพื่อเปิดทางให้กับ ‘ คนอื่น ’ เข้าไปประกอบธุรกิจ หรืออยู่อาศัย และได้กลายเป็นคนหลวงพระบางรุ่นใหม่ในที่สุด

ในอดีต บ้านพันหลวงเป็นชุมชนผลิตหม้อดินเผาที่เรียกว่า ‘ หม้ออุ ’ เป็นภาชนะ ตอบสนองอรรถประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และส่วนประกอบในพิธีกรรมถวายหม้ออุบั้งในช่วง บุญปีใหม่ ครั้นในบริบทการท่องเที่ยว พันหลวงได้กลายเป็นพื้นที่ของคนรุ่นเก่าในเขตอนุรักษ์ ที่โยกย้ายตัวเองออกมาเป็นคนบ้านพันหลวงรุ่นใหม่ พวกเขาได้ปล่อยเรือนเก่าของตน ให้คนอื่นเช่าหรือ ซื้อด้วยราคาสูง แล้วนำเงินดังกล่าวมาซื้อที่ดินปลูกบ้านหลังใหม่สไตล์ทันสมัย ทำให้พื้นที่กายภาพ ของบ้านพันหลวงเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

นายไชยะแสน อินทะสี¹ นายบ้านบ้านพานหลวงให้ข้อมูลว่า ในช่วงเวลาเพียง 3 ปี (ระหว่าง พ.ศ.2547-2549) คนลาวลุ่มจากในเขตอนุรักษมรดก ได้ย้ายเข้ามาเป็นสมาชิกบ้านพันหลวง ถึง 36 ครอบครัว พวกเขาให้เหตุผลว่าบ้านพันหลวงเป็นพื้นที่ที่อยู่กึ่งกลางระหว่าง ‘เมืองเก่า’ หลวงพระบาง กับพื้นที่ ‘เศรษฐกิจใหม่’ ที่บ้านนาทราย ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานีรถสายเหนือกับตลาดขนาดใหญ่ และเป็นพื้นที่รองรับการเจริญเติบโตในรูปลักษณะของ ‘ความเป็นเมือง’ แบบใหม่ที่ประกอบไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ราชการ สถานศึกษาทุกระดับ รวมทั้งมหาวิทยาลัย สุภาณูวงศ์ คนพันหลวงจึงสามารถข้ามน้ำคานไปยังทำงานใน ‘เมืองเก่า’ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว ที่มีระบบเศรษฐกิจผูกพันกับ ‘อดีต’ ของหลวงพระบาง พร้อมไปกับการเดินทางไปยัง ‘เมืองใหม่’ ที่อยู่อีกฟากกับเมืองเก่าได้อย่างสะดวกง่ายดายทั้งสองทิศทาง

นายบ้านพันหลวง ชี้ให้ผู้วิจัยดูพื้นที่ปลูกสร้างเรือนแบบทันสมัย ซึ่งเรียกว่า ‘เฮือนก่อแบบวิลล่า’ ที่อยู่ถัดจากเรือนของตน พร้อมกับเอ่ยว่า “เมื่อสิบปีปลาย อ้อมฮอบเฮือนฮ้าย มีแต่ทุ่งนา ตอนนี้มีแต่เฮือนก่อวิลล่าเต็มไปหมด” นอกจากนั้น ท่านยังได้นำผู้วิจัยไปรู้จักกับ ครอบครัวที่ย้ายออกมาจากใจกลางเมืองมรดกโลก เป็นสมาชิกใหม่บ้านพันหลวง 2 ครอบครัว คือ ครอบครัวของพ่อสีพัน กับ ครอบครัวแม่จันทิข ซึ่งปลูกเรือนอยู่ด้านหน้ากับด้านหลังเรือนของ นายบ้านนั่นเอง

พ่อสีพัน เป็นคนหลวงพระบางรุ่นเก่า เรือนเดิมอยู่ใกล้วัดเชียงทองด้านทิศตะวันตก ท่านมีลูก 4 คน สองคนแรกทำงานราชการ คนที่สามทำงานที่โรงแรมสันติ อีกคนเปิดร้านอาหารอยู่หน้าวัดแสน ท่านทำสัญญาให้คนต่างประเทศเช่าเรือนเป็นเวลา 10 ปี ผู้เช่าได้จ่ายเงินล่วงหน้าให้มาสร้างเรือนหลังใหม่ จนแล้วเสร็จจึงเข้าไปอยู่เรือนหลังเก่าแทน พ่อสีพันนำเงินส่วนหนึ่งมาสร้างเรือนหลังใหม่ “เป็นเฮือนก่อแบบวิลล่า” ในที่ดิน 2 งาน ท่านให้เหตุผลการขยับถิ่นที่ว่า บริบทท่องเที่ยวได้เปิด ‘โอกาสอันดี’ ให้ท่านได้มีเรือนแบบวิลล่าอยู่อาศัยตั้งวาดฝัน ซึ่งเรือนสมัยใหม่แบบนี้ไม่อาจจะปลูกสร้างในเขตอนุรักษมรดก กอปรกับพื้นที่ดินว่างเปล่าในเขตอนุรักษก็มีจำกัด การออกมาอยู่บ้านพันหลวง จึงมีความหมายถึงการออกมาอยู่นอกอำนาจของมรดกโลกด้วย มันทำให้ท่านได้มีบ้านสองหลังพร้อมกัน คือ เรือนสมัยใหม่ที่บ้านพันหลวงที่ท่านอยู่อาศัย กับเรือนแบบดั้งเดิมในเขตอนุรักษที่คนต่างชาติเช่าทำธุรกิจ ซึ่งเมื่อครบสัญญา 10 ปี พ่อสีพันก็สามารถเข้าไปอยู่อาศัยหรือมีอำนาจเหนือเรือนเก่าของตนที่เขตอนุรักษมรดกได้เช่นเดิม

¹ ไชยะแสน อินทะสี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพันหลวง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2549.

ส่วน แม่จันทิพย์ ก็เป็นคนเขตหัวเมืองเช่นกัน เรือนของท่านอยู่ติดถนนสายกลาง ในเขตวัดหนอง ตรงกันข้ามกับเรือนของตระกูลสาธุใหญ่คำจัน เรือนทั้งสองหลังต่างถูกขึ้นบัญชีมรดกโลก แม่จันทิพย์เล่าว่า ประมาณปี พ.ศ.2536 ก่อนที่หลวงพระบางจะเป็นเมืองมรดกโลก เริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนหลวงพระบางบ้างแล้ว บิดากับมารดาของแม่จันทิพย์ ได้ตัดแปลงเรือนอาศัยทำเป็นเรือนพัก แต่เรือนพักหลังนี้ก็ได้อุบัติขึ้นบัญชีมรดก เมื่อหลวงพระบางถูกสถาปนาเป็นเมืองมรดกโลก ครั้นบุพการีก็ถึงแก่กรรม ‘เรือนพัก’ ที่มีความหมายเป็น ‘เรือนมรดกโลก’ ก็ได้ตกเป็น ‘มรดก’ ของแม่จันทิพย์ แม่เห็นว่าตนเองไม่ถนัดด้านธุรกิจ ทั้งที่การท่องเที่ยวก็ดีกว่าเดิม กอปรกับแม่จันทิพย์เจ็บป่วยออก ๆ แอด ๆ จึงต้องการพักผ่อนในพื้นที่สงบ จึงปล่อยเรือนพักของตนให้

มิสเตอร์ปรีศกาน นักธุรกิจฝรั่งเศสเช่าทำเป็นโรงแรม ‘3 NAKAs’ ตั้งแต่ปีท่องเที่ยวลาวเป็นต้นมา มิสเตอร์ปรีศกานได้เช่าควบรวมกับเรือนมรดกแม่จันทิพย์กับของตระกูลสาธุใหญ่คำจัน โดยทำสัญญาจ่ายเงินให้แม่จันทิพย์เป็นรายเดือน และจ่ายค่าตอบแทนในฐานะหุ้นส่วนทางธุรกิจเป็นรายปี นอกจากนี้ มิสเตอร์ปรีศกาน ยังได้สร้างเรือนหลังใหม่ให้กับแม่จันทิพย์ที่บ้านพันหลวง เป็นเรือนปูนแบบวิลล่าพร้อมกำแพงเหล็กค้ำในพื้นที่ 2 งาน แม่จันทิพย์ให้ทัศนะว่า การย้ายมาอยู่บ้านพันหลวงที่เงียบสงบ ทำให้รู้สึกเหมือนกลับได้อาศัยในเมืองหลวงพระบางในอดีต พร้อมกันนั้นบรรดาลูกหลานซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ก็ได้มีโอกาสอยู่เรือนสไตล์สมัยนิยม อย่งไรก็ตาม แม่จันทิพย์ยังคงถวิลถึงเรือนเก่าหลังเดิมของตน และการตัดขาดที่ตัวเมืองหลวงพระบาง แต่แม่ก็เห็นว่า อย่งไรเสียท่านก็คงไม่สามารถไปใช้ชีวิตที่เงียบสงบอย่างเดิมในเมืองหลวงพระบาง ที่เต็มไปด้วยนักท่องเที่ยวได้อีกแล้ว จึงเลือกใช้ชีวิตที่นั่นปลาย ณ เรือนวิลล่าแบบใหม่ ในพื้นที่ปริมณฑลที่พอจะหาความเงียบสงบอย่างเดิมได้

ดังนั้น ชุมชนบ้านพันหลวงจึงเปลี่ยนแปลงไปสู่ชุมชนแบบใหม่ ซึ่งประกอบไปด้วยคนเดิม ที่มีอาชีพทำนา ทำสวน และมีคนใหม่ที่มาจากใจกลางเขตมรดกโลก ข้าราชการ พนักงานบริการ และประชาชนบรรดาเผ่า ที่ขยับลงมาจกเขตฤดูอย เข้ามาร่วมเป็นคนพันหลวงชุดใหม่ พวกเขาต่างมีอาชีพสัมพันธ์กับการท่องเที่ยว อาทิ ค้าขายที่ตลาด ขับรถสองแถวเล็กบริการนักท่องเที่ยว ขณะที่คนรุ่นเก่าผู้ขยับย้ายถิ่นออกมาอยู่ใหม่ หลายคนยังคงย้อนกลับไปเที่ยวเรือนเก่าของตน เพื่อทำงานในฐานะพนักงานประจำใน ‘ตัวเรือน’ ที่ได้กลายเป็นเฮือนพัก ร้านอาหาร หรือสถานประกอบการอื่นๆ ตามที่มักจะตกลงกันไว้กับผู้เช่าเรือนตั้งแต่เริ่มทำสัญญาว่า ให้ว่าจ้างเจ้าของเรือนหรือลูกหลานเข้ามาทำงานในเรือนเก่า ซึ่งโดยปกติลูกหลานเจ้าของเรือนเก่าเหล่านี้ มักจะทำงานในฐานะพนักงานต้อนรับ พนักงานบัญชี พนักงานประจำเคาเตอร์ปรุงเหล้า ฯลฯ พวกเขาได้กลายเป็นผู้เชื่อมโยงพื้นที่ ‘ภายใน’ และ ‘ภายนอก’ เขตอนุรักษ์เข้าไว้ด้วยกัน ด้วยการเดินทางสลับไปมา เพื่อ ‘ใช้ชีวิต’ ทำมาหากินบนพื้นที่เก่า กับการข้ามสายน้ำคานเข้ามาพักอาศัยที่เรือนหลังใหม่ ณ พื้นที่บ้านพันหลวง

ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของพวกเขาจึงเป็นการเชื่อมต่อพื้นที่อนุรักษ์กับเขตปริมณฑล และอดีตกับปัจจุบันของพวกเขามิให้หลุดขาดไปจากกัน

บ้านเชียงม่วน เป็นชุมชนดั้งเดิม ตั้งอยู่ในเขตกลางเมืองหรือท้องเมืองตามโลกทัศน์เดิม อยู่ระหว่างพระราชวังเก่ากับเขตหัวเมือง จึงเป็นหนึ่งในพื้นที่ใจกลางเมืองหลวงพระบาง ไม่ว่าจะอยู่ในบริบทสมัยราชอาณาจักรหรือมรดกโลก ซึ่งจุดพิเศษของถนนสายกลางเมืองเขตบ้านเชียงม่วน ในอดีต คือการเป็นศูนย์กลางการค้าขายของผู้คนที่ลี้ภัยที่สุดในลาวภาคเหนือ จนถูกเรียกว่า “ตลาดเจ๊ก” และได้ปลาสนาการไปจากเมืองหลวงพระบาง ในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 แต่ในบริบทของการท่องเที่ยวทำให้พื้นที่เดียวกันนี้ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ใจกลางเขตอนุรักษ์มรดก และกลายเป็นศูนย์กลางการต้อนรับนักท่องเที่ยว ภายใต้โครงสร้างของระบบเศรษฐกิจในเขตอนุรักษ์ ที่ถูกกระตุ้นให้ลี้ภัยขึ้นอย่างรวดเร็ว และมันได้กดดันให้พื้นที่อดีตของ ‘ตลาดเจ๊ก’ ที่เงียบเหงามาร่วม 20 ปีเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็น “ตลาดฝรั่ง” ประการสำคัญ บริบทใหม่ได้ส่งผลต่อวิถีการทำมาหากิน ‘แบบเดิม’ ของคนบ้านเชียงม่วนบางส่วน ที่พยายามจะดำรงอาชีพเก่า บนพื้นที่เดิมที่ตนเคยทำกินมาตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

จันสม พิลาวัน วัย 48 ปี (พ.ศ.2549) คนบ้านเชียงม่วน เขาเกิด เติบโต และใช้ชีวิตที่เมืองหลวงพระบางมาโดยตลอด เขาจึงเป็นหนึ่งในจำนวนคนหลวงพระบางรุ่นเก่าเพียงไม่กี่คนที่เป็ลูกบ้านของนายแก้วในปัจจุบัน เรือนของจันสมอยู่ในซอยๆ หนึ่งซึ่งปากทางคือตลาดฝรั่งที่ลี้ภัยด้วยผู้คน และรถรับจ้าง เขามีอาชีพช่างไม้และก่อสร้าง ภรรยาของเขาชื่อนางปองมีอาชีพขายฝื่อ¹ ตั้งโต๊ะเก้าอี้และอุปกรณ์ขายฝื่ออยู่ริมขอบตึกปากซอย กระนั้นนางปองก็มีลูกค้าประจำพอสมควร มีทั้งคนบ้านเชียงม่วน ทั้งคนลาว และชาวต่างประเทศ ร้านฝื่อของเขาจึงเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตคนเชียงม่วน และหลวงพระบางในเขตใกล้เคียงพอสมควร และด้วยรายได้ของจันสมไม่ค่อยแน่นอน ผู้วิจัยจึงมักจะพบเขาเข้ามาช่วยภรรยาขายฝื่อเป็นประจำ

จันสมกับภรรยาเป็นกรณีตัวอย่างของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ที่ยังคงดำรงชีวิตและดำเนินการทำมาหากิน ‘แบบเก่า’ บนพื้นที่เดิมที่ถูกเปลี่ยนความหมาย บริการของพวกเขาจึงมีความสัมพันธ์กับลูกค้านักท่องเที่ยวกลุ่มเดิมและกลุ่มใหม่ รวมทั้งการเผชิญหน้ากับ ‘กฎระเบียบใหม่’ บนพื้นที่เก่า! ช่วงเวลาที่ผู้วิจัยทำงานสนามนั้น จันสมกับภรรยากำลังถูกเจ้าหน้าที่สั่งให้ยกเลิกการตั้งร้านขายฝื่อ ด้วยเหตุผลคือ ร้านขายฝื่อของพวกเขาได้สร้างความ “บงามตา” ให้กับนักท่องเที่ยว และผิด

¹ ฝื่อ คือ กว๊ายเตี้ยที่ได้รับอิทธิพลมาจากเวียดนาม

ระเบียบเกี่ยวกับการใช้พื้นที่ในเขตอนุรักษณ์มรดก จันสมบ่นกับผู้วิจัยเสมอว่า “เฮลละเจ็บหัว! หลายแท้โอะ!” ด้วยเขาไม่ทราบว่าจะทำอย่างไรกับสถานการณ์ที่กำลังเกิดกับครอบครัว เพราะหากนางปองหยุดขายฝื่อตามคำสั่งของทางการ ก็จะส่งผลกระทบต่อชีวิตและครอบครัวของเขาเป็นอย่างมาก เขายังไม่ทราบว่าจะย้ายไปขายฝื่อที่ไหน เพราะพื้นที่แต่ละแห่งของเมืองหลวงพระบางต่างก็มีเจ้าของที่สำคัญคือมีกฎระเบียบกำกับไว้อย่างเคร่งครัดเช่นเดียวกัน

จันสมตั้งคำถามว่า เขากับภรรยาได้ขายฝื่อ ณ พื้นที่แห่งนี้มาตั้งแต่ก่อนที่หลวงพระบางจะเป็นเมืองมรดกโลก เมื่อมรดกโลกและการท่องเที่ยวเข้ามา นักท่องเที่ยวจำนวนมากก็นิยมมารับประทานฝื่อของเขาเช่นกันกับคนหลวงพระบาง ทำไมเจ้าหน้าที่จึงไม่มองว่าร้านฝื่อแห่งนี้ก็เป็น ‘มรดกของหลวงพระบาง’ เช่นกันกับวัดวาอารามหรือพระบิณฑบาต? นายจันสมเคยยกเหตุผลนี้มาอ้างต่อเจ้าหน้าที่หลายครั้ง แต่เจ้าหน้าที่ก็ยังคงยืนยันว่า ร้านขายฝื่อริมขอบตึกเก่า ที่ปัจจุบันเป็นร้านค้าของชาวต่างประเทศใน ‘ตลาดฝรั่ง’ แห่งนี้ สร้างความไม่งามตาให้กับการท่องเที่ยว และผิดกฎระเบียบของเมืองมรดกโลก จึงยืนยันที่จะให้จันสมย้ายร้านฝื่อออกไป

“ตลาดมืด” ความหมายใหม่ของ ‘พื้นที่’ ถนนสีเสี้ยววงหน้าพระราชวังเก่า

คำว่า “ตลาดมืด” หมายถึงตลาดขายสินค้าเฉพาะในเวลากลางคืน ไม่ใช่ตลาดที่ขายของเถื่อนดังความหมายตลาดมืดของไทย ตลาดมืดเกิดจากภาครัฐระดับท้องถิ่นหลวงพระบางได้กำหนดให้ถนนสายกลางเมือง ช่วงระหว่างหัวมุมจุดตัดกับถนนไชยเชษฐาธิราช ไปจนถึงสิ้นสุดเขตพิพิธภัณฑ (พระราชวังเก่า) ในช่วงเวลาระหว่าง 17.00 - 22.00 น. เป็นพื้นที่และเวลาของการขายของที่ระลึกและสินค้าหัตถกรรมให้กับนักท่องเที่ยว แรกทีเดียวแม้ค้าหลักที่นำสินค้ามาจำหน่าย คือชาวลื้อบ้านผานม และลาวลุ่มในเขตตัวเมือง สินค้าหลักของลื้อคือผ้าทอที่สืบทอดจากบรรพชน ประกอบกับในสมัยราชอาณาจักร สตรีชาวลื้อบ้านผานมจำนวนมาก คือช่างทอในราชสำนัก การกำหนดให้มีตลาดจำหน่ายของที่ระลึก จึงทำให้พวกนางมีความพร้อมกว่าทุกกลุ่ม และด้วยระยะทางที่ชุมชนลื้ออยู่ห่างตัวเมืองเพียง 3 กิโลเมตร สามารถเดินทางกลับไปกลับระหว่างตลาดมืดกับหมู่บ้านได้อย่างง่ายดาย สตรีลื้อกลุ่มนี้จึงเข้าครอบครองพื้นที่ตลาดมืดได้ในทันที และดำเนินมาตรา

¹ คำว่า ‘เจ็บหัว’ ในความหมายของคนหลวงพระบางหมายความว่า ‘ปวดศีรษะ’ แต่ในความหมายของนายจันสมคุยกับผู้วิจัย เขาหมายถึงอาการกลุ่มใจ

จนปัจจุบัน ขณะเดียวกันแม่ค้าชาวลาวลุ่มในเขตตัวเมือง ส่วนใหญ่จะจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน และหัตถกรรมอื่นๆ ทั้งที่ผลิตเองและรับซื้อมาจากต่างถิ่นและต่างประเทศ

สินค้าที่ซื้อขายในตลาดมืดเกือบทั้งหมด เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีนัยยะของ ‘ของที่ระลึก’ และของฝาก ที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม จึงเป็นผลิตภัณฑ์สะท้อน ‘อดีต’ และ ‘อัตลักษณ์ชนเผ่า’ สอดคล้องกับ ‘อารมณ’ ของเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม แม้ว่าผลิตภัณฑ์จำนวนมากจะยึดโยงกับวัฒนธรรมเผ่าม้ง ไทดำ ไทแดง ซึ่งมีใช้พื้นฐานทางวัฒนธรรมของหลวงพระบางในอดีตที่ได้ถูกยกระดับเป็นมรดกโลก กระนั้น มันก็เป็นสินค้าที่รองรับบริบทของการท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้ค่อนข้างดี ดังปรากฏความสำเร็จด้านการจำหน่าย ที่นักท่องเที่ยวโดยทั่วไปไม่ได้ใส่ใจว่า ผลิตภัณฑ์ชิ้นใด คือของแท้ดั้งเดิมของหลวงพระบาง ขอเพียงให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่เปลี่ยนอารมณของอดีตและอัตลักษณ์ของท้องถิ่น ดังนั้นผลิตภัณฑ์ที่มาจากอัตลักษณ์ของประชาชนบรรดาเผ่า อาทิม้ง ไทดำ ไทแดง จึงสามารถตอบโจทย์ของ ‘ตลาดมืด’ ได้ไม่แพ้ผลิตภัณฑ์ของลาวลุ่ม และลื้อ ซึ่งเป็นรากฐานวัฒนธรรมหลวงพระบางดั้งเดิม รวมทั้งผลิตภัณฑ์ประเภทของที่ระลึกที่ถูกผลิตขึ้นใหม่ หรือนำเข้าจากเวียงจันทน์และประเทศเพื่อนบ้าน ตลาดมืดจึงกลายเป็นพื้นที่แห่งพลวัตสำคัญของ ‘ทุน’ ซึ่งดึงดูดคนลาวกลุ่มอื่น จากต่างพื้นที่ให้เดินทางเข้าสู่หลวงพระบางเข้ามาค้าขายที่ตลาดมืด ส่งผลต่อการย้ายถิ่นทั้งแบบถาวรและชั่วคราว แม่ค้าบางส่วนดำรงตนอยู่กึ่งกลางระหว่างการผลิตและรับซื้อผลิตภัณฑ์มาจำหน่ายต่อ แม่ค้ากลุ่มนี้ส่วนมากมักจะเป็นคนลาวลุ่มในเขตตัวเมืองหลวงพระบาง ที่มีบ้านเรือนอยู่ในเขตอนุรักษ์ หลายคนเป็นข้าราชการหรือแม่บ้านของข้าราชการที่หารายได้พิเศษตอนกลางคืนจากการค้าขาย

นางกวันดี มิดทียาพอน¹ รองหัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรมแขวงหลวงพระบาง กล่าวถึงวิถีครอบครัว ที่ภรรยาปลูกสาวเป็นแม่ค้าในตลาดมืดว่า เป็นรูปแบบของการสร้างรายได้ของครอบครัว ข้าราชการจำนวนมาก ที่ภรรยาได้ผันตัวเป็นแม่ค้าในตลาดมืด หรือใช้เวลาว่างมาหารายได้ด้วยการเป็นแม่ค้า สินค้าของพวกเขามักจะเป็นของที่ระลึกสารพัดรูปแบบ ประกอบด้วย ผ้าแพร หัตถกรรมเครื่องเงิน หุ่นจำลองเทวดาหลวง และภาพพระบาง กระจาดสา ภาพเขียน ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ พวกนางรับซื้อมาจากทั่วสารทิศ และพวกนางมีส่วนสำคัญต่อการกระจายทักษะการผลิตที่หลากหลายไปยังคนต่างวัฒนธรรม อาทิ การนำเอาผ้าทอในรูปแบบลื้อบ้านผานมไปสั่งผลิตในชุมชนลาวลุ่มในชนบท ที่เขตเชียงแมน เชียงเงิน น้ำอู น้ำเซียง เพื่อผลิตผืนผ้าในความหมายว่าเป็นผ้าทอลื้อบ้านผานม

¹ กวันดี มิดทียาพอน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านนาเวียงคำ เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2549.

นอกจากชาวลื้อบ้านผานม และลาวลุ่มในเขตตัวเมืองหลวงพระบางแล้ว แม่ค้าที่น่าสนใจ และสร้างสีสันให้กับตลาดมืดที่สำคัญ คือ มั่ง และทองคำ ซึ่งนำเอาผลิตภัณฑ์จากอัตลักษณ์ชนเผ่าของตนมาเป็นสินค้าสร้าง ‘รายได้’ และกิจกรรมการค้าขายที่ตลาดมืดได้ยึดโยงให้พวกนาง หรือ กลุ่มชนของนางมีความสัมพันธ์กับเมืองหลวงพระบางและโลกาภิวัตน์อย่างเหนียวแน่น จนกลายเป็นองค์ประกอบใหม่ทางสังคมของเมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน ขณะเดียวกันหลวงพระบางก็ได้กลายเป็นพื้นที่ใหม่ในชีวิตของพวกนางเช่นกัน

ลี ยาง¹ สาวรุ่นชาวมั่งใหม่วัย 15 ปี ผู้ฉลาดเฉลียว เธอเป็นแม่ค้ามั่งที่โดดเด่นในตลาดกลางคืน ลียางสามารถพูดคุยกับนักท่องเที่ยวอย่างคล่องแคล่ว ทั้งภาษาอังกฤษ ญี่ปุ่น ไทย ลาว เธอเล่าว่า ด้วยเป้าหมายใหม่ของครอบครัว คือการ ‘หาเงิน’ จากนักท่องเที่ยวแทนการทำไร่บนภูสูง ทำให้ โส้ง ยาง หัวหน้าครอบครัวนำทุกชีวิต ละทิ้งคอยสูงลงมาอยู่พื้นราบไม่ต่างจากชาวมั่งหลายร้อยครอบครัวในเขตตัวเมืองและปริมณฑล ทุกคนในครอบครัวช่วยกันหารายได้จากการทำงานที่เกี่ยว โส้ง ยาง ขับรถมอเตอร์ไซค์สามล้อบริการ แม่ เธอ และน้องๆ 5 คน มีหน้าที่ “ปักแซ่ว” ผ้ามั่งและตัดเย็บเป็นผลิตภัณฑ์ในช่วงกลางวัน ส่วนกลางคืนเป็นหน้าที่ของเธอนำผลิตภัณฑ์เหล่านี้มาจำหน่ายที่ตลาดมืด

ช่วงเวลาที่ครอบครัว ลี ยาง ลงมาจากคอย ตรงกับปีท่องเที่ยวลาว ซึ่งพลวัตการท่องเที่ยวกำลังคึกคักอย่างเต็มที่ ชาวคราวจากเพื่อนชาวมั่งที่ส่งขึ้นไปถึงคอยสูง คือการ ‘หาเงิน’ ที่ง่ายขายยิ่งนัก เพียงเอาเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์ในชีวิตประจำวัน แม้แต่เครื่องแต่งกายเก่าๆ ของชาวมั่งไปจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวต่างประเทศ เพียงคืนเดียว ก็ ‘ได้เงิน’ มากกว่าการทำไร่เป็นปี!

ลี ยาง จดจำถึงการเป็นแม่ค้าตัวน้อยในระยะแรกของเธอได้ดี ตอนนั้นแม่ค้าในตลาดมืดยังไม่มากเช่นปัจจุบัน กอปรกับบุคลิกของการเป็นเด็กหญิงมั่งตัวเล็กผู้ช่างเจรจา สามารถใช้ภาษาอังกฤษและญี่ปุ่นซึ่งเรียนรู้จากลูกค้าได้เป็นอย่างดี ทำให้ลียางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าแซ่วมั่งได้ถึงคืนละ 1-2 ล้านกีบ หรือประมาณ 10,000 บาท โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวซึ่งเป็น High Season ของการท่องเที่ยว แต่ปัจจุบันนี้มีชาวมั่งอพยพลงมาต่างมีรูปแบบการใช้ชีวิต และค้าขายด้วยผลิตภัณฑ์ชนิดเดียวกัน ลี ยาง จึงถูกแบ่งสัดส่วนการจำหน่าย ทำให้บางคืนลียางแทบไม่ได้ขายผ้าแซ่วแม้แต่คืนเดียว กระนั้น ลียางก็ยังคงปักแซ่ว และนำผลิตภัณฑ์มาวางจำหน่ายที่ตลาดมืดเป็นประจำทุกคืน เช่นกันกับพ่อที่ต้อง

¹ ลี ยาง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านป่องคำ เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2549.

ออกไปขับรถทุกวัน เพราะมันเป็นอาชีพใหม่ที่ต้องทำ เป็นชีวิตที่รอคอยนักท่องเที่ยว แทนการรอคอยเมล็ดฝนจากฟ้าในช่วงเวลาที่พ่อแม่พาเธอทำไร่อยู่บนดอย

ส่วนแม่ค้าไทดำในตลาดมืด เป็นสตรีไทดำมาจากเมืองสิง แขวงหลวงน้ำทา มีจำนวนประมาณ 20-30 คน แล้วแต่ช่วงเวลา แม่ค้าไทดำมีจำนวนเป็นอันดับที่ 4 รองจากแม่ค้าลาวลุ่ม ลื้อ และม้ง แต่รูปแบบเฉพาะตัวของสินค้า การแต่งกาย และวิธีการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ได้สร้างความโดดเด่นให้กับพวกนางได้ไม่น้อยไปกว่าแม่ค้ากลุ่มอื่นที่มีจำนวนมากกว่า

แม่ค้าไทดำเมืองสิงไม่ได้ย้ายถิ่นเข้ามาเป็นคนหลวงพระบางอย่างถาวร พวกนางใช้วิธีเช่าบ้านหรืออาศัยบ้านญาติในเขตตัวเมืองไว้พักสินค้าและพักอาศัย เมื่อสินค้าหมดก็จะเวียนกันกลับไปรับสินค้าซึ่งได้สั่งให้ครอบครัวและญาติพี่น้องผลิตไว้ ณ ชุมชนไทดำครั้งหนึ่ง โดยปกติพวกนางจะกลับไปเยี่ยมบ้านเดือนละครั้ง ยกเว้นฤดูทำนาที่จะกลับไปอยู่บ้านทำนาพร้อมกับเตรียมสินค้ากลับมาจำหน่าย ซึ่งเป็นช่วง Low Season ของการท่องเที่ยวพอดิ แต่ก็มักจะคงเหลือแม่ค้าไทดำไว้เป็นตัวแทนในเมืองหลวงพระบางอย่างน้อย 4-5 คน

นอกจากสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ในชีวิตประจำวันของชนเผ่าไทดำแล้ว แม่ค้าพวกนางยังดำรงอัตลักษณ์การแต่งกายแบบไทดำ ทรงผมที่เกล้าแน่น ต่างหูเงิน เสื้อรัดรูปสีสดกลัดกระดุม อะลูมิเนียมรูปผีเสื้อ และผ้าถุงสีพื้นเข้ม ทำให้ตัวของ ‘แม่ค้า’ ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวไม่ต่างไปจากผลิตภัณฑ์ นอกจากนี้ การแต่งกายที่เคร่งครัดในอัตลักษณ์ชนเผ่า ทำให้พวกนางกลายเป็นเป้าหมายการถ่ายภาพ และมีส่วนเสริมในการเรียกลูกค้าให้มาซื้อผลิตภัณฑ์ อยากรู้ก็ตามแม่ค้าไทดำกลุ่มนี้ยืนยันว่า การแต่งกายชุดไทดำมิได้เป็นไปเพื่อจูงใจลูกค้า แต่มันเป็นวิถีปฏิบัติที่ติดตัวมาจากหมู่บ้านไทดำที่เมืองสิง

นางเพ็ญ¹ วัย 47 ปี แม่ค้าไทดำเมืองสิงคนแรกที่เข้ามาขายผลิตภัณฑ์ไทดำในเมืองหลวงพระบาง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 เล่าว่า เกิดจากการที่นางได้มาเยี่ยมญาติที่เมืองหลวงพระบาง นางได้เห็นคนม้งและลื้อ นำเอาผลิตภัณฑ์ของตนมาขายที่ตลาดมืด และเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยวมาก ขณะที่ตัวของนางซึ่งแต่งกายด้วยชุดไทดำ ก็ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเช่นกัน นักท่องเที่ยวเข้ามาขอถ่ายภาพและขอซื้อผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นเครื่องใช้และเครื่องประดับในตัวนาง อาทิ ย่าม ต่างหู กำไล บางคนยังขอซื้อเสื้อของนาง แม้จะเป็นผืนเก่าที่ผ่านการใช้แล้ว จึงทำให้นางเพ็ญมองเห็นช่องทางการค้าขาย และได้กลับไปนำเอาผลิตภัณฑ์ในชีวิตประจำวันไทดำมาจำหน่ายที่เมืองหลวงพระบาง ซึ่งขายดี

¹ เพ็ญ (ไม่มีนามสกุล) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านทุ่งจะลิน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2549.

ทุกอย่างจึงชักชวนเพื่อนบ้าน ผลิตและนำผลิตภัณฑ์ไทคำในความหมายของสินค้า เข้ามาจำหน่ายที่ตลาดมืดในเมืองหลวงพระบางตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

แม้ว่าวิถีแม่ค้าในตลาดมืดได้ทำให้สตรีไทคำต้องสัมพันธ์กับคนอื่น แต่การดำรงชีวิตในเมืองมรดกโลกก็ไม่ต่างจากชุมชนเดิมที่เมืองสิง พวกนางได้รวมกันเช่าบ้านและทำอาหารไทคำกินกันเอง อิมต่วน¹ แม่เฒ่าไทคำวัย 56 ปี กล่าวกับผู้วิจัยว่า การเปลี่ยนพื้นที่อยู่อาศัยจากเมืองสิงมาอยู่ในเมืองหลวงพระบาง พวกนางแทบจะไม่ได้เปลี่ยนแปลงสิ่งใดเลย นอกจากการปรับ “เสียงปาก” หรือสำเนียง และคำศัพท์บางคำให้สามารถสื่อสารละม้ายภาษาลาวลุ่มซึ่งเป็นภาษากลางได้ อย่างไรก็ตาม นางก็ยอมรับว่า จุดอ่อนของแม่ค้าไทคำก็คือการใช้ภาษาอังกฤษสื่อสารกับนักท่องเที่ยว ซึ่งยังไม่ม่แม่ค้าไทคำคนใดสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ จึงต้องสื่อสารการขายผ่านการเขียนราคาใส่กระดาษหรือชูนิ้วมือแสดงต่อลูกค้า ใช้ภาษามือในการเจรจาต่อรอง รวมทั้งอาศัยแม่ค้ากลุ่มอื่นที่มีความรู้ภาษาอังกฤษเป็นผู้ช่วย โดยเฉพาะเด็กหญิงมั่งที่มักจะมีความสามารถด้านการใช้ภาษาต่างประเทศดีกว่าทุกกลุ่ม พวกนางจึงต้องผูกมิตร และพยายามนั่งใกล้กับแม่ค้าที่ใช้ภาษาอังกฤษได้ดีเหล่านี้

นอกจากตลาดมืด จะเป็นพื้นที่ของการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ที่สัมพันธ์กับอดีตและอัตลักษณ์ชนเผ่าของท้องถิ่นแล้ว ในทางกลับกัน ตลาดมืดกลับเป็นพื้นที่ของการจำหน่ายอาหารที่สัมพันธ์กับวิถีการกินของชาวตะวันตก ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ อาหารดังกล่าวมี อาทิ เค้ก แซนวิช บานีควิสปาเก็ตตี้ แต่ที่โดดเด่นและได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด คือร้าน ‘บุปเฟต์มังสวิรัต’ ของบุนเดคกับภรรยา

บุนเดค กับ สมมะณี สองสามีภรรยาวัยกลางคนชาวบ้านป่าขาม เรือนของเขาอยู่ในซอยหลังวัดใหม่สี่สุวรรณนะพุมาราม ทั้งสองเป็นเจ้าของกิจการ ‘บุปเฟต์มังสวิรัต’ อิมละ 5,000 กีบ หรือประมาณ 20 บาท ไม่รวมน้ำและเครื่องดื่ม บุนเดค ดัดแปลงพื้นที่แคบๆ บริเวณหัวมุมข้างวัดใหม่ในซอยเข้าเรือนเป็นพื้นที่ธุรกิจ ด้วยการตั้งโต๊ะวางถาดมังสวิรัตและเครื่องดื่มไว้ปากซอย ตั้งโต๊ะไม้ยาวหน้าแคบแนบด้านหนึ่งชิดขนานไปกับกำแพงวัดใหม่ และวางม้านั่งตามแนวยาวของโต๊ะ ด้วยการจัดพื้นที่ดังกล่าว ทำให้ลูกค้าของเขาต้องนั่งหันหน้าเข้าหากำแพงวัดขณะรับประทานบุปเฟต์มังสวิรัต

¹ ต่วน (ไม่มีนามสกุล) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านทุ่งจะลิน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2549.

มังสวิรัตของบุนเดคมักมีกว่า 10 ชนิด อาทิ ถั่วต้ม ข้าวโพด แครอท ผักกาด มันเทศ ฟักทอง หอมหัวใหญ่ ผักบุ้ง ผักน้ำ¹ มะเขือเทศ เส้นหมี่ ข้าว ฯลฯ ปปรุงด้วยวิธีการต้ม ทอด หรือผัด ถูกวางใส่ ถาดไว้อย่างสวยงามน่ารับประทาน พร้อมด้วยซอสและน้ำสลัดชนิดต่าง ๆ ให้เลือกเติม มังสวิรัต แต่ละชนิดมีป้ายภาษาอังกฤษติดไว้ที่ขอบถาด มันเป็นสินค้าที่มีลูกค้าต่างประเทศอุดหนุนอย่างคับคั่ง จนแทบจะต้องถือถาดยื่นกินในบางเวลา ซึ่งผู้วิจัยก็เป็นลูกค้าคนหนึ่งของเขา แต่ไม่ค่อยจะบ่อยนัก

บุนเดคกับสมมะนีพอใจกับธุรกิจร้านอาหารมังสวิรัตในตลาดมืดของเขามาก และรู้สึกชอบคุณหนุ่มสาวชาวออสเตรเลียคู่หนึ่งที่แนะนำ ให้เปลี่ยนสินค้าอาหารจากบาบีคิวเป็นบุปเฟต์ มังสวิรัต เพราะบาบีคิวมีคนทำมากแล้ว นักท่องเที่ยวทั้งสองได้แนะนำวิธีทำให้ และกลายเป็นสินค้าอาหารที่สอดคล้องกับความต้องการของชาวต่างประเทศมาก การขายบุปเฟต์มังสวิรัต ทำให้ครอบครัวของบุนเดคมียาขี้ได้จากกำหนายไม่ต่ำกว่า 4 แสนกีบต่อคืน²

ดังนั้น ในบริบทของเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ‘ตลาดมืด’ พื้นที่และเวลาที่ถูกรัฐกำหนดขึ้น จึงเป็นมากกว่า ‘ตลาด’ ซื้อขายผลิตภัณฑ์ หากแต่เป็นพื้นที่แคบๆ ในระยะเวลาประมาณ 5 ชั่วโมงเศษของแต่ละวัน ที่ได้กลายเป็นเวทีของการเสนอสินค้าที่สัมพันธ์กับอดีต ผลิตภัณฑ์ที่มีสไตล์เสมือนอดีต อัตลักษณ์ชนเผ่า และสิ่งที่เสมือนอัตลักษณ์ของประชาชนบรรดาเผ่า ให้ปรากฏตัวในเวทีที่เสมือนจุดรวมแสงที่ถูกบีบให้แคบและเด่นชัด ตลาดมืดจึงกลายเป็นพื้นที่ที่มีพลวัตทั้งใน ส่วนของการแสดงออกทางอัตลักษณ์ การซื้อ-ขายผลิตภัณฑ์ ส่งผลต่อการประดิษฐ์สร้าง และผลิตซ้ำ ผลิตภัณฑ์ที่มีกลิ่นอายของอดีต และอัตลักษณ์ท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ ภายใต้อาณัติของ ‘ของที่ระลึก’ ในเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ประการสำคัญ ด้วยพลวัตทางเศรษฐกิจของตลาดมืดที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชนเผ่า มันจึงมี อิทธิพลต่อการอพยพย้ายถิ่นของคนต่างเผ่าเข้ามาสู่เมืองหลวงพระบาง ทั้งการย้ายถิ่นแบบชั่วคราว และถาวร ตลาดมืดจึงกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลาย เลื่อนไหล และสลับซับซ้อน สะท้อนการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ ระหว่าง ‘คนลาวบรรดาเผ่า’ และระหว่าง ‘ท้องถิ่น’ กับ ‘โลกาภิวัตน์’ อันเสมือนภาพย่อหรือ ‘บทคัดย่อ’ ของเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง ในบริบทของการท่องเที่ยวสากล

¹ เป็นผักท้องถิ่นที่ขึ้นริมฝั่งน้ำคานกับน้ำโขง จึงถูกเรียกว่าผักน้ำ

² บุนเดค เพดสะหว่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านวัดใหม่ เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2549.

กษัตริย์กับการหวนคืนสู่พื้นที่มรดกโลก

1. ราชศิลปะ : การหวนคืนสู่เวทีรัฐชาติสังคมนิยมในบริบทของการท่องเที่ยว

‘ราชศิลปะ’ เป็นศิลปะที่มีความสัมพันธ์กับกษัตริย์หลวงพระบาง เป็นศิลปะที่เป็น ‘ของสูง’ เคียงคู่ราชธานีมาตั้งแต่สมัยรัฐจาริต ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครองราชศิลปะอันมีค่าก็ได้กลายเป็น “ศิลปะศักดิ์นา” ที่น่ารังเกียจ มันได้ถูกกดทับและเบียดขับออกจากเมืองหลวงพระบาง ชะตากรรมของ ‘ราชศิลปะ’ จึงไม่ต่างจากกษัตริย์และราชบัลลังก์ กระทั่งรัฐบาลลาวมีนโยบายประดิษฐ์สร้าง ราชธานีในอดีตแห่งนี้ขึ้นเป็นเมืองมรดกโลกของ UNESCO ที่มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวระดับโลก ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ของเมืองหลวงพระบาง จึงได้ถูกรื้อฟื้นและประดิษฐ์ขึ้นมาประกอบไว้ในเมืองหลวงพระบางในบริบทใหม่อีกครั้ง ดังที่ได้กล่าวถึงข้างแล้วในบทที่ผ่านมา

นายสิงคำ พมมะรัต อดีตหัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรมแขวงหลวงพระบาง ในฐานะแกนนำสำคัญในการรื้อฟื้นประเพณี พิธีกรรมกล่าวว่า “เมื่อหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก ‘มรดกวัฒนธรรมประเพณี’ เกือบทุกอย่างได้ฮับการฟื้นฟู ประกอบด้วย ฮีตคองประเพณีที่เคยถูก ‘เคารพ นับไหว้’ การทำบุญกับพระสงฆ์ และวิถีชีวิตของชาวเมือง อิหยังกะอย่า (อะไรก็ตาม) ที่ฮับใช้มรดกโลก และฮับใช้ ‘การท่องเที่ยว’ กะฮับถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ทั้งหมด”¹

ดังนั้น แนวทางของภาครัฐภายใต้บริบทของมรดกโลกและการท่องเที่ยวข้างต้น จึงกลายเป็นแรงกดดัน ‘ไข’ ประตูลูกให้ศิลปะที่เคยเป็นคู่ตรงกันข้ามกับแนวทางรัฐสังคมนิยม ก็ได้ถูกรื้อฟื้นและหวนกลับคืนสู่อดีตราชธานีแห่งความทรงจำนี้อีกครั้ง ทั้งโดยภาครัฐและเอกชน ภายใต้นิยามใหม่ว่าเป็น “มรดกหลวงพระบาง” ดังนี้

1.1 การแสดงพระลักษณะพระราม และการฟ้อนนางแก้ว : การเรียกกลับอดีตแห่งราชอาณาจักรขึ้นมาวางไว้ในพื้นที่รัฐชาติสังคมนิยมยุคโลกาภิวัตน์

การแสดงพระลักษณะพระรามเป็นราชศิลปะคู่ราชบัลลังก์หลวงพระบาง จัดแสดงปีละครั้ง คือในช่วงบุญปีใหม่ ในคืนวันสงขานขึ้นที่พระราชวังในงานพระราชทานเลี้ยงแก่ราชอาคันตุกะและเจ้านายชั้นสูง ที่มาร่วมพิธีบาศรีเข้ามาหาชีวิต และการแสดงในคืนวันสงขาน้ำพระบาง ที่ลานข้างพระอุโบสถวัดใหม่สี่สุวรรณะพุมาราม เพื่อเปิดให้ประชาชนทั่วไปมีโอกาสได้ชมศิลปะการแสดงแห่งราชสำนัก ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครอง การแสดงดังกล่าวได้ตกอยู่ในเส้นทาง

¹ สิงคำ พมมะรัต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานฝ่ายวัฒนธรรมแขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2549.

ของการถูกเบียดขับ และรื้อฟื้นเช่นกันกับราชประเพณีส่วนอื่น มันได้ถูกเรียกกลับขึ้นมาอีกครั้ง โดยนายสิงคำ พมมะรัต หัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรมแขวงหลวงพระบาง ได้เชิญบรรดา ‘อดีตราชศิลปิน’ แห่งราชสำนัก ให้กลับมารับใช้รัฐชาติ เพื่อ ‘ช่วยกันรื้อฟื้น’ การแสดงละครพระลักษณ์พระราม นายสิงคำได้เสนอให้ เจ้าแขวงแต่งตั้งคณะทำงานรื้อฟื้นราชศิลปะการแสดงอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วย นายสายเพ็ด คำพาสิด เป็นประธานการแสดง นายสิงคำ พมมะรัต เป็นรองประธาน รุลงมะนิวง รุพอัจฉิน¹ และนายเผย อดีตนักแสดงเป็นกรรมการ นายกุน จันทะบุบผา เป็นคนประสานงานทั่วไป พร้อมกันนั้นรัฐบาลลาวได้สนับสนุนงบประมาณเป็นการเบื้องต้น 14 ล้านกีบ เพื่อผลิตหัวลิง หัวยักษ์ หัวนางแก้ว และซอมแซมเครื่องดนตรีที่ชำรุดและสูญหาย ครั้นปี พ.ศ.2542-2543 ได้รับเงินช่วยเหลือจากประเทศจีนจำนวน 3,000 ดอลลาร์

นอกจากอดีตนักแสดงแห่งราชสำนักข้างต้น ภายใต้เงื่อนไขของการรื้อฟื้นยังได้เรียกคืน นักดนตรีแห่งราชสำนักเก่าที่มีชีวิตอยู่ในเมืองหลวงพระบาง มีนายทีโท แห่งบ้านเชียงแมน เป็นหัวหน้า และจัดคนใหม่เข้ามาเพิ่มเติม แต่ในส่วนของนักแสดงชุดใหม่ ได้คัดเลือกตัวละครจากนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 หลายคนเป็นลูกหลานนักแสดงชุดเก่า การแสดงพระลักษณ์ พระราม และนางแก้วยุคใหม่ ได้รับความสนใจทั้งจากคนในและคนนอกเมืองหลวงพระบาง โดยเฉพาะภาครัฐได้ให้ความหมายต่อการแสดงชุดนี้ว่า เป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ เป็น ‘รัฐศิลปะการแสดง’ ที่เป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม รัฐบาลได้กำหนดให้คณะแสดงชุดนี้ เข้ามาเป็นส่วนประกอบใน ‘พื้นที่รัฐ’ ในโอกาสสำคัญต่างๆ โดยเฉพาะการต้อนรับรัฐอาคันตุกะทั้งในเมืองหลวงพระบางและเวียงจันทน์ และการเผยแพร่ ‘มรดกวัฒนธรรมของชาติ’ ณ ต่างประเทศอย่างต่อเนื่อง

ประการสำคัญ ในบริบทของการท่องเที่ยวและเงื่อนไขการดำรงอยู่ของศิลปะการแสดง ได้ผลักดันให้การแสดงอันเป็น ‘มรดกวัฒนธรรมของชาติ’ ขึ้นสู่โรงละครอย่างเป็นทางการ ภาครัฐยกระดับท้องถิ่นได้มอบ ‘หอประชุมภูสี’ ซึ่งอยู่ในเขตวังเก่า เพื่อดัดแปลงเป็น “โรงละครพระลักษณ์” โดยการสนับสนุนงบประมาณจากโรงละครประเทศสิงคโปร์ 17,000 ดอลลาร์ คณะฟื้นฟูการแสดงพระลักษณ์พระราม ได้มีความคาดหวังว่าจะเปิดการแสดงครั้งปฐมฤกษ์ ณ “โรงละครพระลักษณ์” ในวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ.2544 อันเป็นการใช้ ‘มรดกวัฒนธรรม’ ที่ถูก

¹ อดีตเชื้อพระวงศ์กลุ่มวังหลัง และอดีตนักแสดง “ฟ่อนยักษ์” ท่านแสดงเป็นพระยามะริด เป็นน้องทศกรรม

รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่เป็นส่วนประกอบในการเฉลิมฉลอง ‘วันชาติ’ แต่การเตรียมการด้านสถานที่ไม่ทัน จึงเลื่อนไปเปิดการแสดงครั้งปฐมฤกษ์ ในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2545¹

การแสดงครั้งดังกล่าว เก็บค่าเข้าชม 5 เหรียญ ถือเป็นการเพิ่มความหมาย การแสดงจากรัฐศิลปะสู่การเป็นศิลปะการแสดงเพื่อการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน การแสดงดังกล่าว มีคนลาวและนักท่องเที่ยวเข้าชมอย่างน่าพอใจ คณะกรรมการรื้อฟื้นจึงได้เปิดการแสดงอย่างต่อเนื่อง จนถึงปัจจุบัน และได้มีการปรับค่าเข้าชมเป็นระยะๆ ครั้งหลังสุด (พ.ศ. 2549) ได้ปรับราคา 3 แถวหน้า ที่นั่งละ 15 เหรียญ ถัดจากนั้นเป็นต้นไปที่นั่งละ 8 เหรียญ รับทั้งเงินดอลลาร์ เงินกีบ และเงินบาท เปิดการแสดง 3 วันต่อสัปดาห์ แต่ละวันจัดการแสดงแตกต่างกัน คือ วันจันทร์แสดงตอนเสาสะเม่น วันพุธตอน พระรามตามกวาง และวันเสาร์ตอนสีดาลุยไฟ สายเพ็ด คำพาสิด² ให้เหตุผลถึงการเลือก เรื่องทั้งสามมาแสดงในโรงละครว่า เป็นเรื่องหลักที่เคยแสดงมาตั้งแต่ ‘สมัยเจ้ามหาชีวิต’ ดังนั้น การแสดงชุดใหม่ที่ถูกรื้อฟื้นจึงพยายามรักษา ‘ความเป็นมรดก’ ดังกล่าวไว้อย่างเต็มที่ ต่างเพียงว่า เวทีการแสดง คนชม และนักแสดงแตกต่างจากสมัยราชอาณาจักร นอกจากนี้ การแสดงในโรงละคร ยังได้คงลำดับไว้เช่นเดียวกับการแสดงต่อหน้าพระพักตร์ในอดีต คือ รำอวยพร ฟ้อนยักษ์ ฟ้อนลิง แสดงเรื่อง (เปลี่ยนไปตามวัน) การแสดงใช้เวลาทั้งหมด 1 ชั่วโมงครึ่งต่อรอบ เมื่อจบเรื่องจะมีการ ฟ้อนนางแก้วปิดฉากเป็นรอบสุดท้าย แล้วนักแสดงทั้งหมดออกมาทำความเคารพผู้ชม แต่ที่เพิ่มเติม จากอดีตสมัยคือการเปิดให้ผู้เข้าชมได้ถ่ายภาพร่วมกับตัวละครหลังปิดการแสดง

นอกจากการแสดงในโรงละคร และตามวาระต่างๆ ที่ภาครัฐกำหนดแล้ว นักแสดงกลุ่มนี้ยังรับจ้างแสดงประจำ ที่โรงแรมสันติกับโรงแรมพู่ขาว ซึ่งเป็นสองโรงแรมระดับห้าดาวของเมืองหลวงพระบาง เพื่อเสริมบรรยากาศของเมืองมรดกโลกให้กับโรงแรมทั้งสอง พร้อมกันนั้น โรงแรมดังกล่าว ยังได้ใช้การแสดงพระลักษณะพระราม เป็นหนึ่งในจุดขายดึงดูดนักท่องเที่ยวระดับวีไอพี และยกระดับโรงแรมตนเอง ออกมาจากโรงแรมระดับสามัญที่คายนี้อยู่ทั่วเมืองหลวงพระบาง กระนั้น โรงแรมและร้านอาหารระดับรองลงมา ก็พยายามที่จะนำเอาการแสดงพระลักษณะพระรามและฟ้อนนางแก้ว เข้าไปแสดงในโรงแรมของตน จึงเกิดการส่งเสริมให้หนุ่มสาวชาวหลวงพระบางที่ด้อย การหารายได้พิเศษ เรียนรู้และฝึกซ้อมการแสดงพระลักษณะ

¹ ทองจัน สุกสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพันหลวง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2549.

² สายเพ็ด คำพาสิด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านขามของเมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2549.

พระราม และพื่อนนางแก้ว เพื่อมาแสดงในโรงแรม ซึ่งได้กลายเป็นบริบทใหม่ของการรื้อฟื้น ศิลปะการแสดงแห่งราชสำนักของประชาชน เพื่อช่วงชิงรายได้จากการท่องเที่ยว ส่งผลต่อการก่อเกิด คณะการแสดงภาคประชาชนที่หลากหลาย ทั้งนี้ หลายคณะก็ได้ใช้ ‘นักแสดง’ ที่ผ่านการฟื้นฟูจาก โครงการของรัฐเป็นครูฝึก และร่วมแสดงในฐานะหัวหน้านักแสดง¹

ปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การเรียกกลับอดีตแห่งราชอาณาจักร ขึ้นมาวางไว้ในพื้นที่รัฐชาติสังคมนิยมยุคโลกาภิวัตน์กรณีศิลปะการแสดง มีตัวละครเข้ามาเกี่ยวข้อง ที่หลากหลาย คือ ภาครัฐในฐานะผู้เปิดทางให้อดีตที่เคยต้องห้ามย้อนกลับคืนมาอีกครั้ง ทั้งที่ในช่วง การเปลี่ยนผ่านการปกครองระยะแรก ภาครัฐชุดเดียวกันนี้ เป็นผู้กดทับและเบียดขับ ‘ราชอดีต’ ชุดนี้ ประการสำคัญการรื้อฟื้นดังกล่าวยังมีนัยยะต่อการ ‘สร้างชาติ’ ในบริบทโลกาภิวัตน์ ดังปรากฏว่า คณะกรรมการรื้อฟื้นการแสดง ต้องการเปิดโรงละครพระลัทธิพระราม ให้ตรงกับกรมศิลปากร วันชาติ และด้วย ‘อดีตศิลปะการแสดงแห่งราชสำนัก’ มีความหมายต่อรัฐชาติสมัยใหม่ การรื้อฟื้น จึงมีการยื่นมือให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนงบประมาณจากต่างประเทศ ซึ่งต่างได้ใช้ ‘อดีตราชศิลปะ’ เป็น ‘สะพาน’ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ขณะเดียวกัน ชีวิตความเป็นอยู่ ของนักแสดงเหล่านี้ ก็เป็นผู้ได้รับเกียรติจากรัฐ และได้ถูกอุ้มชูเป็นอย่างดีจากธุรกิจโรงแรมแทน ราชบัลลังก์ นักแสดงชุดใหม่จึงรับใช้ชาติและรับใช้การท่องเที่ยวไปพร้อมกัน

1.2 “เพียดัน” กับ “ช่างลู” กรณีการหวนกลับและสืบทอดของศิลปะ และศิลปินแห่ง ราชสำนัก ในบริบทการท่องเที่ยวปัจจุบัน

หลวงพระบางขึ้นชื่อว่าเป็น “ราชธานีแห่งสรรพช่าง” ในแต่ละยุคสมัยจะมีช่างฝีมือดี แต่ละด้าน สร้างสรรค์ผลงานประดับพื้นที่หลวงพระบาง ช่างชั้นเยี่ยมจะถูกเรียกไปถวายงานรับใช้ ราชบัลลังก์ ภายใต้การอุปถัมภ์ของกษัตริย์ ช่างเหล่านี้จึงเป็นศิลปินแห่งราชสำนัก พวกเขาจะได้รับ พระราชทานนามยศจากกษัตริย์ในชั้น ‘หมื่น’ ‘แสน’ ‘เพียด’ สำหรับช่างศิลปะที่สำคัญในสมัย ราชอาณาจักรช่วงสุดท้ายคาบเกี่ยวกับสมัยสังคมนิยม ที่ได้สร้างผลงานและสร้างลูกศิษย์ไว้จำนวนมาก ที่สุด คือ ‘เพียดัน’ ในสมัยราชอาณาจักรท่านได้รับการยกย่องให้เป็น “อาจารย์ชั้นบัณฑิต ทางด้านศิลปะลายลาวในสกุลศิลปะพื้นเมืองหลวงพระบาง” ผลงานของท่านทุกชิ้นต่างล้วนเป็น ‘High Light’ ของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมในปัจจุบัน เพียดันเสียชีวิตในวันที่ 14 กุมภาพันธ์

¹ สิงคำ พมมะรัต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงาน ฝ่ายวัฒนธรรมแขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2549.

พ.ศ.2543 ด้วยโรคชราขณะที่มีอายุ 91 ปี ท่านจึงได้มีโอกาสสัมผัส ‘การเชิดชู’ ผลงานของตนในฐานะ ‘มรดกของโลก’ เป็นเวลา 15 ปีก่อนชีวิตจะหาไม่

ถึงแม้ว่า ชีวิตของเพี้ยตันจะปลาสนาการจากพื้นที่กายภาพไปแล้ว แต่ในบริบทของ ‘มรดกโลก’ และ ‘เมืองท่องเที่ยวระดับโลก’ ‘ชีวิต’ ในความทรงจำในฐานะนายช่างใหญ่แห่งหลวงพระบาง รวมทั้งผลงานของท่าน กลับถูก ‘ดึง’ และ ‘ตรึง’ ไว้ไม่ให้ตายจากหลวงพระบาง ในขณะที่ผลงานของท่านได้ถูกนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อการสถาปนาอดีตราชธานีสู่สถานภาพเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม บริบทของการท่องเที่ยว ‘ทางวัฒนธรรม’ ก็ได้ผลักดันให้ ‘ช่างรุ่นหลัง’ โดยเฉพาะกลุ่มของช่างเงิน ผู้ต้องการบริโภคอดีตและความเป็นของแท้แห่งหลวงพระบาง ต่างพยายามยึดโยงชีวิตและผลงานของเพี้ยตัน ไว้กับผลงานและชีวิตความเป็นช่างของตนในมิติต่างๆ อาทิ การเป็นลูกศิษย์สายตรง การเป็นศิษย์ของศิษย์ แม้แต่การเคยช่วยงานเพี้ยตันในฐานะลูกมือ ทั้งนี้ เพื่ออธิบายการเป็น ‘ช่างหลวงพระบาง’ ขนานแท้ให้กับตนเอง ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ของการหวนกลับและสืบทอดราชศิลปะอีกรูปแบบหนึ่ง ดังนั้น การทำความเข้าใจประเด็นดังกล่าว ผ่านชีวิต ผลงาน และศิษย์ของท่าน จึงเป็นการทำความเข้าใจการเกิดขึ้นของช่าง และราชศิลปะที่ยึดโยงกับศิลปะและช่างรุ่นใหม่ในบริบทของการท่องเที่ยวได้อีกโศดหนึ่ง ดังนี้

เพี้ยตัน เกิดเมื่อ ปี พ.ศ.2462 ที่ชุมชนบ้านเชียงม่วน ‘กำแพงนครหลวงพระบาง’¹ ในตระกูลของสามัญชน เมื่ออายุได้ 9 ปี ได้เข้ามาเป็นสังกะลี² ที่วัดภูคอกไม้ ปีต่อมาได้บรรพชาเป็นสามเณร เรียนพระธรรมวินัยทางพุทธศาสนา และได้ใช้เวลาในช่วงชีวิตสามเณรเรียนศิลปะที่โรงเรียนช่างแต้มบ้านป่าขามกับครูช่างพื้นถิ่น อาทิ ครูดีเสน บ้านปากคาน ครูหล้า บ้านอาไพ และแสวงหาการเล่าเรียนด้านช่างสลัก และช่างปูน โบราณ จากช่างอื่นๆ จนอายุได้ 20 ปี จึงได้อุปสมบทที่วัดเชียงม่วน ขณะถือเพศสมณะพระภิกษุดันก็ได้แสดงความเป็นช่างฝีมือเยี่ยม จนถึงปี พ.ศ.2474 จึงได้ลาสิกขาออกมาดำเนินอาชีพช่างโดยตรง ด้วยความสามารถสูง จึงถูกสำนักพระราชวังเรียกตัวเข้าไปทำงานรับใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2483 จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง³

ช่วงเวลาของการเป็นช่างหลวง เพี้ยตันยังคงทำงานรับใช้ทั้งพระราชวังและบริการชุมชนอย่างต่อเนื่อง ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นสำคัญที่เป็นมรดกของหลวงพระบาง และเป็น

¹ นามราชธานีหลวงพระบางอย่างเป็นทางการในขณะนั้น

² หมายถึงคนที่อยู่อาศัยประจำวัด

³ ไชยชนะ วิพามาตี กับ ทอง รัตนากอน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ชะบुकย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านวัดธาตุ เมืองหลวงพระบาง. เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2549.

‘วัตถุเพื่อการท่องเที่ยว’ ในปัจจุบัน อาทิ ภาพปูนปั้นนาค 15 ตระกูลปกปักช้างสามเศียร สัญลักษณ์สถาบันกษัตริย์และราชอาณาจักร ที่หน้าบันหอคำพระราชวัง ภาพประดับกระจกสีที่ผนังห้องพระโรงพระราชวัง และผนังด้านนอกอุโบสถวัดเชียงทอง โกลุและราชรถที่ใช้ในพระราชพิธีพระศพเจ้ามหาชีวิตศรีสว้างวงศ์ ด้านหน้าและประตูหอเก็บราชรถ งานสลักบานประตูหอพระบาง การนมรมิตบันไดนาค 7 เศียรอันวิจิตรที่วัดหอเสี่ยง และวัดธาตุน้อย ฯลฯ จากคุณงามความดีทำให้ท่านได้รับพระราชทานนามยศเป็น “หมื่น” “แสน” และ “เพี้ย” ตามลำดับ และทำให้นายช่างใหญ่คนนี้ถูกเรียกด้วยความเคารพและชื่นชมจากคนหลวงพระบางว่า “เพี้ยตัน” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครอง นามยศ ‘เพี้ยตัน’ ได้ถูกถอดทิ้ง เหลือเพียงตำแหน่งทางการบวช คือ “ทิดตัน” กระนั้น ‘ทิดตัน’ ก็ยังคงถูกภาครัฐบาลใหม่มอบหมายให้ทำงานรับใช้รัฐชาติ ในฐานะช่างชั้นครูเช่นเดิม ‘ทิดตัน’ ได้รับมอบหมายให้เป็นช่างใหญ่ดูแลการปฏิสังขรณ์พระราชวังเก่าที่ถูกเปลี่ยนความหมายเป็น ‘หอพิพิธภัณฑฯ’ และมอบหมายให้ทำหน้าที่อาจารย์สอนศิลปะที่โรงเรียนวิจิตรศิลป์ ในนครเวียงจันทน์ จนถึงปี พ.ศ.2524 ทิดตันจึงได้หวนกลับคืนสู่หลวงพระบาง ทำงานช่างทุกอย่าง พร้อมไปกับถ่ายทอดความรู้ความเชี่ยวชาญให้กับบรรดาศูและช่างศิลปะที่มาฝากตัวเป็นศิษย์เป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่องจนวาระสุดท้ายของชีวิต

หนึ่งในสานุศิษย์คนสำคัญที่ยังมีชีวิตอยู่ของ ‘ทิดตัน’ คือ ‘ทิดทอง รัตนากอน’ ปัจจุบัน เปิดร้านผลิตและจำหน่ายเครื่องเงินที่เรือนของตน ซึ่งดัดแปลงเรือนอาศัยเป็น ‘ร้านเครื่องเงิน’ ไปพร้อมกัน อีกทั้งยังกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองหลวงพระบางด้วย

ทิดทองได้นำเสนอตนเอง ว่าเติบโตมาจากการ ‘เป็นช่างแห่งราชสำนัก’ จนถึงขั้นได้รับพระราชทานนามยศเป็น ‘เพี้ยทอง’ ประการสำคัญ คือ เพี้ยทองเป็นสานุศิษย์คนสำคัญของ ‘เพี้ยตัน’ ผลงานชิ้นสำคัญของท่านเมื่อครั้งดำรงนามยศเป็นเพี้ยทองแห่งสำนักพระราชวัง คือ การผลิตเครื่องราชกกุธภัณฑ์ทองคำ เพื่อเตรียมประกอบพิธีราชาภิเษกเจ้ามหาชีวิตศรีสว้างวัฒนา แต่ยังไม่ได้ถูกใช้ประกอบราชพิธี ก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบใหม่ ผลงานของเพี้ยทองได้ ‘ถูกยึด’ เป็นของรัฐชาติสังคมนิยม พร้อมกับถูกเปลี่ยนความหมายเป็นมรดกเชิงวัตถุที่ถูกนำมาจัดวางแสดงใน ‘พระราชวัง’ ซึ่งได้ ‘ถูกเปลี่ยนความหมาย’ เป็น ‘หอพิพิธภัณฑฯหลวงพระบาง’ ขณะที่ ‘เพี้ยทอง’ ก็ได้ถูกสลายนามยศออกจากหน้านามเหลือเพียง ‘ทิดทอง’ ไม่ต่างจากผู้มีนามยศนำหน้าทุกคนในหลวงพระบาง และใน สปป.ลาว

กระนั้น เครื่องราชกกุธภัณฑ์และเรื่องราวข้างต้นทั้งหมด ก็ยังคง ‘ถูกนำเสนอ’ เพื่อสร้างมูลค่าและความน่าสนใจให้กับร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องเงินของ ‘ทิดทอง’ และมันได้กลายเป็น “Brand” ทางการค้าในธุรกิจที่ไฉนนำเอาศิลปะเชิงช่างของหลวงพระบางมาต่อรองกับโลกาภิวัตน์ เช่นเดียวกันกับ ‘ช่างลู’ ช่างเงินผู้เป็น ‘ลูกศิษย์’ และ ‘ลูกเขย’ ของทิดทอง

ช่างลู เป็นกรณีตัวอย่างอดีตช่างเงินในสมัยราชอาณาจักรที่จบชีวิตความเป็นช่างเงินเมื่อคราวเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ชีวิตช่างเงินของเขาก็ได้ถูกชุบขึ้นมาใหม่ด้วยบริบทของการท่องเที่ยวที่ถวิลหาอดีต เขาได้สร้าง Brand Name ของตน โดยไม่ลืมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างเขากับ ‘เพี้ยทอง’ และ ‘เพี้ยตัน’ ซึ่งหมายถึงการเชื่อมโยงกาลมิตระหว่าง ‘หลวงพระบาง ปัจจุบัน’ ไปสู่ ‘ราชธานีหลวงพระบาง’ ในอดีต เพื่อสร้างความเป็น ‘ของแท้’ ให้กับตนเองและผลงาน

ช่างลู หรือนายไชชนะ วิษะมาลี วัย 48 ปี (พ.ศ.2549) เปิดร้านตีเงินอยู่ด้านหน้าเขียงวัดธาตุน้อย ตรงกันข้ามกับบริเวณน้ำพุ หัวถนนโพธิสาราช ร้านของเขาเป็นสถานที่วางจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องเงินแบบหลวงพระบาง และเป็นสถานที่ผลิตสินค้าไปพร้อมกัน ช่างลูตกแต่งผนังร้านด้วยภาพวาดผลงานของเพี้ยตัน และเพี้ยทอง นอกจากนี้ เขายังเก็บรวบรวมภาพสเกตช์ ศิลปะลายลาวของเพี้ยตันกับเพี้ยทองไว้เป็นเล่มๆ ช่างลูใช้ภาพสเกตช์และลวดลายเหล่านี้ เป็น ‘แบบ’ ในการดูลายเครื่องเงินของเขา และใช้ ‘แสดง’ ต่อนักท่องเที่ยวให้เห็นว่า แม้ผลงานจะเป็นฝีมือของช่างลู แต่ลวดลายที่ปรากฏก็มีที่มาจากช่างใหญ่แห่งหลวงพระบาง พร้อมกันนั้น ช่างลูมักจะอธิบายตนเองด้วยการเรียกอดีตขึ้นมารองรับความเป็น ‘ของแท้’ ที่สัมพันธ์กับเผ่าพันธุ์ และประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านธาตุน้อยว่าเป็นชุมชนชาวไทยวน ราชศิลปินที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าโพธิสาราชบรรพบุรุษมาจากเชียงใหม่ อพยพติดตามราชศิกษัตริย์ล้านนามาเป็นมเหสีของพระเจ้าโพธิสาราช และได้ทำหน้าที่ราชศิลปินแห่งราชสำนักตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ดังนั้น ช่างเงินแห่งบ้านธาตุน้อย จึงเป็นกลุ่มช่างที่ได้สร้างสรรค์เครื่องเงินและเครื่องทองอันวิจิตร รองรับวิถีวัฒนธรรมของผู้คนใน ‘ราชธานี’ ทั้งในส่วนของเจ้ามหาชีวิตและสามัญชน โดยเฉพาะขันเงินและภาชนะมีค่า และด้วยการเป็นศิลปะแห่ง ‘ราชธานี’ ลวดลายของผลงานส่วนใหญ่จึงสะท้อนสัญลักษณ์ของราชอาณาจักร กษัตริย์ ศาสนา และอัตลักษณ์ของพื้นที่ อาทิ รูปช้างสามเศียร เสวตฉัตร นาค 15 ตระกูล รูปวัง วัด ฯลฯ ซึ่งผลงานของพวกเขาได้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่ตอบสนองวิถีสังคมวัฒนธรรมของคนหลวงพระบาง และคนลาวโดยภาพรวม ดังนั้น ‘ช่างเงิน’ จึงเป็นอาชีพเก่าแก่ที่มั่นคงที่สุด ซึ่งดำรงอยู่เคียงคู่ชุมชนและราชธานีแห่งนี้มาตั้งแต่บรรพกาล

พลันที่รัฐชาติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ช่างเงินในเขตบ้านธาตุน้อยได้ยุติการสร้างงานในทันที ด้วยผลงานของพวกเขาถูกให้ความหมายว่าเป็น ‘ศิลปะศักดิ์นา’ เป็นสิ่งฟุ่มเฟือยของพวกทุนนิยม และด้วยความหวาดกลัว ช่างหลายคนได้หลอมเครื่องเงินของตน ที่มีลวดลายเชื่อมโยงกับเจ้ามหาชีวิตและราชอาณาจักรเก็บซ่อนไว้ในรูปก้อนเงิน ด้วยเกรงจะถูกจับกุมและผลงานจะถูกยึด บริบทของการปกครองระบอบสังคมนิยมที่เข้มงวดกวัดจั้นระยะแรก นอกจากจะส่งผลต่อการ ‘สลาย’ ผลิตภัณฑ์อันมีค่าของตนเองในหมู่ช่างแล้ว ยังได้ส่งผลต่อการสลายตัวของ

อาชีพช่างเงิน ทั้งด้วยความหวาดเกรงทางการเมือง และภาวะทางเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องเงินเครื่องทอง บรรดาช่างทั้งหลายจึงได้เก็บเครื่องมือเข้าคลังไม้ แล้วหันไปประกอบอาชีพอื่น ขณะที่บางคนชอบเครื่องมือช่างย้ายพื้นที่ไปทำมาหากินที่เวียงจันทน์ ผลิตเครื่องเงินส่งไปขายในประเทศไทย สินค้าหลักคือดาบเงินส่งไปขายให้กับพ่อค้าที่จังหวัดหนองคาย ซึ่งช่างลู่ก็อยู่ในช่างกลุ่มนี้ด้วย แต่การทำเครื่องเงินในบริบทนี้ ก็ไม่ใช่อาชีพที่มีรายได้เพียงพอกับความเป็นอยู่ของครอบครัว เขาจึงเก็บเครื่องมือตีเงินเปลี่ยนอาชีพเป็นช่างซ่อมตู้เย็น และคิดว่าคงจะไม่มีโอกาสได้เปิดหีบเครื่องมือตีเงิน และได้หวนกลับไปใช้ชีวิตเป็นช่างเงินที่เมืองหลวงพระบางอีกแล้ว¹

ครั้นหลวงพระบางได้รับการสถาปนาให้เป็นเมืองมรดกโลก และกลายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว อุตสาหกรรมด้านต่างๆ ของ ‘อดีตราชธานี’ ได้ถูกกระตุ้นและกระตุ้นให้ พื้นตัวกลับขึ้นมาอีกครั้งอย่างจริงจัง ทั้งโดยภาครัฐ สำนักงานมรดกหลวงพระบาง และที่สำคัญก็คือจากเงื่อนไขและความต้องการของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ในบริบทของเมืองมรดกโลก ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้อุตสาหกรรมศิลปกรรม สามารถสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างเสรี รวมทั้งการใช้รูปลักษณ์และลวดลายจากสัญลักษณ์ของราชอาณาจักรและราชวงศ์ ซึ่งถือเป็นการทำให้ ‘กลิ่นอาย’ และ ‘สุนทรีย์’ ของมรดกทางวัฒนธรรมแห่ง ‘ราชธานีหลวงพระบาง’ ปรากฏขึ้นอีกครั้ง

บริบทดังกล่าวได้เรียกเร้าให้ช่างลู่ และอดีตช่างเงินช่างทองรายอื่นๆ ย้อนกลับมาสู่หลวงพระบาง เปิดกรูเครื่องมือ รื้อฟื้นการสร้างสรรค์ครั้งใหม่ แ่่งเงินที่ถูกหลอมรวมจากผลิตภัณฑ์ซึ่งมีรูปลักษณ์และลวดลายสะท้อนสัญลักษณ์แห่งราชอาณาจักร ถูกนำออกมาหลอมตีเป็นรูปทรงดั้งเดิมอีกครั้ง นอกจากการเปิดกรูเครื่องมือแล้ว บรรดาช่างต่าง ๆ ยังเปิดกรู ‘เรื่องราว’ ที่สัมพันธ์กับราชบัลลังก์ รวมทั้งการเป็นช่างแห่งราชสำนัก เพื่อสร้างความเป็น ‘ของแท้’ ให้กับตนเองให้มากที่สุด ซึ่งมีความหมายต่อการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องเงินในบริบทการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ไม่ต่างไปจากฝีมือเชิงช่างที่ปรากฏอยู่ในผลิตภัณฑ์เลยทีเดียว

ช่างลู่กล่าวว่า การหวนกลับสู่หลวงพระบางครั้งใหม่ เหมือนหนึ่งการได้หวนกลับไปสู่มิติ ‘อดีต’ แห่งราชธานี เพราะเขามีอิสรภาพในการสร้างสรรค์ผลงานที่สะท้อนความเป็น ‘ราชธานี หลวงพระบาง’ ได้อย่างเต็มที่ เขาประจักษ์ว่า ยังสามารถสะท้อน ‘อดีตแห่งราชธานี’ ไว้ในผลงานมากเพียงไร ยิ่งประสบความสำเร็จในการขายมากเท่านั้น ดังนั้น นอกจากฝีมือที่วิจิตรของเขา

¹ ไชยชนะ วิพามาลี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านวัดธาตุ เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2549.

ที่ถูกเรียกกลับและฝากไว้ในผลงานแล้ว เขาจึงต้องพยายามเชื่อมโยง ‘ที่มา’ ของตัวเองมาไว้ในร้าน และผลงานด้วย เพียดันและเพียทองสองข้างใหญ่แห่ง ‘ราชธานี’ หลวงพระบาง จึงต้องถูกช่างคูนำเข้ามาสถาปนาอดีตและความเป็นของแท้ ให้กับตนเองและผลิตภัณฑ์ชุดใหม่ของเขา เพื่อตอบ โจทย์การจำหน่ายให้กับลูกค้าเป้าหมายที่เป็นนักท่องเที่ยว ซึ่งเดินทางมาจากทั่วโลกเพื่อบริโภค ‘มรดกวัฒนธรรม’ ที่สืบทอดมาจากอดีตกาลของ ‘ราชธานีในความทรงจำ’ แห่งนี้

2. โรงแรมสันติ : ความหมายใหม่แห่งตำแหน่งเก่าขององค์มกุฎราชกุมารในบริบทของการท่องเที่ยว

2.1 เชื้อพระวงศ์รุ่นสุดท้ายของราชธานีหลวงพระบาง

หลังจากการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้าศรีสว่างวงศ์ในปี พ.ศ.2502 โอรสองค์โต คือ เจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนาเป็นผู้สืบทอดราชบัลลังก์ แต่ในสมัยของพระองค์ประเทศเกิดวิกฤติความขัดแย้ง จึงทรงชะลอพิธีราชาภิเษก แต่พระองค์ก็ยังดำรงฐานะเจ้าชีวิตของ ‘ราชอาณาจักรลาว’ จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง สถานภาพ ‘เจ้าชีวิต’ ของพระองค์จึงจบสิ้นลง พร้อมกับการถูกรัฐบาลใหม่ นำตัวไปเข้าค่าย ‘สัมมนา’ ที่จำหนือและพระองค์ได้สิ้นพระชนม์ที่นั่น

เจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนามีโอรสธิดาหลายพระองค์ พระโอรสองค์โต คือ เจ้าฟ้าชายวงศ์สว่าง ในขณะที่พระราชบิดาทรงเป็นเจ้าชีวิต ‘เจ้าวงศ์สว่าง’ ได้รับการแต่งตั้งเป็นองค์มกุฎราชกุมาร คนหลวงพระบางเรียกท่านสั้นๆ ว่า “องค์มกุฎ” ปัจจุบันพระองค์ได้สิ้นพระชนม์แล้ว องค์มกุฎวงศ์สว่างอภิเษกกับ ‘ธูเจ้ามะณีไล’ ปัจจุบันยังมีชีวิตอยู่ คนหลวงพระบางรุ่นเก่าเรียกเจ้าหญิงมะณีไลอย่างคุ้นเคยว่า “ธูแม่มะณีไล” แต่สำหรับภาครัฐการปัจจุบันเรียกท่านว่า “นางมะณีไล” ตั้งสามัญชนธรรมดา องค์มกุฎวงศ์สว่างกับธูแม่มะณีไล มีโอรสธิดาหลายคน คือ ธูเจ้าวงศ์สว่าง (โอรสองค์โต) ธูเจ้ามะณีสว่าง (ธิดาองค์โต ฟานักที่ออสเตรเลียตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง) ธูเจ้าฉวีวาริ อินทวง (ธิดาองค์รอง คนหลวงพระบางเรียกว่า “ธูเจ้าตั้ง” แต่งงานกับนักธุรกิจโรงแรมชาวเวียงจันทน์ ชื่อ นายสันติ อินทวง) ธูไชสว่าง (โอรสองค์เล็ก) และ ธูมะณีลา (ธิดาองค์เล็ก)

ก่อนที่จะอภิเษก ‘ธูมะณีไล’ มีศักดิ์เป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงเช่นกันกับองค์มกุฎวงศ์สว่าง ‘โสง’ หรือตำแหน่งของครอบครัวธูมะณีไลอยู่ติดถนนสักกะริน¹ ครั้นอภิเษกกับองค์มกุฎทั้งสองได้สร้างโสงเป็นเรือนหออยู่ในซอยวัดหนอง เยื้องด้านทิศใต้โสงของครอบครัวธูมะณีไล โสงทั้งสองหลังเป็นสถาปัตยกรรมแบบอาณานิคมสไตล์หลวงพระบาง ต่อมาโสงของครอบครัวธูแม่มะณีไลได้ตกเป็นมรดกของธูแม่ ท่านจึงมีโสงสองหลัง คือ โสงจากมรดกของครอบครัว กับโสงที่เป็น

¹ “สักกะริน” เป็นนามของพระบิดาของพระเจ้าศรีสว่างวงศ์

เรือนหอ ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครองโศกทั้งสองหลังได้ตกเป็นสมบัติของรัฐ กระทั่ง สมัยนโยบายจินตนาการใหม่ ภาครัฐได้เปิดโอกาสให้ผู้ที่หลบหนีไปอยู่ต่างประเทศ ได้ย้อนกลับมาแสดงสิทธิรับอสังหาริมทรัพย์ของตนกลับคืน ชูแม่มะณีโลจึงได้ขอคืนโศกเก่าของตนทั้งสองหลัง และได้มอบให้ธิดาชื่อ “ฉวีวาริ” คัดแปลงทำเป็นโรงแรม

ปฐมบทของอดีตโศกขององค์มกุฎราชกุมารและชายา นอกจากการเปลี่ยนผ่านหน้าที่จากอดีตตำหนักเจ้าชายและเจ้าหญิง สู่วัฒนการของเมืองท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมแล้ว อดีตเชื้อพระวงศ์กลุ่มนี้ยังได้นำเอาความทรงจำในสถาปัตยกรรมแห่งนี้มาเป็นจุดขายด้วย จึงตั้งชื่อว่า “Royal Princess Hotel” มีความหมายว่า “โรงแรมเจ้าหญิง” ซึ่งหมายถึงองค์หญิง ‘ฉวีวาริ’ ธิดาคนรองขององค์มกุฎกับชูแม่มะณีโล และใช้ภาพลายเส้นของอาคารอดีตพระราชตำหนักเป็นตราสัญลักษณ์ แต่ภาครัฐการได้ขอให้ยกเลิกการใช้นามโรงแรมข้างต้น เพราะมีความหมายถึงราชวงศ์ซึ่งขัดแย้งกับแนวทางของรัฐ เจ้าของโรงแรมจึงเปลี่ยนมาใช้นามของสามี คือ “โรงแรมวิลล่าสันติ” หรือ “Villa Santi Hotel” และได้ใช้มาจนปัจจุบัน

2.2 ราชอดีตลักษณ์กับการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในบริบทการท่องเที่ยว

แม้ว่าจะถูกห้ามการตั้งชื่อโรงแรมที่บ่งชี้ถึงราชวงศ์ จนต้องเปลี่ยนนามโรงแรมรอยัลพรีนเซส เป็นโรงแรมวิลล่าสันติ กระนั้น อดีตเชื้อพระวงศ์เจ้าของธุรกิจดังกล่าวก็ได้ต่อรองอัตลักษณ์ของตน ด้วยการแฝงความหมายของราชวงศ์ไว้ใน Villa Santi Hotel โดยเชื่อมโยงพื้นที่ภายในของโรงแรมกับความทรงจำแห่งกษัตริย์ ด้วยการตั้งชื่อห้องสูท (Suite Rooms) 2 ห้อง ซึ่งเป็นห้องที่มีราคาแพงที่สุดของโรงแรม คือวันละ 250 ดอลลาร์ นามว่าห้อง “King Sisavangvong” กับ “King Sakkarine” ซึ่งภาครัฐได้อนุญาตให้ใช้ชื่อห้องพิเศษของโรงแรมได้ ทั้งนี้ แกนนานาภาครัฐท่านหนึ่งของเมืองหลวงพระบางอธิบายว่า การตั้งชื่อห้องด้วยนามข้างต้น เป็นการจัดการในโรงแรมและเป็นนามของ “ปู่” และ “ทวด” ของ “นายวงศ์สว่าง” และลูกหลานของเขา จึงเป็นเรื่องภายในครอบครัวของเขารัฐไม่ห้าม

นอกจากนี้ ‘วิลล่าสันติ’ ยังพยายามผนึกนัยยะของความเป็นราชวงศ์ไว้กับความหมายของมรดกหลวงพระบาง อันมีนัยยะของการเป็นมรดกโลกตามไปด้วย ซึ่งนอกจากจะทำให้ราชินิกุลกลุ่มนี้สามารถรักษาความทรงจำและเรียกกลับ ‘อดีตลักษณ์’ ของกษัตริย์ย้อนกลับมาวางไว้ในราชธานีแห่งความทรงจำ และใช้เป็นยุทธวิธีในการชิงความได้เปรียบทางธุรกิจการโรงแรม ที่มีการแข่งขันค่อนข้างสูง หลักในการชิงความได้เปรียบของเจ้าของธุรกิจแห่งนี้ คือ “ขายความทรงจำเกี่ยวกับความเป็น ‘เจ้า’ แห่งราชธานีหลวงพระบาง” โดยเชื่อมโยงคนในราชตระกูล ตำหนักเก่า อาหาร คนตรี ภาพถ่าย และเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้ามหาชีวิตที่สัมพันธ์กับครอบครัว และพื้นที่หลวงพระบาง อาทิ ภาพถ่ายการส่งตัวเจ้าสาว “ชูเจ้าฉวีวรรณ” พระพี่นางองค์มกุฎวงศ์สว่าง

ฉลองพระองค์ด้วยชุดชาระบบ ผ้าชิ้นปักแล้วใหม่ค่า ตกแต่งจอมเกล้าผมด้วยขวานหม้อแห่ง
ราชตระกูล คล้องสังวาล ต่างหู กำไล ด้วยทองคำจากทรายแม่น้ำโขง ในภาพฐเจ้าวิวรรณหกำลังถูก
แห่แหนไปยัง “โสมคอกม้า”¹ บริเวณสี่แยกคอกวัว

พิธีแต่งงานของเจ้าวิวรรณหจัดเป็นงานแต่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดงานหนึ่ง ของเมือง
หลวงพระบางในสมัยราชอาณาจักรตอนปลาย ซึ่งอยู่ในความทรงจำของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า
และภาพถ่ายของท่านก็ถูกนำมาติดตั้งไว้ที่โรงแรมวิลล่าสันติ รวมทั้งภาพถ่ายขาวดำของฐแม่มะณีไล
ในชุดชาระบบปักแล้วคิ่นค่า ที่ถูกนำมาเป็นภาพประกอบในโบชัวร์ของโรงแรมวิลล่าสันติ ที่จัดวาง
ภาพอยู่ได้ข้อฟ้าหลังคาโบสถ์วัดเชียงทอง รูปเสวตฉัตร 7 ยอดเหนือหลังคา สัญลักษณ์แห่งวัดหลวง
ที่ครอบคลุมภาพพระราชพิธีอัญเชิญพระบางลงตรงที่วัดใหม่ ถัดมาจึงเป็นภาพของฐแม่มะณีไลในชุด
ชาระบบ คลุมด้วยสไบ ผืนผ้าปักคิ่นทองรูปตัวมอม ซึ่งเป็นผ้าทรงได้เฉพาะราชตระกูล ด้านล่างคือ
ฝูงช้างยืนแถวหน้ากระดาน เพื่อประกอบราชพิธีในสมัยอาณาจักร ในหน้าเดียวกันนี้ได้พิมพ์ข้อความ
ว่า

“Luang Prabang considered by many to be the jewel in the crown of South East Asia
is situated on the confluence of two rivers, the Mekong and the Nam Khane in Northern
Laos. This historic treasure with ancient palaces, temples, and charming French colonial
style architecture, provides the backdrop to the timeless atmosphere of this former seat of
Kings announced by UNESCO as a World Heritage Site in 1995.”²

2.3 โรงแรมของสามือดีตเจ้าหญิง : เทคนิคการเชื่อมโยงตนเองกับราชอดีต

โรงแรมวิลล่าสันติ ได้อธิบายความเป็นมาของตนเอง ทั้งในเอกสารโบชัวร์ และ
ในเว็บไซต์ ด้วยการเชื่อมโยงราชตระกูล ตำแหน่งที่ตั้ง และมรดกโดยรอบ เพื่อให้ ‘นักท่องเที่ยว’
ได้ตระหนักว่า การพักที่โรงแรมวิลล่าสันติ เป็นการนำตนเองมาอยู่ท่ามกลางมรดกทางประวัติศาสตร์

¹ ปัจจุบันอาคารของตำหนักคอกม้าใช้เป็นสำนักงานฝ่ายท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของแขวง
หลวงพระบาง

² โรงแรมวิลล่าสันติ. Villa Santi Santi Resort & Spa. ม.ป.ป.

และวัฒนธรรมโดยแท้ ทั้งในส่วนของพื้นที่กายภาพ และพื้นที่ในความทรงจำทางสังคม ณ โสงเก่า อดีตมกุฎราชกุมาร ซึ่งขณะที่ตัวของเชื้อพระวงศ์กลุ่มนี้ และสถาปัตยกรรมของพวกเขาก็เป็นประวัติศาสตร์อยู่แล้ว เขาจึงเลือกที่จะนำเสนอตนเองว่า โรงแรมวิลล่าสันติก่อตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ.2535 โดยนักธุรกิจ ชื่อ สันติ อินทวง ซึ่งแต่งงานกับ ‘อดีตเจ้าหญิง’ (A Former Royal Princess) โรงแรมหลังนี้ได้มีการดัดแปลงจากตำหนักเก่า โดยทำเป็น Family Hotel มีขนาด 25 ห้อง ตั้งอยู่ในใจกลางเขตอนุรักษ์มรดกโลกหลวงพระบาง อยู่กึ่งกลางระหว่างแม่น้ำโขง กับสายน้ำคาน ดังนั้น ณ โสงหลังนี้ จะสามารถมองเห็นได้ทั้งวัดที่เก่าแก่ น้ำคาน น้ำโขง ภูสี และพระราชวังเก่า โรงแรมวิลล่าสันติ จึงเป็นสถานที่ที่มีมนต์ขลังต่อการเข้ามาเยือนเมืองหลวงพระบาง โดยปรากฏเป็นภาษาอังกฤษว่า

“The Villa Santi Hotel was established since 1992 by a Lao businessman Mr. Santi Inthavong who married a former royal princess, the hotel was renovated from the former royal mansion and had been operated as a family hotel with 25 rooms, it is situated in the heart of Luang Prabang's World Heritage Site, only a block away from the Nam Khan River and the Mekong, and only a few doorsteps to many sight seeing places such as ancient temples, the former Royal Palace and the Mont Phousy. The boutique hotel is commonly known as the one of the most charming place to visit when coming to Luang Prabang.”¹

2.4 กิจกรรมของโรงแรม : การจำลองอดีตแห่งพระราชตำหนักเดิม

นายสันติ อินทวง² เจ้าของโรงแรมวิลล่าสันติ กล่าวถึง ‘จุดยืน’ ของโรงแรมว่า ต้องการสร้างพื้นที่ของโรงแรมให้สะท้อนบรรยากาศเสมือนครั้งที่โสงเก่าแห่งนี้ทำหน้าที่เป็น ตำหนักแห่งมกุฎราชกุมารกับชายามากที่สุด ดังนั้น เพื่อให้เกิดบรรยากาศถึงการบริโภคดีดีแห่งกษัตริย์ นายสันติ กับ ‘นางฉวีนาрі’ สองสามีภรรยา ก็ได้ว่าจ้างนักแสดงฟ้อนนางแก้ว และอดีตนักดนตรีแห่งราชสำนักมา “เสพ” (บรรเลง) ให้กับนักท่องเที่ยวชม นักแสดงเหล่านี้ส่วนใหญ่ คือ นักแสดง

¹ โรงแรมวิลล่าสันติ. <www.villasantihotel.com> 2006.

² สันติ อินทวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงแรมวิลล่าสันติ เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2549.

ในโครงการฟื้นฟูการแสดงพระลักษณะพระรามของฝ่ายวัฒนธรรม แต่ก็มีคนใหม่เข้ามาแทรกบ้าง อย่างไรก็ตาม โรงแรมวิลล่าสันติได้กำหนดให้นักแสดงและนักดนตรีที่เข้ามาเล่นในโรงแรม รักษาสภาพเดิมให้เสมือนครั้งที่เคยแสดงในพระราชวังเก่าเท่าที่จะทำได้ พอทีโตะหัวหน้านักแสดงแห่งราชสำนักเดิม กล่าวกับผู้วิจัย เมื่อถูกถามถึงชุดราชปะแตนสีขาวขุ่นที่สวมใส่ขณะบรรเลงดนตรีว่าเป็นนโยบายของเจ้าของธุรกิจ ที่ต้องการให้ทุกอย่างในโรงแรมแห่งนี้เลียนแบบ ‘อดีต’ ให้มากที่สุด จึงขอให้พวกตนค้นหาเสื้อขาวราชปะแตนสีเก่าที่มีอายุกว่า 2 ทศวรรษมาสวมใส่ แม้ว่ามันจะเป็นสีเสื้อขาวที่เปลี่ยนเป็นสีขาวขุ่นก็ตาม นอกจากนี้ นักดนตรีรายใหม่ที่เพิ่งเข้ามาสู่วงดนตรีดั้งเดิม ก็ต้องพยายาม ‘แปลงร่าง’ เข้าไปหาอดีต ด้วยการสวมใส่ชุดราชปะแตนเช่นกันกับนักดนตรีรุ่นเก๋าราวกับว่าพวกเขากำลังแสดงต่อหน้าพระพักตร์ ไม่ต่างจากนักแสดงรุ่นเก๋า

2.5 “Royal Lao Set Menu” กับ ชูแม่มะณีไล

ภายใต้แนวคิดการนำเอาความเป็นเจ้าเข้ามาผนวกไว้ในโรงแรม ‘ชูแม่มะณีไล’ ชายาแห่งมกุฎราชกุมาร ก็ได้แสดงบทบาทของคนที่ครั้ง โดยลงมาช่วยเหลือธุรกิจของชิดากับบุตรเขยด้วยตนเอง ด้วยการออกมาปรากฏตัวในฐานะเจ้าของค้ำรับอาหาร เพื่อที่จะบอกว่า อาหารทั้งหมดของโรงแรมวิลล่าสันติ คือ อาหารหลวงพระบางสูตรชาววัง ที่มีชูแม่เป็นเจ้าของสูตร และผู้เป็นกำกับการทำอาหารทั้งหมด ซึ่งแท้จริงแล้วอาหารหลักของโรงแรมสันติ ก็คือ อาหารหลักของคนหลวงพระบาง ที่ได้ถูกยกระดับขึ้นมาเป็นอาหารในโรงแรมและร้านอาหารทั่วไป รวมทั้งจำหน่ายเป็นของฝาก อาหารเหล่านี้ ได้ถูกแนะนำให้ ‘คนอื่น’ รู้จักอย่างกว้างขวาง ทั้งโดยบทเพลง มัคคุเทศก์เจ้าของโรงแรม ร้านอาหาร โดยเฉพาะเอะหลาม ไค้แผ่น² และ แจ่วบอง¹

¹ ทีโตะ (ไม่มีนามสกุล) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงแรมวิลล่าสันติ เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2549.

² เอะหลามกับไค้แผ่นเป็นอาหารที่ใช้วัตถุดิบหาได้เฉพาะในเขตพื้นที่หลวงพระบาง โดยเฉพาะไค้แผ่นที่ทำจากสาหร่ายน้ำจืด พบในหลวงพระบางทั้งในน้ำโขงและน้ำคาน จึงถูกสร้างเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของเมืองหลวงพระบาง และสร้างเป็นวาทกรรมแห่งการท่องเที่ยวว่า หากใครมาหลวงพระบางแล้วยังไม่ได้รับประทานอาหารสำหรับนี้ นับว่าท่านยังไม่ถึงเมืองหลวงพระบางอย่างแท้จริง เอะหลามกับไค้แผ่น เป็นสำหรับอาหารที่แตกต่างกันอย่างมากแต่มื่อนำมารับประทานคู่กันแล้วจะได้รสชาติกลมกล่อมลงตัว

นอกจากอาหารข้างต้นแล้ว เมนูอาหารสำคัญของคนหลวงพระบาง ที่ถูกนำมาบริการนักท่องเที่ยวคือ “ข้าวจี” ในที่นี้คือขนมปังจากวัฒนธรรมการกินของฝรั่งเศสที่สืบทอดมาตั้งแต่เมื่อครั้งสมัยอาณานิคม ชาวลาวเรียกว่า “ข้าวจี” หรือบางทีก็เรียกทับศัพท์ภาษาฝรั่งเศสว่า “ปาดู” มันได้ถูกนำเสนอให้เป็นอาหารหลักของหลวงพระบางที่สัมพันธ์กับอาณานิคม ข้าวจีจะถูกนำไปประยุกต์เป็นอาหารได้หลายอย่าง ทั้งการกินเป็นอาหารเช้าจิ้มนมข้นคู่กับกาแฟลาวรสเข้ม หรือจะรับประทานแบบผ่ากลางบรรจุอาหารใส่ต่าง ๆ ไว้ข้างในคล้ายแซนด์วิชก็ได้

อาหารท้องถิ่นหลวงพระบางข้างต้น ได้ปรากฏในร้านอาหารของโรงแรมวิลล่าสันติ เช่นกันกับโรงแรม และร้านอาหารอื่นๆ ในเมืองหลวงพระบาง แต่มันได้ถูกคิดป้ายกำกับไว้ว่า “Royal Lao Set Menu” มีกัปตันและผู้ดูแลห้องอาหารโรงแรม คอยอธิบายส่วนผสมอาหารต่อนักท่องเที่ยวที่มักจะใคร่รู้ใน “Royal Lao Set Menu” ก่อนจะตกไปรับประทาน และมันจะถูกอธิบายพร้อมกับ การเอ่ยอ้างถึงความแตกต่างว่าเป็นอาหารหลวงพระบางขนานแท้ ที่เป็นสูตรวังหลวง ซึ่งซูแม่มะนิไล เคยปรุงถวายเจ้ามหาชีวิต และองค์มกุฎราชกุมาร นอกจากนี้ ความเป็นอาหารชาววัง ยังได้ถูกนำเสนอที่โต๊ะอาหาร โบชัวร์ และเว็บไซต์ในส่วนของอาหารความว่า

“Royal Lao Set Menu : Royal Lao cuisine cooked by a former Royal Cook is featured at The Princess Restaurant, Villa Santi Hotel. The restaurant is open from 06:00 until 22:00. Traditional Lao musical performance is featured every day during dinner time.”²

ดังนั้น ในบริบทของการท่องเที่ยวมรดกประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่นำผู้คนไปสู่พื้นที่อดีตของหลวงพระบาง ‘อดีต’ ทั้งในส่วนของพื้นที่กายภาพ สังคม และประวัติศาสตร์ของหลวงพระบาง กลายเป็นสิ่งที่ขายได้ในบริบทของการท่องเที่ยว ดังนั้น นอกจากการย้อนกลับไปสู่อดีตทั้งในรูปลักษณะของการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างอดีตที่ถูก Set Tone ลงไปห่มคลุมในธุรกิจทั่วหลวงพระบางแล้ว การสร้างจุดเด่นที่แตกต่างให้กับธุรกิจจึงเป็นสิ่งที่

¹ แจ่วบองเป็นอาหารพื้นถิ่นหลวงพระบางที่ถูกยกระดับให้เป็นอาหารเชิดหน้าชูตาของหลวงพระบาง ส่วนผสมของแจ่วบองประกอบด้วยหนังแห้งต้มเปื่อย เครื่องเทศ กระเทียมและข่าพริกแห้งทอด น้ำตาล น้ำปลา รสชาติที่ได้จะเป็นแจ่วที่ค่อนข้างหวานและมีรสเผ็ดและเค็มเล็กน้อย

² โรงแรมวิลล่าสันติ. <www.villasantihotel.com> 2006.

นักธุรกิจพยายามแสวงหา ‘โรงแรมวิลล่าสันติ’ จึงเข้ามาปรากฏตัวอยู่ในเงื่อนไชดังกล่าว ด้วยอาศัย ‘ความเป็นของแท้’ ในใจกลางพื้นที่ทางประวัติศาสตร์และสังคมในฐานะอดีตราชินิกุลชั้นสูง มันได้ถูกเรียกกลับและนำไปผนึกไว้ใน ‘โสมเก่า’ ที่ถูกทำให้เป็นพื้นที่อดีต การเข้าสู่โรงแรมวิลล่าสันติ จึงกลายเป็นการเดินทางเข้าสู่พื้นที่อดีตแห่งราชธานีที่เป็นของแท้ ที่ราชินิกุลชั้นสูงกลุ่มนี้ได้เรียกกลับ และประดิษฐ์สร้างเอาไว้ให้ ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างพื้นที่อดีตแห่งราชธานีให้กับนักท่องเที่ยว ได้บริโภคแล้ว ยังเป็นการสร้างพื้นที่ ‘กษัตริย์’ ให้กับตนเองในรัฐชาติสังคมนิยม โดยอาศัยบริบท การท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ที่มาพร้อมกับการเป็นเมืองมรดกโลกเป็นฉากรองรับ

วัด พระ เณร : พื้นที่ทางสังคมของคนหลวงพระบางหรือพื้นที่ของใคร?

ในบริบทการท่องเที่ยว วัดในเมืองหลวงพระบางซึ่งเป็นส่วนประกอบหลักในพื้นที่กายภาพ และพื้นที่ทางสังคมของหลวงพระบาง ถูกทำให้ ‘ชัด’ ขึ้นมาหลังจากถูกกดให้อยู่กรอบของแนวทาง สังคมนิยมไม่ต่างจากพื้นที่ทางสังคมส่วนอื่น อาทิ การกำหนดให้ยุติพิธีแห้วปีใหม่ การลดขนาดของ การจัดงานศาสนพิธีกรรมที่ฟุ่มเฟือยซึ่งอาจเข้าข่ายทุนนิยม แต่ในเงื่อนไชของการสร้างหลวงพระบาง สู่มืองมรดกโลก ผสานกับการเป็นเมืองท่องเที่ยวมรดกประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม วัดกลับได้ถูก ทำให้มีความเด่นชัดขึ้นมาใหม่ ทั้งจากสำนักงานมรดกหลวงพระบาง ที่จัดพื้นที่วัดเป็นเขตอนุรักษ์ พิเศษ ทำให้วัดและ ‘ตำแหน่งของวัด’ ถูกนำเข้ามาปกป้องรักษาและทำให้มีคุณค่า แม้ว่าจะอยู่นอกเขต อนุรักษ์วัฒนธรรมในตัวเมือง วัดถูกขยายให้เป็นองค์ประกอบ และถูกทำให้ปรากฏในแผนที่ท่องเที่ยว ของเมืองหลวงพระบาง พร้อมกับถูกปฏิบัติการให้เกิดการท่องเที่ยว การเก็บค่าเข้าชม วัดจึงกลายเป็น พื้นที่ที่รองรับทั้งมิติศาสนวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น และพื้นที่ท่องเที่ยวของธุรกิจท่องเที่ยวที่สัมพันธ์ กับตัวละคร ซึ่งมีทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน แม้แต่พระภิกษุสงฆ์ภายในวัดก็ถูกโยงเข้ามา เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น ในบริบทของการท่องเที่ยว ‘วัด’ ซึ่งในอดีตคือศูนย์กลางของชุมชน จึงมี ความหมายถึงการเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวด้วย ดังนี้

1. วัด : การประดิษฐ์สร้างพื้นที่ท่องเที่ยวของเมืองมรดกโลก

‘วัด’ ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เสียบสงบมาตั้งแต่เปลี่ยนผ่านการปกครอง ได้ถูก ‘จับจ้อง’ จากคณะทำงานศึกษาค้นคว้าจากกรมพิพิธภัณฑสถานและวัดอุโบสถ เพื่อนำเสนอหลวงพระบาง สู่การเป็นเมืองมรดกโลก ด้วยการเชื่อมโยงกับอดีตในเงื่อนไชของ ‘มรดกวัฒนธรรม’ ข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าดังกล่าว ได้ถูกผลิตซ้ำและนำมาใช้อธิบายวัดในบริบทเมืองมรดกโลก โดยอธิบายพื้นที่ วัดสองส่วน คือ พื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคม

ในเชิงกายภาพ ศาสนาคารที่ปรากฏในเขตวัดต่างๆ ถูกจำแนกเป็น 2 หมวด คือ ส่วนแรกเป็นอาคารที่ใช้ในพิธีกรรมและการเคารพกราบไหว้ ประกอบด้วย วิหาร หอไหว้ หอไตร ธาตุ และ เสมมา ส่วนที่สอง เป็นอาคารที่ตอบสนองการใช้สอยของพระสงฆ์ และกลุ่มคนทั้งที่อยู่ในวัด และเข้ามาปฏิบัติศาสนกิจ มีกุฏิสงฆ์ และธรรมศาลา สำหรับการอธิบายในมิติพื้นที่ทางสังคม ‘วัด’ ได้ถูกอธิบายเชื่อมโยงกับคนหลวงพระบางว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในความหมายของการเป็นโรงเรียน เป็นพื้นที่สาธารณะเหมือนสวนสาธารณะ เป็นที่ประกอบพิธีกรรม รวมทั้งเป็นโรงมหรสพ วัดจึงมีความหมายต่อชุมชนมากกว่าการเป็นอาคารสถานที่ ที่มีเพียงพระ เณร อยู่อาศัย¹

นอกจากนี้ เรื่องราวของวัดในอดีตยังถูกนำมาบรรจุไว้เป็นเนื้อหาหลักในหนังสือ “มรดกอันล้ำค่าของเมืองหลวงพระบาง” ของคณะกรรมการแห่งชาติ หนังสือเล่มนี้เน้นการนำเสนอภาพเก่า ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัด อันได้มาจากภาพถ่ายของนักสำรวจที่เข้ามาเยือนหลวงพระบางตั้งแต่สมัยรัฐจาริต ส่วนใหญ่เป็นภาพถ่ายก่อนยุคปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระเจ้าศรีสว่างวงศ์ โดยเฉพาะภาพถ่ายในสมัยอาณานิคม รวมทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับวัดที่ค่อนข้างสมบูรณ์ และการยกเอาข้อความของผู้บันทึกภาพในอดีต จากสายตาของ ‘คนอื่น’ ที่ได้เข้ามาสัมผัสเมืองหลวงพระบางในสมัยรัฐจาริต และอาณานิคม ที่พรรณนาความประทับใจชุมชนขนาดเล็กที่โรแมนติค เต็มไปด้วยวัดความงามอันงามสง่า ยอดช่อฟ้า (ส่วนที่อยู่บนสันหลังคา) ไบระกา ตัวโง (คือช่อฟ้าในความหมายของไทย) แทรกแซมไปกับแนวต้นมะพร้าวและต้นไม้เขียวสดใส ภาพและข้อความใน ‘อดีต’ เหล่านี้ ได้ถูกผนวกรวมกับความมหัศจรรย์ในพื้นที่ราบแคบๆ ของเมืองหลวงพระบาง ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งมีจำนวนวัดอยู่ถึง 65 วัด²

ประการสำคัญ ชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดเหล่านี้ มิได้ถูกใช้เพียงเพื่องานด้านมรดก แต่ยังสามารถใช้เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว ‘วัด’ จะเป็น ‘จุดท่องเที่ยวสำคัญ’ ที่ปรากฏในแผนที่ท่องเที่ยวเสมอ ไม่ว่าจะเป็นแผนที่ท่องเที่ยวที่พิมพ์โดยภาครัฐ หรือเอกชน นอกจากนี้ ความเป็น ‘พื้นที่สาธารณะ’ ของวัดที่เป็น ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ หลายวัดก็ได้ปลานาการไปเมื่อภาครัฐท้องถิ่นได้เสนอแนะวัดที่มีชื่อเสียงเป็นที่สนใจเข้าชมของนักท่องเที่ยว ได้เก็บค่าเข้าชม และมีการจัดสรรรายได้ระหว่างภาครัฐ วัด และชุมชน

¹ ใจแก้ว คำมะณี. “อนุรักษ์กับการพัฒนา,” หลวงพระบางเมืองมรดกโลก. 4 : 2, 2002.

² คณะกรรมการแห่งชาติลาว. มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง. ม.ป.ป. หน้า 29-31.

พระภิกษุผู้ใหญ่ในวัดสำคัญท่านหนึ่ง อธิบายว่า การจัดสรรผลประโยชน์จากการเข้าชมนัด มักจะนำมาซึ่งความแตกแยกระหว่างเมืองกับวัด ระหว่างวัดกับชุมชน และแม้แต่ระหว่างพระในวัดด้วยกัน หรือคนในชุมชนด้วยกัน กล่าวคือ วัดที่มีการเก็บค่าเข้าชมมักจะมีเหตุให้ชุมชนกับวัดเคลือบแคลง และขัดแย้งในส่วนแบ่งรายได้ระหว่างกันอยู่เสมอ เจ้าอาวาสบางวัดจึงต้องส่งพระเถรมานั่งกำกับควบคุมการจำหน่ายตั๋วร่วมกับชาวบ้าน ซึ่ง “เบ็งบ่งาม” ประการสำคัญ ในทัศนะของพระสงฆ์กลุ่มที่ไม่เห็นด้วยยังให้เหตุผลว่า การเก็บเงินเป็นค่าเข้าชมวัดเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เพราะวัดไม่ใช่โรงละคร พระและเถรก็ไม่ใช่นักแสดง แต่วัดและพระเถรเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาเมือง และชุมชน ดังนั้น ใครก็สามารถเข้าวัดได้ ไม่ว่าจะเป็นคนในหรือนอกศาสนา

สาธุใหญ่คำจัน พระเถระผู้ใหญ่สูงสุดผู้ประกาศตนว่า ไม่เห็นด้วยกับกรณีการเก็บค่าเข้าชมวัด ท่านจึงไม่ยอมเก็บค่าเข้าชมวัดแสนสุขารามที่ดงาม และมีนักท่องเที่ยวเข้าชมในแต่ละวันเป็นจำนวนมาก ท่านให้เหตุผลที่คนหลวงพระบางทั่วไปได้ยินจากปากท่านอยู่เสมอ จนจดจำได้เป็นที่ขึ้นใจว่า “วัดเป็นของทุกคน พ่อแม่สร้างวัดให้ลูกหลานได้ใช้ปฏิบัติศาสนา บ่แม่สร้างวัดไว้ให้ลูกหลานเก็บเงินเข้าเบ็ง ... ฮีตคองพ่อแม่บ่เคยพาขายวัดกิน”¹

ดังนั้น วัดที่เก็บเงินจากนักท่องเที่ยวในสายตาของพระกลุ่มนี้ จึงเป็นภาพของวัดที่ ‘ไม่งาม’ ทำให้นักท่องเที่ยวไม่เกรงใจ เพราะพวกเขาอาจจะสรุปว่า เมื่อได้จ่ายเงินค่าเข้าชมวัดแล้วก็สามารถเดินเข้าไปดูที่ไหน อย่างไร แม้แต่ล้าเข้าไปใน ‘พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์’ อันเป็นสถานที่เคารพสักการะของพระสงฆ์ หรือแม้แต่ในขณะพระเถรประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่หากไม่เก็บค่าเข้าชมวัด ทางวัดก็มีข้อต่อรองในข้อห้ามการบุกรุกพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ได้ กลุ่มพระเจ้าอาวาสที่มีแนวคิดตรงข้ามกับภาครัฐท้องถิ่น จึงไม่ยอมเก็บค่าเข้าชมวัด และไม่ปรารถนาที่จะให้วัดของตนปรากฏอยู่ในแผนที่ การท่องเที่ยว หรือถูกยกย่องว่าเป็นวัดโดดเด่นและมีชื่อเสียง เพราะมักจะนำมาซึ่งการเข้ามารบกวนความสงบจากบรรดานักท่องเที่ยว รวมทั้งนำมาซึ่งความขัดแย้ง บาดหมางกันระหว่างวัดกับชุมชนหรือพระในวัดด้วยกันดังกล่าวข้างต้น

2. วัด พระ เถร : ทรัพยากรการท่องเที่ยวของเมืองมรดกโลก

พระเถรในเมืองหลวงพระบางทำหน้าที่ต่างจากพระเถรที่อื่น เพราะนอกจากทำหน้าที่เพื่อศาสนา ในชุมชนแล้ว พระเถรเหล่านี้ยังมีความหมายต่อ “การเป็นเมืองมรดกโลกที่มีชีวิต” ตามเกณฑ์การประกาศรับหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวถูกเชื่อมโยงสู่

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2549.

การนำเสนอเพื่อ การท่องเที่ยวหลวงพระบางเมืองมรดกโลก ที่มีขบวนแถวพระสงฆ์ สามเณรเป็นหนึ่งในภาพตัวแทนอันโดดเด่น และดึงดูดผู้คนจากทั่วโลกมาสัมผัส

ในยามเช้า พื้นที่ริมถนนเมืองหลวงพระบาง โดยเฉพาะถนนสายหลักหน้าวัดแสนสุขาราม ข้างวัดเชียงทอง หน้าวัดใหม่ หน้าวัดวิชุนราช และวัดธาตุน้อย จึงประกอบไปด้วยตัวละคร 4 กลุ่ม คือ พระเณรออกบิณฑบาตเป็นขบวนแถวอันเหยียดยาว พุทธศาสนิกชนชาวหลวงพระบางที่กำลังนั่งรอใส่บาตร กำลังใส่บาตร นักท่องเที่ยวที่เข้ามาร่วมใส่บาตร และจับจ้องการตักบาตรด้วยกล้องถ่ายภาพนิ่งและวิดีโอ กลุ่มแม่ค้าขายขนมและข้าว จัดไว้เป็นชุดๆ ให้กับนักท่องเที่ยวที่ประสงค์จะสร้างความทรงจำ ด้วยการตักบาตรเสมือนคนหลวงพระบาง ดังนั้น ในแต่ละเช้าเส้นทางของพระสงฆ์สามเณรที่เดินบิณฑบาต จึงเป็นเส้นทางที่จับจ้องทั้งของคนหลวงพระบางที่มีทั้งรอคอย ตักบาตร เผื่อคอยขายข้าว-ขนมให้นักท่องเที่ยวตักบาตร นักท่องเที่ยว และมัคคุเทศก์

ที่ถนนสายรอง ด้านประตูทางเข้าวัดเชียงทองฝั่งบ้านโพนเฮืองในแต่ละอรุณ เป็นพื้นที่รวมของตัวละครข้างต้น เช่นกันกับหลาย ๆ พื้นที่ในเมืองหลวงพระบาง แต่สำหรับพื้นที่แห่งนี้มีความพิเศษกว่าจุดอื่น ด้วยมีโบสถ์วัดเชียงทอง ‘ที่มีชื่อเสียง’ เป็นฉากให้กับการตักบาตร ดังนั้น มัคคุเทศก์จากบริษัทท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงมักจะน่านักท่องเที่ยวมาลง ณ จุดนี้ตั้งแต่เช้ามืด เพื่อรอเผ้าชม และถ่ายภาพขบวนแถวของพระเณร และการตักบาตรของคนหลวงพระบาง ขณะที่รอคอย นักท่องเที่ยวบางส่วนมักจะฆ่าเวลา ด้วยการเดินเตร่เข้าไปที่วัดเชียงทอง ครั้นถึงเวลาที่พระเณรเดินทางมาจากเขตวัดหนอง มัคคุเทศก์ก็จะประกาศก้องผ่านโทรโข่ง ว่า “Here they come! Here they come!” และ “Hurry! Hurry!” เพื่อเรียกนักท่องเที่ยวของคนที่จะจัดกระจายอยู่ในวัดเชียงทองให้รีบวิ่งออกมาดูขบวนแถวพระเณรบิณฑบาต

พ่อมาชาวหลวงพระบางรุ่นเก่า ซึ่งตักบาตรเป็นกิจวัตรยามเช้ามากกว่า 70 ปี ให้ความเห็นว่า คนหลวงพระบางมีความยินดีที่นักท่องเที่ยวมาร่วมตักบาตร และถ่ายภาพอย่างสุภาพ แต่สิ่งที่เลวร้ายสำหรับพ่อมา คือ มัคคุเทศก์และนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม พยายามที่จะสั่งให้พระเดินช้า ๆ หรือ หยุดให้ตนได้ถ่ายภาพ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดการถกเถียงกันเป็นประจำระหว่างคนหลวงพระบางกับตัวละครกลุ่มใหม่ว่า “เมืองหลวงพระบางบ่แม่นสวนสัตว์ พระเณรกับหมู่เฮากะบ่แม่นสัตว์ให้ใใ (ผู้ใด) มาสั่งได้!”

3. “ได้ภาษา ได้ทุกอย่าง” : พระ-ณรรุ่นใหม่เมืองหลวงพระบาง

หลังจากเลิกเรียนในตอนเย็น ‘จ้าว¹’ สามเณรวัย 13 ปี ชนเผ่าขมุมาจากแขวงอุดมไซ นักเรียนระดับชั้นมัธยมปีที่ 2 โรงเรียนสงฆ์วัดสีพุทธบาท จะรีบกลับมา นั่งที่โต๊ะหินอ่อนได้ร่มจำปา ของวัดสบ เพื่อพบปะกับนักท่องเที่ยวยาวตะวันตกรายหนึ่งซึ่งนัดหมายเวลาอันไว้ จ้าว¹ ต้องการฝึกภาษาอังกฤษจากพวกเขา ขณะที่นักท่องเที่ยวยาวตะวันตกก็ต้องการที่จะพูดคุยเรื่องราวทั่วไปของหลวงพระบางกับจ้าว¹ รวมทั้งวิถีชีวิตของจ้าว¹

นอกจากโต๊ะหินอ่อนได้ร่มจำปาของวัดสบแล้ว ตามบันไดได้ชายโบทัสต์ และศาสนสถานในบริเวณวัดต่าง ๆ ในปัจจุบัน มักจะเป็นพื้นที่รองรับการพบปะพูดคุยกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับสามเณรภายหลังจากเวลาการเล่าเรียนและปฏิบัติพุทธกิจ ซึ่งมีทั้งการพูดคุยกันเป็นคู่และเป็นกลุ่ม พร้อมกับการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมระหว่างกัน ในมือของสามเณรมักจะมีหนังสือพจนานุกรมศัพท์ที่อยู่เสมอ ซึ่งภาพดังกล่าวสัมผัสได้อย่างเป็นปกติวิสัยในวัดวาอารามของเมืองหลวงพระบาง

สาธุใหญ่คำจันเคยกล่าวติดตลกกับผู้วิจัยว่า ในอดีตก็จะมีญาติโยมมาขอความรู้กับพระสงฆ์และสามเณรในเขตวัดเช่นนี้ แต่ปัจจุบันคนที่มาพูดคุยกลับเป็นนักท่องเที่ยวก่อน และเณรในปัจจุบันมีความสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวกว่าประเทศมากกว่ากับคนหลวงพระบาง ขณะเดียวกันสาธุอ่อนแก้ว² ได้ให้ทรรศนะถึงความเปลี่ยนแปลงของพระภิกษุและสามเณรเมืองหลวงพระบางในบริบทของการท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างจากเดิมมากทีเดียว จิตใจของพระเณรเปลี่ยนแปลงไปในทางลบมาก ท่านวิเคราะห์ว่า เป็นผลมาจากการเผชิญกับบริบททางสังคมแบบใหม่ของหลวงพระบางอย่างค่อนข้างเฉียบพลัน ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์ สามเณร หรือวงการสงฆ์ของหลวงพระบางยังไม่ได้เตรียมการว่าจะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงจากการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว พระเณรส่วนใหญ่จึงได้ถูกกระแสดังกล่าวดึงไปเป็นส่วนประกอบ โดยเฉพาะสามเณรที่เข้ามาบวชในเมืองหลวงพระบาง

¹ คำว่า “จ้าว” หมายถึงสามเณร

² พระภิกษุอ่อนแก้ว กิตติพัทธ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดปากกาน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2549.

สาธุอ่อนแก้ว กิตติพัทธ์ ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์เมืองหลวงพระบาง อายุ 49 พรรษา (พ.ศ.2549) เป็นศิษย์ของสาธุใหญ่คำจัน ท่านเป็นภิกษุรูปสำคัญทั้งในเชิงการทำงานบริหารงานศาสนา และปฏิบัติภารกิจตามกิจแห่งสงฆ์ และเป็นที่เคารพรักของคนหลวงพระบางรองลงมาจากสาธุใหญ่คำจัน

ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นลูกหลานของชนเผ่าลาวเทิง และผู้ ‘ทุกข์ยาก’ ในเขตชนบท การเข้ามาบวชเรียนในเมืองหลวงพระบางในบริบทของการท่องเที่ยว จึงเป็นทางออกที่ดีของบรรดาเด็กชายจากชนบทเหล่านี้ ที่จะได้มีโอกาสเล่าเรียน โดยเฉพาะการเรียนภาษาอังกฤษ

การบวชเณรจึงเป็นช่องทางให้เด็กชายค้อยโอกาสเข้ามาหาพื้นที่ที่ทันสมัย ซึ่งหลวงพระบางในปัจจุบันเป็นดินแดนที่ทันสมัยที่สุด เพราะมีอินเทอร์เน็ต มีระบบเศรษฐกิจที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวสากล มีผู้คนมาจากทั่วโลกมารวมกัน และเป็นพื้นที่ที่สามารถใช้เงินได้หลายสกุล

สาธุอ่อนแก้วย้ำว่า “การห่มผ้าเหลืองของเด็กน้อย” (หมายถึงสามเณร) ทำให้นักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และเคยสัมผัสสภาพตัวตนของหลวงพระบางในสื่อต่างๆ ที่มีพระเณรเป็นตัวละคร เมื่อพบกันสามเณรตัวจริงจึงสนใจที่จะพูดคุย ในโอกาสเดียวกันสามเณรก็สนใจที่จะได้พูดคุยกับนักท่องเที่ยว เพื่อฝึกภาษาอังกฤษให้กับตัวเอง อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการบวชเรียนของสามเณรในปัจจุบัน ซึ่งไม่ใช่การสนใจภาษาบาลี อันเป็นเครื่องมือเรียนรู้พระธรรมวินัยเช่นเดิมอีกแล้ว ทั้งนี้ เมื่อพวกเขาสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ ก็จะเป็นช่องทางหารายได้ จนมีคำพูดติดปากของ บรรดาสามเณรเมืองหลวงพระบางว่า “ได้ภาษาอะไรก็ได้ทุกอย่าง”

สามเณรเหล่านี้มักจะใช้ภาษาต่างประเทศที่สามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ อ่างถึงครอบครัวที่ทุกข์ยากในเขตชนบทที่ห่างไกลความเจริญ และไม่มีทุนพอเพียงต่อการส่งตนเรียนตามการศึกษาในระบบสามัญเหมือนกับเด็กชายทั่วไป จึงต้องใช้วิธีการเล่าเรียนผ่านการบรรพชา เมื่อพูดถึงความทุกข์ยากดังกล่าวแล้ว สามเณรเหล่านี้ก็มักจะได้รับมอบเงินจากนักท่องเที่ยวเพื่อเป็น ‘ทุนการศึกษา’ เงินที่ได้มาจากนักท่องเที่ยวมีค่ามากกว่าค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียน ที่ต้องจ่ายเพียงปีละ 30,000 กีบ หรือประมาณ 120 บาท สามเณรหลวงพระบางจึงมักจะมีรายได้จากนักท่องเที่ยว บางคนสามารถส่งเงินไปจุนเจือที่บ้านได้ แต่บางคนก็ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในสิ่งที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะการซื้อโทรศัพท์มือถือ และเสียค่าใช้จ่ายในส่วนนี้เป็นอย่างมาก รวมถึงการใช้โทรศัพท์ไร้สายสื่อสารอย่างไม่เหมาะสมซึ่งเป็นการยากต่อการควบคุมของพระผู้ใหญ่

พระภิกษุอาวุโสผู้มีหน้าที่ดูแลสามเณรอีกท่านหนึ่งกล่าวว่า ‘รายได้’ จากนักท่องเที่ยวได้ ทำให้สามเณรให้ความสำคัญกับ ‘คนอื่น’ มากกว่าพระภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ดูแล และไม่นำพาต่อการปฏิบัติธรรมดังสามเณรในอดีต เพราะมันไม่ใช่เป้าหมายสำคัญในการบรรพชาของพวกเขา นอกจากนี้ พระภิกษุสงฆ์รูปเก่าๆ ซึ่งเป็นผู้ดูแลสามเณร ก็มักจะก้าวไม่ทันความทันสมัยกับสังคมหลวงพระบางที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การอบรมสั่งสอนสามเณรจึงมักนำเอาความรู้เก่าๆ ด้วยวิธีสอนแบบเดิมๆ โดยไม่ได้ประยุกต์เข้ากับบริบทใหม่ ซึ่งสามเณรมักจะรู้มากกว่า

จึงเชื่อมพุทธศาสนากับปัจจุบันไม่ได้ พระเหล่านี้ ไม่ทราบว่าจะสามเณรกำลังคิดและทำอะไร ไม่ทราบ ว่าลูกศิษย์ประพฤติอย่างไร เช่น การเล่นอินเทอร์เน็ต การมีมือถือที่โทรไปหาหญิงสาว ถ่ายรูปสาว รวมทั้งนำเอาภาพยนตร์ไม่เหมาะสมเข้ามาดูในวัด...

ที่เลวร้ายยิ่งกว่าไปกว่านั้น ในความเห็นของสาธุอ่อนแก้ว คือภิกษุเมืองหลวงพระบาง อีกส่วนหนึ่ง กลับมีพฤติกรรมไม่ต่างไปจากสามเณร

สรุป

‘เมืองหลวงพระบาง’ เป็นพื้นที่ที่บรรจ้อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ที่ยึดโยงอย่างมีพลังกับจักรวาลวิทยาผ่านพื้นที่ ที่ถูกถักสานจากปฏิสัมพันธ์ของความเชื่อ ดำเนิน ศาสนา ประเพณี พิธีกรรม ประวัติศาสตร์ ฯลฯ หลอมรวมเป็นบริบทให้กับวิถีชีวิต และสังคมวัฒนธรรมของ ‘คนท้องถิ่น หลวงพระบาง’ ซึ่งเป็นกลุ่มคนลาวกลุ่ม อีกทั้งยังวิวัฒน์ไปตามบริบทใหม่ โดยเฉพาะการถูกรัฐชาติลาว ยุคปัจจุบัน ผลักดันให้กลายเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ได้ส่งผลโดยตรงให้ ‘เมืองหลวงพระบาง’ อยู่ในกระแสของ ‘การท่องเที่ยวสากล’ อีกทั้งยังมีความหมายต่อการเป็นเมืองที่ดึงดูดและกระจาย นักท่องเที่ยวต่างถิ่น ไปยังพื้นที่ส่วนอื่นของประเทศ

“การท่องเที่ยว” ได้ส่งผลให้เมืองหลวงพระบางเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็น ‘เวที’ หรือ ‘ตลาด’ ที่จำหน่าย ‘อดีต’ ในฐานะสินค้า ซึ่งอดีตในที่นี้หมายถึง ‘ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม’ ทั้งใน ส่วนที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม ทั้งที่เกิดจากความป็นจริงที่สืบเนื่องจากอดีต และ เป็นสิ่งที่เพิ่งถูก ประดิษฐ์สร้างใหม่ให้มีลักษณะรูปแบบเสมือนอดีต และด้วยการที่หลวงพระบางถูกทำให้กลายเป็น ตลาดท่องเที่ยว ‘มรดกวัฒนธรรม’ จึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับ อัตลักษณ์ในวัตถุทางวัฒนธรรมของชน ต่างเผ่า ซึ่งมีนัยยะของการเป็น ‘มรดก’ อีกทั้งยังเสนออารมณ์แห่งท้องถิ่น ได้ถือ โอกาสเข้ามาจัดวาง ตนเองไว้ในพื้นที่หลวงพระบางในฐานะ ‘สินค้าของที่ระลึก’ ณ ถนนสายกลางเมืองยามราตรี ที่ได้ กลายเป็น “ตลาดมืด” ตลาดซื้อขายของที่ระลึกที่คึกคัก และเป็นเวทีแห่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับ ปัจจุบัน และ ระหว่างท้องถิ่นกับโลกาภิวัตน์ อีกรูปแบบหนึ่ง

จากเงื่อนไขต่าง ๆ ข้างต้น ได้กลายเป็นบริบทสำคัญที่ส่งผลให้ ‘อดีต’ ณ ‘ปัจจุบันกาล’ ของ เมืองหลวงพระบาง มีทั้งลักษณะรูปแบบของอดีตที่ถูกตรึงและ ‘ปกป้องรักษา’ ไว้ ภายใต้กรอบเกณฑ์ และกฎระเบียบของมรดกโลก โดยมีสำนักงานมรดกหลวงพระบางเป็นผู้กำกับ ควบคุม ให้คงรูป อย่างสอดคล้องกับเกณฑ์ดังกล่าว กับ ‘ลักษณะรูปแบบที่เสมือนอดีต’ อันเกิดจากการเรียกกลับและ ประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ ภายใต้ ‘ทุน’ จากระบบเศรษฐกิจใหม่ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยมี ฝ่ายท่องเที่ยวของภาครัฐ และนักธุรกิจการท่องเที่ยวภาคเอกชนเป็นผู้กำหนดทิศทางและกำกับควบคุม

ให้สอดคล้องกับความต้องการจับจ้องของนักท่องเที่ยวยุคผู้บริโภครู้คิด ประการสำคัญ ‘อดีต’ ทั้งสองลักษณะข้างต้นได้ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างมีปฏิสัมพันธ์ และมันได้กลายเป็นเงื่อนไขให้เมืองหลวงพระบางกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมใหม่ ประกอบด้วยคนหลวงพระบางรุ่นเก่า คนใหม่ เจ้าหน้าที่รัฐ เจ้าหน้าที่หน่วยงานสากล นักธุรกิจ และนักท่องเที่ยว ซึ่งผู้คนแต่ละกลุ่ม แต่ละคน ล้วนกลายเป็นตัวละครที่มีบทบาทต่อการร่วมตกแต่งให้เมืองหลวงพระบางกลายเป็น “พื้นที่แห่งการเรียกกลับ ผลิตซ้ำ และประดิษฐ์สร้างอดีต หรือ ภาพเสมือนอดีต” ภายใต้พลวัตทางเศรษฐกิจที่เกิดจากแรงปรารถนาในการบริโภคอดีตดังกล่าวของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ที่ทะลักเข้าสู่เมืองหลวงพระบางอย่างต่อเนื่อง

เมื่ออดีตมีนัยสัมพันธ์กับการเป็น ‘ทุน’ และ/หรือ ‘สินค้าของการท่องเที่ยว’ จึงทำให้คนหลวงพระบางพยายามเข้าหา ‘ทุน’ ด้วยการเข้าหาอดีต และ/หรือปฏิสังขรณ์อดีตขึ้นมาใหม่ คนหลวงพระบางจึงถูกผลักดัน ให้ตกอยู่ในสภาวะการณ์ของการถวิลถึงอดีตในความหมายของสินค้า ซึ่งทำให้คนหลวงพระบางปัจจุบัน ‘เห็นคุณค่า’ ของมรดก แต่ ‘คุณค่า’ ดังกล่าวในปัจจุบันหลายกรณีกลับมีความหมายที่แตกต่างจาก ‘คุณค่า’ แบบเดิมของบรรพชนในอดีต

หลวงพระบางจึงกลายเป็นพื้นที่ทางสังคม ของผู้คนที่ถูก ‘ทุน’ ผลักดันให้เดินเข้าไปหา รูปทรงของอดีต แต่ในขณะที่เดียวกัน ‘ทุน’ กลับทำให้ผู้คนเดินออกจาก ‘ฮิตคอง’ ซึ่งเป็นเนื้อหาหรือแนวปฏิบัติที่ดำเนินมาจากอดีต อาทิ การเก็บค่าเข้าชมวัดวาอาราม ซึ่งทุนได้ยึดโยงภาครัฐ ชุมชน และวัด เข้ามาเป็นผู้มีส่วนได้รับผลประโยชน์จากค่าเข้าชม แต่ผลประโยชน์ดังกล่าวกลับทำให้ภาครัฐ ชุมชน วัด แม้แต่พระลูกวัดด้วยกันเกิดความแปลกแยก และบาดหมางระหว่างกัน นอกจากนี้ทุนยังกดดันให้เกิดปรากฏการณ์ขยับย้ายถิ่นของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ออกจากเรือนของตนที่อยู่ในเขตอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ทำให้โครงสร้างทางสังคมในเขตดังกล่าว ซึ่งเป็นเขตใจกลางของการท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงไป และส่งผลต่อวิถีสังคมวัฒนธรรมของหลวงพระบาง ‘ปัจจุบัน’ ที่ต้องแปลกแยกไปจาก ‘อดีตกาล’ อย่างเลี่ยงไม่ได้

ประการสำคัญ ระบบของธุรกิจการท่องเที่ยวที่ถวิลถึงอดีต ได้กดดันให้เกิดการต่อสู้ช่วงชิงเพื่อครอบครอง และสร้างความเหนือกว่าใน ‘อดีต’ ระหว่างกันของผู้คนในสังคม ซึ่งในบริบทดังกล่าว ราชอาณาจักรและราชอดีตจึงได้เข้ามามีบทบาท ต่อการเป็นกลไกสำคัญในการต่อสู้ช่วงชิงทางธุรกิจ ที่ได้อ้างถึงความเป็นของแท้ของอดีต ซึ่งมักจะเรียกกลับความเป็น ‘ราชอดีต’ ขึ้นมารองรับในมิติต่าง ๆ ซึ่งปรากฏทั้งในส่วนของนักธุรกิจราชินิกุล ที่ได้เชื่อมโยงอดีตของตนมาใช้ต่อสู้กับนักธุรกิจรายอื่น รวมถึงกรณีศิลปินและนักประดิษฐ์ที่ต้องการ ‘ประดิษฐ์’ ความเป็น ‘ราชศิลปิน’ ให้กับตนเอง แม้ว่ากำลังอยู่ในยุคสมัยของ ‘รัฐชาติสังคมนิยม’ ก็ตาม ทั้งนี้ เพราะว่าการท่องเที่ยว ‘มรดกวัฒนธรรม’ ได้สลายพรมแดนของการเป็นคู่ตรงกันข้าม ระหว่าง ‘ราชศิลปิน’ กับ รัฐชาติสังคมนิยม (ในบางกรณี) ในทางตรงกันข้าม การแสดงออกของภาครัฐก็สะท้อนถึงการขอมคืนดีกับราชอดีต

(อย่างมีขอบเขต) อาทิ การออกหนังสือ ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ ของคณะกรรมการแห่งชาติลาว ที่อธิบายถึงมรดกอันล้ำค่าของเมืองมรดกโลก อย่างมีความสัมพันธ์กับกษัตริย์องค์ต่าง ๆ ทั้งในสมัยรัฐจารีตและราชอาณาจักร

หลวงพระบางในบริบทของการท่องเที่ยว จึงเป็นพื้นที่ที่ถูกเปิดรับอดีตที่หลากหลายที่มีความหมายต่อเวทีการท่องเที่ยว (อย่างถื่นกรอง) ขึ้นมาจัดวางไว้ในพื้นที่ที่หลวงพระบางปัจจุบันแต่ในทางตรงกันข้าม บริบทของการท่องเที่ยวก็พร้อมที่จะเบียดขับ สิ่งที่เป็นคู่ปฏิบัติกับการท่องเที่ยว และกฎระเบียบของมรดกโลก แม้ว่าสิ่งดังกล่าวจะเป็น ‘มรดก’ ที่สืบทอดมาจากอดีตของเมืองหลวงพระบางก็ตามที กรณีร้านขายฝื่อของจันสมกับภรรยา รวมทั้งตลาดคารา และแม้แต่โรงหมอเก่า สะท้อนถึงประเด็นดังกล่าวได้ค่อนข้างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม ภายใต้พลวัตของการท่องเที่ยว ที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการขยับถิ่น ซึ่งทำให้โครงสร้างทางสังคมผันแปรไปจากเดิม อันนำมาซึ่งวิกฤตทางประเพณีวัฒนธรรมที่ถูก ‘ตรึงรูปแบบ’ ให้คงอยู่ภายในตัวเมืองอนุรักษ์ดังที่ได้กล่าวไว้ในส่วนของเนื้อหา ผู้วิจัยกลับเห็นว่า เมื่อพิจารณาในทางย้อนกลับ กลับเป็นปรากฏการณ์ของการสลัดคู่การบริโภคในสิ่งที่แตกต่าง ระหว่าง ‘ท้องถิ่น’ ที่ผูกพันกับอดีต กับ ‘โลกาภิวัตน์’ ที่สัมพันธ์กับความทันสมัย กล่าวคือ ในขณะที่นักท่องเที่ยวจากต่างถิ่น โดยเฉพาะชาวต่างประเทศที่ทะลักเข้ามาท่องเที่ยว เพื่อบริโภคการถวิลถึงอดีต ผ่านมรดกประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนหลวงพระบางแต่ขณะเดียวกัน คนท้องถิ่นหลวงพระบาง กลับใช้โอกาสเดียวกันนี้ ‘บริโภคความทันสมัย’ จากสถานะของโลกาภิวัตน์ที่เคลื่อนเข้าสู่หลวงพระบาง ซึ่งสะท้อนผ่านในกรณีของ การปรับระบบการทำมาหากิน และสังคมวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับนักท่องเที่ยว และโดยเฉพาะกรณีการขยับย้ายถิ่นออกไปสร้างเรือนหลังใหม่แบบ ‘วิลล่า’ รูปแบบทันสมัยของคนในเขตมรดกโลก ที่ได้ปล่อยเรือน ‘หลังเก่า’ ที่ถูกขึ้นบัญชีมรดก ซึ่งถูกตรึงรูปแบบไว้ด้วยกฎระเบียบมรดกโลก แต่กลับกลายเป็นสิ่งเก่าที่คนต่างประเทศถวิลหา

พิธีกรรมบุญปีใหม่ พ.ศ.2549 : พื้นที่แห่งการ ‘รื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้าง
ประเพณีพิธีกรรม’ ของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’

ระหว่างปี พ.ศ.2494-2499 อาซิมโบลท์ (Archaimbault) ได้เข้าไปศึกษาพิธีกรรมประจำปีที่สำคัญของคนลาว ที่หลวงพระบาง เชียงขวาง เวียงจันทน์ และจำปาสัก เขาได้เริ่มต้นงานศึกษาดังกล่าวที่ ‘บุญปีใหม่หลวงพระบาง’ ใน พ.ศ.2494 และได้อธิบายว่า ‘โครงสร้างพิธีกรรมบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง’ มีความสัมพันธ์กับจักรวาลวิทยาการกำเนิดของคนลาวกับคนข่า พุทธศาสนา และอำนาจของกษัตริย์แห่งหลวงพระบาง จักรวาลวิทยาดังกล่าวสัมพันธ์กับตำนานการกำเนิดของคนในตอนเหนือของลาวกับเวียดนาม ที่ออกมาจากน้ำเต้าใบเดียว แต่วิธีการออกมาจากน้ำเต้าแตกต่างกัน จึงทำให้พวกเขากลายเป็นคนลาวกับชาวข่า ซึ่งมีวิถีสังคมแตกต่างกันด้วย อาซิมโบลท์ได้อธิบายความสัมพันธ์ของคนลาวกับชาวข่า ตามพงศาวดารล้านช้างว่า ชาวข่าเป็นคนพื้นถิ่นของพื้นที่ แต่ได้ถูก ‘ลอคำ’ โอรสองค์โตของขุนบรมราชาธิราช นำชาวลาวจับได้ แล้วสถาปนาอาณาจักรของลาวขึ้น ณ พื้นที่เดิมของชาวข่า ซึ่งก็คือเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน

จากมูลเหตุข้างต้น อาซิมโบลท์ได้วิเคราะห์ว่า ความทรงจำเพื่อการยอมรับเกี่ยวกับความชอบธรรมในการช่วงชิงพื้นที่ ได้ถูกนำมาเน้นย้ำในพิธีกรรมบุญปีใหม่ ซึ่งหัวหน้าชนเผ่าเข้ามาทำพิธีกรรมร่วมกับกษัตริย์หลวงพระบาง¹ นอกจากนี้เขายังได้อธิบายถึงปู่เยอและย่าเยอว่าเป็นตัวละครสำคัญในพิธีกรรมบุญปีใหม่ ที่สะท้อนให้เห็นการเชื่อมโยงตำนานการกำเนิดข้างต้นเข้ามาบรรจุไว้ในพิธีกรรม นอกจากนี้ความเชื่อดังกล่าวยังถูกผนวกเข้ามาเป็นส่วนประกอบในพุทธศาสนาแห่งหลวงพระบาง และอยู่เบื้องหลังการฟ้อนรำของหุ่นหน้ากากผีบรรพบุรุษในพิธีกรรมบุญปีใหม่ เพื่อบันดาลน้ำและความอุดมสมบูรณ์ให้กับแผ่นดิน ดังนั้น โครงสร้างพิธีกรรมบุญปีใหม่ของเมืองหลวงพระบางจึงผสานสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อแห่งพุทธศาสนา กับจักรวาลวิทยาการถือกำเนิดของคนลาวและชาวข่า

¹ อาซิมโบลท์ไม่ได้บ่งชี้ว่าเป็นพิธีกรรมอะไร แต่ผู้วิจัยคาดว่า อาซิมโบลท์น่าจะหมายถึงพิธีถวายหมากหมั้นหมากยี่น และการทำพิธีรับเคราะห์กรรมแทนกษัตริย์ของหัวหน้าเผ่ากะสั๊ก ซึ่งเรียกว่า “พระยากะสั๊ก” หรือ “เพี้ยกะสั๊ก” ดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2

หุ่นหน้ากากปู่เยอย่าเยอเป็นตัวแทนของความทรงจำจากอดีตกาล โดยมีกษัตริย์เป็นผู้กำกับดูแล ซึ่งกษัตริย์ได้ใช้พื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่เป็นส่วนหนึ่งในวิธีการปกครองหลวงพระบางไปพร้อมกัน¹

อีก 4 ทศวรรษถัดมา คือ ปี พ.ศ.2536² แทรนเกิลล์ (Trankell) ได้เข้าไปศึกษาบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง เธอศึกษาผ่านมุมมอง ‘ความทรงจำทางสังคม’ ที่สัมพันธ์กับคน พื้นที่ เวลา จักรวาล วิทยา และช่วงสมัยประวัติศาสตร์ที่แตกต่าง เธอได้เสนอข้อค้นพบไว้ในบทความเรื่อง “Royal Relics : Ritual and Social Memory in Luang Prabang” ว่า พิธีกรรมบุญปีใหม่หลวงพระบาง (ใน พ.ศ. 2536) อยู่ในช่วงเวลาจินตนาการใหม่ ของรัฐชาติสังคมนิยมลาว ที่ได้กำหนดให้หลวงพระบางเป็นเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จึงมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยว เมืองประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในบริบทดังกล่าว พิธีกรรมบุญปีใหม่จึงกลายเป็นพื้นที่ของการเชื่อมโยงระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ และได้ผลักดันให้อำนาจรัฐเรียกกลับ ‘ราชอดีต’ ที่เคยเป็นคู่ตรงกันข้ามกับแนวทางสังคมนิยมให้หวนกลับมาคืนดีกันด้วย³

การศึกษาของ อาซัมโบลท์ กับ แทรนเกิลล์ สะท้อนให้เห็นว่า บุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง ดำรงอยู่ในลักษณะที่ยึดโยงกับ ‘อดีต’ และ ‘ปัจจุบัน’ ของแต่ละบริบท บุญปีใหม่จึงมีความสัมพันธ์กับความทรงจำทางสังคม ซึ่งได้ถูกใช้เป็นประโยชน์ทางการเมืองการปกครองในสมัยราชอาณาจักรและรองรับการท่องเที่ยวในสมัยรัฐชาติสังคมนิยม ที่แทรนเกิลล์ วิเคราะห์ว่า ได้ส่งผลให้เกิด ‘การคืนดีกัน’ ของสิ่งที่เคยเป็นคู่ตรงกันข้าม ระหว่างราชอดีตกับรัฐชาติสังคมนิยม

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวทางการวิเคราะห์บุญปีใหม่ผ่านมุมมอง “ความทรงจำทางสังคม” ของทั้งสองท่าน และได้ใช้เป็นฐานในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์บุญปีใหม่ พ.ศ.2549 ซึ่งหลวงพระบางอยู่ในเงื่อนไขของการเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเพื่อบริโภคอดีตที่ระเบิดตัวหลังจากหลวงพระบางถูกขึ้นบัญชีเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ใน พ.ศ.2538 เป็นต้นมา ได้

¹ Archaimbault, Charles. “Religious Structures in Laos,” in *The Journal of The Siam Society*. 1964. p. 57-74.

² แทรนเกิลล์ ได้ใช้พิธีกรรมบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง พ.ศ.2536 เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ซึ่งในช่วงปีดังกล่าวนี้ หลวงพระบางได้ตกอยู่ในบริบทของการท่องเที่ยวสากลแล้ว และกำลังอยู่ในช่วงสำคัญที่กรมพิพิธภัณฑสถานและวัตถุโบราณ และคณะทำงานของภาครัฐกำลังเร่งผลักดันหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ซึ่งได้รับการขึ้นบัญชีในอีก 2 ปีถัดมา

³ Trankell, Ing-britt. “Royal Relics : Ritual and Social Memory in Luang Prabang,” in *Laos : Culture and Society*. 1999. p. 191-213.

ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่และโครงสร้างของ ‘คนหลวงพระบาง’ จากการขยับย้ายถิ่นของคนเก่า และการอพยพเข้ามาเป็นคนรุ่นใหม่ของ ‘คนอื่น’ พวกเขาได้กลายเป็นส่วนผสมใหม่ในพื้นที่ทางสังคมของเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน และได้กลาย ‘ตัวละคร’ ชุดใหม่ที่ถูกนำเข้ามาผืนผ้าใบในพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ทั้ง โดยตรงและโดยอ้อม กอปรกับอำนาจรัฐ การท่องเที่ยว และมรดกโลกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดและกำกับ ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบ และความหมายของพิธีกรรม ให้แตกต่างไปจากบุญปีใหม่ในกรณีศึกษาของอาซัม โบลท์ กับแทรนเกิล พื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ในปัจจุบัน (พ.ศ.2549) จึงกลายเป็น ‘พื้นที่แห่งการประดิษฐ์สร้างประเพณีพิธีกรรมใหม่’ ของรัฐชาติสังคมนิยมลาว ดังนี้

1. วัน เวลา พื้นที่ และผู้คน : ราชธานีแห่งความทรงจำและการหวนคืนสู่อดีตกาล
2. ขบวนการบุญปีใหม่: ‘ฉาก’ แห่งการช่วงชิงความหมายและประดิษฐ์สร้าง ความทรงจำใหม่ทางสังคม
3. นางสังขาน : ธิดาพรสวรรค์ และศูนย์กลางพิธีกรรมบุญปีใหม่ปัจจุบัน
4. สรงน้ำพระบาง : การช่วงชิงความหมายพื้นที่พิธีกรรมและการจับจองที่แตกต่าง
5. สรุป

วัน เวลา พื้นที่ และผู้คน : ราชธานีแห่งความทรงจำและการหวนคืนสู่อดีตกาล

บุญปีใหม่หลวงพระบาง เป็นพิธีกรรมที่ผูกพันกับ ‘รอยต่อ’ ของเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่าน จากปีเก่าไปสู่ศักราชใหม่ ยึดโยงกับพื้นที่กายภาพที่สัมพันธ์กับแนวการไหลของสายน้ำโขง ส่วนบนกับส่วนล่างของเมือง ซึ่งเรียกว่า “หัวเมือง” กับ “หางเมือง” และ ‘ภูสี’ ที่เป็นแกนกลางทางกายภาพของพื้นที่ ดังนั้น แม้ว่าบริบททางประวัติศาสตร์หลวงพระบางจะผกผันไปอย่างไร แต่แกนของพิธีกรรมบุญปีใหม่ในส่วนของ วัน¹ เวลา และพื้นที่ ก็ยังคงถูกดำรงไว้เช่นเดิม ต่างเพียง ‘รูปแบบ’ และ ‘ความหมาย’ ของพิธีกรรมที่ผกผันไปกับเงื่อนไขใหม่ โดยเฉพาะในบริบทของโลกาภิวัตน์

สำหรับ ‘วัน’ และ ‘เวลา’ พิธีกรรมที่ถูกตรึงไว้กับบุญปีใหม่หลวงพระบาง มาตั้งแต่บรรพกาล คือ ช่วงของ “วันสังขานล่วง สังขานเนา และสังขานขึ้น” วันทั้งสามเป็น ‘ช่วงเวลา’ แห่งการเปลี่ยนผ่านปีเก่าไปสู่ปีใหม่ ตามปฏิทินจันทรคติที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทในอุษาคเนย์ถือปฏิบัติ

¹ ‘วัน’ ในที่นี้หมายถึงวันในพิธีกรรม คือช่วงเปลี่ยนผ่านระหว่างปีเก่ากับปีใหม่ของลาว

สืบทอดมาจากบรรพชน ปฏิทินวัดป่าโพนเพา¹ เมืองหลวงพระบาง ได้ให้รายละเอียดถึงวันสังขานล่วงสังขานเนา และสังขานขึ้น ซึ่งกำหนดไว้ที่แผ่นหน้าปฏิทินว่า

“วันสังขานล่วง ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 5 พ.ศ.2549 ตรงกับวันที่ 14 เมษายน 2006 เวลา 17 โมง 12 นาที วันสังขานเนา ตรงกับวันแรม 2 ค่ำ เดือน 5 พ.ศ.2549 ตรงกับวันที่ 15 เมษายน 2006 วันสังขานขึ้น ตรงกับวันแรม 3 ค่ำ เดือน 5 พ.ศ.2549 ตรงกับวันที่ 16 เมษายน 2006 เวลา 10 โมงเช้า 28 นาที 12 วินาที เป็นวันเถลิงศกปีใหม่ลาว และเปลี่ยนจุลศักราช เป็น 1368”²

สารบุนทัน เจ้าอาวาสวัดป่าโพนเพา ผู้คำนวณปฏิทินที่ ‘กำหนด’ ช่วงวันพิธีกรรมบุญปีใหม่ อธิบายความหมายของคำว่า “สังขาน” ว่ามาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า ก้าวขึ้น อย่างขึ้น หรือก้าวขึ้น ย้ายที่ เคลื่อนที่ ในที่นี้ หมายถึงพระอาทิตย์เคลื่อนเข้าสู่ราศีใหม่ จึงเรียกว่า “มือสังขานขึ้น” ซึ่งเป็นวันขึ้นปีใหม่ในความหมายของคนลาวหลวงพระบาง³ แต่ในปัจจุบัน ‘วัน-เวลา’ ข้างต้นของบรรพชนหลวงพระบาง มีความหมายเชื่อมผสานกับปฏิทินการท่องเที่ยวของชาติ ‘เวลา’ และ ‘พื้นที่พิธีกรรม’ ของการเปลี่ยนผ่านปี ได้ทำให้เมืองหลวงพระบางกลายเป็นศูนย์กลางการแสดงออกใน ‘รูปแบบ’ ทางวัฒนธรรม ภายใต้การกำกับดูแลของ ‘คณะกรรมการจัดงานบุญปีใหม่’ ซึ่งถูกแต่งตั้งจากภาครัฐระดับท้องถิ่น มีการกำหนดรูปแบบพิธีกรรมสัมพันธ์กับการเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม และรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีคนอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับ อาทิจ ภาครุกิจเอกชน และนักท่องเที่ยวทั้งคนลาวและชาวต่างประเทศ ซึ่งพวกเขาทั้งหมดต่างล้วนเป็นตัวละครที่ได้สร้างปฏิสัมพันธ์บนพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ ที่สัมพันธ์กับการจับจองของแต่ละคน

¹ คนหลวงพระบางได้ยึดวันตามปฏิทินของสำนักวัดป่าโพนเพา ซึ่งเป็นวัดที่เจ้าอาวาสได้เรียนรู้วิธีการคำนวณปฏิทินมาจากเจ้าอุปราชเพชรราช และถ่ายทอดเป็นองค์ความรู้ให้กับเจ้าอาวาส และพระสงฆ์ของวัดรุ่นถัด ๆ มา เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้กำหนดปฏิทินให้กับคนหลวงพระบาง ตั้งแต่สมัยราชอาณาจักรตราบจนปัจจุบัน

² วัดโพนเพา. ปฏิทินวัดโพนเพา. 2549.

³ พระเถระบุนทัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพนเพา เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2549.

นายอ้วน สิริศักดิ์¹ หัวหน้าห้องกรมรดกหลวงพระบาง หนึ่งในคณะกรรมการจัดงานบุญปีใหม่ ให้ทัศนะว่า บุญปีใหม่ในปี พ.ศ.2549 เป็นงานบุญประเพณีที่มีความสัมพันธ์กับหลวงพระบาง ในฐานะเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนั้น เจ้าแขวงจึงต้องแต่งตั้งคณะกรรมการจัดงานบุญปีใหม่² ขึ้นมากำกับดูแล บุญปีใหม่หลวงพระบางจึงถูกเชื่อมโยงกับรัฐชาติและนานาชาติ ซึ่งเป็นโอกาสอันดีที่ภาครัฐจะได้ใช้โอกาสนี้รื้อฟื้น และนำเสนอ ‘มรดก’ ของหลวงพระบาง ในฐานะมรดกของชาติ และมรดกของโลก “เพื่อให้ประชาชนลาวและสากลได้เห็นโฉมหน้าของหลวงพระบางเมืองมรดกโลก” ในพิธีกรรมบุญปีใหม่ คณะกรรมการจัดงาน จึงได้สร้าง “รายการเคลื่อนไหวก่อนบุญปีใหม่ลาว พ.ศ.2549 ค.ศ.2006 ที่เมืองหลวงพระบาง”³ และกำกับให้เป็นจริงในเชิงปฏิบัติ

รายการเคลื่อนไหวก่อนบุญปีใหม่ข้างต้นได้ถูกทำให้ ‘ศักดิ์สิทธิ์’ ด้วยการลงนามโดยเจ้าเมืองหลวงพระบาง ในฐานะประธานคณะกรรมการ ส่วน วัน เวลา และพื้นที่ของพิธีกรรมบุญปีใหม่เดิม ได้ถูกภาครัฐเขียนความหมายใหม่ครอบทับลงไป ในวัน เวลา และพื้นที่ดังกล่าว นอกจากนี้ กำหนดการที่ถูกกำกับด้วยการลงนามโดยเจ้าเมืองหลวงพระบาง ได้ถูกส่งไปยังผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมที่ปรากฏในกำหนดการ และถูกแจกจ่ายไปทั่วเมือง โดยเฉพาะในจุดที่มีนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวพักอาศัย อาทิ เรือนพัก ร้านอาหาร สำนักงานบริษัทท่องเที่ยว เพื่อให้ผู้ประกอบการได้รับรู้ และสามารถอธิบาย ‘กำหนดการที่เป็นทางการ’ ให้กับนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง ซึ่งพวกเขาจะได้ไม่ตกหล่นเหตุการณ์สำคัญของบุญปีใหม่ ขณะเดียวกันกำหนดการเดียวกันนี้ ก็ถูกเผยแพร่ในเอกสารการท่องเที่ยวระดับชาติ เพื่อเชิญชวน “แขกต่างดาวทั่วต่างเมือง” เข้าร่วมร่วมพิธีกรรมบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง จนดูประหนึ่งว่า ‘บุญปีใหม่หลวงพระบาง’ ได้กลายเป็นพื้นที่พิธีกรรมของชาติและของโลกไปพร้อมกัน

¹ อ้วน สิริศักดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมรดกหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2549.

² องค์ประกอบของคณะกรรมการจัดงานบุญปีใหม่ประกอบด้วย หัวหน้าฝ่ายต่างๆ ของแขวง ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ตัวแทนศาสนา และผู้มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรม โดยเจ้าเมืองหลวงพระบางเป็นประธานคณะกรรมการ

³ ดู “รายการเคลื่อนไหวก่อนบุญปีใหม่ลาว พ.ศ.2549 ค.ศ.2006 ที่เมืองหลวงพระบาง” ในภาคผนวกวิทยานิพนธ์

ขบวนแห่บุญปีใหม่ : ‘ฉาก’ แห่งการช่วงชิงความหมายและประดิษฐ์สร้างความทรงจำใหม่ทางสังคม

ดังที่ได้กล่าวมาเบื้องต้นว่า วัน เวลา และพื้นที่ ที่เป็นแกนกลางของบุญปีใหม่หลวงพระบาง ทั้งในอดีตกาลและปัจจุบันกาล คือ “มือสังขานเนา” กับ “มือสังขานขึ้น” หรือวันสุดท้ายของปีเก่ากับวันเริ่มต้นของปีใหม่ตามลำดับ โดยสัมพันธ์กับพื้นที่วัดมหาธาตุราชวรวิหาร (วัดธาตุน้อย) เป็นศูนย์กลางทางเมือง กับวัดเชียงทอง เป็นศูนย์กลางหัวเมือง และถนนสายกลางเมืองเป็นเส้นทางเดินเชื่อมต่อระหว่างวัดทั้งสองในวันสังขานเนา กับวันสังขานขึ้น

สำหรับปีใหม่ปี พ.ศ.2549 “มือสังขานเนา” ตรงวันที่ 15 เมษายน ส่วน “มือสังขานขึ้น” ตรงกับวันที่ 16 เมษายน ซึ่งเวลา พื้นที่ ตัวละคร และกิจกรรมได้ถูกระบุไว้ใน “รายการเคลื่อนไหวบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง พ.ศ. 2549 ค.ศ. 2006” อย่างชัดเจน หัวใจสำคัญของทั้งสองวัน คือ “การแห่วอ” ซึ่งคนหลวงพระบางดั้งเดิมเรียกควบคู่กับการ “แห่หัวเมืองหางเมือง” ด้วยเป็นการแห่เชื่อมไป-มา ระหว่างศูนย์กลางส่วน ‘หัว’ กับ ‘หาง’ ของเมือง แต่ในระยะหลังได้มีการให้ความหมายที่แตกต่าง ขบวนแห่เดียวกันนี้ จึงมักถูกเรียกว่า “การแห่บุญปีใหม่” และ “การแห่นางสังขาน”

ที่มา : สำนักงานมรดกหลวงพระบาง

ภาพประกอบ 15 แผนที่แสดงตำแหน่งหัวเมือง (ด้านขวาซึ่งเป็นรูปปลายแหลม) หางเมือง (ด้านซ้าย) และเส้นทางสายกลางเมือง ที่ใช้เป็นพื้นที่แห่บุญปีใหม่

การแห่ในวันสังขานเนาเรียกว่า “แห่วอขึ้น” คือแห่จากหางเมือง (วัดธาตุน้อย) ขึ้นไปยังหัวเมือง (วัดเชิงทอง) ส่วนวันสังขานขึ้น แห่จากวัดเชิงทองลงมายังวัดธาตุน้อย จึงเรียกว่า “แห่วอล่อง” หรือ ล่องลงตามทิศทางการไหลของสายน้ำโขง การแห่ทั้งสองวันจะเริ่มขึ้น เวลา 13.30 น. องค์ประกอบทุกอย่างในขบวนแห่ไม่แตกต่างกัน ต่างเพียงการสลับจุดเริ่มต้นและทิศทางของขบวน แต่ไม่ว่าจะเป็นการแห่วอขึ้นหรือวอล่อง ขบวนแห่ในแต่ละวัน ก็ได้ทำให้เส้นทางสายกลางเมือง ช่วงระยะที่เชื่อมต่อระหว่างวัดธาตุน้อยกับวัดเชิงทองความยาว 1.6 กิโลเมตร เป็นเวทีของการผลิตสร้างความทรงจำใหม่ ของ ‘คนหลวงพระบางปัจจุบัน’ ภายใต้เงื่อนไขของชาติและบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ ดังนั้น ‘ขบวนแห่วอ’ จึงเป็น “ฉาก” สำคัญในการทำความเข้าใจบุญปีใหม่ของหลวงพระบางในปัจจุบันสำหรับงานวิจัยเรื่องนี้ ดังนี้

1. ‘โหมโรง’ : ช่วงเช้าวันสังขานเนา ชีวิตคนหลวงพระบางคือการเตรียมตัวเข้า ‘ฉาก’ ขบวนแห่บุญปีใหม่

ชีวิตคนหลวงพระบางในช่วงเช้าของวันสังขานเนาโดยภาพรวม คือการเตรียมตัวเพื่อเข้าฉากการแห่วอขึ้นในเวลา 13.30 น. บรรยากาศของเมืองหลวงพระบางจึงดูประหนึ่งว่า กำลังโหมโรงก่อนเข้าฉากการแห่วอในช่วงบ่ายอย่างเด่นชัด ไม่ว่าเจ้าหน้าที่รัฐการ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร นักเรียน นักศึกษา ประชาชนบรรดาเผ่า พวกเขาต่างล้วน ‘ถอนตัว’ ออกมาจากชีวิตประจำวัน เพื่อเป็น ‘ตัวละคร’ เข้าขบวนแห่ ตามจินตนาการของคณะกรรมการจัดงาน ที่วางจินตนาการแห่งความหมายใหม่ในการแห่บุญปีใหม่ ผ่านกำหนดการของภาครัฐ ที่ครอบทับลงบนพื้นที่ เวลา และ ‘นาม’ ของการ ‘แห่วอ’ ของคนหลวงพระบางที่สืบทอดมาจากบรรพชน ซึ่งสาธุใหญ่คำจันได้ให้ทัศนะกับผู้วิจัยว่า การแห่วอปัจจุบันมีความหมายที่แตกต่างจากการแห่วอในอดีตกาล

อย่างไรก็ตาม สาธุใหญ่ ได้กล่าวถึงความหมายของวันสังขานเนาที่เชื่อมต่อกับพิธีกรรมบุญปีใหม่ว่า คำว่า “เนา” แปลว่า “อยู่” ดังนั้นคำว่า “สังขานเนา” จึงหมายถึงวันที่การเคลื่อนย้ายของวันหยุดหนึ่ง เพื่อเตรียมตัวเคลื่อนไปสู่ปีใหม่ในวันรุ่งขึ้น ซึ่งเป็นวัน “สังขานขึ้น” สองวันนี้จึงเป็น ‘วัน’ ของการเปลี่ยนผ่านศักราชจากเก่าสู่ใหม่ และด้วยลักษณะพิเศษของพื้นที่เมืองหลวงพระบาง ที่ทอดยาวไปตามสายน้ำโขง และ ‘หัวใจสำคัญ’ ของเมืองหลวงพระบางคือพุทธศาสนา ดังนั้น คนหลวงพระบางจึงเชื่อมโยงพุทธศาสนากับพื้นที่เข้าหากัน จัดให้วันสังขานเนา กับสังขานขึ้นมีพิธีกรรมแห่วอพระราชอาณาประจำวัดหลวง เพื่อให้พระเถระ ภิกษุสงฆ์ สามเณร และประชาชนเยี่ยมเยือนกันระหว่างเขตหัวเมืองกับหางเมือง ภายใต้การนำพาของขบวนแห่วอพระราชอาณาประจำวัดหลวง จึงเรียกบุญปีใหม่อีกนามว่า “บุญแห่วอ” และเรียกขบวนแห่ ‘หัวเมืองหางเมือง’ ว่า ‘การแห่วอ’ โดยการ ‘แห่วอขึ้น’ เป็นการแห่จากหางเมืองขึ้นไปยังหัวเมือง แห่ในวันสังขานเนา ส่วนการ ‘แห่วอล่อง’ เป็นการแห่สลับจากหัวเมืองลงหรือ ‘ล่อง’ มายังหางเมืองในวันสังขานขึ้น แต่ไม่ว่าจะเป็นการแห่วอขึ้นหรือวอล่อง จะต้องมี

ปู่เยอ่าเยอ พร้อมกับสิ่งแก้วสิ่งคำเป็นผู้เดินนำหน้าขบวนทั้งหมดเสมอมา ด้วยท่านเป็นศิบรรพบุรุษ ผู้เคยเดินนำทางขบวนบรมลงมาจากเมืองฟ้า และท่านอยู่ในราชธานีแห่งนี้ เพื่อดูแลภัยตรีภัยและประชาชน ตั้งแต่สมัยขุนลอ ต่อมาท่านได้กลายเป็นเทวดาหลวงแห่งพุทธศาสนา จึงยังคงทำหน้าที่เดินนำหน้า ขบวนแห่ขอพระราชทาน เพื่อแสดงถึงการปกป้องคุ้มครองพุทธศาสนาและบรรดาอุกทลนที่เป็น พุทธศาสนิกชน ‘ขบวนแห่ขอ’ จึงกลายเป็นหัวใจสำคัญของบุญปีใหม่ และมีความศักดิ์สิทธิ์ด้วย องค์ประกอบข้างต้น¹

สำหรับวันสังขานเนากับสังขานขึ้นในปัจจุบัน ที่กิจกรรม ‘การแห่ขอ’ ยังคงเป็น หัวใจสำคัญของบุญปีใหม่เช่นกันกับอดีต แต่ความหมายและนัยยะของการแห่กลับเน้นความ โดดเด่น ให้กับ ‘นางสังขาน’ ขณะที่ขบวนแห่โดยรวมก็ได้กลายเป็นเวทีของการประดิษฐ์สร้างประเพณี วัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับการเป็นเมืองมรดกโลก การท่องเที่ยว และอุดมการณ์ของชาติ โดยมีการ จัดวางตัวละครชุดใหม่ที่ไม่ได้สัมพันธ์กับผู้คนในหัวเมืองและหางเมืองมาเข้าร่วมขบวนแห่ อีกทั้งยัง มีการเปลี่ยนแปลงลำดับและความหมายของขบวนแห่ที่สืบทอดจากบรรพกาล ซึ่งศูนย์กลางคือ พุทธศาสนาและหัวใจสำคัญ คือพระราชทานเป็นสิ่งใหม่

คำสั่งของเจ้าเมืองหลวงพระบาง ได้ส่งผลต่อการจัดให้เกิดขบวนแห่ขอ ประกอบด้วย 24 ขบวนย่อย คำสั่งดังกล่าวได้ส่งผลเชิงอำนาจในการผลักดันให้ผู้คนและหน่วยงานต่าง ๆ เตรียมการ เข้าสู่ขบวนแห่ตาม ‘หน้าที่’ ที่ได้รับมอบหมายจากตัวแทนภาครัฐ ในขณะเดียวกันก็เป็นการเปิดพื้นที่ ใหม่ให้กับคนหลวงพระบาง ได้ย้อนคืนสู่มิติอดีตกาลแห่งราชธานีหลวงพระบาง ซึ่งเงื่อนไขทั้งสอง ส่วนได้ผลักดันให้ช่วงเช้าของเมือง กลายเป็นห้วงเวลาของการโหมโรง เพื่อเข้าฉากขบวนแห่ขอขึ้น ในช่วงเวลาบ่ายวันของวันเดียวกัน ดังกล่าวข้างต้น

นายสิก สิงคำตัน ผู้อำนวยการโรงเรียนวิจิตรกรรมหลวงพระบาง กับคณะครู นักศึกษาตกแต่งรถนางสังขาน ที่มี ‘มหิงส์’ หรือตัวควาย พาหนะของนางสังขานประจำปีขึ้น ตระหง่านอยู่บนกระเบรดหกล้อ ที่ถูกประดับประดาอย่างวิจิตรพิสดาร สมกับความยิ่งใหญ่ในการ จัดประกวดและได้มาซึ่ง นางสังขาน ความอลังการของรถสะทอนให้เห็นความสำคัญสูงสุดของนาง สังขาน ตั้งแต่ครั้งแรกที่มองเห็นรถคันดังกล่าว

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2549.

นางสาวที่ได้รับคัดเลือกให้ถือธงชาติ ธงศาสนา ธงมรดกโลก และป้ายคำขวัญต่างๆ 12 นาง เตรียม ‘แต่งกาย’ ด้วยชุดลาวลุ่ม ลาวสูง และลาวเทิง คณะบริหารเวทาคาหลวง และ มิสเตอร์ ฟรานซิส ตัวแทน UNESCO จัดหารถกระบะเล็กให้กับคณะเวทาคาหลวง ที่กำลังชักซ้อม ‘เล่นหุ่น’ ด้วยการฟ้อนและเชิดโนโบสถ์วัดอาสามตั้งแต่เช้า ขบวนผู้อาวุโสที่ได้รับการเชิญชวนให้เข้าร่วม ขบวนแห่ กำลังจัดเตรียมขันดอกไม้และน้ำสรง ขณะที่ ‘พระพุทธรูป’ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ถูกนำเข้าร่วม ขบวนแห่ ก็ได้ถูกจัดเตรียมขบวนรถเช่นกันกับรถอวพระเถระ รวมไปถึงพระสงฆ์สามเณร และ ขบวนหามหม้ออูบึง ต่างล้วนจะมกเขม้นเตรียมตัวเพื่อเข้าร่วมขบวนแห่ที่ตนรับผิดชอบตั้งแต่เช้า

ร้านเสริมสวย ร้านให้เช่าชุดซาระบับ และชุดนางแก้ว ในเขตตัวเมืองหลวงพระบาง กลายเป็นศูนย์รวมของบรรดาเด็กหญิงและเด็กสาวลาวลุ่มจำนวนมาก ที่มาตกแต่งเรือนกาย ให้กลายเป็นตัวละครย้อนอดีตแห่งราชธานี ตามบทบาทหน้าที่ของนางแก้วและนางวอในขบวนแห่ ขณะที่บรรดาเด็กสาวเผ่าม้งในเขตเมืองหลวงพระบาง ก็เข้าไปรอแต่งหน้าทำผมในร้านเสริมสวย ก่อนจะรีบเดินทางไปแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า ที่แม่ค้าเครื่องแต่งกายม้งจากแขวงเชียงขวางนำมาให้ใช้ในชุมชนของพวกนาง

ลี ยาง เด็กสาวเผ่าม้ง แม่ค้าผ้าแซ่วแห่งบ้านปองคำ ผู้ช่วยงานสนามในชุมชนม้ง แห่งเมืองหลวงพระบางของผู้วิจัยกล่าวว่า บรรดาเด็กสาวและเด็กหญิงเผ่าม้ง กระจ่ือร้อยันที่จะได้ เข้าร่วมขบวนแห่วอ แม้ว่า พวกเขาจะต้องจ่ายเงินค่าแต่งหน้า และค่าเช่าชุดคนละเกือบ 1 แสนกีบ โดยประมาณ แต่พวกนางและพ่อแม่ก็พอใจ ในโอกาสสำคัญที่บรรดาลูก ๆ จะได้สวมใส่ชุดชนเผ่า ในเขตเมืองของคนลาวลุ่ม หากไม่แล้วจะต้องพาลูกหลานม้งเหล่านี้ ขึ้นไป ‘แต่งกาย’ ชุดม้งในช่วง บุญกินเจียงที่หมู่บ้านบนคอยสูง ซึ่งไม่มีคนอื่นได้เห็นเหมือนกับการสวมใส่ชุดม้งเข้าร่วมขบวนแห่วอ ในเมืองมรดกโลก ดังนั้น แต่ละปีจึงมีเด็กหนุ่ม เด็กสาวเผ่าม้งเสนอตัวขอเข้าร่วมขบวนแห่บุญปีใหม่ อย่างคับคั่ง ไม่ต่างจากพ่อแม่ยุวธิดาชาวลาวลุ่มที่เฝ้ารอวันแห่วอขึ้น-วอล่อง เพื่อจะได้มีเวทีให้ลูกสาว ตัวน้อยได้สวมใส่ชุดซาระบับและคว้นหม้อ เข้าร่วมขบวนแห่ในฐานะ ‘นางวอ’

2. วัดธาตุน้อย : ปฐมบทการแห่วอขึ้นในกระแสโลกาภิวัตน์

“วัดธาตุน้อย” ศูนย์กลางของหางเมืองในอดีต แต่ในวันนี้มีความหมายในฐานะของการเป็น ‘จุดเริ่มต้น’ ของขบวนแห่มากกว่าความหมายของศูนย์กลางในอดีต วัดธาตุน้อยตั้งอยู่ริมถนนสายกลางเมือง ส่วนที่ถูกกำหนดนามว่า “ถนนเจ้าฟ้าจุ่ม” บริเวณวัดและถนนหน้าวัดวันนี้ ได้กลายเป็นเวทีของการจัดวางขบวนต่าง ๆ ให้ถูกต้องตามลำดับของขบวนแห่วอในรายการเคลื่อนไหวบุญปีใหม่ พ.ศ.2549 และดูเหมือนว่ามันกำลังจะกลายเป็นศูนย์กลางใหม่ของเมือง จากการที่เกือบทุกคนในเขตเมืองหลวงพระบาง ต่างมุ่งหน้ามายังจุดเดียวกัน

เที่ยงตรง นายลิก สิงคำตัน ได้นำ ‘รณางสังขาน’ ซึ่งอยู่ในขบวนลำดับที่ 15 มาจอดีเทียบที่หน้าบัน ไคศรีสัตนาคนาน้อย ทางขึ้นสู่วัดธาตุน้อย จากนั้น รณางสังขานก็ได้กลายเป็น ‘หลักหมาย’ ให้กับขบวนแห่ที่อยู่ลำดับก่อนหน้าและถัดไป ได้จัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตน โดยใช้ รณางสังขานเป็นแกนกลาง

รถกระบะ 6 ล้อ ถูกประดิษฐ์สร้างให้กลายเป็น ‘รณางสังขาน’ ด้วยการเปิดประทุน หลัง ทำโครงสร้างส่วนหัวเป็นรูปเศียรพญานาคยื่นออกมาออกหน้ารถ ดัดแผ่นไม้อัดด้านหน้าคนขับ แต่งเป็นกรอบป้ายบุญปีใหม่ด้วยศิลปะลายลาว และดอกจำปาโปรยกระจายรายรอบข้อความ ภาษาลาวและอังกฤษ ความว่า “สบายดีปีใหม่ลาว Lao Happy New Year” ขณะที่แนวตั้งของป้าย ฉม ขอบซ้ายและขวาเขียนข้อความ “พ.ศ.2549” และ “ค.ศ.2006” ตามลำดับ

พื้นที่ส่วนกลางของกระบะตั้งหุ่นจำลอง “มหิงส์” มีโครงสร้างทำด้วยไม้ติดกระดาษ ทาสีดำ ขึ้นเชิดหน้า ส่วนหลังพาดนางสังขานคนใหม่สูงเทียมหัวผู้ใหญ่พอดิ บนหลังมหิงส์ยังตั้ง แท่นบัลลังก์ให้นางสังขาน พร้อมรมขนาดใหญ่ครอบกำบังแดด พื้นด้านล่างปูเสื่อทับพื้นกระบะรถ เป็นที่นั่งของบริวาร 6 คน หลังคาหัวรถถูกตกแต่งเป็นฐานวางพานเศียรกบิลพรหม แต่งทิวรีผ้า สลับสีรอบตัวรถ ส่วนท้ายรถตกแต่งเป็นหางหงส์ลายลาว นอกจากรถคันนี้จะถูกตกแต่งอย่างวิจิตร พิสดารที่สุดในขบวนแห่แล้ว ยังส่งให้ตำแหน่งบัลลังก์ที่นั่งของนางสังขานสูงจากพื้นดินถึง 5 เมตร ความสูงดังกล่าวทำให้ “นางสังขาน” กลายเป็นตัวละครที่โดดเด่นกว่าใครใน ‘ขบวนแห่’ ทั้งหมด

แม้ว่าบัลลังก์บนหลังมหิงส์จะยังว่างนางสังขาน แต่รถคันนี้ก็ได้รับความสนใจ ทั้งจากคนลาวและชาวต่างประเทศกว่าทุกสิ่ง ที่กำลังจะถูกนำเข้าไปเป็นส่วนประกอบของขบวนแห่ พวกเขาจะใช้พื้นที่ป้ายหน้ารถเป็นฉากถ่ายภาพตัวเอง ส่วนพ่อแม่ที่นำนางสาวตัวน้อยในชุดชา ระเบียบของอดีต ราชินิกุล และสตรีชั้นสูงแห่งราชธานีมารอคอยเข้าขบวนแห่ ก็มักจะอุมริดาขึ้น กระบะรณางสังขาน ลางคนพยายามให้ยูริดาขึ้นไปนั่งบนบัลลังก์ เพื่อถ่ายภาพไว้เป็นความทรงจำ ให้ดูเสมือนหนึ่งว่าเป็น ‘นางสังขาน’ ร้อนถึงตำรวจในบริเวณนั้นต้องรีบออกมาปกป้องรักษาบัลลังก์ และกระบะรณางสังขานไว้เป็นพื้นที่หวงห้ามสำหรับเฉพาะธิดากบิลพรหม อย่างไรก็ตาม นอกจาก รณางสังขานแล้ว พ่อแม่มายังนำพาธิดา ที่ประดิษฐ์เรือนกายเป็น ‘สตรีราชินิกุล’ ไปถ่ายภาพอิงฉาก ตามจุดต่างๆ ที่สะท้อนถึงอดีตกาล อาทิ บันไดนาคราช หน้าพระธาตุน้อย ด้านข้างอุโบสถ และ หอกลอง ฯลฯ

ยิ่งใกล้ถึงเวลาตามกำหนดการ บริเวณด้านหน้าและด้านในวัดธาตุน้อย ยังมีตัวละคร ที่เตรียมตัวเข้าขบวนแห่รวมกันเป็นกลุ่มๆ เพื่อรอเข้าขบวนใหญ่ รวมทั้งกลุ่มม้ง ลาวเทิง ไทลูน และ ผู้น้อย ซึ่งมีทั้ง ‘ตัวแทน’ ที่จะเข้าขบวนแห่ และญาติมิตรร่วมเผ่ามาให้กำลังใจ ตัวละครที่เป็นชนเผ่า นอกพุทธศาสนาเหล่านี้ ได้ทำให้ขบวนแห่ที่กำลังจะเกิดขึ้น กลายเป็นเวทีแห่งการประชัน และ

นำเสนอความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของหลวงพระบางไปพร้อมกัน นอกจากนั้น แต่ละเผ่ายังได้รับการ ‘จับจ้อง’ จากนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะ “ก้อนกำลั่งเผ่าม้ง” พวกเขาได้รับความสนใจมากที่สุด มีนักท่องเที่ยวมาชื่นชมและถ่ายภาพพวกเขาไม่น้อยกว่ากองเชียร์เผ่าม้งด้วยกัน ความโดดเด่นของ “ก้อนกำลั่งเผ่าม้ง” อยู่ที่กลุ่มหนุ่มสาววัยรุ่น ซึ่งปรากฏกายด้วยชุดประจำเผ่า พวกเขาและเธอประดับตกแต่งเรือนกายด้วยเสื้อผ้า และเครื่องประดับที่มีสีสันสดใส และเพิ่มความเป็นชนเผ่าดั้งเดิมด้วยตะกร้าสะพายหลัง เสมือนวิถีชีวิตบนดอยสูง ขณะที่ชายม้งวัยกลางคนจะนำเอาแคนน้ำเต้ามาเป่าบรรเลง พร้อมเดินประกอบเป็นวงโค้งเป็นการชักจูง แต่ผู้วิจัยเห็นว่า ชายม้งเหล่านี้ต้องการ ‘แสดง’ อัตลักษณ์ของตนให้กับผู้คนที่กำลังรุ่มล้อมจับจ้องพวกเขามากกว่า

Carol Wiley นักถ่ายภาพสารคดีวัฒนธรรมชาวออสเตรเลีย เธอได้ถ่ายภาพก้อนกำลั่งเผ่าม้ง อย่างละเอียด เอาใจจริงเอาใจ Wiley ให้เหตุผลถึงความสนใจเผ่าม้งเป็นพิเศษว่า เธอเคยรับรู้ว่ามีม้งเป็นชาวเขานอกพุทธศาสนา มีถิ่นฐานบนดอยสูง การปรากฏตัวของพวกเขาในขบวนแห่บุญปีใหม่ของคนลาวลุ่มที่ขับเคลื่อนด้วยเงื่อนไขแห่งพุทธศาสนา จึงกลายความน่าสนใจที่พวกเขาได้เข้ามาเป็นส่วนประกอบในขบวนแห่ และทำให้เธอสามารถเก็บภาพคนม้งได้ แม้จะไม่ได้ขึ้นไปบนดอยสูง ประการสำคัญ ผู้วิจัยสัมผัสได้ถึงความภาคภูมิใจในความเป็นคนม้ง ที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากกว่ากลุ่มอื่น พวกเขาต่างส่ง ‘ภาษาม้ง’ กันแข็งแซ่ราวกับกำลั่งอยู่ในพิธีกินเจียงที่ชุมชนเดิมบนภูสูง ขบวนแห่บุญปีใหม่อันกลายเป็นพื้นที่แห่งการเปิดเผยภาพและเสียง ของพวกเขาให้ปรากฏในพื้นที่ราบของเมืองมรดกโลก ที่ยึดโยงกับโลกกว้างอย่างแท้จริง

ลี ยาง ก็มาให้กำลั่งใจเพื่อนๆ ม้งด้วย เธอสวมหมวกเก็บ เสื้อยีนส์แขนยาวทับเสื้อยืดแขนสั้น และกางเกงยีนส์รัดรูปเช่นกันกับเสื้อยืด ลี ยางกำลั่งใช้กล้องดิจิทัลในโทรศัพท์มือถือถ่ายภาพเพื่อนๆ ที่กำลั่งถูกรุ่มล้อมจากคนต่างชาติ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า บางเฟรมของภาพถ่าย เธอมีเจตนาจะ ‘เก็บภาพ’ ของคนต่างชาติที่กำลั่งถ่ายภาพเพื่อนของเธอไปพร้อมกัน ลี ยางส่งเสียงม้ง ก่อนข้างดังกว่าปกติที่ผู้วิจัยเคยได้ยิน เธอเข้ามาทักผู้วิจัย และแนะนำให้ผู้วิจัยกับเซง เซียง ม้งพลัดถิ่นสัญชาติอเมริกัน เซง เซียงสื่อสารกับเพื่อนร่วมเผ่าด้วยภาษาม้ง แต่สื่อสารกับลาวลุ่มและผู้วิจัยด้วยภาษาอังกฤษ ด้วยเขาไม่สามารถพูดภาษาลาวลุ่มได้ เขาเกิดที่อเมริกา พ่อของเซง เซียงเป็นอดีตนักบวชเปา ได้หนีภัยการเมืองไปอยู่อเมริกาตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง เขามีทั้งชื่อม้งและชื่ออเมริกัน ปัจจุบันญาติๆ ของเซง เซียง ละทิ้งภูมิลำเนาอยู่ในเมืองหลวงพระบางทั้งชุมชน เขาจึงถือโอกาสมาเที่ยวงานบุญปีใหม่หลวงพระบาง เพื่อพบกับญาติๆ และได้ดูขบวน ‘แห่ชาวม้ง’ ที่ ‘บุญปีใหม่’ หลวงพระบาง เขาดีใจมากที่เห็นคนทั่วไปโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวยอมรับและชื่นชมคนม้ง และดีใจที่คนม้งได้เข้าร่วมขบวนแห่บุญปีใหม่ ซึ่งทำให้คนม้งมีเกียรติสูง เขาไม่เคยคิดว่า คนม้งจะได้รับการยอมรับจากชาวลาวลุ่มและ

รัฐบาลลาวมากเช่นนี้ มันเป็นคนละเรื่องกับที่เขาเคยรับทราบจากพ่อแม่เมื่อครั้งที่ยังเป็นเด็กว่าคนมั่งคือนคนเฝ้าที่รัฐบาลลาวเกลียดชัง

3. ปฏิบัติการแห่บุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง

“หลีกทางให้นางสังขาน ๆ ๆ !”

เวลา 13.30 น. เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้เดินนำหน้า ‘กิมิทาเทวี’ นางสังขานประจำปี พ.ศ. 2549 กับบริวาร ร้องสั่งเบิกทางประชาชนและนักท่องเที่ยว ที่แออัดอยู่หน้าบันไดศรีสัตนาคนาน

เพื่อรุมจับจองนางสังขานคนใหม่ จนไม่อาจจะเอียงกายไปยังบัลลังก์บนหลังมิงส์ได้อย่างสะดวก

กิมิทาเทวีและบริวาร ปรากฏภายในชุด ‘ซาระบบั’ ที่งามสง่า และเครื่องประดับที่

วิจิตรอลังการสูงค่า เธอเป็นตัวละครผู้ถือกำเนิดจากเค้าเรื่องในตำนานพญากบิลพรหม และได้ถูก

ยกระดับให้โคดเด่นที่สุดในขบวนแห่และบุญปีใหม่ ตั้งแต่การประกวดนางสังขาน กิมิทาเทวี

จึงกลายเป็นตัวละครที่ถูกรสนิยมจากคนลาวและชาวต่างประเทศ เธอถูกปกป้องอย่างแข็งขันจาก

เจ้าหน้าที่ตำรวจ และตัวแทนของสมาพันธ์แม่หญิงหลวงพระบาง ในทุกกริยาบทของการทำหน้าที่

นางสังขาน นับตั้งแต่เอียงกายออกจากหอแจก ไปทำพิธีไหว้องค์พระธาตุ และยุรายাত্রขึ้นไปยัง

บัลลังก์บนหลังมิงส์ ซึ่งเป็นตำแหน่งที่สูงสุดในขบวนแห่ เหนือกว่าวอของพระเถระ และวอ

พระพุทธรูปเกือบเท่าตัว ดังนั้น ตำแหน่งแห่งบัลลังก์สูงได้บังคับทำให้ทุกสายตาที่จับจองต้อง

แหงนมอง ส่งให้กิมิทาเป็นนางสวรรค์ที่เหินลงมาจกฟากฟ้า ดั่งเนื้อหาของบทเพลงในวันประกวด

ชื่อเสียง เวลาแห่งการรอคอย การคุ้มกันที่แข็งขัน และบัลลังก์อันสูงส่งและวิจิตร

กว่าใครในขบวนแห่ ได้เน้นย้ำการเป็นตัวละครพิเศษสุดให้กับ ‘กิมิทาเทวี’ เมื่อเธอได้สถิต ณ บัลลังก์

ที่มีความสูงเท่ากับระดับชั้นที่สองของอาคารสองฟากถนน เมื่อนางวางท่าทางได้ดีแล้ว จึงพยักหน้าให้

สัญญาณกับบรรดาคณะผู้ดูแลพร้อมแล้ว กริยาของนางกลายเป็น ‘คำสั่ง’ ให้ขบวนแห่วอทั้งหมด

ที่เตรียมพร้อมรออยู่ก่อนแล้วเคลื่อนตัวไปข้างหน้า เจ้าหน้าที่ประจำรถนางสังขานจึงได้วิทูยแจ้งให้

เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้เตรียมเบิกทางอยู่หน้าสุดเริ่มเคลื่อนขบวน แล้ว ‘ขบวนแห่วอขึ้น’ จึงค่อยๆ ขยับจาก

หางเมืองไปยังหัวเมือง และกิมิทาเทวีก็เริ่มปฏิบัติหน้าที่ของนางอย่างตั้งใจ ด้วยการโปรยยิ้มให้กับ

ประชาชนและนักท่องเที่ยวผู้คอยเฝ้าชมขบวนแห่ที่เนื่องแน่นตลอดสองข้างเส้นทาง

3.1 ขบวนแห่ การให้ความหมาย และการช่วงชิงพื้นที่

จากรายการลำดับขบวนแห่ปี พ.ศ.2549 ของภาครัฐ ที่มีจำนวน 23 ขบวน¹ จึงมีความแตกต่างจากพิธีกรรมแห่ในอดีต ที่มีขบวนแห่เพียง 4 ขบวนเรียงตามลำดับ คือ ขบวนปู่เยอย่าเยอ ขบวนเต่าแก่ถือดอกไม้และน้ำสรง ขบวนวอพระราชกณะ พระสงฆ์สามเณรและ ขบวนนางวอ โดยมีขบวน ‘วอพระราชกณะ’ เป็นศูนย์กลาง และหัวใจของขบวนแห่ ดังนั้น ขบวนแห่บุญปีใหม่ ปัจจุบันที่ปรากฏนอกเหนือจาก 4 ขบวนข้างต้น จึงเป็น ‘ขบวน’ ที่เพิ่งถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ ประการสำคัญ การจัดลำดับ และการเน้นความสำคัญของแต่ละขบวน รวมถึงความหมายของขบวนแห่เดิมที่ปรากฏใน ‘ขบวนแห่ใหม่’ ก็มีได้ดำรงอยู่เช่นเดิมอีกแล้ว ปรากฏการณ์ข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นว่า ขบวนแห่บุญปีใหม่ในปัจจุบัน ได้กลายเป็นเวทีแห่งการช่วงชิงความหมาย หรือการให้นิยามใหม่ของการแห่เดิม และกลายเป็นพื้นที่แห่งการสร้างความทรงจำใหม่ ที่ซ้อนทับกับความทรงจำเดิมของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ดังนี้

3.2 นางสาวถือธงชาติ ศาสนา มรดกโลก และปู่เยอย่าเยอ

หากตัดเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ทำหน้าที่เบิกทางให้กับขบวนแห่ เพื่อสามารถแหวกผ่านกองทัพนักถ่ายภาพ นักข่าวและนักท่องเที่ยวได้แล้ว ก็จะถือว่าขบวนนางสาวถือธงชาติ ธงศาสนา และธงมรดกโลกเป็นขบวนแรกสุดที่ทำหน้าที่เดินนำหน้าขบวนแห่บุญปีใหม่ในกระแสโลกาภิวัตน์ แทนเทวดาหลวงที่เคยเดินนำหน้าขบวนแห่มาตั้งแต่บรรพกาล ถัดจาก ‘นางสาว’ ผู้ทำหน้าที่ถือธงชาติ ธงศาสนา ธงมรดกโลก เป็นขบวนแถวของนางสาว 3 คนต่ออีก 3 ชุด เดินเรียงหน้ากระดานถือป้ายคำขวัญ ทุกสิ้นเขียนด้วยอักษรลาว ป้ายแรกเขียนว่า “สบายดีปีใหม่ลาว 2549” สิ้นที่สองเขียนว่า “ชมเชยหลวงพระบางเมืองมรดกโลกครบรอบ 10 ปี อย่างสุดใจ” ส่วนป้ายสุดท้ายเขียนว่า “ชาวหลวงพระบางเมืองมรดกโลกยินดีต้อนรับ” บรรดา ‘นางสาว’ ผู้ทำหน้าที่ถือธงและป้ายคำขวัญต่างๆ คือ เด็กสาวลาวที่แต่งกายด้วยชุดลาวลุ่ม ลาวสูง และลาวเทิง ตามเผ่าของตน พวกเธอจึงได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนประชาชน 3 เผ่า และได้ทำให้ความหมายของขบวนแห่บุญปีใหม่ของเมืองหลวงพระบาง ที่เคยยึดโยงไว้กับพื้นที่และผู้คนเมืองหลวงพระบาง กลายเป็นขบวนแห่ของประชาชนบรรดาเผ่าแห่งรัฐชาติลาวไปพร้อมกัน

การนำเอาเด็กสาวถือธงชาติ ธงศาสนา ธงมรดกโลก และขบวนแถวป้ายคำขวัญมาจัดไว้เป็นกลุ่มหน้าเทวดาหลวง ทำให้ผู้อาวุโสหลายท่าน รู้สึกขัดแย้งกับการเปลี่ยนแปลงลำดับเทวดาหลวง

¹ ขบวนต่าง ๆ อยู่ในรายการเคลื่อนไหวนุญปีใหม่ที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น ซึ่งมี 24 ขบวน แต่การแห่จริงขาดขบวนช้าง-ม้า ขบวนแห่บุญปีใหม่ พ.ศ.2549 จึงมี 23 ขบวน

ผู้เคยเดินนำหน้าขบวนแห่มาตั้งแต่สมัยราชอาณาจักร มาไว้เป็นอันดับที่ 4 ถัดจากเด็กสาว บ่งบอกถึงการช่วงชิง ‘พื้นที่’ ซึ่งทำให้เป็นการลดทอนความศักดิ์สิทธิ์ของเทวดาหลวงลงไปจากเดิม

พ่อสายสะหมอน พ่อเต่าแห่งคุ้มบ้านวิชนวัย 72 ปี กล่าวว่า การปรับเปลี่ยนตำแหน่งของเทวดาหลวงมาไว้หลังขบวนนางสาว 3 เฒ่า มีมาประมาณ 10 กว่าปีแล้ว ครั้งแรกได้สร้างความไม่พอใจให้กับคนหลวงพระบางรุ่นเก่าเป็นอย่างมาก เพราะทุกคนต่างล้วนเป็น ‘ซ้อยข้าบริวาร’ ของเทวดาหลวง แต่ด้วยการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งในขบวนแห่ เป็นไปตามคำสั่งอัน ‘ศักดิ์สิทธิ์’ ของเจ้าเมือง สิ่งที่คนหลวงพระบางรุ่นเก่าทำได้ก็คือ การวิพากษ์วิจารณ์ในพื้นที่เฉพาะกลุ่มของตน

นอกจากนี้ สิ่งที่สร้างความหตุใจให้กับคนหลวงพระบางอีกประการหนึ่ง คือ ความไม่เหมาะสมที่ผู้เข้าร่วมขบวนแห่ทุกภาคส่วน รวมทั้งเทวดาหลวง และพระเถระเจ้า จะต้องเป็นฝ่ายตั้งขบวนแถวรอคอยนางสังขานมาขึ้นรถ ซึ่งแตกต่างจากการแห่ในอดีต ที่ทุกคนจะต้องมารอคอยเทวดาหลวงกับพระราชาคณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีของเทวดาหลวงนั้น “เพิ่นบ่แม่นมนุษย์” แต่เป็นเทวดาผู้ยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในอาณาจักร เป็นผู้บุกเบิกเส้นทางเสด็จจากเมืองฟ้าลงมาสู่พื้นโลกของขุนบรมราชาธิราช บิดาของกษัตริย์องค์แรกของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง จะให้ท่านเป็นผู้มารอคอยนางสังขานได้อย่างไร?

ดังนั้น ความทรงจำในตำนานจึงได้ผลักดันให้คนหลวงพระบางในอดีต กำหนดให้เทวดาหลวงเป็นตัวละครชุดแรกในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ อาทิ การสงฆ์พระบาง การให้พร กษัตริย์ในพิธีราชาภิเษก และการจุดไฟถวายพระเพลิงพระศพกษัตริย์ รวมถึงการเดินนำหน้าขบวนแห่มาตั้งแต่บรรพกาล ครั้นการแห่ของสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมารวมทั้งการแห่ในปีนี้ (พ.ศ.2549) เทวดาหลวง “สีต้องพาลูกผู้มีอำนาจหลวงหลายของเพิ่น” (หมายถึงสิ่งแก้วสิงคำ) มาเข้าแถวรอนางสังขาน และเดินตามหลังตำรวจ กับเด็กสาวเหล่านี้ แทนการเป็นผู้ “ถูกรอคอย” และเดินนำหน้าบรรดากุลหลานแขกเช่นอดีตกาล

พ่อเต่าสายสะหมอนกล่าวเป็นเชิงสรุปกับผู้วิจัยว่า ครั้นถึงการแห่ของปีใหม่คราใด “เห็นเทวดาหลวง กับสาธุใหญ่ (พระเถระผู้ใหญ่) มาเข้าแถวคอง (รอคอย) นางสังขาน แล้วกะอย่างนำกัน (เดินตามหลัง) เด็กน้อยแม่หญิงเทื่อได้ พ่อละอุกใจ (หตุใจ-เศร้าใจ) คักแท้โอลูกเฮี้ย”¹

กระนั้นก็ตาม เทวดาหลวงและสิ่งแก้วสิงคำ ก็ยังคงเป็นขบวนที่คนลาวและชาวต่างประเทศรอคอยจับจ้องมากที่สุดขบวนหนึ่ง ต่างเพียงการจับจ้องของแต่ละฝ่ายเป็น ‘การจับ

¹ สายสะหมอน หลักคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ชะบาศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดมหาธาตุวรมหาวิหาร เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2549.

จ้องที่แตกต่างกัน’ ดังปฏิสัมพันธ์ระหว่างเทวดาหลวงกับผู้ที่กำลังจับจ้อง ทั้งนี้เพราะว่า การปรากฏตัวของเทวดาหลวงและสิ่งแก้วสิ่งคำในขบวนแห่ แท้จริงแล้วก็คือการปรากฏกายของ ‘หุ่นหน้ากาก’ ที่มีคนเข้าไป “เล่นฮูป” หรือเซ็ดหุ่นอยู่ข้างในหน้ากาก เทวดาหลวงและสิ่งแก้วสิ่งคำ จึงสามารถเดินเหิน และแสดงอาการปฏิกิริยาท่าทางได้อย่างมนุษย์ ท่านจึงสามารถสร้าง ‘ความสัมพันธ์’ กับคนหลวงพระบางรุ่นเก่าที่เข้ามาขอสงวนน้ำที่ฝ้าทำด้วยความเคารพนบไหว้ พร้อมถวายหม้ออูบั้ง ขณะที่บางรายก็อุ้มลูกหลานมาขอให้เทวดาหลวงร้องทวาดขับไล่สิ่งชั่วร้ายออกจากพวกเขา ขณะเดียวกันท่านก็มีปฏิสัมพันธ์กับคนลาวและนักท่องเที่ยวทั่วไป ด้วยการหยุดยืน หันหน้า โบกมือ กางนิ้วเป็นรูปตัว V โต้ตอบและหยอกล้อกับนักท่องเที่ยว รวมทั้งการยื่นเคียงคู่ร่วมถ่ายภาพกับ ลูกหลานต่างแดนอย่างเป็นกันเอง ความสัมพันธ์ระหว่าง ‘เทวดาหลวง’ กับคนอื่น ผ่านปฏิบัติการ ทางร่างกายที่ปรับเปลี่ยนไปจากเดิมได้สร้างความกังวลใจให้กับคนหลวงพระบางรุ่นเก่า โดยเฉพาะ คนเล่นฮูปเทวดาหลวงสมัยราชอาณาจักรอย่างทองคำเป็นอย่างยิ่ง

ทองคำ ชาวบ้านวิชนวัย 51 ปี ชีวิตของเขาผ่านการเป็นบริวารของเทวดาหลวง ตั้งแต่เด็กเล็ก เช่นกันกับเด็กชายทั่วไปในหมู่บ้านวิชนกับบ้านอาไฟ ครั้นอย่างสู่วัยหนุ่ม ทองคำก็เป็น เด็กหนุ่มคนหนึ่งที่ได้รับคัดเลือกให้เล่นฮูปเทวดาหลวง เขารำลึกความหลังให้ฟังว่า ในอดีต เด็กหนุ่ม ที่จะเข้าไปเซ็ดหุ่นเทวดาหลวงและสิ่งแก้วสิ่งคำได้จะต้องเป็นคนดี มีธรรมะ มีความรู้และสติปัญญาดี ต้องสามารถท่องจำบท “ขานพร” และคำพูดยาวๆ ในนามเทวดาหลวงได้¹ จึงมีใครอยากเข้าไปเล่น ฮูปก็จะทำได้ เพราะพวกเขาเข้าไปเป็นตัวแทนของเทวดาหลวงที่ทุกคนต้องกราบไหว้รวมทั้ง

¹ ตัวอย่างคำพูดของเทวดาหลวง ซึ่งผู้เล่นฮูปจะต้องหยุดเดินและ ‘ขานความ’ อยู่ที่บริเวณ หน้าภูติเมื่อขบวนแห่เดินไปถึงจุดนั้น ว่า “ชื่อว่าข้าพระบาทนี้ชื่อว่าท้าวกุมชวงกุมชุ่ม อยู่กลุ่มฟ้ากุมดิน มีลูกเดียวหนึ่งเดียว แต่ก่อนฟ้าก่อนดินท้อเก็ดหอย ก่อภูก่อดอยท้อฮอยไก่อ่ แต่ก่อนไม้ท้อลำเทียน มีลูกได้ 7 ชาย หลายชายหลายด้ามพร้า หลายหน้าหลายด้ามหอก ชายหนึ่งไปกินเมืองเจ็ดแคนคกฟ้า ชายหนึ่งไปกินเมืองลาถ้ำากหลง ชายหนึ่งไปกินเมืองสี่สะเกต ชายหนึ่งไปกินเมืองประเทศท้าว คงนาง ชายหนึ่งไปกินเมืองทุ่งช้างคินนาม ชายหนึ่งไปกินเมืองถ้ำฝ้ายหิมะพานต์ ยังแต่ตัวข้าพระบาทนี้ สองแต่่าฝ้าเมืองชั่วไปเซ็ดเนื้ออยู่หิมะพานต์ นานหลายวัน นามมิ่ง จึงได้ลูกน้อย ๆ ตัวเล็กเอามาฝึก แอบไว้ หลายปีหลายเดือนจึงคอง ปองว่าเป็นลูกเสื่อตัวแต่่ากะบ่แม่้น ธรรมชาติแม่้นสิ่งแก้วสิ่งคำ เอามาแ่อนเล่นในเขตอาสามหลวง หกหูหกตาแปดตีนมาพร้อม ๆ ใจเดียวกับข้าแล ชื่อท้อข้าชื่อว่า ท้าวอ้ายน่มเนื้อ เมื่อทางได้สาวกะอยากเฟือ เมื่อทางเหนือสาวกะอยากชู้ ฮู้ว่าอ้ายหน้าผากกว้าง สาวแม่ฮ้างแม่หม้ายกะอยากชม” แล้วคนเล่นฮูปก็หัวเราะ เฮอ ๆ ๆ

เจ้ามหาชีวิต ดังนั้น นายทองคำจึงมีความเคลือบแคลงและไม่เห็นด้วยกับเด็กหนุ่มผู้ทำหน้าที่เชิดหุ่น
เทวดาหลวงในปัจจุบัน ที่ได้แสดงท่าทางใหม่ๆ อย่างที่ไม่เคยปฏิบัติมาก่อน ซึ่งจะทำให้หุ่นเทวดา
หลวงกับสิ่งแก้วสิ่งคำกลายเป็น ‘ของเล่น’ ที่ขาดความศักดิ์สิทธิ์ไป¹

ในประเด็นเดียวกันนี้ จิตปะสง เด็กหนุ่มคนเล่นสุปเทวดาหลวงปัจจุบัน
ได้อธิบายถึงปฏิบัติการทางร่างกายของเทวดาหลวงที่เขาเป็นผู้เชิด โดยเฉพาะกรณีของการใช้ท่าทาง
ใหม่ๆ กับนักท่องเที่ยว รวมถึงการถ่ายภาพคู่กับผู้คนที่มีจะทำให้เขาถูกกล่าวจากนักเล่นสุปรุ่นเก่า
ว่า เขามีอายุเพียง 20 ปีเศษ เกิดไม่ทันสมัยราชอาณาจักรที่หลวงพระบางมีเจ้ามหาชีวิต และ การแห่
‘แบบเก่า’ จึงไม่ทราบรายละเอียดของอดีต รวมทั้งคำขานพรเจ้ามหาชีวิต เมื่อเขาเข้ามาทำหน้าที่เล่น
สุปใน ‘ปัจจุบัน’ ก็รู้ว่าเทวดาหลวงมีหน้าที่ต่อรัฐ ต่อคนหลวงพระบาง คนลาว และนักท่องเที่ยวชาว
ต่างประเทศ ดังนั้น จิตปะสง และเพื่อนๆ ที่เล่นสุปในปัจจุบัน จึงคิดว่ามันเป็นหน้าที่ของเทวดา
หลวง และของตน ที่จะต้องนำพา ‘หุ่นหน้ากาก’ สร้างความสัมพันธ์กับผู้คนในบริบทดังกล่าว

จิตปะสงยังอธิบายบทบาทการเล่นสุปของเขาให้ผู้วิจัยฟังด้วยความภาคภูมิใจว่า
เขาสามารถนำพาเทวดาหลวงสร้างสัมพันธ์คนต่างถิ่นในการแห่ฉลองใบประกาศรับหลวงพระบาง
เป็นเมืองมรดกโลก ในปี พ.ศ.2541 และการแห่เปิดปีท่องเที่ยวลาว พ.ศ.2543 ที่กำแพงนครเวียงจันทน์
ซึ่งภาครัฐคนลาว รัฐอัครังคุดะ และนักท่องเที่ยวให้ความชื่นชมเป็นอย่างยิ่ง²

เช่นเดียวกันกับพ่อทองวัน พงพิล็ก³ กำนันเจ้าเทวดาหลวงคนปัจจุบัน ก็ยอมรับถึง
บทบาทใหม่ของเทวดาหลวง ซึ่งอาจจะส่งผลต่อท่าทางของท่านบ้าง แต่ก็ต้องอยู่ในกรอบของการเป็น
‘เทวดา’ และท่านเองก็ตระหนักดีว่า จินตนาการและความหมายที่ภาครัฐ และคนอื่นมีต่อเทวดาหลวง
ในปัจจุบันมีหลากหลาย และแตกต่างจากเดิมมาก แต่ท่านก็ยืนยันว่า บทบาทใหม่ทั้งหมดที่เพิ่มขึ้น
จะต้องเป็นบทบาทที่เกี่ยวกับรัฐชาติ และท้องถิ่นหลวงพระบางเท่านั้น ซึ่งกรณีการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว
และเมืองมรดกโลก ก็เป็นเงื่อนไขใหม่ของเมืองหลวงพระบาง ที่เทวดาหลวงจะต้องมีปฏิสัมพันธ์
กระนั้น ท่านก็ไม่ยอมที่จะนำพาเทวดาหลวงทำหน้าที่อื่น จึงปฏิเสธบริษัทถ่ายทำสารคดีจากทั่วโลก

¹ ทองคำ วันนะสี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดอาฮาม
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2549.

² จิตปะสง พงจำปา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดอาฮาม
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2549.

³ ทองวัน พงพิล็ก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอพิพิธภัณฑ
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2549.

ที่มักจะมาขอให้ท่านอัญเชิญเทวดาหลวงออกจากหีบไม้ เพื่อร่ายรำให้ถ่ายทำสารคดีเป็นกรณีพิเศษ ท่านให้เหตุผลกับบุคคลเหล่านี้ไปในทำนองเดียวกันว่า หน้ากากเทวดาหลวงและสิ่งแก้วสิ่งคำเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่เมืองหลวงพระบางและประเทศลาว เป็นหน้ากากที่มีวิญญูณเทวดาอารักษ์เมืองสิงสถิต ไม่ใช่หน้ากากของของนักแสดงละคร ที่จะนำออกมาเล่นเวลาใดก็ได้ตามใจชอบ

3.3 พระเถรานุเถระ วอ กับความหมายใหม่ในขบวนแห่ปัจจุบัน

การ ‘แห่วอขึ้น’ หรือ ‘แห่วอล่อง’ ในบุญปีใหม่ พ.ศ.2549 ได้ใช้นามเดิมของขบวนแห่บุญ ปีใหม่ในสมัยรัฐจารีตและราชอาณาจักร ที่ห้ามแห่วอพระราชกณะประจำวัดหลวง ไปเยี่ยมยามระหว่างกัน ของพระและประชาชนในเขตหัวเมืองกับหางเมืองดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ซึ่งหากพิจารณาจากความเชื่อมโยงดังกล่าว ย่อมคาดหมายได้ว่า “ขบวนวอพระเถรานุเถระ” ในขบวนแห่วอตามรายการเคลื่อนไหวกบุญปีใหม่ พ.ศ.2549 ก็น่าจะเป็นศูนย์กลางหรือหัวใจของขบวนแห่วอ โดยรวมเป็นแน่แท้ แต่ในปรากฏการณ์แห่บุญปีใหม่ พ.ศ.2549 กลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น...

ภาพประกอบ 16 การแห่วอในอดีต ‘วอหามพระราชกณะ’ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสของวัดหลวงคือศูนย์กลาง และหัวใจสำคัญของขบวนแห่ (ภาพจากหนังสือมรดกอันล้ำค่าของเมืองหลวงพระบาง)

ผู้อาวุโสในเมืองหลวงพระบางหลายท่าน โดยเฉพาะสาธุใหญ่คำจัน เคยเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ความหมายของ ‘วอ’ ที่ปรากฏในขบวนแห่ปัจจุบัน แตกต่างจากความหมายของ ‘วอ’ ในขบวนแห่ในอดีต ทั้งนี้เพราะว่าในสมัยราชอาณาจักร ‘วอ’ มีความสัมพันธ์กับเจ้ามหาชีวิต ‘วอ’ ในเมืองหลวงพระบางจึงมีอยู่เฉพาะวัดที่เจ้ามหาชีวิตสร้าง ซึ่งเรียกว่า ‘วัดหลวง’ ในเขตกำแพงเมืองมี 6 วัด คือ วัดธาตุน้อย วัดวิหุนราช วัดอาสาม วัดใหม่ วัดจอมสี่ และวัดเชียงทอง และแต่ละวัดจะมีวอไว้เพื่อใช้หามแห่เจ้าอวาสวัดหลวง ซึ่งทุกรูปจะได้รับพระราชทานสมณะศักดิ์เป็น ‘พระราชาคณะ’ ครั้นเมื่อพระราชาคณะวัดโคมรณภาพ เจ้ามหาชีวิต ก็จะทรงแต่งตั้งพระเถระรูปใหม่ขึ้นเป็นพระราชาคณะแทน ครั้นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พระราชาคณะ และความเป็นวัดหลวงก็

ปลาสนาการไปพร้อมกับเจ้ามหาชีวิต หลวงพระบางจึงไม่มีวัดหลวงดังอดีต แต่วอของ ‘อดีตวัดหลวง’ ก็ยังคงอยู่ และการแห่วอได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่ในบริบทรัฐชาติสังคมนิยม วอได้ถูกนำมาใช้อีกครั้ง แต่เป็นการใช้ในฐานะ ‘วอของเมืองหลวงพระบาง’ และพระเถระที่ขึ้นนั่งบนวอ (ที่ตั้งอยู่บนรถ) ก็อาจจะไม่ใช่เจ้าอวาสสังกัดวัดที่มีวอ ดังกรณี สาธุใหญ่คำจัน เจ้าอวาสวัดแสนสุขาราม ท่านจะได้รับนิมนต์ให้ทำหน้าที่นั่งวอของวัดอาสามเป็นประจำ ครั้นเมื่อท่านเห็นว่า ตนเองจะต้องถูกนิมนต์นั่งวอประกอบขบวนแห่บุญปีใหม่เป็นประจำ ท่านจึงได้บัญชาให้สร้างวอของวัดแสนขึ้นมาใหม่ทั้งที่ไม่ใช่วัดหลวง แต่วอดังกล่าวก็ได้ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เฉพาะท่านนั่งสำหรับการแห่วอในปัจจุบัน

สาธุใหญ่อธิบายว่า ด้วยท่านเป็นเจ้าอวาสวัดแสนซึ่งไม่ใช่ ‘พระราชาคณะ’ จึงไม่ยากล่วงละเมิดวอของวัดหลวง ที่เคยมีอดีตพระราชาคณะได้นั่งมาก่อน แม้ว่ามันจะเป็นอดีตไปแล้วก็ตาม กอปรกับ เพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกศิลปกรรมสำคัญของเมืองหลวงพระบาง การสร้างวอและขึ้นนั่งบนวอของวัดตน จึงเป็นการเน้นย้ำการเปลี่ยนแปลงความหมายของ ‘วอ’ ในบริบทใหม่ในขณะเดียวกัน การที่สาธุใหญ่คำจันปฏิเสธการนั่งวอของอดีตวัดหลวง ก็มีนัยยะถึงการพยายามเก็บรักษาความทรงจำแห่งราชอาณาจักรของกษัตริย์ในอดีตราชธานี ที่ท่านไม่ต้องการให้ ‘ปัจจุบัน’ ซึ่งรวมถึงตัวท่านด้วย ได้เข้าไปล่วงละเมิดอดีตดังกล่าว จึงสร้างวอหลังใหม่ ในความหมายใหม่ที่ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับวัดหลวงและพระราชอำนาจ แต่เป็นวอของวัดแสน เพื่อให้เจ้าอวาสนั่งเข้าร่วมขบวนแห่บุญปีใหม่ของภาครัฐในบริบทของการท่องเที่ยวและเมืองมรดกโลก

แต่ไม่ว่าวอจะถูกนำมาใช้ใหม่อย่างไร และ ในความหมายใด ‘วอพระเถระ’ ก็ยังคงเป็นขบวนที่คนหลวงพระบางรุ่นเก่า โดยเฉพาะผู้อาวุโสจับจ้องมากที่สุด ผู้อาวุโสเหล่านี้จะตระเตรียมน้ำสรงมารอสรงพระเถระบนวอ รวมทั้งภิกษุ สามเณร ผู้วิจัยสังเกตได้ว่า ผู้อาวุโสดังกล่าว จะเฝ้ามองขบวนแห่ส่วนอื่นๆ ด้วยอาการสงบและไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์ แต่ครั้นเมื่อขบวนวอพระเถระและภิกษุ-สามเณรมาถึง ก็จะกระวีกระวาดลุกขึ้นสรงน้ำสรงน้ำสมณะเจ้าอย่างกระตือรือร้น ขณะที่ต่างคนก็ถือโอกาส

นำเอาเครื่องทานที่บรรจุไว้ในถังพลาสติก ในความหมายของหม้ออบุ้งเค็ม เข้าไปถวายแด่พระเถระ
 ขนวน และเมื่อขบวนพระเถระ ภิกษุ และสามเณรผ่านพ้น ผู้คนกลุ่มนี้ก็จะทยอยออกมาอยู่ที่เดิม
 เพื่อเฝ้าชมขบวนอื่นๆ กระนั้นก็มีผู้อาวุโสจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะเดินกลับคืนเรือน เพราะเป้าหมาย
 ในการจับจ้อง ขบวนแห่วอ ก็คือการสร่งน้ำพระเถระขนวน (ที่ตั้งอยู่บนกระรถอีกชั้นหนึ่ง) ได้ผ่านพ้น
 ไปแล้ว แต่สำหรับปีนี้ ผู้อาวุโสส่วนใหญ่ต่างยังคงเฝ้ารอชมนางสังขาน ... เพื่อเฝ้าล ‘กิมิทาเทวี’
 ในร่างของ ‘สะกุนา อินทะวง’ ราชันคดีขององค์มกุฎราชกุมารวงศ์สว่าง

3.4 ‘ขบวนนางสังขาน’ ศูนย์กลางและหัวใจขบวนแห่บุญปีใหม่ปัจจุบัน

หากพิจารณาการเป็น ‘ศูนย์กลาง’ หรือ ‘หัวใจ’ ของขบวนแห่วอ จากปริมาณ
 ความสนใจของผู้คนสองฟากถนน ตำแหน่งของขบวน ระดับความสูงของที่นั่ง และความอลังการ
 วิจิตรบรรจงของขบวน นับว่า “นางสังขาน¹” เป็นศูนย์กลางหรือหัวใจของขบวนแห่วอในครั้งนี้
 โดยแท้ หากให้ ‘ขบวนวอพระเถระานุเถระ’ ดังอดีต

¹ นางสังขานเป็นนางในตำนานการเปลี่ยนผ่านปีซึ่งเรียกว่า ‘สงกรานต์’ เธอเป็นธิดาของพญา
 กบิลพรหม ที่ตัดเศียรตนเองจากการแพ้เค็มพัน ในตำนานนางสังขานจะมีนามเฉพาะของตน แต่คน
 หลวงพระบางทั่วไปจะรู้จักเพียงนาม ‘นางสังขาน’ ในช่วงเปลี่ยนผ่านปี นางสังขานมีหน้าที่อัญเชิญ
 เศียรบิดาออกจากถ้ำมาสร่งน้ำแล้วแห่รอบเขาพระสุเมรุในช่วงวันเปลี่ยนผ่านปี นางสังขานเป็นตัวบท
 (Text) สำคัญ ในบริบทของการรื้อฟื้นบุญปีใหม่และขบวนแห่ ภาครัฐได้จัดการประกวดนางสังขาน
 บนเวทีเหมือนการประกวดนางงามสากล และได้กลายเป็นกิจกรรมที่สร้างความสนใจให้กับ
 ประชาชนและนักท่องเที่ยวอย่างล้นหลาม

ภาพประกอบ 17 ภาพร่างแสดงการเปรียบเทียบระดับของนางสังขาน กับ พระเถระ

ขบวนนางสังขานถูกจัดไว้ในอันดับที่ 15 ซึ่งอยู่เกือบกึ่งกลางของขบวนแห่ทั้งหมด โดยโครงสร้างทางกายภาพของรูปขบวน จึงทำให้ขบวนแถวที่อยู่เบื้องหน้าและส่วนหลังทำหน้าที่เสมือนผู้มาร่วมแห่นางสังขาน นอกจากนี้ มันยังได้ถูกเชื่อมโยงกับการสร้างให้เป็นจุดสนใจสืบเนื่องมาจากการประกวดนางสังขาน รวมทั้งการประดิษฐ์ตกแต่งรถที่มีหุ่นรูปสัตว์ประจำปีเป็นที่นั่ง มีความสูงจากพื้นถนนประมาณ 5 เมตร ทุกอย่างล้วนส่งผลให้ “นางสังขาน” กลายเป็นตัวละครที่โดดเด่น ประการสำคัญ ระดับความสูงของบัลลังก์ที่นั่งนางสังขาน ยังได้กดให้ ‘วอพระเถระ’ ที่มี ความสูงจากพื้นถนนเพียง 1.5 เมตร และผลักดันให้ขบวนอื่นๆ กลายเป็นบริวารร่วมแห่แห่ นางสังขานไปโดยปริยาย ทั้งที่ในสมัยราชอาณาจักร วอพระเถระคือหัวใจและทำให้เกิดการแห่บุญปีใหม่ ขึ้น แต่วอพระเถระในขบวนแห่ปีนี้ ได้ถูกลดทอดความสำคัญ ทั้งในเชิงกายภาพ และการสลาย ความหมายของ ‘วอ’ ที่สัมพันธ์กับอำนาจเจ้ามหาชีวิตออกไป มันได้ถูกใช้เป็นเพียงสัญลักษณ์ในการ เชื่อมต่อระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ เพื่ออธิบายว่า ขบวนแห่บุญปีใหม่ของเมืองมรดกโลก มีสาย ธารมาจากมรดกอันยาวไกล แต่มิได้ถูกใช้ในความหมายของการเป็นวัดหลวง แม้แต่ ‘นางวอ’ ซึ่งในอดีตคือบรรดานางสาวแต่งกายด้วยชุดสตรีลาว อุ้มขันดอกไม้เดินตามหลังวอพระเถระ ก็ได้ถูก ย้ายตำแหน่งไปใช้เป็นบริวารเดินนำหน้านางสังขาน ปรากฏการณ์ข้างต้น นอกจากจะเป็นการสลาย

ความทรงจำของการแห้วแบบดั้งเดิมแล้ว ยังเป็นการเปลี่ยนความหมาย ที่ส่งผลต่อการสร้าง ‘ความทรงจำใหม่’ ให้กับคนหลวงพระบางในปัจจุบันไปพร้อมกัน

เมื่อตำแหน่งทั้งทางกายภาพและ ‘ความทรงจำ’ ของวอพระเถระได้ถูกกดให้ต่ำลง ขณะเดียวกัน ตำแหน่งของนางสังขานก็ถูกดันให้สูงขึ้น ทั้งในด้านกายภาพ การประดิษฐ์สร้างควมยิ่งใหญ่ถึงการตั้งแต่การประกวด การปรากฏตัว ส่งผลให้ ไม่ว่าขบวนนางสังขานเคลื่อนตัวไป ณ จุดใด สายตาและกล้องถ่ายภาพจะสายและจับจ้องตามไปด้วย เธอจึงกลายเป็นศูนย์กลางและหัวใจของ ขบวนแห้วในกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งทุกคนต่างรับรู้ได้ในส่วนนี้ โดยเฉพาะในกลุ่มของพระเถระ ได้เกิดความรู้สึกถึงการถูกลดความสำคัญในขบวนแห้ว หรือถูกช่วงชิงขบวนแห้วไปให้กับนางสังขาน ซึ่งได้สะท้อนผ่านความเห็นของพระสงฆ์รุ่นเก่าแทบทุกรูป โดยเฉพาะสาธุใหญ่คำจัน พระเถระชั้นผู้ใหญ่สูงสุดในหลวงพระบาง ท่านมักจะให้ความเห็นค่อนข้างรุนแรงว่า การแห้วบุญปีใหม่ในปัจจุบัน ไม่ใช่การแห้วเถระอนุเถระอีกต่อไป แต่แท้ที่จริงแล้ว มันเป็นการนำเอาพระเถระ พระภิกษุ และสามเณร มาร่วมแห้วนางสังขานให้ดูศักดิ์สิทธิ์และยิ่งใหญ่ต่างหาก¹

อย่างไรก็ตาม กรณีนางสังขานในขบวนแห้วปีนี้ กลับเป็นตัวแทนหนึ่งที่ถูกสนใจ และได้รับการจับจ้องจากคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ไม่น้อยไปกว่าพระเถระและภิกษุสงฆ์ อันเกี่ยวเนื่องกับภาพทับซ้อนของนางสังขาน กับราชันคดาแห่งองค์มกุฎราชกุมาร ดังนั้น หลังจากการสร้งน้ำสาธุใหญ่และภิกษุสงฆ์ สามเณรแล้ว คนหลวงพระบางรุ่นเก่าก็ยังคงรอคอยจับจ้องนางสังขานคนใหม่ ทั้งที่เมื่อ ปี พ.ศ.2547 กับ พ.ศ.2548 ที่ผู้วิจัยได้เข้าสังเกตการณ์บุญปีใหม่ พบว่า ‘นางสังขาน’ ไม่ใช่ตัวแทนที่ผู้อาวุโสหลวงพระบางรุ่นเก่าให้ความสนใจ ตรงกันข้ามกลับมองว่าเป็นการประดิษฐ์วัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาช่วงชิงคุณค่าของ ‘พระเถระ’ แต่การประกวดนางสังขาน ปี พ.ศ.2549 ที่ ‘สะกุนา อินทะวง’ ราชันคดาแห่งองค์มกุฎราชกุมารวงศ์สว่างกับฐแม่มะณีโลเป็น 1 ใน 29 นางสาวที่เข้าประกวด นางสังขานก็ได้กลายเป็นตัวแทนที่ถูกจับจ้องตั้งแต่ในเวทีประกวด และในเวทีขบวนแห้วบุญปีใหม่

แม่บุญทา แม่เต่ารายหนึ่งแห่งคุ้มบ้านป่าขาม ยังคงรอคอยขบวนแห้วนางสังขานคนใหม่ที่หน้าร้านขายตัวเครื่องบิน หลังจากสร้งน้ำพระเถระ ภิกษุสงฆ์ และสามเณรผ่านไปแล้ว แม่เต่าถึงอดีตของตนว่า ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง แม่เคยทำงานในพระราชวังมาก่อน จึงยังมี

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2549.

ความผูกพันกับเชื้อพระวงศ์รุ่นหลังของหลวงพระบาง แม่จึงต้องการรอดูหน้า ‘สะกุนา’ ว่าจะเหมือน “องค์มกุฏ” หรือ “ธูแม่มะณีไล” และรอดูชุดชาระบับกับคว้านหม้อที่นางสวมใส่ทำหน้าที่นางสังขานว่าจะเป็น ‘มรดก’ ของอดีตราชวงศ์ หรือตัดขึ้นมาใหม่

ครั้งখনนางสังขานเคลื่อนมาถึง แม่จึงตั้งใจจับจ้องเป็นพิเศษ และได้เอ่ยกับลูกสาววัยกลางคนว่า ‘สะกุนา’ หน้าเหมือนองค์มกุฏวงศ์สว่างมากกว่าธูแม่มะณีไล และยืนยันว่าชุดชาระบับกับคว้านหม้อที่สะกุนาสวมในวันนี้ เป็น ‘ชาระบับ’ ที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ หาใช่มรดกของราชตระกูลที่สวยงามกว่านี้ยิ่งนัก แม่ยังหันมาถามกับผู้วิจัยในประเด็นเดียวกันว่า ช่างชาระบับในปัจจุบันฝีมือห่างชั้นกับช่างสมัยเจ้ามหาชีวิต และดูเหมือนว่า บรรดาลูกๆ ของนางก็มีความเห็นเช่นเดียวกัน พร้อมกันนี้ นางคนก็ได้วิจารณ์ว่า ชุดชาระบับกับคว้านหม้อของตระกูลเจ้าพระยาหลวงเมืองจัน ที่นางสังขานปีที่ผ่านๆ มาสวมใส่สวยกว่าชุดของสะกุนา แม้ว่าจะเป็นชุดเก่าที่มีอายุร่วม 40 ปีแล้วก็ตาม กระนั้น ทุกคนก็เห็นด้วยที่ สะกุนาไม่สวมชุดชาระบับและคว้านหม้อของตระกูลบุพผา เพราะนางเป็นถึง “หลานสาวเจ้ามหาชีวิต สืบมาใส่ชุดชาระบับกับคว้านหม้อร่วมกับสามัญชนได้จึงได้!”¹

เมื่อখনนางสังขานคล้อยลับ แม่แต่่าบุนทาก็สั่งให้ลูกสาวประคองกลับเข้าเรือนในซอยข้างร้านขายตัวเครื่องบิน พร้อมกับเอ่ยขอภาพนางสังขาน และภาพถ่ายของแม่ขณะสรองน้ำสาธุใหญ่คำจันที่วอนบหลังรถกระบะ ซึ่งผู้วิจัยได้ถ่ายภาพแม่ไว้เมื่อสักครู่นี้ผ่านมา

ผู้วิจัยสังเกตได้ว่า ภารกิจของ ‘สะกุนา’ ในখনແ່ หาใช่ภารกิจของ ‘กิมิทาเทวี’ ในตำนานกบิลพรหม เพราะเท่าที่ผู้วิจัยได้พูดคุยกับผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่กำลังชมখনແ່ ไม่มีผู้ใดกล่าวถึงตำนานนางสังขาน ไม่มีใครเชื่อมโยงเอาพญากบิลพรหมมาสร้างความสัมพันธ์กับนางสังขานบนหลังมิงส์ ไม่มีใครพูดถึงสาวงามที่นั่งบนหลังหุ่นรูปกระบือว่าคือ ‘กิมิทาเทวี’ แต่คนทั้งหลายต่างจับจ้องเพียงว่า ‘นางสังขาน’ ปีนี้คือหลานสาวของอดีตเจ้ามหาชีวิต เป็นนักศึกษาสาขาบริหารธุรกิจ หลักสูตรนานาชาติที่นครหลวงเวียงจันทน์ มีบริษัทส่วนตัวที่พ่อแม่ลงทุนให้ฝึกฝนอาชีพธุรกิจชื่อ “สะกุนาการท่องเที่ยว” และไม่มีใครสนใจที่จะรู้จักและมากไปกว่านั้น แม่แต่่าบุนทาและผู้อาวุโสรายอื่นๆ ท่านเหล่านี้กลับสนใจในเรื่องส่วนตัวของ ‘สะกุนา’ โดยเฉพาะบางท่านที่มาจากต่างประเทศ พยายามสอบถามถึงชีวิตและความเป็นอยู่ของครอบครัวสะกุนา จากบรรดาลูกหลานและคนหลวงพระบางปัจจุบันด้วยสายตาเป็นกังวล ครั้งนี้ได้ทราบว่ ตระกูล ‘อินทวง’

¹ บุนทา มะนิวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2549.

เป็น “คนยังมีที่สุด” ตระกูลหนึ่งของเมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน ผู้อาวุโสเหล่านี้ก็มีเวทศาสตร์ไส
ขึ้นทันใด

3.5 ขบวนนางแก้ว : การเปลี่ยนผ่านศิลปะศักดิ์คินาสู่ศิลปะแห่งรัฐชาติ

‘ขบวนนางแก้ว’ เป็นขบวนที่รวมเอาตัวละครพระลักษณ์ พระราม ยักษ์ ลิง และ
นางแก้ว ในโครงการฟื้นฟูการแสดงพระลักษณ์ พระราม มาเข้าขบวนแห่ พวกเขาแต่งกายและสวม
หัวโขนเสมือนออกแสดงบนเวทีละครที่โรงละครพระลักษณ์พระรามในเขตพิพิธภัณฑ (วังเก่า)
ถนนสายกลางเมืองในช่วงเวลาของการแห่ในวันสังขานเนากับสังขานขึ้น จึงกลายเป็น ‘เวทีใหม่’
ให้กับการปรากฏกายของนางแก้วและตัวละครอื่นๆ ในบริบทของรัฐชาติสังคมนิยม

ภาพประกอบ 18 ‘นางแก้ว’ นักแสดงจากโครงการฟื้นฟูการแสดงพระลักษณ์ พระราม
ที่ถูกนำเข้ามาเป็นหนึ่งในตัวบทใหม่ของขบวนแห่บุญปีใหม่ปัจจุบัน

นางแก้วปรากฏครั้งแรกในประวัติศาสตร์หลวงพระบาง ครั้งที่ ‘เซียงทอง’ เป็น
‘ราชธานี’ โดยการบัญชาของพระนางแก้วกัลยา มเหสีพระเจ้าฟ้าจุ่ม จึงเรียกศิลปะการฟ้อนรำนี้ว่า
‘ฟ้อนนางแก้ว’ และเรียก ‘ช่างฟ้อน’ เหล่านี้ว่า “นางแก้ว” นางแก้วจึงเป็นหนึ่งในศิลปะการแสดง
ที่เชื่อมโยงกับราชอาณาจักรที่ผนึกกับราชสำนักหลวงพระบางมาตั้งแต่สมัยรัฐจารี ดังที่ได้นำเสนอไว้
ในบทที่ 2 และ 3

‘นางแก้ว’ ที่ปรากฏภายในขบวนแห่ แต่งกายไม่แตกต่างจากนางแก้วในหนังสือ ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ ซึ่งเจ้าอาณานิคมได้ถ่ายภาพไว้เมื่อศตวรรษที่ผ่านมา แต่ละนางไว้ผมยาวปรกแผ่นหลัง สวมชุดสีทองอร่ามครอบทับศีรษะแทนหมวก เปิดเฉพาะเรือนหน้าที่แต่งแต้มด้วยเครื่องสำอาง สวมกายด้วยชุดไหม เสื้อสีแดงเปิดหัวไหล่ ผ้าชั้นไหมพื้นสีส้มผืนยาวถึงข้อเท้า เก็บชายเสื้อไว้ในหัวผ้านุ่ง คาดเข็มขัดโลหะชุบสีทอง ลางคนคล้องสังวาลและสวมกำไลสีทองแวววาว ในขบวนแห่นี้ มีนางแก้วจำนวนกว่า 20 คน พวกนางทุกคนอย่างกรายอย่าง ‘นางแก้ว’ ในประวัติศาสตร์และวรรณคดี ที่ไม่ได้เล่นหัวและหยอกล้อกับผู้ชมสองฝั่งขบวน ตรงกันข้ามกับนักแสดงพระลักษณ์ พระราม ยักษ์ และลิง ที่สร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้ชมทั้งคนลาว และชาวต่างประเทศในรูปแบบต่างๆ ตลอดเส้นทาง โดยเฉพาะในกลุ่มของบรรดาสิงห์น้อย ซึ่งเป็นตัวละครที่โปรดปรานของทุกๆ คน ทำให้พวกเขาได้รับการตรงน้ำใจน่ายกปอน และเข้า ‘ฉาก’ ถ่ายภาพคู่กับคนลาวและนักท่องเที่ยว ตลอดเส้นทาง ต่างจากบรรดานางแก้วที่ไม่มีผู้ใดกล้าตรงน้ำ เพราะการแต่งกายที่บ่งบอกถึงความเป็นทางการ และการอย่างกรายที่จริงจัง

อย่างไรก็ตาม นางแก้วก็ได้รับความสนใจจากชาวต่างประเทศ และคนหลวงพระบาง โดยเฉพาะสตรีวัยกลางคนที่มิชีวิตวัยครุณีสสมัยเข้ามาหาชีวิตศรีสว่างวัฒนา ผู้กำหนดให้วัยรุ่นสาวชาวหลวงพระบางทุกนางต้องทำหน้าที่เป็นนางแก้ว นางปานี ครู โรงเรียนประถมศึกษาแห่งหลวงพระบาง เคยเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ระยะเวลาท้ายของระบอบเก่านางเรียนอยู่ชั้นอุดม (มัธยมศึกษา) ในช่วงบุญปีใหม่จะต้องพื่อนนางแก้วในพระราชวังพร้อมกับเพื่อนๆ หลายร้อยคน ครั้นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองนางแก้วและการแสดงพระลักษณ์ พระราม ได้ถูกกดทับไว้ไม่ให้ปรากฏ ด้วยเป็นศิลปะการแสดงที่สัมพันธ์กับเจ้ามหาชีวิต ที่เพิ่งจะได้รับการเรียกกลับมารับใช้รัฐชาติ ในโรงละคร และในขบวนแห่เมื่อปีท่องเที่ยวลาวผ่านมานี้เอง หลายคนบอกว่าเมื่อได้ดูนางแก้วแล้วให้หวนรำลึกถึงสมัยที่ตนเองเคยแต่งกายดังกล่าว โดยเฉพาะสตรีวัยกลางคน บางคนได้เข้าไปขอถ่ายภาพด้วย แต่สำหรับผู้วิจัย เห็นนางแก้วคราใดก็จะนึกถึงภาพถ่ายโบราณรูปนางแก้วในอดีต ที่ถูกบันทึกไว้ในหนังสือ ‘มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง’ ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าหลายคนที่เคยชมภาพเหล่านี้ คงรู้สึกไม่แตกต่างจากตน

3.6 ขบวนก๊อนกำลังบรรดาเผ่า : พื้นที่ของการเปล่งเสียงประชาชนต่างเผ่าลาวลุ่ม

ช่วงสุดท้ายของขบวนแห่คือ ขบวนแถวเผ่าม้ง ชะมู ไทลูน และ ผู้น้อย ลีชน เผ่าที่อาศัยอยู่ในเขตปริมณฑลเมืองหลวงพระบาง ซึ่งเป็นกลุ่มประชาชนที่เพิ่งเข้ามาอยู่ใหม่ยกเว้น

ชนเผ่าขมุ ชนเผ่าเหล่านี้ต่างล้วนนับถือ “ศาสนาผี”¹ ดังนั้น พวกเขาจึงอยู่นอกพื้นที่ของขบวนแห่ขอ
ในอดีต ที่ดำเนินไปเพื่อกิจกรรมแห่งพุทธศาสนาโดยตรง อย่างไรก็ตาม คนหลวงพระบางรุ่นเก่า
จำนวนไม่น้อย ต่างก็ถวิลถึงความชอบธรรมจากการที่ภาครัฐได้นำเอา ‘คนนอกพุทธศาสนา’ เข้ามา
ประกอบไว้ในขบวนแห่ขอของเมืองหลวงพระบาง แต่สิ่งคำ พมมะรัต หัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรมแขวง
หลวงพระบาง ผู้รื้อฟื้นประเพณีบุญปีใหม่และการแห่ขอ กลับยืนยันว่าวัฒนธรรมเป็นสมบัติของชาติ
และ ‘ชาติ’ ก็เกิดจากการผสมรวมของคนหลายเผ่า เมื่อการแห่ขอเป็นวัฒนธรรมของชาติแล้ว ดังนั้น
คนเผ่าต่างๆ ในชาติก็สามารถเข้าร่วมในวัฒนธรรมบุญปีใหม่ และเข้าร่วมในขบวนแห่ขอได้เช่นกัน
กับคนลาวลุ่ม หากใครไม่เห็นด้วยก็ถือว่า ‘ขัดแย้ง’ กับแนวทางของรัฐชาติ

ดังนั้น ข่าวนุญปีใหม่และการแห่ขอ นอกจากจะถูกนำเสนอต่อสากล โดยมี
เป้าหมายเชิญชวนคนต่างประเทศเข้ามาเที่ยวงานแล้ว จึงถูกนำเสนอโดยสถานีวิทยุกระจายเสียง
หลวงพระบาง ที่ส่งกระจายเสียง 3 ภาษา คือ ลาวลุ่ม ลาวสูง และลาวเทิง เพื่อกระตุ้นให้ประชาชน
‘ทุกคนเผ่า’ ได้เข้าร่วมงานบุญปีใหม่ ที่เป็นมรดกร่วมกันของประชาชนทุกเผ่า ซึ่งในสมัยราชอาณาจักร
พวกเขาไม่มีโอกาสเข้าร่วมขบวนแห่ หรือมี ‘เสียง’ ปรากฏในบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบางเลย เพราะ
พวกเขาไม่ใช่พุทธศาสนิกชน อยู่นอกตำนานขุนบรม และไม่มีความสัมพันธ์กับเทวดาหลวง
แต่ปัจจุบันรัฐได้เปิดพื้นที่ขบวนแห่บุญปีใหม่ไว้รองรับพวกเขาอย่างเต็มที่ เพราะการเปิดเสียง
ประชาชนบรรดาเผ่าในขบวนแห่ขอ นอกจากจะเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนบรรดาเผ่าได้บอกว่า
เขาคือใครแล้ว ในทางกลับกันเสียงของพวกเขาก็ได้ช่วยเปล่งประกายให้คนลาวและชาวต่างประเทศ
ได้รู้ว่า นี่คือ ‘รัฐชาติลาว’ ยุคใหม่ ที่ดำรงอยู่ได้ด้วยการผสมผสานของชนเผ่าที่หลากหลาย
ขบวนแห่บุญปีใหม่ในกระแสโลกาภิวัตน์ จึงกลายเป็นพื้นที่แห่งการผลิตสร้างความเป็นรัฐชาติ
และความทรงจำใหม่ของประชาชนบรรดาเผ่า ผ่านพื้นที่พิธีกรรมดังกล่าวไปพร้อมกัน และมันก็ได้
กลายเป็น ‘พื้นที่ใหม่’ ของชนเผ่าต่างๆ ที่พวกเขาภาคภูมิใจในการปรากฏตัว โดยเฉพาะชนเผ่าม้ง
ดังที่ได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น

4. วัดเชียงทอง : พื้นที่พิธีกรรม พื้นที่ท่องเที่ยว และการย้อนคืนสู่มิติอดีตกาลแห่ง
ราชธานีหลวงพระบาง

หลังจาก ‘ขบวนแห่ขอ’ เคลื่อนจากหน้าวัดธาตุน้อยมาตามถนนสายกลางเมืองจนถึง
ปลายสุดเขตรั้ววัดศิริ ก็ถึงปากซอยแคบทางเข้าสู่วัดเชียงทอง ปากซอยดังกล่าวเป็นจุดสิ้นสุดรูป
ขบวนแห่ ‘แห่ขอขึ้น’ แต่ผู้คนทั้งในขบวนและติดตามขบวนแห่เกือบทั้งหมด ต่างเดินเข้าสู่

¹ ชนเผ่าเหล่านี้ เมื่อถูกถามว่า นับถือศาสนาอะไร พวกเขามักจะตอบว่า “ศาสนาผี”

วัดเชิงทองซึ่งเป็นศูนย์กลางของเขตหัวเมืองทั้งในอดีตและปัจจุบัน แต่ความหมายของพิธีกรรมวันนี้แตกต่างไปจากเดิม

ในอดีต ‘วัดเชิงทอง’ เป็นศูนย์กลางพิธีกรรมในเขตหัวเมือง แต่ในบริบทปัจจุบัน วัดเชิงทองเป็นศูนย์กลางพื้นที่ท่องเที่ยว ที่มีชื่อเสียงสูงสุดแห่งหนึ่งของหลวงพระบาง ดังนั้น ช่วงท้ายของการแห่บุญปีใหม่ วัดเชิงทองจึงกลายเป็นพื้นที่บรรจบ ทับซ้อน และผสมผสานระหว่าง พิธีกรรมกับการท่องเที่ยว ที่นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสจับจ้อง ‘วัดเชิงทอง’ ในสถานการณ์แห่งพิธีกรรม ขณะเดียวกันวัดเชิงทองก็ได้กลายเป็น ‘ฉาก’ ให้กับคนลาวและชาวหลวงพระบาง ได้เดินทางย้อนมิติ สู่อดีตกาลแห่งราชธานีไปพร้อมกัน

พื้นที่วัดเชิงทองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวคลอไปตามสายน้ำโขง ทางเข้าวัดมี 4 ด้าน แต่มีประตูโขงเพียงด้านเดียว คือ ด้านชอยติดถนนสักกะริน ซึ่งเป็นเส้นทางเข้าสู่วัดของ ขบวนแห่ ผังพื้นที่แบ่งเป็นสองส่วน กึ่งด้านทิศใต้มีกุฏิ หอแจก และโบสถ์อยู่ด้านหน้า ส่วนด้านหลัง เป็นอุบมุง¹ หมู่ธาตุ หอไหว้ หอกรรม และโรงเก็บเรือแข่ง พื้นที่ส่วนหลังปลูกสร้างอาคารหอราชรถ ติดกับขอบกำแพงด้านทิศเหนือ มุมอีกด้านของพื้นที่กึ่งนี้ เป็นหอกลอง และหมู่พระธาตุของเจ้ามหาชีวิต และเชื่อพระวงศ์ชั้นสูง การวางผังดังกล่าวได้เปิดพื้นที่ลานโล่งหน้าโบสถ์และหอแจก พร้อมกับเปิด ระยะเวลาให้สามารถสัมผัสความสง่าผ่าเผยของอุโบสถ ขณะเดียวกัน บริเวณว่างส่วนนี้ก็ได้ถูกใช้เป็นที่ทางสังคม และพิธีกรรมใน โอกาสต่างๆ รวมทั้งเป็น ‘ฉาก’ ถ่ายภาพของนางวอ เพื่อที่จะได้ กลืนกลายกับการเป็น ‘สตรีราชินิกุล’ ไปกับฉากที่สะท้อนอดีตกาล และมีชื่อเสียงในปัจจุบัน

กิจกรรมที่วัดเชิงทองหลังขบวนแห่วอขึ้นสิ้นสุด คือ การสงฆ์น้ำพระเถระ พระสงฆ์ และสามเณร ที่เพิ่งผ่านการแห่วอและเปียกชุ่มจากการสงฆ์น้ำของประชาชนตลอดระยะทาง ซึ่งมีทั้งน้ำอบ น้ำหอม และกลีบดอกไม้จับเประตามจีวรและเนื้อตัว พระเหล่านี้จึงถูกนิมนต์เข้าไปยัง ‘ส่วน’ ซึ่งเป็นพื้นที่เฉพาะที่ถูกประกอบขึ้นใช้ชั่วคราว มีลักษณะเป็นห้องเล็กกั้นด้วยผืนผ้าเหลือง สูงท่วมหัว ส่วนบนมีรางทรงคล้ายร้านทรงพระพุทธรูป ต่างเพียงว่า ผู้ที่เข้าไปให้ประชาชนรดสงฆ์ เป็นพระภิกษุ สามเณรที่เพิ่งผ่านการแห่วอ ส่วนวัดเชิงทองตั้งอยู่เคียงข้างโบสถ์ มันกลายเป็นสถานที่ ที่คนรุ่นเก่าและลูกหลานในเขตหัวเมืองจำนวนมาก นำน้ำสะอาดซึ่งส่วนใหญ่เป็นน้ำฝนมาทรงล้าง

¹ อุบมุง เป็นสถานที่เก็บพระพุทธรูปขนาดเล็ก ไว้ด้านนอกอุโบสถ มีลักษณะคล้ายสถูป แต่ไม่มียอดสูง เป็นสถาปัตยกรรมแบบเปิด ด้านในเก็บแท่นพระพุทธรูป และแท่นบูชา ส่วนใหญ่ จะตั้งอยู่ข้าง หรือ ด้านหน้าอุโบสถ แล้วแต่ลักษณะเฉพาะของพื้นที่วัด

พระสงฆ์สามเณรผ่านรางไม้ จากนั้นภิกษุสามเณรก็จะเปลี่ยนจีวร แล้วเดินขึ้นสู่อุโบสถด้วยจีวร ผืนใหม่และเรือนกายที่แห้งสะอาด

สารุอ่อนแก้ว อธิบายว่า เหตุผลสำคัญที่สุดของการชำระล้างและเปลี่ยนจีวร ผืนใหม่ แท้จริงแล้วเกี่ยวข้องกับ ‘พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์’ ในอุโบสถวัดเชียงทอง ที่ภิกษุสงฆ์เหล่านี้จะต้องเข้าไปประกอบพิธีกรรม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องชำระล้างร่างกายให้สะอาดหมดจด และเปลี่ยนจีวร ผืนใหม่ที่แห้งสะอาด เพื่อที่จะไม่ทำให้พื้นที่พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ‘มัวหมอง’ ดังนั้น ในบ่ายแก่ หลังการแห้วขึ้นสิ้นสุด อุโบสถวัดเชียงทองจึงทำหน้าที่รองรับภิกษุสงฆ์จากทั่วเมือง ที่เดินทางมาพร้อมขบวนแห่ กับพระสงฆ์ในเขตหัวเมืองซึ่งรอคอยที่อุโบสถ ได้มารวมกันเพื่อสวดมนต์หน้าพระประธานใช้เวลาประมาณ 20 นาที แล้วจึงแยกย้ายกลับวัดของตน ถือเป็นภารกิจสูงสุดภารกิจของสงฆ์ในปัจจุบัน ซึ่งแตกต่างจากอดีตเป็นอย่างมาก ที่กิจแห่งสงฆ์ในวัน เวลาเดียวกันในอดีต คือการร่วมกันประกอบพิธีกรรมต่อหน้าพระประธานอย่างยาวนาน จากนั้นคณะสงฆ์จากหัวเมืองในฐานะฝ่ายต้อนรับ กับคณะสงฆ์จากกลางเมือง หางเมือง และฟากภู ในฐานะอาคันตุกะก็จะใช้ ‘อุโบสถ’ เป็นพื้นที่ปฏิสนธิระหว่างกันตามอริยาชัยจนบ้ายคล้อย แต่สำหรับวันนี้ หลังจากสวดมนต์ร่วมกัน พระเถรานุเถระและภิกษุสงฆ์ทั่วไป ต่างรีบเร่งออกมาจากโบสถ์ และแยกย้ายกันกลับวัดของตน เพื่อเปิดพื้นที่อุโบสถให้กับ ‘คณะนางสังขาน’ ที่กำลังจะเข้ามาประกอบพิธีในอุโบสถ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่เพิ่งถูกประดิษฐ์ขึ้นเมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาเอง¹

ประการสำคัญ ปราภูกการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่นางสังขานก้าวเข้าสู่อุโบสถวัดเชียงทอง มันได้ชักนำให้นักข่าว ช่างภาพ นักสารคดี นักท่องเที่ยว และประชาชนที่กำลังจับจ้องกิมิทาเทวีและบริวาร อุ้มเศียรคบิลพรหมผ่านธรณีประตู กรูกันเข้าไปใน ‘พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์’ ด้วยราวกับว่าเป็นบริวารอีกกลุ่มหนึ่งของนางสังขาน จนอัดแน่นและล้นทะลักออกมานอกธรณีประตู ซึ่งนอกจากผู้คนที่หลากหลายได้นำพาเอาความแตกต่างทางวัฒนธรรมเข้าสู่อุโบสถแล้ว ยังนำเอาเรือนกายและเสื้อผ้าที่เปียกเประะ พร้อมรองเท้าเลอะเทอะจากการละเล่นสาดน้ำ เข้าสู่พื้นที่สักการะของคนหลวงพระบาง และมันได้สลายความศักดิ์สิทธิ์ออกไปจากพื้นที่ดังกล่าวในบัดดล

เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ปกครองรักษานางสังขาน ได้พยายามกันผู้คนและนักข่าว เพื่อเปิดพื้นที่หน้าพระประธานให้กับ ‘พิธีกรรมประดิษฐ์’ ที่กำลังจะเกิดขึ้น ขณะที่นายบ้านเชียงทองกำลังเดินขึ้นไปที่เท้าของนักท่องเที่ยวหลายคน และสั่งให้พวกเขาออกไปถอยรองเท้าไว้นอกโบสถ์ด้วยสีหน้า

¹ พระภิกษุอ่อนแก้ว กิตติพัทธ์ โท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดปากกาน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2549.

เอาจริง! แต่ไม่ค่อยมีใครสนใจที่จะปฏิบัติตาม เพราะเกรงสูญเสียตำแหน่งในการจับจองพิธีกรรมที่กำลังเกิดขึ้น

ภายในพื้นที่พิธีกรรมขนาดเล็ก ที่ซ่อนอยู่ในอุโบสถ ซึ่งบัดนี้ได้กลายเป็นโรงมหรสพขนาดย่อม ที่มีผู้คนจากทั่วโลกเฝ้าชมการแสดงกันอย่างอัดแน่น สาธุอ่อนแก้วนั่งอยู่บนอาสนะด้านหน้าพระประธาน ท่านหันหน้าไปยังพ่อขุนเหนียว ทองสะหวัด พ่อเฒ่าชาวบ้านพระบาท ได้วัย 76 ปี (พ.ศ.2549) พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรมนางสังขาน พ่อขุนเหนียวสั่งให้ผู้ช่วยรับพานพุ่มดอกไม้จากบริวารของกิมิทา วางไว้เบื้องหน้าสาธุอ่อนแก้ว และชี้บอกให้นางสังขานนั่งตรงกลาง บริวารนั่งกระจายด้านซ้ายและขวา แล้วพ่อก็นำพาธิดากบิลพรหม ใหว่พระรัตนตรัยและอาราธนาสิด ส่วนคนอื่นๆ ที่อยู่ในโบสถ์ต่างนั่งและยืนดู หลายคนรुक้าป้ายปืนอยู่ด้านหลังพระพุทธรูป เพื่อที่จะหามุมเหมาะให้กับกล้องถ่ายภาพ ได้เก็บบันทึกพิธีกรรมที่ดุศักดิ์สิทธิ์และขริบขลังได้ดีที่สุด แม้ว่าจุดที่เขาขึ้นอยู่จะก้าวล่วงพื้นที่ศักดิ์กระ และพฤติกรรมของพวกเขาก็ได้สลายสถานะศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่แห่งนี้ในช่วงเวลาดังกล่าวไปแล้วก็ตาม

เสียงซัดเตอร์กล้องถ่ายภาพถูกลั่น ไก่ ดังเซะๆ ๆ มาจากทุกทิศทางอย่างต่อเนื่องราวกับเป็นเสียงประกอบพิธีกรรม ไมโครโฟนจับเสียงขนาดใหญ่ถูกผู้ช่วยคล้องยื่นเข้าไปใกล้กลุ่มนางสังขาน เพื่อเก็บสรรพสำเนียงขณะที่พวกนางสวดมนต์ตามพ่อขุนเหนียว โดยไม่ลืมที่จะปรายสายตา และเหยอขี้มให้กับกล้องถ่ายภาพควบคู่กันไป จากนั้นพ่อได้บอกบทให้ธิดากบิลพรหม นำเอาพานหมากเบง พานเสีรบกบิลพรหม พิณ และ ดาบ ตั้งไว้ที่หน้าแท่นบูชา แล้วขยับออกมารับศีลจากสาธุอ่อนแก้ว ภิกษุสงฆ์รูปเดียวที่อยู่ในอุโบสถที่กว้างขวางแต่อัดแน่นด้วยฝูงคนต่างถิ่นแปลกอึดลัษณ์

กิมิทาเทวียังคงเป็นศูนย์กลางการจับจองของกล้องถ่ายภาพตลอดเวลา ช่างภาพสารคดีบางคน ได้ขอสลับที่กับคนอื่นเพื่อเปลี่ยนมุมมอง แต่สำหรับผู้วิจัยพยายามสังเกตว่า หลังจากสาธุอ่อนแก้วให้ศีลเสร็จแล้ว กิมิทาเทวียจะขึ้นพานเสีรบกบิลพรหม ประเคนให้กับประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์เมืองหลวงพระบางหรือไม่ และสาธุอ่อนแก้วจะปฏิบัติอย่างไรกับ ‘ตัวบท’ นอกพุทธศาสนา? แต่หลังจากสาธุอ่อนแก้วให้ศีลแก่คณะนางสังขานเรียบร้อย เสีรดังกล่าวก็ยังคงถูกตั้งรวมอยู่กับพานพุ่มดอกไม้ พิณ และดาบของกิมิทาที่หน้าพระประธานเช่นเดิม

เมื่อหมดภารกิจ สาธุอ่อนแก้วลุกขึ้นยืน รวบผ้าจีวรคลุมเรือนกายอย่างสำรวม ท่านขอร้องให้ตำรวจเรียกนักถ่ายภาพที่ปีนป้ายอยู่หลังแท่นพระประธานลงมาอยู่ด้านล่าง และเบิกทางกลุ่มคนที่เบียดเสียดเพื่อการออกจากอุโบสถของท่าน เพื่อไม่ให้จีวรสัมผัสกับเรือนกายของอิสตรี กระนั้น สาธุอ่อนแก้วก็ยังอดส่ำหั้นมาอยู่กับนายบ้านเชียงทองที่คุกเข่าพนมมืออยู่ใกล้ๆ ว่า ให้ดูแล

ทรัพย์สินในโบสถ์ให้ดีที่สุดแล้วเดินจากไป โดยไม่ได้ปรายสายตาไปยังเศียรกบิลพรหมแม่เพียงหางตา

“จบแล้ว ไปสร่งน้ำพระเจ้า แล้วจะจบพิธีในมือนี้ของหนูเจ้า” พ่อขุนเหนียวหันมาบอกบทให้กับนางสังขาน บริวาร และพี่เลี้ยง

เหมือนจะรู้ล่วงหน้า -- เจ้าหน้าที่ตำรวจ ได้บอกทุกคนเปิดทางให้นางสังขาน และบริวารขึ้นสร่งน้ำพระพุทธรูป ที่ตั้งร้านสร่งอยู่มุมด้านหนึ่งของโบสถ์ และเหมือนจะรู้ทันเช่นกัน นักท่องเที่ยว และนักถ่ายภาพทั้งหลายต่างขยับออกมาหาพื้นที่ที่เหมาะสมกับการถ่ายภาพฉากใหม่ การสร่งน้ำพระพุทธรูปปฏิมากรรมผ่านรางสร่งของกิมิทาเทวี เป็นไปอย่างเชื่องช้า และวางท่าค้างไว้ในบางจังหวะ พร้อมผินเรือนหน้าและเปิดรอยยิ้มมายังกล้องถ่ายภาพ ตามการร้องขอของผู้คน ที่มีทั้งช่างถ่ายภาพมืออาชีพ มือสมัครเล่น นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไป เสร็จจากการสร่งน้ำพระพุทธรูปเป็นอันเสร็จสิ้น ‘หน้าที่’ ประจำวันสังขานเนาของนางสังขานอย่างเป็นทางการ แต่พวกนางก็ยังคงมี ‘ภารกิจ’ กับบรรดานักถ่ายทำสารคดี และกองทัพนักข่าว นักถ่ายภาพ ที่ร้องขอพวกนางยื่นให้ถ่ายภาพ โดยใช้พื้นที่ด้านหน้าอุโบสถและหอราชมรดกวัดเชียงทองเป็นฉากหลัง และดูเหมือนว่า กิมิทาเทวีกับเหล่าบริวารยังคงดำรงความเป็นศูนย์กลางความสนใจของผู้คนไม่รู้เสร็จสิ้น จนกระทั่งเจ้าหน้าที่จากสมาพันธ์แม่หญิงหลวงพระบางผู้ดูแล ต้องขอยุติภารกิจดังกล่าว เพื่อให้ธิดากบิลพรหมคนใหม่ได้ขึ้นรถตู้ที่มารอรับกลับไปพักผ่อน

นางสังขาน : ธิดาพรครรัฐ และศูนย์กลางพิธีกรรมบุญปีใหม่ปัจจุบัน

‘นางสังขาน’ ตัวละครสำคัญในพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ในกระแสโลกาภิวัตน์ เป็นหญิงสาวที่ถูกประทับความหมายว่าโสภณที่สุดของเมือง จากกระบวนการประชันความงามอย่างเข้มข้น เหมือนกับการประกวดนางงามในประเทศทุนนิยม ต่างเพียงว่า ‘นางสังขาน’ เป็นนางงามที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นเพื่อเป็นภาพตัวแทนของธิดาพญากบิลพรหม ด้วยเครื่องแต่งกายของสตรีราชินิกุล และเจ้านายชั้นสูงของอดีตราชธานี เพื่อปฏิบัติภารกิจในช่วงรอยต่อของเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านปี นางสังขานจึงคอบใจบุญปีใหม่ของเมืองมรดกโลก และเมืองท่องเที่ยวของโลกได้เป็นอย่างดี เธอจึงกลายเป็นตัวละครที่แย่งชิงตำแหน่งหัวใจของบุญปีใหม่ไปจากพระเถระ

นางสังขานได้ถูกประดิษฐ์ขึ้นในช่วงสุดท้ายสมัยราชอาณาจักร ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 3 มีเหตุผลสำคัญมาจากเมืองหลวงพระบางในระบอบนั้น กำลังเริ่มต้นเปิดตัวสู่โลกภายนอกในฐานะเมืองท่องเที่ยว ครั้งนั้น ‘นางสังขาน’ ได้กลายเป็นเวทีของความทันสมัยในพื้นที่พิธีกรรมแห่ขออันศักดิ์สิทธิ์ และได้รับความสนใจจากคนหลวงพระบางส่วนใหญ่เป็นอย่างมาก แต่ขณะเดียวกัน

อุกวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อาวุโสและพระเถรานุเถระ เนื่องจากไม่พอใจที่พระยานุคนงนำเอาสิ่งที่แปลกปลอมจากพุทธศาสนาเข้ามาไว้ในขบวนแห่ขอ ประการสำคัญ นางสังขานได้กลายเป็นตัวบทใหม่ที่ถูกสนใจจากผู้คน และได้รับการยกย่องระดับความสำคัญกลบพระเถรานุเถระ จนดูเหมือนว่าการแห่บุญปีใหม่ได้ถูกเปลี่ยนความหมายจากการแห่ขอพระเถรานุเถระเป็นบุญแห่งนางสังขานที่ตัวละครทุกคนในขบวนแห่ เป็นฝ่ายไปร่วมแห่แทนนางสังขาน

ความขัดแย้งดังกล่าว ได้สร้างความรำลึกอยู่ในความรู้สึกของพระเถรานุเถระชั้นผู้ใหญ่ มาโดยตลอด โดยเฉพาะสาธุใหญ่คำจัน ท่านมักจะแสดงความไม่พอใจทุกครั้งที่มีคนยกเรื่องนางสังขานขึ้นมาถามความคิดเห็นว่า นางสังขานไม่ได้เกิดขึ้นมาภายใต้บริบทของบุญปีใหม่ที่เชื่อมโยงกับพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของคนหลวงพระบาง แต่เกิดจากคนๆ เดียว คือ พระยานุคนงผู้ไม่รู้คุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมหลวงพระบาง “พระยานุคนงพาคนหลวงพระบางเป็นผีบ้าแห่นางสังขานมาตั้งแต่ระบอบเก่า แล้วคนทุกมือนี่ (ปัจจุบัน) ก็ยังเป็นบ้าคือจั่ง (เหมือนกับ) สมัยพระยานุคนง!”¹

ด้วยเงื่อนไขจากการที่นางสังขาน มิได้เป็นตัวบทที่สืบทอดมาจากบรรพกาลอันยาวไกล อีกทั้งนัยยะของการถือกำเนิดมีความสัมพันธ์กับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มเติมสีสันให้กับประเพณีพิธีกรรมบุญแห่งการเปลี่ยนผ่านปีศักราช นางสังขานจึงเป็นตัวละครในจินตนาการที่ได้เข้ามาแสดงตนในบริบทข้างต้น ดังนั้น เรื่องราวของ ‘กบิลพรหม’ และธิดาทั้งเจ็ด จึงมิใช่สิ่งที่ถูกรับรู้และผลิตซ้ำเคียงคู่บุญปีใหม่หลวงพระบาง ผู้วิจัยเคยถามเรื่องราวกบิลพรหมจากพ่อขุนเหนียว ผู้อาวุโสที่นำพานางสังขานประกอบพิธีกรรมที่วัดธาตุน้อยกับวัดเชียงทองในการแห่ขอทั้งสองวัน ท่านก็ไม่สามารถตอบได้ว่า รายละเอียดของเรื่องราวกบิลพรหมเป็นเช่นไร

ดังนั้น นางสังขานจึงเป็นเพียงการหยิบยืมเรื่องราวธิดากบิลพรหม มาเป็นฉากในการประดิษฐ์สร้างตัวละครใหม่ให้มีความน่าสนใจในบริบทการท่องเที่ยว โดยนำเข้าไปประกอบไว้ในขบวนแห่บุญปีใหม่ ซึ่งได้ถูกยกระดับให้อิ่งใหญ่และสูงส่งยิ่งขึ้น เมื่อหลวงพระบางได้ก้าวเข้าสู่เงื่อนไขของเมืองมรดกโลก และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เข้มข้น ซึ่งนางสังขานก็ได้กลายเป็นตัวละครที่สามารถตอบโจทย์ให้กับเงื่อนไขใหม่ของเมืองหลวงพระบางได้เป็นอย่างดี จนถึงขั้นกลายเป็นสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยวเคียงคู่กับปู่เยอย่าเยอ ประการสำคัญ นางสังขานได้เริ่มกลายเป็นสัญลักษณ์ของบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง ในการรับรู้ของคนหลวงพระบางรุ่นใหม่ และนักท่องเที่ยว

¹ พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2549.

จากทั่วโลก ดังการปรากฏตัวในเอกสารเผยแพร่บุญปีใหม่ และการท่องเที่ยวเมืองหลวงพระบาง ที่ไม่เคยขาดเรือร่งของ ‘ธิดากบิลพรหม’ แห่งเมืองหลวงพระบาง

1. เวทีและฉากของการประดิษฐ์สร้างนางสังขาน : พื้นที่พยานมรดกบรรพชนกับโลกาภิวัตน์

การประกวดนางสังขานประจำปี พ.ศ.2549 จัดในคืนวันที่ 12-13 เมษายน วันสุดท้าย เป็นคืนแห่งการตัดสินที่จะชี้บอกว่า เด็กสาวคนใดจะได้เป็นนางสังขานแห่งหลวงพระบาง หรือ ‘กิมิทาเทวี’ ในตำนานกบิลพรหม คณะกรรมการจัดงานได้เลือกใช้เดินชาตูลวงเป็นสถานที่ประกวดนางสังขาน ซึ่งน่าจะถูกเรียกว่าเป็น ‘เวทีประดิษฐ์สร้างนางสังขาน’ มากกว่า ทั้งนี้ เพราะเด็กสาวที่ถูกส่งเข้าประกวดยังไม่ได้เป็นนางสังขาน แต่เข้ามารับการประกวด เพื่อที่จะถูกคัดเลือกเป็นนางสังขาน

“เดินชาตูลวง” เป็นพื้นที่ว่างเปล่าขนาดใหญ่ที่สุดในเขตตัวเมืองหลวงพระบาง วางตัวอยู่ระหว่างถนนโพธิสารากับวัดชาตูลวง และตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างวัดชาตูลวง กับวัดแก้วฟ้า¹ จึงถูกเรียกว่า “เดินชาตูลวง” สถานที่แห่งนี้เป็นที่ของรัฐสืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยราชอาณาจักรในอดีตเข้ามาหาชีวิตได้ใช้เป็นที่ประกอบราชพิธีที่สำคัญ อาทิ การแห่บุญรอบพระธาตุ จึงถูกเรียกว่า “เดินธาตุแห่” และถูกใช้เป็นสนามกีฬา ซึ่งทำให้ถูกเรียกอีกนามว่า “เดินกีฬา” สำหรับบุญปีใหม่ได้ถูกใช้เป็นที่ตลาดนัดวางแสดงสินค้า สวนสนุก และการเป็นฉากในการประกวดนางสังขาน จึงทำให้คำกีดกันดังกล่าวพื้นที่แห่งนี้ เนืองแน่นไปด้วยผู้คนจากทั่วสารทิศ ทั้งชาวหลวงพระบาง ชาวลาวจากทั่วไป และชาวต่างประเทศ

เหตุผลสำคัญที่เดินชาตูลวงถูกใช้เป็นสถานที่ประกวดนางสังขาน คือ มีลักษณะเป็นลานกว้างสามารถบรรจุผู้ชมได้เป็นจำนวนมาก และยังถูกขนานไว้ด้วยวัดชาตูลวงกับความทรงจำเกี่ยวกับวัดแก้วฟ้า ที่เหลือเพียงเนินหิน ณ ขอบถนนโพธิสาราช อันเป็นความทรงจำที่ถูกเก็บเอาไว้โดยคนหลวงพระบางรุ่นเก่าเพียงไม่กี่คน ที่ยังรู้จักและพูดถึงเรื่องราวเกี่ยวกับวัดแก้วฟ้า ‘เดินธาตุแห่’ จึงถูกขนานด้วยพระธาตุหลวงที่สะท้อนอดีตในฐานะเป็นเจดีย์องค์แรกของเมืองหลวงพระบาง² ดังได้นำเสนอไว้ในบทที่ 2 และ ‘ชาตูลวงฟ้าจุ่ม’ ในความทรงจำ ดังนั้น พื้นที่ในการประดิษฐ์สร้างนางสังขาน จึงถูกขนานไว้ด้วย ‘อดีต’ ทั้งในเชิงกายภาพและจินตนาการ นอกจากนี้ คณะกรรมการ

¹ “วัดแก้วฟ้า” เป็นวัดในความทรงจำ ด้วยในปัจจุบันไม่ได้มีซากหลงเหลือ มีเพียงเนินหินที่คนหลวงพระบางรุ่นเก่าเชื่อว่า เป็นที่ตั้งของวัดแก้วฟ้า ความทรงจำดังกล่าวได้ถูกผลิตซ้ำผ่านการไหว้ทางเมืองของปู่เอยย่าเอย ที่ถือว่าวัดแก้วฟ้าคือหางเมือง ในความหมายของศิบรรพบุรุษทั้งสอง

² ในสมัยนั้นชื่อเมืองเชียงทอง

จัดงานยังเลือกใช้ ‘อดีต’ ส่วนอื่น มาเป็นส่วนประสมในการประดิษฐ์สร้างนางสังขาน คือ ตำนาน กบิลพรหม ที่อธิบายการตายอย่างพิสดารด้วยการตัดคอตนเอง หลังพ่ายแพ้การประลองสติปัญญา กับธรรมบาลกุมาร เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนผ่านปีของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในอุษาคเนย์ และยังรวมถึงการ เลือกลี้ออดีตของหลวงพระบาง ด้วยชุดชาระบบ กับ ‘คว้านหม้อ’ มรดกของราชินิกุล มาใช้ในการ ตกแต่งเรือนกายของผู้ชนะ เพื่อเปลี่ยนผ่านจากเด็กสาวสามัญชนเป็น ‘นางสังขาน’ ประการสำคัญเวที แห่งนี้ ยังกลายเป็นพื้นที่ในการเข้ามาของโลกาภิวัตน์ ผ่านการสนับสนุน ‘ทุน’ ที่ใช้จัดประกวด รางวัล และการส่งหญิงสาวเข้าประกวด โดยโครงการต่อต้านโรคเอดส์สากลเป็นผู้สนับสนุนหลัก และบริษัทท่องเที่ยว ห้างร้าน บริษัทสารคดีจากประเทศจีน เป็นผู้สนับสนุนร่วม ดังนั้น พื้นที่เดิน ชาติหลวงสองคืนดังกล่าว จึงเป็นพื้นที่ที่รองรับทั้งความทรงจำเก่าของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า และการ ประดิษฐ์ความทรงจำใหม่ของรัฐชาติต่อคนหลวงพระบาง คนลาว และชาวต่างประเทศทุกคนไป พร้อมกัน

การประกวดนางสังขานได้ทำให้พื้นที่เดินชาติหลวงถูกแบ่งเป็น 3 ชั้น ใจกลางของพื้นที่ คือเวทีประกวด ข้างเวทีเป็นพื้นที่ของคณะกรรมการตัดสิน นำโดยประธานสมาพันธ์แม่หญิงหลวงพระบาง ด้านหน้าเวทีเป็นที่นั่งของตัวแทนรัฐบาล ผู้สนับสนุนหลัก และอาคันตุกะของภาครัฐท้องถิ่น ถัดจากพื้นที่ส่วนนี้ ได้ถูกกั้นไว้ด้วยแนวรั้วไม้ไม่มีเจ้าหน้าที่ดูแลการเข้าออก อีกฟากของแนวรั้ว เป็นที่ นั่งของกลุ่มผู้ส่งเด็กสาวเข้าประกวด ที่ต้องซื้อโต๊ะ มีเครื่องดื่มพร้อมอาหารว่างบริการ เพื่อนั่งเชียร์ อย่างไม่เบียดเสียดกับผู้ชมทั่วไป พื้นที่สาธารณะในส่วนของผู้ชมช่วงกลางวัน เป็นพื้นที่ว่างกว้างขวาง แต่ห้วงเวลาระหว่าง 19.30-24.00 น. กลับคับแคบจนแทบไม่มีที่ว่างเพียงพอสำหรับผู้คน นอกจากนี้ พื้นที่บางส่วนยังถูกอุทิสำกับการตั้งร้านถ่ายทอดทีวีวงจรปิด และเลนส์ยักษ์ของกองถ่ายทำสารคดี จากประเทศจีน ซึ่งรัฐบาลของพวกเขาเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณหลักการจัดงานบุญปีใหม่ และ กองถ่ายทำสารคดีชุดนี้ยังส่งสาวงามนางหนึ่งขึ้นสู่เวทีการประกวด เช่นกันกับบริษัทเอกชนรายอื่นๆ

ผู้วิจัยเดินแทรกผู้คนในพื้นที่รอบนอกเพื่อเข้าไปยังพื้นที่ชั้นในสุดด้วยความยากลำบาก ผ่านเข้าไปในเขตของกองเชียร์ที่ส่งนางสาวเข้าประกวด ซึ่งอยู่ห่าง Cat Walk ของเวทีประมาณ 10 เมตร แต่ละโต๊ะมีป้ายบริษัทหรือโลโก้ กลอง ฉิ่ง ฉาบ และหมายเลขนางสาวที่ส่งเข้าประกวด สำหรับ ยกโഴว้และส่งเสียงให้กำลังใจขณะนางงามของตนเดินออกมาสู่ Cat Walk สำหรับกองเชียร์กลุ่มใหญ่ ที่สุด เสียงดังที่สุด เป็นจุดสนใจมากที่สุด คือ กองเชียร์จากโรงแรมวิลล่าสันติ ที่ยกกองทัพพนักงาน และญาติมิตร มาให้กำลังใจนางสาวสะกุนา อินทวง ผู้เข้าประกวดหมายเลข 14 กันอย่างอึกทึกคึก โครม ความโดดเด่นของกองเชียร์กลุ่มนี้ คือการนำรูป ‘โสมเก่า’ ที่ถูกเปลี่ยนความหมายเป็นโรงแรม วิลล่าสันติชูโบทไปมา

ผู้วิจัยเข้าไปชั้นในสุด ซึ่งเป็นพื้นที่เฉพาะของคณะกรรมการ ประชาน และแขกพิเศษของทางรัฐกรหลายท่าน รวมทั้งผู้อำนวยการ โครงการต่อต้านเอดส์ P.S.I. และคณะนักร้องซูเปอร์สตาร์ของลาว ซึ่งมาทำหน้าที่เป็น Presenter ให้กับโครงการ P.S.I. ส่วนผู้วิจัยเป็นแขกในโถงด้านของฝ่ายวัฒนธรรม จึงมีโอกาสผ่านเข้าไปจับจองพิธีการประดิษฐ์สร้าง ‘นางสังขาน’ ได้อย่างใกล้ชิด

ในส่วนของเวที มีโครงสร้างที่ถูกจัดแบ่งแบบสมมาตร มีแผ่นไม้อัดวาระบายสีและสัญลักษณ์ธงชาติขนาดใหญ่ประกบที่ปีกซ้าย-ขวาเวที แนวนอนติดตั้งธงชาติเป็นแถวกระจายส่งผืนธงผ้าเล่นลมพลิ้วไสว แต่ละด้านของเวทีติดตั้งจอมอนิเตอร์ขนาดใหญ่ ให้ผู้ชมที่ดูในระยะไกลสามารถมองเห็น ‘นางสังขาน’ ได้ถนัดตา ถัดจากจอมอนิเตอร์ทั้งสองข้าง เป็นภาพของสัญลักษณ์ ‘NO 1’ หรือ ‘นัมเบอร์วัน’ เป็นตราสินค้าของผลิตภัณฑ์ถุงยางอนามัย ภายใต้โครงการต่อต้าน โรคเอดส์ของ P.S.I. ความหลากหลายทั้งหมดบนเวทีได้ถูกกำกับความหมายให้ชัดเจนด้วย ตัวอักษร ไฟฟ้า ข้อความว่า “การประกวดนางสังขาน ประจำปี 2549 สนับสนุนโดย P.S.I.”

ผู้วิจัยชื่นชมกับการเลือกสรรพื้นที่ตั้งเวทีของฝ่ายจัดประกวด ที่ชาญฉลาดใช้ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ที่เก็บกำความทรงจำของอดีตราชธานี ตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม รองรับการผลิตสร้างนางสังขานใน ‘ปัจจุบัน’ พร้อมกับประยุกต์ใช้ลักษณะกายภาพของวัดธาตุหลวง ซึ่งเป็นเนินสูงกว่าพื้นที่เดินธาตุหลวง และเนินสูงดังกล่าวยังมี ‘พระธาตุศรีธรรมหายโสกราช’ ตั้งสง่าอยู่เบื้องหลัง ด้วยการเปิดส่วนกลางของเวทีให้โปร่งโล่ง ดังนั้น เมื่อมองจากส่วนหน้าของเวที จึงเห็นเจดีย์ใหญ่องค์นี้เป็นฉากหลังอย่างเหมาะสม โดยเฉพาะในยามค่ำคืนที่ฝ่ายจัดงานได้ติดตั้งสปอร์ตไลท์อาบองค์พระธาตุกลายเป็นฉากของเวที มันได้ทำหน้าที่สะท้อนอดีตอันยาวไกลในยามที่นางสาวผู้เข้าประกวดเอียงกายอยู่บนเวที ให้ดูราวประหนึ่งพวกนางสถิตอยู่ ณ ราชธานีแห่งอดีตกาลอันเปี่ยมมนต์ขลัง ภายใต้ตัวอักษรไฟฟ้าที่กำกับความหมาย ให้กับเด็กสาวและฉากแห่งอดีตกาลข้างต้น

2. กิจกรรมการประกวดนางสังขาน : เวทีนำเสนออัตลักษณ์ชนเผ่า ท้องถิ่น ความทันสมัย และรัฐชาติลาวปัจจุบัน

การประกวดนางสังขานในแต่ละปี เป็นข่าวใหญ่ระดับประเทศ มันได้ถูกนำเสนอทั้งทางหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เว็บไซต์ รวมทั้งเอกสารการท่องเที่ยว ปีนี้ก็เช่นเดียวกัน ข่าวประกวดนางสังขานบุญปีใหม่ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ ได้ถูกนำเสนอไปทั่วโลก ภาพของนางสังขานและกิจกรรมประกวดกลายเป็นตัวบทที่ถูกสนใจและเฝ้ามองจากผู้คนที่หลากหลาย มันได้ดึงดูดคนท้องถิ่น คนลาว และชาวต่างประเทศให้เข้ามารวมกันอยู่ในเดินธาตุหลวง ในสองค่ำคืนแห่งการประกวด โดยเฉพาะคืนสุดท้าย ที่คณะกรรมการจะประกาศตัวหญิงสาวที่จะกลายเป็น ‘กิมิทาเทวี’

นายสุกกะเสม กับ นางมาลัยพอน ข้าราชการจากห้องว่าการแขวง ผู้ทำหน้าที่พิธีกรชาย และหญิงประจำเวที เป็นผู้ควบคุมกิจกรรมทั้งหมดให้ดำเนินไปตามลำดับขั้นตอน รายการหลักคือ การประกวดนางสงฆาน สลับไปกับการนำเสนอศิลปะการแสดงสามชนเผ่า ของนักเรียนหญิง โรงเรียนมัธยมศึกษาสันติภาพ การแสดงแฟชั่นโชว์จากผืนผ้าบรรดาเผ่า ที่ถูกนำมาออกแบบให้ทันสมัยภายใต้รูปลักษณ์การดีไซน์ที่เรียกว่า “Localized Style” รองรับวิถีชีวิตผู้คนในสังคมโลกาภิวัตน์ และการนำเสนอด้วยการเดินแบบแฟชั่น การร้องเพลงของสองนักร้องขวัญใจวัยรุ่น ‘ปาน ดวงปะเลิด’ กับ ‘อเล็กซานดรา ทิดาวัน นุนช่วย’ สอง Presenter ของโครงการต่อต้านโรคเอดส์ของ P.S.I. นักร้องทั้งสองขึ้นมาปรากฏตัวบนเวทีพร้อมกับการเรียกร้องให้คนลาว โดยเฉพาะวัยรุ่นหนุ่มสาวเห็นพิษภัย และการป้องกันตัวจากโรคเอดส์ ด้วยการไม่มั่วสุมทางเพศ และกระตุ้นให้สวมถุงยางอนามัยทุกครั้งที่มีเพศสัมพันธ์กับผู้ที่ไม่ใช่คู่ครองของตน

อเล็กซานดร้า เป็นนักร้องวัยรุ่นสาวลูกครึ่ง พ่อเป็นคนลาวแม่เป็นคนบัลแกเรีย เป็นซูเปอร์สตาร์หญิงที่กำลังได้รับความนิยมสูงสุดใน สปป.ลาว อเล็กซานดร้าแต่งกายด้วยผืนผ้าทอของไทยแดง ที่ออกแบบ ตัดเย็บเป็นชุดแซ็ค ทัดดอกจำปาที่เรือนผมข้างไบหู หลังจากทำหน้าที่เชิญชวนให้ทุกคนรู้จักภัยและการป้องกันโรคเอดส์แล้ว จึงได้จับทุ่ม¹ หลวงพระบางพร้อมกับการตีไวโอลิน เรียก ความสนใจได้ไม่แพ้การประกวดนางสงฆาน อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าประกวดนางสงฆานทุกคนก็ได้ถูกกำหนดให้แสดงตนเป็นตัวแทนของประชาชน 3 เผ่า ด้วยการแต่งกายและศิลปะการแสดงตามแบบอย่างลาวสูง ลาวเทิง และลาวลุ่ม หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ผู้ที่จะได้เป็นนางสงฆานจะต้องผ่านการแสดงความเป็น ‘ธิดาพรครรัฐ’ ผ่านกิจกรรมข้างต้น ซึ่งหลังจากการแสดงแล้ว แต่ละนางขณะถูกตกแต่งเรือนร่างด้วยเครื่องแต่งกายแต่ละเผ่า ก็จะถูกเชิญให้ก้าวเดินออกมาสู่ Cat Walk เป็นรายคน พร้อมกับบอกหมายเลข ชื่อ และผู้สนับสนุน แต่ไม่ว่าจะสวมใส่ชุดใด ทำยที่สุดเมื่อเดินออกมาถึงจุดกลางของเวที แต่ละนางจะทำความเคารพด้วยการยกตัวพนมมือไหว้ อันเป็นรูปแบบที่พึงประสงค์ของสตรีของชาติ และดูเหมือนว่าปฏิบัติการทางร่างกายของพวกนาง ได้ผ่านการฝึกซ้อมมาแล้วในระดับหนึ่ง

¹ ‘จับทุ่ม’ หมายถึงการร้องเพลงแบบหลวงพระบาง ทั้งนี้ ภาคเหนือของลาวเรียกการร้องเพลงว่า ‘จับ’

นอกจากการแสดงของนางสังขานแล้ว คณะกรรมการจัดงานบุญปีใหม่ เมืองหลวงพระบาง ยังได้ใช้เวที เป็นพื้นที่แนะนำกำหนดการบุญปีใหม่ สถานที่ท่องเที่ยว โดยเฉพาะการประกาศ รายนามผู้ให้เงินสนับสนุนการประกวด ซึ่งสำหรับปีนี้ก็มีจำนวนสูงถึง 179 ล้านกีบ¹ (662,000 บาท) พิธีกรได้ประกาศขอบคุณและ ‘ข่อยอ’ ผู้มีอุปการคุณรายต่างๆ รวมทั้งประกาศขอบคุณในมิตรภาพ ของรัฐบาลประเทศจีน ที่สนับสนุนการจัดงานบุญปีใหม่ พ.ศ.2549 อย่างเป็นทางการ และขอบคุณ ที่รัฐบาลจีนได้นำคณะถ่ายทำสารคดีชุดใหญ่ มาบันทึกบุญปีใหม่หลวงพระบางอย่างละเอียด เพื่อนำ มรดกวัฒนธรรมของเมืองมรดกโลกแห่งนี้ไปเผยแพร่ต่อสากล²

3. บทเพลงประกอบเวทีประกวดและบทสัมภาษณ์ ภาพตัวแทนหน้าที่และจินตนาการ ภาครัฐที่มอบให้นางสังขาน

สิ่งที่ช่วยขับเคลื่อนบรรยากาศแห่งอดีต เปล่งประกายโชติช่วงบนเวทีประกวดนางสังขาน ประการหนึ่ง คือบทเพลง “หลวงพระบางแสนแพง” ที่มีท่วงทำนองดนตรีไพเราะและเนื้อหากินใจ บทเพลงได้พรรณนาถึงความงดงามของเมืองหลวงพระบาง เปรียบประดุจคั้งเมืองสวรรค์ที่ถูกเสกสร้าง และตำนานนางสังขานก็ได้ถูกเชื่อมเข้ามาไว้ในบริบทเมืองสวรรค์แห่งนี้ พร้อมกับการลงมาจุติของ บรรดานางสังขานผู้แสนโสกา ซึ่งพวกนางได้ถูกแห่แห่น ‘เหินฟ้า’ ประดุจคั้งเทพธิดาแห่งสรวงสวรรค์ ปานนั้น...

เพลงหลวงพระบางแสนแพง ได้ถูกเปิดตีกระชั้น ขมวดเร้าอารมณ์ของกองเชียร์และผู้ชม ในช่วงของการคัดเลือกและพิจารณาหญิงสาวที่กำลังจะถูก ‘ตัดสิน’ จาก ‘คณะกรรมการ’ ให้กลายเป็น “นางสังขานเหินฟ้า” ที่กำลังจะปรากฏกาย ซึ่งจะมีเพียงหนึ่งเดียวจาก 29 นาง ที่แต่ละคน ได้สลัดชุดแต่งกายในชีวิตประจำวันที่ทันสมัย ดังเด็กสาวหลวงพระบางทั่วไปที่อยู่ข้างล่างเวที มา ประกอบกายไว้ด้วยชุดสตรีสามเฒ่า และชุดชาระบบสูงคุณค่าในรอบสุดท้าย เหลือเพียง ‘คว้านหม้อ’ หรือมงกุฎผ้าที่นางสังขานประจำปีที่ผ่านมา จะได้นำมาสวมครอบศีรษะให้กับนางสังขานคนใหม่ เพื่อประกาศว่า เธอคนนี้นี่ละคือ ‘นางสังขานประจำปี 2549’ เพลงดังกล่าวมีเนื้อร้อง ดังนี้

¹ ขณะเดียวกัน เทวดาหลวง ซึ่งเป็นตัวละครสำคัญในพิธีกรรมบุญปีใหม่ได้รับเงิน สนับสนุน 2.6 ล้านกีบ

² คณะถ่ายทำสารคดีจากประเทศจีนมีจำนวนมาก พร้อมเครื่องมือถ่ายทำน้อย-ใหญ่ ทันสมัย พวกเขาจะปรากฏทุกพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่จนเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรม เพราะจะมีพวกเขาแทรกอยู่แทบทุกอณูพื้นที่

“ไอ้ดินแดนสุวรรณภูมิประเทศ

อาณาเขตนครหลวงพระบาง
 ดั่งสวรรค์รวมกันเป็นหนึ่ง
 สรรค์สร้างเชิงทองล้านช้าง
 เอกอ้างฟ้าหล้าธรณี
 ปวงท่านมีฝีมือเลื่องลือทั่วหน้า
 ศิลปะนำพามาหลายร้อยปี
 หลวงพระบางอารามงามมณี
 ใครเห็นมิ่งขวัญชีวิ สุขี สุขใจ

หลวงพระบาง หลวงพระบางแสนแพง
 เหมือนฟ้าสร้างแปงจำแลงแสงเฮืองสูงสดใส
 นางสังขานตำนานบุญอันฝังใจ
 งามล้ำงามเลิศวิไล ปรากฏกายให้เห็นทั่วกัน
 หลวงพระบาง หลวงพระบางภูมิใจ
 สงกรานต์ปีใดแห่งนางสังขานนिरฟ้า
 เพื่อฉลองฮีตคองเลิศล้ำงามตา
 ยืนอยู่คู่พุทธา นางฟ้าสังขานเนียมเอย”

หลังจากสาวงามถูกคัดลงมาเหลือรอบสุดท้ายเพียง 7 คน ความเข้มข้นของการตัดสิน และการส่งเสริมเชียร์ก็ยิ่งเข้มข้นมากขึ้น... ท่ามกลางเสียงเพลง ‘หลวงพระบางแสนแพง’ ที่คลอเคลีย เวที ปลุกเร้าอารมณ์ของกองเชียร์และผู้ชม ที่ต่างรอคอยการ ‘จุดี’ ของนางสังขานประจำปี พ.ศ. 2549 พิธีกรชายหญิงได้ต่อยอดความรู้สึกรู้สึกให้ผู้ชมได้กระหายใคร่รู้ว่า ‘สาวงามคนใด’ จะได้เป็นนาง “กิมิทา เทวี” ธิดาของพญากบิลพรมประจำปีนี้ เธอจะได้เป็นสาวงามเพียงหนึ่งเดียว ที่ได้นั่งบนหลังมหิงส์ นำพาขบวนแห่ปีใหม่ในวันสังขานเนากับสังขานขึ้น ที่ผู้คนจำนวนมากกำลังรอคอยจับจ้อง แต่พวกนางที่ยืนเรียงอยู่เบื้องหน้าทั้งเจ็ดคน จะต้องผ่านการสัมภาษณ์จากพิธีกรให้กรรมการและผู้ชมได้ยินเสียง และขลุ่ยความเจลิยวฉลาด สวมกับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นนางสังขานคนใหม่

พิธีกร ได้แนะนำสาวงามผู้เข้ารอบ 7 คนสุดท้ายอีกครั้ง โดยบอกหมายเลขประจำตัว ชื่อ-สกุล อายุ สถานศึกษา ผู้สนับสนุนเข้าประกวด แต่มิได้ประกาศว่าเป็น ‘คนเฝ้าไค’ จากนั้น ได้เชิญให้นางงามรอบสุดท้าย เดินให้กรรมการและประชาชนพินิจความงามอีกครั้ง แล้วจึงสัมภาษณ์ด้วยคำถาม 7 คำถาม สำหรับผู้เข้ารอบสุดท้าย 7 นาง ดังนี้

คำถามต่อหมายเลข 11

พิธีกร : “ขอถามความรู้สึกที่ได้เข้ารอบ 7 คนสุดท้าย?”

ผู้เข้าประกวดหมายเลข 11 : “น้องมีความดีใจหลายที่ได้เข้ามาร่วมประกวดครั้งนี้ ได้ประกอบส่วนเข้าในงานเบิกบานม่วนซื่น ขอบใจ”

คำถามต่อหมายเลข 21

พิธีกร : “น้องมีความรู้แนวไค เกี่ยวกับโรคเอดส์?”

ผู้เข้าประกวดหมายเลข 21 : “สบายดี น้องเองรู้สึกที่ โรคเอดส์เป็นพยาธิชนิดหนึ่ง ที่สามารถทำลายภูมิคุ้มกันของร่างกายคนเราให้อ่อนเพลียงลงได้ และเสียให้พยาธิอื่น ๆ สามารถแทรกซ้อนเข้าได้ง่าย ... สบายดี”

คำถามต่อหมายเลข 22

พิธีกร : “ในนามน้องเป็นคนท้องถิ่นหลวงพระบางเมืองมรดกโลก เมื่ออยากชักชวนเอาแขก ต่างด้าวต่างแดนมาชมเมืองหลวงพระบาง น้องอยากจะแนะนำเรื่องใด ให้บรรดาแขกเหล่านั้นให้ฮับฮู้?”

ผู้เข้าประกวดหมายเลข 22 : “สบายดี ในนามน้องเอง เป็นคน ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ น้องอยากเชิญชวนให้แขกต่างด้าวต่างเมืองมาเที่ยวหลวงพระบางหลาย ๆ อยากให้ฮับฮู้วัฒนธรรมหลวงพระบาง และอยากให้มีการเผยแพร่วัฒนธรรมหลวงพระบางออกไปให้กว้างขวาง”

คำถามต่อหมายเลข 24

พิธีกร : “สมมติว่า หากน้องได้เป็นนางสงฆานประจำปี 2549 นี้ น้องสืปฏิบัติตัวต่อชาติบ้านเมืองของเธอแนวไค?”

¹ ในบัตรประจำตัวประชาชนคนลาว จะระบุว่าเป็นคนเผ่า ลาวลุ่ม ลาวเทิง หรือ ลาวสูง และโดยปกติทุกครั้งที่เราพูดคุยกับคนลาว ก็มักจะได้รับคำแนะนำจากคู่สนทนาว่าเขาคือชนเผ่าใดเสมอ ซึ่งไม่ถือเป็นการเสียมรรยาท แต่กลับเป็นการให้เกียรติ

ผู้เข้าประกวดหมายเลข 24 : “สบายดี น้องลิเฮ็ดหน้าที่ตามเวียกงานที่ชาติบ้านเมืองมอบหมายให้อย่างดีที่สุด ขอบใจ”

คำถามต่อหมายเลข 9

พิธีกร : “มีแสงจูใจแนวใด ที่เฮ็ดให้น้องเข้ามาอ่วมประกวดนางสังขานในปีนี้?”

ผู้เข้าประกวดหมายเลข 9 : “สบายดี น้องอยากสนับสนุนงานเบิกบานม่วนซื่นของหลวงพระบาง เมืองมรดกโลก”

คำถามต่อหมายเลข 14

พิธีกร : “อยากให้น้องแสดงความรู้สึกแก่แขกคนที่ได้เข้ามาอ่วมงานในงานประกวดนางสังขานปีนี้ และอยากให้น้องเชิญชวนชาวหลวงพระบางว่า บุญปีใหม่นี้จะสร้างความประทับใจแนวใดให้กับมวลชน และแขกต่างด้าวทั่วต่างเมือง”

ผู้เข้าประกวดหมายเลข 14 : “สบายดี ขอเชิญชวนพี่น้องต่างแขวงและต่างด้าวเข้ามาเที่ยว บุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบางของเขามีความแตกต่างจากแขวงต่าง ๆ ย้อนว่า หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก มีประเพณีแห่งนางสังขาน ขบวนต่างๆ คิดว่า เที่ยวปีใหม่นี้ควรมาเที่ยวเมืองหลวงพระบาง ขอบใจ”

พลันที่พิธีกรจบการสัมภาษณ์ บทเพลงหลวงพระบางแสนแพง ก็ครอบครองเวที เวลาและอารมณ์ ของคนชม กองเชียร์ และ โดยเฉพาะสาวงามทั้งเจ็ด-- จนท่อนสุดท้ายของบทเพลงมาถึง

... หลวงพระบาง หลวงพระบางแสนแพง
เหมือนฟ้าสร้างแปงจำแลงแสงเอื้องสูงสดใส
นางสังขานตำนานบุญอันฝังใจ
งามล้ำงามเลิศวิไล
ปรากฏกายให้เห็นทั่วกัน
หลวงพระบาง หลวงพระบางภูมิใจ
สงกรานต์ปีใดแห่งนางสังขานเหิรฟ้า
เพื่อฉลองฮีดคองเลิศล้ำงามตา
ยืนอยู่คู่พุทธา นางฟ้าสังขานเนียมอย ...

ในที่สุด ‘นางสังขาน’ ธิดากบิลพรหม ผู้ทำหน้าที่เพื่อชาติบ้านเมืองที่ทุกคนเฝ้ารอคอยมาถึงสองวันก็กำลังจะปรากฏกาย และแล้วพิธีกรก็ได้ประกาศผลการตัดสินประกวดนางสังขานประจำปี พ.ศ.2549 ด้วยเสียงดังเร้าใจ!

“นางสาวสะกุนา อินทวง หมายเลข 14! ได้เป็นนางสังฆานประจำปี 2549! ขอเสียงกองเชียร์ค่ะ! ...”

พลันที่พิธีกรเอ่ยเพียงคำว่า ‘นางสาวสะกุนา ...’ และยังไม่จบวรรคดี กองเชียร์ของโรงแรมสันติก็ส่งเสียงดังกระหึ่ม ด้วยการปรบมือ กระแทกฉิ่ง ฉาบ เคาะขวด เปล่งเสียงร้องไชโย! และเปิดแชมเปญหลายขวดส่งฟองฉีดฟุ้งกระจายไปทั่วบริเวณ ทำเอามือกลิ้ง และคนอื่นต้องปิดบังเลนส์ และเช็ดน้ำแชมเปญแห่งความหฤหรรษ์ออกจากเครื่องถ่ายภาพ ใบหน้า เสื้อผ้า และเนื้อตัว

เพื่อที่จะ ‘ประดิษฐ์สร้าง’ ให้นางสาวสะกุนา อินทวง ได้เป็นนางสังฆานอย่างสมบูรณ์พร้อมกันนั้น ก็ได้ใช้เวทีและเวลาดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนผ่านผู้ทำหน้าที่นางสังฆาน เหมือนกับปีที่กำลังจะเปลี่ยนไป พิธีกรได้เชิญ นางสาวทิดารัต ปิยะปะพม นางสังฆานปี พ.ศ.2548 ขึ้นสู่เวที

‘ทิดารัต’ ในนามนางสังฆานปีที่แล้ว นาม “กิริณี” อยู่ในชุดชาระบบ สวมคว้านหม้อตระกูลเจ้าพระยาหลวงเมืองจัน ของนางปารณา นุบผา ซึ่งเป็นเครื่องแต่งกายที่ภาครัฐกำหนดให้เป็นชุดของ ‘นางสังฆาน’ เดินโชว์ตัวในฐานะนางสังฆานผู้ที่กำลังจะหมดวาระในอีกไม่กี่นาทีข้างหน้า ‘กิริณี’ ได้รับเสียงปรบมือ และความสนใจจับจ้องจาก ‘กล้อง’ ของนักข่าวและสื่อมวลชนพอสมควร

ทิดารัต หรือ “กิริณี” หยุดยื่นคู่กับ ‘สะกุนา’ และปฏิบัติภารกิจส่งมอบตำแหน่งนางสังฆาน ด้วยการหยิบสายสะพายจากกรรมกรที่เตรียมไว้ให้ พาดเฉียงไหล่นางสาวสะกุนา ด้านหน้าสายสะพายเขียนอักษรล่าวว่า “นางสังฆานประจำปี พ.ศ.2549” ด้านล่างตรงมุมไปขั้วของสายสะพายมีป้ายวงกลมขนาดใหญ่ประดับโบว์ เขียนภายในวงกลมด้วยเลข ‘1’ ขอบรอบวงกลมล้อมเลข 1 เขียนว่า “นางสังฆานประจำปี พ.ศ.2549 หลวงพระบางเมืองมรดกโลก” จากนั้น ทิดารัต ได้หยิบคว้านหม้อจากกรรมกร ซึ่งเป็นคว้านหม้อที่ถูกทำขึ้นใหม่ เพื่อประกอบการประกาศตำแหน่งบนเวที มาสวมครอบศีรษะของ ‘สะกุนา อินทวง’ และแล้ว “สะกุนา อินทวง” ก็ได้กลายเป็น “กิมิทาเทวี” นางสังฆานประจำปี พ.ศ.2549 ณ วินาทีนั่นเอง!

เสียงปรบมือได้ดังกึกก้องเด่นชัดหลวงอีกคำรบและยาวนาน ทิดารัต พุดจาแสดงความยินดีกับสะกุนาเล็กน้อย แล้วก้าวเดินบนเวทีและ Cat Walk อีกรอบ พร้อมกับไหว้อาสาผู้ชมเป็นครั้งสุดท้าย พิธีกรได้เชิญชวนผู้ชมทุกท่านได้ปรบมือให้กับ ทิดารัต ผู้ทำหน้าที่นางสังฆานเพื่อประเทศชาติ จนครบรอบปีด้วยความเสียดลอะดูตสาหะ แล้วนางก็ได้หันหลังเดินกลับสู่ด้านหลังของเวที ฉากความมืดสลัวที่มีพระธาตุศรีธรรมหยา โศกราชเรือเรืออยู่เบื้องหลัง กลิ่นเก็บเรือนร่างของนางสังฆานคนเดิม และชุดชาระบบกับคว้านหม้ออายุกว่า 40 ปีหายไปในอดีตกาล

พิธีกรได้เชิญ ‘ท่านจอห์น’ หัวหน้าองค์กรสากลบริการประชาชนหรือ P.S.I. ซึ่งเป็นชาวตะวันตกวัย 50 ปีเศษก้าวขึ้นสู่เวทีแทนทิดารัต ... ท่านจอห์น ได้มอบรางวัลให้แก่ ‘กิมิทาเทวี’ รางวัลดังกล่าว ได้แก่รถมอเตอร์ไซค์ ‘ฮอนด้าเวฟ 100’ 1 คัน และเงินรางวัลจำนวน 5 แสนกีบ

ช่วงสุดท้าย พิธีกรรายการได้ขอเชิญนายขันคำ จันทะวิสุก พร้อมกับเอ่ยถึงสถานภาพของท่านว่าเป็น กรรมการพรรคแขวง, เลขพรรคเมือง, เจ้าเมืองหลวงพระบาง และประธานกรรมการจัดงานบุญสงกรานต์ปีใหม่หลวงพระบาง ขึ้นมามอบรางวัลให้แก่รองนางสงฆานทุกคน แล้วพิธีกรก็ได้ประกาศขอพระคุณสำหรับคนสำคัญ ชาวหลวงพระบาง และนักท่องเที่ยวที่มาร่วมงาน ถือเป็นงานสิ้นสุดการประกวดนางสงฆานในเวลา 1 นาฬิกา ของวันที่ 14 เมษายน พ.ศ.2549 พอดี

สร้งนำพระบาง : การช่วงชิงความหมายพื้นที่พิธีกรรมและการจับจ้องที่แตกต่าง

การสร้งนำพระบาง เป็นพิธีกรรมสำคัญในระดับรัฐอาณาจักรที่สืบทอดมาจากบรรพชน ถูกจัดขึ้นในเช้าวันที่ 2 ของปีใหม่ลาว สำหรับ พ.ศ.2549 ตรงกับวันที่ 17 เมษายน ซึ่งเป็นวันสุดท้ายของการหยุดราชการเนื่องในงานบุญปีใหม่ด้วย ปัจจุบันยังถือเป็นพิธีกรรมสำคัญของภาครัฐ จึงได้ถูกกำหนดไว้ในรายการเคลื่อนไหวบุญปีใหม่อย่างชัดเจน เป็นวันที่ ‘ตัวละคร’ ต่างๆ ในเมืองหลวงพระบาง ทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย ทั้งราษฎร ราชย์ รัฐ ฝับรรพบุรุษ พุทธศาสนา นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่มรดกโลก ฯลฯ ได้ถูกคัดเลือกเข้ามากระจุกกันใน ‘พิธีอัญเชิญพระบางลงสร้ง’ และ ‘พิธีกรรมสร้งนำพระบาง’ ระหว่างเวลา 8.30 ถึง 10.00 น.

สำหรับการเข้าร่วมพิธีกรรมของคนพระบางส่วนใหญ่ มิได้มีความสัมพันธ์กับคำสั่งของภาครัฐว่า วัน เวลา ดังกล่าวจะมีพิธีกรรมสร้งนำพระบาง แต่มันเป็น ‘กำหนดการ’ ทางพิธีกรรมที่คนหลวงพระบาง โดยเฉพาะคนรุ่นเก่าตระหนักดีว่า ถัดจากวันสงฆานขึ้นเป็นวันสร้งนำพระบางต่างเพียงว่า ในบริบทปัจจุบัน กิจกรรมหรือพิธีกรรมที่เป็น ‘ทางการ’ ของภาครัฐ ได้ถูกกำหนดขึ้นมาซ้อนทับกับพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพชน ซึ่งกำหนดการดังกล่าวได้ทำให้ภาครัฐการเข้ามามีส่วนร่วม และทำให้พิธีกรรมมีขั้นตอนที่สัมพันธ์กับข้าราชการระดับต่างๆ ในขณะที่เดียวกันกำหนดการที่ชัดเจน และถูกป่าวประกาศต่อสาธารณชน ก็ส่งผลต่อการเข้ามาจับจ้องของนักท่องเที่ยวจากทั่วสารทิศอย่างหนาแน่น ซึ่งเป็นการเข้ามากระจุกกันในเวลาและพื้นที่แคบ ๆ จึงทำให้พิธีกรรมดังกล่าวดูตึงเครียด เข้มข้น และมีสีสันของการจับจ้องของตัวละครที่ถูกคัดเลือกเข้ามา ‘ร่วมพิธีกรรม’ ด้วยเป้าหมายและความทรงจำที่มีทั้งเหมือนและแตกต่างอย่างเห็นเด่นชัด

อย่างไรก็ตาม สำหรับคนท้องถิ่นหลวงพระบางและคนลาวทั่วไป ไม่ว่าจะคนกลุ่มใด พวกเขาจะเข้าสู่พื้นที่สร้งนำพระบางด้วยปฏิบัติการทางร่างกาย ที่เตรียมการเข้าสู่พิธีกรรมอย่างพิถีพิถัน อาทิ การแต่งกาย เครื่องบูชา และหน้าตาที่เบิกบาน แต่ละคนจะโอบถือ “ขันดอกไม้” พร้อมรูป เทียนยาวที่เรียกว่า ‘เทียนเทียนหัว’ และน้ำสร้งพระบาง ขันและพุ่มดอกไม้ของชาวหลวงพระบางที่นำมาในวันนี้ เป็นประดิษฐกรรมที่ถูกผลิตขึ้นมาด้วยความวิจิตรพิสดารเป็นพิเศษ แตกต่างจาก กระถางเสียดเคราะห์

หรือชั้นหมากเบงที่ประดิษฐ์ใช้ในโอกาสอื่น ๆ ยิ่งเมื่อพินิจรวมกับการแต่งกายของผู้คน ที่ได้เลือก
 เพื่อนเสื้อ ผ้า ซิ่น ที่ ‘งาม’ ที่สุดมาสวมใส่ไม่ว่าหญิงหรือชาย พ่อเพี้ยหล้า อธิบายว่า เป็นเช่นนี้มาตั้งแต่
 บรรพกาล เมื่อถึงวันสงกรานต์น้ำพระบาง เมืองหลวงพระบางจะตกอยู่ในบรรยากาศที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งเมือง
 ทุกคน ทุกสิ่งอย่างใน ‘ราชธานี’ แห่งนี้จะดำเนินไปด้วยความดีงามที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งในส่วน
 ของราชบัลลังก์ ข้าราชการ ภิกษุสงฆ์ และประชาชนทั่วไป

1. พิธีอัญเชิญพระบางลงทรง : จาก ‘ราชพิธีกรรม’ สู่ ‘รัฐพิธีการ’

ผู้อาวุโสอดีตข้าราชการระดับสูงใน ‘สมัยราชอาณาจักร’ ท่านหนึ่ง ย้อนรำลึก
 ความทรงจำต่อพิธีกรรมอัญเชิญพระบางลงทรงว่า เป็น “ราชพิธีหลวงของเจ้ามหาชีวิต” ที่เปิดโอกาส
 ให้คน หลวงพระบางทุกระดับได้เข้าร่วมประกอบพิธีกรรม เจ้ามหาชีวิตเป็นประธานเสด็จนำพระบาง
 จากหอคำ (อาคารพระราชวังเก่า) ไปยังผามพระบาง (ปะรำพระบาง) ณ วัดใหม่ศรีสุวรรณภูมาราม¹
 พร้อมบรรดาขุนนางระดับเจ้าพระยา พระยา เพี้ย แสน และมวลหมู่พราหมณาจารย์ของสำนัก
 พระราชวัง ด้วยเป็น ‘ราชพิธีหลวง’ ข้าราชการชั้นสูงจะ “นุ่งถือ” หรือแต่งกายด้วยชุดพิธีการ เสื้อขาว
 คอปิด นุ่งโจงกระเบน ขณะที่พราหมณาจารย์แต่งกายเช่นกันต่างเพียงสวมชุดขาวทั้งหมด นอกจากนี้
 ขบวนยังประกอบด้วย พระราชาคณะวัดหลวงและ พระเถรานุเถระ และสาธารณชน หัวใจของ
 ราชพิธีคือ ‘พระบาง’ ที่ถูกอัญเชิญมาประดิษฐานบนอพระบาง และห้ามแห่ด้วยบรรดาทหาร
 มหาดเล็กรักษาพระองค์ ในชุดสีแดงขลิบแต่งขอบผ้าด้วยสีเหลืองสด การอัญเชิญพระบางจะค่อย ๆ
 เคลื่อนตัวอย่างสงบไปยังวัดใหม่ ด้วยจังหวะย่างก้าวที่คลอเคล้าไปกับเสียงแตรสังข์ และฆ้องเล็ก
 ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประกอบเฉพาะราชพิธีที่มีเจ้ามหาชีวิตเสด็จ “โอ้ ... มันเป็นราชพิธีศักดิ์สิทธิ์ศักดิ์
 แน่ลูกเอ๊ย” ผู้อาวุโสที่เคยผ่านราชพิธีดังกล่าวสรุปกับผู้วิจัย

ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครอง ‘ราชพิธีสงกรานต์น้ำพระบาง’ ได้ถูกยกเลิก แต่เมื่อหลวง
 พระบางอยู่ในบริบทของการรื้อฟื้นมรดกวัฒนธรรม จึงได้ถูกเรียกกลับมาประกอบไว้ในบุญปีใหม่
 อีกครั้ง โดยกำหนดพื้นที่ เวลา และรูปแบบเช่นเดิม แต่ได้เปลี่ยนความหมายจากราชพิธีกรรมเป็นรัฐ
 พิธีการ

พิธีกรรมอัญเชิญพระบางลงทรง

เช้าวันที่ 17 เมษายน พ.ศ.2549 เป็นวันแห่งการอัญเชิญพระบางลงทรง
 ศูนย์กลางของ บุญปีใหม่และเมืองหลวงพระบางในเช้าวันนี้ คือ พระราชวังเก่า ถนนสายกลางเมือง
 ช่วงระหว่างประตูพระราชวังเก่าถึงประตูวัดใหม่ และผามพระบางที่วัดใหม่ ขณะที่หัวใจของ

¹ คนหลวงพระบางจะเรียกสั้น ๆ ว่า “วัดใหม่”

พิธีกรรมคือ “พระบาง” ซึ่งกำลังจะถูกเคลื่อนย้ายจากพระราชวังเก่า ไปยัง ‘พามพระบาง’ หรือประรำพิธีหน้าโบสถ์วัดใหม่

พระราชวังเก่าในเช้าวันนี้ ถูกประดับตกแต่งด้วย ธงชาติ ธงศาสนา และธงมรดกโลก ตั้งแต่ประตูทางเข้า ไล่เรียงเป็นจังหวะตามขอบถนนเคียงคู่มุมแนวต้นตาล ไปยังบันไดทางขึ้นหอคำ ซึ่งมี ‘วอ’ หรือบุษบกหรือการประดิษฐานพระบางตั้งเด่นสง่า ส่งประกายสีทองวาวลือแสงแดดยามอรุณอยู่หน้าหอคำ เด็กหนุ่มในชุด ‘ทหารมหาดเล็ก’ จับกลุ่มยืนอยู่ข้างวอเตรียมรับคำสั่งให้แบกหาม ขณะที่เจ้าหน้าที่ตำรวจในเครื่องแบบหลายนายยืนสังเกตการณ์ และคอยป้องกันไม่ให้บรรดานักข่าวและนักท่องเที่ยวขึ้นไปบนหอคำ ซึ่งกำลังมีพิธีอัญเชิญพระบางลงมาขังวอ

เจ้าแขวง และข้าราชการระดับหัวหน้าส่วน หัวหน้าสำนักงานมรดกโลก และตัวแทนจาก UNESCO คหบดี อติตราชนิกุล และ กลุ่มอดีตนักเป่าแตรสังข์และตีฆ้องเล็กแห่งราชสำนัก คือ ตัวละครพิเศษที่ถูกกำหนดและเชื้อเชิญเข้าร่วมขบวนแห่โดยภาครัฐ แต่ละท่านสวมเสื้อขาวแขนยาว เบี่ยงและมัดชายผ้าไว้ด้วยกันใต้แนวแขนด้านหนึ่ง นุ่งโจงกระเบนด้วยผ้าไหมสีพื้นเป็นชุดแต่งกายอย่างเป็นทางการ บุคคลเหล่านี้ ยืนประคอง ‘ขันดอกไม้’ (พานเงินรองพุ่มดอกไม้) ยืนจับกลุ่มพูดคุย ณ พื้นที่หน้าหอคำใกล้กับวอพระบาง ส่วนแม่เต่า พ่อเต่า คนวัยทำงาน และหนุ่มสาว ต่างอุ้มถือขันดอกไม้ ที่บรรจุเทียนเทียนหัว ของรูป และขวดน้ำสรง ยืน นั่งกระจายอยู่ตามร่มไม้ใบบัง ที่ไม่ห่างจากวอพระบางนัก ขณะที่บรรดานักข่าว ช่างภาพ และนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะเดินไปมาพร้อมกับใช้กล้องถ่ายภาพ จับจ้องข้าราชการ คนท้องถิ่น และเจ้าของประเทศที่กำลังเตรียมตัวเข้าสู่พิธีกรรมสำคัญด้วยชุดแต่งกายพิเศษ พร้อมขันดอกไม้ที่สวยงาม

8.30 น. พระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่และพราหมณาจารย์ ได้อัญเชิญพระบางออกมาจากห้องพระบางบนหอคำ ทันทีที่พระบางถูกอัญเชิญออกจากห้องประดิษฐาน และปรากฏกายอยู่ลานหน้าหอคำ นักข่าว ช่างภาพ และประชาชนที่กระจัดกระจายในบริเวณต่างลุกเดินขึ้นมา ‘จับจ้อง’ พระบางด้วยวิธีการที่แตกต่างอย่างเห็นได้ชัด แม่เต่าพ่อเต่าคุกเข่ายกมือพนมไหว้ บ้างชูขันดอกไม้จรดศีรษะพร้อมเปล่งวาจาว่า ‘สาธุ’ จนได้ยินเสียง ส่วนนักท่องเที่ยว นักข่าว และช่างภาพ ต่างกรูกันเข้าไปเก็บภาพ จนเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องกันพวกเขาออกห่างจากวอ เพื่อให้ความสะดวกกับสาธุใหญ่ คำจันในการควบคุม บัญชาการประดิษฐานพระบางบนวอ

‘ทหารมหาดเล็ก’ ของรัฐชาติสังคมนิยม แต่งกายด้วยชุดสีแดงขลิบเหลืองเสมือนมหาดเล็กสมัยราชอาณาจักร จำนวน 16 คนเข้าประจำที่หามวอพระบางข้างละ 4 คน ขบวนแห่พระบางได้ถูกจัดวางลำดับตามถนนภายในเขตพระราชวังเก่า ไม่ต่างจากครั้งสมัยราชอาณาจักร คือ ทหารมหาดเล็กของภาครัฐ 2 คน ทำหน้าที่ถือธงชาติกับธงศาสนา, กลุ่มพราหมณาจารย์ แต่งกายด้วย

ชุดขาว นุ่งโจงกระเบน พาดผ้าเบี่ยงเฉียงไหล่อ้อมขันดอกไม้ กลุ่มผู้อาวุโสแต่งกายคล้ายพราหมณาจารย์ ต่างเพียงนุ่งผ้าโจงกระเบนสีพื้น คณะผู้เป่าแตรสังข์และตีฆ้องเล็ก กลุ่มพระสงฆ์และสามเณร

ถัดจากพระสงฆ์สามเณรเป็นหัวใจของการแห่ คือขบวนทวารมหาดเล็กหามอพระบาง ซึ่งได้ถูกเว้นช่องว่างระหว่างขบวนที่อยู่หน้า-หลัง รอบอพระบางถูกขนาบไว้ด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจติดอาวุธ หลังจากอพระบาง เป็นขบวนของกลุ่มพระเถรานุเถระและภิกษุสงฆ์นำโดยสาธุใหญ่ คำจัน สาธุอ่อนแก้ว และเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ, แกนนำพรรครัฐระดับแขวง และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นำโดย นายบุญเฮียง วงพะจัน เจ้าแขวงหลวงซึ่งเป็นคนเผ่าขะมุ นายขันคำ จันทะวิสุทท์ เจ้าเมือง นายสิงคำ พมมะรัต หัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรม และหัวหน้าหน่วยงานต่างๆ ในระดับแขวง ทุกท่านสวมชุดพิธีการเช่นเดียวกับกลุ่มผู้อาวุโสของหลวงพระบาง จากนั้นจึงเป็นพื้นที่ของประชาชนทั่วไปที่ไม่ได้ถูกจัดวางตำแหน่งแห่งที่อย่างเป็นทางการเช่นขบวนที่กล่าวถึงข้างต้น

‘แตรสังข์’ อันเก่าแก่กว่าชั่วอายุคน หนึ่งในสัญลักษณ์แห่งราชอดีต ตั้งแต่สมัยราชวงศ์ที่ได้ถูกเรียกกลับมาใช้ปัจจุบันอีกครั้ง ได้ถูก ‘คนเก่า’ เป่าเปล่งเสียงอดีต คลอไปกับจังหวะฆ้องเล็กของกลุ่มผู้ผลิตซ้ำเสียงดนตรีแห่งราชพิธีกรรม ในบริบทของ ‘รัฐพิธีการ’ ที่ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อีกครั้ง มันได้เป็นสัญญาณขับเคลื่อนขบวนอัญเชิญพระบางออกจากหน้าหอคำไปตามถนนศรีสว่างวงศ์อย่างเชื่องช้า ขณะที่ขบวนเริ่มเคลื่อนไปข้างหน้า ปริมาณของประชาชนในส่วนหลังได้ขยายเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนเต็มถนน เมื่อประชาชนที่รออยู่สองฟากทางทยอยเข้ามาสมทบตลอดเวลา ทุกคนต่างนำพาทำทางที่สงบ สีหน้า-แววตาที่เปี่ยมสุข และขันดอกไม้ที่วิจิตรงดงามมาเข้าร่วมขบวนแห่ แต่สำหรับนักข่าว ช่างภาพ นักสารคดี และนักท่องเที่ยว พวกเขาต่างวิ่งไป วิ่งมา ทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ในขณะที่นักข่าวและช่างภาพอีกส่วนหนึ่ง ได้เข้าจับจองพื้นที่สูงบนฐานภูสี ฝั่งตรงกันข้ามกับถนนหน้าพระราชวังเก่า พวกเขาได้เล็งกล้องภาพนิ่งและวิดีโอที่สนับเก็บภาพขบวนแห่ที่กำลังเคลื่อนมายังประตู และผ่านหน้าหน้าพระราชวังเก่าจากมุมสูงได้อย่างเต็มอิม

ผู้อาวุโสที่เคยร่วมใน ‘ราชพิธีอัญเชิญพระบาง’ ครั้งสมัยราชอาณาจักรท่านหนึ่งที่ยังคงมาร่วมขบวนแห่ในปัจจุบันด้วย กล่าวกับผู้วิจัยว่า รูปแบบขบวนอัญเชิญพระบางที่กำลังดำเนินอยู่นี้ แทบไม่ต่างอันใดกับขบวนอัญเชิญพระบางเมื่อครั้งสมัยเจ้ามหาชีวิต หากจะแตกต่างกัน ก็คือ ‘กลุ่มคน’ ที่เข้าร่วมขบวนแห่ ที่มีคณะแกนนำพรรครัฐและข้าราชการระดับท้องถิ่น ซึ่งมีเจ้าแขวงเป็นประธาน เข้ามา ‘แทนที่’ ในตำแหน่งของเจ้ามหาชีวิต ข้าราชการบริวาร และข้าราชการระดับสูง นอกจากนั้นก็ไม่ได้แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย องค์ประกอบของขบวนแห่ แม้แต่กลุ่มคนที่บรรเลง ‘แตรสังข์’ และตีฆ้องเล็กก็คือผู้คนชุดเดิม ใช้เครื่องดนตรีชุดเดิม และที่ ‘เปล่งเสียง’ แบบเดิม ซึ่งท่านได้สะท้อนความรู้สึกให้ผู้วิจัยฟังว่า ทุกครั้งที่ได้เห็นขบวนแห่ และได้ยินเสียงอันโหยหวนกังวานของแตรสังข์และฆ้องเล็ก มันทำให้จิตใจของท่านเพรียกหาอดีตกาลอย่างบอกไม่ถูก ...

2. วัดใหม่สี่สุวรรณนระพุมาราม¹ : พื้นที่ผลิตสร้างความจริงใหม่

วัดใหม่สี่สุวรรณนระพุมาราม เป็นวัดที่สร้างโดยพระเจ้าอนุรุทใน พ.ศ.2339 จึงเป็นหนึ่งในวัดหลวง วัดใหม่ได้ถูกใช้เป็นที่พิธีกรรมสำคัญมาตั้งแต่สมัยราชอาณาจักร เพราะนอกจากจะเป็นวัดที่สร้างโดยกษัตริย์แล้ว ยังเป็นวัดที่อยู่ใกล้พระราชวังที่สุด จึงถูกใช้เป็นที่ติดตั้ง ‘ฮ้านสงพระบาง’ ซึ่งกลายเป็นพื้นที่พิธีกรรมที่ผสานระหว่าง ‘ราชพิธี’ และ ‘ราษฎร์พิธี’ ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครอง ราชพิธีสงพระบางได้ชะงักไประยะหนึ่ง และได้หวนกลับคืนมาอีกครั้ง ต่างเพียงเป็นราษฎร์พิธีกรรมที่ปราศจากกษัตริย์ ครั้นหลวงพระบางได้ก้าวเข้าสู่บริบทของการเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับการท่องเที่ยวเพื่อจับจองอดีต พื้นที่พิธีกรรมสงพระบางได้ถูกยกระดับการรื้อฟื้นให้กลายเป็นหัวใจสำคัญในช่วงท้ายของบุญปีใหม่ตามกำหนดการของภาครัฐ และกลายเป็น ‘รัฐพิธีกรรม’ ระดับท้องถิ่นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

พิธีกรรมสงพระบางใน พ.ศ.2549 มีพลวัตในพื้นที่แถบๆ ในอาณาเขต ‘ผามพระบาง’ ซึ่งเป็นปะรำชั่วคราว ที่หน้าอุโบสถวัดใหม่ในช่วงเวลาสั้นๆ ระหว่าง 9-10.30 น. ของเช้าหลังวันสงขานขึ้น พิธีกรรมดังกล่าวได้บีบรวมคนท้องถิ่น คนลาว และชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวแทบทั้งหมดมาอัดแน่นในพื้นที่พิธีกรรมแห่งนี้ จนทำให้ผามพระบาง กลายเป็น ‘เวที’ แห่งปฏิสัมพันธ์ของตัวละครที่แตกต่างและหลากหลาย ส่งผลต่อการประดิษฐ์สร้างความจริงใหม่ให้กับ ‘ทุกคน’ ที่เกี่ยวข้อง

ผามสงพระบางมีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สร้างขึ้นด้วยโครงไม้ มุงหลังคาด้วยใบตองพลวง ครอบคลุม ‘ฮ้านสงพระบาง’ ที่ตั้งอยู่ใจกลาง เสาทุกต้นของผามถูกตกแต่งด้วยการรวมมัด ต้นกล้วย อ้อย และธงตัวพืง ธงพระพุทธรูป ‘ธงชาติ’ ธงศาสนา และ ธงมรดกโลก (ในเสาบางต้น) แต่งเติมบรรยากาศพิธีกรรม ให้กลายเป็นงานบุญรัฐประเพณี และตอกย้ำการเป็นพื้นที่พิธีกรรมของราษฎร์ รัฐชาติ และโลกาภิวัตน์ ที่ภาครัฐการเข้ามากำกับดูแลได้เป็นอย่างดี

ลักษณะทางกายภาพภายในผามถูกแบ่งด้วยแนวกันเป็น 3 ชั้นก่อนถึงองค์พระบาง คือ ชั้นนอกสุดเป็นราวไม้ยึดกับต้นเสารอบผาม เปิดทางเข้าด้านในเพียงบางส่วน ภายในกรอบโครงไม้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจยืนเฝ้าอย่างแข็งขัน และไม่ยอมให้ผู้ใดผ่านเข้าไปชั้นใน จนกว่าพระบางจะถูกนำมาประดิษฐาน ดังนั้น ประชาชนบางส่วนที่มาดักกรอรับพระบางอยู่ที่วัดใหม่ จึงยังไม่มีสิทธิ์เข้าไปพื้นที่ชั้นในได้ ชั้นที่ 2 เป็นเขตพื้นที่บูชาพระบาง มีกรอบราวเหล็กล้อมรอบทำหน้าที่กำหนดขอบเขต

¹ ‘วัดใหม่สี่สุวรรณนระพุมาราม’ สะกดตามแบบการเขียนในสมัย ‘ระบอบใหม่’ ด้วยผู้วิจัยกำลังกล่าวถึงในความหมายของ ‘รัฐพิธี’ ของระบอบใหม่

พื้นที่ชั้นใน พร้อมไปกับใช้เป็นที่ตั้งเทียนจุดและวางพาดเทียนเทียนหัว ถัดจากราวเทียนคือแท่นไม้ใช้ตั้งพุ่มดอกไม้บูชาพระบาง จากนั้น จึงถึงชั้นในสุดซึ่งเป็น ‘หัวใจ’ ของพื้นที่พิธีกรรมวันนี้ คือแท่นบุษบกประดิษฐานพระบาง ซึ่งถูกตกแต่งด้วยผืนผ้า幔 ประดับระบายด้วยลูกปัด ดินไฟที่เพดานด้านใน ส่องแสงอาบพระบางด้วยสีเหลืองนวล

ด้านข้างทั้งสองของแท่นบุษบกคือรางทรงรูปตัวนาศ ครอบอยู่ที่ส่วนจอมของบุษบก รางทรงด้านหนึ่งยื่นไปด้านฝั่งอุโบสถ อีกด้านยื่นไปฝั่งธาตุ แต่ละด้านมีฐานบันไดให้ผู้คนขึ้นไป รินน้ำสรงพระบางอย่างสะดวก ได้พื้นของแท่นพระบางมีที่ทอรองน้ำสรงที่ผ่านการไหลอาบองค์พระบาง ให้ไหลไปตามท่อพิธี ที่ต่อยื่นออกไปยังด้านหลัง

พระบางได้ถูกอัญเชิญมาถึง ‘ผาม’ พร้อมกับบรรยากาศที่ ‘ศักดิ์สิทธิ์’ และ ‘เป็นทางการ’ เสียงแตรสังข์ที่ถูกเป่าให้รินหลังออกมาจากความทรงจำ และเสียงฆ้องที่ถูกเล่นออกมาจากอดีตกาล คลอเคล้าบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์ ที่ผสานระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ พราหมณาจารย์ คหบดี เกณนำภาครัฐ รวมทั้ง ‘ท่านฟรานซิส’ ชาวฝรั่งเศสสร้างใหญ่ ตัวแทนสำนักงานมรดกโลกประจำเมืองหลวงพระบาง ในชุดเสื้อขาวราชปะแตน เบี่ยงผ้า นุ่งโจงกระเบน ยืนรายรอบในกรอบชั้นกลางใกล้กับราวเหล็ก โดยมีขบวนแถวนักดนตรีอาวโโสเป่าสังข์และตีฆ้องเล็กอยู่ด้านหลัง พวกเขายังคงบรรเลงดนตรีแห่งพิธีกรรมอย่างโหยหวนจับใจ อีกด้านหนึ่งเป็นกลุ่มพระสงฆ์และสามเณร ส่วนนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป ยังถูกกำหนดให้ยืนอยู่นอกราวไม้ชั้นแรก พวกเขาเฝ้าดูพระบางถูกย้ายจากวอลงคู่บุษบกแท่นสรงด้วยพระสงฆ์รุ่นหนุ่ม ภายใต้การกำกับของสาธุใหญ่คำจัน เมื่อประดิษฐานเรียบร้อย พระภิกษุสงฆ์ พราหมณาจารย์ คหบดี และเกณนำภาครัฐทั้งหมด ก็ได้ขึ้นไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนาในพระอุโบสถ

การขยับออกจากผามพระบางของเกณนำภาครัฐ พราหมณาจารย์ และคหบดี¹ เป็นการเปิดพื้นที่ชั้นในเขตราวไม้ให้กับ ‘เทวดาหลวงผัวเมีย’² และสิ่งแก้วสิ่งคำ ภายใต้การนำพาของ

¹ ข้าราชการอาวโโสเล่าว่า ในสมัยราชอาณาจักร หลังจากประดิษฐานพระบางบนบุษบกเรียบร้อยแล้ว เจ้ามหาชีวิต กับขุนนางและข้าราชการชั้นสูง จะเข้าไปทำพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา หรือน้ำสาบานในอุโบสถวัดใหม่ โดยกลุ่มขุนนางและข้าราชการชั้นสูงจะดื่มน้ำที่มีหอก คาบ ปืน เชื้ออยู่ในนั้นต่อหน้าพระพักตร์เจ้ามหาชีวิต ดังนั้น การเข้าสู่โบสถ์วัดใหม่ของเกณนำภาครัฐ และคหบดีของหลวงพระบาง จึงเป็นการเข้าไปแทนที่พื้นที่และเวลาของพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา แต่ท่านเหล่านี้ เข้าไปประกอบกิจทางพุทธศาสนาด้วยการสวดมนต์เท่านั้น

² คนท้องถิ่นหลวงพระบางมักจะเรียก ‘ปู่เยอย่าเยอ’ ว่า “เทวดาหลวงผัวเมีย”

พ่อทองวัน พงพิลึก ก้วนจำ เทวดาหลวงวันนี้ สวมใส่ชุดสำหรับทรงพระบาง เส้นใยปานจึงค่อนข้าง ขาวนวลเป็นพิเศษ ต่างกับชุดที่สวมใส่เพื่อร่วมขบวนแห่ซึ่งเป็นชุดรับการสรงน้ำจากลูกหลาน ที่หน้า ราวเหล็กเบื้องหน้าพระบาง พ่อทองวันนั่งแทรกกลางระหว่างปู่เยอกับย่าเยอ ส่วนสิงแก้วสิงค่านั้น นั่งหมอบคุกเข่าส่ายหน้าไปมาอยู่ด้านหลัง ตัวละครทั้งสี่ (พ่อทองวัน ‘เทวดาหลวงผัวเมีย’ และสิงแก้ว สิงค่าน) จึงกลายเป็นศูนย์กลางของการจับจ้องทั้งคนหลวงพระบาง คนลาว และชาวต่างประเทศ

ณ พื้นที่ด้านนอกราวไม้ได้ชายคาใบพลวง ชาวหลวงพระบาง โดยเฉพาะพ่อเต่า แม่เต่านั่งพนมมือ ‘นับไหว้’ เทวดาหลวงกับพระบางอยู่ตลอดเวลา แวดตาปลาบปลื้มใจต่อการ ได้เห็นเทวดาหลวงกับพระบาง สองสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดแห่งราชอาณาจักรอยู่ในพื้นที่เดียวกัน คนท้องถิ่นและคนลาวที่พกกล้องดิจิทัลติดตัวมาด้วย ได้ฉวยมันขึ้นมา ‘บันทึกภาพ’ เทวดาหลวงและ พระบางที่กำลังหันหน้าสบกัน แม้ว่าตนเองกำลังนั่งคุกเข่าคารวะ เสมือนหนึ่งเป็น ‘ท่าทางใหม่’ ในพิธีกรรม ส่วนกลุ่มนักท่องเที่ยวและนักข่าว ต่างเดินแทรกและเดินวนไปมา เพื่อหาช่องว่าง และ พื้นที่ที่พอจะแทรกตัว เข้าไปจับจ้องพิธีกรรม ซึ่งตัวละครหลักคือเทวดาหลวงกับพระบางกำลังจะมี ปฏิสัมพันธ์กันในพื้นที่ชั้นใน อย่างไรก็ตาม พื้นที่พิธีกรรมชั้นในที่ยังเป็นเขตหวงห้ามสำหรับ ประชาชนและนักท่องเที่ยว กลับมีกลุ่มนักถ่ายทำสารคดีจากประเทศจีน ได้รับอนุญาตให้เข้าไป ถ่ายทำสารคดีภายในเขตหวงห้ามเป็นกรณีพิเศษ เป็นเหตุให้นักข่าวและช่างภาพคนแล้วคนเล่า พยายามจะตามเข้าไป แต่ก็ต้องถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจผลักดันออกจากพื้นที่พิธีกรรมทุกรายไป

พ่อทองวันตั้งกรวยดอกไม้ เสียบรูปและเทียนเทียนหัวขนาดยาว ที่จุดไฟเรียบร้อย ทั้งสองอย่างให้กับเทวดาหลวงไว้ในพนมมือ ส่วนตนเองขอมานขันดอกไม้ และนำพาเทวดาหลวง เป็นตัวละครชุดแรกที่ไหว้พระบางเสมือนพุทธศาสนิกชนคนหนึ่ง จากนั้น พ่อทองวันกับเทวดาหลวง ก็ขยับออกจากแท่นบูชา มาพื่อนอำนวยพรลูกหลานและประเทศชาติที่บริเวณส่วนกลางของผาม ซึ่งพ่อทองวันเคยบอกผู้วิจัยว่า การร่ายราชของเทวดาหลวงกับสิงแก้วสิงค่าน ก็คือพิธีกรรมอย่างหนึ่ง

ในพื้นที่พิธีกรรม ‘กล้อง’ ทุกตัวต่างจับจ้องมาที่เทวดาหลวง สิงแก้วสิงค่าน และ พ่อทองวัน ผู้บันทึกเสียงบริษัทสารคดีจีนยื่นไมโครโฟนจับเสียงขนาดใหญ่เข้าไปใกล้ ๆ กลองที่วาง อยู่เบื้องหน้าก้วนจำ พ่อทองวัน โบกมือให้เขานำสิ่งแปลกปลอมดังกล่าวขยับออกไปให้ห่างรัศมีไม้ตี กลอง แต่ฝ่ายบันทึกเสียงก็ขยับออกไปได้เพียงเล็กน้อย

ติ่ง ๆ ๆ ... พ่อทองวันรัวกลองเป็นเวลาประมาณ 3 นาที แล้วกลับมาตีเป็นจังหวะ สม่่าเสมอ สิงแก้วสิงค่านลุกขึ้นยืน กระโดดโลดเต้น อ้าปากกว้างและกระแทกพื้นดังก๊อบ ๆ ๆ ผสานไป กับเสียงซัดเตอร์กล้องถ่ายภาพที่รัวระรอน่าดังแซะ ๆ ๆ ๆ อยู่รอบราวไม้ สักพักเทวดาหลวงผัวเมีย ก็ลุกขึ้นยืน แล้วร่ายรำด้วยลีลาวาดมือขึ้นลง และเดินวนไปมารอบเวทีชั้นในราวไม้ ไม่ต่างจากกลุ่ม นักท่องเที่ยว และนักถ่ายภาพจำนวนหนึ่ง ที่ยังคงเดินวนไปมาอยู่รอบเวทีชั้นนอก เพื่อปรับมุมจับจ้อง

เทวดาหลวงและฉากหลังที่แตกต่าง สักพักเสียงกลองก็หยุด เทวดาหลวงกลับมานั่งอยู่ที่เดิม เหมือนเป็นการพักให้หายเหนื่อย แล้วทั้งสามก็ลุกขึ้นพ้อนต่อรอบใหม่ ทำเช่นนี้จนครบสามรอบจึงหยุดพ้อน จากนั้นก้วนจ๊กก็นำเทวดาหลวงเดินขึ้นฮ้านสร้างทำหน้าที่เป็นตัวละครชุดแรกผู้สร้างน้ำพระบาง ‘น้ำสร้าง’ ของเทวดาหลวงซึ่งได้มาจากน้ำคานบรีเวณผาบังอันเป็นที่สถิตของนาคาค้าหล้า ไหลตามร่องฮางริน ผ่านรูเหนือจอมบุษบกกลางอาบรดพระบางตั้งแต่เศียร สู่วพระพักตร์ เรือนกาย แล้วจึงไหลไปตามรางข้างใต้ออกไปตามท่อพีวีซี เรียกว่า “น้ำจีพระบาง” ซึ่งมีประชาชนจำนวนมากกำลังคัดกรองเอาน้ำสร้างดังกล่าวไปใช้เป็นน้ำสิริมงคล แล้วเทวดาหลวงและคณะก็เดินออกจากเวทีพิธีกรรม ไปยังรถที่จอดรออยู่ข้างถนนนอกกำแพงวัด ท่ามกลางลูกหลานทั้งคนหลวงพระบาง คนลาว และชาวต่างประเทศที่เข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ด้วยการขอถ่ายภาพคู่กับเทวดาหลวง ซึ่งท่านได้เปิดโอกาสให้กับลูกหลานเหล่านี้จนพอใจ ซึ่งต้องใช้เวลาไม่นานจนกว่าจะสิ้นสุดภารกิจดังกล่าว

พอทองวันเอ่ยกับผู้วิจัย ขณะยืนรอเทวดาหลวงถ่ายรูปกับลูกหลานว่า การถ่ายภาพได้กลายเป็นภารกิจใหม่ของเทวดาหลวงไปเสียแล้ว ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับท่านเป็นอย่างยิ่ง และยังได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่า ‘ปฏิสัมพันธ์ผ่านการถ่ายภาพ’ ระหว่างเทวดาหลวงกับลูกหลานจากทั่วสารทิศ เป็นปรากฏการณ์ที่สถาปนาความหมายใหม่ให้กับเทวดาหลวง ตอกย้ำถึงการทำหน้าที่เป็นศิบรรพบุรุษให้กับคนท้องถิ่น และการทำหน้าที่ ‘ภาพตัวแทน’ ของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ ที่เชื่อมต่อระหว่างท้องถิ่นเล็กๆ แคบๆ ในภูผาและป่าดึก ที่สัมพันธ์กับรัฐชาติ และโลกภายนอก อันไพศาล ประการสำคัญ มันได้กลายเป็นกิจกรรมที่เชื่อมต่อระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ ในมิติลักษณะ ‘ความทรงจำใหม่’ ให้กับ ‘ตัวละคร’ ผู้เกี่ยวข้องที่แตกต่างและหลากหลายได้เป็นอย่างดี

หลังจากเทวดาหลวงออกจากผามพระบางและพื้นที่วัดใหม่ พระสงฆ์ พราหมณาจารย์ เกณนำภาครัฐ และบุคคลสำคัญของหลวงพระบาง ก็เสร็จสิ้นพิธีกรรมในอุโบสถ ท่านเหล่านั้นได้กลับเข้ามาในผาม และทำพิธีสร้างน้ำพระบางต่อจากเทวดาหลวง เริ่มต้นที่สาธุใหญ่คำจันในฐานะประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์แขวงหลวงพระบาง พราหมณาจารย์ทั้งแปด นางสังขาน และ เกณนำภาครัฐ จากนั้น พื้นที่พิธีกรรมแห่งนี้ จึงถูกเปิดเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับประชาชน ทุกกลุ่มทุกเพศวัย ที่เข้าคิวปฏิบัติพิธีกรรมสร้างน้ำพระบางตามลักษณะการที่เทวดาหลวงได้นำพา ในเวลาประมาณ 1 ชั่วโมง ราวเทียนและแท่นวางขันดอกไม้ ซึ่งถูกใช้เป็นเส้นขอบอาณาเขตพระบาง ก็เต็มไปด้วยเทียนตั้งและเทียนเทียนหัวเส้นยาว พุ่มดอกไม้เรียงเต็มแท่นจนต้องวางลิ้นออกมาได้ราวเทียนกระถางที่เต็มไปด้วยก้านรูปที่กำลังส่งควันคลุ้งขยาขอบอวลได้หลังคาใบพลวงแบบโบราณ กระนั้น ผู้คนอีกจำนวนมากก็ยังขยับยืนออกรอคิวเข้าสักการะพระบาง ท่ามกลางสายตา และเลนส์กล้องทั้งของคนหลวงพระบางและคนอื่น ที่กำลังจับจ้องพวกเขา รวมทั้งการเก็บบันทึกภาพถ่ายขณะประกอบ

พิธีกรรมของตนเอง ครอบครัว และญาติมิตรขณะประกอบพิธีกรรมอย่างจริงจังจนดูประหนึ่งว่าปฏิบัติภารกิจดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ไปด้วย

ในที่สุด พื้นที่พิธีกรรมที่อัดแน่นด้วยผู้คน ที่ ‘แตกต่าง’ และ ‘หลากหลาย’ ก็ค่อยๆ คลี่คลายสลายไป พร้อมไปกับการทยอยเดินทางออกจากเมืองหลวงพระบางของผู้มาเยือน...

เมืองหลวงพระบางภายหลังจากพิธีกรรมนำพระบางลงตรง คอนข้างจะว่างคน อย่างเห็นได้ชัด นักท่องเที่ยว Back Packers จำนวนมากสะพายเป้เดินออกจากเรือนพัก ขึ้นรถสองแถวเล็กไปยังสถานีรถปรับอากาศ โรงแรมชั้นหนึ่งนำรถมารับนักท่องเที่ยวที่ Check Out ไปส่งยังสนามบิน เพื่อเดินทางกลับหรือไปท่องเที่ยวต่อยังพื้นที่ส่วนอื่น แต่การจากไปของพวกเขา ก็ได้นำพา ‘ความทรงจำ’ ที่ถูกบันทึกไว้ภายใน ‘การจดจำ’ ของตนเอง และสิ่งๆ ที่ช่วยในการจดจำ โดยเฉพาะฟิล์มถ่ายภาพและ ‘Memory Sticks’ ในกล้องบันทึกภาพชนิดต่างๆ กลับไปด้วย ขณะเดียวกันก็ได้ทิ้ง ‘ความทรงจำใหม่’ ที่พวกเขามีส่วนในการร่วมประดิษฐ์สร้าง ให้กับพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ของหลวงพระบาง ในฐานะที่นักท่องเที่ยวต่างอัตลักษณ์เหล่านี้ ได้เข้าร่วมแสดงเป็นตัวละครสำคัญ ที่มีปฏิสัมพันธ์กับตัวละครอื่นๆ ใน ‘พื้นที่พิธีกรรม’ แห่งนี้ ทั้งในบทบาทของ ‘ผู้จับจ้อง’ และ ‘ผู้ถูกจับจ้อง’ เช่นกันกับคนหลวงพระบาง

สรุป

การพิจารณา ‘บุญปีใหม่ของหลวงพระบาง’ ผ่านงานศึกษาของ อาซัมโบลท์ กับงานของ แทรนเกิลล์ และเชื่อมโยงกับการศึกษาของผู้วิจัยที่นำเสนอไว้ในบทที่ 2 และ 3 ของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ นั้น พบว่า บุญปีใหม่ของหลวงพระบางมีความสัมพันธ์โดยตรงกับ ‘อำนาจราชย์’ และ ‘อำนาจรัฐ’ ซึ่งในช่วงเวลาที่อาซัมโบลท์ศึกษา (ใน พ.ศ.2494) หลวงพระบางอยู่ในบริบทของราชธานีแห่งราชอาณาจักรลาว เขาได้อธิบายว่า คนท้องถิ่นได้ใช้รอยต่อ ‘เวลา’ ของการเปลี่ยนผ่านศักราชเป็น ‘เวลา’ ของพิธีกรรม ที่สัมพันธ์กับพื้นที่ทางสังคมของคนลาวกับชาวข่า ผูกพันกับลักษณะเฉพาะของพื้นที่กายภาพ เกาะเกี่ยวกับตำนาน พงสาวดาร ที่สัมพันธ์กับอดีตกาลอันยาวไกล ซึ่งทั้งหมดได้ถูกบูรณาการด้วยพุทธศาสนา และอยู่ภายใต้การกำกับควบคุมของกษัตริย์ นอกจากนี้ กษัตริย์ได้ใช้พิธีกรรมบุญปีใหม่เป็นส่วนหนึ่งในวิธีการปกครองของพระองค์

อีก 42 ปีถัดมา แทรนเกิลล์ได้เข้าไปศึกษาในพื้นที่พิธีกรรมเดิม แต่แตกต่างบริบทกับการศึกษาของอาซัมโบลท์ ในช่วงที่แทรนเกิลล์ศึกษานั้น (พ.ศ.2536) ราชอาณาจักรลาวได้เปลี่ยนผ่านการปกครอง จากราชอาณาจักร สู่อำนาจสังคมนิยมมาร่วม 15 ปีเศษ ผ่านช่วงสมัยการปกครองที่เข้มงวด กวดขันเข้าสู่ยุคจินตนาการใหม่แล้ว แทรนเกิลล์จึงศึกษาบุญปีใหม่ของหลวงพระบางในสถานการณ์ของ

การเป็นเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่กำลังถูกพิจารณาให้เป็นเมืองมรดกโลก ดังนั้น แทรนเกล จึงพบว่า การท่องเที่ยว และรัฐชาติใหม่ได้เข้ามามีส่วน ‘กำหนด’ รูปแบบและเนื้อหาของบุญปีใหม่ ให้แตกต่างไปจากเดิม เธอได้เห็น ‘การรื้อฟื้นราชประเพณี’ ขึ้นมาประกอบไว้ในบุญปีใหม่ในบริบท ของรัฐชาติสังคมนิยม และได้ให้ข้อสรุปประการหนึ่งว่า การท่องเที่ยวสากลได้ทำให้ ‘ราชประเพณี’ หันมาคืนคึกกับ ‘รัฐชาติสังคมนิยม’ ที่เคยเป็นคู่ปฏิปักษ์กันตั้งแต่ครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครอง ระยะแรก

สำหรับการศึกษาบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบางของผู้วิจัยใน พ.ศ.2549 เป็นการศึกษา พิธีกรรมในขณะที่หลวงพระบางอยู่ในบริบทของการเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม และ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อบริโภคนิยมที่เข้มข้น อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยยังมีฐานประสบการณ์สนาม จากการได้เข้ามาสังเกตการณ์บุญปีใหม่เมืองหลวงพระบางต่อเนื่องถึง 3 ปี คือใน พ.ศ.2547 และ พ.ศ.2548 ด้วย ดังนั้น เมื่อผู้วิจัยได้มองปรากฏการณ์ผ่านงานศึกษาบุญปีใหม่หลวงพระบางใน ช่วงเวลาและบริบทที่แตกต่าง จึงได้ข้อสรุปว่า บุญปีใหม่ พ.ศ.2549 เป็น “พื้นที่แห่งการรื้อฟื้นและ ประดิษฐ์สร้างประเพณีพิธีกรรมของรัฐชาติสังคมนิยมลาว” ซึ่งหมายถึงการเป็น ‘ประเพณีประดิษฐ์’ นั้นเอง

อีริก ฮอบสบอว์ม¹ (Hobsbawm) ได้เสนอแนวคิดการประดิษฐ์ประเพณี (Inventing Tradition) ไว้ในหนังสือชื่อ *The Invention of Tradition* แนวคิดนี้เริ่มใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ เปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ในยุโรป และประเทศอาณานิคมของยุโรป เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 เพื่อตอบรับการจัดระเบียบโลกใหม่ ในสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว หัวใจสำคัญที่ ฮอบสบอว์มได้อธิบายเกี่ยวกับ ‘ประเพณีประดิษฐ์’ ไว้ในบทนำของหนังสือมีใจความว่า “ไม่มีสิ่งใด ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน อย่างปราศจากรากเหง้าหรือความเป็นมาที่สืบเนื่องจากอดีต สิ่งที่ปรากฏ ออกมา ต่างล้วนเชื่อมต่อกับความทรงจำในอดีตเสมอ”

นอกจากนี้เขาได้ให้ความหมาย “ประเพณีประดิษฐ์” (Invented Tradition) ว่า หมายถึง ชุดๆ หนึ่ง ของปฏิบัติการ (A Set of Practice) ซึ่งโดยทั่วไปมักจะถูกกำหนดขึ้นจากผู้ที่มีอำนาจเหนือกว่า สร้างเป็นกฎเกณฑ์ให้เกิดการยอมรับ ปรากฏในรูปแบบของสัญลักษณ์หรือพิธีกรรมที่ก่อให้เกิด ความหมายด้านคุณค่า มีการส่งทอดด้วยการกระทำซ้ำ และแสดงออกอย่างต่อเนื่องโดยอัตโนมัติจน กลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคม สำหรับ “ประเพณีใหม่” ที่จะจัดวางตนเองลงไปนั้น ไม่จำเป็นต้อง เป็นอดีตที่ยาวนาน และรูปแบบของมันเกิดจากกระบวนการคัดสรร ตัดทิ้งบ้างบางส่วน บางช่วงเวลา

¹ Hobsbawm, Eric and Ranger, Terence. *The Invention of Tradition*. 1983. p. 1 – 14.

รูปแบบของประเพณีที่เพิ่งถูกประดิษฐ์ขึ้น จึงอาจมีลักษณะภาพที่ละม้ายกับ ‘อดีต’ หรือไม่กี่เป็นการ ‘ปลูก’ หรือสถาปนาอดีตขึ้นมาใหม่ ทั้งแบบบังคับและกึ่งบังคับ ประเพณีประดิษฐ์จึงเป็นหนึ่งในความพยายาม ‘จัดสร้าง’ และ ‘จัดวาง’ ลงไปให้เป็น โครงสร้าง และส่วนประกอบของชีวิตและสังคมปัจจุบันในที่สุด

จากแนวคิด ‘การประดิษฐ์ประเพณี’ ของฮอบบส์อวึมข้างต้น ผู้วิจัยได้ใช้ทาบมองและอธิบายสรุปปรากฏการณ์บุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง พ.ศ.2549 ดังนี้

บุญปีใหม่หลวงพระบาง พ.ศ.2549 เป็นชุดๆ หนึ่งของปฏิบัติการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างประเพณีพิธีกรรม (Re-Inventing of Tradition) ที่ถูกกำหนดขึ้นจาก ‘อำนาจ’ ภาครัฐการระดับท้องถิ่นหลวงพระบาง แต่การเกิดขึ้นของอำนาจในระดับท้องถิ่น ก็เป็นผลมาจาก ‘อำนาจ’ ของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ยึดโยงกับระบบโลกทั้งด้านเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และองค์การระหว่างประเทศ ที่มีสหประชาชาติเป็นศูนย์กลาง กระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าวได้แผ่เคลือบคลุมส่วนต่างๆ ของโลก ไม่เว้นแม้แต่ประเทศสังคมนิยม มันได้เป็นบริบทที่มีอิทธิพลกดดันให้รัฐบาลแห่งรัฐชาติสังคมนิยมลาว ปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งรู้จักกันในนาม “นโยบายจินตนาการใหม่”

ขณะเดียวกัน ‘อำนาจ’ ของนโยบายจินตนาการใหม่ ก็ได้ปรับเปลี่ยนความหมายของ ‘อดีตราชธานี’ ที่เจียบ เหงา และหมองหม่น ให้กลายเป็น ‘เมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม’ เพื่อนำรายได้เข้าสู่ประเทศ และหล่อเลี้ยงคนท้องถิ่น ‘ความหมายใหม่’ ได้ผลักดันให้ ‘เมืองหลวงพระบาง’ เข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับอดีตของตน ในมิติทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ในความหมายของ ‘สินค้าการท่องเที่ยว’ ซึ่งอดีตเกือบทั้งหมดคือ ‘ราชอดีต’ หรือประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับสถาบันกษัตริย์ ที่เคยเป็นคู่ปรปักษ์กับแนวทางการปกครองระบอบสังคมนิยม โดยเฉพาะครั้งที่รัฐชาติลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองระยะแรก ราชอดีตเหล่านี้ได้ถูกลบทิ้งเบียดขับ และกดทับไว้ไม่ให้ปรากฏตัว ณ พื้นที่หลวงพระบางในบริบทรัฐชาติสังคมนิยม

ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงความหมายของเมืองหลวงพระบางข้างต้น ได้ทำให้เมืองหลวงพระบางโดยภาพรวม ตกอยู่ภายใต้บริบทของการเป็นเมืองที่ถูก “ประดิษฐ์สร้างความหมายใหม่” ลงบนพื้นที่เก่า จึงส่งผลต่อปรากฏการณ์ของ “การรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้าง” สิ่งที่มีความสัมพันธ์กับ ‘ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม’ ของเมืองหลวงพระบาง รวมทั้ง ‘พิธีกรรมบุญปีใหม่’ ซึ่งเคยถูกกดไว้ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ด้วยความเคลือบแคลงว่า อาจเข้าขัดแย้งกับแนวทางของมาร์กซ์เลนิน ครั้นหลวงพระบางถูกนิยามความหมายใหม่ ‘บุญปีใหม่’ จึงถูก ‘รื้อฟื้น’ ขึ้นมาอีกครั้ง แต่ด้วยเงื่อนไขและบริบทของรัฐชาติที่แตกต่างไปจากเดิม การหวนกลับมาของประเพณีบุญปีใหม่ จึงหาใช่ ‘บุญปีใหม่’ ที่มีรูปแบบและเนื้อหาองค์ภาพบุญปีใหม่ในอดีตสมัยราชอาณาจักร แต่มันได้กลายเป็นพื้นที่พิธีกรรม

ที่ถูกรัฐชาติ ‘ประดิษฐ์สร้างใหม่’ ให้รองรับนโยบายจินตนาการใหม่ ที่กำหนดให้เมืองหลวงพระบาง เป็นเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ดังนั้น พื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ที่ได้รับการ ‘รื้อฟื้น’ ขึ้นมาอีกครั้ง จึงมีความหมายที่แตกต่างไปจากพื้นที่พิธีกรรม ‘เฉพาะ’ ของกลุ่มพุทธศาสนิกชนชาวลาวลุ่มในเขตเมืองหลวงพระบาง เช่นเดิม แต่มันได้ถูกประดิษฐ์สร้างโดยภาครัฐ ให้กลายเป็นประเพณีใหม่ที่สัมพันธ์กับประชาชนทุกคนผ่านเขตเมือง และยึดโยงกับโลกาภิวัตน์ ในเป้าหมายของการเป็น High Light ของพื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไปพร้อมกัน

กระนั้นก็ตาม การเรียกกลับ ‘อดีต’ แห่งหลวงพระบางมาบรรจุไว้ในปัจจุบันของภาครัฐ การลาว ก็มีความซับซ้อนและยุ่งยากกว่า กรณีการรื้อฟื้นอดีตที่ปรากฏในงานที่เป็นกรณีศึกษาของ สออสบอว์ม ทั้งนี้เพราะอดีตของหลวงพระบาง ที่ภาครัฐต้องการจะนำมาใช้ในปัจจุบันแทบทั้งหมด คือ ‘ราชอดีต’ ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่นานนัก มันเคยถูกนิยามจากภาครัฐว่า เป็นประเพณี ‘ศักดิ์นา’ และเข้าข่าย ‘ทุนนิยม’ ที่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐชาติใหม่ จึงเกิดกรณี ‘ประดิษฐ์ความหมายใหม่’ ให้กับราชอดีต เพื่อให้กลายเป็นสมบัติและมรดกของรัฐชาติ ก่อนที่จะนำมา ‘ประดิษฐ์รูปทรงทางกายภาพ’ และจัดวางไว้ในพื้นที่ต่างๆ ของเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน ทั้งในพื้นที่สังคม และพื้นที่พิธีกรรม

ดังนั้น รัฐชาติลาวจึงได้มีการอธิบายที่มาของราชอดีตเหล่านั้น อย่างมีนัยสัมพันธ์กับแนวทางสังคมนิยมว่า มันเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากแรงงานของ ‘มหาชน’ กษัตริย์เป็นเพียงบุคคลผู้กำหนด หรือเป็นเงื่อนไขของการเกิดขึ้นเท่านั้น ดังนั้น ตัวบทต่างๆ ที่เป็น ‘ราชอดีต’ ทั้งศิลปะ ศิลปะการแสดง และประเพณี พิธีกรรม ต่างล้วนเป็น ‘มรดกวัฒนธรรม’ ของรัฐชาติปัจจุบันด้วยกันทั้งสิ้น และรัฐชาติใหม่ก็มีความชอบธรรมในการเรียกกลับราชอดีต เข้ามาใช้ต่อรองกับโลกาภิวัตน์ ในฐานะมรดกวัฒนธรรม และสินค้าทางการท่องเที่ยวได้อย่างที่รัฐชาติต้องการ ต่างเพียงว่า เมื่อเรียกคืน ‘ราชอดีต’ ขึ้นมาแล้ว จะต้องหาพื้นที่จัดวางประเพณีประดิษฐ์ในพื้นที่ปัจจุบันที่ปราศจากกษัตริย์ จึงเกิดการประดิษฐ์สร้างพิพิธภัณฑ์ โรงละคร และการใช้ ‘พิธีกรรมบุญปีใหม่’ เป็นพื้นที่จัดวางราชอดีตที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ไปพร้อมกัน ภายใต้มนต์ศักดิ์ดังกล่าว นางแก้ว การแสดงพระลักษณ์ พระราม วอของวัดหลวง นางสังขาน นางวอ ชูชาระบบ ค้วนหม้อ มหาเด็ก ฯลฯ จึงได้เข้าไปปรากฏภายในขบวนแห่ปัจจุบัน นอกจากนั้น ภาครัฐก็ยังถือโอกาสใช้พื้นที่ขบวนแห่บุญปีใหม่ที่ทุกคนให้ความสนใจจับจ้อง เป็นเวทีประดิษฐ์สร้างและผลิตซ้ำอุดมการณ์ของรัฐชาติใหม่ ด้วยการนำเอานางสาว 3 คนเผ่า และประชาชนบรรดาเผ่า ที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมบุญปีใหม่ในอดีต เข้ามาเป็นตัวบทใหม่ประกอบไว้ในขบวนแห่ปัจจุบันเช่นกันกับราชอดีต

ประการสำคัญ ตัวบทใหม่ที่ถูกรัฐชาติรื้อฟื้นและประดิษฐ์แต่ง แล้วจัดวางไว้ในขบวนแห่บุญปีใหม่ดังกล่าวข้างต้น มันได้ย้อนทำหน้าที่ในการ ‘ประดิษฐ์สร้าง’ ขบวนแห่ในปัจจุบัน ให้กลายเป็นพื้นที่ของ ‘ประเพณีประดิษฐ์’ อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้น พิธีกรรมบุญปีใหม่ ในฐานะของประเพณีประดิษฐ์ มันก็ได้ถูกจัดวางลงไป ใน ‘ชีวิต’ และ ‘สังคม’ ของคนเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน ที่พลวัตทางเศรษฐกิจของพวกเขากำลังดำรงอยู่ และดำเนินไป ภายใต้ ‘ทุน’ จากอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวเพื่อบริโภคการฉวิลและโหยหาอดีต ซึ่งมันกำลังจะกลายเป็นบรรทัดฐานทางประเพณีพิธีกรรม ให้กับพื้นที่ทางสังคมใหม่ ของเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน ในที่สุด

การสร้างตัวตนและต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของ ‘คนท้องถิ่น’
ในบริบทบุญปีใหม่ของเมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน

ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการนำเสนอให้เห็น การสร้างตัวตนและต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของคนท้องถิ่นหลวงพระบาง ‘เนิ่น’ ที่คนรุ่นเก่าซึ่งอยู่อาศัยในเมืองหลวงพระบาง มาตั้งแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่ง ณ ปัจจุบันพวกเขากลายเป็นเพียงคนกลุ่มหนึ่ง ของผู้คนจำนวนมากที่หลากหลายวัฒนธรรม ของพื้นที่ทางสังคมเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้พิจารณาวิเคราะห์ ‘การสร้างตัวตน’ และ ‘การต่อรอง’ เชิงอัตลักษณ์ในบริบทของบุญปีใหมปัจจุบัน (พ.ศ.2549) อันเป็นช่วงเวลาแห่งการเปลี่ยนผ่านจากปีเก่าไปสู่ปีใหม่ ที่คนท้องถิ่นหลวงพระบางได้สร้างให้เป็น ‘เวลา’ ทางพิธีกรรมแห่งการเปลี่ยนผ่านศักราช ที่สัมพันธ์กับพื้นที่กายภาพ พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่จินตนาการ ภายใต้การถูกบูรณาการด้วยพุทธศาสนา และสถาบันกษัตริย์

อย่างไรก็ตาม ‘บุญปีใหมปัจจุบัน’ ก็ได้ถูกใช้เป็นพื้นที่และเวลาพิเศษของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ ซึ่งภาครัฐการใช้พิธีกรรมเดียวกันนี้ เป็นพื้นที่แห่งการเปลี่ยนผ่านเมืองหลวงพระบางจากมรดกท้องถิ่นสู่มรดกโลก และชุมชนท้องถิ่นสู่พื้นที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของโลก ซึ่งได้ส่งผลให้ผู้คนกลุ่มต่างๆ ในเมืองหลวงพระบาง กลายเป็น ‘ตัวละคร’ ทางพิธีกรรม ทั้งพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพชนของคนท้องถิ่น และพิธีกรรมใหม่ที่เพิ่งถูกประดิษฐ์ขึ้น ดังนั้น ‘บุญปีใหมปัจจุบัน’ จึงถูกเชื่อมโยงเข้าไปสู่เงื่อนไขแห่งผลประโยชน์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การธำรงรักษาความเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ที่สัมพันธ์กับ ‘อดีต’ และ ‘จักรวาลวิทยาเดิม’ ของคนท้องถิ่น และการสร้างความทรงจำใหม่ภายใต้อุดมการณ์ของรัฐบาลลาว ซึ่งได้กลายเป็นบริบทใหม่ กระตุ้นให้ผู้คนในพื้นที่ทางสังคมของเมืองหลวงพระบาง ได้แสดงตัวตน และต่อรองเชิงอัตลักษณ์ระหว่างกันอย่างมีพลวัตกว่าช่วงเวลาสามัญ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกโครงสร้างเนื้อหา ดังนี้

1. ชาระบบและปฏิบัติการในเรือนกายหญิงสาว : การต่อรองของอดีตราชินิกุลและเจ้านายชั้นสูงกับการสร้างตัวตนในพื้นที่บุญปีใหมปัจจุบัน
2. การสร้างตัวตนในพื้นที่ทางสังคมเมืองหลวงพระบางในช่วงกาลของบุญปีใหม่
3. พิธีกรรมสร่งน้ำพระม่าน กับ “บุญแปดหมื่น” : การสร้างพื้นที่เพื่อคืนดีและคืนกลับมา ‘ที่เดิมของสังคม’
4. สรุป

ชาละบายและปฏิบัติกรในเรือนกายหญิงสาว : การต่อรองของอติตราชนิกุลและเจ้านายชั้นสูงกับการสร้างตัวตนในพื้นที่บุญปีใหม่ปัจจุบัน

ภาพประกอบ 19 ชุดชาละบาย ค้วนหม้อ และชุดเครื่องเฮ้อ อายุ 40 ปีเศษ ของตระกูลเจ้าพระยาหลวงมรดกของนางปรารถนาขณะทำหน้าที่ประดับแต่งเรือนกายให้นางสาวทิดารัดปิยะปะพม ผู้ทำหน้าที่เป็น ‘กิริณี’ นางสังขาน ประจำปี พ.ศ.2548

1. ผืนผ้าหลวงพระบาง ลวดลาย และนัยยะระดับชั้นทางสังคม

นางปรารธนา บุษผา เจ้าของร้านปรารธนา¹ นางสังขานคนแรกที่สวมชุดชาระบับเข้าขบวนแห่ นางเป็นธิดาของ ‘เพี้ยคำพู บุษผา’ และเป็นหลานสาวของเจ้าพระยาหลวงสิสนไชยกับเจ้าพระยาหลวงเมืองจัน ซึ่งทั้งสองท่านเป็นข้าราชการระดับสูงสุดของอดีตราชธานีหลวงพระบาง นางปรารธนาอธิบายชุดชาระบับ และการแต่งกายของสตรีหลวงพระบางในสมัยราชอาณาจักรว่า สตรีหลวงพระบางมีการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อีกทั้งยังเป็นแบบอย่างให้กับสตรีลาวลุ่มลุ่มอื่น โดยปกติ การแต่งกายในชุดพิธีการ หรือ ‘ชุดออกงานทั่วไป’ ของสตรีหลวงพระบาง เป็นชุดผ้าชิ้นใหม่ เสื้อผ้าทอแบบหลวงพระบาง จะเบี่ยงผ้าในกรณีของการประกอบพิธีกรรม คอเสื้อและเชิงชิ้นต้องมีการ ‘ปักเข่าคำ’ โดยปกติคอเสื้อแบบเดิมจะเป็นเสื้อคอป้าย (คอเสื้อสองด้านวางทับกัน) หากไม่เบี่ยงผ้าก็จะใช้เสื้อคอกลม ชิ้นใหม่ธรรมดา นอกจากนี้ การแต่งกายออกงานพิธีการของสตรีหลวงพระบาง จะต้องมีการเกล้าผมทุกคน ซึ่งหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงานจะเกล้าผมขึ้นเป็น ‘จอมเกล้า’ บนหัว ส่วนคนแต่งงานแล้วรวมทั้งผู้อาวุโสจะเกล้าผมให้ ‘เบี่ยงบาย’ หรือเอนลงด้านล่างด้วยความเป็นเมืองที่มีมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนาน และโครงสร้างทางสังคมในสมัยราชอาณาจักรมีหลายระดับ ตั้งแต่ระดับกษัตริย์ ข้าราชการชั้นสูง กลาง ต่ำ พ่อค้าและสามัญชน โครงสร้างดังกล่าวนอกจากถูกจำแนกโดยบทบาทหน้าที่แล้ว ยังสะท้อนผ่านสัญลักษณ์ของการแต่งกาย กล่าวคือ สตรีสามัญชนจะนุ่ง “ชิ้นเข่าไหมคำ” ซึ่งเป็นผ้าชิ้นที่ปักด้วย ‘คืนคำ’ (เส้นโลหะสีทอง) ไม่ได้ เพราะเป็นผ้าชิ้นและวิธีการประดับตกแต่งที่สงวนไว้สำหรับสตรีระดับราชวงศ์และเจ้านายชั้นสูง ซึ่งจะใช้สวมใส่เฉพาะในงานพิธีที่เป็นทางการเท่านั้น

¹ นางปรารธนา บุษผา เป็นเจ้าของชุดชาระบับ และคว้านหม้อ ที่ภาครัฐท้องถิ่นหลวงพระบางได้ใช้เป็นเครื่องแต่งกายให้กับเด็กสาวที่ชนะเลิศการประกวดนางสาว เพื่อปฏิบัติหน้าที่ในขบวนแห่บุญปีใหม่ นางปรารธนาเป็นคนหลวงพระบางโดยกำเนิด ตระกูลของนางสืบทอดมาจากเจ้าพระยาหลวงสิสนไชย (ปู่ทวด) และเจ้าพระยาหลวงเมืองจัน (ปู่) ครั้นสมัยบิดา คือ นายคำพู บุษผา ก็เป็นข้าราชการระดับสูงในสมัยราชอาณาจักร ได้นามยศเป็น ‘เพี้ย’ ด้วยการเป็นหญิงสาวในตระกูลขุนนาง นางปรารธนาจึงมี ‘ศักดิ์’ และ ‘สิทธิ์’ ในการสวมใส่ชุดชาระบับ ปัจจุบันนางปรารธนาเปิดร้านจำหน่ายผ้าพื้นเมือง และผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ที่เรือนหลังใหญ่ของเจ้าพระยาหลวงเมืองจัน โดยเอาแบบร่างจากการเป็นเจ้าของชุดชาระบับ ที่ใช้ประดิษฐ์สร้างนางสังขานของรัฐ เป็นเครื่องต่อตรงกับธุรกิจการค้าขายผ้าดั้งเดิม

ชุดชาระบบจึงเป็นชุดแต่งกายของคนชั้นสูง ที่สวมใส่ในโอกาสพิเศษ มิได้ใช้ใน ชีวิตประจำวัน วัตถุประสงค์ที่ใช้ตัดชุดชาระบบจะใช้ผ้า “แฮกกง” เป็นชื่อที่เรียกตามที่มาของผ้าในอดีตที่ นำเข้าจาก “ฮ่องกง” ผ้าแฮกกงเป็นไหมชั้นดี ราคาแพง เป็นที่นิยมของราชวงศ์ ราชินิกุล และเจ้านาย ชั้นสูง กระนั้น สำหรับผ้าแฮกกงที่มีลวดลายเป็นสัตว์รูปตัวมอม ก็ถูกสงวนไว้เฉพาะเจ้ามหาชีวิตกับ มเหสีเท่านั้น ผ้ายดังกล่าวจะถูกนำมาปักแฉ่วด้วยดิ้นเงินดิ้นทอง โดยช่างแห่งราชสำนักหลวงพระบาง อีกครั้ง ดิ้นทองที่มีคุณภาพสูงจะถูกนำเข้ามาจากฝรั่งเศส กษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ที่มีฐานะดีจะใช้ ดิ้นทองดังกล่าว ส่วนราชินิกุลและเจ้านายชั้นสูงทั่วไปจะใช้ดิ้นเงินดิ้นทองคุณภาพปานกลาง ที่นำเข้า จากอินเดียและไทย

นอกจากเสื้อผ้าข้างต้นแล้ว ความเป็นชุดชาระบบยังประกอบด้วย “คว้านหม้อ” และ “เครื่องเอ้” ซึ่งเป็นเครื่องประดับที่ค่อนข้างอลังการ เพื่อสร้างความกลมกลืนกับผืนผ้าที่ปักแต่งด้วย ดิ้นทอง โดยต้องนำมาตกแต่งเรือนกายร่วมกับชุดชาระบบให้ได้สัดส่วนเหมาะสมจึงจะถือว่างาม

“คว้านหม้อ” เป็นมงกุฎผ้า ประดับศิระษะสตรีชั้นสูง คว้านหม้อมีเฉพาะในราชธานี หลวงพระบาง เรียกอีกอย่างตามภาษาท้องถิ่นว่า “เลิงเคิง” นางปรารถนาตีความคำว่า ‘คว้านหม้อ’ ว่า อาจจะมาจกคำลาวหลวงพระบาง เรียกมงกุฎผ้าที่มีลักษณะสัมพันธ์กับม้วนตอกไม้ไผ่หนุนกันหม้อดิน ที่เรียกว่า “คว้านหม้อ” เลิงเคิงทำด้วยผืนผ้าไหมชั้นดีสีแดง เย็บเป็นวงรอบศิระษะ ส่วนกลางแถบผ้า ประดับ “ดอกคำ” ซึ่งเป็นทองคำคูนรูปต่าง ๆ เลิงเคิงของตระกูลบุบผาประดับด้วยทองคำคูนรูป เทพพนมกระจายรอบ เมื่อจะใช้งานแต่ละครั้งจึงจะถักกลีบเกสรดอกกรักสดสีขาวเป็นวงรอบขอบบน- ล่าง ทำให้เลิงเคิงมีความงามสมบูรณ์มากขึ้น กระนั้น ในสมัยราชอาณาจักร หลวงพระบางก็มีเลิงเคิง เพียงไม่กี่ชิ้น ตามจำนวนของราชตระกูลและเจ้านายชั้นสูง

ส่วน “เครื่องเอ้” เป็นเครื่องประดับทำด้วยทองคำ ส่วนใหญ่จะใช้ทองคำที่ร่อนมาจาก ทรายน้ำโจง เพื่อให้ได้ประกายสีทองอมแดง ซึ่งจะช่วยขับผ้าไหม และเรือนกายได้ดีกว่าทองคำนำ เข้าที่เป็นสีเหลืองจืด เครื่องเอ้ทั้งหมดถูกประดิษฐ์ขึ้นโดยช่างทองหลวงพระบาง จำแนกตามตำแหน่ง ร่างกายที่ถูกประดับตกแต่ง คือ ศิระษะ ประกอบด้วย สายเกล้าผม สายคล้อง ดอกไม้ไหว บักต้อม แล้วถู (เส้นทองที่พันรวมสองเส้น) คอ ประกอบด้วยสายคอที่มักจะคล้องใส่หลายเส้น บ่า-ลำตัว ประกอบด้วย สายสังวาล พาดคลอไปตามสายเบี่ยง สังวาลแต่ละเส้นมีดอกดวงอยู่กลาง นอกจากนั้นยังมี สายแขน และเข็มขัด เครื่องประดับแต่ละชนิดต่างช่วยกันขับให้การแต่งกายในชุดชาระบบของสตรีชั้นสูง หลวงพระบาง มีความอลังการและโดดเด่นกว่าสตรีทั่วไป

ครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครองจากราชอาณาจักรสู่รัฐชาติสังคมนิยม ‘ชาระบบ’ เครื่องแต่งกายที่เป็นของสูงศักดิ์แห่งกษัตริย์ ราชินิกุล และเจ้านายชั้นสูง ได้ถูกให้ความหมายว่าเป็น ศิลปะการแต่งกายของศักดินา จึงได้ถูกเบียดขับและกดทับไว้ไม่ให้ปรากฏตัวในพื้นที่หลวงพระบาง

เช่นกันกับกษัตริย์ ราชินิกุล เชื้อพระวงศ์ ข้าราชการบริวารระดับต่างๆ แต่ในบริบทของบุญปีใหม่ระยะต่อมา ชุดซาระบับและปฏิบัติการณ์ในเรือนกายสตรีชั้นสูงในอดีต ก็ได้หวนกลับมาปรากฏในเรือนร่างของเด็กสาว ที่ถูกประดิษฐ์สร้างเป็นหัวใจของบุญปีใหม่ในฐานะ ‘นางสังขาน’ รวมทั้งเด็กหญิงตัวน้อยจำนวนหลายร้อยคนในฐานะ ‘นางวอ’ ซาระบับจึงกลายเป็นศิลปะศักดิ์สิทธิ์ ที่ถูกใช้เป็นเครื่องแสดงตัวตนของอดีตราชินิกุลและเจ้านายชั้นสูง ที่สามารถต่อรองกับรัฐชาติสังคมนิยมลาว ในบริบทของการท่องเที่ยวและมรดกโลก ประการสำคัญ มันได้ถูกเปลี่ยนผ่านจากศิลปะแห่งราชตระกูลมาสู่การเป็นศิลปะการแต่งกายของธิดาแห่งภาครัฐ

2. ซาระบับและคว้านหม้อ : จากอาการเพื่อกำหนดยศศักดิ์ สู่การประดิษฐ์สร้างนางสังขาน การเปลี่ยนแปลงในขบวนแห่หัวเมือง-หางเมืองที่สำคัญ เกิดขึ้นในช่วงสุดท้ายสมัยราชอาณาจักร สมัยพระยาบุญคง ปะติจิด เป็นเจ้าผู้ครองกำแพงนครหลวงพระบาง พระยาบุญคงได้เข้ามาปรับแต่งรูปแบบการแห่หัว ด้วยการกำหนดให้ขบวนแห่หัวของแต่ละกลุ่มวัด ได้คัดเลือกนางสังขาน และสร้างหุ่นสัตว์พาหนะของนางสังขานประจำปีให้นางสังขานนั่ง เพื่อเพิ่มสีสันให้กับขบวนแห่บุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง ที่รัฐบาลสมัยราชอาณาจักรได้ประกาศให้เป็นเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

สำหรับหญิงสาวที่จะได้เป็นนางสังขานในระยะแรก คือ คนที่มีความพร้อมด้านฐานะและความงาม เพราะครอบครัวของเธอต้องลงทุนแต่งกายด้วยตนเอง ดังนั้น การแต่งกายจึงมักจะ เป็นไปตามดุลพินิจของแต่ละครอบครัวของผู้ได้รับคัดเลือก ซึ่งโดยมากจะสวมชุดแม่หญิงหลวงพระบาง ด้วยผ้าไหมและเบี่ยงผ้าธรรมดา หรือไม่ก็จะแต่งกายด้วยชุดนางแก้ว ซึ่งเป็นชุดพิเศษของเด็กสาวชาวหลวงพระบางทั่วไปมีอยู่แล้ว ยกเว้นการแต่งกายของนาง'ปรารธนา บุษผา ผู้ได้รับคัดเลือกเป็นนางสังขานของคณะวัดวิหฺน นางปรารธนาผู้ถือกำเนิดในตระกูลขุนนางชั้นสูงสุด เธอจึงมีชุดซาระบับและคว้านหม้อ พร้อมกับมีศักดิ์และสิทธิ์ทางสังคมในการแต่งกายด้วยชุดดังกล่าว ขณะที่เด็กสาวทั่วไปไม่มีชุดเหล่านี้ รวมทั้งไม่มีสิทธิ์ในการสวมใส่ ด้วยมันเป็น 'ของสูง' เกินกว่าสตรีสามัญชนจะนำมาใช้แต่งกายไม่ว่ากรณีใดๆ ประการสำคัญ คนหลวงพระบางเชื่อว่า ถ้าหากสตรีที่ "บุญหัวบ่อด" (ไม่มียศศักดิ์เพียงพอ) นำซาระบับและคว้านหม้อมาสวมใส่ ก็จะทำให้ "บุญหัวตีหมด" หรือเป็นภัยต่อตนเอง และทำให้ชีวิตตกต่ำไม่เจริญก้าวหน้า

¹ ในช่วงระยะดังกล่าว ลาวเรียกค่านำหน้านามสตรีทั้งหมด ไม่ว่าจะ เด็กหญิง นางสาว หรือผู้ที่สมรสแล้วด้วยคำว่า 'นาง' โดยไม่ได้จำแนก ผู้วิจัยจึงเขียนตามบริบทข้างต้น

อย่างไรก็ตาม การแต่งกายที่วิจิตรบรรจงและสูงส่งในคุณค่า เพื่อประดิษฐ์สร้าง นางปรารธนา บุษผา คู่การเป็น ‘นางสังขาน’ ของคณะวัดปากภู สอดคล้องกับความคาดหวังของคน หลวงพระบาง ต่อ ‘นางสังขาน’ ด้วยวัฒนธรรมที่เพิ่งถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ในจินตนาการของพวกเขา หลายคนให้ความเห็นว่า ชุดชาระบบ เครื่องประดับ และคว้านหม้อ ของตระกูลบุษผา ที่นางปรารธนา สวมใส่ มีความเหมาะสมกับเรื่องราวของนางสังขานที่สะท้อนถึงตำนานอันขริบขลิบ ชุดชาระบบ เครื่องเอ้ และคว้านหม้อจึงตอบโจทย์ส่วนนี้ได้เป็นอย่างดี

โดยเฉพาะกรณีการสวมคว้านหม้อมงกุฎผ้าประดับทองรูปเทพพนม ขณะทำหน้าที่นางสังขาน เพื่อบ่งบอกถึงศักดิ์ศรีอันสูงส่งเหนือสตรีอื่นทั้งปวงในขบวนแห่ ซึ่งคล้ายคลึงกับสถานการณ์การใช้คว้านหม้อ ในโอกาสวันแต่งงานและราชพิธี ก็เพื่อที่จะบ่งบอกว่า สตรีผู้สวมคว้านหม้อนี้ละ คือ ‘หัวใจ’ ของพิธีการ ดังนั้น การนำเอาชุดชาระบบของตระกูลขุนนางมาสวมใส่ เพื่อทำหน้าที่ ‘นางสังขาน’ ของนางปรารธนา บุษผา ในขบวนแห่ของคณะวัดวิชน ปี พ.ศ.2518 จึงเป็นที่ชื่นชม และตราตรึงอยู่ในความทรงจำของคนหลวงพระบางในกาลต่อมา แม้ว่าอีกเพียง 9 เดือนถัดมารัฐชาติลาวจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง และชาระบบ เครื่องประดับทองคำ พร้อมคว้านหม้อก็ตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกันกับกษัตริย์และราชินิกุล ที่ได้ถูกเบียดขับและกดทับไว้ มิให้ปรากฏตัวในพื้นที่แห่งรัฐชาติสังคมนิยมอีกต่อไป ดังนั้น ในช่วงหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ชาระบบและคว้านหม้อได้ถูกให้ความหมายว่าเป็น ‘ศิลปะศักดิ์นา’ มันได้ถูกเก็บกวาดและทำลายโดยเฉพาะจากผู้เป็นเจ้าของ ด้วยความไม่มั่นใจในความผิด ต่อการครอบครองศิลปะศักดิ์นา บรรดาเชื้อพระวงศ์และผู้มีบรรดาศักดิ์ ส่วน ‘เพี้ยคำพู’ ซึ่งถูกถอดสถานภาพเหลือเพียง ท้าวคำพู กลับนำเอาชุดชาระบบ เครื่องเอ้ทองคำ และคว้านหม้อประจำตระกูลเก็บซ่อนไว้บนเพดานบ้าน และบอกทุกคนว่าได้เผาทำลายทิ้งไปหมดแล้ว !

3. การโหยหาอดีต ชาระบบ และการต่อรองกับรัฐ

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง การแห่ขอได้หยุดชะงักไป 5 ปี และได้ถูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ภายใต้การกำกับควบคุมของภาครัฐการระดับท้องถิ่น ในช่วงระยะที่รัฐบาลแห่งชาติ สปป.ลาว กำลังเตรียมการปรับเปลี่ยนนโยบายสังคมนิยมที่แข็งดิ่ง ไปสู่นโยบายจินตนาการใหม่ การแห่ขอครั้งใหม่ได้มีการรื้อฟื้นนางสังขานด้วย แต่ได้เปลี่ยนวิธีการประดิษฐ์สร้าง จากการคัดเลือกสาวงามเป็นตัวแทนของแต่ละคณะวัด เป็นการจับประกวดเพื่อหาเด็กสาวเป็น ‘นางสังขาน’ ประจำบุญปีใหม่ของ ‘เมือง’ เพียงคนเดียว ซึ่งภาครัฐการเป็นผู้จัดประกวด ครั้งนั้น นางสถาพร บุษผา ธิดาคนเล็กของนายคำพูชนะเลิศ และทำหน้าที่นางสังขานคนแรกสุดที่เป็นตัวแทนของ ‘เมืองหลวงพระบาง’

ด้วยการทำหน้าที่นางสังขาน ‘ของเมือง’ ของธิดาคนเล็กนายคำพู่ ทำให้คนหลวงพระบาง โดยรวมจับจ้องมาที่นางสถาพร พร้อมกับจินตนาการที่ทาบทับกับความทรงจำในชุดชาระบับ เครื่องเอ้ และคว้านหม้อประจำตระกูลขุนนางเก่า ที่นางปรารถนา พี่สาวของนางสถาพรเคยใช้ ประดิษฐ์แต่งเรือนกายคราทำหน้าที่นางสังขานของคณะวัดวิชุนราชในปีสุดท้ายของสมัยราชอาณาจักร หลายคนได้เพียรหาเครื่องแต่งกายอัน โสภางของตระกูลบุพผา และขอร้องให้นางสถาพรนำมาสวมใส่ อีกครั้ง ‘หากชุดดังกล่าวยังคงหลงเหลืออยู่ในเมืองหลวงพระบาง’ ในที่สุดการเรียกร้องดังกล่าวก็ได้ ถูกทำให้ชัดเจน ด้วยการเห็นดีของแกนนำภาครัฐระดับท้องถิ่นหลวงพระบาง ที่ส่งผ่านการยื่นยันมา ทางประธานสมาพันธ์แม่หญิงผู้ทำหน้าที่ดูแลนางสังขาน ซึ่งนางได้รับรองกับครอบครัวตระกูลบุพผา ว่า ภาครัฐได้ผ่อนปรนการถือว่าเครื่องแต่งกายดังกล่าวเป็นสิ่งต้องห้าม ในทางตรงกันข้าม หากนำ ชุดชาระบับ เครื่องเอ้ และคว้านหม้อ มาใช้ในบริบทของการสนับสนุนให้เมืองหลวงพระบางมี เอกลักษณะทางวัฒนธรรม จะเป็นการช่วยเสริมสร้างแนว นโยบายทางวัฒนธรรมของภาครัฐที่กำลังจะ เกิดขึ้นให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น เครื่องแต่งกายแห่งศักดิ์นาที่ถูก ‘ท้าวคำพู่’ เก็บซ่อนไว้บนเพดานเรือน จึงได้ ถูกขนย้ายลงมาประดิษฐ์แต่งเรือนกายให้กับธิดาคนเล็ก เพื่อทำหน้าที่ ‘นางสังขาน’ ให้กับ ‘ภาครัฐ’ ในปีดังกล่าว และเป็นที่ยินยอมของคนหลวงพระบางเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม จากนั้นประเพณีแห่วอที่มีการแห่นางสังขานเพียง 1 คนของเมือง หลวงพระบางก็ได้ถูกภาครัฐผลิตซ้ำเรื่อยมา กระนั้น นางสังขานที่เป็นตัวแทนของเมืองในแต่ละปี ก็ได้ใช้ชุดแต่งกายตามที่ตนเองเห็นเหมาะสม ซึ่งส่วนใหญ่มักจะฟังจินตนาการในการประดิษฐ์ แต่งเรือนกาย จากช่างเสริมสวย ซึ่งในที่สุดได้กลายเป็นความขัดแย้ง ระหว่างคนหลวงพระบางกับ คณะกรรมการจัดงานบุญปีใหม่ ต่อกรณีที่นางสังขานประจำบุญปีใหม่นางหนึ่ง ที่แต่งกายด้วยชุด สตรีลาวหลวงพระบาง และปีกประดับเกล้ามวยผมด้วยมงกุฎโลหะดั่งนางงามสากล ซึ่งเมื่อมองรวม กับการแต่งกายดังกล่าวและเรื่องราวของการทำหน้าที่ที่สัมพันธ์กับตำนานกบิลพรหม ได้เน้นความ ไม่เป็นเอกภาพและอิหลักอิเหลือให้กับนางสังขาน มันได้กลายเป็นประเด็นวิพากษ์วิจารณ์ที่ร้อนแรง ของคนหลวงพระบาง โดยเฉพาะผู้อาวุโสที่ได้ยกเหตุผลถึงความไม่เหมาะสมมาแย้งว่า ถึงแม้ว่า ‘นางสังขาน’ จะเพิ่งถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ แต่มันก็ได้กลายเป็นตัวบทวัฒนธรรมที่ภาครัฐและ คนหลวงพระบางยอมรับ รวมทั้งกำลังเป็นที่สนใจในระดับประเทศ กระนั้น นางสังขานก็ไม่ใช่นางงามสากล แต่แสดงเป็นธิดาพญากบิลพรหม และตัวแทนของ ‘แม่หญิงเมืองหลวงพระบาง’ ที่ทุกคนกำลังจับจ้อง

ความไม่พอใจและไม่เห็นด้วยข้างต้น ได้ถูกยกระดับให้กลายเป็นประเด็นถกเถียงถึง รูปแบบการแต่งกายของนางสังขานที่เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อเมืองหลวงพระบาง มีโครงการที่จะเสนอตนเข้าสู่การเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม และกำลังเป็นเมืองที่ ‘ถูกท่องเที่ยว’

วัฒนธรรม นางสังขานจึงได้กลายเป็น หนึ่งใน ‘ตัวบทใหม่’ ของเมืองที่สามารถเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ข้างต้นเข้าบรรจบกัน คณะกรรมการ จัดงานบุญปีใหม่ จึงนำประเด็นการประดิษฐ์เรือนกายของ นางสังขานมาหาข้อสรุปร่วมกัน ในที่สุดก็มิมติเห็นพ้องกันว่า การแต่งกายของนางสังขาน จะต้องให้ สอดคล้องกับมรดกวัฒนธรรมของเมืองหลวงพระบาง ที่สืบทอดจากบรรพชน เป็นชุดที่มีความงดงาม และความเหมาะสมกับประเพณีการแห่นางสังขาน ประการสำคัญ ควรเป็นชุดที่ถูกกำหนดไว้ อย่างแน่ชัด มิใช่จะขึ้นอยู่กับช่างเสริมสวย หรือจินตนาการของพ่อแม่ของนางสังขาน

ด้วยเงื่อนไขข้างต้น ที่ประชุมเพื่อกำหนดการแต่งกายของนางสังขานของเมืองหลวงพระบาง จึงได้ขอยุติร่วมกันว่า ชุดชาระบบ คว้นหม้อ และเครื่องเอ้ทองคำเต็มยศ ที่นางปรารณากับนาง สถาพรสวมใส่ คราทำหน้าที่ ‘นางสังขาน’ มีความเหมาะสมที่สุด และกำหนดรูปแบบการแต่งกายของ นางสังขานอย่างชัดเจนว่า ให้ใช้เครื่องแต่งกายชุดเดียวกันกับธิดาทั้งสองของนายคำพู บุษผา ตลอดไป

ข้อสรุปจากคณะกรรมการจัดงานบุญปีใหม่ เรื่องการแต่งกายเพื่อประดิษฐ์สร้างนางสังขาน ข้างต้น ได้ถูกนำไปแจ้งกับนางปรารณผู้เป็นเจ้าของมรดก เพื่อขอความร่วมมืออนุเคราะห์ชุดชาระบบ เครื่องเอ้ และคว้นหม้อ ซึ่งนางปรารณก็ยินดี แต่ด้วยเครื่องแต่งกายดังกล่าวมีราคาสูงมาก โดยเฉพาะ เมื่อรวมกับทองคำในเครื่องเอ้ทั้งหมดคิดเป็นเงินถึง 3,000 ดอลลาร์ ประการสำคัญ อาภรณ์และ เครื่องประดับทุกชิ้น ไม่สามารถประเมินราคาได้ เพราะมันเป็นมรดกที่ตกทอดมาจากบรรพชน ตั้งแต่สมัยปู่ทวด นางจึงขอให้นางสังขานคนใหม่ จ่ายเงินค่าประกันความเสียหายเท่าจำนวนดังกล่าว นอกจากนี้ ด้วย ‘มรดก’ ของนางมีอายุมาก บางชิ้นมีอายุมากกว่า 40 ปี และง่ายต่อการสึกหรอเมื่อถูก นำไปใช้ ซึ่งต้องซ่อมแซมรักษาภายหลังการใช้งาน นางปรารณจึงขอค่าเช่าครั้งละ 100 ดอลลาร์ จากนางสังขานคนที่จะนำไปใช้ เงื่อนไขดังกล่าวได้สร้างปัญหาให้กับเด็กสาวที่ชนะการประกวด ในปีถัดมา ซึ่งครอบครัวของนางไม่มีเงินเพียงพอต่อการประกัน และเช่าชุดชาระบบ เครื่องเอ้ และ คว้นหม้อ เธอจึงไม่ยอมปฏิบัติหน้าที่นางสังขานให้กับเมืองหลวงพระบาง!

ปัญหาค่าประกัน ผู้ค้ำประกัน และค่าเช่าชุดชาระบบมรดกของตระกูลขุนนางเก่า ได้สร้างความฉุกฉุนให้กับการแห่ในวันนั้นเป็นอย่างมาก มันกลายเป็นปัญหาเร่งด่วนของ คณะกรรมการจัดงาน เพราะว่า ‘นางสังขาน’ ได้กลายเป็นหัวใจสำคัญของงานบุญปีใหม่ที่ขาดไม่ได้ ‘เมืองหลวงพระบาง’ จึงจำเป็นต้องเป็นผู้จ่ายค่าเช่าชุดชาระบบ พร้อมเครื่องเอ้และคว้นหม้อ จากตระกูลบุษผาให้กับนางสังขานคนใหม่เป็นเงิน 100 ดอลลาร์ และได้กลายเป็นหน้าที่ที่ภาครัฐ ถือปฏิบัติสืบมา พร้อมกันนั้น ก็ได้มอบหมายให้เป็นหน้าที่ของสมาพันธ์แม่หญิงแขวง เป็นผู้ รับประกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นกับชุดชาระบบและเครื่องประดับทั้งหมด จึงเป็นเหตุผล ประการสำคัญที่คณะสมาพันธ์แม่หญิงจำนวนหนึ่ง ต้องเฝ้าดูแลนางสังขานอย่างใกล้ชิดแทบไม่ คลาดสายตา

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เครื่องแต่งกายศักดิ์นิยาของตระกูลบุบผา ที่เคยถูกชุกซ่อนไว้บนหลังคาเรือน ก็ได้กลายเป็นเครื่องแบบของภาครัฐ ที่ใช้ประดิษฐ์สร้าง ‘ธิดาภาครัฐ’ ซ่อนอยู่ในเรือนร่าง ‘นางสังขาน’ ในบริบทบุญปีใหม่แห่งเมืองมรดกโลก ชุดแต่งกายดังกล่าว มีอำนาจในการสถาปนาเด็กสาวสามัญชน ให้กลายเป็นนางสังขานที่สมบูรณ์แบบ และถึงพร้อมด้วยความงดงามที่ผสมกับอดีตกาลอันยาวไกล และสามารถเรียกความสนใจจาก ‘ปัจจุบัน’ ภายใต้อุปสรรคการทำหน้าที่ของนางสังขาน ซึ่งได้กลายเป็นศูนย์กลางของบุญปีใหม่ ที่ถูกจับจ้องจากคนหลวงพระบาง และนักท่องเที่ยว นอกจากนั้น มันยังได้กลายเป็น ‘ความฝัน’ และแรงบันดาลใจให้กับบรรดาพ่อแม่ที่ต้องการเปลี่ยนผ่านธิดาดัวน้อย ให้กลายร่างเป็นนางสังขานที่ถูกย่อส่วน ที่เข้าร่วมปรากฏภายในขบวนนางวอ แต่ถูกสลับเปลี่ยนตำแหน่งให้เดินนำหน้าธิดานางสังขาน ซึ่งเป็นขบวนแถวที่เหยียดยาวจนกลายเป็นสีสันสำคัญให้กับขบวนแห่บุญปีใหม่ในปัจจุบัน

4. สะกุนา ชาระบบ กับคว้านหม้อ : ราชอดีตและความทรงจำในพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่

ความแตกต่างของการประกวดนางสังขานปี พ.ศ.2549 กับปีอื่นๆ ที่ผ่านมาก็คือผลการประกวดที่ ‘นางสาว¹ สะกุนา อินทวง’ ราชันดคาเจ้ามหาชีวิตรุ่นสุดท้าย และทายาทของนักธุรกิจการโรงแรม ได้รับการตัดสินให้เป็น “กิมิทาเทวี”² ประจำปีใหม่ พ.ศ.2549 พลันที่ ‘สะกุนา’ ชนะการประกวดได้เป็นนางสังขานประจำปี คำถามที่ตามมาก็คือ สะกุนาจะแต่งกายด้วยชุดชาระบบและสวมคว้านหม้อของราชตระกูล หรือ สวมชุดชาระบบ คว้านหม้อ และเครื่องประดับทองคำของตระกูลบุบผา ที่คณะกรรมการจัดงานบุญปีใหม่เข้าให้ผู้ชนะการประกวดสวมใส่ เพื่อเปลี่ยนผ่านเรือนร่างของเด็กสาวไปสู่การเป็น ‘นางสังขาน’ เป็นประจำทุกปี ซึ่งจะเป็นกุญแจไขปริศนาว่า

¹ ในระยะปัจจุบันเริ่มมีการใช้คำนำหน้าเด็กสาวที่ยังไม่แต่งงานว่า ‘นางสาว’ โดยเฉพาะในบริบทของการทำหน้าที่เป็น Presenter ในกรณีต่าง ๆ รวมทั้งเวทีการประกวดนางสังขาน กระนั้นในบัตรประจำตัวประชาชนและเอกสารของภาครัฐ ก็ยังคงใช้คำว่า ‘นาง’ เป็นคำนำหน้าสตรีลาวทุกคน เช่นเดิม

² ตำนานพญาภิรมย์ได้ถูกเชื่อมโยง เข้ามาสัมพันธ์กับการเปลี่ยนผ่านปี ซึ่งธิดาทิ้ง 7 นางจะต้องอัญเชิญเศียรของกบิลพรหมออกมาสร่งน้ำ และเวียนรอบเขาพระสุเมรุ สำหรับธิดาผู้ทำหน้าที่อัญเชิญ ซึ่งหมายถึง ‘นางสังขาน’ ประจำปีนี้ ชื่อ “กิมิทาเทวี” เธอตัดดอกจังกอน (บัวแดง) ประดับอาภรณ์แก้วขาว รับประทานกล้วยกล้วยน้ำหว่า มือขวาถือพระขรรค์ มือซ้ายถือพิณ มีมิ่งหังส์ (กระป๋อง) เป็นพาหนะ เรื่องราวข้างต้นนี้ได้ถูกนำมาใช้เป็น ‘ฉาก’ ด้านเรื่องราวให้กับนางสาวสะกุนา อินทวง ที่ชนะการประกวด

‘ซาระบบปักเข่าคำแท้’ (ผ้าปักดินทองคำแท้) และคว้านหม้อของเชื้อพระวงศ์ยังคงอยู่คู่ราชินิกุล หรือ ได้ถูกทำลายไปแล้วตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง

4.1 ความลับคว้านหม้อและชุดซาระบบ : การย้อนกลับความทรงจำแห่งกษัตริย์

หลวงพระบาง

นอกจากการเฟื่องฟู ‘สะกุนา’ ในภาพนางสังขาน หรือชม ‘นางสังขาน’ ในร่างของ สะกุนาแล้ว คนหลวงพระบางรุ่นเก่าจำนวนหนึ่ง ยังเฝ้าคอยชมผ้าเข่าคำ¹ และคว้านหม้อครั้งที่ราชินิกุล เคยสวมใส่ ทั้งนี้ เพราะว่ครอบครัวยของ สะกุนา อินทวง ปรึกษาไม่รับชุดซาระบบและคว้านหม้อ มรดกของตระกูลเจ้าพระยาหลวง คนหลวงพระบางจำนวนไม่น้อย จึงคิดว่า สะกุนา คงเลือกที่จะ แต่งกายด้วยชุดซาระบบ และคว้านหม้อที่เป็น ‘มรดก’ แห่งราชตระกูลของเธอ จึงคอยเฝ้ามองและ จับจ้อง ตั้งแต่ช่วงบ่ายวันสังขานเนาที่สะกุนาในนามของ ‘กิมิทาเทวี’ ลงจากรถตู้ของ โรงแรมวิลล่า สันติที่ลานวัดธาตุน้อย ซึ่งเป็นการปรากฏกายครั้งแรกในฐานะนางสังขาน เพื่อเข้าพิธีกรรม ก่อนขึ้นนั่งบัลลังก์บนหลังมโหรี หุ่นจำลองรูปสัตว์ประจำปี

สะกุนาเลือกที่จะยืนอยู่ ณ พื้นที่ตรงกลางระหว่างราชย์ รั้ว และราษฎร กล่าวคือ เธอไม่ได้สวมใส่ชุดซาระบบและคว้านหม้อประจำตระกูลเจ้าพระยาหลวง แม้ว่าเธอมีสิทธิที่จะรับชุด ดังกล่าวจากนางปรารธนามาสวมใส่ โดยภาครัฐออกค่าเช่าให้ เช่นเดียวกับนางสังขานคนก่อนๆ แสดงให้เห็นว่าสะกุนายังคงไว้ซึ่งเกียรติและราชศักดิ์ของตน ที่ไม่ยอมสวมใส่ชุดซาระบบ และ คว้านหม้อของตระกูลขุนนางที่เคยเป็นข้าพระบาทพระเจ้าตาของเธอ อย่างไรก็ตาม สะกุนาก็ไม่ได้ นำเอาชุดซาระบบและคว้านหม้อประจำราชวงศ์มาใช้ในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ ‘กิมิทาเทวี’ เพื่อไม่ให้ เกิดความเคลือบแคลงของภาครัฐ ที่ได้ปฏิเสธและเบียดขับราชศัลปะ อันเป็นสิ่งที่ช่วยในการรำลึกถึง ราชวงศ์ แม้สะกุนาและครอบครัว อาจจะรู้ว่า ยังมีประชาชนคนหลวงพระบางรุ่นเก่าจำนวนหนึ่ง อยากรจะเห็น

¹ เป็นผ้าไหมชั้นดีปักด้วยเส้นทองคำ

ภาพประกอบ 20 สะกุนา อินทวง ในชุดชาระบับ ควันหม้อ และเครื่องเอ้ที่ถูกประดิษฐ์สร้าง
ขึ้นใหม่เพื่อเปลี่ยนผ่าน ‘ราชนัคคองคัมภฏ’ เป็น ‘กิมิทาเทวี’ ธิดาพญากบิลพรหม
และธิดาภาครัฐ

สะกุนาจึงเลือกที่จะบอกกล่าวสังคมและภาครัฐ ถึงการเป็นตัวแทนของ ‘โรงแรม
วิลล่าสันติ’ ธุรกิจโรงแรมระดับห้าดาวของเมืองหลวงพระบาง ที่ได้นำเอกลักษณ์ของราชวงศ์มาเป็น
จุดขาย และเลือกที่จะนำเสนอตัวตนในภาพของ ‘ธิดาเศรษฐี’ แห่งหลวงพระบาง ด้วยชาระบับชุดใหม่
ใช้ผ้าไหมชั้นดีราคาแพง ถักทออย่างวิไลวิลาส สีม่วงคล้ำ ปักแซวเส้นทองอย่างวิจิตรบรรจงในผืนผ้า
เชิงชั้น และที่ขอบสไบเฉียง กระนั้น ลายผ้าไหมของนางก็ไม่ได้เป็นรูปตัวมอม ที่สงวนไว้เฉพาะ
เจ้ามหาชีวิตกับมเหสี และเรือนร่างของสะกุนาได้รับการตกแต่งประดับประดาด้วยเครื่องเอ้เต็มรูปแบบ
ของสตรีชั้นสูงหลวงพระบางไม่ต่างจากมรดกประจำตระกูลของขุนนางชั้นสูง อีกทั้งยังมีความวิจิตร
อลังการยิ่งกว่านางสังขานคนใด ด้วยเข็มขัด กำไล ข้อมือ ข้อเท้า ทำด้วยทองคำแท้ และแสดงออก
ในรูปแบบการแต่งองค์ทรงเครื่องแบบราชประเพณีอย่างเต็มที่

ผู้วิจัย ได้ยินเสียงสตรีวัยกลางคนชาวหลวงพระบางคนหนึ่ง ที่อยู่ในพื้นที่วัดธาตุน้อย อุทานกับเพื่อนๆ ที่กำลังเฝ้าดูนางสังขานด้วยกัน ทันทีที่เห็นผืนผ้าชิ้นของสะกุนาว่า “ชิ้นแซ่วใหม่ค่า!” เธออธิบายว่า มันเป็นผ้าชิ้นที่ปักด้วยด้ายทองคำแท้ และเป็นผ้าชิ้นระดับราชวงศ์และเจ้านายชั้นสูง ซึ่งนางเพิ่งได้เห็นเป็นที่ประจักษ์ตาในการแต่งกายของนางสังขานปีนี้ และสิ่งที่คนหลวงพระบาง จับจ้องอีกอย่างหนึ่งก็คือ ‘คว้านหม้อ’ มารดาของสะกุนาก็ได้สั่งทำชุดใหม่ให้กับธิดา โดยใช้ผ้าไหม สีแดงสด ประดับด้วยทองคำรูปกลีบดอกซ้อน ริวขอบบนล่างของคว้านหม้อประดับด้วยกลีบดอกกรักสด ทั้งหมดได้ทำขึ้นมาเพื่อสะกุนาโดยตรง จึงไม่มีใครสามารถตอบได้ว่าคว้านหม้อชุดเดิมนั้นอยู่ที่ใด ถูกทำลายไปแล้วหรือยังคงเก็บรักษาเอาไว้...

สะกุนา อินทวง จึงเลือกที่จะยืนอยู่ในความคลุมเครือ และทับซ้อนกันระหว่างการเป็นภาพตัวแทนของกษัตริย์ ภาครัฐ หน่วยงานธุรกิจ และนาง ‘กิมิทาเทวี’ หรือแท้จริงแล้ว ‘สะกุนา’ ต้องการที่จะอาศัยร่างเงาของ ‘กิมิทาเทวี’ สตรีในตำนานสังขาน เป็นพื้นที่ในการต่อรอง เพื่อแสดงออก ประกาศ และถือโอกาสนำเอา ‘ตัวตน’ แห่งความเป็น “ราชตระกูล” ของเธอกลับขึ้นมา วางไว้ในพื้นที่รัฐชาติแบบสังคมนิยมอีกครั้งหนึ่ง หลังจากถูก “กด” ให้เลือนหายไปร่วม 30 ปีเศษ

5. นางวอ : การขยายตัวของชาระบบผ่านปฏิบัติการทางร่างกายยูวธิดาแห่งสามัญชน

‘นางวอ’ ในความหมายเดิม เป็นขบวนของยูวธิดาทางพุทธศาสนาของแต่ละคณะวัด อายุประมาณ 13 -18 ปี พวกนางแต่งกายด้วยชุดลาวลุ่มที่เป็นพิธีการ มือถือพุ่มดอกไม้ไม่เป็นบริวาร เดินตามหลังวอพระเถระถัดจากพระสงฆ์สามเณร จึงเรียกว่า “นางวอ” อย่างไรก็ตาม การแต่งกายของนางวอในอดีตก็เป็นเพียงชุดสตรีหลวงพระบางทั่วไป มิได้สวมใส่ชุดชาระบบและคว้านหม้อแบบสตรีราชินิกุลและเจ้านายชั้นสูง ครั้นเปลี่ยนแปลงการปกครอง เครื่องแต่งกายแห่งศักดิ์นาชุดนี้ ก็ได้ถูกกดทับไว้ จนกระทั่งถูกรื้อฟื้นมาประดิษฐ์สร้างเรือนร่างของนางสังขานในสมัยจินตนาการใหม่ดังกล่าวข้างต้น มันได้กลายเป็นการเปิดทางให้สามัญชนทั่วไปสามารถแต่งกายให้กับกุลธิดาอายุราว 5-12 ปี จนกลายเป็นขบวนที่มีตัวละครเข้าร่วมมากที่สุด คือประมาณ 200 คนเศษ

อย่างไรก็ตาม พ่อแม่ของยูวธิดาเหล่านี้ก็มีคำอธิบายต่อการแต่งกายด้วยชุดชาระบบให้ลูกสาวตัวน้อยเข้าร่วมขบวนแห่วอแตกต่างกัน ผู้วิจัยได้พูดคุยกับบรรดาแม่ของนางวอตัวน้อยที่เดินตามพร้อมกันแค้นและป้องกันกรองแองของ ‘นางวอ’ ที่หลายคนยังไม่รู้ประสา พบว่าแท้จริงแล้วพ่อแม่ ย่า และยายต่างหาก ที่ต้องการเห็นลูกสาวแต่งกายด้วยชุดชาระบบและคว้านหม้อ พ่อแม่ที่เป็นคนหลวงพระบางรุ่นเก่าส่วนใหญ่ มีจินตนาการถึงการฉายใช้พื้นที่และเวลาในขบวนแห่วอเปลี่ยนผ่านเรือนร่าง ‘ธิดาสามัญชน’ ให้กลายเป็นสตรีแห่งราชินิกุลในความทรงจำพวกเขาให้ เหตุผลว่า การแต่งกายแบบนี้ในอดีตเป็นของสูง สมัยของแม่ ย่า และยาย จึงได้แต่เพียงชื่นชมสตรีผู้สูงศักดิ์ที่มีบุญวาสนาได้สวมใส่ชาระบบและคว้านหม้อ ดังนั้น จึงถือเป็นโอกาสอันดีของบรรดา

ลูกหลานหญิงในปัจจุบัน ที่ภาครัฐได้เปิดพื้นที่ ‘นางวอ’ ในขบวนแห่วอไว้ให้ได้กลายเป็นสตรีราชินิกุลที่ถูกย่อส่วนและต่างมิติเวลา ซึ่งแสดงออกถึงการเป็นเรื่องสมมติก็ตามที แต่สำหรับพ่อแม่บางรายที่ส่วนใหญ่เป็นลาวจากต่างแขวง และคนลาวพลัดถิ่นมาจากต่างประเทศ พวกเขากลับอธิบายว่า ต้องการ ‘บันทึกความเป็นแม่หญิงลาว’ ให้กับธิดาดำน้อย โดยมีได้มีจินตนาการสัมพันธ์กับราชอดีตแต่ประการใด

นายสอนไช¹ ช่างภาพนิตยสารท่องเที่ยวจากนครหลวงเวียงจันทน์ ได้ขึ้นมาทำงานถ่ายภาพบุญปีใหม่หลวงพระบาง พร้อมกับนำพาลูกสาววัย 6 ขวบขึ้นมาด้วย เขาต้องการให้ลูกสาวได้มาใช้พื้นที่แห่งบุญปีใหม่หลวงพระบาง แต่งกายด้วยชุดชาระบบและสวมคว้านหม้อ ซึ่งเขาเห็นว่า เป็นชุดแต่งกายที่งดงามและแสดงออกถึงการเป็นสตรีลาวที่งดงามอย่างมีวัฒนธรรม โดยเฉพาะเมื่อได้เข้ามาในขบวนแห่บุญปีใหม่ และการถ่ายภาพที่หน้าอุโบสถและหน้าหอราชรถ วัดเชียงทอง ยังเป็นภาพที่บ่งบอกถึงการเป็น ‘แม่หญิงลาว’ สอนไชกล่าวกับผู้วิจัยว่า เขาและภรรยาไม่ใช่คนหลวงพระบาง จึงไม่มีความทรงจำเกี่ยวกับราชธานีแห่งนี้ และไม่เคยทราบมาก่อนว่า ชุดชาระบบในอดีตเป็นเครื่องแต่งกายของราชินิกุล และ ตระกูลขุนนางชั้นสูง จึงไม่ใช่เหตุผลที่เขาได้นำพาธิดาขึ้นมาแต่งกายด้วยชุดชาระบบ เพื่อการย้อนกลับไปสู่ราชธานีแห่งความทรงจำเหมือนพ่อแม่ของนางวอในเขตเมืองหลวงพระบาง แต่เหตุผลของสอนไชคือการใช้ชุดชาระบบเป็นอารมณ์ และบุญปีใหม่กับวัดเชียงทองเป็นฉากในการเขียนความเป็นสตรีลาวให้กับลูกสาวของตน

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะฐานคิดในการประดิษฐ์สร้างเรือนกายของกุลธิดาในฐานะนางวอของแต่ละคนจะเป็นเช่นไร ปรากฏการณ์ข้างต้นก็ได้ช่วย ‘ตกแต่ง’ หลวงพระบางให้เป็นเมืองมรดกแห่งประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ส่งผลต่อการรื้อฟื้นการผลิตผ้าชาระบบกันอย่างกว้างขวาง จนกลายเป็นรายได้สำคัญสำหรับร้านจำหน่ายและให้เข้าชุดดังกล่าว นางสิลัดดา² เจ้าของร้านให้เข้าชุดชาระบบพร้อมคว้านหม้อ และเครื่องเอ้โลหะชุบสีทองในเขตบ้านวัดหนองกล่าวว่าการประดิษฐ์เรือนกายของ ‘นางวอ’ แต่ละคน ผู้ปกครองจะต้องใช้จ่ายเพื่อแต่งหน้าเกล้าผม และเช่าชุดชาระบบคว้านหม้อ รวมทั้งเครื่องประดับสูงถึง 800-1,200 บาท กระนั้น พ่อแม่ก็ยินดี นอกจากนี้ ยังต้องจ่ายเงิน

¹ สอนไช วงสะหว่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวัดหนอง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2549.

² สิลัดดา แพงมะณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวัดหนอง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2549.

อีกจำหนึ่สำหรับเก็บความทรงจำด้วยการถ่ายภาพ ขณะที่พ่อแม่บางคนลงทุนจ้างช่างวิทัศน์ถ่ายทำเป็นภาพเคลื่อนไหวเป็นกรณีพิเศษ ตั้งแต่เริ่มแต่งตัวจนขบวนแห่สิ้นสุดเลยทีเดียวน

การสร้างตัวตนในพื้นที่ทางสังคมเมืองหลวงพระบางในช่วงกาลของบุญปีใหม่

1. ตักบาตรกุสี : การชำระรักษาพื้นที่ทางสังคมของคนลาวลุ่มกับชาวขมุ

พิธีตักบาตรกุสี ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่ของภาคประชาชนที่ดำเนินสืบทอดมาจากบรรพชน จัดขึ้นในเช้าวันสังขานขึ้น หรือวันเริ่มต้นของปีใหม่นาว ซึ่งปีนี้ (พ.ศ.2549) ตรงกับวันที่ 16 เมษายน แต่ไม่ได้ถูกระบุไว้ในรายการเคลื่อนไหวบุญปีใหม่ จึงกลายเป็นพิธีกรรมที่ถูกแยกตัวออกมาจากการกำกับควบคุมของคณะกรรมการจัดงานบุญปีใหม่ และด้วยพิธีตักบาตรกุสีไม่ปรากฏในรายการเคลื่อนไหวข้างต้น จึงมีส่วนต่อการทำให้พิธีตักบาตรกุสีไม่ได้ถูกรับรู้จากคนอื่นเท่าที่ควร และทำให้การตักบาตรกุสีเป็นประเพณีที่ค่อนข้างจะปลอดภัยจากนักท่องเที่ยวย่างเห็น ได้ชัด มันได้ทำให้กุสีกลายเป็นพื้นที่พิธีกรรมของ ‘คนหลวงพระบาง’ ที่ถูกแยกตัวออกมาจากพิธีกรรมของภาครัฐ และกลายเป็นพื้นที่แห่งการชำระรักษาตัวตนในการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างคนลาวลุ่มกับชาวขมุ ที่เคยอยู่ร่วมกันในพื้นที่แห่งนี้มาตั้งแต่บรรพกาล

กุสี เป็นภูเขาขนาดเล็กผุดขึ้น ณ ใจกลางเมือง มีความสูง 145 เมตรจากระดับถนน ด้วยลักษณะพิเศษทางกายภาพ ประกอบกับการตั้งอยู่ใจกลางเมือง กุสีได้ถูกประดิษฐ์สร้างให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สักการะ จากจินตนาการและปฏิบัติการของคนหลวงพระบาง ที่สืบทอดบนพื้นที่กายภาพแห่งนี้อย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนของผี พุทธ และนาคาคติ พื้นที่กุสีได้ถูกบรรพชนของคนหลวงพระบาง กำหนดให้เป็นที่ตั้งสถิตของฝูงนาคา ปีศาจร้าย ที่ฤาษีสองพี่น้องต้องมาปราบจนราบคาบ จึงได้ชื่อว่ากุสี หรือภูของพระฤาษี นอกนั้นยังเป็นที่อยู่ของ ‘ศรีสัตนาคเจ้า’ ที่ ‘อยู่เฝ้าจอมลี’ ครั้นเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาสถาปนา ได้ช่วงชิงและเปลี่ยนผ่านอำนาจเหนือพื้นที่สู่พุทธศาสนาด้วยตำนานพระเจ้าเลียบโลก กุสีได้กลายเป็นพื้นที่ที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จมาประทับพระบาท จึงมี ‘รอยพระพุทธรูปบาท’ รวมทั้งการสร้างพระธาตุ และวัดที่ยอดกุสีในสมัยพระเจ้าอนุรุท นอกจากนี้ กุสียังถูกอธิบายเชื่อมโยงกับวรรณคดีเรื่องพระลักษมณ์พระราม

นับตั้งแต่ได้มีการสร้างวัดจอมลี และพระธาตุจอมลี กุสีได้ถูกใช้ในมิติพื้นที่ทางสังคมที่รองรับวิถีชีวิตคนหลวงพระบาง ด้วยการติดตั้งกลองหลวงขนาดใหญ่บนส่วนยอด เพื่อใช้ตีส่งสัญญาณบอกเวลาแก่ชาวหลวงพระบาง พ่อเพียงหล้าเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เสียงกลองใหญ่บนจอมลีได้กลายเป็น ‘หมายกำหนด’ ด้านเวลาให้กับภารกิจในวิถีชีวิตและวิถีสังคมของคนหลวงพระบาง โดยเฉพาะในช่วงพิธีกรรมสำคัญมันจะถูกตีให้สัญญาณพิเศษไปอีกแบบ เสียงกลองหลวงที่ถูกติดตั้ง

บนยอดภูฏี มีพลังแผ่ดังไปไกลถึงฝั่งเชียงแมน และบ้านพันหลวงเลยทีเดียวนอกจากนี้ ในช่วงวิกฤติการณ์ของประเทศ ยอดภูฏียังเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ ที่กองทัพเวียงจันทน์ใช้เป็นสถานที่ติดตั้งปืนต่อสู้อากาศยาน ซึ่งยังคงเหลือซากให้เห็นจนปัจจุบัน¹

ประการสำคัญ ตั้งแต่หลวงพระบางได้ถูกนำเสนอในฐานะเมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ภูฏีได้ถูกทาบทับด้วยความหมายใหม่ในฐานะจุดชมวิว และสัมผัสความโรแมนติกของพระอาทิตย์ยามอรุณและสนธยา ภูฏีได้ถูกทำให้กลายเป็นหนึ่งในจุดหมายของการมาเยือนหลวงพระบาง พร้อมไปกับการสร้างรายได้ให้กับเมืองด้วยการเก็บค่าผ่านทางขึ้นสู่ภูฏี อย่างไรก็ตาม ในเช้าวันสังขานขึ้น ภาครัฐท้องถิ่นได้เปิดโอกาสให้ทุกคนขึ้นภูฏีโดยไม่เก็บค่าผ่านทาง เพื่ออุทิศให้กับพิธีกรรมดักบาตร ภูฏีที่ดำเนินเคียงคู่กับภูเขาขนาดเล็กแห่งนี้มาตั้งแต่บรรพกาล

ผู้วิจัยได้รับฟังข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการดักบาตรภูฏีของ ‘คนหลวงพระบาง’ จาก วันทอน เพ็ดมวงคุณ ก่อนสังเกตการณ์ในพิธีกรรมดังกล่าว เขากล่าวว่า ‘การดักบาตรภูฏี’ เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะทางกายภาพของเมือง และลักษณะอาชีพของคนหลวงพระบาง ที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย ดังนั้น ชีวิตของพวกเขาจะถูกตรึงอยู่กับพื้นที่ที่ตนทำมาค้าขายตลอดทั้งปี แม้แต่ภูฏี ซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มองเห็นภูเขาและเจดีย์อยู่ทุกวัน ก็ไม่มีเวลาได้ขึ้นไปนมัสการ เขายกตัวอย่างครอบครัวตนเองว่าใน 1 ปีจะได้มีโอกาสขึ้นภูฏีเพียงครั้งเดียว คือเช้าวันสังขานขึ้น พร้อมกับการดักบาตรด้วยข้าวเหนียว ขนมน และวางดอกไม้ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จำนวนมากที่สถิตอยู่ภูฏีไม่ว่า ผี นาคา พุทธศาสนา ซึ่งผสมกลมกลืนอยู่บนส่วนต่างๆ ของภู และทุกคนก็ได้มาทำบุญให้ทานแก่ ‘ภูตผี ปีศาจ’ และ ‘นกหนู’ ด้วยการวางข้าวไว้ตามจุดต่างๆ เช่น ส่วนหัวและราวบันได แทงหิน กิ่งไม้ และ ตามส่วนต่างๆ ของรูปปั้นพญานาค ฯลฯ นอกจากนี้ การขึ้นภูฏีของคนหลวงพระบางยังมีเคล็ดสำคัญว่า เมื่อขึ้นภูจากฝั่งหนึ่งแล้วจะต้องข้ามไปลงอีกฝั่งห้ามเดินย้อนกลับมาลงทางเดิม ด้วยมีความเชื่อว่า การขึ้นภูต้อง “ย่าง (เดิน) ให้ลุล่วง” เสมือนกับการดำเนินชีวิตในรอบปีที่จะต้องลุล่วงเช่นกัน ครั้นถามว่า ถ้าสรุปลงไปให้ชัดๆ ว่าการดักบาตรภูฏีสำหรับคนหลวงพระบาง ที่สืบทอดมาจากรบรพชนมีความหมายอย่างไร? วันทอนนิ่งคิดอยู่ครู่หนึ่งก่อนจะตอบสั้นๆ ว่า “โฮ้ – มันเป็นการเฮ็ดทานเอาคักแน้โ”²

¹ หล้า เฟ็งสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2549.

² วันทอน เพ็ดมวงคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ สุกชัยสิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บริษัท ถั่วเหลืองวิไลกุล เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2549.

คำอธิบายของวันทอง ได้เป็นแวนหนึ่งในเชิงทัศนะ ‘การมอง’ ของคนในคนหนึ่ง ที่มีต่อการดักบาตรที่แปลกประหลาดกว่าการดักบาตรทั่วไป ที่ผู้รับการดักบาตรมิใช่พระสงฆ์ สามเณร แต่กลับเป็น ‘เทวดา ผีสาว นาคา’ และ ‘นกหนู’

เจ็ดโมงเช้า ณ บาทวิถีหน้าพระราชวังเก่ากับบันไดชั้นกุฏิ

เวลา 7 โมงเช้าของวันสังขานขึ้น ณ ขอบถนนด้านฝั่งกุฏิกลายเป็นสถานที่จอดรถยนต์ส่วนตัว ป้ายทะเบียนบ่งบอกถึงเจ้าของรถที่มาจากทุกแควงทั่วประเทศ แต่เท่าที่ผู้วิจัยได้ซักถาม ส่วนใหญ่ก็คือลูกหลานชาวหลวงพระบาง ซึ่งไปทำงานยังต่างถิ่นแล้วกลับมาทำบุญปีใหม่ที่บ้านเกิด และชักชวนเพื่อนฝูงญาติมิตรจากต่างพื้นที่กลับมา ‘เที่ยวบุญปีใหม่’ รวมทั้งการดักบาตรกุฏิ

พื้นที่ริมขอบถนนด้านปากฝั่งพระราชวังเก่า เป็นพื้นที่ห้ามจอดรถ เพื่อเผยแพร่ ‘ความงามสง่า’ ของพระราชวังเก่าในฐานะหอพิพิธภัณฑสถานหลวงพระบาง อย่างไรก็ตาม ริมบาทวิถีฝั่งพระราชวังเก่า กลับประดับไปด้วยคน ‘กลุ่มหนึ่ง’ ที่ผู้วิจัยไม่เคยพบเห็นพวกเขาปรากฏกายภายในเขตตัวเมืองหลวงพระบางในช่วงเวลาอื่น ลักษณะกายภาพของเรือนร่างและรูปแบบการแต่งกายบ่งบอกว่า พวกเขาคือชนเผ่าขมุ ผู้มีนิวาสสถานในเขตเชิงภู แต่วันนี้ พวกเขาได้เข้ามาปรากฏกาย ณ บาทวิถีหน้าพระราชวังเก่าเป็นกลุ่มก้อน จนสะดุดตาและสะดุดใจ มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ผู้หญิงและผู้ชาย ขมุเหล่านี้นำเสนอตนเองในรูปแบบของชนชนบทผู้ยากไร้ เรือนร่างที่เสมือนขาดการดูแล ได้ซ้่าเติมผิวสีเข้มคล้ำให้ดูมอมแมม และการสวมใส่เสื้อผ้าที่เก่าหมอง สะพายย่ามขาดหวิ่นเต็มไปด้วยรอยปะชุน ลักษณะการขำขันได้ประดิษฐ์สร้างให้พวกเขากลายเป็น ‘ผู้ยากเจ็ญ’ อย่างเด่นชัด

คำถามที่เกิดในฉับพลันสำหรับผู้วิจัยคือ ผู้ทุกขยากจากพงไพรเหล่านี้ได้เข้ามาปรากฏกายในเวทีพิธีกรรมเบิกศักราชใหม่ ด้วยการดักบาตรกุฏิอันสดใสของชาวหลวงพระบางด้วยเหตุใด พวกเขาเป็นตัวละครในเวทีพิธีกรรมแห่งนี้หรือไม่ และมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่และผู้คนอื่นอย่างไร? เพราะข้อมูลเบื้องต้นที่ผู้วิจัยได้รับทราบจากวันทอง ตัวละครในพื้นที่พิธีกรรมดักบาตรกุฏิ มีเพียงคนหลวงพระบาง เทวดา กุศผี นาคา และนกหนู ... แล้วผู้ยากไร้กลุ่มนี้ล่ะ!?

ณ บาทวิถีฝั่งตรงกันข้ามพระราชวังเก่าคือทางขึ้นสู่กุฏิ กลับมีคนอีกกลุ่มที่เตรียมตัวมาดักบาตร เรือนกายและการแต่งตัวของพวกเขา สะท้อนถึงการเป็นคนที่อยู่คนละฟากกับการเป็นผู้ยากไร้ ด้วยหน้าตาและเรือนกายที่สะอาดสะอาด แต่งกายด้วยอาภรณ์ที่วิจิตรบรรจง บรูชแต่งกายด้วยชุดทำงานตามปกติ เบี่ยงผ้าขะม้าหรือผ้าทอสีเรียบ สวมรองเท้าหนังขัดมันวาว ส่วนสตรีแต่งกายด้วยชุดผ้าซิ่นลาวผืนสวย สวมเสื้อสีกลมกลืนกับผืนซิ่น เบี่ยงผ้าสไบประณีต ประดับเรือนกายด้วยสร้อยแหวน กำไล และต่างหู ในมือข้างหนึ่งกุมดอกไม้รูปเทียน อีกข้างโอบพานเงิน พานทองเหลือง หรือทองชุบ ภายในบรรจุข้าวเหนียวนึ่ง และขนมจากโรงงาน ใบหน้าของแต่ละคนสดใส ดูเหมือนกับว่ากำลังอิมเมมและเบ่งบานต้อนรับวันขึ้นศักราชใหม่ พวกเขาเข้าสู่พื้นที่กุฏิด้วยการมาเป็นครอบครัว

แต่กลางคนก็มาเป็นคู่หนุ่มสาว บางรายมาเพียงลำพัง แต่ส่วนใหญ่มาด้วยกันเป็นกลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะเด็กสาววัยแรกรุ่งและวัยทำงาน พื้นที่ของภูสีในเช้าวันนี้ จึงกลายเป็นฉากแห่งการ ‘ยก’ ให้ผู้คนที่มาตักบาตร ‘งดงาม’ และสูงส่งยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็ได้ ‘กด’ ผู้ยากไร้ให้ดู ‘มอซอ’ นำสงสารเกินกว่าเมื่อผู้วิจัยพบเห็นพวกเขาในชุมชนเขตชนบท พื้นที่พิธีกรรมตักบาตรภูสีมัน ได้กลายเป็นฉากนั้นให้ตัวละครสองกลุ่มเป็นภาพที่ตัดกันอย่างเห็นเด่นชัด

‘ผู้ยากไร้’ ที่หน้าพระราชวังเก่าได้แบ่งหน้าที่กัน กลุ่มผู้ใหญ่จะนั่งเฝ้าดูกระสอบและตะกร้า รอบบรรจุสิ่งของจากบรรดาเด็กๆ ที่หิว หอบ สะพายหลัง ลงมาจากบันไดภูสีวิ่งข้ามถนนสี่สะพาน¹ ทอยเทสิ่งที้นำมาจากภูสีบรรจุไว้ในกระสอบและตะกร้าเบื้องหน้าผู้ใหญ่ แล้วรีบวิ่งกลับขึ้นไปยังภูสี

สี่สมพอน ช่างภาพชาวหลวงพระบาง ที่มาตักบาตรลูกค้า ณ ทางขึ้นบันได บอกผู้วิจัยว่า คนมอซอกลุ่มนั้นคือ ‘ลาวเทิง’ มาจาก ‘เขตชนบท’ บนผืนภูนอกตัวเมืองหลวงพระบาง เมื่อถึง ‘เช้าวันสังขานขึ้น’ พวกเขาจะยกครอบครัวมาขังภูสีเป็นประจำทุกปี เพื่อเก็บข้าวเหนียวหนึ่ง ขนมหองทานจากผู้มาตักบาตร พวกเขามาด้วยกันมาก บ้างก็มาคนเดียว บ้างก็มาเป็นครอบครัว และมาหลายชุมชน บางทีก็แย่งพื้นที่เก็บข้าวและขนม ที่ผู้ปฏิบัติทานหย่อนวางลงตามพื้นที่ต่างๆ ในภูสี

นอกจากตัวละครสองกลุ่มข้างต้น ณ พื้นที่ริมบาทวิถีทางขึ้นภูสี เป็นพื้นที่ของแม่ค้าจากฝั่งบ้านเชียงแมนกับแม่ค้าจากในเขตตัวเมือง แม่ค้าชาวเชียงแมนจำหน่ายเครื่องบูชา อาทิ ดอกไม้จันทน์หมากเบง ส่วนแม่ค้าในเขตตัวเมืองขายข้าวเหนียวหนึ่ง แม่ค้าเหล่านี้แต่งกายตามปกติในชีวิตประจำวัน มิได้เลือกสรรชุดใหม่ทีวิจิตรสวยงาม มิได้เบี่ยงผ้าเหมือนผู้ที่มาตักบาตร พวกนางมีเพียงเสื้อปูพื้นทำจากถุงปุ๋ยคลี่เป็นที่รองนั่ง ตะกร้าใบตองและดอกไม้ แต่พวกนางกลับกลายเป็นที่พึ่งของคนหลวงพระบาง ที่ยังไม่ได้เครื่องตักบาตรเพียงพอ โดยเฉพาะเครื่องบูชาที่มีราคาไม่แพงเลย ถ้าเปรียบเทียบกับเครื่องเตรียมตัว และความมุ่งมั่นในการมา ‘ตักบาตรภูสี’ ในวันขึ้นปีใหม่

สตรีชาวบ้านเชียงแมนจำนวนไม่น้อย ได้เข้ามาจับจองพื้นที่นั่งจำหน่ายเครื่องบูชาประเภทจันทน์หมากเบงใบตองกล้วย ประดับแต่งด้วยดอกจำปา ดอกดาวเรือง หรือดอกเข็ม ซึ่งทั้งหมดพวกนางเตรียมใส่ตะกร้ามาจากบ้านเชียงแมน ครั้นเมื่อดอกจำปาไม่เพียงพอ ลูกหลานของพวกนางก็จะไปสอยมาจากกิ่งก้านต้นจำปาที่เริ่มผลิดอกตลอดบันไดทางขึ้นภูสี อันที่จริง บริเวณดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ขายจันทน์หมากเบงของแม่เต่าชาวบ้านเชียงแมนเป็นที่คุ้นตา จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของบาทวิถีหน้าบันได ต่างเพียงว่าในเช้าวันสังขานขึ้น เป็นโอกาสพิเศษของแม่เต่า เพราะมีผู้คนมาขึ้นภู

¹ สอดคล้องตามการออกเสียงตามลักษณะการเขียนในบริบทรัฐชาติ สปป.ลาว

เป็นจำนวนมาก แม่จึงได้นำเอาลูกสาว ลูกสะใภ้ และหลานๆ มาช่วยผลิตและจำหน่ายชั้นหมากเบง และกรวยดอกไม้บูชา รวมทั้งนำเอานกกระเจิบใส่ชะลอมมาวางจำหน่ายด้วย

แม่ค้าที่ทางขึ้นภูสีได้ช่วยให้การตัดบาตรสำหรับหลายๆ คนง่ายขายยิ่งขึ้น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่เพิ่งผ่านมาพบว่า ณ ภูสีมีการตัดบาตรที่พิสดาร ขณะที่แม่ค้าบางรายก็มีกลยุทธ์ในการเรียกลูกค้าด้วยวิธีการแปลกใหม่

นางหง คนบ้านป่องคำ ภรรยาของข้าราชการฝ่ายการศึกษาแขวง นางมีอาชีพขายผ้าที่ตลาดมืด แต่วันนี้ นางกับลูกสาวได้นำเอาข้าวเหนียวหนึ่งใส่ตะกร้า ที่รองไว้ด้วยใบตองกล้วยมาจำหน่าย นางหยิบข้าวเหนียวขายให้กับชาวหลวงพระบางที่ถือมาเพียงพานเปล่า และยังมีกระติบข้าวเหนียวขนาดเล็กให้ผู้แสวงบุญผู้มีมือเปล่าใส่ข้าวขึ้นไปตัดบาตร รวมทั้งมีผ้าชิ้นและแพรเบี่ยงให้ลูกค้าชาวต่างประเทศเช่าสวมใส่ขึ้นไปทำบุญ เพื่อให้กลมกลืนกับคนหลวงพระบาง ก่อนที่พวกเขาจะนำเอากระติบข้าวเหนียว และชั้นหมากเบงเดินขึ้นไปตามบันไดภูสีด้วยท่าทีกระโดดกระเดก แปลกแยกกับผ้าเบี่ยง กระติบข้าว และชั้นหมากเบง

เช้าวันนั้น นางหงจึงต้องลุกขึ้นมาเบี่ยงผ้าสไบให้กับหม่อมสาวสลับกับการควักข้าวเหนียวหนึ่งขายอยู่ตลอดเวลา

1.1 ภูสี : พื้นที่พิธีกรรม การให้ทาน และคืนดีกันของสังคมในวันเบ็ญจกราชใหม่

แท้จริงแล้วคำว่า “การตัดบาตรภูสี” เป็นคำที่คนหลวงพระบางใช้ในความหมายของการให้ทานด้วยการวางข้าว ขนม ลงตามตำแหน่งต่างๆ ของภู ตั้งแต่ราบบันได ไปจนจรดพระธาตุจอมสี พวกเขาเรียกวิธีการดังกล่าวว่า “การตัดบาตร” ทั้งที่โดยความเป็นจริงไม่ได้วางเครื่องทานเหล่านี้ลงในบาตร แต่หากจะมีความหมายคาบเกี่ยวกันบ้างก็คือ ‘การให้ทาน’ ดังที่วันทอนได้อธิบายไว้

การตัดบาตรภูสีของแต่ละคนมักจะเริ่มต้น ตั้งแต่ก้าวแรกของการไต่บันไดขั้นที่ 1 ในจำนวน 328 ขั้นของภูสี ผู้มาตัดบาตรจะหยิบขนม ข้าวเหนียว ขนาดเท่าปลายนิ้วหัวแม่มือวางลงหัวเสา และแนวกำแพงบันได ที่ถูกกึ่งกั้นของจำปายันคลุมเป็นอุโมงค์หลวมๆ จำปาส่วนใหญ่เพิ่งจะผลิใบใหม่และไม่ค่อยจะให้ร่มเงาได้ดีนัก แสงแดดยามเช้า จึงทะลุลงสู่กลุ่มประชาชนที่มาตัดบาตรอย่างรำไร แต่จำปาบางต้นก็ได้ผลิดอกบ้างแล้ว

ดอกไม้ ปั่นข้าวเหนียวที่หัวเสา และส่วนต่างๆ ของราบบันได มีปริมาณเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ตามสัดส่วนเวลาที่ขยับเคลื่อน ผู้คนที่มาตัดบาตรภูสี ค่อยๆ เดินขึ้นบันไดอย่างช้าๆ ด้วยการทำสำรวม พร้อมกับการวางเครื่องทานลงตามจุดต่างๆ ที่ตนพอใจ บ้างก็วางไว้ใกล้ตัว บ้างก็โยนออกไปในแนวป่าและโหดหินนอกแนวบันได แต่แทนที่ข้าว ขนม และลูกอมของพวกเขาจะถูกบรรดา ‘เทวดา ภูตผี’ และ ‘นกกหนู’ มารับไปกิน ในความเป็นจริงกลับเป็นบรรดา ‘ผู้ยากไร้’ ทั้งเด็กเล็กและ

ผู้ใหญ่ ซึ่งมีทั้งกลุ่มที่ผู้วิจัยพบเห็นที่หน้าพระราชวังเก่า และกลุ่มคนใหม่ที่กระจายอยู่ทั่วบริเวณเป็นจำนวนมากกว่าที่คิดไว้ในเบื้องต้น ผู้ยากไร้กลุ่มนี้ต่างหากที่ เป็นผู้เก็บเอา ‘ของกินได้’ จากการ ‘ตัดบาตร’ ใส่ในถุงผ้าหรือถุงพลาสติกทันทีที่มีมันถูกวางหรือขว้างออกไปนอกแวนบันได

เด็กเหล่านี้ ลางคนก็นำเอาร่างกายและเสื้อผ้าอันมอมแมม เดินติดตามหญิงสาวที่สดใส่ ประทิน โนมด้วยแป้งหอม แต่งกายสะอาดงามวิจิตรราวกับเงาตามตัว เมื่อเห็นว่าเครื่องทานในพานของนางเป็นที่ถูกใจ แต่บางคนก็ถือถุงยื่นฝ่าตามจุดสำคัญที่พื้นดินนอกกำแพงบันไดปูน ที่สูงเพียงบันเอว แต่มันก็ได้กินอาณาเขตระหว่างผู้ทำบุญให้ทานที่กำลังเดินขึ้นไปสู่ที่สูง ขณะที่อีกฝ่ายยืนอยู่ด้านนอกรอการ ‘ให้ทาน’ และพวกเขาทั้งสองฝ่ายก็อยู่ใกล้ชิดกัน จน ‘ผู้ยากไร้’ สามารถยื่นมือไปหยิบของกินได้ในทันทีที่มีมันถูกวาง และบางครั้งขณะที่ผู้ตัดบาตรกำลังจะวางขนมด้วยมือที่สะอาดหมดจด มือเล็กๆ ที่ประอมอมของเด็กๆ ผู้ยากไร้ ก็ฉวยเอาสิ่งดังกล่าวจากมืออีกฝ่ายไปใส่ไว้ในภาชนะของตน เมื่อเขาเห็นว่า มีเด็กยากไร้รายอื่นกำลังจ้องจ้องขนมก้อนนั้นอยู่เช่นกัน

กระนั้น ผู้วิจัยกลับเห็นคนที่มา ‘ตัดบาตรกุสี’ มิได้แสดงสีหน้า แหวดตา กริยา หรือการว่ากล่าวใดๆ แก่ผู้ยากไร้ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่

นิตยาพอน เกสัชกรหญิงหลานสาวพ่อหล้า ได้นำพาบรรดาญาติๆ จากเวียงจันทน์มาตัดบาตรกุสี เธอบอกกับผู้วิจัยว่า การที่คน ‘ลาวเทิง’ พวกนี้มาหยิบฉวยเอาของทานไป ก็ยังดีกว่าปล่อยให้มันเน่าเปื่อย เพราะถึงอย่างไรความหมายของการตัดบาตรกุสีในเช้าวันนี้ ก็คือการมาให้ทานส่วนใครจะเป็นผู้รับไป ไม่ว่าเทวดา ผี สัตว์ หรือ คน “เฮาจะได้อะไรทานคือกัน” ซึ่งหากพิจารณาตามความเห็นของนิตยาพอน คนกลุ่มที่แสดงตนเป็น ‘ผู้ยากไร้’ กระจายของทานกลุ่มนี้ ก็ได้มีส่วนทำให้การทำทานในเช้าวันสังขานขึ้น ของคนหลวงพระบางมีความหมายในฐานะเป็น ‘ผู้ให้ทาน’ อย่างเป็นทางการที่สัมผัสจับต้องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ตำแหน่งสำคัญอันเป็นที่ของการตัดบาตรกุสี มีสองจุดใหญ่ คือบริเวณลานโพธิ์กับพระธาตุจอมสิ่ ลานโพธิ์อยู่ประมาณกึ่งกลางระหว่างพื้นถนนกับยอดจอมกุสี เป็นบริเวณที่นั่งพักเหนื่อย ลานดังกล่าวมีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ ที่ส่วนโคนต้นถูกก่อปูนล้อมรอบไว้สองชั้น ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางราว 10 กับ 7 เมตรตามลำดับ ตกแต่งส่วนขอบนอกเป็นรูปกลีบบัว ที่วางระหว่างชั้นทำเป็นพักหน้าเรียบ พื้นที่ส่วนนี้กลายเป็นที่วางขันหมากเบง รูป เทียน และการอธิษฐานในวันเริ่มต้นปีใหม่ จากนั้นผู้แสวงบุญจะลุกขึ้นเดินเวียนพร้อมกับหยิบก้อนข้าวเหนียว ขนม วางเป็นระยะๆ จนรอบลาน แต่บางครั้งก็พยายามจะปาขึ้นสู่ลำต้นและกิ่งก้านของต้นโพธิ์

พร้อมไปกับการเดินเวียนตักบาตร เด็กน้อยผู้ยากไร้ ก็เดินเก็บตามหลังเป็นระยะๆ เช่นกัน เมื่อพวกเขาเก็บได้มากก็จะนำไปรวมไว้กับหญิงวัยกลางคนนางหนึ่ง ซึ่งแต่งกายไม่ต่างจากเด็กๆ นางนั่งเฝ้ากระสอบใบโตที่พองตุง อยู่มาหिनขัดไม้ไกลจากลานโพธิ์นั้ก เพื่อคอยเปิดปากถุงให้เด็กน้อยสองสามรายเทข้าวเหนียวนึ่ง และขนมที่เก็บมาได้ใส่ถุง

ผู้วิจัยได้เดินเข้าไปนั่งที่ม้าหินอ่อนด้วยกันกับนาง นางทำท่าจะลูทหนึ้จึงบอกให้นางอยู่ต่อและขอพูดคุยด้วย นางพูดภาษาลาวลุ่มเสียงหนักไม่มีจิงหวะและหางเสียง อันเป็นลีลาการพูดภาษาลาวของชนเผ่าขมุบนภู สำหรับขมุที่ยังไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์กับคนลาวลุ่มพื้นราบมากนัก นางบอกผู้วิจัยว่าชื่อนาง ‘เต็บ’ อายุ ‘สี่สิบปลาย’ มาจากบ้านหลักสิบอยู่บนภูนอกเมืองหลวงพระบาง บนเส้นทางไปเมืองเชียงเงิน เมื่อถึงวันสังขานขึ้น นางกับลูกพี่ได้พากันมาเก็บ “เครื่องอยู่ของกิน อันพื้นปะทิม (ปล่อยทิ้ง) ไปกินไปขาย” นางเต็บตอบหน้าชื่อ และคลี่ปากถุงเมื่อลูทๆ นำเอาข้าว ขนม มาเพิ่มเป็นครั้งๆ โดยไม่ใส่ใจผู้วิจัยนัก

“เฮ็ดมาจักปีแล้ว?”

“เหิงแล้ว ... ตั้งแต่พ่อแต่แม่” นางบอกว่า นานแล้ว และทำเช่นนี้มาตั้งแต่สมัยพ่อแม่ของนาง แล้วนางเต็บก็หิ้วกระสอบปุ้ยอันเต็มตุงด้วย ‘เครื่องอยู่ของกิน’ เดินหนีจากผู้วิจัย

หลังการพักเหนื่อย ประชาชนผู้มาตักบาตรต้องเพิ่มความพยายามในการไต่ปีน เพื่อขึ้นไปยังปลายภูสิซึ่งเริ่มสูงชันมากขึ้น บนโคที่ไต่ขึ้นเริ่มมีเพียงด้านเดียว และเวียนไปตามแนวโขดหินของอีกด้าน ผู้แสวงทานยังคงไต่ปีนขึ้นไปด้วยความใจเย็น พร้อมกับการวางข้าวเหนียวก้อนเล็ก และขนมตามหัวเสา สันขอบบันได ปักเสียบไว้ตามโขดหิน และกิ่งไม้ข้างบันได ยิ่งใกล้ถึงยอดภูสิยิ่งเดินลำบาก โดยเฉพาะผู้อาวุโส เพราะทางขึ้นมีความสูงชัน และเริ่มมีคนเดินสวนทางลงมาบ้างแล้ว ผู้วิจัยพบนางเฮชาวเวียดนาม นางแต่งกายด้วยชุดสตรีหลวงพระบางที่วิจิตรบรรจง จนแทบจะไม่รู้ว่าเธอคือแม่หญิงเวียดนามในเมืองหลวงพระบาง หากผู้วิจัยไม่รู้จักกับเธอมาก่อนหน้านี้ นางเฮมีอาชีพขายข้าวเปียกและปักแช่วดินทองผ้าซาระบบส่งขายให้เจ้าตั้ง เชื้อพระวงศ์คนหนึ่งที่อยู่คุ้มวัดหนอง ซึ่งทำธุรกิจจำหน่ายผ้าลาวกับชาวลาวพลัดถิ่น วันนี้ นางได้นำพาลูกสาวและญาติชาวเวียดนามผู้มาเยี่ยมเยือนขึ้นมาเที่ยวภูสิ แต่นางก็มีขันเงินใส่ข้าวเหนียว และกำลังตักบาตรเช่นเดียวกันกับทุกคน นางเฮเดินขึ้นภูสิจากฝั่งน้ำคาน และกำลังจะเดินลงไปตามฝั่งพระราชวังเก่าซึ่งอยู่ทิศทางตรงกันข้าม นางให้เหตุผลกับผู้วิจัยไม่ต่างจากวันทอนว่า ต้องการ “ช่างให้ลู่วังปีใหม่” และเหตุผลอีกประการ ก็คือ ต้องการนำพาญาติพี่น้องที่มาจากเวียดนามไปเที่ยวชมพระราชวัง ในขณะที่ผู้คนที่ขึ้นมาจากฝั่งพระราชวังส่วนใหญ่กลับบอกว่า จะกลับเส้นทางเดิม เพราะจอรถไ้วิ่งถนนฝั่งดังกล่าว

เมื่อโผล่พ้นอุโมงค์จำปา ก็จะถึงวัดจอมสิ อันเป็นเป้าหมายของทุกคนที่จะต้องขึ้นมาให้ถึง วัดจอมสิเป็นวัดที่ไม่มีพระสงฆ์ประจำ วัดแห่งนี้ตั้งอยู่บนยอดสุดของภู มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ พระธาตุจอมสิ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกสุด มีอารามหรือ โบสถ์ และหอกลองตั้งอยู่ถัดไปทางทิศตะวันตก ซึ่งหมดเขตพื้นที่กายภาพของยอดจอมภูสิพอดี

พระธาตุจอมสิ มีความสูงจากฐานพื้นถึงจอมธาตุ 21 เมตร วัดและธาตุแห่งนี้ สร้างโดยพระเจ้าอนรุทในปี พ.ศ.2347 จุดเด่นของวัดจอมสิ คือ องค์พระธาตุจอมสิ ซึ่งบางคนก็เรียกว่า พระธาตุหลักเมือง องค์พระธาตุถูกทำด้วยสีทองอร่ามตา ด้วยตำแหน่งทางกายภาพ ทำให้คนที่อยู่ในพื้นที่เมืองหลวงพระบางแทบทุกจุด สามารถมองเห็นพระธาตุองค์นี้ พระธาตุจอมสิ จึงสร้างให้เมืองหลวงพระบางดูศักดิ์สิทธิ์และมีมนต์เสน่ห์ เป็นจุดพื้นที่โรแมนติกของผู้มาเยือน ที่มีทั้งความหมายของการได้ชมวัดซึ่งตั้งอยู่บนจุดสูงสุดของเมือง และได้ใช้เป็นจุดชมทัศนียภาพโดยรอบของหลวงพระบาง ดังนั้น ในบริบทของการท่องเที่ยว ส่วนฐานขององค์พระธาตุจึงมักจะกลายเป็นที่นั่งชมวิวของชาวต่างประเทศ เพราะมีความเหมาะสมต่อการนั่งพักผ่อนสายน้ำโจงสะท้อนเงาพระอาทิตย์ยามอัสดง อันเป็นเป้าประสงค์ของนักท่องเที่ยวผู้ขึ้นมาส่วนบนสุดของภูสิยามสนทนา

แต่สำหรับเช้าวันสังขานขึ้น ที่พื้นล่างหน้าฐานพระธาตุส่วนเดียวกันนี้ กลับเต็มไปด้วยผู้คนที่มาตัดบาตรภูสิ ต่อคิวกันเข้าไปสักการะด้วยขันหมากเบงหรือดอกไม้ พร้อมกับวางก้อนข้าวเหนียว ขนม ไข่ ณ ฐานพระธาตุ รวมทั้งโยนและปาก้อนข้าวเหนียวหนึ่งชิ้นสู่ฐานพระธาตุชั้นที่สอง แล้วจึงขยับออกมา เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับคนอื่น เสร็จจากกิจข้างต้น หลายคนถือว่า ได้เสร็จสิ้นการตัดบาตรภูสิ เห็นได้จากพวกเขาพยายามโยนก้อนข้าวเหนียวที่เหลือ ขึ้นสู่ยอดบนเจดีย์จนหมดเกลี้ยง แต่บางคนก็เหลือข้าวหนึ่งไข่เพื่อตัดบาตรขณะเดินลงไปยังอีกฝั่ง หรือตระเวนไปยังรอยพระพุทธรูป

ช่วงเวลาระหว่าง 8.30-9.00 น. ของวันเดียวกัน บันได 328 ขั้น เริ่มรองรับการเดินทางย้อนกลับของผู้มาให้ทาน ซึ่งค่อนข้างจะเดินเร็วกว่าขาขึ้น อันเนื่องจากไม่ต้องใช้เวลาในการหยุดวางข้าว ขนม ดอกไม้ และไม่ได้ฝืนแรงโน้มถ่วงของโลก ชาวหลวงพระบางและผู้คนที่เคลื่อนตัวลงสู่เบื้องล่างเป็นสายกระเพื่อมลงมาตามบันไดจากยอดภูสิ ดูเหมือนว่า ทุกฝ่ายได้สิ้นสุดภารกิจในเช้าวันสังขานขึ้นแล้ว หลายคนทยอยกลับบ้าน แต่คนหลวงพระบางส่วนหนึ่งกลับยังมีเป้าหมายในการนำเรือนกายที่สวองามและค่อนข้างเป็นพิธีการเข้าสู่พระราชวังเก่า ซึ่งวันนี้ภาครัฐไม่เก็บค่าเข้าชม เพื่อไปถ่ายภาพโดยใช้หน้าทองคำ (อาคารพระราชวัง) กับหอพระบางเป็นฉากในการถ่ายภาพ

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่คนหลวงพระบางเดินเข้าสู่ประตูพระราชวังเก่า นางเด็บและกลุ่มผู้ยากไร้ที่ลงมารวมตัวกัน ณ ‘บาทวิถี’ หน้าพระราชวังเก่า กลับรวบรวมภาชนะตักข้าวเหนียวหนึ่งและขนมดิ่งขึ้นพาดบ่า พร้อมหอบหิ้วถุงพลาสติกและตะกร้าเดินเรียงกันออกไปจากพื้นที่ โดยมีได้

โยคีที่จะเข้าสู่เขตวังเก่า และดูเหมือนว่าพวกเขาไม่ได้สนใจว่า สถานที่แห่งนี้มีความหมายอย่างไร
ต่อคนหลวงพระบางที่กำลังเดินผ่านเข้าไปเป็นจำนวนมาก

2. การธำรงรักษาพื้นที่เชิงปัจเจก

นอกจากพิธีกรรมบุญปีใหม่ที่ปรากฏในรายการเคลื่อนไหวบุญปีใหม่ของทางรัฐการแล้ว
ยังมีประเพณีพิธีกรรมที่จัดขึ้นในพื้นที่ปัจเจก ทั้งในส่วนของครอบครัวและชุมชน ซึ่งมีทั้งพื้นที่ปกปิด
และเปิดเผย เป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยจากคนภายนอกเข้ามาจับจ้องและกำกับควบคุม พื้นที่ปัจเจก
ดังกล่าวจึงมักจะกลายเป็นพื้นที่ของการธำรงรักษาตัวตนเชิงปัจเจก ด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ
ดังนี้

2.1 เครื่องราชย์อิสริยาภรณ์ : สิ่งต้องห้าม สิ่งมงคล และการจัดขึ้นของคนรุ่นเก่า

จากการที่หลวงพระบางเป็นเมืองที่มีเส้นแบ่งการเป็นคู่ตรงกันข้ามระหว่างราชย์
กับรัฐ โดยเฉพาะในช่วงเปลี่ยนผ่านการปกครองจากราชอาณาจักรสู่รัฐชาติสังคมนิยม ส่งผลต่อชีวิต
และศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับเจ้ามหาชีวิตและข้าราชการ ‘พ่อคำเฟี้ย’ อดีตมหาดเล็ก
ข้าพระบาทคู่กาย ผู้ตามเสด็จเจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนา มาโดยตลอด ท่านได้รับพระราชทานนามยศเป็น
“เพี้ยคำเฟี้ย” การตามเสด็จอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง ทำให้คนหลวงพระบางในอดีตกล่าวกันว่า ถ้าได้
เห็นเพี้ยคำเฟี้ย ก็จะได้เห็นเจ้ามหาชีวิตด้วย

ปัจจุบัน พ่อคำเฟี้ย มีอายุ 85 ปี (พ.ศ.2549) ท่านจึงเป็นผู้อาวุโสสูงสุดคนหนึ่งใน
ในชุมชนเขตอนุรักษมรดก ภรรยาของพ่อคำเฟี้ยคือแม่ฟองแก้ว ทั้งสองมีลูกด้วยกัน 5 คน รับราชการ
3 คน ค้าขาย 2 คน พ่อคำเฟี้ยกับแม่ฟองแก้วประกอบอาชีพค้าขายเล็กๆ น้อยๆ อยู่ได้จนเรือน สิ้นค้า
ส่วนใหญ่ คือ เครื่องอุปโภค บริโภคที่ซื้อมาจากเวียงจันทน์ นอกจากนี้ แม่ฟองแก้วและลูกสาวยังผลิต
กล้วยฉาบ กับเนื้อทอดขายปลีกและขายส่งให้กับแม่ค้ารายย่อย และชาวบ้านในเขตอนุรักษ ทั้งนี้
เพราะการค้าขายเป็นอาชีพดั้งเดิมตั้งแต่ทั้งสองท่านเริ่มต้นชีวิตครอบครัวเมื่อ 50 ปีที่ผ่านมา ครั้งนั้น
พ่อคำเฟี้ยมีหน้าที่นำสินค้าจากเมืองหลวงพระบางใส่เรือถ่อ ถ่อขึ้นไปขายทางเหนือ น้ำ ขาล่องได้ซื้อหา
และแลกเปลี่ยนสินค้ากลับมาให้แม่ฟองแก้วจำหน่ายที่ร้านค้าริมฝั่งน้ำโขง ต่อมาพ่อคำเฟี้ยได้ถูก
เจ้าชีวิตเรียกตัวเข้าไปรับใช้ในฐานะมหาดเล็กประจำตัว พ่อคำเฟี้ยจึงไม่สามารถเป็นพ่อค้าเรือถ่อได้
เช่นเดิม ปล่อยให้แม่ฟองแก้วกับลูกๆ ค้าขายตามลำพัง

เรือนของพ่อคำเฟี้ยเป็นเรือนไม้ มีเพิงยื่นออกไปยังถนน ใช้บริเวณชายคาเพิง
เป็นพื้นที่ค้าขาย ครั้นสำนักงานมรดกออกระเบียบเกี่ยวกับอาคาร พ่อคำเฟี้ยจึงถูกสั่งให้รื้อเพิง ท่านจึง
เก็บสินค้าทั้งหมดเข้ามาวางขายในตัวเรือน แม่ฟองแก้วเล่าว่า นับตั้งแต่พ่อคำเฟี้ยตัดสินใจรับราชการ
มหาดเล็ก รายได้หลักของครอบครัวก็ได้มาจากการค้าขายของแม่กับลูกๆ เพราะเงินเดือนจากการเป็น
มหาดเล็ก ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันพ่อคำเฟี้ยมีรายได้หลักจากการ

ปล่อยเรือหลังใหญ่ที่อยู่ติดถนนเลียบโขง ให้ชาวต่างประเทศเช่าเดือนละ 500 ดอลลาร์ ซึ่งถือว่าเป็นรายได้ที่มากพอสมควร กระนั้น แม่ฟองแก้วกับลูกสาวก็ยังไม่ละทิ้งการค้าขาย ชีวิตของพ่อ แม่ กับลูกหลานปัจจุบันสงบสุขดี ทุกเช้าพ่อค้าเพิ่งกับแม่ฟองแก้ว กับลูกหลานก็จะออกมาตัดบาตรที่หน้าเรือเป็นประจำทุกวัน และท่านก็มีความหมายต่อชุมชนเขตอนุรัักษ์ ในฐานะผู้อาวุโสสูงสุดคนหนึ่ง ที่นำพาลูกหลานประกอบพิธีกรรม ทั้งระดับครอบครัวและหมู่บ้าน ...

บุญปีใหม่ พ.ศ.2549 พ่อค้าเพิ่งได้ชักชวนผู้วิจัยไปร่วมตัดบาตร รับประทานอาหารเช้า และสร้งน้ำสิ่งมงคลของครอบครัวในเช้าวันสังขาล่อง พ่อบอกผู้วิจัยว่า “อยากให้ลูกได้มาเห็นของฮักษาพ่อ!”

วันสังขาล่อง ในความหมายของพ่อค้าเพิ่ง ก็คือวันสังขาล่อง หรือสังขานไป ดังนั้น จึงเป็นวันของการ ‘สะสางล้างชวย’ สิ่งไม่ดีไม่งามให้ล่องออกไปจากเรือนชาน ร่างกาย และจิตใจ ซึ่งกิจกรรมในครอบครัว คือ การทำความสะอาด ปิดกวาด เช็ดถูครัวเรือนทุกซอกทุกมุม และสำหรับผู้อาวุโส หรือหัวหน้าครอบครัวจะนำเอาพระพุทธรูป และสิ่งมงคลจากหิ้งพระประจำเรือนมาขัดสีและสร้งน้ำอบน้ำหอม รวมทั้งนำเอาเอกสารธรรม หนังสือก้านสวายเทพ และหนังสือสวดมนต์มาปัดฝุ่น

หลังจากร่วมตัดบาตรที่หน้าเรือนพ่อค้าเพิ่งตั้งแต่เช้าตรู่ ก็ได้เข้าสู่ตัวเรือนซึ่งเป็น ‘พื้นที่ปัจเจก’ ของท่าน เรือนพ่อค้าเพิ่งชั้นล่างซีกหนึ่งจัดเป็นพื้นที่วางและแขวนสินค้า ส่วนมุมห้องด้านติดประตูตั้งชุดรับแขกไม้มะค่า พนักพิงหลังของม้ายาว และเก้าอี้ทุกตัวของชุดรับแขก สลักเสลาเป็นรูปช้างสามเศียรอยู่ได้ร่มเศวตฉัตร¹ โต้ะกลางขนาด 50 คูณ 80 เซนติเมตร ซึ่งโดยปกติมักใช้เป็นพื้นที่วางแก้วน้ำขณะพูดคุยกัน หรือ เป็นที่วางกับข้าวในบางมือ เช้าวันนี้ มี ‘พระเจ้า’ หรือพระพุทธรูป² ขนาดเล็ก-ใหญ่หลายองค์ มีพระบางจำลองทำด้วยสัมฤทธิ์สูงประมาณ 1 ฟุต เป็นประธาน และมีพระพุทธรูปแกะไม้ศิลปะแบบท้องถิ่นล้านช้างขนาดต่าง ๆ อีกสี่-ห้าองค์ บนโต๊ะเดียวกันนั้น มีขันเงิน

¹ ภาพดังกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของสถาบันกษัตริย์และราชอาณาจักร ผู้วิจัยเคยถามพ่อค้าเพิ่งว่า ภาครัฐไม่ห้ามหรือ? พ่อบอกว่าหากเป็นเครื่องใช้ภายในบ้าน ถ้าไม่ประเจิดประเจ้อก็ไม่ใช่ไรอย่างไรรู้ก็ตาม ในปัจจุบันได้มีผู้นิยมลวดลายดังกล่าวมากขึ้น พวกเขาจะนำมาใช้เพื่อแสดงออกถึงการเป็นเมืองมรดกโลก โดยเฉพาะการใช้เป็นลวดลายในสินค้าของที่ระลึกต่างๆ แต่สำหรับพ่อค้าเพิ่ง พ่อบอกว่า สัญลักษณ์เหล่านี้เป็นของสูง มีไว้ในบ้านเป็นสิริมงคล

² คนหลวงพระบางเรียกพระพุทธรูปว่า “พระเจ้า”

บรรจุน้ำสีเหลืองใสและมีกลิ่นหอมละมุน น้ำดังกล่าวเรียกว่า “น้ำดอกค้ายอง” เป็นส่วนผสมจากเกสรดอกค้ายอง กับดอกจิกดอกอ้ง คนหลวงพระบางใช้ทำน้ำสรงและน้ำ “ผัดพระเจ้า”¹

ดอกค้ายอง เป็นดอกของไม้พุ่มสีเหลือง กลีบช่อดอกเป็นฝอยเล็กสีทองเข้ม จึงถูกเรียกว่า “ค้ายอง” บางครั้งก็ถูกเรียกสั้นๆ ว่า “ดอกคำ” ส่วนใหญ่ชาวหลวงพระบางในเขตบ้านเชียงทองจะปลูกจำหน่าย โดยปลูกแทรกแซมไปกับสวนผักริมฝั่งน้ำโขงฝั่งน้ำคัน เริ่มปลูกเมื่อน้ำเริ่มลดหลังบุญแข่งเรือเดือนเก้า ต้นค้ายองจะเติบโตและออกดอกรับการสรงน้ำพระช่วงสงกรานต์พอดี ชาวหลวงพระบางทุกครอบครัวจะหาซื้อดอกค้ายองจากชาวเชียงทองมาทำน้ำสรง บางคนซื้อเก็บไว้จำนวนมากเพื่อใช้ในปีต่อไปและส่งให้ลูกหลานญาติมิตรในต่างแขวงและต่างประเทศ มันเป็นของฝากที่คนหลวงพระบางปลื้มชื่นใจนัก

ชาวหลวงพระบางจะนำดอกค้ายองมาแช่น้ำสะอาดไว้ข้ามคืน ดอกคำจะสลายสีในตัวเองย้อมน้ำให้กลายเป็นสีเหลืองทอง แล้วคนหลวงพระบางจะแต่งกลิ่นหอมให้กับน้ำสีทองด้วยการผสมดอกจิกกับดอกอ้ง ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นออกดอกช่วงเดือนมีนาคมและเมษายนพอดี มันได้ถูกนำมาแช่น้ำร่วมกับดอกค้ายองเพื่อเก็บกลิ่นหอม จากนั้น จึงกรองกลีบช่อดอกคำ ดอกจิก และดอกอ้ง ก็จะได้สีเหลืองทองมีกลิ่นกรุ่นหอม ใช้สำหรับสรงและ ‘ผัดพระเจ้า’ ซึ่งคนหลวงพระบางเชื่อว่าจะได้บุญกุศลสูง

นอกจากพระเจ้าหลายองค์บนหลังโต๊ะแล้ว ยังมีเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์ที่พ่อคำเพ็ดได้รับจากเจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนาจำนวน 5 เหรียญ ซึ่งเป็น ‘สิ่งมงคล’ ที่พ่อต้องการให้ผู้วิจัยสัมผัสเป็นมงคลปีใหม่สำหรับผู้วิจัยในความหมายของพ่อคำเพ็ด เพราะพ่อนำเหรียญตราออกมาสรงน้ำปีละครั้งเช่นเดียวกับพระพุทธรูป สามเหรียญแรกเป็นภาพของเจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนา อีกสองเหรียญหลังเป็นรูปเทวดา และเทพอัปสรอยู่ใต้ชฎา ทุกเหรียญมีแถบผ้าไหมสีสด และเข็มกลัดเพื่อติดออกเสื้อ พ่อคำเพ็ดใช้ผ้าขาวห่อเครื่องราชย์ดังกล่าวไว้อย่างดี แต่ด้วยกาลเวลาที่ผ่านมามากหลายปี จึงทำให้ผืนผ้ากลายเป็นสีขาวขุ่น

“พ่อได้ฮับกับมือเจ้ามหาชีวิต เพ็นติดหน้าอกเสื้อขาวให้พ่อ” พ่อคำเพ็ดอธิบายถึงการได้มาพร้อมกับใช้วงฝ้ายขาวจุ่มน้ำดอกค้ายอง บีบน้ำให้หมาด ‘ผัด’ หรือเช็ดเหรียญเครื่องราชย์ดังกล่าวอย่างทะนุถนอม และเคารพศรัทธา เช่นเดียวกับพระพุทธรูปประจำเรือน

ขณะผู้วิจัยพินิจภาพเจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนาในเหรียญเครื่องราชย์ แม่ฟองแก้วแสดงความชื่นชมเหรียญดังกล่าวว่า ‘อศจรรย’ ที่ช่างปั้นๆ ได้เหมือนกับองค์จริงมาก

¹ คำว่า ‘ผัด’ ในที่นี้หมายถึงการเช็ดถู

นอกจากนี้ แม่ฟองแก้วยังทำหน้าที่บรรยายเรื่องราวประวัติศาสตร์ของครอบครัวเพิ่มเติมว่า ตอนเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ๆ เจ้าชีวิตศรีสว่างวัฒนาถูกนำตัวขึ้นเฮลิคอปเตอร์จากไป “แล้วไปได้เมื่อ (กลับ) มาอีก” ขณะที่พ่อคำเฟี้ยดก็ถูกนำตัวไปสอบสวนโดยทหารฝ่ายปฏิวัติ เพราะเป็นคนใกล้ชิดเจ้าชีวิต พร้อมกันนั้นก็มีการฝ่ายปฏิวัติจำนวนหนึ่งมาค้นบ้าน พวกเขาได้เก็บยึดเอาภาพถ่ายต่างๆ ที่พ่อคำเฟี้ยดถ่ายร่วมกับเจ้าชีวิตไปเผาไฟ แต่สำหรับเหรียญเครื่องราชย์ 5 ชั้นนี้ แม่ฟองแก้วได้เก็บซ่อนไว้เป็นพิเศษจึงเหลือเป็น ‘ของอักษยาพ่อแม่’ และปัจจุบันเหรียญตราเหล่านี้ก็กลายเป็นสิ่งที่มีราคาสูง มีคนเวียนมาขอซื้อเป็นประจำ แต่พ่อกับแม่ไม่ยอมขายแม้จะมีคนให้ราคาสูงเพียงใดก็ตาม

พ่อคำเฟี้ยดให้เหตุผลว่า “ขายไปแล้วสิมีเจ้าชีวิตองค์ใดเอามาให้พ่ออีก แม่่นบ่!?”

พ่อคำเฟี้ยดได้อธิบายถึงวาระในการใช้เครื่องราชย์ชุดนี้ว่า จะใช้ร่วมกับชุดปกติขาวติดไว้ที่หน้าอกเสื้อข้างซ้าย เมื่อไปร่วมในราชพิธีกับเจ้าชีวิตจะประดับเหรียญตราเต็มยศ แต่ถ้าปฏิบัติหน้าที่มหาดเล็กกองครักษ์ในเวลาปกติก็จะสวมเพียงชุดขาว เวลาตามเสด็จเจ้าชีวิต เมื่อท่านผ่านไปสถานที่ใดคนหลวงพระบาง ก็จะนั่งพับเพียบ ด้วยความเคารพยำเกรง พ่อคำเฟี้ยดเล่าด้วยความภาคภูมิใจว่า ปัจจุบันพ่อได้กลายเป็นเสมือนบุคคลผู้เชื่อมโยง ‘ความทรงจำ’ ระหว่างเจ้าชีวิตกับคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ที่อยู่ในช่วงวัยสัมพันธ์กับเจ้าชีวิต

ดังนั้น ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน คราใดที่ได้เจอคนเฒ่าคนแก่ด้วยกัน พวกเขามักจะพูดเสมอว่า “ยามเห็น ‘หัวลุงคำเฟี้ยด’¹ แล้ว คือจึงได้เห็นหน้าเจ้าชีวิต” ซึ่งผู้วิจัยก็ประจักษ์กับตนเองหลายครั้ง คราที่พาพ่อคำเฟี้ยดไปธุระตามสถานที่ต่างๆ รวมทั้งขอให้ท่านนำพาไปพบผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่มีวัยคาบเกี่ยวกับท่าน ท่านเหล่านั้นมักจะถามพ่อคำเฟี้ยดเป็นเชิง ‘กระเช้า’ แต่แฝงนัยยะแห่งความทรงจำในกลุ่มของตนว่า “‘หัวลุงคำเฟี้ยด’ เจ้าเอาเจ้าชีวิตเฟิ่น ไปเสี้ยง (ช้อน) ไว้ใส !?”

ผู้วิจัยแสดงความประสงค์ที่จะเห็นเหรียญเครื่องราชย์ ถูกประดับอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่มันเคยอยู่เหมือนเมื่อก่อนนี้ แวดวงพ่อคำเฟี้ยดบ่งฟ้องถึงความเสียดายขึ้นมาทันใด

“ไอ้ลูกเอ๊ย--เสียดายพ่อบ่มีฮูปแต่งชุดขาวใส่เครื่องราชย์เหลือให้ลูกเบ็ง ‘เขา’ มาเก็บฮูปเก่าของพ่อไปเผาทั้งหมด ตั้งแต่เปลี่ยนระบอบ” อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยขอให้ท่านสวมชุดขาวพร้อมประดับเครื่องราชย์อีกครั้ง และจะขอถ่ายภาพเป็นของฝาก ซึ่งตรงกับใจพ่อคำเฟี้ยดพอดี ท่านแสดงสีหน้าท่าทีที่กระตือรือร้น และกระชับกระเฉงอย่างเห็นได้ชัด

¹ คำว่า “หัวลุง” เป็นคำนำหน้านามที่คนหลวงพระบางรุ่นเก่าใช้เรียกผู้ที่ได้รับนามยศจากเจ้าชีวิตที่มีอายุสูงกว่าตน หรือผู้ที่มีศักดิ์เป็นลุงของตน

พ่อคำเฟี้ยงนำเอาเสื้อขาวมาประดับเหรียญ และขอตัวไปแต่งกายบนเรือน ไม่นานนักก็ลงมาในชุดปกติขาวแขนยาวพร้อมกลัดแผงเครื่องราชย์ที่อกเสื้อด้านซ้าย ภาพของพ่อคำเฟี้ยงในชุดดังกล่าว ทำให้แม่ฟองแก้วถึงกับผงะ ส่วนบรรดาลูกๆ กลับหยอกล้อพ่อของตนว่า วันนี้ พ่อจะพาเจ้าชีวิตไปเที่ยวงานโละหลาดหรือ!? แต่แทนที่พ่อจะดุลูกๆ กลับออกคำสั่งให้รีบไปหารองเท้าหนังและขัดเงาให้ท่าน เพื่อจะใส่ประกอบเข้าชุดให้ผู้วิจัยถ่ายภาพแห่ง ‘อดีต’ ในบริบท ‘ปัจจุบัน’¹ ให้กับท่านอย่างสมบูรณ์แบบเหมือนกับที่เคยแต่งกายในอดีต ครั้งสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

พ่อคำเฟี้ยง ได้ย้อนกลับไปสู่ ‘อดีต’ ด้วยชุดปกติขาวประดับเครื่องราชย์ล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง ยืนให้ผู้วิจัยถ่ายภาพทั้งภาพครึ่งตัวและเต็มตัว พร้อมกับได้ตรวจสอบภาพในจอคอมพิวเตอร์โน้ตบุคของผู้วิจัยจนพอใจ พ่อขอให้ผู้วิจัยขยายภาพใหญ่ให้ พ่อจะนำภาพดังกล่าว ซึ่งเป็นภาพที่หวนกลับไปสู่ความทรงจำในอดีตที่เป็นคู่ตรงกันข้ามกับปัจจุบัน ไปตั้งไว้ในห้องพระอันเป็นพื้นที่ปกปิดส่วนตัวร่วมกับเครื่องราชย์อิสริยาภรณ์ และสิ่งมงคลทั้งหลาย เพราะภาพเหล่านี้ ‘ไม่เหมาะสม’ ที่จะติดตั้งอย่างเปิดเผยในเรือนชั้นล่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ซื้อขายที่มีผู้คนเข้าออกเป็นประจำ

2.2 บุญสุศเอือน : ตัวตนของคนหลวงพระบางในพื้นที่ปัจเจก

‘บุญสุศเอือน’ เป็นพิธีกรรมของคนหลวงพระบางระดับครอบครัวและเครือญาติที่สัมพันธ์กับพระสงฆ์ เป็นพื้นที่พิธีกรรมของราษฎร ที่ค่อนข้างจะปลอดพ้นจากการล่วงรุกรับจ้องจากคนอื่น เว้นแต่จะได้รับความเชิญจากเจ้าของเรือนด้วยความสัมพันธ์นอกเหนือการท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังเป็น ‘พื้นที่อดีต’ ของกลุ่มคนเก่ารุ่นเก่า ที่แสดงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันแบบเดิม เป็นพื้นที่แห่งการยึดดั้งประเพณี และพื้นที่ทางสังคมที่สืบทอดจากสมัยราชธานีเอาไว้ เพราะมี ‘ตัวละคร’ ที่ต่างช่วงวัย ส่วนหนึ่งมีชีวิตคาบเกี่ยวกับสมัยราชธานี หลายท่าน คือ อดีตข้าราชการระดับแสน ระดับเพี้ย บุญสุศเอือนจึงกลายเป็นพื้นที่เฉพาะ ให้คนหลวงพระบางรุ่นเก่า ได้ใช้รำงรักษาความทรงจำเก่าในบริบทของการเปลี่ยนแปลง มันเป็นพื้นที่เฉพาะของคนท้องถิ่นดั้งเดิมที่เชื่อมโยงกับลูกหลานรุ่นใหม่ และการเปลี่ยนแปลงของเมือง ที่มีสุมเสี่ยงของการนิทา เหยะหยันต่อความผกผันของชีวิตและสังคม ที่ทำให้พื้นที่ทางสังคมของพวกตนบิดเบี้ยวไปจากที่เคยอยู่ร่วมกันอย่างเป็นกลุ่มก้อน

¹ ผู้วิจัยได้อัดขยายภาพชุดปกติขาวเต็มยศและใส่กรอบวิทยาศาสตร์ นำมามอบให้พ่อคำเฟี้ยง หลังจากบุญปีใหม่ พ่อพอใจมาก ท่านพินิจภาพของตนอยู่นาน ก่อนจะนำขึ้นไปเก็บไว้บนเรือนต่างจากภาพติดบัตรคู่กับแม่ฟองแก้ว ที่ผู้วิจัยถ่ายและอัดกรอบมาให้ ท่านได้คิดโครงที่ห้องล่างที่ใช้เป็นร้านขายของชำ สถานที่รับแขก และใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไปในแต่ละวัน

คำว่า “การสูดเอือน”¹ หมายถึงการทำบุญบ้านด้วยการนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นผู้ทำพิธี เป็นความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของเรือน เครื่องญาติ เพื่อนบ้านในชุมชน และพระสงฆ์ที่ตนเคารพศรัทธา การทำบุญสูดเอือน ของคนหลวงพระบาง พบได้ทั้งวันสังขานล่าง สังขานเนา สังขานขึ้น และหลังจากวันสังขานขึ้นอีกวันสองวัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของบรรดาญาติมิตรลูกหลานที่มากันครบถ้วน การไม่ช้าช้อนวัน เวลา กับเรือนของเพื่อนบ้านคนสำคัญ ที่ตนจะต้องเข้าไปร่วมงานสูดเอือน ความพร้อมและเวลาว่างของผู้อาวุโสที่จะเป็นผู้นำพาประกอบพิธีกรรม และการว่างกิจกรรม และภาระงานของพระสงฆ์ที่ครอบครัวและเครือญาติเคารพนับถือ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สาธุใหญ่คำจัน ซึ่งในช่วงบุญปีใหม่ท่านจึงแทบจะไม่ได้พักผ่อน วันหนึ่งๆ สาธุใหญ่ต้องรับกิจนิมนต์อย่างน้อยสองครอบครัว ด้วยการให้ลูกหลานจัดงานเหลื่อมเวลากัน แต่บางวันก็รับได้เพียงงานเดียว ในกรณีรับกิจนิมนต์ออกไปสูดเอือนลูกหลานที่ย้ายออกไปอยู่นอกตัวเมืองที่ห่างไกล

นอกจากสาธุใหญ่คำจันเท่านั้นแล้ว สาธุอ่อนแก้วก็เป็นพระสงฆ์รูปสำคัญที่ประชาชนให้ความเคารพศรัทธา รองลงมาจากสาธุใหญ่คำจัน สาธุอ่อนแก้วเป็นศิษย์ของสาธุใหญ่คำจัน นอกจากจะเป็นประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์เมืองหลวงพระบางแล้ว โดยส่วนตัวของท่านเป็นภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถทางธรรม และวัตรปฏิบัติงดงามเหมือนสาธุใหญ่ การสูดเอือนหลายหลังบางครั้งก็เวลาทับซ้อนกัน สงฆ์ทั้งสองจึงแยกเอือนเพื่อเป็นประธานสูดเอือนกันคนละหลัง แต่สำหรับบุญสูดเอือนที่บ้านของ ดร.บุญเที่ยง สิริปะพันธ์ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปวิทยาแห่งชาติที่บ้านปากคาน เขตหัวเมือง เย็นวันสังขานขึ้น (16 เมษายน พ.ศ.2549) ที่มี ‘สาธุ’ สำคัญทั้งสองรูปได้มาร่วมสวดพร้อมกัน จึงสะท้อนถึงการเป็นตระกูลเก่าแก่และสำคัญในเขตปลายดอน ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าร่วมงานบุญและช่วยงานตั้งแต่ช่วงบ่าย ร่วมกับครอบครัวและเครือญาติของ ดร.บุญเที่ยง ซึ่งเป็นกลุ่มตระกูลหนึ่งที่ผู้วิจัยสนิทชิดเชื้อเสมือนญาติสนิท ครั้งทำงานสนามที่เมืองหลวงพระบาง

เรือนของ ดร.บุญเที่ยง ตั้งอยู่ปลายแหลมด้านฝั่งน้ำคาน อยู่ในซอยแยกจากถนนสักกะริน ระหว่างวัดปากคานกับวัดลีรี เป็นเรือนไม้ยกพื้น ด้านบนเป็นห้องโถงหนึ่งห้องใหญ่ และห้องย่อยอีกสองห้อง มีชานและเรือนครัว ด้านล่างเพิงก่ออิฐฉาบปูนเมื่อไม่กี่ปีนี่เอง เรือนหลังนี้ถูกขึ้นบัญชีเรือนมรดกทางวัฒนธรรม ตั้งแต่ พ.ศ.2538 เช่นกันกับเรือนในเขตปลายดอนอีกหลายหลัง ปัจจุบันพี่สาวคนโตของ ดร.บุญเที่ยง เป็นผู้ดูแลเรือนมรดกของตระกูล แทนน้องๆ ซึ่งไปประกอบอาชีพที่นครหลวงเวียงจันทน์ และต่างแขวง

¹ คำว่า “สูด” มีความหมายว่า “สวด”

พิธีกรรมสวดเดือนปีใหม่ จัดอยู่บนห้องโถงชั้นบน ซึ่งเป็นห้องเก็บที่นอน หมอนมุ้ง หิ้งพระและสิ่งมงคลที่ตกทอดมาจากพ่อแม่ และใช้เป็นที่นอนของครอบครัวญาติ ๆ เมื่อเดินทางมาเยี่ยมยามยังหลวงพระบาง วันนี้พื้นที่ส่วนนี้ของเรือนถูกเปลี่ยนความหมายเป็นพื้นที่ พิธีกรรมสวดเดือน เป็นพื้นที่รองรับพระสงฆ์ เจ้าภาพ และเครือญาติ พื้นไม้ทั้งหมดถูกปูทับด้วย เสื่ออย่างจนเต็มห้อง ผนังด้านในสุดฝั่งตรงข้ามประตู ปูอาสนะรองนั่งไว้ 9 ที่ พร้อมกระโถนตั้งอยู่ ใกล้ๆ อาสนะที่ตั้งอยู่ตรงส่วนกลาง ตรงกับชุดเครื่องบูชาข้างต้น เป็นอาสนะที่ถูกปูพิเศษให้กับ สาธุใหญ่คำจัน

วันนี้ พ่อเพี้ยหล้า¹ พ่อแสนเฝือ² และพ่ออ้วน³ ซึ่งเป็นผู้อาวุโสสูงสุดในเขตปลาย ดอน ได้มาเป็นผู้ดูแลการเตรียมพื้นที่พิธีกรรมตั้งแต่หลังตักบาตร โดยมีนายจันที่ ชาวบ้านเชียงทอง วัย 53 ปี เป็นลูกมือสำคัญ พ่อหล้าบอกทุกคนว่า ทั้งสามท่านกำลัง “ฝึกแอบ” (ถ่ายทอด) ให้นายจันที่ เรียนรู้การทำหน้าที่ ‘หมอพร’ และผู้นำพาชาวหัวเมืองประกอบพิธีกรรมสืบต่อจากท่าน ดังนั้น การเตรียมพื้นที่พิธีกรรมในบ่ายวันนี้ จึงมีสามพ่อเฒ่าเป็นผู้กำกับดูแล และมีนายจันที่ ญาติมิตรรวมทั้ง ผู้วิจัย เป็นฝ่ายปฏิบัติตามการชี้นำของสามพ่อเฒ่า ซึ่งพวกเราได้จัดเตรียม “เครื่องพิธี” ประกอบด้วย ขันนํ้ามนตร์ ขันสูด ขันธรรม ขันอัดละ ขันการวะ ขันโมทนา ขันนํ้ามัน ขุนํ้าส้มป่อย และ หวันดอกไม้ และจัดวางไว้บนพื้นที่ห้องโถงอย่างถูกต้องตาม ‘ฮิตคอง’

ขันสูด หรือขันสวด เป็นเครื่องบูชาที่จัดวางบน “พาข้าว” ซึ่งเป็นถาดรองรับ อาหาร ทำด้วยหวายยกขึ้นจากพื้น ในพิธีกรรมสวดเดือนได้ถูกนำมาทำเป็นขันสูด เป็นที่วาง “หมากเบง” กรวยใบตองขนาดใหญ่ ประดับตกแต่งด้วยดอกดาวเรือง ดอกจำปา ยอดหมากเบงปักด้วยธูป 3 ก้าน ขันหมากเบง ถูกตั้งเป็นประธานอยู่ตรงกลางพาข้าว มีสิ่งของบูชาต่างๆ วางรายรอบประกอบด้วย กล้วยสุก กล้วยดิบ อ้อยควั่น หมากแห้ง ใบพลูสด เปลือก กระเทียม พร้อมเครื่องบูชา อาทิ เทียนเวียนหัว

¹ พ่อหล้า เพ็งสะหวัด อายุ 84 ปี (พ.ศ.2549) บ้านอยู่ติดปากประตูโขงวัดเชียงทอง อดีตเป็น ข้าราชการระดับเจ้าเมือง ท่านเป็นน้ำเชยของ ดร.บุญเที่ยง สิริปะพันธ์ ในช่วงระยะหลัง ท่านทำหน้าที่ เป็นหมอพร และนำพาลูกหลานประกอบพิธีกรรม ร่วมกับพ่อเฝือ และ พ่ออ้วน

² พ่อเฝือ บุญทะเล คืออดีตราชสารถิของเจ้ามหาชีวิต ได้รับนามยศ ‘แสน’ อายุ 82 ปี มีเรือนอยู่ติดเขตวัดเชียงทองประตูฝั่งบ้านโพนเฮือง

³ พ่ออ้วน โททิปันยา อายุ 82 ปี เป็นลูกชายของผู้ก่อตั้งคณะแสดงหุ่นอีป็อกแห่งวัดเชียงทอง ปัจจุบันท่านเป็นหัวหน้าคณะแสดงหุ่นอีป็อก เรือนของท่านอยู่เขตปลายดอน ณ ปากซอยทางเข้า วัดเชียงทอง

จำนวนหลายสิบชิ้น เท่ากับจำนวนสมาชิกครอบครัวเจ้าภาพ อีกส่วนหนึ่งเป็นของเครือญาติผู้มาร่วมพิธีบางราย ที่ได้นำเทียนเวียนห้วมาสวมทบด้วย นอกจากนั้น ยังมีม้วนสายสิญจน์ ฐูปห่อ และมี ‘ขันธธรรม’

ขันธธรรม คือขันหมากเบงที่ประดับด้วยดอกดาวเรืองเช่นกัน แต่มีขนาดเล็กกว่า ตั้งอยู่บนพานที่มีปากเป็นรูปบัวหงาย ยอดหมากเบงเสียบประดับด้วยก้านไม้เสียบดอกดาวเรือง 3 ก้าน มีความหมายเป็นขันบูชาพระธรรม นอกจากนั้นก็จะมีขันบรรจุกรวยใบตอง ข้างในกรวยคือดอกไม้ และฐูปเทียน เรียก “หวันดอกไม้” หวันดอกไม้จะถูกบรรจุไว้ในขัน 3 ขัน คือ ขัน “อัฐถะ” ใช้ถวายพระสงฆ์ตามจำนวนที่นิมนต์มา ขัน “การวะ” บรรจุหวันดอกไม้จำนวน 5 หวันสำหรับหมอพร และขัน “โมทนา” เป็นขันเงินภายในบรรจุ ดอกไม้ ฐูปห่อ เทียนขนาดเล็ก ของจดหมายบรรจุเงิน ขันโมทนา เป็นที่เก็บรวมเงินและสิ่งของที่ญาติพี่น้องผู้มาร่วมสุดเฮือนนำมาร่วมอนุโมทนา ผู้วิจัยก็ได้ร่วมอนุโมทนา โดยมอบซองบรรจุธนบัตร กับหวันดอกไม้ 1 หวัน ให้กับ ดร.บุญเที่ยง ท่านอนุโมทนาสาธุสำหรับการร่วมทำบุญของผู้วิจัย ก่อนนำไปรวมไว้กับซองโมทนาอื่นๆ ในขันโมทนา

นอกจากนั้น ที่บริเวณดังกล่าว ยังมีขันเงินขนาดใหญ่บรรจุน้ำไว้ทำเป็น น้ำพระพุทธมนต์ด้านข้างขันเงินมีใบไม้ที่มีชื่อเป็นมงคลประดับด้วย ใบพุทรา ใบเงิน ใบคำมัด รวมกันวางอยู่บนจาน เพื่อให้พระสงฆ์ใช้จุ่มน้ำมนต์ประพรมให้ผู้มาร่วมพิธีสุดเฮือน และมีพานใส่ของกินและเครื่องใช้ต่างๆ รวมอยู่ด้วย อาทิ ขวดน้ำดื่ม โอวัลติน น้ำตาล บะหมี่สำเร็จรูป ไฟแช็ค สมุดดินสอ ของจดหมาย ตั้งไว้ในกลุ่มเดียวกันด้วย

ตั้งแต่เวลา 17.00 น.เป็นต้นมา ญาติสนิท และมิตรสหายของเจ้าภาพได้ทยอยเข้ามาสมทบมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะใกล้ถึงเวลาที่สาธุใหญ่ค่าจัน และคณะพระภิกษุสงฆ์จะมาถึง ผู้ที่มาร่วมงานส่วนใหญ่เป็นผู้อาวุโสมีอายุราว 50 ปีขึ้นไป มีทั้งหญิงและชาย ผู้อาวุโสสูงสุดคือกลุ่มของพ่อหล้า พ่อเฟื้อ และพ่ออ้วน แม่หญิงทุกคนสวมผ้าซิ่น เสื้อสีขาวหรือสีอ่อน ส่วนผู้ชายแต่งกายสุภาพทั่วไป ไม่ว่าหญิงหรือชายจะเบี่ยงหรือพาดผ้าสไบที่บ่า และมาร่วมพิธีสุดเฮือนพร้อมกับหวันดอกไม้ และของจดหมายบรรจุเงินร่วมทำบุญ มอบให้กับ ดร.บุญเที่ยง หรือพี่น้องของท่าน ซึ่งแล้วแต่ว่าใครเป็นแขกของใคร

ญาติมิตรที่ทยอยมาร่วมงานถูกเชิญขึ้นมานบนห้องโถงบนเรือน ซึ่งได้กลายเป็น ‘พื้นที่เฉพาะ’ ของกลุ่มเครือญาติในเขตหัวเมืองอย่างเห็นได้ชัด พวกเขาได้เลือกตำแหน่งที่นั่งให้กับตนเอง เสมือนเป็นที่รู้จักกันมาล่วงหน้า ฝ่ายหญิงจะขยับเข้าไปนั่งอยู่ใกล้ผนัง ขณะที่ฝ่ายชายจะขยับมานั่งส่วนกลาง ส่วนหน้าอาสนะพระสงฆ์ด้านหน้าเครื่องบูชา เป็นพื้นที่ของพ่อหล้า พ่อเฟื้อ พ่ออ้วน นายจันที และหัวหน้าเจ้าภาพฝ่ายชายซึ่งก็คือ ดร.บุญเที่ยง

ขณะรอคอยสาธุใหญ่และพระสงฆ์ พ่อหล้า พ่อเฟื้อ พ่ออ้วน หันหลังกลับมา ทักทาย พุดคุย และรับบริการคารวะจากลูกหลานที่เพิ่งมาถึง ผู้วิจัยสังเกตเห็นได้ชัดถึงความแตกต่าง ในปฏิสัมพันธ์ ที่คนคนหัวเมืองมีต่อบุคคลทั้งสาม ซึ่งมี ‘สถานภาพ’ ทางสังคมแตกต่างกัน พลันที่ พวกเขาพบพ่อหล้ากับพ่อเฟื้อ ซึ่งเป็นผู้อาวุโสที่เคยมีบรรดาศักดิ์และนามยศ จะพากันคุกเข่ายกมือ ไหว้ ถามไถ่ข่าวคราวด้วยความนอบน้อม และใช้คำเรียกพ่อหล้ากับพ่อเฟื้อว่า “หัวลุงหล้า” หรือ “หัวลุงเฟื้อ” ในขณะที่เรียกพ่ออ้วนว่า “ลุงอ้วน” ซึ่งคำว่า ‘หัวลุง’ บ่งบอกถึงการให้สรรพนามนำหน้า ผู้อาวุโส ผู้ได้รับพระราชทานนามยศระดับสูง ดังได้กล่าวไว้ในเชิงอรรถข้างต้น

นอกจากนี้ การสนทนาระหว่างคนอื่นๆ กับพ่อเต่าทั้งสอง โดยเฉพาะในกลุ่ม ผู้อาวุโสด้วยกัน พวกเขายังขานรับด้วยคำว่า “โดยข้าน้อย” ในขณะที่ตอบรับพ่ออ้วน ซึ่งไม่มีนามยศ เพียงคำว่า “โดย” อันเป็นวิถีสนทนากับผู้อาวุโสที่ต่าง ‘ชั้น’ ทางสังคมครั้งสมัยราชอาณาจักร ที่ได้ ปลายนาการไปจากพื้นที่สาธารณะของหลวงพระบาง ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ความ ทรงจำแห่งอดีตดังกล่าว กลับเผยตัวและถูกผลิตซ้ำด้วยผู้อาวุโสรุ่นเก่า ใน ‘พื้นที่ปัจเจก’ ของกลุ่ม เครือญาติ ไม่ต่างจากเรื่องราวส่วนหนึ่งที่ผู้อาวุโสเหล่านี้ หยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นสนทนาระหว่าง กัน ซึ่งมักจะมีความสัมพันธ์กับการถวิลถึงอดีตกาล และความเปลี่ยนแปลงของหลวงพระบาง ในช่วง เปลี่ยนผ่านการปกครองและสมัยมรดกโลก ที่ส่งผลต่อชีวิตและสังคมของพวกเขา อาทิ การถามไถ่ถึง การกลับมาเยือนมาตุภูมิในช่วงบุญปีใหม่ ของลูกหลานและญาติมิตรที่ลี้ภัยไปอยู่ต่างประเทศ ชีวิต ความเป็นอยู่ของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ที่ปล่อยเรือนแบบดั้งเดิมให้คนต่างชาติเช่า แล้วไปปลูกเรือน รูปแบบทันสมัยในเขตปริมณฑลอยู่อาศัย ซึ่งคนกลุ่มหลังนี้ มักจะถูกกระเช้าเหี้ยแห่ด้วยการเรียก ขานเชิงจำแนกเสมือนไม่ใช่คนเขตหัวเมือง เช่น “ไต่บ้านพานหลวง” “คนบ้านม้า” ฯลฯ แทนการเอ่ย เรียกนามบุคคลเหมือนกับการเรียกคนหัวเมืองรายอื่น ๆ

“สาธุใหญ่มาฮอดแล้วเด้อ!”

พ่อเต่าผู้นั่งอยู่ซิดบันได ทำหน้าที่เสมือนยามเฝ้าทาง ได้แจ้งให้บรรดาคนหัวเมือง ในเรือนมรดกแห่งบ้านปลายคอนรับทราบทันทีที่สาธุใหญ่คำจันมาถึง ทุกคนเงิบเสียงพุดคุยลงโดยพลัน สามผู้เฒ่าหันหลังกลับมายังด้านอาสนะ แต่ละคนต่างขยับทำนั่งจากขัดสมาธิเป็นพับเพียบ พร้อมกับ จัดแต่งผ้าเบี่ยงบนบ่าให้เข้าที่เข้าทาง และยกมือพนม

สาธุใหญ่คำจันก้าวขึ้นบันได ผ่านธรณีประตูเรือนชั้นบนเข้ามาในพื้นที่พิธีกรรม สาธุชนที่มาร่วมบุญสุดเฮือนยกมือพนม และก้มกราบลงที่พื้นสามครั้งเป็นการคารวะสาธุใหญ่ทันที อย่างไม่ต้องมีใครออกคำสั่ง และค้างการพนมมือไว้กับอกเช่นนั้น ทุกคนจับจ้องที่สาธุใหญ่ซึ่งกำลัง ยืนสำรวจลูกหลาน ท่านทักทายบรรดาผู้อาวุโสที่มาร่วมงานอย่างทั่วถึง สำหรับคนใดที่ท่านไม่รู้จัก หรือสงสัยก็จะเอ่ยถามตรงๆ ว่าคนนี่คือใคร ลูกหลานใคร มาจากไหน ทำงานอะไร?

ส่วนคำทักทายชาวหัวเมืองที่กระตุกให้ทุกคนกึกกรืน และส่งเสียงหัวเราะขณะที่มือทั้งสองยังคงพนม ก็คือการเอ่ยทักพ่อสีพัน คนเก่าแก่แห่งบ้านโพนเสียงที่ปล่อยเรือมาให้ฝรั่งเช่า แล้วออกไปสร้างเรือนสมัยใหม่ที่บ้านพันหลวงว่า “โอะ ... อ้าว!! ... ไทบ้านพันหลวงกะมาฮวมบุญกับหมู่เฮบ้านปลายดอนบ้อ!” นอกจากนี้ สาธุใหญ่คำจันยังถามไถ่ถึงลูกหลาน ที่ย้ายไปอยู่บ้านนาสร้างบ้านม้า บ้านนาหลวงว่ามาร่วมบุญนี้กี่คน ก่อนจะเดินไปนั่งยังอาสนะ ซึ่งบรรดาพระสงฆ์รูปอื่นได้นั่งรอคอยท่านอยู่ก่อนแล้ว สาธุอ่อนแก้ว และพระสงฆ์ทั้งหมดลุกขึ้นมาราบสาธุใหญ่ แล้วกลับไปนั่งที่เดิม

ท่ามกลางบรรยากาศที่สงบเงียบ สาธุใหญ่สำรวจเครื่องประกอบพิธีกรรมอย่างถี่ถ้วน และเอ่ยปากชมเชยเจ้าภาพ และผู้อาวุโสที่นำพาเตรียมเครื่องประกอบพิธีสุดเฮือนอย่างถูกต้องตาม ‘สิดคอง’ พร้อมกับบ่นว่า ปัจจุบันลูกหลานไม่ค่อยจัดเครื่องบูชาถูกต้องและครบถ้วน ท่านบ่นว่า “มันขาด ๆ เกิน ๆ” บางทีของเก่าก็หายไป แต่บางครั้งก็นำเอาของใหม่เข้ามาเพิ่ม ดังนั้น ท่านจึงต้องสำรวจเครื่องประกอบพิธีกรรมอย่างถี่ถ้วนถี่ทุกครั้ง หากไม่ถูกต้องก็จะสั่งให้แก้ไขจนพอใจจึงจะเริ่มพิธีกรรม

เมื่อทราบว่า นายจันที่กำลังถูกสามพ่อเต่าแห่งเขตหัวเมือง นำมาฝึกการเป็นผู้นำพาประกอบพิธีคนใหม่ สาธุใหญ่แสดงที่ทำพอใจมาก และยังเสนอแนะว่า ควรจะหาคนใหม่มาเรียนรู้ให้มากกว่านี้ สาธุใหญ่สั่งให้ผู้ประกอบพิธีกรรมรายใหม่ เริ่มนำเข้าสู่พิธีกรรมได้ เพราะวันนี้ท่านจะต้องเดินทางไปสู่ดเฮือนให้ญาติสนิท คือ แม่จันทิบ ซึ่งปล่อยเรือมรดกให้นักธุรกิจต่างชาติทำเป็นเรือนพัก ‘3 NAKAS’ แล้วออกไปสร้างเรือนแบบวิลล่าอยู่ที่บ้านพันหลวง ซึ่งเป็นที่รับทราบกันดีในหมู่คนหัวเมืองว่า ช่วงหลังๆ ท่านต้องรับกิจนิมนต์จากลูกหลานออกไป ‘สุดเฮือน’ นอกเมืองถี่ขึ้น

นายจันที่นั่งคุกเข่า ก้มลงกราบพระพุทธรูป พนมมือ และเชิญชวนให้ทุกคนไหว้พระรัตนตรัยพร้อมกัน แล้วนำสวดมนต์ประมาณ 10 นาที จากนั้น จึงอาราธนา พระสงฆ์สวดพระพุทธรุณ และสวดมงคลต่างๆ ซึ่งใช้เวลาทั้งหมดประมาณ 1 ชั่วโมงเศษจึงแล้วเสร็จพิธีกรรมท้ายสุด สาธุใหญ่คำจันได้ลุกขึ้น ประพรมน้ำพระพุทธรุมนตร์ให้กับลูกหลาน แล้วจัดจิวรเตรียมเดินทางไปประกอบพิธีสุดเฮือนให้กับ ‘คนหลวงพระบางรุ่นเก่า’ ที่ย้ายไปอยู่นอกเมือง

“เมื่อย (เหนื่อย) หลายบ่จะน้อย ออกไปสู่ดเฮือนนอกเมือง” พ่อหล้าพนมมือเอ่ยถามสาธุใหญ่ ก่อนที่ท่านจะลงเรือ สาธุใหญ่ตัดพ้อว่า จะทำท่านทำอะไรละ ในเมื่อลูกหลานพากันทิ้งบ้านไปอยู่นอกเมือง ท่านก็ต้องตามไปหา อย่างน้อยก็เพื่อให้พวกเขาตระหนักว่า ยังเป็นคนเมืองหลวงพระบาง และยังหันม่าย้ำกับลูกหลานที่นั่งพนมมือส่งทางทุกคนว่า

“คั่น (ถ้ำ) หมูเจ้าทิม (ทิง) เอือนซานหนีไปอยู่ทางนอกอีก สาธุใหญ่กะบู้ลีไปขอ
จิ้นข้าวกับผู้ใดละ! ลูกหลานหนีจากสาธุใหญ่หมดแล้ว กะคือลีต้องออกไปบิณฑบาตฉันอยู่บ้าน
พันหลวง บ้านม้า บ้านนาสร้าง บ้านโพนแพงกันหา?”

สาธุใหญ่คำจิ้นเค้นเสียงหัวเราะส่งท้ายให้ลูกหลานเขตหัวเมือง ก่อนจะนำสังฆาน
วัย 84 ปี ก้าวเดินออกจากธรณีประตู ลงเรือเข้าไปนั่งในรถยนต์ของลูกหลานแม่จันทิพ ที่มาจอด
รอรับอยู่หน้าเรือน ดร.บุญเที่ยง แล้วรถยนต์คันดังกล่าวก็นำพาสาธุใหญ่คำจิ้น ออกจากในกลางเมือง
หลวงพระบาง มุ่งหน้าสู่เขตปริมณฑล หลังจากพระอาทิตย์แหว่งวันสังฆานขึ้น ได้ลี้ภัยจากขอบฟ้า
หลวงพระบางไปนานแล้ว แต่คำกล่าวที่ท่านเอ่ยลาทิ้งท้าย กลับยังคงทำให้ลูกหลานที่นั่งอยู่บนเรือ
หิบบมาเป็นประเด็นพูดคุยกัน ถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของเมืองหลวงพระบาง ที่ส่งผลต่อชีวิตของ
สาธุใหญ่ รวมคนรุ่นเก่าชาวหลวงพระบาง...

**พิธีกรรมสงฆ์นำพระม่าน กับ “บุญแปดหมื่น” : การสร้างพื้นที่เพื่อค้ำค้ำและคืนกลับมา ‘ที่เดิมของ
สังคม’**

ดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาข้างต้นว่า บุญปีใหม่หลวงพระบางปัจจุบัน ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่
สืบทอดจากบรรพชน ด้วยเวลาที่สืบเนื่องมาจากบรรพกาลอันยาวไกล ตกอยู่ในพลวัตของโลกาภิวัตน์
พื้นที่แห่งการนำเสนอความเป็นมรดกของท้องถิ่น เพื่อประดิษฐ์สร้างและแต่งเติมสถานภาพความเป็น
เมืองมรดกโลก พื้นที่แห่งการนำเสนออุดมการณ์ของภาครัฐที่มีต่อประชาชนบรรดาเผ่า และพื้นที่
การท่องเที่ยวระดับสากล ได้ถูกวางทับลงไปบนพื้นที่บุญปีใหม่ ขบวนการกลายเป็นพื้นที่แห่งการ
ประดิษฐ์สร้างความจริงใหม่ ขณะที่พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อันศักดิ์สิทธิ์ของคน หลวงพระบาง โดยเฉพาะ
ในอุโบสถวัดเชียงทอง ได้ถูกใช้เป็นฉากตอนหนึ่งในการประดิษฐ์สร้างนางสังฆาน พร้อมไปกับ
การล่วงละเมิด ‘เส้นกัน’ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของท้องถิ่นจากผู้คนจากทั่วโลก ขณะที่บริบทของการ
ท่องเที่ยวได้ส่งผลต่อการขยับย้ายถิ่นสู่ปริมณฑล และการเปลี่ยนแปลงส่วนผสมของผู้คนในตัวเมือง
จนกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมใหม่ ที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันแตกต่างจากเดิม ไม่ว่าจะเป็นคนหลวง
พระบางรุ่นเก่า หรือรุ่นใหม่ มันได้กลายเป็นเงื่อนไข ในการโต้ตอบ ขัดขืน และเรียกคืนพื้นที่
ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่สังคมแบบเก่าของคนหลวงพระบาง ซึ่งปรากฏในพิธีกรรมสงฆ์นำพระม่าน กับ
บุญแปดหมื่น ซึ่งถูกจัดขึ้นที่วัดเชียงทอง หลังจากสิ้นสุดกำหนดการบุญปีใหม่ภายใต้ การกำกับของ
ภาครัฐ ซึ่งสำหรับ ‘คนอื่น’ มักจะคิดว่า ช่วงสุดท้ายของบุญปีใหม่ คือพิธีอัญเชิญพระบางลงสง และ
บุญปีใหม่ได้จบสิ้นลงอย่างสิ้นเชิง หลังจากพิธีอัญเชิญพระบางกลับไปประดิษฐานที่หอคำ อันเป็นไป
ตามกำหนดการในรายการเคลื่อนไหวกบุญปีใหม่

ดังนั้น จึงปรากฏว่า ปล้นที่เสร็จจากพิธีอัญเชิญและสร่งน้ำพระบางในเช้าวันที่ 17 เมษายน ที่วัดใหม่ปิดฉาก ผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยวแทบทั้งหมด ได้เดินทางออกจากหลวงพระบางในวันดังกล่าว มีเพียงนักท่องเที่ยวส่วนน้อยที่จะทยอยกลับในวันถัดไป หลวงพระบางช่วงระหว่างวันที่ 17-19 เมษายน จึงกลายเป็นพื้นที่ของการอำลาจากของคนอื่น ขณะเดียวกัน ในส่วนของภาครัฐการก็ได้สิ้นสุดวันหยุดราชการเนื่องในโอกาสบุญปีใหม่ในวันที่อัญเชิญพระบางลงสร่ง ทั้งสองกรณีหลักข้างต้น จึงเป็นการเปิด ‘พื้นที่เชิงปัจเจก’ ในระดับเมืองให้หลวงพระบาง อันที่จริง หากไม่ถือว่าพิธีอัญเชิญพระบางกลับคืนไปประดิษฐานที่หอคำ ในเช้าวันที่ 19 เมษายน เป็นพิธีกรรมที่อยู่ในกำกับของภาครัฐการ ด้วยเหตุของการปรากฏอยู่ในคำสั่งราชการเคลื่อนไหวนุญปีใหม่แล้ว คำร่างแห่งภาวะพื้นที่เชิงปัจเจกระดับเมืองก็ได้เผยปรากฏให้เห็นตั้งแต่พิธีกรรมดังกล่าว เพราะเป็นพิธีกรรมที่ไร้เงาและการจับจ้องจากนักท่องเที่ยวและคนอื่นอย่างจริงจัง มีเพียงนักท่องเที่ยวตักตวงเพียงไม่กี่คน และนักข่าวท้องถิ่นไม่กี่รายมาถ่ายภาพ

พิธีอัญเชิญพระบางกลับสู่หอคำ พระราชวังเก่า ในช่วงเช้าของวันที่ 19 เมษายน ที่วัดใหม่ ถูกขับเคลื่อนโดยสาธุใหญ่คำจัน คณะสงฆ์ และผู้อาวุโสซึ่งเป็นคนหลวงพระบางรุ่นเก่า กิจกรรมหลักคือการชำระล้างองค์พระบางด้วยน้ำสะอาด และเช็ดถูให้แห้งสนิท โดยไม่ได้ถูกตรึงไว้ด้วย ‘เวลา’ แบบทางการ และเสียงซัดเตอร์กล้องที่จับจ้อง และดังมาจากทั่วทุกทิศทางดังพิธีสร่งน้ำพระบาง บรรยากาศของพิธีจึงดำเนินไปอย่างค่อนข้างเป็นส่วนตัว จนกระทั่งพระบางถูกอัญเชิญกลับสู่หอคำ ซึ่งทุกขั้นตอนเป็นไปอย่างเรียบง่าย แต่กลับเป็นบรรยากาศที่ดูศักดิ์สิทธิ์และขรึมขลังอย่างเห็นได้ชัด ผู้อาวุโสท่านหนึ่งที่มาร่วมพิธีกรรมกล่าวกับผู้วิจัยว่า ท่านจะมาร่วมอัญเชิญพระบางกลับทุกปี เพราะเป็นพิธีที่ไม่มีนักท่องเที่ยวมากลุ่มเหมือนพิธีอัญเชิญลงสร่ง ท่านให้เหตุผลว่า การมี ‘คนอื่น’ ในพื้นที่พิธีกรรมน้อยลง “มันเฮ็ดให้พิธีกรรมกลับมาเป็นพิธีกรรม”

เมื่อคณะสงฆ์ได้จัดวางพระบางประดิษฐานที่แท่นในหอคำ สาธุใหญ่ทั้งหลายได้สวดบทบูชาพระบางอยู่ครู่ใหญ่ จึงพากันกราบอำลาพระบางและออกมาจากห้องประดิษฐาน จากนั้นเจ้าหน้าที่หอพิพิธภัณฑฯ ได้ล็อกกุญแจชั้นในของพระบางที่เป็นม่านเหล็ก และล็อกประตูชั้นนอกที่เป็นบานไม้ มันเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการปิดฉากบุญปีใหม่ในการกำกับของภาครัฐการ และการท่องเที่ยวประเพณีพิธีกรรมที่เข้มข้นที่สุดของเมืองมรดกโลก ขณะเดียวกัน มันกลับเป็นช่วงเวลาสำคัญสำหรับการเริ่มต้นพิธีกรรมบุญปีใหม่ในส่วนของ ‘คนท้องถิ่นหลวงพระบาง’ ในพิธีกรรมสร่งน้ำพระม่านและ ‘บุญแปดหมื่น’ ซึ่งจัดขึ้นที่วัดเชียงทองเป็นเวลา 7 วันนับจากพระบางถูกนำกลับสู่วังเก่า เมืองหลวงพระบางในเช้าและเย็นของวันที่ 19 เมษายน พ.ศ.2549 จึงกลายเป็นพื้นที่ของการสลัดคู่กัน ระหว่างการอัญเชิญพระบางจากผามที่วัดใหม่สู่สถานประดิษฐานที่หอคำในช่วงเช้า กับ การอัญเชิญพระม่านจาก ‘อุบ’ หรือมณฑปพระม่านแห่งวัดเชียงทอง ลงสู่ผามสร่งที่เพิ่งสร้างขึ้น

ที่หน้าอุโบสถวัดเดียวกัน และการสิ้นสุดลงของบุญปีใหม่ในการกำกับการของภาครัฐ กำกับการเริ่มต้นของพิธีกรรมที่กำกับควบคุมโดยภาคประชาชน ในเวลาและพื้นที่เชิงปัจเจกของเมืองหลวงพระบางที่วัดเชียงทอง

1. พิธีสงฆ์พระม่าน : การเรียกคืน และธำรงรักษาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในเขตอารามวัดเชียงทอง พระม่านเป็นพระพุทธรูปดั้งเดิมองค์หนึ่งของเมืองหลวงพระบาง ประดิษฐานอยู่ที่อุบมุงด้านหลังของโบสถ์วัดเชียงทอง ผนังอุบมุงพระม่านได้รับการตกแต่งด้วยกระจกสีอย่างวิจิตรสวยงามด้วยฝีมือของเพี้ยตัน เช่นกันกับผนังด้านหลังของอุโบสถวัดเชียงทอง และท้องพระโรงพระราชวังเก่า พระม่านเป็นพระพุทธรูปสำริด ปางห้ามญาติ ที่มีพุทธลักษณะคล้ายกับพระบาง แต่มีขนาดเล็กกว่า และสัดส่วนที่หน้ากว่าพระบาง ผู้อาวุโสและพระสงฆ์ในเขตบ้านเชียงทอง กล่าวถึงความมาเป็นมาของพระม่านไม่ตรงกัน ความเป็นมาของพระม่านจึงยังคงคลุมเครือ ปลายทางบอกว่าเป็นพระพุทธรูปที่บรรพบุรุษได้มาจากพม่า จึงเรียกว่า “พระม่า” ต่อมาเพี้ยนเสียงเป็น “พระม่าน” ขณะที่บางท่านบอกว่าพระม่านลอยมาตามลำน้ำโขง แล้วมาติดฝั่งอยู่ริมตลิ่งที่ปากแม่น้ำคาน ชาวบ้านเชียงทองจึงอัญเชิญขึ้นมาประดิษฐาน โดยสร้างอุบมุงพิเศษให้กับพระม่าน แต่ไม่ว่าพระม่านจะถูกอธิบายอย่างไร พระม่านก็เป็นพระพุทธรูปสำคัญรองจากพระบาง ที่พุทธศาสนิกชนหลวงพระบางและลาวภาคเหนือต่างเคารพสักการะ และเชื่อว่าพระม่านมีความศักดิ์สิทธิ์ไม่ด้อยไปกว่าพระบาง ส่วนพ่อหล้า เพ็งสะหวัด ผู้อาวุโสสูงสุดในเขตหัวเมือง ได้บอกเล่าเป็นเชิงมหัสจรรย์ว่า ในช่วงระหว่างการอัญเชิญพระม่านลงสรงคราวใด มักจะมีฝนตกลงมาเกือบทุกครั้ง ดังนั้น การอัญเชิญพระม่านลงสรง จึงมีประชาชนมาร่วมพิธีกรรมอย่างล้นหลามเป็นประจำทุกปี

การสร้างผามพระม่าน เป็นความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านในเขตหัวเมือง โดยเฉพาะบ้านเชียงทอง บ้านโพนเฮือง บ้านศิริ พวกเขาได้พากันสร้าง ‘ผามพระม่าน’ บนพื้นที่บริเวณว่างระหว่างด้านหน้าอุโบสถวัดเชียงทองกับพระธาตุ พื้นที่ที่เป็น ‘ตำแหน่ง’ ของการยืนถ่ายภาพที่สำคัญที่สุดของนางสังขาน นางวอ ผู้คน และนักท่องเที่ยวที่มาเยือนเมืองหลวงพระบาง ผามพระม่านมีขนาด สัดส่วน และลักษณะการประดับตกแต่งไม่ต่างจากผามพระบาง ต่างเพียงว่า ผามพระม่านไม่มีกรอบกั้นชั้นนอก ทำให้สาธุชนผู้มาสู่พื้นที่พิธีกรรม สามารถเข้าถึงเขตบูชาพระม่าน ซึ่งประดิษฐานในบุษบกที่ถูกตกแต่งค่อนข้างจะวิจิตรบรรจงได้โดยตรง

ภายหลังเสร็จพุทธกิจจากพระราชวังเก่า สาธุใหญ่คำจัน สาธุอ่อนแก้ว และพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่ของเมือง ต่างเดินออกมาจากเขตวังเก่า อันเป็นเสมือนการเดินทางออกจาก ‘พื้นที่’ และ ‘เวลา’ พิธีกรรมที่ภายใต้การกำกับการของภาครัฐท้องถิ่น แม้ว่าจะเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดมาจากบรรพชนของตน ก็กฤษฎีกาทุกท่านต่างเดินทางมายังเขตปลายดอน และเข้าสู่วัดเชียงทองในบริบทใหม่ซึ่งเป็น

‘พื้นที่’ และ ‘เวลา’ ของภาคราชฎฐ บทบาทของพระเถระเหล่านี้มี 2 ประการ คือ ประกอบพิธีกรรม อัญเชิญพระม่านจากอุบมุงลงมาประดิษฐานที่แท่นสงใน ‘ผามพระม่าน’ กับดำเนินงานบุญแปลหมัน ในเต็นท์หน้าหอแจก ซึ่งอยู่ในพื้นที่วัดเชิงทองเช่นเดียวกัน

การอัญเชิญพระม่านลงสงเป็นพิธีกรรมที่ยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ มี ‘ประชาชน’ เข้าร่วมพิธีกรรมเนื่องแน่นเขตวัด พวกเขาเป็น ‘ประชาชน’ ที่มาจากทุกพื้นที่ของเมืองหลวงพระบาง รวมทั้งผู้คนในเขตอนุรักษที่ขยับย้ายไปอยู่ปริมณฑล ต่างกลับเข้ามาร่วมพิธีกรรมกันอย่างถ้วนหน้า ขณะที่ยังมีพุทธศาสนิกชนอีกจำนวนไม่น้อยมาจากต่างเมือง และต่างแขวง ซึ่งมักจะเหมารถยนต์เที่ยวพิเศษเดินทางเข้ามาร่วมพิธี โดยมากจะเดินทางเข้าสู่เมืองหลวงพระบางตั้งแต่ช่วงบ่ายของวันวาน (18 เมษายน) เพื่อจะได้สงน้ำพระบางก่อนถูกอัญเชิญเก็บ และร่วมสงน้ำพระม่านในวันรุ่งขึ้น ซึ่งถือว่าการได้ทำบุญปีใหม่อย่างสมบูรณ์แบบในความหมายของพวกเขา

แม่แสงคำ วัย 68 ปี กับลูกหลานและเพื่อนบ้านกว่า 20 คน เป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สงสำเนียงแตกต่างจากคนหลวงพระบางอย่างเด่นชัด แม่แสงคำบอกผู้วิจัยว่า แม่และผู้ที่มาด้วยกันทั้งหมดเป็นชาวแขวงอุดมไซ เหมาเดินทางมาตั้งแต่เมื่อวาน เป้าหมายสำคัญคือ เพื่อสงน้ำพระบางกับพระม่าน จึงมาก่อนวันนำพระบางกลับวังเก่า เมื่อสงน้ำพระบางแล้ว ก็จะพากัน “เบิ่งเมืองมรดกโลก” ตอนกลางคืนพักอยู่กับบ้านญาติพี่น้อง เพื่อรอเวลาอัญเชิญพระม่านลงสงในวันนี้ เสร็จแล้วก็จะกลับอุดมไซ แม่ปฏิบัติเช่นนี้สืบมาตั้งแต่สมัยราชอาณาจักร “มาสงน้ำพื้นตั้งแต่แม่เป็นเด็กน้อย ขาดบ่ได้ลูกเอ๊ย พื้นสักราเบิ่งแยง (ดูแล) เฮาๆ กะมาสงน้ำพื้นปีละเทื่อ (ครั้ง)”

พุทธศาสนิกชนที่เข้ามาในพื้นที่พิธีกรรมแห่งนี้ทุกคน แต่งกายด้วยชุดสุภาพเหมือนกับวันตักบาตรฐฐ มีเครื่องบูชาและน้ำสงเหมือนกับวันสงน้ำพระบาง ไม่ว่าจะประชาชนที่เป็นคนหลวงพระบางหรือคนท้องถิ่นอื่น ที่มีความแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของการแต่งกาย หรือสำเนียงพูดจา แต่พวกเขาก็เข้ามาด้วยกันในพื้นที่พิธีกรรมสงน้ำพระม่านได้ค่อนข้างกลมกลืนกัน ต่างจากตัวละครในพื้นที่สงน้ำพระบาง ที่ผู้คนสวมใส่เครื่องแต่งกายที่ ‘จำแนก’ ความแตกต่างระหว่างกันเป็นหลายกลุ่ม อีกทั้งยังเข้าดำเนินพิธีกรรมในตำแหน่งของพื้นที่และเวลาที่ต่างกันอย่างมีกฎเกณฑ์ อาทิ กลุ่มแกนนำภาครัฐ พราหมณาจารย์ คหบดี ทหารมหาดเล็ก นักเสพปีสังข์และฆ้องเล็ก

กระนั้นก็ตาม ผู้วิจัยก็ได้พบกับ ข้าราชการระดับสูงบางท่าน ที่เคยพบในชุดสวมเสื้อขาวแขนยาว นุ่งโจงกระเบน ยืนประคอง ‘ขันดอกไม้’ อย่างเป็นทางการในวันอัญเชิญพระบางลงสงที่วัดใหม่ แต่การปรากฏตัวร่วมกับครอบครัว ในบริบทของพิธีสงน้ำพระม่านวันนี้ ได้กำหนดให้ท่านแต่งกาย และอุ้มถือขันดอกไม้ ที่บรรจุเทียนเทียนหัว ซองรูป และขวดน้ำสง เดินเข้ามาสู่ชายคาผามพระม่านเช่นกันกับสามัญชนทั่วไป พื้นที่พิธีกรรมดังกล่าวจึงกลายเป็นสักการะสถานที่ที่สัดความแตกต่างของสถานภาพทางสังคม และควรวรรวมเกล้าคลุกพวกเขาทั้งหมดไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน โดยมี

ลีเหลืองแสดงของจิวรภิกษุสงฆ์และสามเณรจำนวนหนึ่ง ที่เข้ามาอำนวยความสะดวกในพิธีกรรม ได้ช่วยประดับแต่งบรรยากาศในร่มเงาของผามพระม่าน ให้มีบรรยากาศของศาสนาและความศักดิ์สิทธิ์แบบท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี พวกเขาต่างยื่นมือเพื่อที่จะได้เข้าไปบูชาพระม่าน ด้วยรูปเทียน และพุ่มดอกไม้ ก่อนจะขยับขึ้นบันไดฮ้านตรง เพื่อรินน้ำดอกค้ายองผ่านท่อในลำตัวพญานาคลงอาบตรง พระม่าน ท่ามกลางบรรยากาศที่อบอวน คละคลุ้งด้วยควันรูป เสียงสวดบูชาพระม่าน และคำอธิษฐานส่วนตัว

เมื่อสาธุชนเสร็จกิจที่ผามพระม่านแล้ว ก็จะขึ้นไปจุดรูปเทียน และวางพุ่มดอกไม้บูชาพระประธานในอุโบสถวัดเชิงทอง ด้วยเครื่องบูชาและกริยาการแห่งความเคารพศรัทธา ในพื้นที่สักการะของพวกเขา พร้อมรับการผูกแขนจากพระสงฆ์จำนวนกว่า 10 รูปที่นั่งประจำอยู่ภายในอุโบสถ ...

โบสถ์วัดเชิงทองในหัวง ‘เวลา’ เชิงปัจเจกของประชาชนเช่นนี้ ได้ขับอารมณ์ทางศาสนา และเปล่งพลังความศักดิ์สิทธิ์ ที่แตกต่างไปจากอารมณ์และบรรยากาศในพื้นที่แห่งเดียวกัน เมื่อครั้งประดิษฐ์สร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับนางสังขานหลังการแห้วขึ้นในวันสังขานเนา ซึ่ง ‘พิธีกรรม’ ดังกล่าวได้นำพาฝูงคนจากทั่วสารทิศทะลักเข้าสู่พื้นที่สักการะ ด้วยเสื้อผ้าเปียกน้ำและรองเท้าที่เปรอะเลอะจนอัดแน่นอุโบสถ พร้อมกับการเบียดขับความศักดิ์สิทธิ์และอารมณ์ทางศาสนาออกไปจนหมดสิ้น การขึ้นมาบูชาพระประธานในอุโบสถที่สะอาด ในบรรยากาศของแสงเทียนเปลวควัน กลิ่นธูป และเสียงสวดอำนวยการประกอบผูกแขนให้กับสาธุชนของบรรดาภิกษุสงฆ์ที่นั่งกระจายอยู่ในอุโบสถ ที่มีประชาชนในชุดแต่งกายสะอาดหมดจด และกริยาการสุภาพนอบน้อมต่อพื้นที่ ซึ่งสาธุชนเหล่านี้ขึ้น-ลงอุโบสถอย่างต่อเนื่อง หลังจากพวกเขาสร่งน้ำพระม่านเรียบร้อย จากนั้นก็จะลงจากอุโบสถเข้าสู่เต็นท์บุญแปดหมื่นที่อยู่ไม่ไกลกันนัก ปฏิบัติการดังกล่าวจึงเป็นการเรียกคืนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ให้หวนกลับมาสู่อุโบสถวัดเชิงทอง เพื่อธำรงการเป็นพื้นที่สักการะของคนหลวงพระบางดั้งเดิม หลังจากบอบช้ำและถูกประทับรอยมลทินจากพิธีกรรมประดิษฐ์เมื่อ 5 วันที่ผ่านมา

ยังมีค้ำผู้คนจากทั่วเมืองหลวงพระบาง ปริมาณต่างเมือง และต่างแขวง ต่างยังคงหมุนเวียนเข้ามาสร่งน้ำพระม่านกันอย่างต่อเนื่อง น้ำสร่งที่ไหลอาบรดองค์พระม่านยังคงรินไหลไม่เคยขาด สามเณรรุ่นใหญ่สี่ห้าคนที่เฝ้าพระม่าน ยังคงทำหน้าที่เคลื่อนย้ายขันหมากเบงพุ่มดอกไม้ อันเก่า เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับเครื่องบูชาชุดใหม่ ที่ทยอยเข้ามาอย่างต่อเนื่อง ยิ่งดึกคืนบริเวณลานวัดเชิงทองยามค่ำคืน ยิ่งเนื่องแน่นไปด้วยผู้คน และได้หายคามพระม่านก็ยังคงดำรงกลิ่นกรุ่นหอมของน้ำสร่ง ควันธูป เปลวเทียน เสียงพิมพ์ของบทสวด คำอธิษฐาน และ เสียงน้ำไหล

ภาพโดยรวมของพื้นที่พิธีกรรมสงพระบางได้บอกกล่าวผู้วิจัยว่า นี่คือพิธีกรรมของราษฎรของราชธานีแห่งความทรงจำโดยแท้จริง ผู้วิจัยเห็นว่า ปริมาณผู้คนในพื้นที่พิธีกรรมแห่งนี้ไม่น่าจะน้อยไปกว่าผู้คนในพิธีกรรมสงน้ำพระบาง โดยเฉพาะหากไม่นับรวม ‘นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ’ แล้ว ปริมาณของประชาชนที่เข้าร่วมพิธีกรรมทั้งสองแห่ง น่าจะมีปริมาณพอๆ กัน อย่างไรก็ตาม ในพิธีกรรมสงน้ำพระม่านปีนี้ ยังมีนักท่องเที่ยวที่ตกค้างอยู่เมืองหลวงพระบางพลัดหลงเข้ามา ‘ดู’ พิธีกรรมประมาณ 5-6 ราย สองคนในนั้นคือสามีภรรยาชาวอิสราเอล ซึ่งรอเครื่องบินไปเชียงใหม่ อีกกลุ่มคือนักท่องเที่ยว Back Packers ที่วางแผนจะเดินทางไปเชียงใหม่พร้อมเรือขนส่งระหว่างประเทศ

พวกเขาบอกผู้วิจัยว่า ขณะรอเดินทางจึงถือโอกาสเดินเตร่มาเก็บภาพเพื่อฆ่าเวลาโดยไม่คาดคิดว่าจะมาพบงาน ‘สงน้ำพระม่าน’ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่น่าสนใจมากสำหรับพวกเขาด้วยเป็นงานบุญของคนท้องถิ่นอย่างชัดเจน เพราะไม่มีกลุ่มคนใส่ชุดขาว ไม่มีเด็กหนุ่มที่แต่งกายด้วยชุดทหารมหาดเล็ก ซึ่งค่อนข้างจะเป็นสิ่งแปลกปลอมกับปัจจุบัน โดยเฉพาะไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาผจญจำนวนมากเหมือนพิธีสงน้ำพระบาง ซึ่งแตกต่างจากพิธีกรรมสงน้ำพระม่าน ที่มองไปทางไหนก็มีแต่คนท้องถิ่นที่แต่งกายในรูปแบบของคนลาว นอกจากนี้ พวกเขายังชี้ไปที่ต้นเสาของผามพระม่าน และบอกผู้วิจัยว่า ที่นี่มีเพียงลำอ้อย ต้นกล้วย ชงตัวพืง และชงพระพุทธรูป ต่างจากต้นเสาที่ผามพระบาง ที่นอกจากจะมีสิ่งดังกล่าวนี้เช่นกันแล้ว ยังถูกเสียบประคบไว้ด้วยธงชาติ ธงศาสนา และธงมรดกโลก ขณะที่ภายในผามยังมีการกั้นเป็นชั้นๆ พร้อมกับมีตำรวจในเครื่องแบบที่มีอาวุธปืนเสียบซองติดเอว ยืนเฝ้าระวังตลอดเวลา

2. “บุญแปดหมื่น” : การเรียกคืนพื้นที่ทางสังคมของ ‘คนหลวงพระบาง’ ในกระแสธารโลกาภิวัตน์

ในช่วงเวลาเดียวกันกับพิธีกรรมสงน้ำพระม่าน ณ บริเวณลานด้านหน้าหอฉันหรือหอแจกวัดเชียงทอง ได้ถูกใช้เป็นที่จัดงาน ‘บุญแปดหมื่น’ ควบคู่ไปกับพิธีสงน้ำพระม่านเป็นงานบุญที่มีผู้คนเข้าร่วมทำบุญเป็นจำนวนมาก ซึ่งก็คือผู้คนกลุ่มเดียวกันกับผู้เข้าร่วมงานสงน้ำพระม่าน เมื่อพิจารณาเฉพาะรูปแบบภายนอกของบุญแปดหมื่น เป็นเสมือนงานบุญ ที่ถูกผลิตซ้ำควบคู่กับพิธีกรรมสงน้ำพระม่านมาช้านาน แต่แท้จริงแล้ว บุญแปดหมื่นเพิ่งถูกประดิษฐ์ขึ้นในปี พ.ศ.2547 นี้เอง

“บุญแปดหมื่น” มีชื่อเต็มว่า “บุญแปดหมื่นสี่พันห้าร้อยพระธรรมจันท์” ผู้ที่เป็นต้นคิดคือสาธุอ่อนแก้ว กิตติภัทโท ประธานองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์เมืองหลวงพระบาง มีแกนร่วมสำคัญ คือ คณะสงฆ์และประชาชนเมืองหลวงพระบาง โดยใช้พื้นที่วัดเชียงทองในบริบทของพิธีกรรมสงน้ำพระม่านเป็นสถานที่จัดงาน

สาธุอ่อนแก้ว อธิบายว่า ‘บุญแปลหมื่น’ เป็นงานบุญเพื่อให้สาธุชนได้ ‘บริจาคทาน’ ผ่านการซื้อกองทุน และการตัดบาตรอายุ เพื่อนำเงินไปใช้ในกิจกรรมการศึกษาสงฆ์ จึงได้จัดรูปแบบทางกายภาพของกองทุน ด้วยกองอัฐบริวาร ที่ถูกนำมาตั้งวางบนเตียงนอนแบบเตียงเดี่ยว จัดเป็นชุดๆ ตั้งกระจายประมาณ 100 ชุด อยู่ภายในเต็นท์ผ้าใบ ในแต่ละชุดถูกตกแต่งประดับประดาด้วยริ้วธง บ่งบอกถึงเครื่องบุญบารมีเด่นชัด พื้นที่ด้านหน้าสุดของเต็นท์ ตั้งโต๊ะวางบาตรเรียงเป็นแถวยาว 100 ใบ เพื่อให้ประชาชนตัดบาตรอายุด้วยเงินตามจำนวนอายุและศรัทธา

แม้ว่าบุญแปลหมื่นจะเพิ่งถูกประดิษฐ์ขึ้นเพียงระยะ 3 ปี แต่เมื่อผสมผสานกับพิธีกรรมสงฆ์ พระม่านในเขตวัดเดียวกันแล้ว บุญแปลหมื่น ได้ช่วยสร้างให้พื้นที่วัดเชิงทอง ‘นอกเวลา’ บุญปีใหม่ที่ถูกกำกับโดยภาครัฐบาล กลายเป็นศูนย์กลางทางพิธีกรรมของเมืองหลวงพระบาง ด้วยแรงดึงดูดจากพิธีสงฆ์พระม่านและบุญแปลหมื่น มีประชาชนทั้งในและนอกเขตอนุรักษณ์มรดก เข้ามาประกอบพิธีกรรมที่มีพลวัตดำเนินไปอย่างเป็นส่วนตัวของคนท้องถิ่น

สาธุอ่อนแก้วอธิบายวิธีคิดในการสร้าง ‘บุญแปลหมื่น’ ว่า ได้มีการเชื่อมความหมายของบุญมาจากพระธรรมวินัย “แปลหมื่นสี่พันห้าร้อยพระธรรมขันธ์” ของพระอรหันต์ ซึ่งอันที่จริงแล้ว เป็นเรื่องที่ลึกลับยิ่ง และท่านตระหนักว่า ชาวบ้านทั่วไปอาจจะยังไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของพระธรรมวินัย “แปลหมื่นสี่พันห้าร้อยพระธรรมขันธ์” กระนั้นท่านก็ต้องการที่จะสร้างให้เป็นงานบุญรองรับผู้คนที่เดินทางเข้ามาสร้างพระม่าน ซึ่งมีประชาชนเข้าสู่วัดเชิงทองกันอย่างเนืองแน่น ให้มีโอกาสทำบุญสมทบกองทุนศึกษาสงฆ์เมืองหลวงพระบาง จึงเชื่อมโยงกับพระธรรมวินัยที่ถูกกำกับด้วยจำนวนตัวเลข เป็นแนวทางในการจัดหาเงินทำกองทุนมูลนิธิศึกษาสงฆ์ ขยายงานการศึกษาสงฆ์ โดยตั้งจำนวน ‘ขันธ์’ เป็นเป้าหมายรับการทำบุญ ให้พุทธศาสนิกชนได้ถวายทานในช่วงบุญสงฆ์พระม่าน ให้ครบจำนวน 84,500 ขันธ์ จึงได้เปิดโอกาสให้สาธุชนถวายเงินทำบุญนับเป็น ‘ขันธ์’ ขันธ์ละ 5 พันกิบ สะสมเป็นกองทุนรวมของบุญแปลหมื่นในแต่ละปีสืบทอดไปเรื่อยๆ จนกว่าจะครบ 84,500 ขันธ์ โดยไม่ได้กำหนดว่า จะครบในปีใด ซึ่งเมื่อรวมรายได้ทั้งหมดจะเป็นเงิน 420,500,000 กีบ¹

¹ พระภิกษุอ่อนแก้ว กิตติพัทธ์ โท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดปากกาน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2549.

อย่างไรก็ตาม ในแต่ละปีจะมีการสรุปหลังจากงานบุญว่า ได้มีการบูชาไปกี่ชั้น และ เหลืออีกกี่ชั้น จึงจะครบ 84,500 ชั้น ก็จะประกาศยกยอดไปไว้ เพื่อให้ประชาชนได้บูชาในปีต่อมา สาธุอ่อนแก้ว สรุปถึงยอดเงินจากการบริจาคเฉพาะปี พ.ศ.2549 ว่า ได้เงินบูชาชั้นทั้งหมด 8,200 ชั้น เป็นเงิน 41 ล้านบาท

นอกจากนี้ ในพื้นที่พิธีกรรมบุญแปดหมื่น ยังได้เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้บูชา ‘กองอัฐบริหารแปดหมื่น’ ซึ่งมีองค์ประกอบคล้ายกับกองบวช เพราะเป็นอัฐบริหารอันเดียวกัน เครื่องอัฐบริหารเหล่านี้ เป็นสิ่งที่พระสงฆ์จากหลายวัด ได้รับการถวายทานในโอกาสต่างๆ แล้วไม่ได้ นำไปใช้ เพราะได้รับการถวายทานในสิ่งที่ตนเองมีใช้อยู่แล้ว จึงได้บริจาคมาเป็นส่วนประกอบงาน บุญแปดหมื่น ให้ชาวบ้านเขตหัวเมืองได้นำไปประดับตกแต่งใหม่ เพื่อให้ผู้มาตรงน้ำพระม่านและ ร่วมงานบุญแปดหมื่น ‘บูชา’ หรือซื้อเป็นกองบุญ กองละ 1 ล้านบาท เงินที่ได้จากการบูชา ‘เครื่อง อัฐบริหาร’ จะถูกนำไปใช้เงินทุนให้กับมูลนิธิการศึกษาสงฆ์เมืองหลวงพระบางอีกทางหนึ่ง ส่วนอัฐบริหารก็จะถูกบริจาคให้วัด โรงพยาบาล และนักเรียนที่ขาดแคลน ในพิธีบุญวันเกิดสาธุใหญ่ คำจัน คือ วันที่ 23 กันยายนของทุกปี ซึ่งเป็นที่รู้กันดีว่า เมื่อถึงวันดังกล่าว จะมีผู้มาขอรับบริจาคเตียง เครื่องนอน และเครื่องบริหารต่างๆ แต่ก็จะมีบริจาคทานเพียงบางส่วน เพราะอีกบางส่วนต้องเก็บไว้ เป็นกองอัฐบริหารในพิธีบุญแปดหมื่นปีถัดไป...

พ่อคำเฟี้ยก กับแม่ฟองแก้ว คู่สามีภรรยาอายุ 50 ในเขตดอนรัญ ซึ่งได้นำพาลูกหลาน มาร่วมซื้อกองบุญในคืนวันแรกของพิธีกรรมตรงน้ำพระม่าน กับบุญแปดหมื่น กล่าวกับผู้วิจัยว่า ดีใจ ที่สาธุอ่อนแก้วได้สร้างบุญแปดหมื่นขึ้นมา เพราะมันเป็นงานบุญที่ได้ช่วยให้พ่อคำเฟี้ยก แม่ฟองแก้ว และคนหลวงพระบางที่กำลังลำบากน่วย และเร่งรีบกับการ ‘หาเงิน’ จนแทบจะไม่มีเวลาหันมา พุดคุยกัน และช่วยเหลือเจือจานกันเช่นเดิม พ่อบอกว่า ในสมัยก่อนชุมชนหลวงพระบางไม่ค่อยจะมี ปัญหา เพราะทุกคนรู้จักกัน ได้ทำบุญกันร่วมกัน ‘แบบชาวบ้าน’ ในเขตวัดอยู่เสมอ วัดจึงเป็นพื้นที่ สาธารณะที่ทุกคนมาพบกัน และได้ช่วยเหลือเจือจานกันในรูปแบบต่างๆ บุญแปดหมื่นที่สาธุอ่อนแก้ว “พาเฮ็ดพาทำ” แท้จริงแล้ว ก็เหมือนกับว่า สาธุอ่อนแก้วได้นำพาคนหลวงพระบาง โดยเฉพาะคนรุ่น เก่าที่ย่างยากกับการ ‘หาเงิน’ และขยับย้ายถิ่นไปอยู่ยังเขตปริมณฑล ได้หวนกลับคืนสู่รูปแบบงานบุญ ของชุมชนแบบเก่าๆ ที่มีวัดเป็นศูนย์กลางเช่นเดิม โดยไม่มีภาครัฐการมากำกับควบคุม และไม่มี นักท่องเที่ยวจำนวน ‘หลวงหลาย’ มาถ่ายภาพ

สรุป

ด้วยเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน ดำรงอยู่ในสถานะของการเป็นพื้นที่ทับซ้อน ระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ และ ‘พื้นที่ทางสังคมเก่า’ กับ ‘พื้นที่ทางสังคมใหม่’ ที่ดำรงอยู่ด้วยกันในลักษณะการแห่ง การคลุกเคล้า เชื่อมต่อ ปะทะ ประสานระหว่างกัน ภายใต้บริบทของเศรษฐกิจและวิถีชีวิตที่สัมพันธ์ กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ระเบียบกฎเกณฑ์ของสำนักงานมรดกโลกและอุดมการณ์รัฐชาติสังคมนิยม ด้วยตัวละครที่หลากหลาย ทั้งชนเผ่าลาวลุ่ม ลาวสูง ลาวเทิง และ คนต่างประเทศ ที่ได้เข้ามาร่วมเป็น คนหลวงพระบางชุดใหม่ กลายเป็น ‘โครงสร้างใหม่’ ของพื้นที่ทางสังคม ที่มีข้าราชการในฐานะ ตัวแทนของอำนาจรัฐเป็นผู้กำกับควบคุม อย่างมีนัยสัมพันธ์กับเงื่อนไขของมรดกโลก การท่องเที่ยว และอุดมการณ์ของรัฐชาติ พลังอำนาจทั้งสามส่วนได้เข้ามากำกับความหมายใหม่ ให้กับพื้นที่และ เวลาแบบเดิม โดยเฉพาะในพื้นที่และเวลาของพิธีกรรมบุญปีใหม่ ซึ่งภาครัฐได้ใช้เป็นพื้นที่หลักในการ ต่อรองกับโลกาภิวัตน์ ส่งผลต่อการนำเสนอตัวตน ชัดขึ้น และต่อระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ ผ่านปฏิบัติการของผู้คนบนพื้นที่พิธีกรรมดังกล่าวอย่างมีปฏิสัมพันธ์ ทำให้พิธีกรรมบุญปีใหม่ ปัจจุบัน ภายใต้การกำกับควบคุมของภาครัฐผ่าน ‘รายการเคลื่อนไหวบุญปีใหม่ พ.ศ.2549 ค.ศ.2006’ โดยเฉพาะขบวนแห่ขอ พิธีอัญเชิญพระบางลงตรงที่วัดใหม่ และพิธีกรรมของนางสังขานในอุโบสถ วัดเชียงทอง กลายเป็นพื้นที่ที่เรียกว่า ‘Time and Space Compression’ ซึ่งได้กลายเป็นฉากสำคัญของการ เสนอภาพและเสียงของอดีตกับปัจจุบัน และท้องถิ่น รัฐชาติกับโลกาภิวัตน์ ที่ถูก ‘บีบ’ เข้ามา รวมกันไว้ในพื้นที่พิธีกรรมดังกล่าว ทำให้ ‘พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์’ มีรอยมลทิน ด้วยการถูกช่วงชิงความหมาย ไปใช้ในมิติของการแสดง โดยเฉพาะพิธีกรรมเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับนางสังขานที่อุโบสถ วัดเชียงทองในบ่ายวันสังขานเนา ที่ต้องการใช้อุโบสถวัดเชียงทองเป็นฉากประดิษฐ์สร้างมนต์ขลัง และความเร้นลับให้กับนางสังขาน สถานการณ์ดังกล่าวได้ ‘เปิด’ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนท้องถิ่นให้กับ ‘คนอื่น’ ได้สลายความศักดิ์สิทธิ์ด้วยการแต่งกายที่ไม่เหมาะสม เรือนร่างที่เปรอะเลอะ และกริยา การที่ขาดความสำรวม

นอกจากนี้ยังได้กลายเป็นพื้นที่ของการช่วงชิงความหมาย ระหว่างตัวละครในพื้นที่ทาง สังคมแบบใหม่ ซึ่งมีทั้งคนท้องถิ่นดั้งเดิมและคนใหม่ ที่ต่างล้วนเข้ามาร่วมจับจองและปฏิบัติการใน พิธีกรรมบุญปีใหม่ จนทำให้บุญปีใหม่เดิมของคนหลวงพระบาง ตกอยู่ในสถานะของบุญปีใหม่แบบ ใหม่ที่รองรับเงื่อนไขและบริบทใหม่ ของเมืองหลวงพระบางในกระแสโลกาภิวัตน์ พร้อมกันนั้น ก็ได้ ส่งผลต่อการสร้างตัวตนและการต่อรองของคนหลวงพระบาง และในช่วงเวลาแห่งพิธีกรรมดังกล่าว

ได้ทำให้ ‘พิธีกรรม’ กับ ‘การแสดง’ มีความสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ เทอร์เนอร์¹ ที่ได้เสนอความคิดไว้ในงานเขียนเรื่อง *Ritual Process : Structure and Anti- Structure* ว่า ‘พิธีกรรม’ กับ ‘การแสดง’ เป็นหน้าที่ทางสังคม ซึ่งทุกสังคมได้พยายามแบ่งแยกคนตามโครงสร้างต่างๆ เช่น เพศชาติกำเนิด ท้องถิ่น ฐานะ ความเป็นอยู่ ทำให้เกิดความสำคัญของความเป็นเขาเป็นเรา และสร้างความ

ยึดถือเรื่องความไม่เท่าเทียมกัน การแข่งขัน และการสะสมทรัพย์สมบัติ แต่ในอีกทางหนึ่งมนุษย์มีชะตากรรมร่วมกัน เป็นเผ่าพันธุ์เดียวกัน และมีความตายเป็นปลายทางของชีวิตเช่นกัน โดยนัยนี้พื้นที่ ‘พิธีกรรม’ และ ‘พื้นที่การแสดง’ จึงเป็น ‘ช่วงเวลาพิเศษ’ ที่สมาชิกในสังคมจะได้ทำสิ่งที่อุปมาเหมือนกับการก้าวออกไปยืนอยู่ภายนอกสังคม และหันกลับเข้ามาเห็นสภาพความเป็นไปที่เกิดขึ้นพร้อมกันนั้น เทอร์เนอร์ได้เสนอว่า พิธีกรรมหลักส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ คือพิธีกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่าน (*Rite de Passage*) สถานภาพทางสังคมที่หลากหลาย เช่น จากเด็กเป็นผู้ใหญ่ พิธีเข้าสู่วัยหนุ่มสาว พิธีกรรมที่เปลี่ยนผ่าน ‘เวลา’ ของสังคม อาทิ การเปลี่ยนผ่านฤดูกาล ฯลฯ

ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดของเทอร์เนอร์สามารถใช้เป็นแนวทางอธิบายกรณีการสร้างตัวตน และต่อรองของคนหลวงพระบาง ในพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ ซึ่งมีจุดกำเนิดจากการเปลี่ยนผ่าน ‘เวลา’ จากปีเก่าไปสู่ปีใหม่ คือ การอธิบายว่าบริบททางสังคมใน ‘ช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่าน’ นั้น มีลักษณะการที่คลุมเครือ ความไม่ชัดเจน ความศักดิ์สิทธิ์ ความหวาดวิตก ฯลฯ ซึ่งเทอร์เนอร์เรียกเวลาช่วงนี้ว่า “Liminal” เป็นคำที่ประดิษฐ์มาจากคำว่า “Limen” ในภาษาละตินที่มีความหมายถึงธรณีประตูเทอร์เนอร์กล่าวว่า ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อ หรือ “Liminal” นั้น ได้ก่อให้เกิดภาวะของความเป็นสังคมที่เรียกว่า “Communitas”

การที่เทอร์เนอร์ใช้ศัพท์ภาษาละติน “Communitas” แทนคำว่า “Community” ก็เพื่อที่จะแยกแยะความแตกต่างระหว่างภาวะความสัมพันธ์ทางสังคม ที่ดำรงอยู่ในช่วงเวลาที่เรียกว่า “Liminal” กับพื้นที่ทางสังคมในสถานะสามัญในความหมายของ “Community” ออกจากกัน ให้เห็นว่าสถานะของสังคมแบบ *Communitas* เป็น ‘เวลา’ ที่กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนที่กำลังกับความแตกต่างระหว่างมนุษย์ในภาวะสามัญได้ถูกเพิกเฉยไปชั่วขณะหนึ่ง ดังนั้น พฤติกรรมของคนในสังคมที่เกิดขึ้น ณ ช่วงเวลา *Liminal* จึงมีทั้งการกลับหัวกลับหางกับสังคมปกติ หรือ ‘สะท้อน’ บางสิ่งบางอย่างเกี่ยวกับความบิดเบี้ยวของสังคม โดยตรงกันนี้ พื้นที่พิธีกรรมส่วนใหญ่จึงมีนัยของการต่อต้านโครงสร้าง หรือ *Anti-Structure* อยู่ด้วยเสมอ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากผ่านช่วงเวลา *Liminal* แล้ว ก็จะหวนกลับคืนสู่

¹ Victor Turner. *Ritual Process : Structure and Anti- Structure*. 1969.

โครงสร้างปกติของสังคมในแบบ ‘Community’ พร้อมกับสถานภาพใหม่ที่สร้างความอบอุ่นใจ มั่นใจ หรืออย่างน้อยก็รู้ตำแหน่งแห่งที่ว่าจะ ‘เล่น’ บทใดในพื้นที่ทางสังคมแบบ Community

เมื่อพิจารณาบุญปีใหม่หลวงพระบางจากกรอบความคิด ‘Ritual Process’ ของเทอร์เนอร์ จะเห็นว่า องค์รวมของบุญปีใหม่หลวงพระบางปัจจุบัน เป็นพิธีกรรมที่อยู่ในพื้นที่พิเศษที่เรียกว่า ‘Liminal’ ด้วยเป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับบริบทของการเปลี่ยนผ่านเวลาจากปีเก่าไปสู่ศักราชใหม่ ที่บรรพชนของคนหลวงพระบางได้ประดิษฐ์สร้าง และผลิตซ้ำพิธีกรรมใน ‘พื้นที่’ ต่างๆ ของเมือง ทั้งพื้นที่กายภาพแห่งผังเมืองที่สัมพันธ์กับภูมิทัศน์ พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ พื้นที่ศาสนา และพื้นที่สักการะอันศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะอุโบสถวัดธาตุน้อยกับวัดเชียงทอง ที่ถูกใช้เป็นพื้นที่ศูนย์กลาง พิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของหางเมืองกับหัวเมืองมาโดยตลอด แต่ในสถานะ ‘Communitas’ ของเมืองหลวงพระบางที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขโลกาภิวัตน์ บุญปีใหม่หลวงพระบางปัจจุบันได้ถูกใช้เป็นพิธีกรรมเพื่อการเปลี่ยนผ่าน หรือ Rite de Passage ที่หลากหลายและซับซ้อนกว่า Communitas ของ Liminal ของบุญปีใหม่ในอดีตกาล ด้วยมันได้ถูกสร้างภาครัฐการให้เป็นพื้นที่รองรับการเปลี่ยนผ่านจากเมืองมรดกท้องถิ่น ไปสู่เมืองมรดกโลก การเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่สักการะอันศักดิ์สิทธิ์ไปสู่พื้นที่ท่องเที่ยว การเปลี่ยนผ่านจากราชรัฐและราชพิธีของราชธานีแห่งราชอาณาจักรในอดีตกาล สู่อำนาจพิธีการของรัฐชาติสังคมนิยมในปัจจุบัน

ด้วยเงื่อนไขข้างต้น จึงทำให้เมืองหลวงพระบางในบริบท Liminal แห่งการเปลี่ยนผ่าน กลายเป็น ‘Communitas’ ที่สลับซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อโครงสร้างทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมเป็นอย่างมาก จนทำให้ ชาร์ลส์ เอฟ. คายส์นิยามพื้นที่ทางสังคมของเมืองหลวงพระบางในปัจจุบันว่าเป็น ‘A New Social Space’¹ หรือ ‘พื้นที่ทางสังคมใหม่’ ดังนั้น สถานะสังคม Communitas ของเมืองหลวงพระบาง ในช่วงพิธีกรรมบุญปีใหม่ปัจจุบัน จึงทวีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น เมื่อผนวก รวมกับสถานะของการเป็นพื้นที่ทางสังคมใหม่ข้างต้น ประการสำคัญ มันได้กลายเป็นบริบทของการ แสดงตัวตนและต่อรองของ ‘คนหลวงพระบาง’ ที่ยึดโยงอย่างมีปฏิสัมพันธ์กับ ‘Structure’ ของ Communitas ทั้งใน ‘อดีต’ และ ‘ปัจจุบัน’

กล่าวคือ โครงสร้างทางสังคมเดิมของหลวงพระบาง มีความแตกต่างในระดับชนชั้น ทางสังคมตั้งแต่ระดับกษัตริย์ถึงสามัญชน ส่วนโครงสร้างสังคมปัจจุบัน นอกจากจะถูกสลายชนชั้น แห่งศักดินา แต่ได้ปรับไปสู่โครงสร้างใหม่ที่ถูกกำกับควบคุมแนวทางของสังคม ให้ดำเนินไปอย่าง สอดคล้องกับนโยบายพรรครัฐ มีเจ้าหน้าที่ภาครัฐการเป็นตัวละครหลัก ผสานกับตัวละครจาก

¹ Keyes, Charles F. Personal Communication. October 1, 2005.

หน่วยงานภาครัฐ เอกชนและสากล ที่สัมพันธ์กับเมืองมรดกโลก อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และประชาชนลาวบรรดาเผ่า คนหลวงพระบางในปัจจุบันจึงมีทั้งคนเก่าและคนใหม่ที่หลากหลาย ซึ่งต่างถูกยึดโยงไว้ด้วยพลวัตทางเศรษฐกิจจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ดังนั้น ‘มรดกวัฒนธรรม’ จึงมีความหมายต่อพลวัตทางสังคมอันซับซ้อนของ ‘คนหลวงพระบางปัจจุบัน’ ที่พวกเขาต่างได้ใช้ ‘พื้นที่’ และ ‘เวลาพิเศษ’ ในช่วง Liminal ‘แบบพิเศษ’ อันเป็นสนามปฏิสัมพันธ์ในบุญปีใหม่ปัจจุบัน ซึ่งมีความหมายอันหลากหลายจากตัวละครที่แตกต่าง ที่ถูกกวาดให้มาลงรวมกันไว้ในพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ ปราบภูการณ์ในบริบทสังคม Communitas ในช่วงกาล Liminal แห่งบุญปีใหม่ปัจจุบัน ที่ภาครัฐการได้ ‘ขีดเส้น’ ด้วยคำสั่ง ‘รายการเคลื่อนไหว บุญปีใหม่’ พร้อมกันนั้นก็ให้เกิดปรากฏการณ์ ‘ข้ามเส้น’ ดังกล่าว ในความหมายของการต่อรองของคนที่อยู่ในสนามแห่งปฏิสัมพันธ์ใน Communitas นี้ ทั้งที่เป็นพื้นที่เชิงปัจเจก ซึ่งเก็บรักษาและผลิตซ้ำความทรงทางสังคม ‘บางอย่าง’ ที่อาจขัดแย้งกับแนวทางของชาติปัจจุบัน และพื้นที่สาธารณะ ของชุมชนเพื่อเรียกคืนความศักดิ์สิทธิ์และการคืนดีกันทางสังคม ให้กลับคืนมาสู่พื้นที่สักการะและพื้นที่ทางสังคมในภาวะสังคม Communitas แบบเดิม ที่ปราศจากการกำกับควบคุมของภาครัฐการ และการจับจองของนักท่องเที่ยวต่างวัฒนธรรม ปรากฏในพิธีกรรมสงฆ์พระมานและบุญแปลหมื่น

ภายใต้บริบทของการต่อรองชุดใหญ่ ที่ภาครัฐการได้เรียกคืนและตกแต่ง ‘อดีต’ พร้อมกับสร้างภาพเสมือนอดีตขึ้นมาจัดวางไว้ในพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่ปัจจุบัน เพื่อใช้ต่อรองกับโลกาภิวัตน์ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ปฏิบัติการดังกล่าว ได้ส่งผลต่อการเปิดกำแพงกันระหว่างอดีตกับปัจจุบัน (อย่างกำกับควบคุม) ส่งผลต่อปรากฏการณ์ Anti- Structure ในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย อาทิ การประดิษฐ์สร้างตัวบทใหม่ขึ้นมาจัดวางไว้ในพิธีกรรม การสลับสับเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ และล่วงรุคพื้นที่และเวลาศักดิ์สิทธิ์ของคนท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นพื้นที่และเวลาของการท่องเที่ยว ซึ่งได้กลายเป็นลักษณะการทางพิธีกรรมและการแสดงใน Communitas ของบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบาง อีกทั้งยังส่งผลต่อปรากฏการณ์ต่อรองของราชอดีตที่มีต่อภาครัฐการปัจจุบัน โดยเฉพาะในกรณีสภาวะของการเรียกกลับโครงสร้างแห่งศักดิ์นิทา ผ่านเครื่องแต่งกายชาระบบ เครื่องประดับ และคว้นหม้อ มาใช้เป็นอาภรณ์ประดิษฐ์สร้าง ‘ตัวละครเสมือนอดีต’ ใน ‘พิธีการเปลี่ยนผ่าน’ เด็กสาวชาวหลวงพระบาง ให้กลายเป็นนางสังฆานของ Communitas ใหม่ ทำให้ทายาทตระกูลขุนนางใหญ่ในอดีต สามารถใช้ ‘มรดกของตระกูล’ ที่ในอดีตคือสืลปะศักดิ์นิทาที่ต้องทำลาย แต่ได้ถูกเก็บซ่อนไว้จนผ่านช่วงสมัยสังคมนิยมที่เข้มงวดกดขี่จนสู่ยุคจินตนาการใหม่ มันกลับถูกเปลี่ยนความหมายให้กลายเป็นหนึ่งในมรดกวัฒนธรรมสำคัญของเมืองมรดกโลก ชาระบบ เครื่องเอ้ และคว้นหม้อ ที่มีอายุกว่า 40 ปี จึงกลายเป็น ‘อดีต’ ที่ผู้เป็นเจ้าของสามารถใช้ต่อรองกับอำนาจรัฐการ

ที่เคยเป็นคู่ตรงกันข้ามกับอาการดังกล่าว โดยสามารถเรียกค่าเช่าจากคณะกรรมการจัดงานบุญปีใหม่ ได้ถึง 100 ดอลลาร์ ในการถูกนำไปประดิษฐ์กายนางสังขานแต่ละครั้ง

ขณะเดียวกัน ภาคประชาชนทั่วไปก็ได้ ‘ลุยใช้’ พื้นที่พิธีกรรม ที่ภาครัฐการได้เปิดทาง ให้ราชอดีตและศักดิ์นาเดิม สามารถเผยโฉมในบริบทของสังคมแบบ Communitas แบบใหม่ ‘ข้าม’ เข้าไปในโครงสร้างสังคมแบบเดิม เพื่อเปลี่ยนผ่านตนเอง ไปสู่ชนชั้นผู้สูงศักดิ์ในจินตนาการด้วยการสวมใส่ชุดชาระบบที่เพิ่งถูกผลิตขึ้นใหม่อย่างเร่งรีบ คนหลวงพระบางเหล่านี้ ได้ทำสิ่งที่เทอร์เนอร์ เรียกว่า ‘อุปมาเหมือนกับการออกไปยืนอยู่ข้างนอกความจริง’ ทั้งนี้พวกเขาได้ ‘ข้าม’ เส้นแดนความเป็นจริงผ่าน ‘จินตนาการ’ ในพื้นที่พิธีกรรม (Ritual Space) ที่ทับซ้อนกับพื้นที่การแสดง (Performance Space) กระนั้น มันก็ได้กลายเป็นบริบทใหม่ให้คนหลวงพระบาง ที่ถูกสลายโครงสร้างบรรดาศักดิ์ จากโครงสร้างสังคมเดิมแล้ว ได้ข้ามเส้นกันชนชั้นศักดิ์นาเข้าไปสถาปนาตนเองเป็นราชินิกุล ในขบวนแห่บุญปีใหม่ในฐานะ ‘นางวอ’ ซึ่งได้ถูกทำให้กลายเป็น ‘การแสดง’ ด้วยวิถี Anti- Structure โดยการสลับอายุและตำแหน่ง จากนางวอสมัชราชอาณาจักร ที่เป็นครุณีสวมชุดสตรีลาวหลวงพระบาง อุ่มพานดอกไม้ เดินตามหลังวอพระราชาคณะ ภิกษุสงฆ์และสามเณร มาสู่กลุ่มของยุวธิดาตัวน้อยวัยเพียง 5-12 ปี ที่ชีวิตยังอยู่ภายใต้จินตนาการของพ่อแม่ เด็กหญิงเหล่านี้ ได้ถูกนำมาเปลี่ยนผ่านไปสู่กุลธิดาแห่งราชินิกุล ด้วยชุดชาระบบ เครื่องเอ้ และคว้นหม้อที่เพิ่งถูกผลิตขึ้นใหม่ ทำหน้าที่เดินนำหน้า ‘นางสังขาน’ ผู้สวมใส่ชุดชาระบบของแท้จากอดีต ที่มีเพียงหนึ่งเดียวในขบวนแห่

‘ราชกุลธิดา’ แห่ง Communitas ใหม่ เป็นตัวละครที่มีจำนวนมากที่สุดในขบวนแห่บุญปีใหม่ปัจจุบัน ได้สะท้อนถึงปริมาณจินตนาการของคนหลวงพระบางที่มีต่อราชอดีต แต่ในพื้นที่พิธีกรรมเดียวกันนี้ ก็ยังมีพ่อแม่อีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ได้คำนึงถึงการหวนคืนสู่อดีต แต่ได้ลุยใช้ชุดชาระบบ เครื่องเอ้ และคว้นหม้อ ‘เขียน’ ความเป็นแม่หญิงลาวให้กับยุวธิดาของตน ขณะที่พ่อแม่บางกลุ่มก็มีจินตนาการทั้งสองอย่างควบคู่กันไป ประการสำคัญ ปรัชญาการกระทำของนางสังขานกับนางวอ ใน Communitas แห่งบุญปีใหม่ปัจจุบัน ได้ส่งผลต่อการกระตุก-กระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูผ้าชาระบบ และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ในบริบทสังคม Community ในพื้นที่และเวลานอกพิธีกรรม

นอกจากนี้ ช่วงเวลา ‘Liminal’ แห่งการเปลี่ยนผ่านปีของหลวงพระบางในปัจจุบัน พื้นที่สักการะที่สืบทอดจากบรรพชนของคนท้องถิ่น ได้ถูกเชื่อมโยงเข้าไปใช้ในบริบทของ ‘การแสดง’ เพื่อประดิษฐ์สร้างตัวละครใหม่ให้เสมือนอดีต โดยเฉพาะพิธีกรรมที่ทับซ้อนกับการแสดงของนางสังขานในอุโบสถอันศักดิ์สิทธิ์ที่วัดเชียงทอง ซึ่งนอกจากจะเบียดขับ ‘เวลา’ การพบปะสัมผัสการวาระระหว่างกันของบรรดาพระเถระและภิกษุสงฆ์แล้ว ยังเป็นการสลายสภาวะความศักดิ์สิทธิ์

ออกจากพื้นที่สักการะของคนท้องถิ่น เมื่อ ‘พิธีกรรม’ และ ‘การแสดง’ ของนางสังขาน ได้ชักนำผู้คน จากข่าวสารที่สะท้านเข้าสู่อุโบสถอย่างควบคุมปริมาณและกิริยาการไม่ได้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ สร้างความกังวลให้กับคนท้องถิ่นทั้งภิกษุสงฆ์และฆราวาส พวกเขาจึงต่อต้านด้วยการสร้าง ‘เวลา ใหม่’ ให้กับพิธีกรรมบุญปีใหม่ในภาคส่วนประชาชน ทันทีกุญแจเหล็กที่ประตูห้องประดิษฐาน พระบาง ณ พระราชวังเก่าถูกล็อกไว้ อันเสมือนฉากสุดท้ายบุญปีใหม่ภายใต้การกำกับของภาครัฐการ ถูกปิดลง พร้อมกับการ ‘เปิดฉาก’ พิธีกรรมอัญเชิญพระม่านลงตรง และพิธีกรรมบุญแปดหมื่น เพื่อ เปิดพื้นที่สังคัม Communitas แบบเก่าของประชาชน ที่ปราศจากการกำกับควบคุมของภาครัฐการ และการจับจองของนักท่องเที่ยวนั้น ทันทีกษณะพระเถรานุเถระเดินออกจากพระราชวังเก่าไปถึงวัดเชิงทอง ซึ่งพิธีกรรมทั้งสองได้กลายเป็นพื้นที่แห่งการคืนดีระหว่างคนหลวงพระบางกับพื้นที่พิธีกรรม และ พื้นที่ทางสังคัมแบบเดิม ในบริบทสังคัม Communitas แบบอดีตที่สูญหายไปจาก Liminal ใหม่ ซึ่งได้ ถูกทาบทับด้วยรายการเคลื่อนไหวบุญปีใหม่ของภาครัฐการ อันเป็นปรากฏการณ์ของการธำรงรักษา ตัวตนในพื้นที่ทางสังคัมแบบเดิม ของคนหลวงพระบางในบริบทกระแสโลกาภิวัตน์นั่นเอง

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

“หลวงพระบางเมืองมรดกโลก (Local & Global) : พื้นที่พิธีกรรม (Ritual & Performance) แห่ง ‘การเปลี่ยนผ่าน’ (Liminal) และ การรื้อฟื้น-ประดิษฐ์สร้าง (Re – Inventing) ‘ความทรงจำใหม่’ (New Social Memory) ให้กับพื้นที่ทางสังคมปัจจุบัน (New Social Space)”

วิทยานิพนธ์เรื่อง “หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : พื้นที่พิธีกรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ ในกระแสโลกาภิวัตน์” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงมานุษยวิทยา สนามการวิจัย คือ เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ สปป.ลาว ใช้กรณีบุญปีใหม่ เมืองหลวงพระบาง พ.ศ. 2549 เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ มีวัตถุประสงค์การวิจัย 3 ข้อ คือ 1) ศึกษา อัตลักษณ์ของ ‘คนหลวงพระบาง’ ผ่านการใช้พื้นที่ของเมืองและปริมณฑลที่สืบทอดมาจากบรรพชน 2) ศึกษาเงื่อนไขและบริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางในปัจจุบัน และ 3) ศึกษาการสร้างตัวตน และต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางภายใต้เงื่อนไขและบริบท ของกระแสโลกาภิวัตน์ สรุปผลการวิจัย ดังนี้

พื้นที่กายภาพของ ‘เมืองหลวงพระบาง’ มีลักษณะเฉพาะตัว คือเป็นพื้นราบขนาดเล็ก และมีภูเขาขนาดเล็กหุบเขาลึกขึ้น ณ ใจกลางเมือง พื้นที่ราบดังกล่าวได้ถูกกำหนดขนาดด้วยสายน้ำ และภูเขา แวดล้อม อีกทั้งยังเป็นพื้นที่บรรจบกันระหว่างแม่น้ำโขง กับสายน้ำสาขาทั้งในเขตตัวเมืองและ ปริมณฑล ทำให้พื้นราบแห่งนี้เหมาะสมต่อการสร้างบ้านแปงเมือง จึงเป็นนิवासถานของผู้คนมาอยู่ อาศัยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เป็นพื้นที่ที่เปลี่ยนถ่ายกลุ่มคน ที่มีอำนาจเหนือพื้นที่มาหลายกลุ่ม แต่กลุ่มคนที่ปรากฏอย่างค่อนข้างสัมพันธ์ได้ โดยพิจารณาผ่าน ความทรงจำทางสังคมด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ตำนาน และพิธีกรรมบุญปีใหม่ของคนหลวงพระบาง คือ ตั้งแต่สมัยพวก ‘ชะวา’ ซึ่งพงสาวดารหลวงพระบางเรียกว่า “ข้า” แต่นักประวัติศาสตร์ลาวรุ่นใหม่ รวมทั้งผู้วิจัยเชื่อว่าเป็นพวก ‘กะสัก’ หรือพวก ‘อ้ายลาว’

พวกเขาเป็นเจ้าของพื้นที่ก่อนที่ชนชาติลาวจะเข้ามามีอำนาจแทนที่ และสร้างพื้นที่แห่งนี้ เป็น ‘ราชธานี’ แห่งอาณาจักรลาวล้านช้าง และได้สร้างอัตลักษณ์ของตนด้วยการนิยามพื้นที่สัมพันธ กับภูตผี และ นาคาคติ ครั้นเมื่อชนชาติลาวเข้ามามีอำนาจ ได้สร้างอัตลักษณ์ของตนด้วยการเชื่อมโยง ดำเนินขุนบรมราชาธิราช และการกำเนิดมนุษย์ของคนในเขตนี้ สร้างให้ ‘เมืองชะวา’ กับ ‘เชียงทอง’ กลายเป็นพื้นที่เดินทางเชื่อมต่อระหว่างผืนดินที่อยู่เมืองฟ้า กับคนซึ่งอยู่เมืองลุ่ม อันเป็นการอธิบาย ที่มาของตนให้เหนือกว่าคนชะวา กระนั้นชนชาติลาวก็ได้บูรณาการความเชื่อชุดเดิมเข้ามาไว้ภายใต้ ความเชื่อชุดใหม่ เช่นเดียวกันกับเมื่อครั้งพุทธศาสนาเข้าสู่ราชธานีเชียงทองและราชอาณาจักรล้านช้าง ตั้งแต่สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มเป็นต้นมา พุทธศาสนาก็ได้บูรณาการกับความเชื่อชุดที่ผ่านมาซึ่งมีความสัมพันธ์ กับพื้นที่กายภาพและพื้นที่ทางสังคมของ ‘คนหลวงพระบาง’ ซึ่งเป็นชุมชนศูนย์กลางการค้า และการปกครอง มาไว้ภายใต้บริบทของพุทธศาสนา ที่ผนึกตัวไว้กับอำนาจของกษัตริย์แห่งราชอาณาจักร ล้านช้าง กลายเป็นอัตลักษณ์ของคน และ เมืองหลวงพระบาง ที่ถูกประดิษฐ์สร้าง และถูกผลิตซ้ำ จนกลายเป็น ‘มรดกวัฒนธรรม’ ที่ส่งผลสำคัญต่อ ‘เมืองหลวงพระบาง’ ในปัจจุบัน

ในส่วนของเงื่อนไขและบริบทของ ‘กระแสโลกาภิวัตน์’ ที่ส่งผลต่ออัตลักษณ์ของคน หลวงพระบางในปัจจุบันนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงความหมายของประเทศ จาก ‘ราชอาณาจักรลาว’ เป็น ‘รัฐชาติสังคมนิยม’ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลายด้านในเมืองหลวงพระบาง โดยเฉพาะ ‘พื้นที่ทางสังคม’ ที่ได้เปลี่ยนแปลง โครงสร้างและอำนาจของผู้คน ซึ่งนอกจากจะส่งผล กระทบต่อพื้นที่พิธีกรรมแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อระบบชีวิตและความเป็นอยู่ที่เร้นแค้น อันเป็นไปโดย ภาพรวมของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านที่กำลังเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจไปในทางที่ก้าวหน้า กอปรกับกระแสโลกาภิวัตน์ในมิติของเศรษฐกิจทุนนิยม ที่สัมพันธ์ กับ ‘อำนาจ’ ขององค์การระหว่างประเทศ ได้ ‘กดดัน’ ให้ประเทศสังคมนิยมทั่วโลกเปิดประตู รับกระแสโลกดังกล่าว

ลาวจึงได้ปรับนโยบายจากการปกครองแบบสังคมนิยมที่เข้มงวดกดขี่ สู่ ‘นโยบาย จินตนาการใหม่’ ที่เปิดประเทศต้อนรับระบบเศรษฐกิจสากลอย่างมีเงื่อนไข ภายใต้บริบทดังกล่าว รัฐชาติลาวได้ใช้ ‘อดีต’ ของหลวงพระบางที่สัมพันธ์กับอัตลักษณ์ข้างต้น มาต่อรองกับโลกาภิวัตน์ ด้วยการนำเสนอเป็นเมืองท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และในที่สุดได้ผลักดันให้ หลวงพระบางกลายเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดการ ‘ระเบิดตัว’ ของอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว เพื่อบริบท ‘ความถวิลหาอดีต’ ที่เข้มข้นที่สุดเมืองหนึ่งของโลก

จากนั้น หลวงพระบางก็ได้ตกอยู่ภายใต้จินตนาการและปฏิบัติการของ ‘มรดกโลก’ และ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ‘อดีต’ ระดับสากล ที่เข้ามาครอบทับ และเป็นตัวกำหนดภาพรวมของ พื้นที่กายภาพซึ่งถูก ‘ตรึง’ ให้อยู่กับ ‘รูปทรงของอดีต’ ขณะที่ ‘พื้นที่ทางสังคม’ กลับเปลี่ยนแปลงไป

อย่างรวดเร็ว ด้วยการมีผู้คนกลุ่มอื่นที่มีความแตกต่างทางอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เข้ามาาร่วมเป็น ‘คนเมืองหลวงพระบางชุดใหม่’ ในสัดส่วนที่สูงมากขึ้นเรื่อยๆ กระนั้น พวกเขาทั้งหมดก็ถูกยึดโยงให้ดำรงอยู่ในพื้นที่ทางสังคมร่วมกันภายใต้พลวัตทางเศรษฐกิจของ ‘ทุน’ จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสากล เงื่อนไขแห่งสถานภาพเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้าง ประเพณีวัฒนธรรม (Re-Inventing of Tradition) ในเมืองหลวงพระบาง หรือ ทำให้อัตลักษณ์ของ ‘เมือง’ ดำรงอยู่และดำเนินไปในลักษณะการของการเป็น ‘เวทีแห่งการรื้อฟื้นและประดิษฐ์สร้างทางประเพณี’ ที่มีความหมายเป็น ‘สินค้าทางวัฒนธรรม’ เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวผู้เดินทางเข้ามาบริโภค ‘รูปทรงและอารมณ์ของอดีต’ ดังกล่าว ด้วยความเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างจากอดีตอย่างมีนัยสำคัญข้างต้น ชาร์ลส์ เอฟ. คายส์ จึงได้ให้ความหมายเมืองหลวงพระบางในบริบทโลกาภิวัตน์ช่วงนี้ว่าเป็น ‘พื้นที่ทางสังคมใหม่’ (New Social Space)

ในบริบทของการ ‘ตรึงอดีต’ เอาไว้ในความหมาย ‘มรดกโลก’ และการเรียกกลับ ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการรื้อฟื้น ‘ราชศิลป์วัฒนธรรม’ ขึ้นมาประดิษฐ์สร้างด้วยการตกแต่งใหม่ แล้วจัดวางแทรกกลงไว้ในพื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่สังคม และพื้นที่พิธีกรรมของ ‘เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม’ พร้อมกันนั้น ภาครัฐการก็ได้ผนวกรวม (Included) ประชาชน ‘บรรดาเผ่า’ ที่อยู่นอกตำนาน และ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม เข้ามาประกอบไว้ในพื้นที่พิธีกรรมของ คนลาวลุ่ม ทั้งนี้ รัชชาติลาวได้ใช้เวทีของ ‘พิธีกรรมประดิษฐ์’ ประดิษฐ์สร้างความเป็นสมาชิกของ รัชชาติลาว พร้อมกับปลูกฝังอุดมการณ์ชาติ ที่ต้องผนึกรวมประชาชน 3 เผ่า คือ ลาวลุ่ม ลาวเทิง และ ลาวสูงไปพร้อมกัน

ดังนั้น ภาพโดยรวมของปรากฏการณ์ทั้งหมดข้างต้น นอกจากจะเป็นเงื่อนไขให้อัตลักษณ์ของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมใหม่แล้ว ยังส่งผลให้กลายเป็น ‘พื้นที่พิธีกรรมใหม่’ และ พื้นที่แห่งการประดิษฐ์สร้าง ‘ความทรงจำใหม่’ ให้กับคนหลวงพระบางชุดใหม่ ที่ผสานระหว่างคนรุ่นเก่า คนใหม่ และชาวต่างประเทศไปพร้อมกัน ประการสำคัญ เงื่อนไขข้างต้น ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความหมาย และช่วงชิงพื้นที่ทางกายภาพ ทางสังคม และพิธีกรรมระหว่างสำนักงานมรดกหลวงพระบาง ภาครัฐการ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และ ‘คนหลวงพระบาง’ โดยเฉพาะในกลุ่มของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ที่มี ‘ความทรงจำทางสังคม’ กับ ‘อดีต’ ของเมืองมรดกโลกแห่งนี้

พวกเขาจึงได้ผลิตซ้ำและผลิตสร้าง ‘ตัวตน’ ที่สัมพันธ์กับอดีตและความทรงจำทางสังคมเดิมของตน รวมไปถึงการ ‘ต่อรองเชิงอัตลักษณ์’ ในช่วงเวลาปกติ และช่วงกาลแห่ง ‘พิธีกรรม’ ส่งผลให้หลวงพระบางกลายเป็นพื้นที่ทางสังคมแบบพิเศษกว่าช่วงเวลาปกติ ที่เทอร์เนอร์

(Turner)¹ เรียกว่า “Communitas” เป็นเวทีในการนำเสนอตัวตนและต่อรองเชิงอัตลักษณ์ รวมทั้งการประดิษฐ์สร้างพื้นที่พิธีกรรมใหม่เพื่อธำรงรักษา ‘ตัวตนชุดเดิม’ ใน ‘พื้นที่พิธีกรรมชุดใหม่’ ที่พวกเขาประดิษฐ์สร้างขึ้น เพื่อลบลอยมลทินของพื้นที่สักการะที่ถูกพรากไปรับใช้พิธีกรรมประดิษฐ์รองรับการท่องเที่ยว รวมทั้งการหวนกลับมาดำรงอยู่ร่วมกัน ‘แบบเดิม’ ในพื้นที่พิธีกรรมใหม่ ระหว่างพระสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนคนหลวงพระบาง

ทั้งนี้ เพื่อเป็นการธำรงรักษา ‘อดีต’ และ ความทรงจำทางสังคมชุดเดิมของกลุ่มคน ในบริบทของพื้นที่ทางสังคมใหม่ ที่กำลังประดิษฐ์สร้างความทรงจำทางสังคมชุดใหม่ ให้กับคนหลวงพระบางกลุ่มต่างๆ ที่ดำรงอยู่ร่วมกันในเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน ซึ่งได้นำไปสู่ข้อสรุปหลักของผลการวิจัยคือ “หลวงพระบางเมืองมรดกโลก (Local & Global) : พื้นที่พิธีกรรม (Ritual & Performance) แห่ง ‘การเปลี่ยนผ่าน’ (Liminal) และ การรื้อฟื้น-ประดิษฐ์สร้าง (Re – inventing) ‘ความทรงจำใหม่’ (New Social Memory) ให้กับพื้นที่ทางสังคมปัจจุบัน (New Social Space)” ดังกล่าวข้างต้นนั่นเอง

อภิปรายผล

จากการวิจัยภายใต้วัตถุประสงค์ดังกล่าว ซึ่งได้ผลการวิจัยเป็นข้อค้นพบหลัก คือ “หลวงพระบางเมืองมรดกโลก (Local & Global) : พื้นที่พิธีกรรม (Ritual & Performance) แห่ง ‘การเปลี่ยนผ่าน’ (Liminal) และ การรื้อฟื้น-ประดิษฐ์สร้าง (Re – inventing) ‘ความทรงจำใหม่’ (New Social Memory) ให้กับพื้นที่ทางสังคมปัจจุบัน (New Social Space)” ซึ่งข้อค้นพบหลักข้างต้น ผู้วิจัยจำแนกอภิปรายผลการวิจัยเป็น 3 ประเด็น คือ 1) Place and Identity 2) Community and Communitas และ 3) New Social Memory ดังนี้

1. Place and Identity : พื้นที่และอัตลักษณ์

อังรี เลอเฟบร็ว² ได้อธิบาย “พื้นที่” (Place / Space) ในมิติของการผลิตสร้างและผลิตซ้ำความสัมพันธ์ทางสังคม ในหนังสือ The Production of Space ว่า “พื้นที่” คือ ผลผลิตจากการให้ความหมายของผู้คนในสังคม ‘พื้นที่’ จึงเป็น ‘ผลผลิต’ (Product) ของสังคม อันเกิดจากจินตนาการและปฏิบัติการทางสังคม อย่างไรก็ตาม การ ‘ผลิตพื้นที่’ ยังรวมถึงการ ‘กำกับควบคุมพื้นที่’ ด้วย ‘เทคโนโลยีวิทยาในการสร้างพื้นที่’ (Technologies of Spaces) ด้วยอำนาจต่างๆ อาทิ

¹ Victor Turner. Ritual Process : Structure and Anti- Structure. 1969.

² Lefebvre Henri. The Production of Space. 1991.

การปกครอง การนิยามความหมาย รวมถึงการสร้างพื้นที่ให้ปรากฏในสิ่งที่เลอเฟลวเรียกว่า “The Purification of Space” หรือ “การทำพื้นที่ให้บริสุทธิ์ผุดผ่องน่ายกย่องบูชา” ซึ่งหมายถึงการทำพื้นที่ที่กายภาพกลายเป็น ‘พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์’ นั่นเอง

เมื่อใช้มุมมองข้างต้นของเลอเฟลวพิจารณา ‘พื้นที่’ เมืองหลวงพระบาง จะเห็นได้ว่าพื้นที่ที่กายภาพอันมีลักษณะเฉพาะตัวของเมือง ได้ถูก ‘คน’ ที่เข้ามาอยู่อาศัยสร้างพื้นที่ที่กายภาพของตนให้เป็น “The Purification of Space” ด้วยการให้ความหมายกำกับลงบนพื้นที่แห่งนี้มาโดยตลอด เริ่มจากการอธิบายที่มาของชุมชน ครั้งที่ยังเป็น ‘บ้านป่าเมืองผี’ เมืองของ ‘ปีศาจยักษ์ร้ายานาคา’ มาจนถึงสมัยของ ‘ผีแลคนเที่ยวไปมาหากันบ่ขาด’ ซึ่งกรณีการอธิบายชุดหลังสุด เป็น ‘เทคนิควิทยา’ ในการยกระดับพื้นที่ จากพื้นที่ของภูตผีปีศาจร้าย คู่พื้นที่ของ ‘แดน’ ซึ่งเป็นผู้อยู่บนเมืองฟ้า ดังนั้น ‘อดีต’ ของพื้นที่แห่งนี้ จึงผ่านการผลิตสร้างให้กลายเป็น “The Purification of Space” มาโดยตลอด

ประการสำคัญ ในการเปลี่ยนผ่านความหมายเพื่อสร้าง “The Purification of Space” แต่ละชุด มักจะดำเนินไปภายใต้การบูรณาการความหมายของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ชุดเดิม ควบรวมมาไว้เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ชุดใหม่อยู่เสมอ สะท้อนว่า ‘หลวงพระบาง’ เป็นพื้นที่แห่งการสมานฉันท์ ของคนกลุ่มต่างๆ มากกว่าการหักหาญด้วยการเบียดบัง ซึ่งสอดคล้องกับการอธิบายลักษณะการทางอำนาจของกลุ่มคนผู้ดำรงอยู่ในพื้นที่ ‘เมืองชะวา’ ซึ่งเป็นนามของเมืองหลักของกลุ่มผู้มีอำนาจเหนือพื้นที่ที่เริ่มมี ‘ตัวตน’ ทางประวัติศาสตร์ ที่ถูกอธิบายโดย อ่ำไพ โดเร¹ นักประวัติศาสตร์อาวุโสแห่งหลวงพระบางว่า อันที่จริงแล้ว ชนชาติลาว กับ ชาวชะวา หรือ คนกะสั๊ก และขะมุ พวกเขาต่างล้วนอาศัยอยู่ด้วยกันในพื้นที่ราบขนาดเล็ก และปริมณฑลโดยรอบมาตั้งแต่บรรพกาลต่างเพียงว่า ช่วงเวลาใด คนกลุ่มใดจะมีโอกาสขึ้นมาเป็นผู้นำปกครองเหนือผู้คนกลุ่มอื่น และวิธีการปกครองก็ไม่ได้เป็นไปได้เป็นไปในลักษณะของการขับไล่คนอีกกลุ่มให้สูญหายไปจากพื้นที่

ในทางตรงกันข้าม กลุ่มคนที่มีอำนาจเหนือกว่า หรือเป็นผู้ปกครองชุดใหม่ ต่างก็ได้ใช้เทคนิควิทยาในการสร้างพื้นที่ให้ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อแสดงความ ‘เหนือกว่า’ ผู้มีอำนาจกลุ่มเดิมในลักษณะของการ ‘ครอบทับ’ และ ‘กดให้ต่ำกว่า’ ด้วยการผนวกตัวละครในความเชื่อชุดเดิมเข้ามาเป็น ‘บริวาร’ หรือผู้พิทักษ์ความเชื่อชุดใหม่ หรือเข้ามาเป็นส่วนผสมของความเชื่อชุดใหม่ ที่มีสถานภาพสูงกว่าตลอดมา ดังปรากฏว่า ในท้ายที่สุด ‘พุทธศาสนา’ ก็ได้รวบรวมและบูรณาการทุกชุดความเชื่อที่ถูกประดิษฐ์เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ไว้ส่วนในส่วนต่างๆ ของเมืองและปริมณฑล ได้เข้ามาดำรงอยู่

¹ อ่ำไพ โดเร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านป่าขาม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2549

ภายใต้อำนาจและพุทธพิธีกรรมด้วยกันทั้งนั้น แม้ว่า บางกรณีอาจเป็นการหักหาญ ด้วยการสร้างพื้นที่ พุทธศาสนาคอรอบทับ ‘แทนที่’ ลงไปบนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เดิม ของกลุ่มผู้มีอำนาจชุดเก่า อาทิ กรณี การสร้างวัดวิษณุราช กับพระธาตุหมากโม ของพระเจ้าวิษณุราช กับ การสร้างวัด ศรีสวรรค์เทวโลก ของพระเจ้าโพธิสาราช ที่ครอบทับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของผู้มีอำนาจชุดเก่า กระนั้น ก็มีอาจสลาย ความทรงจำในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวออกจากคนหลวงพระบางไปได้ แม้ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร¹ ได้ขยายความหมายของกรณีการสร้าง ‘ความศักดิ์สิทธิ์’ ให้กับพื้นที่ว่า มิใช่ว่าจะมีความหมายเพียง การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ดังที่ได้กล่าวมา ข้างต้น แต่ยังรวมไปถึงการสร้าง ‘อำนาจ’ กำกับไว้ในพื้นที่ส่วนตัว พื้นที่สาธารณะ พื้นที่ทำงาน พื้นที่พักผ่อน พื้นที่เมือง ชนบท ภูมิภาค ฯลฯ ซึ่งถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นด้วยการกำหนดบทบาท และหน้าที่ ที่เฉพาะเจาะจงของพื้นที่นั้นๆ เพื่อป้องกันมิให้มีการล่วงละเมิด ขณะเดียวกันก็มีการกำหนดคกติก และผู้พิทักษ์รักษา ความศักดิ์สิทธิ์ หรือ ‘กติกา’ ของพื้นที่ ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย

หากใช้การอธิบาย ‘พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์’ ของไชยรัตน์ข้างต้น เป็นแนวทางในการ ‘มอง’ พื้นที่เมืองหลวงพระบาง ก็จะประจักษ์ถึงความหมายของ “The Purification of Space” ที่ถูกประทับ ลงบนพื้นที่เมืองหลวงพระบางอีกมิติหนึ่ง กล่าวคือ

นอกจาก เมืองหลวงพระบางจะเป็นพื้นที่ที่รองรับการต่อสู้ ช่วงชิง ความหมาย ด้านความเชื่อเหนือพื้นที่แล้ว ยังผสมกับการเป็นพื้นที่ที่ถูกสร้าง ‘อำนาจ’ ในเชิงของการเมือง การปกครองครอบทับ และกำกับลงบนพื้นที่กายภาพ พื้นที่สังคม พื้นที่จินตนาการ และแม้แต่ ‘พื้นที่แห่งอดีตกาล’ โดยเฉพาะในปัจจุบัน ที่คำอธิบาย “The Purification of Space” ของไชยรัตน์ ได้ส่องสว่างให้มองเห็นปรากฏการณ์ของการสร้าง “The Purification of Space” แห่งหลวงพระบาง ของอำนาจรัฐชาติลาว ที่ผสมกับอำนาจขององค์การระหว่างประเทศ ‘UNESCO’ ทิวอำนาจ ดังกล่าวได้ครอบครองพื้นที่หลวงพระบาง ที่ผนึกรวมความเชื่อหลายชุดและพุทธศาสนา ที่ถูกผลิตซ้ำ จากผู้คนหลายกลุ่ม ด้วยเวลากว่าสี่ทศวรรษ ให้กลายเป็น ‘A Product of Space’ ตามที่ผู้มี ‘อำนาจ’ ชุดใหม่ ต้องการสร้างให้เป็น “The Purification of Space” ที่สัมพันธ์กับ ‘โลกาภิวัตน์’ ในความหมายของการเป็น ‘World Cultural Heritage Town’

¹ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร. วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น. 2542. หน้า 184.

อำนาจชุดใหม่ใช้เทคนิคในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่ โดยการตรา
กฎระเบียบแห่งมรดกโลก ที่ถูกกำกับควบคุมโดยอำนาจรัฐ ประการสำคัญ ทิวอำนาจชุดนี้มีพลาณภาพ
ที่สามารถก้าวล่วงเข้าไปในทุกอณูของพื้นที่กายภาพ กำกับพื้นที่สังคม และควบคุมพื้นที่พิธีกรรม
รวมไปถึงการก้าวล่วงเข้าไปในพื้นที่แห่ง ‘อดีตกาลมิตี’ ของ ‘ราชธานีหลวงพระบาง’ เพื่อดึงรูปทรง
ของอดีตขึ้นมา ‘ตรึง’ ไว้บนพื้นที่ปัจจุบัน ซึ่งเป็น ‘เทคนิควิทยา’ ในการสร้างพื้นที่อดีตเป็นพื้นที่
มรดกโลก

นอกจากนี้ ด้วยการสร้าง “The Purification of Space” ตามนัยอำนาจแห่ง ‘World
Cultural Heritage’ ยังทะลวงผ่าผ่านกำแพงความแตกต่างเชิงคู่ปรปักษ์ ระหว่าง แนวทางสังคมนิยม
ของรัฐบาลลาวปัจจุบัน กับ ราชอดีตของกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรลาว เพื่อเรียกกลับ ‘สิ่งที่เคยเป็นคู่
ตรงข้าม’ ขึ้นมาใช้ในความหมายของ ‘มรดกโลก’ ได้อย่างแยบคาย

ประการสำคัญ อำนาจของ ‘World Cultural Heritage’ ได้ผสมกับทุนจาก
อุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ได้กลายเป็นแรงกระตุ้นให้รัฐบาลลาว กลายเป็นผู้นำในการ ‘เรียกกลับ’
ราชอดีตขึ้นมาวางไว้ในพื้นที่ของชาติสังคมนิยมด้วยตนเอง กระนั้น ก็เป็นการเรียกคืนเฉพาะ
รูปแบบอย่างระมัดระวัง โดยไม่ได้ผลิตซ้ำเนื้อหาในเชิงเคารพบูชาและเทิดทูน หากแต่มีการตีความ
ใหม่ ในฐานะ ‘Product of Space’ ที่กษัตริย์แห่งหลวงพระบางเป็นเพียงเงื่อนไข แต่การสร้าง
สิ่งดังกล่าวให้ปรากฏ เกิดจากแรงงานของ ‘มหาชน’ ดังนั้น ‘Product of Space’ ที่เป็นราชอดีต
ทั้งปวง จึงกลายเป็นสมบัติของรัฐบาลลาวปัจจุบัน ซึ่งได้นำเข้าไปประกอบไว้ในเขตพระราชฐาน ที่
ถูกเปลี่ยนความหมายเป็นพิพิธภัณฑสถาน และโรงละคร รวมทั้งการจัดวางไว้ในพื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่
โดยเฉพาะในขบวนแห่ขอ ขณะทีภาคธุรกิจเอกชนก็ได้ร่วมผลิตซ้ำและนำมาประกอบไว้ในโรงแรม
และ ร้านอาหาร ซึ่งได้กลายเป็นประโยชน์ร่วมกันของทุกฝ่าย ในบริบทที่พลวัตทางเศรษฐกิจของ
หลวงพระบางดำเนินไปด้วยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพื่อบริโคมรดกวัฒนธรรม ที่เป็นไปตาม
เป้าหมายของนโยบายจินตนาการใหม่ แต่พลวัตของมันก็เป็นเงื่อนไขนำมาซึ่ง ‘การเปลี่ยนแปลง’
ในพื้นที่ หรือทำให้ หลวงพระบาง กลายเป็น ‘พื้นที่ที่ถูกเปลี่ยนแปลง’

ในกรณี ‘การเปลี่ยนแปลง’ ในพื้นที่ หรือ ‘พื้นที่ที่ถูกเปลี่ยนแปลง’ เป็นประเด็นที่
ชยันต์ วรรณะภูติ¹ ได้ให้ความสำคัญในการพิจารณาลักษณะการแห่งอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มคน
ซึ่งได้กลายเป็นมุมมองของผู้วิจัยในการพิจารณา ‘พื้นที่’ ในกรณีต่างๆ อยู่เสมอ ชยันต์ วรรณะภูติ

¹ ชยันต์ วรรณะภูติ. “คนเมือง” : ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง,” ศึกษาศาสตร์สาร. 30(2) : 19, 2546.

ได้กล่าวถึง ‘พื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป’ ในบทความเรื่อง “คนเมือง” : ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคมของคนเมือง” ว่า ‘พื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป’ เป็นผลมาจากเมื่อ ‘คน’ ได้ใช้ประโยชน์ และดัดแปลงพื้นที่เพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง ทำให้เห็นอัตลักษณ์ของ ‘คน’ ผ่านสัมพันธภาพกับพื้นที่ ทั้งในมิติจินตนาการและปฏิบัติการทางสังคม และด้วย ‘คน’ มีความทรงจำและผูกพันกับพื้นที่ จึงได้ให้ความหมายต่อพื้นที่ด้วยการสร้างตำนาน เรื่องราว พร้อมกับการให้ความหมายทางภูมิปัญญา และจิตวิญญาณ ถูกผลิตซ้ำสืบทอดถึงคนรุ่นหลัง พื้นที่จึงมีความหมาย ให้ปัญญา สะท้อนอัตลักษณ์ และความทรงจำ และทำให้เราสามารถเข้าใจตัวตน อัตลักษณ์ ภาพลักษณ์ และภูมิปัญญาของกลุ่มคนดังกล่าวนี้ได้ ถ้าเราเข้าใจความหมายที่เขาได้ให้ไว้ต่อพื้นที่ของตน

กรณีทำนองเดียวกันนี้ ศรีศักร วัลลิโภดม¹ ก็ได้ให้ความเห็นว่า พื้นที่ทางกายภาพ มีความหมายต่อการก่อเกิดชุมชนต่างๆ เป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะว่า ‘พื้นที่’ ไม่ได้ปรากฏอยู่อย่างปราศจากการให้ความหมายจากมนุษย์ ตรงกันข้าม มนุษย์มักจะทำให้ความหมายต่อพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ตามภูมิลักษณะที่รองรับการตั้งบ้านแปงเมือง ดังนั้น ในแทบทุกสังคมวัฒนธรรมจึงมักจะทำให้ความหมายศักดิ์สิทธิ์แก่พื้นที่กายภาพที่มีลักษณะเฉพาะตัว

เมื่อใช้การอธิบายของชยันต์กับศรีศักร ช่างค้นพบมองพื้นที่กายภาพของเมืองหลวงพระบาง จะเห็นถึงการให้ความหมายทางจินตนาการ และปฏิบัติการต่อ ‘พื้นที่ทางภูมิศาสตร์’ หรือพื้นที่กายภาพของเมืองที่เต็มไปด้วยความหมายต่างๆ นานา อาทิ ภูสี เป็นภูของผีร้ายที่ฤๅษีสองตนพี่น้องได้ปราบลงจนราบคาบ และเป็นภูที่เกิดจากหนุมานอุ้มภูเขามาตั้งไว้ ส่วนภูท้าว ภูนางที่อยู่ฝั่งเชียงแมน เป็นภูของยักษ์กางฮีและภูของพระรถ ขณะที่สายน้ำโขงช่วงไหลผ่านตัวเมืองหลวงพระบางคือ ภายของพญาศรีสัตตนาคร ๗๗ กระนั้น พื้นที่และความหมายดังกล่าวก็มีได้ดำรงอยู่อย่างสถิตนิ่ง หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงในการตีความ และปฏิบัติการต่อพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนของ การเปลี่ยนแปลง ที่ดำเนินมาตามปกติ และเปลี่ยนแปลงตามแรงกระแทกจากจินตนาการและอำนาจที่เหนือกว่า โดยเฉพาะกรณีการเปลี่ยนแปลงเชิงจินตนาการ และปฏิบัติการสร้างถนนสายหลัก สายรอง และตรอกซอยบนพื้นที่กายภาพของเมือง ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ‘อัตลักษณ์’ ของคนหลวงพระบาง ที่ได้ผันเปลี่ยนมาให้ความสำคัญในความสัมพันธ์กับถนนดังกล่าว ทั้งด้านคมนาคม เศรษฐกิจ สังคม และมีนัยสำคัญต่อภูมิมรดกโลก และการท่องเที่ยวระดับโลก ซึ่งทำให้ถนนแต่ละสายมีความหมายต่อชีวิตของคนหลวงพระบางที่แตกต่างออกไป และแม้ใน ‘เวลา’ ที่ต่างช่วงกันในหนึ่ง

¹ ศรีศักร วัลลิโภดม. ทัศนะนอกรีต ภูมิศาสตร์-ภูมิลักษณะตั้งบ้านแปงเมือง. 2543.

วัน ถนนเส้นเดียวกันก็ยังมีความหมายที่ต่างกันลิบลับ อาทิ กรณีของ ‘ตลาดมืด’ ณ ถนนสายกลาง เมืองช่วงระยะที่ตัดผ่านหน้าพระราชวังเก่า เป็นปรากฏการณ์ที่อธิบายกรณีของอัตลักษณ์ ซึ่งสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

2. ‘Communitas’ and ‘Community’ : ชุมชนในบริบทพื้นที่พิเศษและพื้นที่สามัญ

‘Communitas’ เป็นศัพท์ภาษาละตินที่ วิคเตอร์ เทอร์เนอร์ (Turner)¹ ใช้แทนคำว่า ‘Community’ เพื่อจำแนก ‘พื้นที่ทางสังคม’ ในช่วงเวลาพิเศษ ที่เรียกว่า “Liminal” เทอร์เนอร์กล่าวว่า พื้นที่ทางสังคม ณ ช่วงเวลาดังกล่าว อยู่ในสถานะของสังคมแบบ Communitas มันเป็น ‘เวลา’ ที่กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ที่กำกับความแตกต่างระหว่างมนุษย์ในภาวะสามัญ ได้ผิดแผกไปจากเดิมเป็นกรณีพิเศษ ดังนั้น พฤติกรรมของคนในสังคมที่เกิดขึ้น ณ ช่วงเวลา Liminal จึงมีความแตกต่างกับสังคมปกติ อย่างไรก็ตาม หลังจากผ่านช่วงดังกล่าวไปแล้ว ก็จะเป็นช่วงเวลาแห่งการหวนกลับคืนสู่โครงสร้างปกติของสังคม อันเป็นสังคมในความหมายของ ‘Community’ พร้อมกับสถานภาพใหม่ ได้สร้างความอบอุ่นใจ มั่นใจ หรืออย่างน้อยก็รู้ตำแหน่งแห่งที่ว่าจะ ‘เล่น’ บทใดในพื้นที่ทางสังคมแบบ Community ดังที่ได้กล่าวไว้ในส่วนสรุปของบทที่ 7

จากการอธิบาย ของเทอร์เนอร์ข้างต้น ผู้วิจัยได้เชื่อมโยง ‘Liminal’ ช่วงกาลพิเศษ กับช่วงกาลแห่งพิธีกรรม เพื่อใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่วางตัวอยู่ในบริบทของพื้นที่ทางสังคมแบบ ‘Communitas’ ผู้วิจัยได้ใช้เป็นไฟส่องทางเพื่อทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของ ‘คนหลวงพระบาง’ ในบริบท ‘พื้นที่พิธีกรรม’ และ ‘พื้นที่ทางสังคม’ ของเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน พบว่า นับตั้งแต่ หลวงพระบางได้ถูกเปลี่ยนความหมายให้เป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ที่ได้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยวของโลกไปพร้อมกันนั้น สถานะดังกล่าว ได้กลายเป็นบริบทที่ ‘กอดัน’ และ ‘ข่มขู่’ ให้สังคมของหลวงพระบางจำนนอยู่กับสถานะของการเป็นพื้นที่และเวลาที่พิเศษ ที่มีลักษณะกึ่ง ‘Communitas’ โดยเฉพาะเมื่อมรดกโลกและการท่องเที่ยวมรดกวัฒนธรรม ได้กดให้เมืองหลวงพระบางปัจจุบันดำรงอยู่ในสถานะของ ‘พื้นที่ทับซ้อน’ ระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ และพื้นที่ผสมผสานระหว่าง ‘พื้นที่สังคมเก่า’ กับ ‘พื้นที่ทางสังคมใหม่’ ที่ดำรงอยู่ด้วยกันในลักษณะการแห่งการคลุกเคล้าเชื่อมต่อ ปะทะ ประสาน ระหว่างกัน ภายใต้ระบบเศรษฐกิจหลักที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และวิถีชีวิต วิถีสังคมที่สัมพันธ์กับกฎเกณฑ์ระเบียบของมรดกโลก และอุดมการณ์รัฐชาติสังคมนิยมลาว มีตัวละครชุดใหม่ใน ‘พื้นที่ทางสังคมใหม่’ ประกอบด้วยชนเผ่าลาวลุ่ม ลาวสูง ลาวเทิง และคนต่างประเทศ กลายเป็น ‘โครงสร้างใหม่’ ของสังคม ที่มีข้าราชการเป็นตัวแทนของอำนาจรัฐเป็น

¹ Victor Turner. *Ritual Process : Structure and Anti- Structure.* 1969.

ผู้กำกับควบคุมอย่างมีนัยสัมพันธ์กับเงื่อนไขของมรดกโลก การท่องเที่ยวสากล และอุดมการณ์ของชาติ ไตรภาคีแห่งพลังอำนาจทั้งสามส่วน ได้กลายเป็นบริบทใหม่ในการเข้ามา ‘กำกับ’ ความหมายใหม่ ให้กับพื้นที่และเวลาแบบเดิม พร้อมกับได้ ‘Set Tone’ เมืองหลวงพระบาง ไว้ด้วยหมอกควันแห่งอดีตกาล และสีส้มของวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบรรพชน และวัฒนธรรมหรือประเพณีที่เพิ่งถูกประดิษฐ์ขึ้นใหม่ (Invented Tradition)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า สภาพของ Communitas และ Community ของเมืองหลวงพระบางแทบจะแยกขาดจากกันไม่ได้อย่างสิ้นเชิง มันมีปฏิสัมพันธ์ที่สลับกันไปมา ไม่ว่าจะในช่วงเวลาปกติเจดั่งเมืองอื่น หรือเวลาที่ซ้อนทับกับพิธีกรรม ทั้งนี้ เพราะว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดในเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน อยู่ภายใต้กระบวนการ ‘Re- Inventing of The Past’ ที่เคลือบคลุมบรรยากาศของเมืองทั้งเมือง ให้ตกอยู่ในห้วงกาลของ ‘เวลาพิเศษ’ จึงทำให้สังคมหลวงพระบางกลายเป็น Communitas กระจายๆ หรือ เป็น Community ที่ผสมกับ Communitas ตลอดเวลา กระนั้น ‘ความเข้มข้น’ ในสภาพของ Communitas จะปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น ในช่วง Liminal ของประเพณีพิธีกรรม โดยเฉพาะในบุญปีใหม่ ซึ่งได้ทำให้พื้นที่หลวงพระบางตกอยู่ในสถานะที่เรียกว่า ‘Time and Space Compression’ กล่าวคือ เมืองหลวงพระบาง ได้กลายเป็น ‘ฉาก’ สำคัญของการเสนอภาพและเสียงของอดีตกับปัจจุบัน และท้องถิ่นหลวงพระบาง ชาติลาว กับโลกาภิวัตน์ ซึ่งทั้งหมดได้ถูก ‘บีบ’ เข้ามารวมกันไว้ในพื้นที่และเวลาแห่งพิธีกรรมดังกล่าว

ด้วยการที่เมืองหลวงพระบาง ดำเนินอยู่ในสถานะกึ่ง Communitas และ กึ่ง Community จึงส่งผลให้ชีวิตของ ‘คนหลวงพระบาง’ โดยเฉพาะกลุ่มดั้งเดิม ถูกพราก ‘ชีวิตสามัญ’ ให้ไปดำเนินอยู่ในความเป็น Communitas ของการท่องเที่ยว นอกจากนี้ พวกเขายังอุทิศพื้นที่ของชีวิตให้กับวิถีการทำมาหากินใหม่ ในพื้นที่ ‘อดีต’ ราชธานีแห่งหลวงพระบาง ชีวิตปัจจุบันกับชีวิตแห่งอดีตกาล จึงผสมปนเปออยู่ในปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของพวกเขา นอกจากนี้ ในช่วง Liminal ที่ภาครัฐท้องถิ่นได้เข้ามาใช้พื้นที่พิธีกรรมของคนหลวงพระบางรุ่นเก่า ประดิษฐ์พิธีกรรมรองรับการท่องเที่ยว ได้พรากเอา ‘เวลา’ และ ‘พื้นที่สักการะ’ ของพวกเขาไปใช้เป็นฉากในการแสดงทางพิธีกรรม และมันได้ทำให้พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สะอาดหมดจด ได้กลายเป็นพื้นที่สามัญ คือเป็นการทำให้ ‘Sacred Space’ กลายเป็น ‘Profane Space’ รองรับการท่องเที่ยว มรดกโลก และอุดมการณ์ของชาติ นอกจากนั้น มันยังได้ทำให้ ‘Communitas’ ในภาคส่วนของประชาชนหายสาบสูญไป เพราะ Liminal ดังกล่าวได้ถูกนำไปใช้เป็น Communitas ของพื้นที่ทางสังคมใหม่ ที่ยึดโยงกันด้วยกฎระเบียบและผลประโยชน์จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการสลาย ‘ตัวตน’ ของคนหลวงพระบางรุ่นเก่าไปโดยนัย

ดังนั้น คนหลวงพระบางกลุ่มเดิม จึงมีการ ‘สร้างตัวตน’ ของตนเอง ซึ่งต้องมีการสร้างพื้นที่รองรับ ‘สังคมเก่า’ โดยสร้าง Liminal หรือ เวลาใหม่แห่งพิธีกรรมของพวกเขามาอีกครั้ง พร้อมกับสร้าง Communitas ขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นการคืนดี (Reconcile) กับพื้นที่ทางสังคมเก่าของกลุ่มตน และลบรอยมลทินของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ถูกทำให้ ‘สามัญ’ ในช่วง Liminal ของภาครัฐ พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นพื้นที่ที่รอคอยการชำระล้างคราบรอยมัวหมอง อีกทั้งยังได้ประดิษฐ์สร้างพื้นที่บุญแปดหมื่นสี่พัน- ห้าร้อยพระธรรมขันธุ์ เป็นเวทีเพื่อรองรับการหวนกลับคืนมาของผู้คนและสังคมเก่าหลวงพระบางในช่วง Liminal ใหม่ นี้ จึงกลายเป็นพื้นที่ที่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นเพื่อรองรับการหวนกลับมาสู่ ‘คติเดิม’ ทางพิธีกรรมอีกครั้ง เพราะก่อนหน้านี้เป็นเพียง ‘การแสดง’ หรือเป็นพิธีกรรมที่มีน้ำหนักเอนเอียงไปทางการแสดง ดังปรากฏในบทที่ ดังนั้น บุญสงฆ์พระม่าน โบสถ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ และบุญแปดหมื่น จึงกลายเป็นพื้นที่ให้ ‘สังคมเก่าหลวงพระบาง’ ได้นำสร้าง ‘ตัวตน’ ครั้งใหม่ในบริบทของโลกาภิวัตน์

อย่างไรก็ตาม ในช่วงกาลของ Liminal แห่งบุญปีใหม่ที่ถูกกำกับโดยภาครัฐท้องถิ่น เมืองหลวงพระบางได้กลายเป็นชุมชนแบบ ‘Communitas’ ที่ถูกยึดโยงกับมรดกโลก การท่องเที่ยวสากล และอุดมการณ์แห่งรัฐชาติใหม่ ที่แต่ละอย่างได้ใช้เป็น ‘โอกาส’ ในการสำแดงตัวตนออกมาในพื้นที่และเวลาแห่ง Communitas ซึ่งได้ทำให้พื้นที่ ‘ราชธานีแห่งความทรงจำ’ ตกอยู่ในบริบท ‘Time and Space Compression’ ที่เข้มข้นที่สุดในรอบปี สภาวะดังกล่าวได้ ‘กดดัน’ และเรียกร้องให้เกิดสภาวะของปรากฏการณ์ ‘รี-ประดิษฐ์สร้างประเพณีพิธีกรรม’ ที่หลากหลาย การแสดง ‘ตัวตน’ และการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ของ ‘ตัวละคร’ กลุ่มต่างๆ ในเมืองหลวงพระบาง ซึ่งพวกเขาได้แสดงออกอย่าง ที่ สออบสออวม ซิวามีทั้ง โดยถูกบังคับ กิ่งบังคับ และสมัครใจ

อย่างไรก็ตาม คนรุ่นเก่าที่เป็นอดีตชนชั้นสูง ก็ได้ถือโอกาสในช่วงกาล Liminal ที่ภาครัฐต้องการสร้างให้เกิดบรรยากาศแห่งอดีตอันข้นขลัก คนรุ่นเก่าบางกลุ่มจึงหยิบเอาศักดิ์นิยามาใช้เพื่อแสดง ‘ตัวตน’ ในเวทีดังกล่าว และสามารถต่อรองกับภาครัฐ จนถึงขั้นที่สามารถกำหนด ‘ค่าเช่า’ ในกรณีชุดชาระบบ เครื่องเอ้ และคว้านหม้อ อายุกว่า 40 ปีของตระกูลอดีตขุนนางชั้นสูงสุด ในขณะที่เดียวกันคนหลวงพระบางรายอื่น คนลาวทั่วไป รวมทั้งชาวต่างประเทศบางกลุ่ม ก็ได้ถือโอกาสบริโภคนิยมปะศักดินา ในการแต่งกายด้วยชุดชาระบบ คว้านหม้อที่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ของบรรดาอายุธิดาในขบวนแห่บุญปีใหม่ หรือการสวมใส่ชุดราชปะแตนของบรรดาแกนนำภาครัฐ คหบดี รวมทั้งชาวต่างประเทศ ตัวแทนของสำนักงานมรดกโลก ในพื้นที่อัญเชิญ และสักการะพระบาง ใดก็ตาม กรณีนี้ หลายคนก็ได้หยิบอดีตของศักดิ์นิยามาบริโภค ในความหมายของ ‘Popularizing’ หรือ ตามความนิยมที่ถูกกำหนดโดยสถานการณ์แห่ง Communitas หาใช่ความเคารพเทิดทูนหรือเพรียกหาราชอดีต

ขณะเดียวกันภาครัฐการก็ได้ผนวกรวมประชาชนบรรดาเผ่า ที่อยู่ภายนอกพื้นที่ วัฒนธรรมแห่งพุทธศาสนา และนอกอาณาเขตพิธีกรรมบุญปีใหม่ เข้ามาจัดวางเป็นส่วนประกอบ ในพื้นที่พิธีกรรมใหม่ เพื่ออธิบายอุดมการณ์ของชาติใหม่ และมันได้กลายเป็นพื้นที่ที่ทำให้ประชาชน ต่างเผ่า ได้แสดง ‘ตัวตน’ ของชนเผ่าดั้งเดิม ซึ่งในอดีตเคยอยู่ห่างไกลปริมณฑลของพื้นที่เมืองได้ เชื่อมต่อกับโลกาภิวัตน์ ประการสำคัญ ชนเผ่าเหล่านี้ได้ถือโอกาสนี้ ‘เขียน’ อัตลักษณ์ของตนเอง ลงไปใน ‘Communitas’ ของเมืองมรดกโลก ซึ่งเป็นการ ‘จัดวาง’ ตำแหน่งแห่งที่ของตนเองลงใน Community แห่ง หลวงพระบางในกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างแยบยล โดยเฉพาะในกรณีของคนม้ง ที่เป็นชนเผ่ากลุ่มใหญ่ที่สุด ที่อพยพโยกย้ายลงมาใช้ ‘Community’ ของ ‘เมืองมรดกโลก’ เป็นชุมชน ทำมาหากินแห่งใหม่ ดังนั้น พวกเขาจึงถือโอกาสเปล่งเสียงม้งในเวทีพิธีกรรมที่ยึดโยงกับรัฐชาติและ โลกาภิวัตน์อย่างค่อนข้างมีพลัง ซึ่งมันได้กลายเป็นบรรทัดฐานใหม่ ให้กับบุญปีใหม่ในกำกับของ ภาครัฐ และให้กับคนม้งในเมืองหลวงพระบางได้รับรู้ว่า พวกเขาก็คือเป็นส่วนหนึ่งใน ‘พื้นที่ทาง สังคมใหม่’ ของเมืองหลวงพระบาง ไม่ว่าจะใน Communitas หรือ Community

3. ‘New social Memory’ : ‘หลวงพระบาง’ พื้นที่แห่งการประดิษฐ์สร้างความทรงจำ ใหม่ให้กับสังคมปัจจุบัน

ทานาเบ่ กับ คายส์¹ (Tanabe and Keyes) กล่าวถึง ‘ความทรงจำทางสังคม’ หรือ ‘Social Memory’ ไว้ในบทนำหนังสือรวมบทความเรื่อง Cultural Crisis and Social Memory : Modernity in Thailand and Laos ว่า “การสร้างความทรงจำเป็นกระบวนการสร้างความเป็นสังคม” ทานาเบ่และคายนได้อ้างอิงข้อถกเถียงเรื่องความทรงจำทางสังคมของ Maurice Halbwachs กับ Emile Durkheim ว่า ช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ชาติต่างๆ พยายามคัดเลือกความทรงจำทางสังคมให้กับรัฐชาติ ของตน ซึ่งมักจะเป็นรูปแบบที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพกาล และยังคงดำรงอยู่ในปัจจุบัน โดยสร้างขึ้นจาก ความทรงจำของกลุ่มคนในสังคมที่แตกต่าง เช่น ครอบครัว ศาสนา หรือระดับชั้นทางสังคม ซึ่งถูก รักษาไว้ผ่านขบวนการเก็บสะสมและชำระความทรงจำ และการผลิตซ้ำในรูปแบบต่างๆ เพื่อการ ระลึกถึงอย่างเป็นทางการของสังคมแต่ละกลุ่ม ดังนั้น “การสร้างความทรงจำ จึงเป็นกระบวนการ สร้างความเป็นสังคม” อย่างไรก็ตาม ความทรงจำทางสังคม มักจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจของ สังคมในการที่จะ ‘คัดเลือก’ สิ่งที่จะทำการเก็บรวบรวม การพิจารณาดังกล่าวจึงมีการเชื่อมต่อกับ สภาวะการณ์เฉพาะหน้าของสังคมปัจจุบัน และการ ‘สร้างขึ้นใหม่’ จากจินตนาการในอดีตด้วย

¹ Tanabe and Keyes. Cultural Crisis and Social Memory. 2002. p. 2-6

ขณะเดียวกัน อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ได้นำเสนอ ‘ความทรงจำร่วมของสังคม’ ในมิติทางประวัติศาสตร์ว่า ประวัติศาสตร์เป็นเสมือน ‘ความทรงจำร่วมกัน’ ของสังคม และเป็นกลไกสำคัญในการ ‘ก่อรูป’ ของสังคมให้เป็นที่ไปในรูปแบบที่ต้องการ การสร้างและถ่ายทอดประวัติศาสตร์จึงเป็นพันธกิจของมนุษยชาติเสมอมา กระนั้นกรอบของความทรงจำร่วมกันของสังคมก็ไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างเลื่อนลอย แต่มันได้ถูกกำหนดขึ้นโดย ‘สถาบัน’ และ ‘อำนาจ’ ของแต่ละยุคสมัย เพื่อรองรับบริบทของสังคมในขณะนั้น และเมื่อสังคมมีความเปลี่ยนแปลงเกินกว่าที่ความทรงจำร่วมกันแบบเดิม จะคงพลังในการอธิบายสังคมต่อไปได้ การสร้างความทรงจำของสังคมแบบใหม่ก็จะเกิดขึ้น เพื่อจรรโลงให้สังคมดำรงอยู่ร่วมกันได้ และนำไปสู่การ ‘สร้างตัวตน’ ของคนในสังคมให้หมายรู้ได้ว่า ตนเองมีความสัมพันธ์กับสังคมในฐานะใด และจะทำให้ตนเองมีความหมายต่อสังคมได้อย่างไร ประการสำคัญ คือ ทุกคนที่อยู่ใน ‘ความทรงจำร่วม’ นี้ จะอยู่ร่วมกันทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ‘ความทรงจำร่วมกันของสังคม’ จึงเป็นเสมือนสายใยที่ผูกโยงคนในสังคมเอาไว้ด้วยกัน¹

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณา ‘พื้นที่ทางสังคม’ ของหลวงพระบางในกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีการซ้อนทับระหว่าง ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ ที่มีบริบทและบรรทัดฐานทางสังคมแตกต่างกัน แต่ด้วย ‘เงื่อนไขใหม่’ ภายใต้ ‘อำนาจ’ ของรัฐชาติ ที่ผนึกผสานกับมรดกโลก และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอดีต ได้เรียกคืน ‘ราชอดีต’ อันเป็นความทรงจำทางสังคมที่เป็นคู่ตรงกันข้าม กับการปกครองระบอบสังคมนิยม โดยเรียกกลับราชอดีตในรูปของเครื่องแต่งกาย ศิลปะการแสดง และราชประเพณีอื่น ๆ ขึ้นมารองรับบริบทใหม่ของเมืองหลวงพระบางในปัจจุบันนั้น ได้สะท้อนให้เห็นว่า เราไม่อาจจะทำความเข้าใจ ‘ความทรงจำทางสังคมของหลวงพระบาง’ โดยปราศจากการทำความเข้าใจบริบททางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการอธิบายในมิติของ “การสร้างความทรงจำเป็นกระบวนการสร้างความเป็นสังคม” ตามแนวทางของทานาบับและคายส์ หรือในมิติของ ‘การก่อรูปของสังคม’ และ ‘สร้างตัวตน’ ของคนในสังคมตามแนวทางของอรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ ซึ่งสอดคล้องกับ แกรนท์ อีแวนส์ ที่ผนึก ‘ความทรงจำทางสังคม’ ไว้กับการเมืองการปกครอง ในงานเขียนเรื่อง “The Politics of Ritual and Remembrance Lao since 1975” หรือ “การเมืองเรื่องพิธีกรรมและความทรงจำของลาวตั้งแต่ 1975”

¹ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. “ประวัติศาสตร์ชุมชน : อัตลักษณ์และการเมือง,” ใน ชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์และการเมือง : ไทย-ไทยศึกษาในกระแสโลกาภิวัตน์. 2548. หน้า 255.

อีแวนส์ได้อธิบายว่า แม้ว่าลาวจะเปลี่ยนผ่านอำนาจการปกครองประเทศจากระบอบทุนนิยมไปสู่สังคมนิยม แต่ ‘ระบอบใหม่’ ก็มีอาจสลายความทรงจำทางสังคมที่สัมพันธ์กับอดีตในสมัยราชอาณาจักร ออกจากประชาชนและวิถีการเมืองการปกครองของชาติสังคมนิยมได้ ด้วยความทรงจำทางสังคมจากอดีตยังแฝงฝังและถูกเก็บรักษาไว้ ในพื้นที่พิธีกรรมทั้งในและนอกพุทธศาสนา ประการสำคัญ ชาติสังคมนิยมยังได้สร้างความชอบธรรมในการปกครอง ด้วยการยึดครองพิธีกรรมสำคัญ ซึ่งเก็บกักความทรงจำทางสังคมชุดใหญ่ ที่สืบทอดจากสมัยราชอาณาจักรมาเป็นรัฐพิธีกรรม อาทิ การเข้าไปกำกับดูแล และใช้พื้นที่พิธีกรรมบุญธาตุหลวงเป็นรัฐพิธีกรรมการประดิษฐ์บุญประเพณีและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ในรัฐพิธีรำลึกและเฉลิมฉลองอนุสาวรีย์พระเจ้าฟ้างุ้ม และประธานประเทศ ไกสอน พมวิหาน ซึ่งเป็นการหยิบฉวยความทรงจำของประชาชนมาใช้เป็นประโยชน์ในการสร้างความชอบธรรม ด้วยการประดิษฐ์สร้างความทรงจำใหม่ให้เกิดขึ้นในบริบทการปกครองของชาติสังคมนิยม¹

นอกจากนั้น ในงานศึกษาของแทรนเกิล (Ing-Britt Trankell) เรื่อง “Royal Relics : Ritual and Social Memory in Luang Prabang” หรือ “ราชประเพณี : พิธีกรรมและความทรงจำทางสังคมในหลวงพระบาง” ซึ่งเธอได้เข้าไปศึกษาบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบางเมื่อ พ.ศ.2536 ดังที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 6 นั้น แทรนเกิลได้อ้างถึง อำนาจการเมืองการปกครองของรัฐบาลสังคมนิยมได้เข้าไปจัดการเชื่อมโยงพิธีกรรมบุญปีใหม่ให้มีความสัมพันธ์กับการท่องเที่ยวสากล โดยประดิษฐ์สร้างประเพณีพิธีกรรมใหม่ด้วยรูปทรงของ ‘ราชพิธีกรรมบุญปีใหม่’ เดิม ซึ่งภาครัฐได้ใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองเข้าไปเปลี่ยนผ่านพิธีกรรม ด้วยการเรียกกลับราชอดีตอันเป็นความทรงจำทางสังคมชุดเดิมของคนหลวงพระบาง ขึ้นมาประดิษฐ์สร้างใหม่ด้วยวิธีการต่าง ๆ อาทิ การสับเปลี่ยนตัวละครหรือผู้แสดงคนใหม่ไว้ในบทบาทเดิม หรือการปรับเปลี่ยนความหมายใหม่ของตัวบทเก่า ฯลฯ²

กรณีตัวอย่างข้างต้นได้สะท้อนให้ประจักษ์ว่า ‘ความทรงจำทางสังคม’ ของคนหลวงพระบาง โดยเฉพาะในพิธีกรรมบุญปีใหม่ มิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวและสถิตนิ่ง ในทางตรงกันข้าม ความทรงจำทางสังคมดังกล่าว ยังถูกผนึกเข้าไปอยู่ในบริบทของ ‘การเมืองเรื่องวัฒนธรรม’ ของผู้มีอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นการเมืองเพื่อสร้างความชอบธรรมด้านการปกครอง หรือรองรับการ

¹ Evans, Grant. The Politics of Ritual and Remembrance Laos since 1975. 1998.

² Trankell, Ing-britt. “Royal Relics : Ritual and Social Memory in Luang Prabang,” in Laos : Culture and Society. 1999. p. 193.

ท่องเที่ยวเพื่อบริโภคอดีต ซึ่งต่างล้วนเป็นการหิวนอยความทรงจำชุดเดิม ขึ้นมาวางไว้ ในพื้นที่ปัจจุบันทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม จากการทำงานสนามที่เมืองหลวงพระบางระยะหลังจากการอธิบายของอีแวนส์ และการศึกษาของแทรนเกิล ผู้วิจัยเห็นว่า ‘การเมืองเรื่องความทรงจำทางสังคม’ ณ พื้นที่พิธีกรรมบุญปีใหม่เมืองหลวงพระบางในปัจจุบัน (พ.ศ.2549) มีความสลับซับซ้อนกว่ากรณีข้างต้น ด้วยสถานภาพของการเป็นเมืองมรดกโลก ที่เข้ามามีอำนาจ และร่วมเป็นบริบทใหม่ โดยการผนึกกับอำนาจรัฐ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอดีต ซึ่งได้เพิ่มทวีความเข้มข้นยิ่งขึ้นเมื่อหลวงพระบางได้รับการสถาปนาเป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 4 และบทที่ 6 ประการสำคัญ ภายใต้โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง ‘ราชอดีต’ กับ ‘รัฐพิธีกรรม’ ยังมี ‘จินตนาการ’ และ ‘ปฏิบัติการ’ อันเกิดจาก ‘ความทรงจำ’ ของคนเล็กคนน้อย ทั้งในระดับปัจเจกและกลุ่มคนที่หลบหลีกการเบียด และกดทับจากอำนาจการเมืองเรื่องความทรงจำของภาครัฐ พวกเขาได้ใช้พื้นที่เชิงปัจเจกชำระรักษาความทรงจำ ที่สัมพันธ์กับเจ้ามหาชีวิตซึ่งเขาเคยมีความผูกพันครั้งอดีต ด้วยการหิวนอยเครื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ซุกซ่อนไว้ในพื้นที่เฉพาะ มาสร้งน้ำหอมในฐานะสิ่งสิริมงคล

ในทางตรงกันข้าม ในพื้นที่รัฐพิธีกรรมที่ยึดโยงกับมรดกโลก และการท่องเที่ยวเพื่อบริโภคอดีต กลับกลายเป็นพื้นที่และเวลาที่รัฐชาติได้ ‘เปิด’ ให้กับราชอดีตที่มีนัยยะของการสถาปนาความเป็นธานีแห่งวัฒนธรรมขึ้นมาปรากฏตัว ดังนั้น ในบริบทดังกล่าว ทายาทตระกูลขุนนางชั้นสูงสุดในอดีตจึงได้นำเอาชุดชาระบบ และคว้านหม้อ ‘ของแท้’ อายุกว่า 40 ปี ที่รอดพ้นจากการถูกทำลายในช่วงเปลี่ยนผ่านการปกครอง ขึ้นมาต่อรองกับภาครัฐได้อย่างแข็งขัน พร้อมกันนั้น ชาระบบ และคว้านหม้อดังกล่าว ยังได้ทำหน้าที่เบิกทางให้เกิดปรากฏการณ์หรือพื้นที่ชุดชาระบบและคว้านหม้อในเมืองหลวงพระบางอย่างอีกทีก็ศึกโครม เพื่อรองรับปริมาณ ‘จินตนาการ’ อันมากมายของบรรดาพ่อแม่ชาวหลวงพระบาง ที่ต้องการให้ยุวธิดาตัวน้อยของตนสวมใส่ในการทำหน้าที่นางวอ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปิดเผยความทรงจำ และการถวิลถึงอดีตของคนหลวงพระบางจำนวนมาก แม้ว่าจะยังมีพ่อแม่ต่างถิ่นจำนวนหนึ่ง ได้ให้ยุวธิดาของตนสวมใส่ชาระบบจำลองด้วยเป้าหมายเพียงเพื่อการบริโภครูปทรงของราชอดีต เพื่อสร้างตัวตนของการเป็นคนลาวอีกแบบหนึ่ง ซึ่งไม่ได้มีความสัมพันธ์กับความทรงจำทางสังคมของตนก็ตาม

ประการสำคัญ อำนาจเชิงภาพลักษณ์ของการเป็นเมืองมรดกโลก ยังได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการขยายขนาด ปริมาณ และพลวัตของการท่องเที่ยวเพื่อบริโภคอดีต ให้เข้มข้นและรุนแรงยิ่งขึ้น พร้อมกับการข่มขู่ให้ ‘เมืองหลวงพระบาง’ เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ ‘พื้นที่ทางสังคมใหม่’ และกดดันให้พื้นที่และเวลาโดยภาพรวมของ ‘หลวงพระบางเมืองมรดกโลก’ ดำรงอยู่ในลักษณะการแห่ง ‘Time and Space Compression’ โดยเฉพาะในพื้นที่พิธีบุญปีใหม่ ก่อเกิดปรากฏการณ์

รื้อฟื้นและประดิษฐ์ประเพณีพิธีกรรมขนานใหญ่ ทั้งในบริบทสังคมแบบ ‘Community’ และ ‘Communitas’ ในบริบทเดียวกันนั้น ก็ได้เกิดปรากฏการณ์อื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ภาพระหว่างกัน อาทิ การเบียดขับและช่วงชิงพื้นที่จากผู้มีอำนาจที่เหนือกว่า การนำเสนอตัวตน และต่อรองเชิงอัตลักษณ์ต่ออำนาจข้างต้นของผู้คนและกลุ่มคนหลวงพระบางบางกลุ่ม

ทั้งนี้ ปรากฏการณ์ข้างต้นทั้งหมดได้ดำเนินไปพร้อมกับสถานะแห่งการประดิษฐ์สร้าง ‘ความทรงจำใหม่ทางสังคม’ หรือ “New Social Memory” ที่มีได้เป็นความทรงจำเพียงหนึ่งเดียว และไม่ได้ดำรงอยู่อย่างสถิตนิ่ง หากแต่เป็นความทรงจำทางสังคมชุดใหม่ ที่เกิดจากการผสมรวมความทรงจำที่หลากหลาย เลื่อนไหล ต่อสู้ และต่อรองไปตามลักษณะการของพื้นที่ทางสังคมใหม่ของเมืองหลวงพระบางปัจจุบัน ซึ่งยึดโยงไว้กับบริบทของการเป็นเมืองมรดกโลก และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมระดับโลก ภายใต้การเชื่อมต่ออย่างมีพลวัตด้วยจินตนาการและปฏิบัติการที่สัมพันธ์ระหว่างกับ ‘อดีต’ กับ ‘ปัจจุบัน’ และ ‘ท้องถิ่น’ กับ ‘รัฐชาติ’ และ ‘โลกาภิวัตน์’

ข้อเสนอแนะ

ด้วยเงื่อนไขของการทำงานวิจัยเรื่อง “หลวงพระบางเมืองมรดกโลก : พื้นที่พิธีกรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในกระแสโลกาภิวัตน์” ได้พาดพิงผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในบริบทและมิติที่หลากหลายของช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ ผู้คนที่แตกต่างกัน ความเชื่อ ศาสนา ดำเนิน และนิทานปรัมปรา ที่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นอย่างมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ ผู้คน และตนเอง ณ ช่วงบริบทต่างๆ การได้เข้าไปสังเกตการณ์ประเพณี พิธีกรรม ในช่วงสังคมแบบ ‘Communitas’ บ้างเป็นบางครั้งในปี พ.ศ.2547 ในฐานะนักท่องเที่ยว และเข้าสู่หลวงพระบางอีกครั้ง ในปี พ.ศ.2548 เพื่อศึกษาข้อมูลมาพัฒนาเค้าโครงวิทยานิพนธ์ และได้เข้าไป ‘ใช้ชีวิต’ อยู่ในเมืองหลวงพระบางในปี พ.ศ.2549 ในฐานะนักวิจัยสนามทางมานุษยวิทยา ทำให้ตระหนักว่า ‘หลวงพระบาง’ ชุมชนเมืองขนาดเล็กในใจกลางภูผาและป่าลึก ซึ่งปรากฏบนผิวโลกขนาดเพียง 5 ตารางกิโลเมตร เป็นชุมชนที่ดำรงอยู่อย่างมีสัมพันธ์ภาพกับกาลมิตินานาชาติ และยึดโยงกับพื้นที่กายภาพ พื้นที่ทางสังคม และพื้นที่จินตนาการกับโลกภายนอกอย่างกว้างขวาง ‘จุดตัด’ ของกาลมิตีกับปริมาตรของพื้นที่ข้างต้นได้ทำให้หลวงพระบางกลายเป็น ‘เวทปฏิบัติสัมพันธ์ทางสังคม’ ที่หลากหลาย เป็น ‘ภาพตัวอย่าง’ ของเมืองที่เต็มไปด้วย ‘คำอธิบาย’ ความหมาย จินตนาการ และปฏิบัติการ ที่แตกต่างของผู้คนแต่ละกลุ่ม ผู้วิจัยเชื่อว่าหลวงพระบางเป็นเมืองที่ยังมีประเด็นที่น่าสนใจในการใช้เป็น ‘สนาม’ เพื่อวิเคราะห์ และทดสอบแนวคิดทฤษฎีต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะในมิติของการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงกับโลกาภิวัตน์ การขับ-ย้ายถิ่นในเมืองและปริมาตรที่ได้สร้างสัมพันธ์ภาพให้กับการเป็น ‘เมืองแบบใหม่’ ระหว่าง

ใจกลางเขตอนุรักษ์ (หรือเขตอุตสาหกรรมท่องเที่ยว) กับปริมณฑล ซึ่งน่าจะเป็นลักษณะการของ ‘เมือง’ ที่ถูกระแสโลกาภิวัตน์ในมิติท่องเที่ยวสากล ได้ ‘ข่มขู่’ ให้ถือกำเนิด และกระจายอยู่ทั่วโลก ซึ่งน่าจะทำให้องค์การบริหารทางสังคมศาสตร์ สามารถสร้างแนวคิด และแนวทางใหม่ๆ ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าว

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณ. 2457 ก. พงศาวดารล้านช้าง บริเฉที่ 1. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ไทย ณ สะพานยศเส.
- . 2457 ข. พงศาวดารล้านช้าง บริเฉที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย ณ สะพานยศเส.
กรมพิพิธภัณฑ์และวัตถุโบราณ. 1993. สัมมนาครั้งปฐมฤกษ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์
เมืองหลวงพระบาง. กำแพงนครเวียงจันทน์ : โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- แกรนท์ อีแวนส์. 2547. ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศลาว ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์.
แปลโดย คุณหญิง เฮย์มอนด์. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- กองประชุมใหญ่ผู้แทนประชาชนทั่วประเทศ. 1976. กำแพงนครเวียงจันทน์ : สำนักพิมพ์จำหน่าย
ลาวสหชาติ.
- กองประชุมใหญ่ครั้งที่ 5 ของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว. 1987. กำแพงนครเวียงจันทน์ :
โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- ไขแก้ว คำมะณี. 2000. “การแห่งตรามรดกโลกในงานเฉลิมฉลองปีท่องเที่ยวลาว 1999-2000
ที่แขวงหลวงพระบาง,” หลวงพระบางเมืองมรดกโลก. 2, 2.
- . 1998. “พิธีประกาศหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก,” หลวงพระบางเมืองมรดกโลก.
1(ฉบับพิเศษ 2), 9-16.
- . 2002. “อนุรักษ์กับการพัฒนา,” หลวงพระบางเมืองมรดกโลก. 4, 2.
- ชยันต์ วรรณะภูติ. 2546. “ ‘คนเมือง’ : ตัวตน การผลิตซ้ำสร้างใหม่ และพื้นที่ทางสังคม
ของคนเมือง,” ศึกษาศาสตร์สาร. 30(2), 19-21.
- ไชยรัตน์ เจริญสิน โอฟาร. 2542. วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และ
ความเป็นอื่น. กรุงเทพฯ : วิทยา.
- คณะกรรมการแห่งชาติลาว. ม.ป.ป. มรดกอันล้ำค่าของหลวงพระบาง. กำแพงนครเวียงจันทน์ :
สำนักงานคณะกรรมการแห่งชาติลาว.
- นุนเที่ยง สิริปะพันธ์. 2547. เอกสารประกอบคำบรรยายในงานสัมมนาเรื่องหลวงพระบาง
เมืองมรดกโลก. ณ วิทยาลัยครูหลวงพระบาง สปป.ลาว เมื่อวันที่ 16 มีนาคม.
แผนกแผนงานเมืองหลวงพระบาง. 2006. สถิติต้นตอทางเศรษฐกิจแขวงหลวงพระบาง.
หลวงพระบาง : ม.ป.พ.
- พงศาวดารเมืองล้านช้าง (นิทานขุนบรมราชา). 2512. ประชุมพงศาวดารภาค 70. เล่ม 44.
พระนคร : องค์การคำครุสภา.

- “พงสาวดารล้านช้าง (ฉบับศาลาลูกขุน),” ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ 5. เล่มที่ 4. 2512.
พระนคร : องค์กรคำครุสภา.
- พุทธอง แสงอาคม. 2002. **ชาดลาว คนลาว อาตีดและปะจจุบัน**. กำแพงนครเวียงจันทน์ : ม.ป.พ.
โยชียูกิ มาชูฮารา. 2546. **ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง
สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 14-17 จาก “รัฐการค้าภายในภาคพื้นทวีป” ไปสู่ “รัฐกึ่งเมืองท่า”**.
กรุงเทพฯ : มติชน.
- โรงแรมวิลล่าสันติ. ม.ป.ป. **Villa Santi Santi Resort & Spa**. แขวงหลวงพระบาง :
โรงแรมวิลล่าสันติ.
- . 2006. <www.villasantihotel.com> June 20, 2007.
- วัดโพนเพา. **ปฏิทินวัดโพนเพา**. แขวงหลวงพระบาง : วัดโพนเพา, 2549.
- ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม. 2543. **ทัศนะนอกรีต ภูมิศาสตร์-ภูมิลักษณะตั้งบ้านแปงเมือง**. กรุงเทพฯ :
เมืองโบราณ.
- สถาบันศึกษาเด็กนิกและผังเมือง ห้องการโครงการผังเมือง. ม.ป.ป. **การค้นคว้าหาสาระเนื้อแท้**.
กำแพงนครเวียงจันทน์ : สถาบันศึกษาเด็กนิกและผังเมือง ห้องการโครงการผังเมือง.
- สุนัด โพธิสาน. 2000. **ปะวัตตลาว ดึกดำน-ปะจจุบัน**. กำแพงนครเวียงจันทน์ สปป.ลาว :
โรงพิมพ์แห่งรัฐ.
- สุรศักดิ์ ศรีสำออง. 2545. **ลำดับกษัตริย์ลาว**. กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถาน
แห่งชาติ กรมศิลปากร.
- . 2546. **ล้านนา : ล้านช้าง**. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ
นายประสม ศรีสำออง ต.ช., ต.ม. ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรวิหาร บางเขน
กรุงเทพมหานคร 27 ตุลาคม.
- . 2550. **ล้านช้าง : ล้านนา**. จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสอายุครบ 7 รอบ
(84 ปี) นางแสงทอง ศรีสำออง (นันทรัตพันธุ์) 4 พฤษภาคม.
- สำนักงานเมืองมอละคกโลกของอุยแนสะโก. 2001. **บดลายงานสะเหนอ แผนผังปกปักกรักสา
และเฮ็ดให้มีคุณค่า**. แขวงหลวงพระบาง : สำนักงานเมืองมอละคกโลกของ
อุยแนสะโก.
- สำนักงานมรดกหลวงพระบาง. 2000. **การตั้งถิ่นฐานหมู่บ้าน**. แขวงหลวงพระบาง : สำนักงาน
มรดกหลวงพระบาง.
- สำนักงานห้องการมรดกหลวงพระบาง. 2005. **มรดกโลกหลวงพระบางครอบรอบ 10 ปี วัดและ
ประวัติศาสตร์**. หลวงพระบาง, สปป.ลาว : สำนักงานห้องการมรดกหลวงพระบาง.

- สำนักนายกรัฐมนตรี. 1993. **รัฐดำรัสว่าด้วยมรดกวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติระดับชาติ**. กำแพงนครเวียงจันทน์ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. 2548. “ประวัติศาสตร์ชุมชน : อัตลักษณ์และการเมือง,” ใน **ชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ ประวัติศาสตร์และการเมือง : ไทยศึกษาในกระแสโลกาภิวัตน์**. หน้า 255. มหาสารคาม : เอกสารการรายงานการสัมมนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Archambault, Charles. 1964. “Religious Structures in Laos,” in **The Journal of The Siam Society**. p. 57-74. Bangkok : Siam society.
- Engelhardt, Richard A. 2004. **Impact The Effects of Tourism on Culture and The Environment in Asia and Pacific**. Bangkok : UNESCO.
- Evans, Grant. **The Politics of Ritual and Remembrance Laos since 1975**. Chiang Mai : Silk Worm Books, 1998.
- Forbes, Andrew and David Henley. 1997. **The Haw : Traders of the Golden Triangle**. Bangkok : Amarin Printing and Publishing Public Company Ltd., Thailand.
- Hobsbawm, Eric and Terence Ranger. 1983. **The Invention of Tradition**. London : Cambridge University Press.
- Keyes, Charles F. **Personal communication**. October 1, 2005.
- Lefebvre, Henri. 1991. **The Production of Space**. Malden, Massachusettes : Blackwell Publishers. (Translated by Donald Nicholson-Smith).
- Peleggi, Maurizio. 2002. **The Politics of Ruins and the Business of Nostalgia**. Bangkok : White Lotus.
- Tanabe, Shigeharu and Charles F Keyes. 2002. **Cultural Crisis and Social Memory Modernity and Identity in Thailand and Laos**. USA and Canada : RoutledgeCurzon.
- Trankell, Ing-britt. 1999. “Royal Relics : Ritual and Social Memory in Luang Prabang,” in **Laos : Culture and Society**. Edited by Grant Evans. p. 191-213. Bangkok : Silkworm Books.
- Victor Turner. 1969. **Ritual Process : Structure and Anti- Structure**. S.I : n.d.
- UNESCO. 2004. **Tourism and Heritage site Management LUANG PRABANG Lao PDR**. Bangkok : Office of the Regional Advisor for Culture in Asia and Pacific, Bangkok.

ภาคผนวก

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- กงวันดี มิดทิยาพอน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านนาเวียงคำ เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2549.
- แก้ว สมพาวัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเชียงม่วน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2549.
- คำศุข พมมะวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องการท่องเที่ยว แขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2549.
- คำศุข พมมะวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องการท่องเที่ยว แขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 8 กันยายน 2549.
- คำพัน (ไม่มีนามสกุล) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านกิวะหลวง เมืองเชียงเงิน เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2549.
- คำพา พอนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักเมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2549.
- คำพา พอนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพักเมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2549.
- จิตปะสง พงจำปา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดอาฮาม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2549.
- ไชชนะ วิพามาลี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 กันยายน 2548.
- ไชชนะ วิพามาลี กับ นายทอง รัตนาگون เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์ ที่บ้านวัดธาตุ เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2549.
- ไชยะแสน อินทะลี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพันหลวง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2549.
- เชื่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวิรุน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2548.
- ต่วน (ไม่มีนามสกุล) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านทุ่งจะเลน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2549.
- ทองคำ วันนะสี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดอาฮาม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2549.

- ทองจัน สุกสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพันหลวง
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2549.
- ทองสา ไชยะวงคำดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องการพิพิธภัณฑ
และวัตถุโบราณ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม เมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 4
กุมภาพันธ์ 2549.
- ทองสา ไชยะวงคำดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องการพิพิธภัณฑ
และวัตถุโบราณ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม เมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2549.
- ทองวัน พงพิลัค เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หอพิพิธภัณฑ
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 8 เมษายน 2549.
- ทีโท (ไม่มีนามสกุล) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงแรมสันติวิลล่า
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2549.
- บุณฑา มะนีวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2549.
- บุณเดด เพดสะหว่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวัดใหม่
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2547.
- บุณสะหนอง แสงวิเศษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมรดก
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2549.
- บัวเงิน ซาพวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กระทรวงแถลงข่าวและ
วัฒนธรรม เมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 17 ธันวาคม 2549.
- ปรารธนา บุษผา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านหมื่นนา
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2548.
- พน ลอบันโคน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโพลี
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2549.
- พระเถระบุณฑัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดโพนเพา
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2549.
- พระภิกษุหลักคำ วีระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2548.
- พระภิกษุหลักคำ วีระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สุกชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2548.

- พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ และ หล้า เฟ็งสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2548.
- พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2549.
- พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2548.
- พระภิกษุหลักคำ วิระจิตตะเถระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแสนสุขาราม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2549.
- พระภิกษุอ่อนแก้ว กิตติพัฑโท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดปากคาน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 16 เมษายน 2549.
- พระภิกษุอ่อนแก้ว กิตติพัฑโท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดปากคาน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2549.
- ฟาม ฮวง เหงียน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านมะโน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 11 กันยายน 2548.
- เฟื่อง (ไม่มีนามสกุล) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านทุ่งจะเลน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2547.
- มะณี จัคดียะราช เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ และ หน่อแสง ไชวงเดือน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโพนแพง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2549.
- ลี ยาง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านป่องคำ เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2549.
- วันดารา มะนิวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโพนแพง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2549.
- วันทอน เฟ็ดมวงคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวิซุน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2548.
- วันทอน เฟ็ดมวงคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวิซุน เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 กันยายน 2548.
- วันทอน เฟ็ดมวงคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2548.
- วันทอน เฟ็ดมวงคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บริษัทถั่วเหลืองวิไลกุล เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ วันที่ 10 เมษายน 2549.

- วันทอน เพ็ธมวงคน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บริษัทถั่วเหลืองวิไลกุล เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2549.
- สมดี จันนะลา และจันที จันนะลา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านโพนเฮือง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2548.
- สอนไซ วงสะหว่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวัดหนอง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2549.
- สายสะหมอน หลักคำ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดมหาธาตุ วรมหาวิหาร เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2549.
- สายเพ็ด คำพาสิด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านขามของ เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2549.
- สันติ อินทวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่โรงแรมสันติวิลล่า เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2549.
- สิงคำ พมมะรัต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานสภา ผู้แทนราษฎรแขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2549.
- สิงคำ พมมะรัต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานฝ่ายวัฒนธรรม แขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2549.
- สีจัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านผานม เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 กันยายน 2548.
- สีทอน คาราแสน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ห้องกรฝ่ายวางแผน พัฒนาที่ดินแขวงหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2549.
- สีลัดดา แพงมะณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวัดหนอง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2549.
- สุนันทา กันละยา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านพัก เมืองเวียงจันทน์ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2549.
- หล้า เฟ็งสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2548.
- หล้า เฟ็งสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2548.
- หล้า เฟ็งสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2549.

หล้า เฟิงสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย ลิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเชียงทอง
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2549.

หล้า เฟิงสะหวัด เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย ลิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเชียงทอง
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2549.

หุมเพง สุวันไซ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย ลิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านวัดหนอง
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม 2549.

อ้วน สิริศักดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย ลิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สำนักงานมรดก
หลวงพระบาง เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม 2549.

อ่ำไพ โดเร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ศุภชัย ลิงห์ยะบุศย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านป่าขาม
เมืองหลวงพระบาง เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2549.

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
สันติภาพ เอกราช ประชาธิปไตย เอกภาพ วัฒนาถาวร
รายการเคลื่อนไหวกฎบัตรปีใหม่ลาว พ.ศ.2549 ค.ศ.2006 ที่เมืองหลวงพระบาง

วันที่ 10 / 04 /2006

เปิดงานตลาดนัด วางแสดง สินค้าอยู่ที่เดินชาตูลวง

วันที่ 12-13 / 04 / 2006

ตอนค่ำ เวลา 19.30 โมง อยู่ที่เดินชาตูลวง ประกวดนางสังขานประจำปี แสดงศิลปะวรรณคดี
 แบบพื้นเมือง และยุคสมัย

วันที่ 14 / 04 /2006 เป็นมือสังขานล่อง

ตอนเช้า เวลา 06.00-12.00 โมง

โละตลาด หรือลงตลาดนัดแบบมวลชน ตามถนนสายกลางเมือง ตั้งแต่อนุสาวรีย์ประธาน
 ไกสอน พมวิหาน — สี่แยกโรงแสก — ตลาดท่าเรือเมล์ ชมการวางแสดงสินค้าจากผลผลิต
 ผลิตภัณฑ์ภายในและต่างประเทศอยู่ที่เดินชาตูลวง ประกวดนางสังขานประจำปี
 แสดงศิลปะวรรณคดี แบบพื้นเมือง และยุคสมัย

ตอนแกลง เวลา 13.30-17.00 โมง

ลงตบพระชาตูลราชที่ดอนทรายมงคูน (เมืองจอมเพ็ด) ตามประเพณี มีการบูชาพระชาตูล
 ทราย มีงานบาสี เสพลาวเดิม แสดงศิลปะวรรณคดี กีฬาพื้นเมือง จุดบั้งไฟหางและเที่ยว
 ชมสถานที่ท่องเที่ยวเมืองจอมเพ็ด (มอบให้เมืองจอมเพ็ดกะเกียม)

วันที่ 15 / 04 / 2006 เป็นมือเนา

ตอนเช้า เวลา 08.00 โมง เที่ยวชมงานแสดงเครื่องหัตถกรรม และชมการแสดงวัฒนธรรมเผ่าลื้อ
 ที่บ้านวัฒนธรรม (บ้านผานม)

ตอนแกลง เวลา 13.30 โมง แห้วขึ้น ตั้งแต่วัดธาตุน้อย—วัดเซียงทอง ประกอบมีแต่ละขบวน ดังนี้

1. ปกส. (ตำรวจ) เปิดทาง
2. ขบวนนางสาวถือธงชาติ ธงศาสนา และธงมรดกโลก
3. ขบวนนางสาวถือป้ายคำขวัญต่าง ๆ
4. ขบวนปู่เยอย่าเยอและสิงแก้วสิงคำ
5. ขบวนเต่าแก่ถือดอกไม้และน้ำสรง
6. ขบวนวอพระเจ้า (พระพุทธรูป)
7. ขบวนวอพระเถรานุเถระ

8. ขบวนพระสงฆ์สามเณร
9. ขบวนหามหม้ออุบ้ง
10. ขบวนตีกลองหลวง
11. ขบวนการนำพรรครัฐ และผู้ทรงคุณวุฒิ
12. ขบวนแห่ป้ายมรดกโลกครบรอบ 10 ปี
13. ขบวนนางแก้ว
14. ขบวนนางวอ
15. ขบวนนางสังขาน
16. ขบวนเสพลาวเดิม
17. ขบวนเผ่าม้ง จากบ้านข้าวที่ 1
18. ขบวนเผ่าลาวเทิงจากบ้านหลัก 10
19. ขบวนเผ่าไทลูนต๋อยเทิง จากบ้านนาเวียงคำ
20. ขบวนฟ้อนดาบไหวของเผ่าผู้น้อย (จากบ้านผาสุก)
21. ขบวนฟ้อนมวยลายลาว บ้านเวียงไซ และขบวนม่วนซื่นของพ่อแม่บรรดาเผ่า
22. ขบวนช้างม้า
23. รถแพทย์
24. ปกส (ตำรวจ)

วันที่ 16 / 04 / 2006 เป็นมือสังขานขึ้นปีใหม่

ตอนเช้า เวลา 07.00 โมง บาศรีท่านเจ้าแขวง แกนนำพรรครัฐ ขึ้นแขวงและศูนย์กลาง และเชิญแขก

จากแผนการ บริษัท แจกชั้นสูงจากศูนย์กลาง

ตอนแลง เวลา 13.00 โมง แห่วอล่องตั้งแต่วัดเชียงทอง-วัดธาตุน้อย (ตามรายการในมือแห่วขึ้น)

ตอนค่ำ เวลา 19.30 โมง มีขบวนแห่พญานาค แห่โคมไฟ ลงมาจากพระธาตุจอมสิ เข้าสู่

พิพิธภัณฑ (พระราชวังเก่า) มีการแสดงศิลปประวรรณคดีฟ้อนลำโคม ฟ้อนยักษ์ ฟ้อนลิง แสดง

เรื่องนางสีดาลุยไฟ และฟ้อนนางแก้ว

วันที่ 17 / 04 / 2006

ตอนเช้า เวลา 09.00 โมง

เต้าโสมแกนนำชั้นต่าง ๆ เฝ้าแก่ผู้ทรงคุณวุฒิ พร้อมด้วยมวลชน อยู่ที่หอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและ
ทำพิธีทางศาสนา จากนั้น เคลื่อนขบวนพระบางมาประดิษฐานอยู่วัดใหม่สุวรรณนพุมาราม
และจัดตั้งพิธีสงฆ์พระบาง

ตอนแกลง เวลา 13.00 โมง แกนนำชั้นต่าง ๆ พร้อมด้วยขบวนนางสาวทั้ง 7 ไปสร่งน้ำพระอยู่ถ้ำตั้ง
บาตรตามฮีตคองประเพณี อยู่บ้านปากอู และเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติอยู่เมืองปากอู

ตอนค่ำ สรงน้ำพระบางและชมการฟ้อนดอกจำปา ชมการแสดงเรื่องวิรุฬหกเข้าเฝ้าพระอิศวร
(เสาสะหม่น) ฟ้อนยักษ์ ฟ้อนลิง และฟ้อนนางแก้ว ที่วัดใหม่สุวรรณนพุมาราม

วันที่ 18 / 04 / 2006

ตอนกลางวัน สรงน้ำพระบาง

ตอนค่ำ เวลา 20.00 โมง

ชมการแสดงศิลปะวรรณคดี (ฟ้อนนางแก้ว พระลักษมณ์ พระราม) ที่วัดใหม่สุวรรณนพุมาราม
และสร่งน้ำพระบางตามประเพณี

วันที่ 19 / 04 / 2006

ตอนเช้า เวลา 09.00 โมง เต้าโสมการนำชั้นต่าง ๆ เฝ้าแก่ผู้ทรงคุณวุฒิ พร้อมด้วยมวลชน อยู่ที่
วัดใหม่สุวรรณนพุมาราม และทำพิธีทางศาสนา จากนั้นเคลื่อนขบวนพระบางขึ้น
ประดิษฐานอยู่ที่หอพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

(จบพิธี)

คำฉัน จันทะวีสุก

ประธานคณะกรรมการจัดงานบุญ

เจ้าเมืองหลวงพระบาง

ສາທາລະນະລັດ ປະຊາທິປະໄຕ ປະຊາຊົນລາວ
ສັນຕິພາບ ເອກະລາດ ປະຊາທິປະໄຕ ເອກະພາບ ວັດທະນາຖາວອນ

ກະຊວງການຕ່າງປະເທດ
ກົມອາຊີ-ປາຊີຟິກ ແລະ ອາຟຣິກາ
ໂທ. 021 414045

ເລກທີ: 480 /ຕປທ.ອປອ.4/2006

ນະຄອນຫຼວງວຽງຈັນ, ວັນທີ 15 ກັນຍາ 2006

ກະຊວງ ສຶກສາທິການ	
ມະຫາວິທະຍາໄລແຫ່ງຊາດ	
ວັນທີ	ເລກທີ: 8721
ສິວິດ	ສິວິດທີ: 27/9/06

- ເຖິງ: - ຫ້ອງການ ກະຊວງສຶກສາທິການ
- ຫ້ອງການ ມະຫາວິທະຍາໄລແຫ່ງຊາດ ✓

ທີ່ ນະຄອນຫຼວງວຽງຈັນ

ເລື່ອງ: ການອະນຸມັດໃຫ້ຮັບອາຈານຈາກ ມາຫາວິທະຍາໄລມະຫາສາລະຄາມ ປະເທດໄທ
ມາຄົ້ນຄວ້າຮ່ວມກັບອາຈານ ມະຫາວິທະຍາໄລແຫ່ງຊາດ.

ກະຊວງການຕ່າງປະເທດ ຂໍຖືເປັນກຽດແຈ້ງໃຫ້ຊາບວ່າ: ໂດຍອີງຕາມໜັງສືຂອງກະຊວງ
ສຶກສາທິການ ມະຫາວິທະຍາໄລແຫ່ງຊາດ ສະບັບເລກທີ 404/ມຊ.ຜພ.2006, ລົງວັນທີ 23 ກຸມພາ
2006, ສະເໜີຂໍອະນຸມັດຮັບເອົາທ່ານ ຮສ. ສຸພາໄຊ ສິງຍາບຸດ ອາຈານຈາກ ມາຫາວິທະຍາໄລມະຫາ
ສາລະຄາມ ປະເທດໄທ ມາຄົ້ນຄວ້າ ຮ່ວມກັບອາຈານ ທີ່ຄະນະວິທະຍາສາດສັງຄົມ, ມະຫາວິທະຍາ
ໄລແຫ່ງຊາດ ໃນຫົວຂໍ້ "Luang Prabang the World Cultural Heritage: Ritual Space
and negotiating Identity in the-Process of Globalization" ກຳນົດ 1 ປີ, ແຕ່ເດືອນກຸມພາ
2006 ເຖິງເດືອນ ກຸມພາ 2007 ນັ້ນ, ກະຊວງການຕ່າງປະເທດ ໄດ້ຄົ້ນຄວ້າ ແລະ ເຫັນດີໃຫ້ຮັບ
ອາຈານ ສຸພາໄຊ ສິງຍາບຸດ ມາຄົ້ນຄວ້າຮ່ວມກັບອາຈານຈາກມະຫາ ວິທະຍາໄລ ແຫ່ງຊາດ
ແຕ່ຄວນມີຄວາມລະມັດລະວັງ, ເນື່ອງຈາກຕຳນານປະຫວັດສາດຕ່າງໆຢູ່ຫຼວງພະບາງ ເຫັນວ່າເປັນ
ບັນຫາລະອຽດອ່ອນ ແລະ ພວກເຮົາກໍມີບົດຮຽນຫຼາຍແລ້ວກ່ຽວກັບໄທເຊື່ອມເອົາວັດທະນະທຳລາວ
ໄປ, ຈຶ່ງຂໍໃຫ້ມະຫາວິທະຍາໄລມີຄວາມຮັບຜິດຊອບຄັກແນ່.

ດັ່ງນັ້ນ, ຈຶ່ງຂໍແຈ້ງມາເພື່ອພິຈາລະນາ ແລະ ດຳເນີນການຕາມທາງຄວນດ້ວຍ.

ສຸພາໄຊ ສິງຍາບຸດ
ຮສ. ສຸພາໄຊ ສິງຍາບຸດ
ອາຈານ - ມະຫາວິທະຍາໄລ
ມະຫາສາລະຄາມ
27/9/06

ເຊັນແທນ ຫົວໜ້າຫ້ອງການ

ຈົມສະໝຸດ ແກ້ວສຸດທາ

ແສງ ສຸຂະທິວິງ

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นายศุภชัย สิงห์ยะบุญชัย
วันเกิด วันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2504
สถานที่เกิด อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
สถานที่อยู่ปัจจุบัน สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150
ตำแหน่งหน้าที่การงาน รองศาสตราจารย์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 44150

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2528 ปริญญาการศึกษามัธยมศึกษา (กศ.บ.) สาขาวิชาศิลปศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- พ.ศ. 2535 ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) สาขาวิชาศิลปศึกษา
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- พ.ศ. 2551 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

